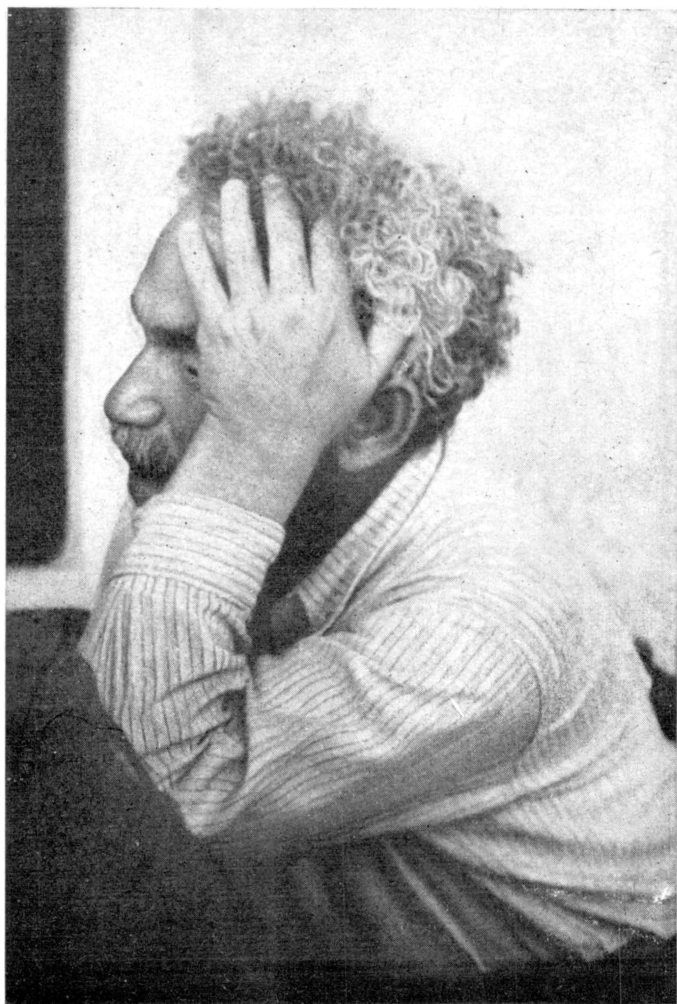

۱۱۵ کرا ۲

כתבי ב. כצנלסון

ברל פצנלסון בשנת תש"א

פתרי ב. מצנלסון

כרך המישי

כל הזכויות שמורות
נדפס בארץ-ישראל
Printed in Eretz-Israel
ידמוס דברי, תל-אביב
תש"ז

ה ת ו כ ן

הרמת דגל המדינה היהודית

11	מה בפנינו ליום מחר ? (פסליו תש"א)
19	מה לפנים ?
26	חשובה לד"ר י. ל. מגנס
30	גלגולים ודיבוקים
47	מורי הדור או בני מרוז
49	אל יהדות רוסיה
51	בועידה החמישית של ההסתדרות
94	קצת חשבונות
101	לחרדה ציונית
107	גילוי רצונה של התנועה הציונית

צבא עברי

123	בועידת המתנדבים העברים
133	אחדות חיילינו
142	ברכה למתנדבים

בהסתדרות ובמפלגה

147	הוצאת הספרים של ההסתדרות
174	בשולי דברים (בירחה'עיון, ניסן תש"א)

שיחה ראשונה: התנצלות. — אוד מוצל מאש. — פחד המקור. — חינוך „אחיד“. — על כמה הגדרות. — במה נפתחה ועידת חיפה ? — התבוננות באפיה של תנועה. — המזיגה. — המותר להסתדרות פועלים לעסוק בעליה ? — פדרליזם. — היום־יום החזון. — איחודנו, מה השיג ומה לא השיג ? — האם המעמד סותר את העם ? — חישוק או מגוף ? — הרשאת ההסתדרות לחנך נוער ? — בטרם נחרבה הגולה

שיחה שניה: בין ההסתדרות לחבריה. — קבלת-עול
 מרצון. — התכבדות בקלון הרבים. — למי מונפולין על
 „אנגרדיית“? — אובסטרוקציוניזם. — העובד ההסתדרותי. —
 חילופין. — „העובד הטכני“. — מלחמה בשחיתות, בכל
 שחיתות. — מידות. — תיקון שאינו תיקון. — אין לחייב על
 „טוב־טעם“. — „תלות בציבור“. — „אוריה“.

232	בנעדת הששה
241	איגרת לבוחרים
243	לאן פנינו?
263		על פי תהום (בועידת מסלגת פועלי ארץ-ישראל בכפר-ותקין)

עם חנוּטֵר

281	ההסתדרות הנוער
283	בועידה הרביעית של הנוער העובד

אישים

303	אחרון הראשונים (מ. אוסישקין)
315	בקהלי אדם (על אליעזר יפה)

חקדמות

331	עם הספר („ספר הגבורה“)
335	מדברי הפתיחה („מעשים ומגמות“)

מילואים

342	הציונות פתנועת הגשמה
360	בסני חיילים
373	דרכי לארץ

בילדותי בבית אבא. — קשרים ראשונים עם ארץ-
 ישראל; מדריך מאת א. מ. לונץ; אֶלְבוּם פרחים מארץ-ישראל
 מאת זאב יעבץ; פועל מארץ-ישראל. — מחינוך עברי אל
 הספרות הרוסית; המגע עם עולם הסוציאליזם; דפוס בלתי-
 לגלי של ה„בונד“ בחצר זקני; חיפוש ומאסרים; הכרתי
 הציונית מתגברת בי. — המחשבה הציונית לגנניה: אחד-
 העמיות. אונגדה „ציוני-ציון“. — במסלגה ה„ציונית“
 סוציאליסטית“ (ס.ס.). — אידיש ועברית; החלטה לנסוע

לארץ־ישראל. — זרזת לספרות עברית ולתרבות עברית
 בחוגי המפלגות. — בנדודים לשם הכשרה לעבודה גופנית ;
 הפועל העברי בארץ־ישראל בספרות הארץ־ישראלית :
 „הפועל הצעיר“, „העומר“ ; א. ד. גורדון, מ. וילקנסקי,
 ש. י. עגנון. — הכנות לעליה ; מטען נפשי לארץ־ישראל :
 דמות יהודי טהור, ניסן פלוטקין. — בדרך לארץ, באודיסה,
 באניה, פגישה עם בני־לויה ; אָכר זקן מגדרה, יעקב
 שְׁכָבִיץ'. — יומי הראשון בארץ.

הערות 400

מפתח ענינים, שמות ומקומות 418

בירחהעיון ברחובות, אדר תש"א

הרמת דגל המדינה היהודית

מה בפנינו ליום מחר?

לא קל עכשיו לדבר אל הפסידונים הקרוי „תנועתנו העולמית“¹. היו ימים והייתי „איש ריב ומדון“ לתנועתנו העולמית בכמה מגילוייה. עם מי אריב עתה? עם חברינו מפולין? עם אותם החברים שישבנו אתם בקונגרס האחרון ונמלכנו. שמא אפשר עוד להספיק ברגע האחרון ולהעלות אנשים על ספינות אחרונות? וגם לא עם תנועתנו באמריקה. אני רואה את תנועתנו באמריקה. זו שאינה אלא אי קטן ביהדות האמריקאית, אוכלת עדיין מן הקרן שהושקעה בה לפני 30—35 שנים, בימים מקבילים ל„עליה השנייה“. לפי מה שיש להם אולי אין אנו רשאים לדרוש מהם יותר.

אינני מתכוון לטפל פה בשאלות ההווה של תנועתנו. שאלות ההווה הן שתיים: א) מצבנו הפוליטי כיום בארץ. ענין זה נדון עתה במסלגה ואין כל צורך להביאו לדיון מיוחד הנה, כל עוד מפלגת פועלי ארץ-ישראל לא הבהירה את ראייתה היא. ב) עזרתנו לגולה. פציוני קנאי לא תליתי מעולם תקוות רבות בעבודת העזרה, אך עתה מיחס אני לה חשיבות עצומה. ענין העזרה עתה איננו ענין של רחמנות בלבד, הוא ענין לאומי גדול: לקיים את היהודים בגיהינום של הארצות הכבושות, למען יגיעו לימים שלאחר המלחמה. ובתוך העזרה רואה אני דבר שהוא בעיני קודש קדשים: העזרה לציונות במחתרת בכל מקום! בדרך כלל אין לי בכל שדה הפעולה הציונית דבר יותר יקר מן הקרן הקימת, ודבר יותר בטוח מדונם קרקע מעובד בידים יהודיות. אך ברגע זה חשוב לנו כל כך כל קן של נוער ציוני ברוסיה, כל מפעל של „החלוץ“ בגרמניה — שאין לחוס על אמצעים ומאמצים כל כמה שאפשר להגיע לשם. אין אתי הצעות

¹ [הדברים נאמרו במועצת איחוד פועלי-ציון (פ.צ.) — התאחדות, שנתקיימה במשק הפועלות עינות; כסליו תש"א, דצמבר 1940]

מעשיות, ואינני יודע אם הוצעו הצעות כאלה. חפצתי רק להביע את יחסי, כי חובת פולנו לעמוד מאחורי מי שמוכן לפעול.

רצוני לעורר את שאלת תפקידי תנועתנו לגבי העתיד. ורוצה אני הפעם לומר את דברי לא בצורת ביקורת, כי אם בצורת משאלה.

העמדנו על ההבדל בין מצבנו כתנועה, פעם, במלחמה זו — לבין מצבנו במלחמה הקודמת? אז היה העם היהודי חי, פעיל, מצפה לטובה. התנועה הציונית פעלה, הציגה לעצמה מקדש — לאחר דכאון ממושך — מטרות מדיניות. לאחר משבר אוגנדה היה הכרח לכנוף את הדגל הציוני המדיני, התמכרנו ל„עבודה הריאלית“ הזעירה, התנפחנו עם האפיגונים של הרצל. אך בבוא המלחמה ישבו אנשים במקומות שונים, ציוני רוסיה על פי דרכם, בן־גוריון באמריקה על פי דרכו, ועסקו בבירור הסיפויים והתביעות שלנו. רופין עשה זאת על פי דרכו. והיתה הפרה חיה של „עם יהודי עולמי“, ורעיון הקונגרס היהודי העולמי היתה בו המימות וחמימות ותקוה לפריקת עול ההתבוללות ולנציגות דמוקרטית בעלת כוח, וסירקין וברוכוב ורוטנברג נלחמו על הארגון העממי, והיתה מחלוקת חמה עם ה„גענאסען“, עם ההתבוללות, ואנחנו היינו המתסיפים. היו סימנים חיים של התעוררות לאומית.

מה שונה המצב עתה. אין כלל כתפים שאפשר להטיל עליהן

משא הגון.

יש מזכירים את הציונות ברוסיה מלפני עשרים שנה ומשרים אותה ליהדות הפולנית עתה, וגם מתנחמים: הנה יש עירוי־דם של שני מיליונים יהודים ליהדות הרוסית. הלנאי! לי נראים הדברים אחרת. היהדות הרוסית שנקרעה מעלינו לפני עשרים ושתים שנה, בראשית ההגשמה הציונית, ידעה כמה גילויים של היאבקות הירואית: על העברית, על „החלוץ“ הלגלי ההבלתי־לגלי, על עליה בכל מיני דרכים, על „הבימה“, על לימוד תורה בחשאי. וגם לאחר עשרים שנה, לאחר הגירושים והפוליט־איזולטורים, עוד לא דעכו כל הניצוצות. ואלישע רודין יוכיח. והיהדות הפולנית, שלה 150 או 200 אלף נפש בארץ־ישראל, שבה פעלה התנועה הציונית כל השנים, עם רשת של בתי־ספר עבריים, עם שליחים מן הארץ — לא יכלה בכללה להילחם אקילו ימים על דבר קטן, כמו בתי־ספר עבריים. ויתרו מיד על

כל העמדות. בעיני זו טרגדיה איומה, לא פחות מאשר דריסת היהדות על ידי הקלגסים של היטלר. אפשר שהגורמים לכך אינם ספציפיים־יהודיים. אפשר שלעולם אשר הספין במשך עשרים ושנים שנה למורא־הדיקטטורה אבדו כמה סגולות אנושיות. אפשר שהדיקטטורה מחנכת לא רק את נתיניה הנתונים לרשותה, פי אם גם את העולם שמחוצה לה, משפילה את קומת־האדם, נוטלת ממנו את עוזו ועוקרת כמה יסודות בנפש. יתכן שזהו חזיון כללי של התקופה. אך פיהודי וכציוני אי אפשר לי שלא לראות איזו ירידה איומה באה בעולמנו היהודי. ישנם קני־סגולה, וכל גילוי של נאמנות ועוז במדבר הזה ייקר לנו שבעתים. אך גילויים בודדים אלה אַל יִקְשְׁפוּ לזכותו של הכלל הירוד.

וגם הציונות כולה וגם תנועתנו קיימות עתה בסימן של ירידה. אני מודה לחברי משרד־האיחוד על הקורספונדנציה שהם ממציאים לי. בימי ניתוק וחוסר עתונות יש חשיבות מיוחדת בהחזקת קשרים ובחילופי ידיעות. אך עלי לומר בצער, כי בכל מה שאני מקבל אינני מוצא סימני תסיסה ציונית. במשך כל שנת המלחמה לא פורסמה שום חוברת ציונית על שאלת היהודים, בכללה וכפי שהיא נתגלתה במלחמה זו בפרט. במשך ששה־עשר החדשים לא נאמר מצדנו שום דבר אשר יאיר מחדש את שאלתנו, פפי שהיא עומדת במלחמה ועתידה לעמוד למחרת המלחמה. ולא רק באנגליה. אין לומר שבאמריקה הורם הדגל הציוני. ואין גם שום סימנים של ליכוד לאומי־פוליטי, כדי שהתמונה של הופעתנו המדינית עם סיום המלחמה לא תהיה „אויאנית“ — אביונית, הקובעת מראש את אפסות התוצאות.

בראשית המלחמה קיבלתי מכתב מא. טֶרֶטְקוֹבֶר על קובץ העתיד לצאת. איני יודע מה העלה בו. אך יודע אני שכאן בארץ אין לראות מאמץ מחשבה ציונית. רופין הוציא עתה ספר „מלחמת יהודים לקיומם“, ספר־סיכום של עשרות שנות חקירה. עם כל הכבוד שאני רוחש לרופין עלי לומר שאינני רואה ספר עשיר־חומר זה כספר הביסוס של תביעותינו הציוניות במלחמת ישראל על קיומו, ועובדה זו, שהאדם ההוגה והמלומד ביותר בצמרת הציונות לא הגיע בשעה זו לידי תביעת פתרון ציוני במצב היהודים בעולם — היא בעיני לא עובדה פרטית, כי אם עדות מעציבה לכלל התנועה.

העובדה שאין אנחנו משקיעים את עצמנו במחשבות אלה ואין אנחנו מפנים את מחשבת התנועה (לא רק של אֵילו יחידים) לכך — אף היא עדות קשה לנו. ודאי פרוך בזה גם הפסד מעשי, אך המנטליות הזאת קשה מן הפסד.

גם אצלנו נוהגים לדבר על העתיד „מתוך נסיון“, מתוך מה שהיה, כדרך הגנרלים המתפוננים למלחמה... שחלפה. לא יאה לנו להשתעשע עתה באופטימיות הוֹזֵרְנִילִיסִית היוֹדֵעַת פִּי אחרי המלחמה ודאי יהיה יותר טוב, ונצחון הפרוגרס והדמוקרטיה יתקנו כל מעונת. מה הולם אותנו עכשיו הויפוח על „דאיקייט“ ו„דארטיקייט“! האם מפלת היטלר תחזיר ליהדות הגרמנית את אבידותיה? התהפוך ישוב של זקנים לצעירים? היפנו את המקומות שנתפסו — של רופאים ועורכי־דין ועתונאים ופקידים — ויחזירו לשם יהודים? האפשר לגשת לגולה שנעקרה בגישת עסקן אל עיירה שנשרפה וצריך לבנותה מחדש? גם אצלנו אין רוצים, פנראה, להבין שהיטלר והמלחמה הזאת הם תחום אשר באיו לא ישובו.

אינני מקבל על עצמי להיפנס לתוך פרוגנוזות, אך יש דברים פשוטים שהם ראשית ראייה ציונית. קהילת וינה לא תחזור להיות מה שהיתה, ולא קהילת ברלין, ולא פראג, וגם לא נרשה ולודו. לגבי כמה מקומות שאלה היא אם ישארו בחיים ישובים יהודיים, ואם ישארו — היוכלו להתפרנס. ושאלה היא אם ירצו יהודים לשבת במקומות אשר עבר עליהם מה שעבר. הן יש עוד ודאי מין אדם יהודי אשר לא יוכל לשבת באותם המקומות, וגם הבטחה של אוטונומיה לאומית לפי מיטב ה„דאיקייט“ לא תשיב את נפשו למנוחה. יש התרחשויות החותמות את הגורל. השבועה שנשבעו יהודים מגורשי ספרד לבלי שוב לארץ־הדמים לא היתה מליצה פטריוטית. וסמלים כאלה חוזרים כפעם בפעם בהיסטוריה שלנו. ולא מפני שאני רוצה בכך הנני אומר שאפשר פי יהדות אירופה נחתם גורלה, פי אם מפני שאני רואה כוחות שלא אנחנו ביקשנו אותם והם קובעים את גורלה. ואינני אומר שהם קובעים את גורלה במגמה לארץ־ישראל. זאת אינני יודע. אך יודע אני פי מה שהיתה היהדות הפולנית — לא תשוב להיות, לא בחומר ולא ברוח.

ומשום כך צריכה הציונות לשוב למה שהיתה בעיני הרצל: יציאת

מצרים. ולא נפראזה של תעמולה, כי אם כדרך חיים ופעולה. צריך שימצא פזח לכך, ואם אין בנו הפזח הזה — הרי אנו הופכים את הציונות לאחת מן החברות היהודיות המרוצות המתפככות מסביב לצרתי־ישראל, ואין אתה פזח לשנות את המצב, אף לא לחשוב את המחשבה הציונית עד תומה.

אני מסנה תשומת־לב החברים למאמר אחד של יוסף אהרונוביץ, שנכתב לפני שנים אחדות. עוד היו ימים טובים בעולם. ואו נוצרה בעברית ספרות שלמה שתבעה „לא לזלזל בגלות“ — לא לזלזל בגלות — משמע לקיים אותה. ואו כתב אהרונוביץ מאמר אזורי, מאמר פסימי מאין כמותו. הוא הציג שם את ארץ־ישראל מול הגלות, לא מפני שלדעתו יכולה ארץ־ישראל להציל את כל יהודי הגולה, כי אם מפני שראה את התורבן הנחרץ של הגולה, ורק שארית ישראל בארץ־ישראל היא תינצל, היא תהיה העם היהודי. אהרונוביץ, פידוע, לא היה מן האנשים המשתעשעים ב„המצאות“ מענינות. זו לא היתה אצלו פליטת־עט. לא על נקלה הגיע לכך. ואכזריות־ראייתו הדהימה.

עינינו הרואות, כי הנבואות הציוניות השחודרות התקיימו יתר על המידה, אך הציונות עצמה מה היה לה? פזח הבינה שלה הפזח הרואה שלה לא עלה בד בבד עם החורבן של המציאות היהודית. יש שאני קורא נאומים של מנהיגים ציונים ומאמרים של סופרים ציונים בשנת 1940, ואני טועם בהם את טעמה וסגנונה של היהדות הנייטרלית הליברלית. ותנועתנו אנו, אם שרדה בה חיוניות פנימית, חייבת לעשות עתה מאמצים נואשים להצלת הציונות. חובתנו לגלגן את הציבוריות היהודית ולבקש שוב דרכים לריפוח לאומי מקיף מסביב לארץ־ישראל, בארץ העליה ההמונית והפתרון הלאומי.

אי אפשר לנו להשלים עם המצב באמריקה, ללא התעוררות ציונית, ללא הנהגה, ללא מאמצים מחודשים להקמת אחדות לאומית. קפלן מעיר לי כי שני הדברים — ציונות ממשית ואחדות יהודית — „אינם מתקשרים“ באמריקה. אבל גם בעניני פסטים אין אנו מסתפקים בציון העובדה „אין“.

¹ [אליעזר קפלן, חבר ההנהלה הציונית, שחזר מביקור באמריקה]

ורוצים ביצירת ה"יש", ובחיי ציבור לא כל שפן. את ארגון היהדות לא נשיג בדרך אשר בה אמרו ללכת כמה מידידינו בגולה. הם טרחו והעלו חרסים שבורים. שום ארגון־יהדות בלי ארץ־ישראל במרכזה אינו שוה הרבה. הקונגרס היהודי העולמי הנהו עדות מספקת לכך. התנסינו בו. רק מסביב לארץ־ישראל אפשר לרפז לא רק מיטינגים וועידות פי אם גם ממשות. צוח, אמצעים, מכשירי־פעולה. מדוע לא הקימו אחרים מה שהקימה הציונות? הם השתמשו בלשון מובנת יותר ליהודי הגולה, הם דיברו בשם „ההוזה". בשם עזרה מהירה, בהם תמכו יהודים בעלי עמדה והשפעה, אך להם לא היתה ארץ־ישראל.

על הדגל של ארץ־ישראל עברו חליפות שונות. הוא הונף וגם קופל לא פעם. פינסקר הרים דגל. חיבת־ציון קיפלה אותו. פמובן, מתוך פננות טובות. לא באשמתה. פי אם מחולשת העם. לילנבלום דאי רצה בגדולות. אך את קיפול הדגל ראה כחובה. בא הרצל והרים את הדגל ברמה. העליה השניה ראתה הכרח לקפל אותו ולפעול בתנאי המשטר התורפני. בימי בלפור ביקשה הציונות שוב להרים את הדגל, אך הים הנגרש נקרש מהה. ושוב היינו צריכים להסתגל למציאות המדינית ולקפל את דגלנו. מובן. תמיד מצויים בני־אדם ההופכים צרה לצדקה ועושים את קיפול הדגל אידיאולוגיה ושיטה.

וכיצד ננהג עתה? הנשב בית או נצא לקראת הפורום הבין־לאומי? ואם נצא — הנבוא לפניו בדגל פרוש או בדגל מקופל? הנסתפק בקובלנות על האדמיניסטרציה, על הספר הלבן, על גזירת הקרקע, או נדרוש שינוי יסודי? ומה יהיה טיב השינוי אשר נדרשנו?

אני שואל. לא באתי להציע פרוגרמה. בערפל הזה שמסביבנו לא קל להבחין באבני־נגף רבות ואפשר להיפשל בהרבה פרטים, אך אני שואל על עיקר. דובר על רפרציות. אין להתיחס גם לזה, פמנהג יהודים, בקלות־ראש. אפשר צריך להעזי ולמצוא בזה אחיזה. אולם השאלה המענינת אותי יותר מכל היא שאלת עיקר הפרוגרמה הציונית לקראת סיום המלחמה. אנחנו, תנועה עממית־חלוצית, אנחנו, האחראים למעשה להנהלת עניני ההסתדרות הציונית, איננו רשאים לשבת ולחכות ולראות „איך יפול דבר". אנחנו צריכים לומר לעולם מה היהודים רוצים, אנחנו צריכים לומר

ליהודים מה הם רוצים, אנחנו צריכים לומר קודם כל לעצמנו מה אנחנו רוצים. ד. רמז אומר לי: „הפרוֹגְרַמָּה שלנו — קיבוץ גלויות!“ מלה קדושה. בויכוח הפנימי בציונות על „צנדציל“ אמרתי: זאת מטרתנו — קיבוץ גלויות. אך כיצד נתרגם לגויים? אני אבין לרמז ורמזי יבין לי. אך מה נעשה אם אדם יאמר כי גם באולם של הכינוס שלנו יש כבר קיבוץ גלויות? והלא יש בו בא־יְפוּח של כל הגלויות. הלא נוכחנו כיצד מתפרשים בעולם המדיני כמה מונחים יהודיים טובים, כמו „מרפז רוחני“, כמו „בית לאומי“. נוסחה שהיא מצוינת מבחינת הבלשנות העברית ואוצר המונחים היהודיים — אפשר שלא תבוא בחשבון לשימוש מדיני חיצוני.

הרבה שנים היינו אנחנו עם הטוענים פנגד הכרזה על „מטרה סופית“. וייצמן אמר בְּרִסְלִי¹ מה שאמר: „ארץ־ישראל עברית כאנגליה אנגלית“, וחדל מזה. יש בחיים המדיניים מצבים שבהם נוהגים לפי המאמר „הפל יודעים למה פלה נכנסת לחופה, אלא...“ הציונות לא הסתפקה בשתיקה, אלא היתה מוסרת מזמן לזמן הכרזות מינימליסטיות. מלבד סוגים של ציונים, אשר התחילו בעצמם להאמין בהכרזות המינימליסטיות. לא האמין בכך שום אדם, לא אנגלי ולא ערבי. אחר כך באה נְעֻד־פִּיל ואמרה בקול רם: מדינת־יהודים. עם כל התנגדותי לתכנית החלוקה לא מיעטתי את עצם העובדה הציונית, שבחוגים מדינאיים התחילו שוב מדברים בגלוי על מדינת־יהודים. ולאחר שהדבר הותר על ידי גויים — הותר הדבר גם אצלנו. וגם עם ביטול תכנית־החלוקה היו אצלנו, ומחוצה לנו, אנשים שתבעו עתה הכרות המטרה: מדינה. במידה שהדבר היה קשור עם דביקות בחלוקה — לא היה הדבר עלול להלהיב איש כמִוִּנִי. וגם אודה, את כל הימים של ער ב־מלחמה לא ראיתי פְּנוּחִים לגולל איזו פְּרוֹגְרַמָּה מדינית שהיא. עכשיו נראה לי שהגיעה השעה שעליה נאמר: ולא נוכל עוד הצפינו. לא לומר את אשר אנחנו רוצים, לא לתבוע בפה — מְשֻׁמְעוּ: לשבת ולחכות למה שיעניקו לנו שליט־עולם בטובם.

בשעה שוייצמן הופיע בדרישותיו היו בארץ חמישים אלף יהודים; ועתה — חצי מיליון. ויש הבדל בין מידת החריפות של שאלת היהודים

¹ [בוועידת השלום עם גמר המלחמה הקודמת]

או ומידת חריפותה עכשיו. יכול להיות הבדל גם בהערכת החריפות או ועתה, פמובן, אם אנחנו לא ניגרר אחרי מפוזרי ישראל.

דרך אגב, קיבלתי את חליפת המכתבים בענין אלסקה. אני שומע כי אלסקה הודיעה שאיננה רוצה, אך בעלי התכנית מוסיפים לדבר עליה. ואין בכוננתי להיכנס בעבי הקורה. ה"טריטוריות" אינן מענינות אותי מבחינת מעלותיהן וחסרונותיהן. יש לנו היסטוריה יהודית ארוכה, והיא יודעת לספר על ארצות שבאנו לשם לבנותן ובמה הדברים נגמרים. ואינני יכול ואינני רוצה לשפוח פי כל הצעה טריטוריאלית, תאמר אשר תאמר, באה במקום ארץ־ישראל. לא שכחנו מתי ובמקום מה הציעו לנו את אוגנדה, ומתי ובמקום מה הציעו לנו את נירגויאנה. ומבסנים אין לנו מחסור בד"ר רוזניים אשר ימציאו לנו סך־דומינגות ויסמכו ידיהם על הצעות שיבואו ממקומות גבוהים. לאנגולה היה בשעתה ציוני שלה — טרלו, ועתה יושב ד"ר י. ג. שטיינברג באוסטרליה ומבשר ישועות ונחמות: הוא כבר קיבל טריטוריה שם, אלא שאחר כך נמלכה בה ממשלת אוסטרליה וכן רגע ביטלה את הענין.

היה לי מר מאד למקרא הדברים על אלסקה. אינני מאשים. מה יש להאשים טובע הנאחו בשיבולת. אך מה פגום החוש ההיסטורי ומה רבה התמימות המדינית, אם בשעה שאנו נאבקים על כבשת־הרש האמיתית אנו מושיטים ידינו לאליה שמנה ומדומה. ומי שנמצאה לו אליה שמנה ממילא הוא מסייע לגזול כבשת־הרש. והואיל וציונים הם אנשים טובים ויהודים רחבי־לב, וכל דבר טוב אינו זר להם, וחברינו על אחת כמה וכמה — אפשר לראות מראש לכמה הצעות ולכמה "טיפולים" טובים נהיה צפויים בעצם הימים שבהם נחתכת זכותנו להיות עם על אדמתו.

אסיים בשלוש משאלות:

- א. שתנועתנו תעמיד לבירור את שאלת הפרוגרמה המדינית של הציונות בימינו.
- ב. לברר מחדש את שאלת ארגון כל הכוחות ביהדות מסיבי לארץ־ישראל ולתביעותינו הציוניות.
- ג. להסיר מעלינו את הנטיה ללכת אחרי כל מיני פנטזמים, המפנים את לבנו מן הגאולה היחידה.

מה לפנינו?

חילוקי-הדעות בינינו בשאלות המדיניות המעשיות בשעה זו כבדים למדי. אך שאלות אלו, עם כל חשיבותן, צריך שתהיינה פפוסות לשאלות גדולות יותר. ומאז פרוץ המלחמה הן לא פנינו אל השאלות הגדולות. לא שאלנו: מה לפנינו? איני דן זאת לגנאי. המהלומות שקיבלנו מן היום הראשון למלחמה היה בהן כדי להמם אותנו ולהעסיקנו כליל. ובמידה שהעולם פולז היה בכל רע והאפקים פולם מעורפלים — היתה העלטה שלנו נבלעת יפה בערפל הפללי, ועינינו לא הוסנו להציץ מבעד הערפל אל יום-מחר שלנו, והלבבות היו נתונים לתלאות היום. בינתיים בא שינוי ניפר לטובה במצב הפללי ואפקי העולם התחילו מתבהרים משהו, ונתרבו השואלים את שאלות המחר. מצבנו אנו לא נשתנה. על כל פנים לא נשתנה לטובה, ואנחנו שקועים בקבלת מהלומות ובטיפוח ניגודים מסביב לשאלה כיצד לקבל אותן. אל נשקע בזה. שמא הגיעה השעה שהתנועה הציונית תתחיל לחשוב ברצינות בשאלות המחר הקרוב?

לא הרבה מגיע אלינו ממה שחושבים ומדברים ב„עולם היהודי“. מה שמגיע הוא חדל-אונים עד כדי יאוש. אין סימנים של תסיסה ציונית. במשך ששה-עשר חדשי המלחמה לא נאמר בגלוי שום דבר מצד התנועה הציונית אשר יאיר מחדש את שאלתנו פפי שהוארה באש המלחמה, וכפי שהיא עתידה להיגלות למחרת חתימת השלום. אין לומר שבאמריקה הורם הדגל הציוני. ואין גם שום סימנים של ליפוד יהודי-מדיני, פאשר היה באמריקה במלחמה הקודמת.

עוד הבוקר אפשר היה לקרוא ב„דבר“ את תמצית מאמרו של פרופסור ש. בארון, שנתפרסם באמריקה, ושגם הביולטין הציוני בגנף, הפונה אל הגוים, ראה צורך לתת לו פרסום. פרופסור בארון הוא, פידוע, ציוני, אולם על עתידה של ארץ-ישראל ותפקידה בשינוי הגורל היהודי לאחר מלחמה זו — אין דברים ברורים בפיו. אך הוא מלא אופטימיות לגבי החזרת הזכויות היהודיות באירופה ותולה תקוות ברוסיה שתפתח את שעריה להגירה יהודית ותתן סיוע מוסרי לפתרון שאלת היהודים. פרופסור בארון, הציוני, מקובל עתה בחוגי הנכבדים

היהודים באמריקה, ויש ללמוד מדבריו על הלכי-הרוחות שם, בחברה היהודית „הטובה“.

מן האפייני להלכי-רוח ולסגנון של יהודים מנומסים יש בהחלטת הקונגרס היהודי האמריקאי, שיד הציונים מְכַוְנָתו: לאחר ברכות ואיחולים לבריטניה הוא מביע את בטחונו, פי „אנגליה תמלא את התחייבויותיה לארץ-ישראל“ — ולא טרחו לפרש אֵי ל ו התחייבויות. שמא לפי הספר הלבן של 1939? העיקר שנאמרה גוסחה שאינה צורמת שום אִזוֹן.

ראיתי שגם בעתונות הציונית בלונדון מתחיל איזה בירור, אך מחוץ למאמר של ארץ-ישראל אחד לא ראיתי שתוצג שאלת הגשמת הציונות.

על מצבנו הפוליטי בהוזה לא אדבר הפעם. אסתפק בהבאת ציטטה ממאמר שנדפס בנובמבר 1940 ב„קונטמפוררי ריביו“, כתב-עת אנגלי חשוב. הפותבת — מרת דאגדיל. היא מספרת על הצעות-השירות של הציונים מראשית המלחמה, שנפגשו כל הזמן בדחיות ובעיכובים, עד שהוברר להם סוף סוף, למנהיגים הציונים, פי הדבר „הסוגר בפניהם את הדרך“ הוא „משהו יותר מן הקושי הרגיל להזיז איזה דבר במחלקות ממשלתיות“. „השתקקותם של יהודי ארץ-ישראל שישתמשו בהם לשירותי המלחמה היה בה משום מעמסה יתירה למחברי הספר הלבן“. וההסבר הוא: „כמה אנגלים אין זה לפי טעמם להיפנס בשיחות ידידותיות עם בן-אדם בשעה שהם מתכוננים לסטור לו על פניו“. יש להניח פי הפותבת יודעת מה שהיא אומרת, ואף אינה חשודה על נטיה לקדרות מופרזת. אפשר לטעון, על סמך הדברים האלה, פי כל דיון בעתידותינו הנהו „דבר שלא בעתו“. אפשר להקשות: אם זוהי היסטואציה המדינית — מה בצע בהצגת דרישות שלא יהיה להן שומע?

אינני מקבל על עצמי להעיד פי העולם עומד ומחפה לנו שנציע את תביעותינו. אולם ברור לי פי אם אנחנו לא נתבע — לָא יקום לנו תובע, ואם התנועה לא תהיה בה דעה מה עליה לומר ולא יהיה בה הפוח לומר מה שהיא צריכה לומר — שום כוח בעולם לא ידבר בעדה. הן לא יעלה על הדעת שמישהו — לא אחד מבעלי-הדמיונות, פי אם אחד הפוחות השולטים בעולם — יציע לנו או יתבע בעדנו מה שאנחנו עצמנו איננו תובעים. ואם

התנועה הציונית לא תתפזן מעכשיו לדעת מה דרפה לקראת סיום המלחמה — לא תהיה מוכנה לכך בבוא היום.

היכול הסטאטוס המדיני שלנו כיום לשמש בסיס לשיפורים, להרחבה, לקיום מדיני? אני אומר: לא. על בסיס זה אפשר אולי להגיש פעם איזו קובלנה על מעשה־רשע של פקיד, אפשר לטעון נגד החמרה יתירה של גזירה, אך אין מה לבנות עליו מבחינה ציונית מדינית. פי הוא ביטל את הצהרת בלפור והגדיר את הבית הלאומי פנטול־קרקע ונטול־גידול. ואמנם: מי שעומד על הבסיס הזה אין לו כל דרישות ציוניות, וישנם חוגים גם בין ציונים שאין להם כל דרישות ציוניות. יש ארגונים הדוגלים עכשיו בכך. יש גם עתון עברי המוקדש להתמרמרות על כל גילוי רצון יהודי שאיננו מתישב עם הספר הלבן. ואכן אם הציונות היא ענינה של „עדה יהודית בארץ־ישראל“ — אזי אפשר למצוא לה מקום גם במסגרת הספר הלבן. ויהודים שאינם מסכימים לכך הריהם מפריע־מנוחה ומפריע־שלום. בלי שלילת יסודה של מדיניות הספר הלבן אין להוכיח מדוע אי אפשר להסתפק באותו שטח קרקע ובאותו מספר אוכלוסים שיש לנו כיום הזה. אי אפשר להוכיח מדוע אין הכנסת יהודים לארץ צריכה להתנהל לפי מה שהנציב העליון מוצא עתה לנחוץ, או לפי שהערבים ימצאו אחר כך לנחוץ. שנים רבות ראתה תנועתנו צורך להימנע מהצגת שאלות רחוקות. ידענו שלא הדיבורים על „מטרה סופית“ יחישו את השגת המטרה הסופית. בתקופה מסוימת, כששודדו מערכות־העולם, קיבלנו משהו. ועל יסוד ה„משהו“ הזה פעלנו, מאז הצהרת בלפור ועד הספר הלבן האחרון. מי יודע, אפשר אילו היו מושגי המדינאים הציונים במלחמה הקודמת ממשיים יותר ובהירים יותר, והיו מתרכזים יותר בדברים פשוטים, כמו עליה חפשית ורכישת קרקע ללא הגבלות — היו תוצאות פעולתנו אחרות. איך שהוא. זמן קצר לאחר שקיבלנו את מגילת־הזכויות שלנו נקרא היסוס וסירתנו נשאה תקועה. והוטל עלינו לעבוד עבודה חרישית עד בוא שעה אחרת. עשינו פיתולנו. אפשר לטעון שהעם לא נתן לנו לעשות כל מה שאפשר היה לעשות. אפשר גם לומר שאנחנו לא ידענו להשתמש שימוש יעיל יותר באותם האמצעים שהעם מסר לנו. אם פה ואם פה, זאת הספקנו בשעת ההפסקה בין שתי מלחמות־עולם. זאת ולא יותר.

לולא קרה אותנו מה שקרה בשנים אלה, לולא קמה אנדרלמוסיה זו בעולם, אשר אותותיה בארץ באו עם פרוץ מלחמת חבש — היינו דאי ממשיכים בדרך בה הלכנו, בלי לשאול לגדולות ולרחוקות. ראינו בחוש פי אנחנו מתקדמים, ואם גם התקדמות שאינה מספיקה. דאי היינו אומרים כאשר אמרנו: כל עוד יש אפשרות להמשיך ולהתקדם צעד צעד — נלך ונעשה, ונגביר את צעינו, ואֵל נוציא רוחנו בדיבורים על גדולות. שלא בטובתנו ולא לרצוננו הוצגנו בפני מצב חדש לגמרי, לא מצב ש„מצר את צעינו“, פי אם שאמר: עד פה תבואו ולא תוסיפו. הוא אומר ועושה, בלי רחם. „המצב החדש“ כובל אותנו לא רק בכבלי החוק והאדמיניסטראציה. לא פחות, ואולי יותר, הוא כובל את כוחותינו מבפנים. במלחמה המתמדת שלנו עם הרפיון וקוטן־האמונה שבעם מתחבר הוא אל שונאינו, אל האדישות והכפירה. הציונות איננה ענין של פת שומרי־אמונים. היא תנועה של התגשמות. היא זקוקה לא רק ליחידים־סגולה הדבקים בחזון בכל התנאים ובכל המסיבות, היא זקוקה להמונים העוזרים על ידיהם. היא פובשת לבבות במידה שהיא מתגשמת והולכת. המצב החדש, עוד בטרם ישים גבול לכיבושיה של הציונות, הוא מקצץ את כנפיה ונוטל מהמוני ישראל את שארית התלהבותם ונכונותם לפעול. אם אין בידינו להעלות עוד יהודים לארץ, ואם אין בידינו להרחיב את שטחי אדמתנו — ולפי „המצב החדש“ אין הגבול הזה רחוק — איננו יכולים לפנות ליהודים בעולם, ליהודים־סתם, בשם דבר גדול, בשם גאולת־עם. אם אין בנינו מכוח לגידול ולהתרחבות על מנת להיות בית לרבים, לרבים — אין אנו רשאים לדרוש מהמוני־היהודים את האמצעים העצומים הנדרשים לבנין. מה שיותר לדרוש מן העם לשם עליה המונית, בשם התישבות רחבה המוסיפה והולכת ויצירת בסיס־קליטה לבאים אחריה, אי אפשר לדרוש למען „העדה היהודית בארץ־ישראל“.

במצב זה מצאתנו המלחמה. היא עשויה לשדד מערפות־עולם — לסובתנו או לרעתנו? עד פה פעלה לרעתנו. התבוסנות בפרוס המלחמה הארצות הנחרבות בראשיתה, מורא האויב, שידול העלולים לנפול לזרועותיו. ירידת ערך היהודים ומשקלם בכל העולם בתקופת שלטון היסלר — הם שהביאו את מצבנו עד הלום. הנצחונות עלולים לחולל שינויים

גם לטובתנו. אך טובתנו לא תבוא מאליה. אנחנו צריכים לפעול למען הביאה. אנחנו זקוקים ל„התקפה“ ציונית-מדינית, בהתאזרות כל כוחות האומה שלרשותנו.

מה יהיה הדגל של מדיניותנו — האם הכנסת תיקונים לספר הלבן? או חזרה לנוסחאות המנדט? מה הנקודה ממנה נצא בבואנו לנמק את דרישותינו? תהיה האוירה הכללית אשר תהיה, נוחה או בלתי-נוחה לנו — מפלה ודאית מובטחת לנו אם לא נרים את דגל הציונות בהיקפה המדיני המלא. המבקש — בכל הפשטות — לפתור את שאלת היהודים: להפוך מיליוני יהודים בני-בלי-מולדת ובני-בלי-מחסה לעם, שאיננו תלוי באהבתם ובשנאתם של האחרים. אם זהו היסוד — נעמוד עליו ונבחן לפיו את שאלת העתיד המדיני של הארץ. אם לא זה היסוד — מה אחיזה יש לנו, לקובלנותינו ולהצעותינו? פשאי רצון להודות בעיקר, בזכותנו לקבץ את גלויזתינו ולהיות עם חפשי בארצנו, נהפכים כל „הניירות“ לאיצטדיון התעמלות פלפולית של חכמי הפקידות של האימפריה. האם לא מוטב שנחזור אל העיקר, למנדט של התנ״ך, לשגעון ההיסטורי של אומה שאיננו ניתן לעקירה, להכרח-חיים שכל גל של פורענויות מעיד עליו שוב, לרצון בלייִשְׁבֵר של ישוב צעיר ובלתי-נכבד?

אין לנו אחיזה בניירות „שלפני המבול“, ואין אנו צריכים לצמצם עתה את דרישותינו החיוניות במסגרת זו, שהיא עצמה איננה אלא פרי קיצוצים וחסול. עלינו להרים את הדגל של פתרון שאלת-היהודים, של מדינה יהודית. אודה, לא המדינה היא העיקר בשבילי. אילו הית אפשרי משטר המבטיח חופש עליה המונית וחופש הבניה הישובית — לא הייתי להוט אחרי סיסמה זו דוקא. אולם לאחר מה שעבר עלינו בשנים האחרונות יכולנו להינכח פי בתקופה זו אין משטר אשר יבטיח לנו זאת בלתי אם מדינה יהודית. המדינה יותר משהיא מטרה היא מכשיר הכרחי להשגת דברים עיקריים בחיי העם. מעולם לא היה חלקנו עם אלה הסבורים כי מדינה יהודית היא „מושג ריאקציוני“, ולא מפני שהם שוללים את המדינה בכלל, אלא שהם מתירים אותה לכל העמים ולא לנו. אולם אנחנו סברנו פי ה„יש“ אשר אֵתנו לא בגר עדיין בשביל מדינה. חששנו להפסד שיש בהוצאת סיסמה זו לפני זמנה. והנה באו מדינאים בריטיים בשעה

חמורה לציונות ומתוך תפיסתם הם אמרו: מדינה יהודית (הם העיזו לומר עוד דבר שהציונות לא העיזה מעולם להעלות על שפתיה: חילופי אוכלוסין!).

נתיחס להצעת-פיל כאשר נתיחס. אך המלה האסורה נאמרה. המדיניות הבריטית, לאחר שצימצמה את המונח הזה עד פדי קריקטורה — לקחה אותו חזרה. ואף על פי כן, את הנאמר אין להשיב. פי בינתיים דנו בקונגרסים, ומנהיגים הצהירו, והתנועה הציונית תססה, ואפילו חוגים ציוניים אשר במשך שנים פסלו את עצם המושג מדינה יהודית — נעשו חסידים נלהבים למדינת-פיל. וידוע היה פי רבים רבים משוללי תכנית-פיל פסלו אותה רק משום שלא ראו בה מדינה יהודית בת-קיימא. ואם בשעה שפל הבעיות העולמיות נגולות מקדש תחביא הציונות את רעיון המדינה במגירה, תהא לדבר הסברה אחת משתים: או שמחוסר אומץ ראמיתיות משחקת התנועה הציונית במחבואים ומסתירה את כננותיה האמיתיות, או שהיא מסתלקת באמת מפל אספירציות לעצמאות והיא משלימה עם היות היהודים מיעוט לאומי בתוך המדינה הערבית הפלשתינאית.

שאלת ארץ-ישראל כמדינת-יהודים קשורה, בלי ספק, עם שאלת מקומה במסגרת הארצית של מזרח הים התיכון. אין אנחנו יודעים, ואפשר אין איש יודע, כיצד יסתדרו עניני המזרח התיכון. ואין ביכלתנו להתיר את פקעת השאלות הקשורות בזה. אולם לי נראה שיש עיקרון אחד, שעל פיו אנו צריכים לנהל את המשא-ומתן עם הערבים.

אין מחסור בהצעות-הסכם עם ערבים, שיש בהן מפל טוב. נדמה לי שרובן מסתובבות על ציר אחד. הערבים יבטיחו לנו „שלום“, פלומר, שלא תהיינה פרעות (ואולי גם ירשו לנו להתפור בארצות ערב), ואנחנו נבטיח להם פל מיני תגמולים, הָחַל בריפוי-חולים ובטיפוח תרבות ערבית וְכֹלָה בשיתוף בעבודה ובמסחר ובמשרות במועצה מחוקקת. אינני יודע כיצד העריכו הערבים את „הסחורה“ המוצעת להם, בעיני אני איננה נראית יקרה ביותר, אך ברי לי שהתמורה אשר אותה דרשו המציעים אף היא היתה זולה ביותר. היא חסרה את העיקר: הציונות. אם נעבור על פל פרוגרמות-השלום המהוללות נינכח פי מחבריהן לא הניחו, פנראה, פלל שיכול להיות משא-ומתן בינינו לבין הערבים על יסוד

הגשמת הציונות. אדרבא, אֶלְמַנְט נִיכֵר בְּהַצְעוֹת הָאֵלֶּה הִיָּה קִיּוּץ הַצִּיּוֹנוֹת. כָּל קִיּוּצִים אֵלֶּה, מְפֹרְשִׁים וּסְתֵמִיִּים, לֹא הִנִּיחוּ אֶת דַּעַת הָעֲרָבִים, אוֹלָם הֵם הִסְפִּיקוּ כְּדֵי לְהַשְׁנִיא אֶת הַהִסְכָּמִים עַל הַיְהוּדִים. תְּנוּעַתְנוּ, הַפּוֹחַ הַיְחִידִי בְּאֶרֶץ שְׁפֵעַל בְּשֹׁדֵה הַשִּׁיתוּף הַיְהוּדִי-עֲרָבִי מִתּוֹךְ הַפֶּרֶת הַמְצִיאֹת וְהַרְגַּשְׁת־אֲחֵרִיּוֹת, לֹא הִלְכָה מֵעוֹלָם אַחֲרֵי הַסְכָּמִים מִסּוּג זֶה. יָדַעְנוּ כִּי אֵין מְרָמִים אֶת הַהִיסְטוֹרִיָּה. יָדַעְנוּ שְׁלֹא נִרְמָה אֶת הָעֲרָבִים, וְאֵין אֲנוּ חַפְצִים גַּם לְרַמּוֹת אֶת עַצְמָנוּ. יָדַעְנוּ שְׁאִם יִקּוּם הַסְכָּם בֵּינֵינוּ וּבֵין עֲרָבִים הוּא יִקּוּם לֹא עַל יְסוּד קִיּוּץ הַצִּיּוֹנוֹת, כִּי אִם עַל יְסוּד הַגְּשַׁמַּת הַצִּיּוֹנוֹת.

עֲלֵינוּ לִזְמֵר לְעַמִּי עֲרָב: אַתֶּם רוֹאִים בְּנוּ, הַיְהוּדִים, מִכְּשׁוֹל בְּדַרְפְּכֶם לְעַצְמָאוֹת וְלֵאִיחוד. אֵינְנו מְכַחֲשִׁים. כָּל עוֹד אַתֶּם שׁוֹלְלִים אֶת הַצִּיּוֹנוֹת וְזוֹמְמִים לְהַחֲנִיק אוֹתָנוּ, כָּל עוֹד אַתֶּם שְׂמִים מִכְּשׁוֹלִים עַל דַּרְכֵנוּ — אֵין אֲנוּ יְכוּלִים לְהִבִּיט בְּעֵין יִסָּה עַל הַתְּעַצְמוֹתְכֶם. וְנֹדָאֵי נַעֲשֶׂה מָה שְׁבִיכְלַתְנוּ כְּדֵי לְעַצּוֹר בְּעַדְכֶם. כּוֹלְנוּ — גַּם אֲנַחְנוּ וְגַם אַתֶּם — לְמַדְנוּ כִּי כָּל אֶחָד מֵאֵתְנוּ יִסָּה כּוֹחוֹ לְשִׁמְשׁ מֵעַצּוֹר לְמִשְׁנָהוּ, אֲךָ אֵינּוּ יְכוּל לְהַשִּׁיג אֶת מְלוֹא־חַפְצוֹ בְּנִיגוּד לְמִשְׁנָהוּ. לֹא תִגִּיעוּ לְמִטְרַתְכֶם מִבְּלַעֲדֵינוּ, וְעַל יְדֵי מִלְחָמָה בְּצִיּוֹנוֹת לֹא תִפְטְרוּ מֵאֵתְנוּ. אֲךָ אֲנַחְנוּ נִהְיָה מוֹכְנִים לֹא לְעַמּוֹד כְּצַר לְכֶם וְאִף לְתַמוֹךְ בְּמַגְמוֹתֵיכֶם לְעַצְמָאוֹת וְלֵהַתְּלַכְדוֹת, בְּתַנְאֵי שְׂאֵתֶם תִּסְתַּלְקוּ מֵהַפְרִיעַ אוֹתְנוּ וּתְפִירוּ בְּאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל כְּמַדִּינָה יְהוּדִית. עַל הַנַּחְת־יְסוּד זֶה תִּקּוּם הַהִבְנָה הַהֲדָדִית וְהַעוֹרָה הַהֲדָדִית.

אֵינְנִי אוֹמֵר שְׂדַבְרִים אֵלֶּה יִתְקַבְּלוּ מִחַר עַל לֵב הָעֲרָבִים. אֵינְנִי אוֹמֵר שֶׁהָעֲרָבִים יִדְעִים בְּכִירוֹר מָה הֵם רוֹצִים, אֵינְנִי אוֹמֵר כִּי יֵשׁ בְּהֵם הַפּוֹחַ כִּיּוֹם לְהַתְּגַבֵּר עַל אֲמְבִּיצִיּוֹת שֶׁל שׁוֹשְׁלוֹת וְנִיגוּדֵי אֲרָצוֹת וּלְבוֹא לְיַדֵּי הַסְכָּם בִּינֵיהֶם. אֲךָ יִתְכֵן כִּי שְׁבַע פְּעָמִים יִסְרְבוּ וּבִשְׂמִינִית יִשְׁמְעוּ, יִתְכֵן שְׁבַרְגַּע יִדְעוּ יִמְצֵא אוֹתוֹ כּוֹחַ שׁוֹלֵט בְּעוֹלָם, אֲשֶׁר בּוֹמְנִים שׁוֹנִים דְּגַל בְּאַחְדוֹת-עֲרָב, כִּי שׁוֹב יֵשׁ לוֹ צוֹרֵךְ בְּכֵךְ, וְכִי הַדְּבַר לֹא יוֹשֵׁג עַל יְדֵי הוֹצָאתָנוּ מֵחַשְׁבוֹן. עַל כָּל פְּנִים, אִם בְּסִיוֹם הַמִּלְחָמָה יִבּוֹא רַגַּע „אֲשֶׁר בּוֹ נִפְתַּחִים הַרְקִיעִים” וְכֵל אֶחָד מִבֵּיעַ אֶת מִשְׁאַלְוֹתָיו — צְרִיךְ שֶׁהַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית לֹא תִגְמַגֵּם וּתְדַע לִזְמֵר אֶת דְּבַר הָעַם בְּבִהִירוֹת.

אֲנִי מִנִּיחַ כִּי כִּמָּה שְׁאֵלוֹת מֵעֲשׂוֹת חֲדָשׁוֹת עֲשׂוֹיּוֹת לְצוּף, בְּעַקֵּב מִצְבָּה

של צרפת יצוף מחדש ענין הגבולות בין ארץ־ישראל לבין סוריה. יתכן שתינצרנה מסגרות חדשות, ואנחנו נצטרך להיאבק על כך שהחורן והליטאנים יוכנסו למסגרת הארץ־ישראלית. יתכן שעוד תצוף בימינו שאלת חילופי־אוכלוסין. אני מאמין ששאלה זו היא חיונית בשבילנו וגם בשבילם. והיא ניתנת להיפתר בדרך־הסכם ויצוב יחסי עמים שכנים. שאלות אלו וכיוצא בהן טעונות מעתה לימוד והתפוננות.

אינני מתעלם מכך שבירור זה עלול לעורר ניגודים בקרב התנועה הציונית, ועוד יותר בקרב היהדות בכללה. חוששני כי היהודים הנם עתה יותר אנטי־ציונים ממה שהיו בכל ימי הציונות. באנגליה ובאמריקה מתגבשת שוב האנטי־ציונות, והאמונה הציונית נחלשה לא רק בחוגים חיצוניים, כי אם גם בחוגי הציונים עצמם. אך האומנם נוכל להימנע ממלחמה פנימית זו כשהאנטי־ציונות יוצאת מן החורים ומתנקשת בגורל חייו של המון בית ישראל בשעה הרת־הכרעה?

עשרה בטבת, תשי"א.

תשובה ל"ר י. ל. מגנס

קיבלתי את חוזרך ששלחת לחברי הוועד הפועל של האוניברסיטה בענין גיוס הסטודנטים. כחבר למוסד שאליו פנית רואה אני חובה לעצמי לענות לך בגילוי־לב.

בשעתו, למקרא דברייך על המשבר שעבר עליך עם ראשית המלחמה ושהביא אותך ממחנה הפציפיסטים אל מחנה המשוכנעים בחובת המלחמה בהיטלר, היה לי הצורך לאמור לך מקרב־לב: יישר כוח. למקרא דברייך הפעם — לא על המלחמה בכלל, כי אם על חלקנו אנו במלחמה הזאת — יש לי צורך להסתייג מהם בתכלית ההסתייגות.

כל אותם הימים שאלפי צעירים יהודים היו עוזבים את ביתם ומשפחתם ונחלתם ומפעלם ומתנדבים לצבא, והנהלת הסוכנות הוועד הלאומי והסתדרות העובדים עושים פמיטב יכולתם לעורר בשוב תנועת התנדבות, לא שמעתי את קולך לחיזוק ידי ההולכים ולעידוד התנועה, אף

על פי שדוקא בחצרות האיניברסיטה היה בזה צורך מיוחד. אך נתעוררת ההרימות קולך נגד הנטיה להטיל את הגיוס כחובה.

אין אתה נגד גיוס חובה בכלל. אדרבא, אתה מצטער על שאין גיוס חובה בארץ. אתה מפיר בזכותו של כל עם לחייב את בניו להתגוננות, ולפיכך אתה מפיר בזכותו של ממשלות לגייס ולהטיל ענשין על המשתמטים; אולם אתה שולל זכות זו מן העם היהודי, באשר „הסוכנות אינה ממשלה“.

ולשם העיקרון הגדול הזה יצאת למערכה. ואכן, תחליף דל של שלטון עצמי שיהודים שוקדים לקיים אותו — אם בצורת קהילות ונעדי ארצות, ובימינו בצורה פוללת של ההסתדרות הציניית והסוכנות היהודית וכנסת ישראל בארץ-ישראל — יוצאים עליו תמיד עוררים. שלטון עצמי התלוי ברצון טוב — לא קשה לפסול אותו ולחתור תחתיו. ובכל הדורות לא חסרו יהודים אשר בחרו לפרוק מעליהם את עול הקהילה ושלטון יהודי — אם כדי להיפטר מתשלומי מסים ואם מתאוות המחלוקת, אם מתוך פפירה ואם מתוך אדיקות.

הנה באת, אתה, ד"ר י. ל. מגנס, בתואר נשיא האוניברסיטה, ופנית אלינו, חברי הועד הפועל, להפקיע אותנו מזיקתנו למוסדות הנבחרים והחוקיים שעמנו יצר לו בדור זה.

מתוך דברייך למד אני כמה אתה רחש כבוד למושג „ממשלה“, ממשלה „ככל הגויים“, אשר לנו, עם סגולה, אסור או לא יאה לבקש להגשימה. ממשלה, לדבריך, רשאית להכריז מלחמה. היא עשויה לפעול „באופן דמוקרטי, צודק, חוקי“ ו„בלי משוא פנים“. מה שאין פן באות-כוח נבחרת של עם אשר אין לו ממשלה. עם שאין לו שוטרים ובת-כלא — מה זכותו המוסרית לחייב את בניו למלחמת-מצוה במשמידם ומחריבם, למלחמת-מגן על ארצם וישוביהם?

ועד כדי כך עינך צרה בסוכנות היהודית שאתה נוטל ממנה את יפוי-הכוח גם בשם האוכלוסייה היהודית. כלומר, הדיונים הרבים של הועד הפועל הציניי הועד הלאומי החלטותיהם אין בהם כדי יפוי-כוח מאת האוכלוסייה היהודית?

וכדי לפסול עוד יותר את סמכותה של הסוכנות אתה בא ואומר: „האוניברסיטה היא מוסד עצמאי המתקיים בלי עזרת הסוכנות“. מוסד

עצמאי במוכּן המדעי והלימודי, ודאי. עצמאות זו חייבים אנו לשמור ולהגן עליה מפני כל התנקשות. אך האם פירוש הדבר שאין לאוניברסיטה כל זיקה לארגון הלאומי, למרות לאומית במוכּן מדיני וציבורי? והאם אין אנו חייבים לשמור על זיקה זו ולהגן עליה מפני כל התנקשות? ומה פירוש הדברים „המתקיים בלי עזרת הסוכנות“? מלים אלה מזפירות את דרך דיבורם של בעל־בתיים תקיפים בארץ, המתפארים פי ידם וכיסם עשו להם את הזנב, וכי אינם חייבים, ברוך השם, שום תודה למוסדות הלאומיים הקבצניים. האומנם כל מה שהקן הקימת והמגביות הארץ־ישראליות „הדסה“ עשו בשביל האוניברסיטה הוא „בלי עזרת הסוכנות“, ד״ר מגנס? והאומנם נעלם ממך פי גם מחוץ לכל חשבונות של תרומות והקצבות לא היתה האוניברסיטה פאה לעולם, לא היתה לה כל אפשרות קיום ולא היה כל שחר לקיומה — לא מבחינה תרבותית ולא מבחינה ישובית — אילמלא התנועה הציונית?

אתה מדבר על הדרכה נפשית, שכלית ורוחנית, על הוראת־דרך כתפקיד קדוש של האוניברסיטה. האין הדרכה זו פוללת גם ראשי־פללים לחיי אדם יהודי בעמו? כיצד יחיה עם את חייו פשאין עמו פוֹח־כפיה חיצוני? כיצד תתהווה בתנאינו אנו — פיזור גופני ורוחני — דמוקרטיה יהודית המקיימת את מרות הפלל, עם קיום זכותו של הפרט לבקר ולהתנפח ולהיות באופוזיציה? והנה באת אתה, אדוני, ונתת דוגמה: מתוך אופוזי־ציוניות למעשה מסוים או לשיטה מסוימת באת לידי פסילת עצם סמכותו של מעט־השלטון העצמי שלנו.

בלעג אתה מספר לנו על „מיני תנאים“ שעם ישראל מציג במלחמה זו.

ואתה מוכן, כנראה, לסמוך את ירך על התנדבות יהודים בתנאי: שגם תנאי זה — שהוא דבר המוכן מאליו לגבי כל עם הרוצה להיות שותף למלחמה — לא יזכר ולא יפקד מצדנו.

אתה מסיים בהערכה פסימית מאד על מצבו הרוחני של הישוב, שפולו חולין וקדושה אין בו, ולא חופש המצפון, ולא חופש הויכוח, ואינו יודע מהי דמוקרטיה, ואינו מוכן „ללכת לקראת המחור החדש“, זה שלפי ידיעתך הוא כבר, כבר „מתהווה בכל יום מתוך הריסות וחורבנות“.

מי שבא לעורר אותנו על נגעי הישוב פורט על מיתרי לבנו. האזון קשובה לתוכחה, אולם היא מבחינה בנימות פוגמות: הסיטונאות והעילאות שבתוכחה נוטלות מן המלים החמורות את משקלן הפנימי. התביעות הנאות שאתה דוגל בהן — כגון „ויפוח חפשי וחיפוש האמת ביחד“, „יראה מפני נפש היחיד“ — מאבדות הרבה מכוחן כשהן מלוות בהכרזה שהעולם הגדול והתקיף מבורך בהן, ורק אנחנו „בושנו מפל עם“. מתוך דברייך על מצב העתונות עלינו לקבל, למשל, שבוני העתונות העיקריים בארץ — מ. גליקסון ומ. בילינסון, עליו השלום, — היו מבחינת חופש המצפון והיפוח החפשי נופלים מאחיהם־לעט בארצות העשירות. מי שאיננו מבחין בגרעיני הקדושה וחירות־הרוח הפזורים בישובנו ואינו רואה את הידים העמלות בהתקנת המחר בלב טהור ובנפש חפצה — האין הוא מעיד על עצמו כי חכמת המספן וחירותו ויצירתו בזויות בעיניו? ובהציגך אותנו, „עוורים ואטומי־אזון“, מול העולם הגדול הצועד לקראת המחר — האין אתה מטפח את שגרת הנחיתות היהודית שלא בנו האור, ואין אור אלא מחוץ לנו, באותו עולם גדול, שהוא גם תקיף וגם עשיר וגם צודק? ורמוז לכך מוצא אני ב„דבר נשיא האוניברסיטה“, שהואלת לפרסם בעתונות, בעצם הימים בו נדונה שאלת חובת הגיוס במוסדות המוסמכים של האוניברסיטה, בו אתה שואל: „המוכנים אנו ברוחנו, בני עם ישראל בארץ־ישראל, להשתתף עם עמים אחרים בהקמת העולם החדש?“ כל חיינו, כל עמלנו, אין בהם, כנראה, לדעתך משום תשובה. מאידך, אין זו שאלה לגביך, אם העמים מוכנים להשתתף אתנו בהקמת העולם החדש. יתכן כי אין לשאול כלל שאלה זו, באשר עצם השאלה פוגעת בנכונותנו להשתתף. אין לשאול, באשר לפי דברייך, „יצירת עולם שהוא פולו חפשי, זה התנאי היחיד לגאולתנו, זוהי המטרה היחידה למלחמתנו“. ואין לשאול, אם יקצה גם לנו מקום בעולם שהוא פולו חפשי. אכן, כזאת הטיפו לנו מלפני מאה וחמישים שנה כל שוחרי האמנסיפציה, כי אין ליהודים לשאול שאלות יתירות ולהעמיד „תנאים“, באשר בזרוח שמש החופש על העמים — ממילא ניהנה גם אנחנו מאורו. אך האומנם לא לימדונו משהו מאה וחמישים השנים האלה? „אין תקוה לישראל, אלא אם יש תקוה לאנושות כולה“. אמת ויציב. אך האם לא שמעה אנחנו שמץ מהבטחות־תקוה לעולם כולו, חוץ מישראל?

ולפיכך, שמא מותר לנו לומר: אין אנו מקבלים תקוה לאנושות פולה, אלא אם כן יש עמה תקוה גם לישראל, וכל חירות לעולם שאין עמה חירות גם לישראל אינה חירות-אמת.

ב' בתמוז תש"א, 27.6.41.

גלגולים ודיבוקים

(בימי-העיון של המפלגה, אב תש"א)

גדרשתי להשתתף בבירור עמדות המפלגה לקראת הבחירות לועידת ההסתדרות. ואני נענה, מבלי שאדע אם דברי יקלו על המפלגה או יכבידו עליה את מלחמת הבחירות. יתכן, למשל, פי מפלגה התובעת פחות גיוס תיהנה יותר מקולותיהם של המצביעים. אך ההצלחה בבחירות חשובה לנו רק אם היא מסייעת למטרות שלנו, ולא אם היא עשויה לבוא על חשבון המטרות. ואין אני מוכן „להתאים“ את דעותי לחשבונות של נוחות בבחירות.

„האופוזיציה“ בהסתדרות יש לה צורך רק להשמיע, אין לה צורך גם לשמוע. ציבור הפועלים פתוח לאנשיהם, אך ישוביהם סגורים בפנינו. אותם החוגים המבוצרים בתוך משקיהם הסגורים, בתוך מפלגותיהם או ליגותיהם, רואים בנו, בכלל-ציבור-הפועלים ובמפלגת כלל-ציבור-הפועלים, ש ד ה פ ר ז , אופנקט להסתערות, חומר ל„כיבושים“. דומה, שלעולם אינם מתנכחים עם עצמם. הם מתנכחים אך אתנו. אנחנו בשבילים נושא תמידי לויכוח. ואת טעם הויכוח הזה אתם טועמים שבע שבע בכתב, ובכל הזדמנות בעל-פה. אינני יודע במה היו עוסקים כל אלה אילמלא אנחנו שהיינו להם. אלה שרואים את ההסתדרות כאופנקט של פיבוש, ומשא-נפשם הוא „הקרב האחרון“ בקרב ההסתדרות, אינם יכולים, פמוכן, להחמיץ שום הזדמנות „לערער את השלטון“ ולהכריזו עליו מלחמת-השמד. ותוצאת „ההסתערות“ היא שהענינים האמיתיים השנויים במחלוקת מתפרטים למריבות עלובות. אַל נתן לטשטש את התוכן האמיתי של חילוקי-הדעות היסודיים בשאלות הגדולות, בין שמבליטים אותם ובין

שמבליעים אותם במצעי־הבחירות. ואל תתמהו אם אומר, פי השאלה הראשונה מן השאלות הגדולות היא שאלת ההסתדרות עצמה. ודאי ישתדלו להבליט ולנפח פכל האפשר ניגודים — אמיתיים ומדומים — בדבר קוי הפעולה של ההסתדרות. אך לדיון ולהכרעה עומדים, למעשה, קודם כל: אפיה, סמכותה וכֹּשֶׁר־פעולתה של ההסתדרות. שמענו פה תיאור נמלץ פיצד מצטיירת ההסתדרות במוחו של חבר, פיצד מצטיירת שליטתה העצומה בחיי הפרט, בכל אשר פגנה. ותיאור זה מעורר הרבה שאלות, שהן שאלות־יסוד בכל חברה מאורגנת: אילו הן הסמכויות הדרושות לחברה, למען תהיה כוח יוצר ובונה ומקדם את חיי הכלל הפרט, ומה יש ליטול ממנה ולהוציא מרשותה, לבל תתעמר בפרט? כל חברה שדוגלת בחירות מתלבטת בשאלות אלו והחברה הסוציאליסטית היא אשר נדרשת ביותר להביא את תשובתה.

הפרט, החבר הבודד, יש שהוא נאנח תחת כובד עול המצוות ההסתדרותיות. יש שהוא קובל על השימוש לרע בכוחה של ההסתדרות לגבי חבריה. תופעות אלו ודאי טעונות לימוד והתבוננות ותיקונים. אולם לפני ולפנים גוברת והולכת תופעה אחרת: פירוק סמכותה של ההסתדרות.

ההסתדרות, עם כל טיפולה המתמיד יום יום בקה שקוראים „אינטרסים מקצועיים“, המהווים דב־ק־ר־ב בחיי הפועלים, לא היתה בשבילנו מעולם „הסתדרות מקצועית“. דומה שבחוקתה לא נזכרה לא המלה „ציונות“ ולא המלה „סוציאליזם“, ואף על פי כן ראינוה ב־י־ס־ד־ה פמכשיר להגשמת חזון, להגשמת ערכים. מי שיראה בה מכשיר להגשמת הציונות? צדק, ומי שיראה בה מכשיר להגשמת הסוציאליזם? צדק, ורשאי חבר ההסתדרות שלא להשתמש אף באחד משני המונחים האלה, אם אינו רוצה בכך. אך אין זה משנה את אפיה של ההסתדרות, שאפשר להמשיל עליה: „סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה“. הקשר האמיץ בין עניני המחיה הכלכלת של הפועל לבין משא־נפשו — הוא שעושה את ההסתדרות לחטיבה מיוחדת במינה. שום צמצומים אשר יבקשו להטיל עלינו מגבוה (אם מטעם האדונים „האזרחים“, „הבלתי־מעמדיים“, הדורשים מאתנו, למשל, שלא נתנאל, חלילה, בפ־ת־בג של תעשיה, או מטעם הממשלה, שאחד מפקידיה הגבוהים

תמה על כך שההסתדרות מופיעה גם כנותן-עבודה) לא ישנו את העובדה המכרעת הזאת. האידיאה אשר הצמיחה כנפים להסתדרות היא שעושה אותנו לפועלים שכירים ולבוני-משק כאחד, והיא המצרפת וממזגת את מלחמת-קיומו של הפועל הפרט עם מלחמת-קיומו של כלל-הפועלים ועם מלחמת-קיומו של הכלל הלאומי. היה מי שנלחם נגד האחדות הזאת מראשית התהוותה של ההסתדרות. אפשר זוכרים אתם מן הועידות הראשונות את הגלגול של דניאל וחבריו על „האוטופיה של המשק ההסתדרותי” ואת תביעותיו של יצחקי וחבריו ל„הפרדת הפונקציות” בין ענינים מקצועיים ועניני התישבות.

התגברנו על אלה. ההסתדרות העמיסה על עצמה יותר ויותר תפקידים. הן בעניני עזרה הדדית וביטוח פועלי, הן בעניני התישבות ומשק, הן בעניני תרבות וחינוך, והן בענינים בעלי אופי לאומי-מדיני. היא הקיפה דברים, חינכה את הציבור, הכשירה אנשים לתפקידים, יצרה סמכות פועלית עליונה.

אך בינתיים מתגלה מגמה חדשה: מכניסים את ההסתדרות בשאלות חיוניות ביותר, הועד הפועל מקדיש לכך חלק גדול מזמנו, אך פשמגיעים הדברים לידי החלטה מתברר פי לא ההסתדרות מחליטה, אלא מי שהוא אחר. בקרב ההסתדרות? ותרשו לי מלים אחדות של התנצלות אישית. בפני החברים הנמצאים בצבא ובפני החברים המוסרים את כל פוחם לגיוס. אין לא אגע בדברים רחוקים, פי אם בקרובים ביותר: פיצד עומד ענין הגיוס אני מרבה לדבר בענין זה, ואין הדיבור בו קל עלי. שייך אני לסוג האנשים שאין להם הפשרון לחיות על „הרנטה מן הקפיטלי”. צריך אני להרויח את לחמי יום יום. הואיל וידעתי מראש פי אם אפנה למשרד-הגיוס אצא בבושת-פנים — ניטלה ממני האפשרות להרבות דברים בענין זה. וגם אודה, הדרך הרעיונית שלי אל הצבא איננה קצרה. פעם בחיי התגייסתי הייתי לחייל. ולא על נקלה הגעתי לכך עם עצמי. לעצמו של דבר הנני אנטרי מיליטריסט. וגם בהיותי בגדוד העברי נתקלתי בכמה תופעות שדנתי לשלילה. ורגיל אני, כחבר לחברת העובדים, פבן לעם היהודי, לשקול דברים מבחינת שכרם והפסדם. ומטבע הדברים, שדרפי אל מחשבת-גיוס לא תהיה קצרה. ולא העברתי בפשטות קו מן הגדוד העברי אז אל המלחמה

עכשיו. ואת ההתנדבות במלחמה זו רואה אני אחרת מאשר את התנדבותנו במלחמה הקודמת.

בעברית הקדומה היו מבחינים בין מלחמה שהיא רשות לבין מלחמת־מצוה. ההתנדבות לגדוד העברי בשעתה לא באה מתוך הכרח. הישוב לא היה בסכנה, וגם לא ראה סכנות באופק. לאחר שבאו האנגלים יכול היה הישוב לחיות בשלוה, מבלי שיהיה לו גדוד עברי ומבלי שיוציא את מעט כוחות הנעורים שבו אל המערכה החיצונית. אבל היו בתוכו — ובפרט בקרב ציבור הפועלים, צעירים שסברו כי בעולם מזועזע ומסוער ונלחם יש חשיבות לכך שנופיע לא רק פקרבנות המשטר התורפי, כי אם גם פניחידה לאומית המשתפת מאמצים בשחרור הארץ; כי את המשטר החדש העתיד לבוא, ובשורות בכנפיו, יש לקדם בכוח עברי המציע את שיתופו בלב שלם, בבטחה ובאמונה כי היד המושטה לא תהיה נדחית.

לא כן המצב במלחמה זאת. לא אותה ההרגשה התמימה, ולא אותה קונסטלציה. במלחמה הקודמת היה מי שעורר אותנו, מי שהבטיח לנו גדולות, מי שרצה, אולי, לראות בתפארתנו ובקוממיותנו. במלחמה הקודמת היה מי שהעריך את השתתפותנו, ועוד יותר מי שיחס חשיבות לאהדת היהודים בעולם. לא כן עתה. לפני זמן־מה נשאלתי באסיפה של צעירים־משכילים: „מבינים אנחנו שהממשלה לוחצת על הסוכנות שתרבה את מספר המתגייסים. האומנם הוגן הוא להיכנע ללחץ זה?” ושאלה שניה: „המוסדות הלאומיים הכריזו על סנקציות כנגד המשתמטים. ודאי דורשת זאת הממשלה. האם לא מן הראוי שיאמר לממשלה, המעוניינת בכך, כי לא נתן לה את חפצה עד שלא תתן לנו צבא יהודי כחפצנו?” וצריך הייתי להסביר להם, לצעירים משכילים יהודים הבקיאים בהניות העולם — שלא פאבות אבותיהם המשוחחים ב„פוליטיקה” בין מנחה למעריב — אין שום רשות „לוחצת” עלינו, חלילה, שנתן מתגייסים ושנרבה מתגייסים, כי סיר הרולד מק־מייפל, ואפילו משרד־המושבות ומשרד־החוץ, לא תהיה להם כל סינה עלינו אם נמעיט להתגייס. וגם אם נודיע להם שהחלטנו לגמרי לא להתגייס — אפשר שמי שהוא עוד ירחש לנו תודה על הקלה שגרמנו לו. נראה שעוד לא מבינים אצלנו, כי לא למען עשיית נחת־רוח למישהו אנחנו מתגייסים, כי הגיוס דרוש, קודם כל, לנו.

אני שואל את עצמי: מדוע אין הגיוס נותן את אשר הוא צריך לתת? אני שואל, ואני שומע תשובות, ואין הן מניחות את דעתי. קודם כל, אינני מקבל את התשובה התולה הכל בתכונות־האופי הפסולות של הצעיר היהודי. אומרים: מורשה היא — השתמטות מצבא. ודאי, ענין זה ידוע יפה, ואיננו טעון מאמץ חלוצי מיוחד. אומרים: פחדנות, בריחה מסכנה. אין אני רוצה לנקות את המפגרים מכל האשמה מסוג זה. אך הן ראינו אלפי צעירים יהודים בימי המאורעות שלא היו בורחים מן הסכנה. לא נפלו מאחרים, ורבים מהם גם ידעו לפגוש אותה פראוי. לי נראה, שגם סגולותיו הטובות והרעות של היחיד אינן תלויות בו בלבד. הן תלויות במידה מרובה במה שאנו קוראים „רוח־הזמן“, או „מצב־הפלל“. הן מתגלות, מתפתחות, נחלשות או נעלמות, בקשר עם גורמים, שלא תמיד אנחנו יודעים להגדירם. לא די שיש בו באדם סגולות טובות. האדם החלוצי שלנו הן קורץ לכאורה מאתו חומר אנושי המצוי לרוב בתחום החיים היהודיים. הביטוי אל פני האנשים העומדים במערכה בארץ שלושים שנה ושלושים חמש שנים, וליחם לא נס, ורעננותם הנפשית והרצונית כאילו גוברת עם השנים והנסיגנות. לאן היה הפוח הגנוז הזה פונה אילו נשארו בעירו־תייהם? אולי נודמן לכם להיפגש בגולה עם אנשים שהיו לפנים חלוצים בארץ ו„חזרו?“ — ולא תמיד היו אלה מן הנחשלים דוקא. וכמה הם שונים בתוכם, במושגיהם ובהליכותיהם מחבריהם שנתערו בארץ. הוה אומר שגם סגולות טובות צריכות לאקלים ולאדמה מצמיחה. ואותו דבר גם לגבי תכונות רעות. גם פחדנות והשתמטות זרדיפת „תכלית“ וקריירה פורחות באקלים מסוים ובקרקע ציבורי מסוים. בימי המאורעות היה האקלים אחר והקרקע אחר.

מפאן אני בא לידי מחשבה, שאולי תיראה מוזרה, שההשתמטות והפגרנות בעניני הגיוס נזונים מאוירה ציבורית מסוימת, ולא דוקא מאוירת ההפקרות ופריקת־העול הקיימת בחוגים ניפרים בישוב, כאשר ראינו לגבי „מס־חירום“ ולגבי „הועד למען החייל“. נוסף על כך נתקל הגיוס, כנראה, גם במעצורים רעיוניים, באיזה קשר־הבנה, באיזו הפרעה רוחנית, ואלה אינם נותנים לנו לראות את ענין המלחמה וההתגייסות שלנו פראות אדם המביט ישר אל מול גורלו. ושני הגורמים הציבוריים — פריקת־עול מצד אחד ומעצורים רוחניים מצד שני — תברו,

פנראה, יחד, ומסייעים זה לזה לצמצם את הגיוס ולדלדל אותו מתכנו ומאפשרויותיו.

איני יודע אם אצליח להקנות לאחרים את ראייתי אני. יש שבינך ובין העצם מבדיל מסך־עשן, ואף על פי שעיניך בהירות והדבר אשר אתה צריך לראותו הוא קיים וממשי, אין אתה יכול לראותו. וכשאני רוצה ללמד זכות על אלפי אנשים, שאין אני רוצה לחשוך בהם בהשתמטות פיסית, אנוס אני להניח פי מסך־עשן מבדיל ביניהם ובין גופו של הענין.

מי הקים את מסך־העשן? הוי, רבים! ובראשונה — ממשלת „הספר הלבן“. היא עשתה את שלה — ואנשים קצרי־ראות נפלו בפח. ברור, שממשלת הספר הלבן צריכה לראות בעצם קיומן של יחידות יהודיות ספנה לסיסמתה, לאינטרסים שלה, לתכניותיה. ואפילו אם היחידות אינן אלא פלוגות, ולא צבא ממש. ואפילו אם לא ניתנו להן כל הבטחות שהן. עצם קיומן — מפריע. ומשום כך לא חדלו עיפובים והפרעות מן היום הראשון, ולא רק נגד הקמת צבא יהודי פי אם אף נגד פלוגות יהודיות. ולכן פשניתנו הבטחות — לא נתמלאו. ומשום זה היתה הממשלה פל פך מעונינת ב„פלוגות מעורבות“ ובבשורה לעולם פי ישנן פלוגות פלשתינאיות מעורבות — הן זו ההוכחה הטובה ביותר באיזו מידה השפילה הממשלה להשפין שלום ו„לסדר“ את עניני הארץ. ודאי, אין אנו יודעים אלא מעט מזכיר ממה שהפריעו לנו פל הזמן בהקמת צבא יהודי וגדרו בפני גיוסים. אך ידוע לנו למדי מה עשתה ממשלת הספר הלבן כדי להמית בקרבנו פל התלהבות לגיוס, פל אָמון לשלטונות המנהלים את המלחמה: גזירת־הקרע, מדיניות סגירת העליה, „פּטריה“ ו„הֶלֶנְטִיק“. וכל אלה הדוגלים בפטריוטיזם וברדיקליזם לאומי, אשר מתוך „לעשות נקמה“ הם שוללים את הגיוס או מזלזלים בו — עושים בדיוק מה שאנשי „הספר הלבן“ רוצים בו.

הרדיקליזם המעמדי אף הוא יש לו חלקו שלו במסך־העשן. אף הוא עזר לצעיר היהודי, שלא יבין מה המלחמה הזאת לו, וכיון שכל אחד מאתנו רכש לו די מונחים פוליטיים־ביקרתיים, שאפשר להשתמש בהם לענין ושלא לענין, וכיון שיש לנו יסוד מספיק להתיחס באי־אָמון למעצמות־העולם ולמדיניותן — הרי שהמלאכה היא קלה. ויצא דבר מגוחך למדי:

אותם האנשים אשר דגלו שנים על שנים ב„אנטרפאזים לוחם“, ואשר עיקר מלחמתם בפאשיזם היתה בצעקת־חמס על מפלגות־פועלים אחרות שאינן חדורות רוח מלחמה, ועל המדינות הדמוקרטיות שאינן נלחמות בפאשיזם, אותם שהיו טוענים פנגד „איה־התערבות“ של המדינות הדמו־קרטיות במלחמת ספרד, ואשר „מינכן“ היתה בשבילים שם נרדף לבגידה, לקוצר־ראיה פוליטית, למכירת עניני העמים, לכניעה להיטלר — אך פרצה המלחמה, שתפקידה הראשון היה לשים קץ ל„מינכן“, ומיד הוציאו הללו מכיסם את כל הטרמינולוגיה המעמדית־הפאציפיסטית, והכירו שזו „מלחמה בין שני אימפריאליזמים“ וממילא איננה נוגעת להם. מה להם היטלר, מה להם צ'רצ'יל? הן צ'רצ'יל לא היה מעולם חבר לליגה אנטרפאשיסטית. וכי בגלל סכסוך בין שני אימפריאליזמים ילך צעיר יהודי ויחרף נפשו למות? חלילה, עד פדי כך איננו טיפש!

ואין אני בא לומר שלא היה כל יסוד לחששות חמורים. ודאי, הסכנה

של „מינכן“ לא נמוגה עם פרוץ המלחמה. עוד הרבה זמן נאבקה רוחו של צ'רצ'יל עם רוחו של צ'מברלין. רק בתוך מעמד הפועלים האנגלי התגברה במהרה רוחו של בּוֹיֵן על ה„פאציפיזם“ הכוזב של הקומוניסטים ועל הפאציפיזם הנאיבי של א. ל. פ., ועדיין נלחמים באנגליה על עקירת רוח מינכן, ומן הרמזים שהיו בעתונות בימי בריחת רודולף הם אפשר היה ללמוד פי עוד הסכנה לא חלפה — לפחות, עד הזמן האחרון. ועוד צריכים אנשים לחזק את עצמם — בקרבנות ובהסברה — ולומר: אין שלום להיטלר, רק מלחמה עד הישמדו!

ובאותו זמן יושבים צעירים יהודים ומעמיקים שאול: האם אפשר לסמוך על צ'מברלין, ומה יעשו השמרנים האנגלים למחרת הנצחון, והם ממתנים עד שיביאו להם שטר כתוב וחתום שזוהי מלחמה „כשרה“ ושהיא עשויה לשים קץ לכל נפתולי הקפיטליזם. לא, לפני כך אינם מסכימים. וכך יושב בן העם, אשר עליו הכריז היטלר מלחמת־השמד תחילה, העם ההולך וְכֹלֶה יום יום בצפרניו של אותו רשע, העם אשר אין לו כל עתיד אנושי בתחום־שררתו של הנאציזם — והוא מגלגל בתיאוריות מחופמות. הוא רואה עמים ומדינות נופלים לפניו ונבלעים בלועו, והוא רואה בני־אדם מתחזקים להילחם בעמלק עד חרמה, הם מקריבים לו את היקר ביותר

שיש להם — ואין מתעורר אצלו שום רגש אלמנטרי של אדם בריא (כמו אצל החייל האוסטרלי שהרעה עוד לא הגיעה אל סף ביתו), לא חוש־סכנה ולא רגש של סולידריות, הוא נהנה מזיר־מהפכנותו, וכולו חריפות ופּלפּלנות של שוטה מחופם. אכן, מתחת לאדרת אנטי־פאשיסטית יכולה להתחבא על נקלה עזרה לפאשיזם. ומתחת לתיאוריות מדיניות — בערות מדינית וחוסר כל חוש מדיני.

מה רב כוחה של התחכמות מטושטת, המתגלגלת מדור לדור ומחליפה את לבושיה ל"רוח הזמן". היו ימים ובעולם היהודי שלטה הבטלנות הלמדנית, נטולת־חוש־יחיים, הרואה את ההגיה כולה מבעד לפסוקים קדומים ופירושים מעוקמים. היתה זאת זכותה של הספרות העברית מימי ההשפלה וחיבת־ציון שהסתערה על התאבנות הלבבות, על "הנשמה שפרחה מן הלב ונכנסה לתוך גוילים". לא עבר זמן רב וגם תנועת־המהפכה ברחוב היהודי הביאה לעולם נשמות אשר פרחו מן הלב ונכנסו לתוך נוסחאות — לא של ה"שולחן ערוך", פי אם של "אִיסקרה" ו"בונד". ואז בא לעולם נוער יהודי אשר הסתער על הנשמות החנוטות הללו, אשר דחה נוסחאות מקובלות החוצצות בינו לבין הניתו, והוא שפרק את הקליפות של הדור והצימח את תנועת הפועלים הארץ־ישראלית. והנה שוב זכינו — וגם כאן בארץ — למהדורה חדשה של נשמות חנוטות היודעות הכל "כפתוב". עזר לך גורם שלישי, אשר מילא תפקיד עצום — מדעת או שלא מדעת — בהלך־רוחם של רבים: אותה מדינה גדולה, אשר העולם ראה אותה כמבצר־שכנגד לפאשיזם, אשר מיליוני עינים נשואות אליה כאל משענת הפועל בעולם, כאל הכוח העיקרי — או היחידי — המסוגל להתמודד עם הפאשיזם ולהכריעו — אותה מדינה מצאה לה ערב המלחמה דרך אחרת. ומה שהיה ריאקציוני וממיט קלון אצל צ'מברלין — נמצא ראוי לכבוד ואפילו להתפעלות אצל סטאלין. והנימוקים שנמצאו פסולים אצל מדינאי שאר הארצות — נתקבלו בהסכמה בשעה שנתגלה פי המדובר הוא לא במדינה בורגנית, פי אם במדינת־הפועלים.

עכשיו, כפרוסיה הסוביטית התיצבה במערכה, והיא נלחמת את מלחמת פולנו, ועל עמי רוסיה נופל כובד המלחמה — לא אבוא לדון על מדיניותה היא בעבר, לא מבחינת המוסר הסוציאליסטי ולא מבחינת החכמה

המדינית, ולא אחקור עתה לדעת אם למרות מדיניותה הקודמת או מחמת אותה מדיניות באה עליה ועל העולם הפורענות הגדולה; לא אשאל אותה אם אותה מדיניות — אשר הרבה מוחות התחדדו בהסברתה ובהגנה עליה — הרחיקה את הספנה או המעיטה אותה. מדיניותה של רוסיה בעבר הקרוב היא עתה ענין של העבר. אך אותה פסיכולוגיה ציבורית, המושבעת והעומדת להמציא נימוקים מסבירים ומצדיקים בכל מצב, היא תמיד הוזה. ומן הראוי שיבוא פסיכולוג סוציאלי אשר יחקור וימצא את החוקים אשר על פיהם תנועה מתירה לעצמה — או למי שהיא שמה אדון לעצמה — את מה שהיא פוסלת בתכלית אצל אחרים, שיסביר פיצד ציבור, אשר נקודת-מוצאו היא סולידריות של עמים וסולידריות של מעמד — יכול לאשר וללמד זכות על מדיניות אשר נקודת-מוצאה היא הפוכה, ובלבד שהנושא של אותה מדיניות הוא אותו הנושא אשר בו קשורות התקות. יש לבני-אדם צורך רב להיאחו בנושא חזק ובטוח. המושג „אמונה בסוציאליזם“ הוא רב-תוכן, אולם מופשט מדי, ונזח הדבר החליפו, למשל, באמונה ב„מנהיג“, באמונה בצבא האדום, שהוא גם מוחשי וגם חזק, ומשנעשה מעשה החליפין של „תוכן“ ב„נושא“ — הרי שדרך ההסברה וההצדקה פתוחה תמיד לרנחה.

ברגע זה הנני, כמו ודאי כל אחד מאתנו, מתפלל לכוחו ולעצמתו של „הצבא האדום“ ומצפה לשמוע ממנו אך בשורות טובות. אפשר שמתם לב לשיר של ש. שלום ב„דבר“ — איגרת „אל אחינו בצבא האדום“. שיר סימפוטומטי. המשורר רוצה לראות את אחינו היהודי בצבא האדום לא רק כחייל אמיץ וגיבור, הוא רוצה ששמו יהי אברהם, יצחק ויהושע, ושישא בלבו גם את דגל-ציון, „עטרת עמכם המושפלת“. יהי רצון! הן פולנו משתוקקים לראות בבוא משאלות-לבנו. ואנחנו אומרים לעצמנו: הן לפני עשרים שנה היה היו בחורים יהודים אשר הלכו לצבא האדום לא מתוך רצון להתבולל, כי אם מפני אש הסבל היהודי שבערה בלבם. שמא יש גם עכשיו בקרב הצבא האדום נושאי הכאב הזועם היהודי? אם גם אין — לא נדון אותם. עשרים שנה ויותר של ביעור כל קשר תרבותי עם עולם יהודי שמעבר לתחום — עשו את שלהן. הזאשם אברהם או יצחק או יהושע על שלא ניתן לו לדעת את עמו ואת גורלו ואת מלחמת-חייו?

מה שאין פן אותו אדם יהודי אשר בקרבנו, אשר עד 22 ביוני 1941¹ ראה את החייל העברי כשותף למלחמה אימפריאליסטית, ומ־22 ביוני 1941 נשתנה מזלו והוא נעשה לוחם סוציאליסטי פשר. כיצד היה אומר פרישמן במקרים דומים: את מוחו, רק את מוחו, תנו לי, תאב אני לדעת מה בתוכו... עכשיו אנחנו נהנים בארץ מהפסקת-נופש. אמרתי: נהנים, אם אנחנו גם משתמשים בה — מסופקני. וכי צריך אני לומר, פי הרבה סימנים מעידים על כך שהנופש הזה איננו לאורך-ימים? מאז הגיעה המלחמה אל חופי הים התיכון ניצלנו, בנסים, מאסונות. אבל עצם האסון המאיים על הארץ לא חלף. יש יהודים אשר השיגו ויזות לאמריקה או להודו. בשבילם הדאי נפתרו כל השאלות. אך לא כל הישוב יכול או רוצה, להשיג ויזות. ואם פן הן צריך אדם לשאול: מה אעשה מחר, מה אעשה לילדי, מה אעשה לאחותי? ואילו נשאלה השאלה בפשטות, בלי התחכמות פוליטית, היתה גם באה התשובה הפשוטה: רובה ואף מדים — אין טוב מהם לשמירה. בארץ אשר סכנותיה מרובות, מחוץ וגם מבית, אפשרות של אימונים, של נשק חוקי — האם זה ענין לתיאוריטיזציה מדינית או להגנת-חיים? לכאורה, ידענו זאת כל השנים, עוד בימי הגדודים העבריים. ואתם יודעים מה מעט מזה ניתן לנו. צריכות היו לבוא שנות „המאורעות“ כדי שנשיג משהו רציני יותר. והנה עכשיו, בימי המלחמה, נפתחו לפנינו שערים, בלי הגבלה. לאלפי יהודים, ואפשר גם לרבבות. ניתנה האפשרות להזדיין ולהגן. האם לא צריך היה החוש הפשוט של הגנת-החיים גלות לנו כיצד עלינו להשתמש בהזדמנות זאת?

ומה אנחנו רואים? אילו היה משהו בא ורושם את כל הויכוחים המתנהלים בקרבנו על הגיוס, היה ממציא לנו חומר לימוד מצוין להפרת האַנדרלמוסיה הרעיונית בציבורנו, והיה משרת יפה את ההיסטוריונים לעתיד לבוא. נזכר אני בשיחה שהיתה לי בחוץ-לארץ בימים הראשונים למלחמה עם אחד המנהיגים של זרם אשר „המחר“ מונח בכיסו. אז היו לנו עדיין מאות אלפי פליטים יהודים נפוצים בעולם, — מי יודע היכן הם עכשיו ומה גורלם? והיה יסוד לחשוב, כי אם המדינות הלוחמות נגד

¹ [הוא היום שבו הותקפה רוסיה על ידי צבאות היטלר]

היטלר לא יסרבו לנו — יוקם חיל יהודי גדול. שאל אותי אותו מנהיג: למה זה לך? אמרתי: כלום אתה מתנגד להשתתפותנו במלחמה? אמר: לא, אינני מתנגד, אך למה דוקא צבא יהודי? אמרתי: ומדוע אתה רוצה בתנועת-פועלים יהודית, התישבות יהודית? אמר: וכי רוצה אתה שגם הגנבים היהודים יופיעו בארגון יהודי מיוחד? פזאת היתה תפיסתו המדינית של אותו „איש-המחר“.

וכשהמלחמה הגיעה לשערי הארץ. והצלחנו להתגבר על סכנת הפלוגות המעורבות (שגם יהודים טובים חפצו בהן — אמצעי בדוק ומנוסה להרבות שלום ושיתוף; אלה שנתנסו בפלוגות מעורבות יכולים לספר מנסיונם, עד כמה הללו מרבות שלום ושיתוף), וניתנה לנו האפשרות לגייס פלוגות יהודיות שונות, התחיל ויפוח גדול — מהו שראוי שנהיה מתגייסים לו, ומהו שאינו ראוי. וחוג חשוב מאד בהסתדרות, חוג אשר במשך שנים רבות חינך את חבריו בתורה מדינית של „ניטרליזציה“ של ארץ-ישראל, הכריזו עתה שפדי להגן על ארץ-ישראל צריך לעמוד בתוך גבולות הארץ, ולא להתרחק מהם, חלילה, ולפיכך כל גיוס מחוץ ל„באפס“ אין בו משום הגנת הארץ. אין לחשוף ב„השומר הצעיר“, שנכונותו להשתתף במלחמה עם היטלר או להגן על ארץ-ישראל היא פחותה משל מפלגת פועלי ארץ-ישראל, אך הלא הוא מהוה תנועה פוליטית עצמאית, ולא יתכן שלא יהיו לו השקפות והערכות פוליטיות עצמאיות. ואין אפטרופוס להשקפות מדיניות. המלחמה מחפה והגיוס מחפה — עד שהויפוחים נמשכים. והגיעו הדברים לידי כך, שבישיבת הוועד הפועל של ההסתדרות, בה דנו בדבר הטלת מכסה מסוימת של מתגייסים לכל הישובים, נאמר ל„השומר הצעיר“: ובכן, יהי כדבריכם. הזאיל ואתם שוללים את שאר הפלוגות — תתנו את האנשים שלכם ל„באפס“ בלבד, אבל תתנו לפי המכסה הפללית. אלא ש„השומר הצעיר“ „גם הוא חכם“, והוא אומר: לא כן, היות ואנו שוללים את הגיוסים לשאר פלוגות, אין אנו חייבים לתת חלקנו לפי המכסה הפללית של המתגייסים, אלא לפי מה שאחרים שולחים ל„באפס“ בלבד. יהודים יודעים חשבון.

אין אני בא, חלילה, לערער על עצם תורת האיטרטגיה של „השומר הצעיר“. אין אני מעיז לערער על ההנחה האיטרטגית האומרת, כי המלחמה

בעמק הנילוס או הפניסה לסוריה — אין בהן משום הגנת ארץ־ישראל, ואין חובתן עלינו. ורק משיעמוד האויב בשערי רפיח או ראס־אל־נקורה — נצא בנשק לקראתו. חזקה על „השומר הצעיר“, שגם השקפות איסטרטגיות יש לו משלו. ובפרט שבאותם המקומות יש, ברוך השם, מי שילחם לנו, יש אוסטרלים ודרום־אפריקנים וכו' — למה איפוא לבני אברהם, יצחק ויעקב להכניס את ראשם? אולם שאלה אחרת לגמרי יש לי בנדון זה, שאלת חבריההסתדרות, שאלת שוקל ציוני:

מי הוא סוף סוף הקובע ופוסק בשאלת גיוס או לא גיוס? האם באמת כל קהילה וכל נקודה ישובית וכל סיעה פוליטית היא אוטונומית לפסוק הלכה, ואין עליה שום מרות עליונה מלבד החלטתה היא, ממש כמו גנרלים סיניים — קונה לו תותח ועושה עצמו „עצמאי“ — רוצה מחייב גיוס, אינו רוצה — שולל? הן קיימת בעולם הסתדרות ציונית, ומוסדות נבחרים, ונעד פועל ציוני — לשם מה הם קיימים, כדי שכל סיעה תפעל לפי „קו“ פוליטי שלה? ובמה אנו נבדלים מן הרביזיוניסטים, שגם להם מדיניות של גיוס משלהם? קרה אסון, והמוסדות הציוניים החליטו פי לא רק „באפס“ חשובים פי אם גם נהגים וחפריים — המחייבת החלטה זו את חברי ההסתדרות הציונית, המיוצגים בועד הפועל הציוני? ושאלה מעין זו גם לגבי הסתדרות העובדים. היא עוסקת הרבה בשאלת שמירה ובטחון והתנדבות. מקדישים לזה זמן ואנשים. היא דנה ומחליטה. המחייבת ההחלטה את חברי ההסתדרות, או כל סיעה הישר בעיניה תעשה?

שאלת הגיוס היא איפוא בעיני, נוסף לגיוס, גם שאלת המרות הציונית וגם שאלת ההסתדרות, שאלת סמכותה וכוחה המחייב. ואין זו שאלה פולמוסית או ריטורית. עלינו לשאול את הבוחרים באיזו הסתדרות הם רוצים, בהסתדרות שאינה אלא קלוב לויכוחים, פורום למפלגות שונות להביא את טענותיהן ולהכריז את הכרזותיהן, או הסתדרות שיש לה פשרון־מעשה וסמכות מחייבת לגבי חבריה בכל אותם הענינים שהוטל עליה לטפל בהם? עולה מחדש בכל החריפות השאלה שנשאלה לפני היות ההסתדרות: האם תהיה ההסתדרות פדרציה של מפלגות, העוסקת רק במה שהמפלגות מתירות לה לעסוק, ושכל מפלגה יכולה להטיל וטו על החלטותיה „ולעשות שבת לעצמה“ בענינים הנוגעים לכלל־הפועלים?

ההסתדרות לא הגדירה בנוסחאות את עמדתה בשאלות המדיניות הצייונית. אך היא היתה תמיד מכשיר ציוני מדיני ממדרגה ראשונה. מי שקורא בעיון את הספרות של ערב-בחירות ימצא בתוך השיטין, ובעיקר בין השיטין, סימנים של פסיחה חדשה על סעיפים, המגלה טפח ומכסה טפחים. אני מונע עצמי מדון עכשיו בטפח המכוסה, לבל יאמרו שאני מיחס לפותבים פננות זרות, חלילה. אך רשאים אנו לדרוש מן הנואמים והכותבים שיפרשו את דבריהם, כי הפסיחה היא בנפשנו, בנפש הצייונות. בנפש תנועת הפועלים הארץ-ישראלית.

הענין הפוליטי הגדול ביותר בחדשים אלה הוא — ענין הגיוס. דיברתי עליו קודם מבחינה אחת ויחידה — מבחינת הגנת הארץ והתגוננותה. לא מפני שמישהו הבטיח לנו „הבטחות“ מדיניות הלכנו לגיוס. כל ההבטחות שהושמעו עד פה לא לנו הן, ולא לכבודנו נאמרו. אך יכולים אנו לסמוך על עצמנו ולהאמין, כי אם נצא בשלום ממה שנשקף לארץ בחדשים הקרובים — הרי עצם היות רבבות יהודים נושאי-נשק ושותפים למלחמה הנה עובדה פוליטית חשובה, שתמצא את משקלה על כף המאזנים.

אך יש בישוב מי שחושש לכך דוקא. יש יהודים הנלהבים למלחמה, אך אינם נלהבים לכוח יהודי, להבלטת האופי היהודי של השתתפותנו במלחמה. הם רואים, כנראה, פגם בכך אם נרצה להסתייע בהשתתפותנו במלחמה לשם מלחמתנו בגזירות ובהתנקשויות.

מצוי עכשיו בצייונות, ובארץ, חזיון שאפשר לקרוא לו: רצידיב של היהדות ה„ליברלית“. חזיון מעין זה נפגש לעתים בתנועות ציבוריות, או בחבורות וביחידים: יש אשר יצאו מתוך נקודה מסוימת, ואף הלכו כפרת-ארץ ונקודת-המוצא נשפחה מהם. ויום אחד הם נתלים שוב בסבלי-ירושה שלפני מתן אותה „נקודה“. אחינו שבמערב מילאו תפקיד גדול בחיי הצייונות, וכמה עמודים יפים פתובים בידיהם. הם באו תחילה דרך הרצל, שמרד במושגי היהדות הליברלית, מתוך רצון לחיי חירות, לעצמאות, לשלימות אנושית שאינה מתחלקת בין חומר ורוח. אחר כך דבקו בתורת אחד-העם. הדרך שלהם אל עמם לא היתה קצרה ופשוטה כדרך מי שחי בתוך ישובים יהודיים מרוכזים — וזה רק מוסיף על כבודם ומרבה את זכויותיהם. ובשעה שהיתה בהם יד הצרור, הם הכריזו כי ישאו

ככבוד את הטלאי הצהוב, המה לבנו להם ובירכנום. וכל כמה שהם באים לארץ ומבקשים להשתרש באדמתה, בעבודתה, בלשונה ובתרבותה — כל הכבוד להם. אין הכבוד צריך למנוע אותנו מפירוֹר־אמת, שאין בו משוא־פנים. ואין אנו רשאים מפני הכבוד לטשטש דברים הקובעים גורל־עם.

הרי זה טרגי למדי שבחוגים ציוניים מסוימים קמים לתחיה מושגי היהדות הליברלית, מושגי התיאולוגיה הרפורמית, פשהם מתלבשים בטרמינולוגיה קנאזי־אחד־העמית. מתוך הדגשת הרוחניות והפרדתה מעל החומר באים לנתר על הענין החיוני ביותר — על גאולת עם, על גאולת המוני עם, על שיבת ציון ברוב עם. ולא תמיד אומרים דברים מפורשים, אבל מגמת הצמצום ומיעוט דמות הציונות פתנועה גואלת, קרקעית, המונית — משתררת. המאמצים האינטלקטואליים נתונים לא להרחיב את היריעה הציונית פי אם להוכיח את הכרח צמצומה. אינני יודע אם חוג זה, הרואה את עצמו קרוא ללמד אותנו אמיתות נעלות וחכמת־מדינה ריאליסטית נאחת, אם החוג הזה כמו שהוא וכשהוא לעצמו יש לו סיפויים לגידול ולהשפעה ציבורית. יותר מדי הוא מזדהה עם שכבה חברתית מסוימת, הייתי אומר אפילו, עם גיל מסוים, משיאציל מרוחו על חוגים רחבים יותר. וספק אם יהדות „רוחנית“ זו — שאין לה שרשים במעבה היהדות המסורתית ולא אחיזה בצרכים החיוניים של המוני ישראל — מרובים סיפוייה לשמש מזון רוחני לרבים. אבל סיפויים אחרים יש לה: לשמש שדה־אימונים למי שנצרך לכך. ציונות קצוצת־פנפים ונטולת־אפקים, המביטה בעין זועמת על המון הטועים היושבים בשפל, מהווה קרקע נוח לאימוץ חידקי הפפירה הציונית. נושאי הפפירה והאיבה החתירה זקוקים לתחנת־גידול, הם יודעים להסתפח. מובן מאליו, שום אדם שוחר־טוב לא יסכים להפיר שהוא אחראי ומסייע לריבוי פגעים רעים. אך אני מדבר את דברי לא מתוך הפשטה. כבר ראינו משהו. ראינו במי נסתייעו בשעתם קולטון וחבריו. ראינו גם השנה במי נסתייע חוג מסוים, שבא להסוות את פפירתו וחתירתו. לא קל לדבר בענינים כמו אלה. אבל יש הכרח להזהיר. כבר ראינו בארץ אנשי־שם ולהם מיטב הכננות, אלא שפֹח הבחנתם באנשים ובענינים איננו רב. ועל פגון דא נאמר: לאו עכפרא גִּנְב אלא חורא גִּנְב. כדאי לשים לב פִּי צֵד מתנפחים אתנו. בני־אדם מהוגנים יש עליהם

חובת־נימוס. אבל בתחומים מסוימים. צ'כוב מספר על אשה צנועה, צנועה ביותר, אשר הקפידה מאד מאד עם בני־מעמדה, אך את המשרת בבית לא ראתה כגבר. הפרתי בחיי בני־אדם מכופדים, יפי־נימוסים, אשר הגבילו את נימוסיהם הטובים בחוגי „החברה הטובה” בלבד. אודה, נימוסים נאים — דבר נאה הוא, אך אם הם חלים רק על „חברה טובה” בלבד — מעדיף אני חוסר־נימוס.

אדם חשוב ובעל־זכויות, הבא לפסול, למשל, את רעיון חילופי־האוכלוסים בין עמים, איננו רואה צורך להוכיח שזהו פתרון רע, מונע שלום, מזיק, אלא אומר פשוט: „פתרון ברברי” חסל.

ואני לא אבוא לתבוע את עלבונן של אותן בריות ברבריות, הסבורות כי בבוא היום ימצא הפתרון הזה רצוי לכל הצדדים ומוספם על ידי כל הצדדים וירבה שלום ורנחה, ואף לא את עלבונם של היננים והתורפים, ואף לא את עלבונן של סטאלין, אשר הוציא את הגרמנים מתחומי שלטונן (וסופרים פרוגרסיביים גרמניים שיבחוהו על כך), כי אם אתבע את עלבונן של אברהם אבינו, שפרת ברית־שלום עם לוט על יסוד „ברברי” זה: „ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רועי ובין רועיך, כי אנשים אחים אנחנו, הלא כל הארץ לפניך — [יפרדו איש מעל אחיו].”

וסופר אחר חשוב ובעל־זכויות, בבואו להפריך את הרעיון „שאם יקום הספם בינינו ובין ערבים, הוא יקום לא על יסוד קיצוץ הציונות, כי אם על יסוד הגשמת הציונות”, ושהיהודים יסכימו לתמוך במאמצי הערבים לעצמאות ולהתלכדות על תנאי שהערבים יפירו בארץ־ישראל כמדינה יהודית — איננו טורח הרבה, הוא פשוט אומר: רעיון אַבסורדי!

אפשר שמעתם שבארץ עושים עתה כמה מדינאים ועושי־מדינאות מארצות גדולות וקטנות, והנה אחד האנשים ממדינה קרובה, המעורב בקי בענינים, נודמן עם אחד מאנשינו, ואגב בירור תכניות ואפשרויות אמר: „אם לא תהא פדרציה¹ אין אתם יכולים להגיע אלא לכך וכך, אך אם תבוא הפדרציה — אזי תוכלו לקבל מדינה יהודית”. איני מביא מימרה זו לשם

¹ [פדרציה של המדינות הערביות]

„הסכמה“, אך מענין לדעת שמה שהוא כל כך „אבסורדי“ בשביל פובליציסט ציוני איננו אבסורדי בשביל מדינאי וסופר בן־תרבות מארצות המזרח. ועדיין אני עומד בפרשת נימוסים בלבד. ורק בקשר עם זה אזכיר את מאמריו של ד״ר י. ל. מגנס. אולי אשוב אליהם, לאחר שסדרת־מאמריו המובטחת תסתיים בדפוס. ד״ר מגנס נמלך ופירסם מאמר, בעברית ובאנגלית, בו הוא פונה לממשלת פלשתינה־א״י שתקח עליה עכשיו את „פתרון“ שאלת ארץ־ישראל. אינני יודע אם ד״ר י. ל. מ. כבר יש לו מן המוכן ה„פתרון“, או הוא רק מצפה לכך שממשלת פלשתינה־א״י תמציא לו את הפתרון, אך ברי שהוא יודע היכן היא הפתובת ההוגנת לפתרון צודק של השאלה. והיא: ממשלת הספר הלבן. ממנה הוא דורש את היוזמה. והנה נמצא חטא בעתונות העברית: אף על פי שהמאמר נדפס ב„בעיות היום“ וב„פלטטין פוסט“ ובהוצאה מיוחדת באנגלית, לא דנה בו העתונות העברית. ואדם פרופרט ולטש רואה צורך לציין, כי הצעתו של ד״ר מגנס „מצאה הד רחב בציבור הארץ־ישראלי וכפי הנראה בכל שלוש הקיבוצים הלאומיים אשר בארץ“ (אגב, מי הם שלוש הקיבוצים הלאומיים?), אלא העתונות העברית „בחרה בשתיקה“. צא ולמד, מה רמתה הפוליטית והמוסרית של העתונות העברית שהיא נלחמת נגד הצעה חשובה ומסייעת לפתרון — באמצעי השתקה! פלום אין אדם פרופרט ולטש, שיש לו נסיון רב בעניני עתונות, יודע משהו על התנאים בהם נתונה העתונות העברית, שהוא מרשה לעצמו לזרות מלח על פציעה? פלום לא ידוע גם לו שאפשר עכשיו לכתוב נגד מדינה יהודית ואי אפשר לכתוב בעד. שאפשר למעט את דמות הציונות ואי אפשר לתבוע את עלבונה, שאפשר לתקוף את הארגון ואי אפשר להגן עליו? וכהנה וכהנה. חושבני שאדם פרופרט ולטש חייב לדעת זאת, אבל הוא בוחר לומר: העתונות העברית „בחרה בשתיקה“!

ובינתיים מתרחשים אסונות. סופרים עברים בארץ אפשר לפטור ב„ברבריות“ וב„אבסורדיות“. אך הנה מגיעות ידיעות מדאיגות מאמריקה: מק־קורמיק, מנהיג הרוב בקונגרס, נאם על מדינת־יהודים, ועל מיליון נפש שישבו בה; וויקטור קַזְלֵט, חבר הפרלמנט הבריטי ששהה באמריקה, אמר: אין פתרון לשאלת היהודים אלא אם פן מדינה יהודית בארץ־ישראל.

והפובליציסט הציוני המכובד מ„בעיות היום” רואה צורך להזהיר אותם, שהם עושים „שירות־דוב” לישראל. ואם מנהיגי כנסיות נוצריות באמריקה נזעזו יחד ודיברו על שיבת היהודים לארץ־ישראל פעל מפעל הוּמְנִיטְרִי גדול, יש צורך ללוות את הצהרתם בהטפת־מוסר: „אכן זאת היא אמת. אבל אסור להשתמש בהצהרה כזאת לטובת מטרות פוליטיות השייכות לשטח אחר.” אילו הן המטרות הפוליטיות השייכות לשטח אחר, לשטח בלתי־הוּמְנִיטְרִי?

ודאי, מדינה יהודית — היא המטרה הבלתי־הוּמְנִיטְרִית. אך כֵּאֵן יורשה לי להביע תמיהה קטנה. הן רבים מאנשי „בעיות היום”, ואם איני טועה גם רוברט ולטש ביניהם, היו בשעתם חסידי מדינת־פיל. אותה מדינה היתה גם הוּמְנִיטְרִית וגם ריאליסטית. ומדוע נעשית המדינה היהודית „אָבסורדית”, ופסולה בתכלית, כשציונים רוצים בה? משום שאנחנו מתכוונים למה אחרת? ואפילו רעיון חילופי־אוכלוסין כשהוצע על ידי ועדת־פיל לא עורר את התמרמרותו של הוגו ברגמן, ועכשיו הוא נעשה „ברברי”.

הסתפקתי הפעם רק בהערות קלות, ואם ציטטתי כאן כמה מושגים וביטויים, הרי זה לא מפני שהתאיתי לקבול, כי אם מפני שיש בהם מאותות הזמן. התנועה שלנו נתקלת כל ימיה בכל כך הרבה מכשולים, שרק אמונה איתנה בצדקתנו ובכוחות הגנוזים בנו — יכולה לעמוד לנו. מה פלא, אם „מקוצר־רוח ומעבודה קשה”, מתוך שנים של פרעות, של גזירות, של התנגדות פוחות שונים — רפואת הידים אצל רבים, ואמונתם הצינית נמוגה. ראינו פהנה וכהנה במשך שנות היאָבקות הצינות על נפשה ועל התגשמותה. ראינו ימי־גיאות וימי־שפל. ראינו שציונים כבר הסתלקו ממדינה יהודית, וכשבא פיל חזרו ודבקו בה, ומששולחיו של פיל חזרו בהם — חזרו גם ציונים. רעה חולה היא בצינות מאז: הנטיה לגזור את האידיאולוגיה לפי הקונסטלציה. ודאי עיפו רבים. רבים סימני הדלדול הנפשי בחוגים שונים, במעשים שונים, בדעות שונות. והם לא פסחו גם על ציבור הפועלים.

נאמר כאן כי במשברים הקודמים היתה ניכרת שנאת־ציון ולא היתה שנאה להסתדרות, ועכשיו יש שנאת־ההסתדרות ואין שנאת־ציון. מי יתן

ואָמנו הדברים: מוטב שההסתדרות תספוג מכות ולא ינוק השורש של תנועתנו, שבלעדיו אין קיום להסתדרות ואין שחר לקיום ההסתדרות. אך עוד עלינו להינכח שכך הוא, ששורש תנועתנו שלם ואיתן. לא ניתן לנו לשבת בשלוה. עוד צפויה לנו מערכה גדולה על עצם הרעיון הציוני, על הכרת צדקתו ועל האמונה בכוחו. מבלי שננצח במערכה הפנימית לא יקום בנו הכוח לעמוד במערכה החיצונית, בימי מלחמה ולקראת שלום.

מורי הדור או בני־מרוז?

ללא נימוסים

הקונגרס השנתי של סופרי אמריקה, שנתכנס ימים מועטים לפני פלישת היטלר לרוסיה, קיבל החלטה כנגד התערבות אמריקה במלחמה „בין שני אימפריאליזמים”. לפי דברי השבועון הרדיקלי „ניישן” שמר הקונגרס גם בשאר החלטותיו על „הקר” המשותף לכל ההסתדרויות הנתונות להשגחה קומוניסטית.

י. ס. הוראבין, סוציאליסט אנגלי ידוע, סופר וצייר, שלח איגרת ל„ליגה של סופרי אמריקה”, וזו לשונה:

„חברים יקרים, אין אני חדל־דמיון לגמרי, ולא הייתי זקוק לקריאה הספר „למי צילצלו הפעמונים”, כדי להבין מה חשבו בני ספרד הגונים עלינו, הבריטים והצרפתים, כשהיינו מחפים על „אִי־התערבות” הפחדנית שלנו במליצות מצלצלות. עתה איני צריך עוד להשתמש בפחד־המדמה שלי כדי לדעת מה הרגישו הספרדים — אני יודע זאת מבושרי. פה בלונדון, כשהפצות נזרקות — אותה תוצרת עצמה שהיתה מפציצה את מדרד — הרי זה באמת מרעיד את מיתרי הנפש כשאתה למד מן המניפסט שלכם, פי באמריקה יש סופרים ואמנים הדוגלים עדיין בסיסמת „אִי־התערבות”, ואשר עיקר דאגתם היא, כנראה, שמא עלולים סיפוריהם ושיריהם ומסותיהם וספריהם להיות „מקוצרים”. תודה לכם, חברים יקרים, על שאפשר לצחוק

במלוא הפה בעולם זעוף: ויהי נא חסד־אֵל עם נשמותיכם האנינות, הזעירות, המשמרות עצמן, הבלתי־מתערבות”.

האם צריך להוסיף, פי אותה איגרת לא הושמעה מעל בימת הקונגרס?

„גזרו מאמר זה ושמרו עליו”

ב־8 בספטמבר 1939, בימים הראשונים למלחמה, כתב אַפְטוֹן סינקלר, הסופר האמריקאי המפורסם, בזוֹרְנֵל הקומוניסטי „ניו־מאסאס” (והדברים הועתקו בהבלטה רבה בסס”ר), לאמור:

„בשעה שאני כותב שורות אלה נלחמת גרמניה עם פולין, ובגמר המלחמה היתה מציעה שלום לאנגליה וצרפת. אולם האנגלים והצרפתים, הסבורים פי אין די להם שנקים עולמיים ורנחים, הכריזו מלחמה על גרמניה ואת רינסטון צ’רציל הכניסו לתוך הקבינט. — עמה של אמריקה החליט בתוקף להישאָר נייטרלי במלחמה זו”.

המאמר מסתיים במלים: „שמעוֹנֵי, גזרו מאמר זה ושמרו עליו, וכשהמלחמה תסתיים — תקראו בו מתדש”.

שמעתי, גזרתי ושמרתי. עוד לא נסתיימה המלחמה ואני קורא ב„ניישן” האמריקאי מכתב למערכת מאת אַפְטוֹן סינקלר מ־28 במאי 1941, בו הוא מבשר לקוראים, פי זה עתה שלח מברק לנשיא רוזבלט בזו הלשון: „במשך עשרים שנה היה כל דבר מאוחר מדי. איננו יכולים להרשוה לצי שלנו שיהיה עומד בטל בשעה שבן־הברית היחיד האפשרי שלנו שזאת דם עד לגויעה אטית. אנשינו אינם יודעים מה הסכנה האורבת להם. הם מצפים להנהגתך. אַפְטוֹן סינקלר”.

מאוחר למדי, אך עוד לא מאוחר מדי. על פן לא נשאל עתה, אם שמר גם אַפְטוֹן סינקלר על מאמרו מ־8 בספטמבר 1939.

כ ת ו ב ש ל י ש י

„מה שנדרש הרי זו הסגולה אשר נשינגטון הרשמית חסרה אותה עד כדי יאוש — רוח לוחמת, לזהטת, בעלת דמיון. המדינה מרגישה בחסרון זה; היא מבינה פי הנשיא אינו יכול להזרים אותה רוח בעורקי הביורור”

אגים והוגים!

אגים יקירי נכסנו אלא זוג
הימים. מה שמתייהו חוק כבו
היגרוג: הימים אה הצורה,
מלא חורגה א ימוזס וקירי
שהכנו אונצה גרונה", מ
שיר הצורה ואסייר = היכס
א מצינוס אמירי.

להיה אנו קאנים נקו
מממק התיטוויה המריג,
הקמתי זצמיק חי!, נקו
אצטז אולמני אומ מלא
מזרלמ = היאו הו אדסירי
אמזיסיס ויא ראמיק מ
ממלא היצו אמק אמלק.

קרטיה אך ורק על ידי דיבורים על אודותיה. צריך שיהיו נמצאים אנשים היודעים לפרוץ דרך מכשולים ולבצע מעשים במהירות, המוכנים לתפוס את הממשות מבעד חיצוניות נוחה. מה פלא אם העם אין דעתו נוחה. עד מתי עוד יבואו אזהרות חגיגיות תחת מעשה תקיף? עד מתי עוד ישארו סוכני־נאצים באמריקה בכסות דיפלומטים? עד מתי עוד נהיה שולחים לאויבינו אספקה צבאית שישתמשו בה נגד ידידינו, ובסופו של דבר נגדנו? למתי אנו מתכוונים לשנות את חוק הנייטרליות למען הרשות לספינות אמריקאיות שיובילו סחורות לבריטניה? מתי נתחיל להגן על הסחורות אשר אנו שולחים?"

כך שואלת העתונאית פרידה קירצ'וויי. פרזה פשוטה ובהירה של אשת־עט בימינו. על נושא זה, מעבר לשאלה במי האשם — אם בבירוקרטיה ואם בפאנאוקרטיה — כבר כתבה לפני אשת־לפידות: „אורו מרוז אמר מלאך ה', אורו ארור יושביה, פי לא באו לעזרת ה', לעזרת ה' בגבורים“.

אלול תש"א.

אל יהדות רוסייה

(בשידור הישוב אל יהדות רוסייה, ר' בתשרי תש"ב)

אחים יהודים!

שנים רבות נכספנו לשמוע את קולכם. עתה שמענוהו תוך כדי התקפת־הדמים של הצורך, מעל חרבות של ישובים יקרים שהפכו ל„אדמה חרוכה“, עם שמע הגבורות ומסירת־הנפש של מגינים אמיצים.

היה לנו קולכם פקול ממעמקי ההיסטוריה העברית הקורא „בדמיך חיי!“ פקול אבותינו אשר מעל מדורות־האש היו שרים ומבשרים את בטחונם פי ממשלת הזדון מגר תמוגר.

יש לנו צורך נפשי רב לענות לכם תשובת־אחים. ותקוה לנו שקולנו יגיע אליכם, פי תשמעוהו ותפירוהו.

גורל יהודי אחד מאחד אותנו מעל ארצות ודורות. האויב שלנו אינו מפיר בשום הבדלים ואין עמלק פוטר שום קיבוץ יהודי משבט־זדונו.

נזכור ואל נשכח. נזכור זה את זה, נרגיש זה את זה, אל נתנפר ואל נתרחק. שמעו קולנו, קול הענף הצעיר בגזע העם העתיק, הענף אשר יהודים יוצאי רוסיה היו בין ראשוני נוטעיו באדמת־ישראל. קול הישוב העברי, בן למעלה מחצי המיליון, השתול בקרקע, אשר זכה לשמש מקלט לרבבות יהודים קרבנות האנטישמיות הנאציוֹם, פליטי כל ארצות הרדיפות, פובשי חופש ובוני חיים חדשים. קול יהודים עובדים ובונים, חקלאים וחרשתנים, נהגים ומובילי טרקטורים, חיילים ועובדי־ים. אחים לצרה ולמלחמה, אתכם אנחנו בכל מה שעבר עליכם, לבנו שותת דם עם כל ידיעה המגיעה על יסוריים ומתגאה על גבורותיכם, בחזית ובעורף.

זאת הפעם הראשונה בתולדות המלחמות, מאז גלינו מארצנו, שכל העם היהודי באשר הוא מפוזר ומפורד עומד במחנה אחד מול האויב. פי האויב בטרם הכריזו מלחמה על מדינה מן המדינות פתח במלחמת־השמד, במלחמה בִּסְטִיאֵלִית־טוטאלית, על העם היהודי באשר הוא.

אולם במלחמה הזאת מופיע היהודי לא רק כקרבן, הוא גם לוחם, לוחם אשר אין לפניו דרך נסיגה, לוחם הנותן את כל החיים שבו למען הנצחון על האויב. פי נצחון האויב הוא בשבילו פליה וחרפת־עולם. ובמלחמה הזאת אתם עושים את שלכם ואנחנו עושים ונעשה את שלנו, בעורף ובחזית. פורמציות צבאיות יהודיות, מיהודי ארץ־ישראל, נלחמו בחזיתות השונות — ביון, בכרתים, בחבש ובטוברוק — ביבשה ובים ובתעופה. פורמציות יהודיות משתתפות בהגנת הארץ.

אנחנו נלחמים לא תחת שבט נוגש ומצוה. אנחנו נלחמים מרצוננו, מהתנדבותנו. אנחנו יודעים פי זאת המלחמה היא מלחמתנו. פי אין תקוה לישראל בעולם שהיטלר עושה בו פרצונו. אנחנו יודעים פי מלחמה זו היא מלחמת העולם על הצלה מברבריות, מלחמת העולם על מוצא לחירות. היסורים שהביא עלינו היטלר בכל מקום שידו מגעת עולים על יסורי מסעי־הצלב ופרעות חמלניצקי. אך גם אנחנו לא נבייש את אבותינו בהכרת צדקתנו, ברצון־הברזל של חיים, בידיעה פי נעלים אנו על האויב הצורר, ברצון החיים שבנו.

אנחנו בוטחים בנצחון. אנחנו מקוים פי הברית של הדמוקרטיות הגדולות עם ברית המועצות תשמיד את ההיטלריזם מעל פני האדמה ותפתח

פרק חדש בתולדות העולם. ואנחנו נעשה כל מה שבידינו כדי שפרק זה יהיה גם פרק חדש בתולדות עמנו. אנחנו רוצים בחיים. ולא בחיי שפלות ועבדות, פי אם בחיי כבוד וחירות.

איננו רוצים במיתה, בשום פנים ואופן, ואפילו לא במיתת־נשיקה. סיסמתנו: ובחרת בחיים!

אנחנו מקוים פי מעינות האחוה היהודית אשר פרצו בעצם ימי־המלחמה האיומים לא יסתתמו עוד. פי לא נתנכר ולא נתרחק. נעשה כל מה שבידינו כדי לאחות את הקרעים, לקרב לבבות. „עם אחד הננו, ועם אחד נהי” — אמר המשורר. ועם אחד נוסיף להיות מעל לכל מחיצות.

הפוטנציאל היהודי, כל כמה שמשחיתים בו, עוד לא דלל. עמוקים המעינות של היהדות הרוסית ועוד ישאבו מהם כוחות עצומים של יצירה וחידוש חיים.

ההיסטוריה הגדולה שלנו, רבת־היסורים ורבת־התוכן, לא נחתמה. ושום צורך לא יצליח לחתום אותה אם אנו לא נתן זאת. עוד נזכה לראות במפלתו של היטלר הרשע. עוד נזקוף קומה ונחיה פעם בן־חורין במשפחת עמים בני־חורין, עם של עבודה, תרבות וצדק.

בוועידה החמישית של ההסתדרות

(ב' באייר תש"ב)

בטרם בוא המחיר

היום 19 באפריל. אינני יודע אם במתכוון קבע הועד הפועל של ההסתדרות יום זה לפתיחת הוועידה, או זה נודמן בהיסח־הדעת, לנו הוא תאריך. העולם מונה את השנה השלישית למלחמה. לנו היום שש שנים למלחמה אשר „הציר” הכריז עלינו כ־אֶן, בארץ. והשנה היא העשירית למלחמת־השמד שהיטלר הכריז על עם ישראל. לא בבת אחת עשה היטלר מלחמה בעמים. אנחנו העם הראשון. קדמנו אפילו למלחמת יאפן בסין.

עוד אין רואים את הקץ. אדרבא, אנחנו שומעים אַזעקות נוספות — שומעים, אבל איננו מאזינים. עוד בליל ששי זה ניתנה לנו אַזוהרה חמורה בחוף תל־אביב. האם אַזוהרה אחרונה זאת עלולה להשפיע על דיונינו?

אינני שואל את זולתי, את השומעים. אני אומר אותם הדברים לעצמי: היודעים אנחנו להתאים את הליכות חיינו, ולפחות את הלך מחשבתנו, לאַזוהרות אלה אשר אנחנו שומעים אותן בוז אחר זו? ואין אני מדבר על אלה האוטמים אזניהם. הם אינם יושבים באולם הזה וקולנו אינו מגיע אליהם. אינני מדבר אל אטומי־האוזן ואל אטומי־הלב. אני מדבר אל עצמנו. האם לא לְקִינו באיזה שיתוק־חושים, כאילו ניטלה מאתנו תחושת הספנה? אנחנו חיים, אנחנו דנים, אנחנו מדיינים זה עם זה. אך כל זה נתון בעיקר למה שיהיה לאחר המלחמה. איני טוען נגד מי ששואל את שאלת המחר. אני טוען פנגד הפריחה מאת „היום“.

לפני היות המלחמה היו רבים בישראל שהשליכו את יהבם על המלחמה: יהיה מה שיהיה, תבוא המלחמה ותוציאנו מן המועקה. עכשיו משליכים רבים את יהבם על אחר המלחמה. כאילו אנחנו כבר קרובים אל „אחר“ זה. ואמנם, משהמלחמה הורסת כמה וכמה דברים והופכת כמה בנינים למפולת, הרי מתפנה שטח גדול והמחשבה שלנו חפשית לטייל בו. יש עתה בציונות לא מעטים אשר עצם המחשבה הציונית, בעלת הראייה האכזרית, המחשבה הפינסקרית, המחשבה ההרצלית, היתה להם למשא קשה, והריהם שמחים להתנער ממנה והם שמים את מבטחם בנצחון ההומניזם, ברוח הטובה והקלה, אשר תרחף בעולם לאחר המלחמה. יש יהודים מאושרים המתנחמים ואומרים: ברוך השם, לאחר מלחמה זו כבר לא יהיה מה שיהיה לאחר המלחמה הקודמת; השאלה הלאומית עוד לא תתפוס מקום מרפזי פְקוּדֵם. לא תהיינה עוד „מדינות קטנות“; יבואו פתרוֹנות חדשים וגם אנחנו נהיה פטורים מדאגה. אַשרינו, מה טוב חלקנו. כאילו לא במצבנו הרעה החולה, כי אם בזה שנאלצנו לבקש לנו פתרוֹנות מוזרים, ועכשיו כבר לא נצטרך לכך. שמחת בעל־המום המקוה כי המלחמה תרבה כמותו ולא יהא מומו נחשב.

יש סבורים שאנחנו יכולים — או חייבים — להשליך את יהבנו על המהפכה אשר תבוא, שמוכרחה לבוא לאחר השמדת הפאשיזם, ואין

דאגתם אלא זו: שמא אנחנו, הקרואים לסעודה, נחמיץ — מתוך קוצר דעתנו וטעויותינו — את ההודמנות.

אילו היו עושים כך האנשים במחנות־ההסגר, שאין אתם יכולת עשיה ולא נשאר להם אלא להתנחם בעתידות, אפשר היה ללמד על כך זכות. אבל כל עוד ידינו לא אסורות, כל עוד יש לנו אפשרות של עשיה, ועשיה לא מחר אלא היום — יש משהו קודם לכך. ודאי יש רצון לשמוע מה „לקראת הבאות“. שאלה היא אם גמלו הדברים לדיון פנה, אם גמלנו אנחנו, אם זכאים אנחנו, אם כבר הגענו לנקודה שרק אחריה נעשה הדיבור על הבאות דיבור רציני, דיבור של ממש. חוששני שלא רק המסיבות בעולם בשעה זו אינן נוחות לניסוח סופי, אלא גם אנו בנפשנו איננו מוכנים לדיון על כך. ואני רואה צורך לדבר קודם כל על היום. ההוה יש בו שלושה סעיפים: החורבן היהודי, שתיקתו של העולם לחורבן זה והסכנה המתקרבת לארץ.

לא אקח לעצמי רשות לדבר על החורבן היהודי. לא נמלטתי מן השבי, לא ניצלתי מ„סטרומה“, לא ברחתי ממאוריציוס, לא הייתי בעורף של הילד, של הזקן, של האשה היהודיה בגיטו ההסגר. אנחנו נוזנים מקטעי־דברים של פליטים, מפירווי־ידיעות המגיעים אלינו באיחור של כמה חדשים ודרך כמה סינונים. העולם אין לו הרבה ענין לספר עלינו. גם אינני יודע אם מבקשים אצלנו לשמוע לדברים אלו. הנודמן לכם לשבת על יד הרדיו, כשרבים קטים און לשמוע ידיעות? ברגע שנגמרה הידיעות העולמיות ומתחילות להישמע הידיעות „שלנו“ בא שינוי גמור בכוח ההקשבה. אינני מקטרג, אפשר אין כוח לשמוע. אך אם אנו דואגים לעתידנו, אם רצוננו שהילד בארץ לא יהיה זר לסבלות עמו, חייבים אנחנו לספר לא רק ביציאת מצרים, אלא אף בשעבוד מצרים. וחוסר תשומת־הלב ליסורים שלנו, חוסר כוח ליסורים שלנו, יש בו להפחיד.

בספר אחד מצאתי מספרים, ואני חוזר עליהם מבלי שיש בידי לבדוק אותם: בידי היטלר באירופה בלבד נמצאים עתה שמונה מיליון יהודים, וגם בסביבותינו הקרובות — באפריקה הצפונית — נתונים יהודים בידי „הציר“, ואם לצרף לזה גם את יהודי המזרח הרחוק עולה החשבון לעוד חצי מיליון יהודים. גם מבלי שנתעמק בפרטים, בסיפורי־יסורים ועינויים

סדיסטיים, יודעים אנו מה פירושם של מספרים אלה. אחד מגדולי הרייך הגדיר זאת בקיצור ובבהירות מוחלטת: הפתרון היחיד לשאלת היהודים הוא בית־הקברות. והם נאמנים על כך. הקץ עדיין לא נגלה לנו. ומבחינה עולמית לא צריך אולי להתפלל לקץ מהיר, מוטב שיתמהמה ושיהיה יסודי. אך מה יהיה פִּוְחָנוּ להגיע לקץ הזה?

אפשר לאמור שהפעם הזאת „איננו מיוחסים“. הפורענות היא פללית. ולא נבוא למדוד ולשקול מי מעונה יותר, מי מוצא יותר להורג, אם הציבים, הפולנים, או הסינים, או אנחנו. רק לפני זמַן־מה קראתי תיאור זרימת פליטי סין מפני היאפנים, והיה בשבילי כאילו אני רואה את אחינו באוקראינה. אין אני מבקש להוכיח שאנחנו „עם נבחר“ גם בפורענות זו. ואף על פי כן יש גם הפעם משהו המציין אותנו, דוקא אותנו: כל האומות הנלחמות יודעות פחות או יותר מה יהיה גורלן הן לאחר הנצחון. אין מתעלמים מהיסורים שלהם, אין משתיקים אותם במתכוון; מבטיחים להם גמול, ולא בחשאי, פי אם לעיני העולם. לא כן אנחנו. הגורל, השוקד כל כך עלינו לקבוע את יחידותנו, את יחידות הפְּנוּמֶן היהודי בהיסטוריה העולמית, הוא הדואג לכך שגם במלחמה הזאת, המערבבת את דמיהם ויסוריהם של עמים רבים, ומשוה קטן עם גדול, יהיו יסורינו עטופים עלבון מיוחד. כאילו לא די לנו ביסורים מידי הנאצים. אין אנחנו פטורים מיסורים קשים, בגוף ובנפש, בהווה ובהבטחה לעתיד, מידי מאָה בִּינּוּ. ואיננו רשאים לעבור בשתיקה על פצעי ידידים. ואני אומר ידידים, לא במרכאות ולא באירוניה. כל מי שנלחם בהיטלר הוא ברגע זה ידיד, ולנו אין כל רצון לגרד פצעים, להזכיר חטאים. אילו נתנו לנו לפחות במלחמה זאת להרגיש את עצמנו לוחמים בין הלוחמים, לא מושפלים, לא רמוסים, ודאי לא היינו באים להזכיר עוון מאיזה צד שהוא. אבל מה נעשה והדבר לא ניתן לנו.

איננו נופלים משום בך־ברית במסירותנו במלחמה זו, אנחנו מוכנים לתת במלחמה זו — לתת מרצון — לא פחות ממישהו. אך בכל מקום שאנחנו פונים נגזרה עלינו ידידות טרגית. אזכיר רק דברים מעטים. לא קיבלתי על עצמי למצותם. אינני יודע אם רבים מכם קראו עליהם, כי הצנזורה שומרת על שלומנו, על בטחון הארץ, על עצבינו, ומונעת מאתנו פמה „תענוגות“. הידוע לכם מה גורלם של הפליטים היהודים, האַנְטִי־

פאשיסטים, רדופי היטלר ורדופי הארצות אשר היטלר השתלט עליהן, מה היה גורלם בארצות הלוחמות אשר לשם נמלטו, ואשר לשירותן ביקשו להתנדב מראשית המלחמה? הידוע לכם גורלם במחנות-ההסגר, בספינות-נוד אשר בהן העבירו אותם — בעצם המחסור בספינות — אל מעבר לים? הידוע לכם על אלה שמחזיקים אותם במחנות-ההסגר, ביניהם פועלים, בעלי-מלאכה, בעלי-מקצוע, מלומדים? יש מהם מוצאים לאחר השתדלויות מרובות, לאחר הוכחות שיש בהם כפי „להביא תועלת למאמץ המלחמתי“, אחרי פרוסקציות גדולות מאד. זאת היתה קבלת-פנים ראשונה לרבבות יהודים, אשר הציעו את עצמם לשירות המלחמה, ולאחר שנציגות העם היהודי הציעה את שירותה לארגון המונים היהודים למלחמה.

זאת היתה התשובה הראשונה. גם עכשיו אפשר עוד לשמוע בקצת מקומות שלנו דברי ביטול ואירוניה על „הלגיזנריות“ של התנועה הציונית, כאילו היא, חלילה, משפירה עצמה למי שהוא, למלחמה לא לה. מי שמדבר כך אינו רואה, כנראה, כי מן הרגע שפרצה המלחמה נשקפה לעם היהודי ברירה אחת: להילחם פאומה, ככִּן־ברית עם שאר העמים, או להיות מושפלים ודרוסים וכלואים במחנות-ההסגר ובבתי-סוהר. אין אני בא פאן לדון על אותם השלטונות הנלחמים בפאשיזם שראו צורך, כדי להימנע מסכנת הגניס החמישי, לדון לכלא ולאפס־מעשה את הפוחות המרובים של קרבנות היטלר ושנואי נפשו. אינני מדבר עתה עליהם ועל נפתולי מדיניותם בדרך כלל. אני מדבר רק על גורלנו אנו.

לפני זמן־מה קראנו על ועידת העמים המדוכאים, שנציגיהם נתפנסו בלונדון והכריזו על אֶחָת עמים במלחמה נגד היטלר. אין לי ידיעות מספיקות פיצד סודרה הועידה הזאת. אני מניח שסוברניותם של אותם העמים אינה גדולה כל כך בשעה זו, וגם לא הרבו לשאול לסמכויותיהן המשפטיות של הממשלות שבגולה. חשוב היה עצם הדבר שעמים שונים, אויבים מאתמול, צרים זה לזה, חותרים זה תחת זה מאתמול, נפגשו היום פאחים לצרה. מקומנו נפקד ביניהם.

ומשהו מגיע אלינו גם על המשא־ומתן בין יהודים לבין אותן ממשלות. יש ממשלת שיקורסקי ויהודים בלונדון; ובנייר־ורק משגרים משלחות ומקבלים הבטחות. רדובר, כמובן, שפולין החפשית לא תהיה מה

שהיתה קודמתה. היא תלמד משהו. תלמד לגבי הצ'כים, וגם לגבינו. והנה נתפרסמה תכנית של ממשלת שיקורסקי ולא מצאנו בה מלה אחת על הדברים הטובים שהובטחו לנו. וזאת היום, כשעוד זקוקים לדעת הקהל. ויש מדינה אחרת שנהגה בנו אחרת. והראש של אותה המדינה יש לו רקורד אחר לגבי היהודים מאשר ראשיה של פולין. אני מתכוון לבגוש. מן הטובים שבמדינאים וגם ידיד מובהק לנו מכמה שנים וקיבל תורה ממסריק, והנה המעט המגיע אלינו כבר איננו אמור בסגנון של 1918. דיבורים אחרים; אין, חלילה, התנגדות ליהודים, אך כבר יש ספק אם ניתן לאחד את הנאמנות לציזנות עם אזרחות במדינה הצ'כוסלובקית שתקום. העצמאות הציזנית טרם ניתנה לנו, וכבר מחייבים את היהודי „לבחור“ בין השתים.

ויש דברים שאנחנו יודעים עליהם יותר. המלחמה היא בשבילנו גם שלשלת של שמות, החל מ„קלאדובה“, קלאדובה זו, שנתקעה בדונאו בראשית המלחמה, ונוסעה — מעפילי וינה ושאר מקומות — נפלו שוב טרף בידי אלה אשר מהם נמלטו. הם לא היו דרושים כפאן לשום מאמץ מלחמתי, צריך היה להפקיר אותם בידי פובשי הבלקן! ויש פטריה, וסלדור ואטלנטיק. ויש מאוריציז ויש דוריאן, שנוסעה עדיין פלואים בעתלית זה שנה, לאחר שניצלו מסלדור; ויש סטרומה, ויש אותן הסירות הקטנות המהלכות עכשיו, לאחר סטרומה, בים השחור, ואיננו יודעים מה גורל אורב להן. עם כל ידידותנו לכל בנות הברית ועם כל מה שאנחנו מתפללים לנצחונן, אין אנחנו רשאים להשתיק את זעקת דמנו, ואי אפשר שיהיה בזה משוא־פנים. אי אפשר לי להתעלם ממה שעושה לנו סססיר עכשיו, במלחמה זאת. ואינני מתכוון לעורר נרדמים ולדבר בענינים שנעשו נחלת ההיסטוריה. אין אני עומד עתה אלא בתחומי ההוה. ובתוך ההוה הזה מר לנו מר לציין, כי כל הנסיגות לפתוח סדק — לא, חלילה חס, לפוליטיקה גבוהה, אלא סדק להצלת פליטים, לעזרת אחים פלשהי — מושבים עד היום הזה ריקם. שום מגע לא הורשה לנו, שום סימן של שינוי היחס לא הוראה לנו. הדבר היחיד, אם אינני טועה, שזכינו לו, הרי זה הריהאביליטציה של הפתיב העברי בחוברת של ברגלסון הנמפרת ברחובות תל־אביב ושהוצאה, פנראה, לשם אכספורט לאמריקה. שם אין כותבים „מילכאמע“

כי אם „מלחמה“, ממש כמו שאנחנו כותבים. זהו לפי שעה ההישג הפוליטי היחידי של העם העברי במשך כל אותם החדשים הרבים אשר אחינו עומדים שם במערכה ואנחנו כאן מתפללים לנצחונם. אכן אני עומד כאן לשם ויפוח עם מישהו וגם לא לשם הערכה. אני רק מתנה את גורלנו. איננו יכולים להרשות לעצמנו, אם תנועת חירות אנחנו, להשלים עם כך שבאיזה מקום שהוא יהיה דמנו סומק פחות.

אנחנו מלאים הערצה לאנגליה בימים שהתיצבה — יחידה ומבודדת בעולם — נגד האויב. בשעה זו קנתה לה את עולמה, את זכותה הגדולה בתולדות העולם האנושי. אך הערצתנו זאת לא תשתיק את זעקת סטרומה באזני. ועם כל הערצתנו למלחמה של עמי רוסיה עכשיו נגד הפוש ולתפקיד ההיסטורי הכביר שהם ממלאים עכשיו, לא נשתיק את עלבוננו אנו, את עלבון האומה העברית, את עלבון הספר העברי, את עלבון החלוץ העברי הנושא את נפשו ליצירת עולם חדש במולדתו.

אין אני מתכוון לדבר עתה על עניני הציונות במלחמה הזאת. אני סומך בזה על משה שרתוק. חושבני פי שום דבר, מראשית המלחמה על כל פנים, לא נשתנה לטובה. בימים אלה בא לידי „טיימס“ עם מאמר המסביר לקורא באנגליה מדוע ההתגייסות של הערבים בארץ-ישראל פחותה מהתגייסות היהודים. בלי חשק רב מציין הכותב, שהתגייסותם של היהודים היא קצת יותר גדולה. והוא רואה להסביר את הסיבות, אשר ליהודים ואשר לערבים: ליהודים — נאמר שם — יש „מעין שלטון“ בארץ-ישראל, ולכן התגייסותם גדולה יותר, והתגייסות הערבים פחותה, כי הועד הערבי העליון אינו קיים עכשיו. והרי הכשרת הרוחות לחידוש הועד הערבי העליון, יש, כנראה, למישהו צורך בהקמתו מחדש. ויש עוד נימוק: אלה שהם בגיל הגיוס השתתפו בכנופיות בימי המאורעות, ואי אפשר לדרוש מהם שיתגייסו עכשיו. ונימוק שלישי: מפני שיש רדיו של בארי וברלין והם מפריעים לגיוס הערבים. לא נאמר, חלילה, שיש בארץ גיס חמישי. הקורספונדנט מבין ללבם של הערבים, שאי אפשר להם שיתגייסו במצב זה. והוא מתנחם בזה שגורי סעיד יודע לאחד בלבן שני דברים יחד, גם לאומיות אמיתית — לא פושרת, כי אם קנאית ושוקדת על עניני סוריה ופלשתינה — עם נאמנות לבריטניה. והנחמה השניה: קיימת אמנם „סינה

בת עשרים וחמש שנה" לאנגליה, אבל עוד רב המרחק בין טינה זאת לבין אמונה בנצחון היטלר.

ולפי זה כיצד מחנך „טיימס" את הקהל האנגלי, בעצם ימי המשבר במצרים, אפשר להבין אל מה מכינים את הקהל הזה ולאן משיבים את הרוח.

ואנחנו, המופים ביסורים, יש לנו צורך בהרגעה עצמית, ושני מיני הרגעות מזדמנים לנו. הרגעה אחת באה ממקומות גבוהים למדי ואומרת בערך כך: „למה אתם רוגשים, האין אתם יודעים שאנחנו רוצים בטובתכם? הניחו לנו קצת, עכשיו ימים קשים, יבוא זמן ובודאי נסדר את ענייניכם, תסמכו עלינו". ואין מחסור ביהודים טובים המוכנים באמת למסור את גורל העם היהודי לידי ידידים, בתקוה שהללו לא ישפחו אותנו בבוא ימים טובים יותר. לעומת הרגעה זו מצד אנשי „אתמול" ו„היום", הרגעה שניה, שהיא פרוגנוזה מרגעת של „אנשי-המחר". והפרוגנוזה היא: הן לא יתכן שלאחר הנצחון, לאחר שיבואו על העולם הזעזועים הגדולים ומתוכם יצמח משטר עולם חדש — חדש באמת, לא זה שהיטלר מדבר עליו — הן לא יתכן שלא יכירו או בצדקתנו! דרוש רק שאנחנו לא נהיה חוטאים או טיפשים, ואז לא יתכן שלא נקבל מה שמגיע לנו!

פרוגנוזה של „לא יתכן"! עם כל הכבוד לידידים, החושים לברך אותנו לעין-השמש — כמו שנאמר: „גריס מיך ניט אונטער דאן לינדן" — הם עושים זאת באיגרות-שלומים פריטיות ובפריטיות שלום טובות — אינני יכול להירגע בהרגעה כזאת, ועם כל הכבוד לבעלי הפרוגנוזות אינני יכול לסמוך על הפרוגנוזה של „לא יתכן". מי שרוצה להרגיע עם בשעת הפורענות הגדולה ביותר בתולדות ימיו, צריך לכל הפחות לטרוח ולהביא פרוגנוזה חיובית ולא פרוגנוזה של „לא יתכן". הרבה דברים אשר האמנו כי לא יתכנו — נתכנו. לפני שלוש שנים בערך ישבתי עם חברי דוב הזו, עליו השלום, לפני נהרו, מנהיגה של תנועת השחרור ההודית, והרצינו לפניו את עניינינו וניסינו להסביר לו, פלום לא הייתי רשאי לומר: לא יתכן שלא יבין לנו? הוא עצמו שייך לאומה גדולה בעלת יסורים ובעלת היסטוריה עשירה, אומה מושפלת ומדוכאה. הוא עצמו, בן המזרח, פלום אינו מזכיר את הדמות של אינט-

ליגנט מתבולל אשר גדל על ברפי תרבות מערב ומתוכה הגיע להיות נושא דגל התנועה הלאומית של עמו? הלאומיות שלו איננה שוביניסטית, פטריוטית סתם; היא אינטרנציונליסטית, קשורה בגורלם של המוני עובדים, של פלחים. גם ינק מן הסוציאליזם המערבי. והנה ראינו וידענו: נהרו זה עומד בקשרים לא אתנו, הוא עומד בקשרים עם הועד הערבי העליון; והקונגרס ההודי שולח, בזמן שהללו שופכים את דמנו, טלגרמות ברכה לא לנו, אלא להם. כך הוא הדבר. לא פחות מאשר אותם החברים הפונים עכשיו פרוגנוזות על מה שיהיה לאחר המלחמה העולמית, אפשר היה להינבא שתנועה פה חשובה פתנועת השחרור ההודית, עם אישה החשובים, עם יסוריה, תבין לציונות וליסורי העם היהודי. הנה נזכחנו שלא רק אין יודעים אתנו, אלא שיש חשבון פוליטי האומר, פי לא פדאי להבין אותנו. מדינאים כאלה מוכיחים שיש להם לא רק עקרונות, פי אם גם „חשבונות“. וגם „חשבונות צדדיים“. לכאורה, מה חשיבותם הפוליטית של אפנדים ערביים בארץ-ישראל לגבי מאות מיליונים של היהודים? מתברר, שיש פוליטיקה פנימית הודית, ובפוליטיקה הפנימית ההודית חשוב לקנות את לבות המוסלמים, ומפיון שאי אפשר לקנות את לבם במה שהללו דורשים — אותה תנועה הודית המטיפה לנו שלום עם הערבים, פל שלום שהוא ובכל מחיר שהוא, היא עצמה לא יכלה להגיע לשלום עם המוסלמים שלהם — אפשר לרצותם בדבר מועט: בהתנגדות אלינו, אין זה מחיר יקר. וגם אנשים בעלי אידיאות נשגבות, אנשים המתעבים אופרטוניזם, יכולים להרשות לעצמם אופרטוניזם על חשבון העם העברי ועל חשבון יצירתו של הפועל העברי בארץ-ישראל.

אינני מספר זאת מפני שזה גורם לי קורת-רוח לספר זאת, אלא משום שחובה לדעת דברים פהניתם. את מלחמת שחרורנו לא נוכל לנהל על התעלמות מעובדות מרות מאד.

אם נתענין בפרוגנוזות, אולי נשוב למה שהיה ב־1917—1918. אז התנהלה המלחמה על ידי ארבע בנות הברית, ואנחנו קיבלנו באותו זמן הבטחות ורמזים טובים הרבה יותר מאשר עכשיו. ארבע המדינות היו: אנגליה, צרפת, אמריקה ורוסיה. והנה פדאי לראות מה היתה התפתחות הענינים לגבינו, בכל אחת מאותן המדינות.

על אנגליה אין צורך לדבר. נפתולינו ידועים. והחשבון הוא מורכב למדי, על החיוב הגדול ועל השליליות המרובות. צרפת, אשר בשעת המשא-ומתן הדיפלומטי גילתה כמה אותות־ידידות, לא עמדה בכך כבעלת המנדט על סוריה. היא הצרה את גבולותינו. הארץ השכנה נעשתה מקלט לכנוספות. תחרותן של שתי בעלות־המנדטים אף היא לא הקלה עלינו. וגם אמריקה, אשר עשתה בשבילנו הרבה במלחמה הקודמת, אשר משקלנו היה שם גדול ולאנשינו, לציונים מובהקים, היתה השפעה מדינית גדולה, הם נשאו את ציונותם בראש גלי ובכבוד, אמריקה זאת שלחה אלינו, ומן־מה לאחר הצהרת בלפור, את המשלחת של קינג־קריין, אשר שימשה פטר ההסתה הפוגרומית בארץ־ישראל, ואישה, צ'ארלוז קריין, היה התומך והמממן את התנועה של המופתי, עד שבאה לה העזרה הגדולה יותר, עזרת מדינות ה"ציר". וגם הפרוגנוזה לגבי רוסיה היתה יכולה להיות במלחמה הקודמת אך ורודה. לא היה לנו יסוד לחשוב שמהפכת אוקטובר, הפונה לכל העמים המדוכאים והמושפלים בכל מקום שהם והדוגלת בהגדרה עצמית לכל הלאומים, עתידה לראות את הציונות כצר ואויב, עתידה לקצץ את הציונות בכל מקום שידה מגעת. לא היה לנו שום יסוד להניח שתנועת מהפכה עולמית צריכה לראות את התנ"ך כספר של הקונטר־רבולוציה ואת הלשון העברית פריאקציונית ואת המאמץ של העם היהודי לבנות לו לעצמו בית־עבודה פדבר־מה העומד פסתירה עם עניני הפועל בעולם או עם עניני העם הרוסי. מר הדבר, שההיסטוריה אינה מתנהלת לפי הפרוג־נזות הטובות שלנו.

ואני מדבר לא על יחסים בלבד, על "אָהדה" בלבד. אלה חשובים למדי, אך יש משהו חשוב מהם. אני מדבר על דבר החורץ את גורלנו במידה מרובה. יודעים אנו מי נמי בנה את ארץ־ישראל עד שהיא נסגרה בפני יהודי רוסיה. כולנו יודעים אילו פוחות היו צפונים ביהדות זו ומה היה ברצונה ובידה לעשות בשביל הגשמת הציונות בתקופה קצרה. גורלנו אנו פאן, אולי גורלנו בעולם פולו, יכולת עמידתנו מול היטלר וכל עתידנו היו אחרים לגמרי, אילמלא בא אותו הקרע האכזרי בינינו לבין אחינו ברוסיה, קרע זה אשר הניח את חותמו הטרגי ביותר על כל ההיס־טוריה של עמנו בימינו.

תקראו בספרות הפרוגנוזית של המלחמה הקודמת ותמצאו פי שום פרוגנוזה לא ניבאה לנו את האסוף הזה. מנין לנו איפוא הבטחון שפרוגנוזות קלות ונוחות לנו, בנימוק אחד ויחיד „לא יתכן“, התיינה ממשיות יותר. אנחנו שוכחים שמצבנו אנו הוא כל כך חד במינו, שגורלנו הוא כל כך חד במינו! דבר פשוט מאד, אלפא־ביתי, כמעט בושה לחזור על כך. אך יש הכרח לחזור. אי אפשר להבין את בעיות המדיניות של הציונות אם שוכחים אמת זו. יום יום, במשאומתן עם אויב ועם ידיד, עם בורים ועם משפילים, אתה אנוס לשוב ולהסביר לו את המיוחד שבגורלנו.

עתים אתה שומע בימים אלה פי עתידו של העם היהודי תלוי בכך מה „אור־נטציה“ מדינית נקבע לעצמנו. והפננה לא לאור־נטציה במזבן הרגיל. בזה הן התנאים נתונים ממילא. האור־נטציה בחרה בנו. היא נתונה באופן אוֹבְקטיבי במציאותנו, פשם שהיתה נתונה בימי ירמיהו. עם קסן על פרחו מקבל מידי ההיסטוריה מציאות מדינית מסוימת שבה הוא מצווה למצוא את מקומו. אבל יש אומרים „אור־נטציה מדינית“ ומתכוונים להזדהות אידיאולוגית. הם סבורים פי אם עם רוצה למצוא אופן קשבת, הרי הוא חייב להזדהות עם הזולת והוא אידיאולוגית. פנגד זה סבור אני, פי כל עם יש לו אור־נטציה על עצמו, וכן כל תנועה עצמאית יש לה אור־נטציה על עצמה. יחסי שלום ועבודה הדדית עם עמים אחרים אינם נקבעים תמורת אידיאולוגיה. תנועה המכבדת את עצמה אינה מקבלת אותה מתוך חשבונות פוליטיים. „מקבלים“ אידיאולוגיה אם אין פוח להצמיח אותה מתוך גידול פנימי, מתוך הצרכים הפנימיים, מתוך היכולת הפנימית. אין מקבלים אותה לשם משאומתן עם הזולת.

כל השנים שעמדנו במשאומתן עם מדינות ועם נציגי תנועות לא עלה על דעתנו שבעד שותפותנו המדינית בשלם מחיר אידיאולוגי, נשנה ממטבע שלנו. אני גם מעיו לחשוב פי פוחות עולמיים אינם קובעים את יחסם אלינו מתוך הערכה יתירה ל„אידיאולוגיות“ שלנו. ראינו גם עכשיו בעולם פי יחסים מתהווים ובריתות נכרתות לא לפי „השקפות־עולם“, פי אם לפי המקום ההיסטורי שעמים תופסים. לא בגלל השקפותינו מודים בנו או פופרים בנו. ואם, חלילה וחס, נצטוו לעשות עם משהו הסכם מדיני — במחיר „אידיאולוגי“ — מי יאמר לנו לאן אפשר בזה להגיע.

רבי ומורי נחמן סירקין היה מדבר בלעג על אלה שמסגלים את ה„תיאוריה“ אל ה„דיסקוסיה“. המלה דיסקוסיה באותם הימים הפיעה את המערכה הקשה שבה עמדו ציונים ו„סועלי-ציון“ עם מתנגדי הציונות. ומובן שהיתה דאגה מרובה שלא להיפשל בדיסקוסיה. והיו מי שביקשו להקל על עצמם את מלאכת הדיסקוסיה הקשה על ידי שהיו גוזרים את התיאוריה לפי מידת הדיסקוסיה, תחת למתוח את הדיסקוסיה לפי צורך התיאוריה.

ראינו את גורלם של אנשים ושל תנועות אשר הלכו בדרך זו, ומי שעולה על דרך זו סופו שהוא מגיע לרגע אשר בו יש רק ברירה אחת: או ש„מתאימים“ את התיאוריה אל הדיסקוסיה, עד שלא ישאר מן התיאוריה שום דבר; או שמגיעים לכך שפל הויתורים על התיאוריה „למען הדיסקוסיה“ אין בהם מועיל.

לא נשנה את יחס העולם אלינו על ידי שוחד — שוחד מאיזה מין שהוא, שוחד אידיאולוגי או נפשי. רק אם יש בנו כוח לעמוד על שלנו, על צדקתנו, רק אם אנחנו עצמנו נחיה לעומקו את הפנומן המיוחד הנקרא גורל העם היהודי בעולם, ונדע שהגורל המיוחד הזה צועק לפתרון במלחמה ובמהפכה הסוציאלית, ואין לו פתרון אחר אלא זה האחד אשר אתנו — רק אז נדע להביא את דברנו לאחרים.

מי שמבקש „לתקן את המערכה“ שלנו על ידי החלקת דברים שאינם חלקים, לא יעזור לנו. ההחלקה לא תצליח, מפני שענינינו אינם קשורים בשום „נוסח“ מן המוסכמים. אי אפשר להסתיר את השוני שלנו, את מה שמבדיל אותנו. האנשים אינם מטומטמים עד כדי כך שלא יראו שאנחנו אחרים. חסר רק דבר אחד: שיפירו כי השוני הזה הוא הכרחי ואין לבטל אותו ויש להפיר בו.

פטור אני מהאריך דברים על הגיוס. הרבה דובר עליו (אך לא הרבה זו). משהו מוזר בתנועת הגיוס אצלנו. אין ספק שבקרבתנו יש מאות ואלפים מתנדבים אשר אינם נופלים מטובי המתנדבים בכל מקום שהוא, ביחוד אם נזכור שחובת שירות אין לנו ושהכל נעשה כדי למנוע את גיוסנו, כדי ליטול מאתנו את נכונותנו, כדי ליטול מאתנו את טעם הגיוס, ושיום יום חזרו ושקדו להכביד עלינו. ובמצב כזה יש לנו בכל זאת אלפי

מגויסים. ואנחנו יודעים שלא מפני לחץ ולא מפני נימוקים חמריים הולכים הם לשירות הצבא, פי אם רק בגלל נקודה אחת ויחידה, בגלל מלחמת החירות של העם העולם, ואפשר היה להסתפק בכך, אילו היה לנו הגיוס ענין של „נוי“; אפשר זוכרים אתם את „שלוש המתנות“ של פרץ, שהקדוש־ברוך־הוא רוצה בהן, לא לתשמיש פי אם לנוי; אילו היה הגיוס דרוש לנו רק לשם יצוג גבורה יהודית ומסירת־נפש יהודית — אז אפשר שהיינו יכולים להסתפק במה שיש לנו, אך הגיוס דרוש לנו לא לצורך סיפוק נפשי בלבד ולא כדי שיהיה רשום אִי־בוה פי יהודים היו בצבא, ולא כדי למצוא חן בעיני מושלים, אלא בשבילנו אנו. ואם כך הוא — אין אתה יכול שלא לתמוה על האוירה הפללית אשר בה נעשה הגיוס.

כמין תיץ משונה עומד בין המדברים־המתנדבים ובין הקהל. לפעמים נדמה שלדי־פּרנציאציה המעמדית הקיימת נוספו לנו עתה עוד שני מעמדות: מעמד אחד — המתגייסים, ומעמד שני — אלה שאליהם המתגייסים מדברים. ולא שהמתנדבים חלשים בכוח הדיבור. אדרבא, שמעתי מהם דיבור נפלא, כאשר לא שמעתי בארץ זה כמה שנים בשום שאלה ציבורית.

יש ויודעים את הסוד, מדוע זה כך. שמעתי מפי אנשים נכבדים מאד, שהם „אינם בטוחים“ פי באמת ובתמים רוצים המוסדות הלאומיים שיתנדבו רבים... ועוד אומרים: מובן מאליו, אתם מחנכים אנשים להשקפות ציוניות פאלו, אתם מבקרים בחריפות כל כך את מעשי השלטונות, אתם מציגים תביעות פאלו לשלטונות ואחר כל אלה עוד רוצים אתם שיתנדבו?! לולא דיברתם על צבא יהודי ולולא דרשתם יחידות יהודיות דוקא — היה גם העם נוהג אחרת.

אומר את האמת, אילו ראיתי שמצד האנשים, שהם מלאים התנגדות נפשית לדרך ההתנדבות שלנו ולהדגשת המומנט היהודי בהתנדבותנו, שהתנגדו גם לדרישת יחידות יהודיות בצבא — אילו ראיתי שמצדם או מצד נושאי־פליהם זורם זרם גדול של מתנדבים, — הייתי אפשר חייב להרפין את ראשי בפני טענותיהם. אך רואה אני ויודע מי נמי ההולכים ומאין ההולכים. ואת התנדבותם הגדולה והרחבה של אלה שאומרים פי את כל טענותינו צריך עתה לשים הצדה וכי אין עתה השעה לעמוד על

קיפוחים של מה בכך — איני רואה. דוקא אלה שקיבלו את החינוך הציוני קשה-העורף וה"תובע"; דוקא אלה שחונכו על ידי מחנכים שגם בימי מלחמה אינם שוכחים את גורלנו ואת תביעתנו — דוקא אלה הם במתנדבים.

הדבר הזה מזכיר לי במקצת ויפוחים מאז על "הציונות הרוחנית", ועל הציונות הבשר-ודמית שלנו שאין בה רוח, פידוע. הייתי מביט על הדוגלים בשם "הרוח" ושואל, מדוע בכל זאת קם החלוץ העברי לא מקרב הדוגלים באחד-העמיות, אלא דוקא מתוך חניכי האוטופיה ההרצלאית? מדוע אותה לאומיות רוחנית ונעלה, התובעת מן האדם היהודי כמה מידות טובות, מדוע לא נתנה היא את האדם הדרוש לבנין ישוב, למעדר ולמחרשה ולשמירה? דוקא הציונות הפרימיטיבית הבשר-ודמית של "פועלי-ציון" ו"צעירי-ציון" וחולמי מדינה יהודית — היא שנתנה את הפזח החלוצי. ואותו דבר חוזר עתה בענין ההתנדבות לצבא. היא נעשית על ידי אלה הרואים אותה כחלק מהניתנו היהודית-הציונית. אני קורא קצת את התעמולה של האנגלים ואת התעמולה של הרוסים ואני נוכח שהללו אינם מעלימים את קיום העם והצלת המולדת. הם נלחמים לא רק מפני שהם שונאים את היטלר, אלא קודם כל מפני שהם אוהבים את עמם. ושום עם אינו מסתלק מתביעותיו. פולנו יודעים שמאחורי הקלעים מתנהל משא-ומתן בלתי-פוסק על כל מיני ענינים. אבל רק לנו מציגים למופת את התביעה "המוסרית": אל תזכירו בימי מלחמה שום דבר. רק אנו מצוים על מוסר "עליון", לטשטש את צלמנו אנו למען הנצחון על היטלר.

יכול הפרט לנתר על שלו, על עצמו. ויש שהפרט מנתר גם על נשמתו, אפשר זוהי גבורה. אך אין עם רשאי לנתר על נשמתו, ואין הפרט רשאי לנתר על עמו.

הציונו פעם מדינה אחת למופת ואמרו: ראו כיצד הללו נלחמים, הם אינם שואלים דבר. וצחקתי בלבי: האומר בקי בכל מסתרי המדיניות ויודע בדיוק שהללו לא שאלו דבר, אכן, יש מי שאינו צריך להשמיע את קולו, כי את רצונו עושים. והנה רואים אנו עם אחד, העם היהודי, שמרחוק אנו עוקבים אחר נפתולי-מלחמתו; לא תמיד מבינים להם, לא תמיד שותפים להם — אולי מתוך איהבנה; אנו רואים כיצד עם זה, הקרוב כל כך

להגשמת תביעותיו, עומד על שלו. קראנו עתה את הכרזת נהרו. והוא, אשר קיבל את חינוכו בחוגים הפאציפיסטיים והאינטרנציונליסטיים באנגליה, וראה את עצמו כמה שנים קרוב למוסקבה, לפחות ברוח, מכריז: „אני דן על הכל מתוך נקודת-ההשקפה ההודית“.

אותה הזכות שיש לכל עם ועם, שיש למדינת הסובייטים לדבר יום יום על המולדת היקרה, הקדושה, על רוסיה, על הצי הרוסי, על מסרתו, על קוטווב — אותה מבקשים למנוע מאתנו. אני חייב להילחם נגד היטלר לא פבן לעם ישראל, על דמותו ועל צרכיו ועל דגלו, כי אם כאיזה מין אדם מופשט, איזה יצור קוסמופוליטי. ואנו אשר גם במלחמה וגם לאחר המלחמה נתון פל קיומנו בסכנה יותר מפל עם אחר, לנו אסור אפילו לשאול. ואנו הן גם איננו שואלים, אנו רק מבקשים שיתנו לנו להילחם פיהודים וגם זאת אוסרים עלינו בעלי המוסר הלאומי.

אם יהיה פוחנו אתנו בשעה אחרונה, לעורר ביתר תוקף את תנועת הגיוס, נדע לגשת ברצינות אחרת מאשר עד עכשיו לשאלת העבודה, לשאלת מילוי החסר בכוחות העבודה. יודעים אנו וגם יודעים שבלי עליה גדולה לא נמלא את החסר במשקיננו; בלי עליה גדולה אין כלל לבנות את המשק שלנו; לא רק בשביל העם העברי ובשביל המוני ישראל בעולם, כי אם גם בשביל המשק עצמו, כמות שהוא, אין כבר עכשיו אפשרות של צמיחה וגידול נורמליים בלי עליה מתמדת, ואת הדבר הזה אין נותנים לנו! ואם לא נדע לקחתו במו ידינו — לא ידעו, כנראה, ליתן אותו.

אך יש לעשות משהו גם בתנאים אלה של הישוב המצומצם הזה. עכשיו הזמן לדרוש מן הישוב מאמץ יותר רציני, מאמץ שהיה דרוש גם לפני המלחמה, מאמץ שהיה דרוש תמיד, אבל עכשיו הוא נעשה הכרח: להתאים את חינוך הדור הצעיר בארץ לחיי בנין. אם רוצים לקיים את המשק שלנו ולחנך את האדם הגדל בה שיהיה נושא המשק, — יש הכרח לעשות את העבודה חלק אורגני ממערכת החינוך. אני מציע שלא להסתפק בגיוס תלמידים לחדשי החופש. כבודם במקומם מונח. אני מציע שנדרוש בועד הפועל הציוני ובאסיפת הנבחרים התקנת חובת עבודה לאומית.

חובת שנת שירות בעבודה גופנית, ושזו תהיה חובה על מחלקת החינוך ועל כל המוסדות הלאומיים, לאמור: אין מקבלים תלמיד לבית-ספר גבוה אם אין מאחריו שנת-עבודה, שהיא נחשבת לחלק ממערכת הלימודים ותנאי לקבלת תעודת-בגרות; אין מקבלים אדם לעבודה משרדית לשום מקום, אם לא עבד שנת-עבודה בארץ. יבואו בעלי-החשבונות ויחשבו כמה ימיר-עבודה תכניס תקנה זו למשקנו. אך מחוץ לחשבונות אלה יש עוד חשבון של קבע לאומי. צריך שחובת שירות-עבודה תיעשה חלק של ההני הישבי, גורם לדמוקרטיזציה בעיצוב חי העם, להכנסת אנשים לחיים חלוציים, לכל סוגיהם, גורם ביצירת יתר-שיון בחובות זכויות של בני הישוב ויתר שותפות באחריות לגורל העם.

לאחר כל התבוסות שנחלנו בענין ארגון הישוב, חייבים אנו לשוב ולחזק את נציגות הישוב, לא על ידי משאומתן עם סרבנים — כבר ניסינו בזה בכל הדרכים ולמדנו מנסיוננו — כי אם על ידי קיום הבהירות. חייב כל-הפועלים על כל חלקיו לשקוד על כך שהבחירות תתקיימנה. ולשם הצלת הישוב בשעת-חירום חייבים אנו ליצור ברית של ציבור הפועלים עם דלת העם, למען יקום רוב חזק, אשר עליו יתבססו המוסדות הלאומיים ובכוחו יוכלו לעבוד וינצלו מאותה סבֹּטֻז'ה זידונית החותרת תחתם כל השנים.

ועוד בטרם תתפנס „ועידת השלום“ המיוחלת עלינו ליצור יצוג יהודי-מדיני. אפשר היינו ניצולים מרצח „סטרומה“, אילו היה לנו לפחות צל של רפרזנטציה פוליטית מזכרת.

עד שהשעה תהיה פשרה ונוכל לעסוק בניסוחים מדיניים מדויקים עלינו לבקש ולראות אם יש נקודה אחת שהיא נקודת-מוקד לכולנו; אם כזאת תימצא — יהא כל הויכוח על ניסוחים יורד לשורה שניה. אני מאמין שנקודה זאת קיימת ואנו חייבים לחשוף אותה מתחת לערימת הניגודים הויכוחיים.

הציונות שלנו היא ציונות של עליה, היא קמה ונופלת עם העליה. יש תפיסות ציונות בעולם היכולות להיות מחוץ לעליה והחיות גם מחוץ לעליה. אנו אין אנו יכולים לתאר לעצמנו ציונות חיה בלי עליה. הציונות שלנו היא ציונות של עליה. זו נשמתנו, ולא נשמה יתירה לכבוד

שבת, כי אם נשמה לכל ימות החול, ואת היחס לכל מטבע מדינית, לכל הסכם עם עמים. נקבע מתוך נקודה אחת, אם הוא נותן לעם ישראל להעלות את בניו או מונע. לא נרמה שום אדם, ולא נבנה שום מדיניות על הסתרה והעלמה; העליה — זהו מרצע שאי אפשר להחביאו בשק. ועצם האפשרות של הסכם ושל שלום ושל ידידות עם עמים ומדינות מותנית קודם כל בדבר זה. אין העליה בשבילנו מותנית בהסכם, אבל כל הסכם מותנה ביחס אל העליה. חיי עמים צריך שיבנו על הסכם. ויש הרבה דברים חשובים בחיי עם שהם נתונים להסכם ולמשאומתן בין עמים, ושבהם אפשר לעמוד על המקח. אבל יש דברים אצל כל עם שאינם בגדר של מיקוח, שאינם תלויים בהסכם, כי אם כל הסכם תלוי בהם. בשביל העם העברי, בהיסטוריה המיוחדת שלו, אין זכות העליה מה שלכל עם „זכות אמיגרציה“; לנו זאת זכות לגשימה, זכות להמשך היסטורי, זכות לקיום אנושי. ואם יש אדם שהנשימה שלו אינה נורמלית, אין לחייב אותו שיסתפק בצינורות הנשימה המוסכמים, נלא — לא יהא רשאי לנשום. יודע אני, אין לך דבר קשה יותר מלהיות מיעוט מקופח, שגם קיפוחו מיוחד לו לבדו ואין לו שותפים לגורלו. אין בני־אדם רוצים להפיר ב„יוצא מן הפלל“ הזה, אבל זהו לא רק תפקידנו הנפשי הגדול בתקופה זאת, זוהי גם אבן־הבוחן לכנותן של תנועות, בזאת תיבנה! אך בטרם נשכנע אחרים אנו חייבים קודם כל לשכנע את עצמנו.

עד מה גורלנו חד־במינו אפשר ללמוד גם מנסיון פנימי אחד שאין דוגמתו אצל אחרים. זכו עמים במלחמה זו ויש להם „קויסלינגים“ ו„גיס חמישי“, אך שותפות בני עמך עם פורעים „למען האידיאה הגדולה“, התקלסות על גויותיהם של חללי „סטרומה“ — מי עם ונתנסה בשפמותו? אצלנו אפשר לאחד נאמנות לאידיאות עולמיות, החל מנצרות ועד מהפכה עולמית, עם נאמנות לפורעים. והן כמה פעמים חזר הקלון הזה בדורות האחרונים: מסירות למהפכה עם שנאה למהפכה בתוך העם, הערצה לפועל בעולם עם התכחשות לזכות העבודה של העם, אהבה להמונים עם משטמה בוערת להמוני עמך, — רק אנו בגורל החולני שלנו נתאפשרו בתוכנו מדי־נפש אלה. ואל תחשבו שרק מי שהפל הפירו על מצחו את תו המחלה הזאת הוא החולה. לא! מחלה זו שייכת לסוג הנגעים הפועלים הרבה זמן

בפנים הגוף בטרם נגלו לעין, וחובה לחסן בפניו את הגוף מפני להמתין עד שהמחלה תתקיף את הגוף הנחלש ללא תקנה. אנו זקוקים לעזרת העולם, לאמון העולם, להבנת העולם. ועלינו לרפוש אותם. ונוכל לרפוש זאת קודם כל בכוח עמידתנו, בכוח גיוסינו. בכוח עלייתנו הבלתי־פוסקת והפורצת כל גדרים, בכוח עבודתנו ויצירתנו בכל מקום שאנו עומדים. לא זהו כוחנו שנדבר בדיקו כמו שאחרים מדברים, אלא שנעשה לפי מה שגורלנו החד־במינו מצוה עלינו. עשיה נאמנה זו תכרה לנו און קשבת, בכל מקום שעוד יבינו להלמות לב פועל נאבק, בכל מקום אשר שחרור עמים איננו מליצת־שוא. גיוס, עליה בלתי־פוסקת. עבודת בנין מאומצת — אלה שלושת הדברים, הם אינם זכות־יחידים. הם זכות־הרבים. ביד כל ציבור הפועלים לעשותם.

דברי תשובה

ידעתי כי למרות התכונה הרבה באנו לוועידה בלי שנתגבש בקרבנו המעשה ההולם את השעה. קיויתי שאם נסלק הצדה כמה דברים, חשובים פשלעצמם, ונתרפו בנקודה אחת, נצליח אולי למשות מבפנים, מתוכנו, את המעשה אשר פולנו חפצים בו ואיננו יודעים מה הוא. אולם הביורור הלך בדרך אחרת. ועכשיו אין לי ברירה — חייב אני לענות. יש זוכרים לי שבועידה אחת, במלחמה הקודמת, דיברתי „לקראת הימים הבאים“. אפשר קיוו ממני שגם הפעם אדבר על כך. ולא עשיתי זאת. בעיני אין זו ועידה לקראת הימים הבאים, עוד לא הגענו לכך. זוהי ועידה של „הלילה הזה“, הלילה האפל שבו אנו נתונים. אם נתרפו בכל נפשנו בעניני הלילה הזה אפשר עוד נגיע לימים באים. ועל פן נתתי מזון למתנפחים, להיות נדון פ„חסר־אור־נטציה“. איכה אשא פלימתי זאת, להיות אדם חסר־אור־נטציה? אדם שאינו חושב את מחשבת־המחר! אולם לא את המחשבה של מחר אני דוחה, כי אם את הספקולציה על חשבונו של „מחר“. ואינני מכיר בתועלת אותם הדיבורים על אור־נטציה אשר אין בהם תוכן אחר אלא „הידד, מחר!“ תסלחו לי אם אומר, כי לי הוכיח היופוח שאין בנו הכוח הנפשי לחיות את השעה הזאת לכל עומקה.

אך הואיל ואתם תובעים ממני „אור־נטציה“, ואין דרפי לברוח מהמערכה, אומר בזה משהו. לא אסתיר, חלילה, דבר. ואם פי מרגיש אני שהרבה דיבורים שלנו, וגם מה שאומר עכשיו, אינם הולמים את השעה הזאת, וזר לי על כך, חייב אני לענות על מה שנאמר פאן. יש דברים שאין אתה רוצה ואין אתה צריך לדבר עליהם, אולם הרגשת־פבוד מחייבת אותך. לא פבוד אישי. פבוד התנועה שבה אתה חי, פבוד התנועה שבה גדלנו, אני וגם אתם, היריבים שלי, תנועה אשר ממנה יונקים פולנו, גם מתנגדיה, וכשאתם מזלזלים בה ומסלפים את דמותה אתם מיבשים את הקרקע אשר ממנה אתם יונקים. ועם פל אי־הרצון לטפל בכמה דברים, אינני רשאי להשאיר ציבור גדול ורפרזנטטיבי כזה, המקבל אינפורמציה שאינה הולמת את האמת ומסלפת את דמות התנועה, מבלי שאערער. חייל אני, מאמין בטוהר הדגל וחיוב בכבודו.

אינני חושש כלל לאופוזיציה. כל תנועה מנהלת זקוקה לאופוזיציה, לאופוזיציה בעלת שיעור קומה. ויותר מזה: המפלגה, שדרכה אני עובד, זקוקה מאד לאופוזיציה, למען תתאזר. מדוע האופוזיציה היא פזאת, מדוע היא נתנה בועידה הזאת מה שנתנה — זה נושא מענין לדיון, אך לא אני הדיין.

ועד שאגע בשאלות הגדולות, אני חייב להסיר מעל דרפי כמה מכשולים קטנים. מלים אחדות לחברים ארם וניר. יודע אני להוקיר את נאמנותם של „פועל־יציון“ שמאל. גם יודע אני במה זו עלתה להם ומה אורך הדרך אשר הלכו. ואין לי פל רצון לפגוע במי שהוא מבחינה אישית. אבל אין משוא־פנים ואין מתן־פריבילגיות למי שאינו יודע לנהוג פבוד בתנועה, אשר אילמלא היא לא היו הם יושבים פאן.

חבר ניר יודע יפה מדוע אדם לא־יוצלח כמוני לא יכול היה להסביר לנהרו את עניני הציונות: הן גם לו, לניר, מסביר אני את עניננו זה עשרים שנה ועדיין לא הצלחתי להסביר לו. פך מתפאר הוא, החבר ניר. מכאן אתה למד שני דברים: ראשית פל, שהחבר ניר היטיב להסביר לגויים את ענין הציונות מאשר אני וחברי, והוא זכה להצלחה מרובה בפתיחת שערים סגורים לתנועתנו. פולנו נשמח לשמוע פי חבר ניר הצליח לרפוש הבנה וידידות לעניננו באותן הפינות שאנחנו לא הצלחנו בהן.

החבר ארם הכביד. לא חוסר פשרון הסברה הוא מונה בנו, אלא דבר קשה הרבה מזה: שליחינו במשאומתן עם העולם, הנמיכו את קומת התנועה". בועידה זו היו כמה פליטות־פה. מנהג טוב הוא שבני־אדם יודעים להצטער ולקחת את דבריהם בחזרה. אך לגבי המפלגה השלטת אפשר לומר הכל, ואין מתמרמר. ואני שואל את ציבור פועלי ארץ־ישראל: אותה פעולה אשר בשמכם עשו שליחיכם במשך עשרות שנים — קפלנסקי, לוקר, רובשוב וחזנוביץ, עליו השלום, בימי המלחמה הקודמת, ואחר כך חיים ארלוזורוב ודוב הוז והחיים אתנו — בן־גוריון, בן־צבי, משה שרתוק, דויד הכהן, האומנם סבורים אתם כי הנמיכה את קומתכם? ויש עוד היסטוריה קודמת: בשטוטגרט ב־1907 בקונגרס האינטרנציונלי, שם הוצגה לראשונה הציונות, על ידי לצקי־ברתולדי וחבריו, בפני הפורום האינטרנציונלי. ויש להקדים ולהזכיר את ספרו של סירקין „מדינת היהודים הסוציאליסטית“, שנדפס בפעם הראשונה לפני 43 שנה בירחון סוציאליסטי. זוהי הנמכת־קומה? אני מקה שיבואו ימים ויפתחו לפנינו הארכיונים ולא נבוש בהם. אולם מחוץ לרשימות ושיחות בעל־פה יש גם דברים שנדפסו. יש תזכירי קפלנסקי וארלוזורוב בימי ההיאבקות עם ועדת שאו ועם הופ סימפסון, יש נאומי של בן־גוריון בועידת פועלי האימפריה, דוקומנט קלסי של מדיניות סוציאליסטית יהודית. גם ידוע משהו על שיחות לונדון, ידוע כיצד הופיעו באי־כוחנו בפני האימפריה הפבירה. אם באמת יש בכך משום הנמכת קומת התנועה חייבת תנועת פועלי ארץ־ישראל להוציא את דיננו.

למי דרושה דרך־ויכוח כזאת? למי דרושה השפלה עצמית זו? האם זוהי רק השפלה של חברינו שעשו את שליחותנו? הן זוהי השפלה של פולנו, של כל הבית הזה. הצגה זו של דרך עבודתנו והסברתנו — האם היא מגבירה את כוח מעמד הפועלים, מגבירה אָמון בכוחותיו?

היתה לי הזדמנות לראות עבודות של חברים שאינם שייכים למחנה המנמיך קומה. קראתי את דברי החבר אורן, דברי החבר יצחקי, דברי החבר אברמוביץ וגם משהו מבן־טוב. לדעתי, רק אברמוביץ יצא בשלום, ואולי גם בן־טוב. על האחרים לא אוכל לומר זאת. בן־טוב ידע שאי אפשר היה שאנחנו נכבוש את לבו של נהרו. ולא, חלילה וחס, מפני שלנהרו יש אינטרסים מסוימים — לא עקרונות נעלים, פי אם אינטרסים חולפים שברגע

מסוים קשרו אותו עם מה שנעשה בפלשתינה, כמו שקשרו גם תנועה גדולה אחרת עם האפנדים בפלשתינה — לא, בן־טוב איננו תובע את חשבון הציונות והפועל העברי מנהרו. הוא אמר: בכס האשם, הקליפה הנפסדת של הסברתכם קילקלה. הוא יודע שאנחנו הפכים בני־אדם טובים לאנטי־ציונים. וכשאתה שואל לכיבושים של ההסברה האחרת, אומרים לך בקול־מנצחים: מק־גוברן! אדרבא, אנו שמחים לידידותו של מק־גוברן, ושמה יש גם להסתדרות חלק בו? כל חלקי האופוזיציה שלנו מחזיקים בטליתם בשלושת־ארבעת חברי הא. ל. פ. („מפלגת הפועלים הבלתי־תלויה“). אגלה לכם איפוא פי לפני עשרים ושתים שנה, באחד מביקורי הראשונים בלונדון, הסברתי את עניינינו לפני ברקוויי, והוא גם הדפיס את דברי־הראיון בעתונה של א.ל.פ. וגם לאחר עשר שנים, לאחר 1929, שוב הדפיסו שם מאמר שלי. ובכן, גם בפני אנשי ה„קליפה הנפסדת“ נפתחה אותה דלת.

החבר ריפטיין אדיב יותר מהחבר בן־טוב. הוא איננו מאשים אותנו, חלילה, בקליפת הסברה נפסדת. הוא רואה אותנו ראייה היסטורית. הוא אומר: האנשים האלה הם בני תקופה אחרת, היה להם להם „לנשר בין הציונות ובין הדמוקרטיה הפורמלית“. מתוך מדבש! אנשי מפלגת פועלי ארץ־ישראל מה להם ולדמוקרטיה אמיתית, לשויון כלכלי, לסוציאליזם? עולמם עומד על דמוקרטיה פורמלית, על סדרי פרלמנטריזם וכדומה. מפאן אנו למידים שהעולם הרוחני של דגניה, פנרת, של יוצרי ההסתדרות החקלאית, של מקימי „הפועל הצעיר“ ו„אחדות־העבודה“, של יוצרי ספרות העבודה, אינו אלא של דמוקרטיה פורמלית, לפי הערכתו ההיסטורית של החבר ריפטיין. ודאי היה זה עולמם של גורדון ושל ברנר. ומוכן שאנשי דמוקרטיה פורמלית מוצאים דרכים אל בני־אדם שפמותם, שאף הם אין להם כל ענין בשינוי סדרי חברה וסדרי עולם. לפיכך ידעו לפנות אל אנשים מן „העולם הישן“ כמו וַנְדֵרְוֹלְדָה, לונגה, וַן־קוֹל, טרולסטר, בראנטינג, צ'רנוב, בלום, הנדרסון, דבס, לַנסבורי ושפמותם — פולם אנשי „דמוקרטיה פורמלית“!

אֵל נא בחפזון, חבר ריפטיין. אם עולמנו הרוחני, מה שאנחנו עושים, מה שעוסק בו הבית הזה, זוהי דמוקרטיה פורמלית, אזי מה אתה? ומה משמרה־העמק? ומה מרחביה? האם על ידי תוספת מעט שמנת של דיבורים על דיקטטורה עושים מן הדמוקרטיה הפורמלית שלנו משהו אחר ביסודו?

אם כל הבנן הזה שלנו אין לו חשיבות סוציאליסטית גדולה, אין בו תוכן אנושי גדול, אין בו מלה עצמאית שהפועל בעולם ישמע אותה וכבדנה, אזי גם התוספת שלכם, אותם הדברים שהעתקתם מכמה קונטרסים לועזיים, הם לא יהפכו את הדמוקרטיה הפורמלית הזאת למשהו אחר ביסודו. עתה לעצם הענין שאתם קוראים לו אורגנטציה, ואשר פיינשטיין אמר עליו: מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים אורגנטציה. והפעם לא על אורגנטציה ציונית שלי, הידועה לכם למדי, פי אם על אורגנטציה סוציאליסטית שלי.

לא קל הדיבור בזה. נזכר אני במעשיה שקראתי לפני כמה שנים. באחד משבטי הפושים באמריקה היתה אשה זקנה, שיצא לה שם פמטפת. פעם אחת נתאספו כמה בני-אדם חשובים נושאי משרה וביקשו ממנה שתנאם לפניהם, והיא שתקה. תמהו האורחים ושאלו אותה מדוע היא מחרישה. השיבה: רבותי, אתם כל כך מלאים מעצמכם שלא נשאר בכם מקום להכניס משהו. אף אני חושש פשאני נתבע לשיחה על הסוציאליזם. שהשומעים כל כך מלאים מעצמם, נתמלאו כל כך, ששום דבר אינו יכול לחדור לתוכם. ולמה להם לשמוע אותי או להתנכח אתי, כשאפשר להכניס אותי ואת הסוציאליזם שלי במרכאות נחסל? כלום צריך דוקא להתנכח אתי ברצינות על השקפותי? מספיק לכתוב שאני „סוציאליסט“ והענין מסודר. אין צורך להוכיח למישהו, אפילו לילדי „השומר הצעיר“, שאני טועה. ואפילו התנגדותי לחלוקה אינה ראויה אלא למרכאות. כלום זכאי אני לחלק בעולם הבא כשאר המתנגדים לחלוקה? לא. אין אני אלא „מתנגד“ לחלוקה, מתנגד במרכאות.

זו שיטה רנחת בויפוח. ומובן מאליו, שאין טוב ממנה לברר וללבן דברים. והסוציאליזם, פידוע, נושע מדרך זו של ויפוח. יש, למשל, איזה מונח בעל משמעות כלכלית או סוציאלית מסוימת, ומי שקבע אותו התפוח לגופו של דבר פשוטו כמשמעו. אך למחר נעשה זה שם-גנאי שאפשר לגלגל בו ולזרוק אותו, הוא נדבק בכך כמו קוצי תשעה-באב. מי שקבע, למשל, את המונח „בורגנות זעירה“ לא התכוון לפולמוס. אחר כך נכנס הדבר לרחוב הויפוח כגנות. אין צורך לומר עליך שאתה גנב או רמאי, מספיק לומר שאתה „אקלקטיק“ או „זעיר-בורגני“, ואזי גם אין צורך להוכיח פי לא צדקת. עשרות שנים היתה הציונות קרבן לשיטת-ויפוח זו: הכריזו

עליה שהיא ענינה של „זעיר-בורגנות“, ודי. עשרות שנים היתה ספרות ה„בונד“ וה„איסקרה“ הופכת בטרמין זה ישר והפוך, ונהנית הנאה עצומה. ההענין עלה לה בזייל-הזול. עתה מתחילים להנהיג מנהגים כאלה בדרכי הויכוח שלנו. עתה אמנם אין משתמשים ב„זעיר-בורגנות“ דוקא, פי מרוב שימוש נסתאבה, ואפשר משום שפולנו זעיר-בורגנים. לפחות, בני זעיר-בורגנים. אבל עם שינוי העתים מתחדשים מונחים, והם באים לעזרה. האם יש צורך לרדת עם אנשי מפלגת פועלי ארץ-ישראל לעומקם של דברים? הן אפשר לכנותם רפורמיסטים, סוציאלי-דמוקרטים, וכל תינוק שבא מחוץ לארץ יודע שאין אסון גדול יותר לעולם מסוציאלי-דמוקרטיה. האם חובה לראות שיש איזה הבדל יסודי מאד בין מה שעשה הפועל בארץ ומה שעשתה ה.ס. ד. בעולם? מספיק לומר: זוהי המפלגה הסוציאלי-דמוקרטית בארץ-ישראל, וכל החשבונות נגמרו. האם יעזור לנו, לאנשי העליה השניה או „אחדות-העבודה“ ו„הפועל הצעיר“, אם נאמר בלשון בני יעקב: „פנים אנחנו, לא היו עבדיך רפורמיסטים“? האם א. ד. גורדון היה רפורמיסט? האם יוסף אהרונוביץ היה טיפוס של רפורמיסט? הם היו יכולים להיות אפיקורסים גמורים לגבי כל מיני תיאוריות מקובלות בעולם הסוציאליסטי, אך האפיקורסות שלהם לא היתה רפורמיסטית, פי הם היו שייכים לטיפוס האדם המגשיים, המודד את כל צעדיו „בתנועה“ לא „בהצלחה“ לשעה, פי אם באמת-המידה של הנאמנות לאידיאה, של ההתקדמות לקראת „המטרה“. האם צריך אני להעיד על עצמי שמעולם לא עמדתי בדאמות של רפורמיזם? היה דוקא זמן שהרפורמיסטים היו מגנים אותי ואת חברי שאנחנו סינדיקליסטים, ושהיינו צריכים להגן על הקבוצה שהיתה בסתירה לתיאוריות ששלטו אז באירופה, בין אצל הרפורמיסטים ובין אצל הרדיקלים. האם צריך להסביר שתנועת פועלי ארץ-ישראל איננה רפורמיסטית, שפולה להט של יצירה ושל שינוי, אם פי היא הולכת בדרכים אחרות מהמקובלות, מפני שהן דרכיה של ההנהיג הארץ-ישראלית? ומי שמדביק על מצחנו תו של רפורמיזם פטור כבר מלהסביר במה ולמה הוא מתנגד לדעתנו. ולאחר שהמונחים הישנים לא הספיקו יצא מבית-הצורף של הקומאינטרן מונח חדש: סוציאלי-פאשיזם. והנה עתה נודמן מטבע חדש: ניאו-סוציאליזם. אינני יודע אם רבים בארץ-ישראל קראו על הניאו-סוציאליזם, וגם בספרות

הסוציאליסטית בעולם. עם כל התסיסה שבה עתה, אין אדם עוסק עתה בניאור־סוציאליזם, אך בבוקר־עבות אחד הקיצו בני ארץ־ישראל משנתם וגילו, כי למראשותיהם עומדים דה־מאן ומרסל דִּיאָ, „החטאים” שבגללם מתים, רחמנא ליצלן, תינוקות אצל פועלי ארץ־ישראל אינם אלא ששטופים אצלנו במחשבותיהם של הללו, ולפתע־פתאום נעשינו פולנו חקרנים גדולים בהיסטוריה של תנועת הפועלים: מי בגד, מתי בגד, היכן בגדו. אגב, הבגידה היא נושא מענין, והיה זה דבר מועיל אילו ניתן ספר רציני על תולדות הבגידות השונות בסוציאליזם. אבל אצלנו אין עוסקים בזה לשם ידיעה פי אם לשם דיסקוסיה. ולשם הדיסקוסיה יש צורך להכריז שיש שני גזעים בסוציאליזם, גזע הנאמנים וגזע הבוגדים. מי שקרוי שמאל — חזקה עליו שהוא נאמן, ומי שקרוי ימין — מובטח לו שיהא בוגד.

אך מה יהא על תיאוריה נוחה זו פשינדע פי בַּלְבַּנובה המרכסיסטית השמאלית ומוסוליני — שניהם בני גזע אחד; שהאגף השמאלי בצרפת נתן כמה וכמה בוגדים מפורסמים: רושפור, שהיה חבר הקומונה הפריסאית. הָרָה, האַנְטִי־מיליטריסט המפורסם. וכמה בוגדים נתן הקומוניזם הצרפתי: דוריו, פרוסאר ושכמותם. בין המנהיגים החשובים בסוציאליזם הצרפתי הכשר (לא ניאור־סוציאליסט, חלילה) היה פול פור, עמוד־התווך של המפלגה. לפני עשרים שנה היה לי אתו משא־ומתן. היה אדיב למדי, אך הרגשתי שהוא חסר־אֶהדה. יצאתי עם יארבלום ואמרתי לו שאין זה מנהיג לפי טעמי, ויארבלום הוסיף שהוא חש בו שמינית שבשמינית אַנטישמיות. אחר כך היה חותר תחת בלום. יש להניח שחלקו בהשלטת פֶּטֶן שקול כנגד חלקם של כל הניאור־סוציאליסטים, והן הסוציאליזם הצרפתי נתן עוד קודם לכך את מילנראן וויֶיאָנִי ובריאָן, אשר תנועת הפועלים לא היתה להם אלא שלב בקריירה. היש דמיון־מה בין דרכם של אלה עם דרכו של ציבור פועלי ארץ־ישראל? אין לך דבר מגוחך יותר מאַנְלוגיה זו.

אני נזכר פי באמריקה לא היו „גיבוסן” שלנו, אשר התחנכו על ברפי ה„בונד”, נותנים אמון בדָבֶס: הן הוא „הֶרֶץ־סוציאליסט” (סוציאליסט של חובת־הלבבות) ואין לו כל שיטה מדעית! פיצד אפשר לסמוך עליו? הם אמנם חתרו לעלות מעלה מעלה והגיעו למכונית פרטית ולחנות גדולה או קטנה, אך „התפיסה המדעית” היתה להם ולא לָבֶס. ועתה זימן הקדוש־

ברוך־הוא ליהודים כשרים הוכחה ניצחת — את דה־מאן. מדוע מפנים אותנו אליו? היש איזה קשר רעיוני בין נפתולי מחשבתו של דה־מאן לבין מה שמתרחש בעולמנו? האם להשקפותינו הציוניות הגענו מתוך דה־מאן דוקא? הואיל ודה־מאן ניצל ספרות עצומה שנכתבה לפניו ואחר כך הגיע למה שהגיע, הרי לך ראייה ניצחת ש"כל באייה לא ישובון". אך האם היה דה־מאן בן־יחיד שהסוציאליזם לא היה בשבילו אלא פרודור?

לא מוסוליני ולא לֵנֵל ולא אלפי הקומוניסטים אשר מצאו את דרכם לנאציזם מהוים פרובלימה וסכנה — הן הם לא כתבו ספרים לביקורת המרפסיוז, אבל דה־מאן, שהיה תלמיד אדוק ונעשה כופר — הוא הפרובלימה והוא הסכנה. למה אתם מחפשים אנטי־מרפסיוז אצל דה־מאן דוקא, שאינו אלא "תלמיד" שביקש לסגל את המרפסיוז ל"זמנים החדשים"? לכו אצל גוסטב לנדאָר, שהיה, דומני, האנטי־מרפסיוז החריף ביותר בדורנו, ושום אדם לא יפקפק במהפכותו. מדוע אתם מבקשים לכם חיים קלים כל כך? יש אנטי־מרפסיוז חמור מאד, שהויפוח אתו אינו כל כך קל, וכדאי להפירו. ובחוג זה יכול אני לומר: א. ד. גורדון לא נזקק לדה־מאן, וביקרתו שלו על כמה תופעות בעולם הסוציאליסטי יש בה כמה דברים העומדים בעינם, גם כשאינן מקבלים כמה מסקנות שהוא ביקש להסיק, וגם ברנר לא הלך לקבל היתר־ביקורת ממנהיגים מוסכמים. הרבי מקוצק, שהיה מדבר בגנותה של "הפרומקייט", שאינה מבחינה בין עיקר ובין תפל, היה אומר: שתי מידות ב"יראים": יש מי שירא את הקדוש־ברוך־הוא, ויש מי שירא מפני ה"שולחן ערוך". ברנר — לא היתה בו, גם בעניני סוציאליזם, מיראת ה"שולחן ערוך".

עוד נוהג נאה בויפוח: כותבים עלינו בלשון רבים — "הבן־גוריונים", "הרמוזים", "הליבנשטיינים". האומנם כל כך רבים הם אצלנו? אפשר הם מיותרים?

וכשויפוח מעין זה עולה לשלב גבוה יותר קובעים: "פשע פלילי", וחסל. ואתה צא והסק מסקנות. כשאני קורא ספרות כזאת, היוצאת מעטם של בני־אדם הלבושים חולצות כחולות ומעיינים בספרות פוליטית־מאודרנית, רואה אני לפני — יסלחו לי — את אבות אבותיהם לפנים בישראל שהיו מענישים את "הפושעים" העבריינים ב"קונה". היה זה מין קרצר על יד

בית־הכנסת, ויהודים יראים ושלמים, אשר פר נרחב לשלטון לא היה להם, היו יכולים כאן לחשוף את תקפם ולהינקם באפקיורסים. אַל נתן שינהיגו „קונה“ בקרב פועלי ארץ־ישראל...

אורנטציה סוציאליסטית — מה פירושה? האם היא ענין של קריאת „הידד“ או היא מחייבת למשהו? כל מה שהסתובב פאן על ציר זה לא יצא מגדר דיבורים פלליים. אני רוצה לדעת: אם אקבל את האורנטציה של אחד מפלגי האפוזיציה — על מה אתחייב? האפוזיציה פולה אומרת בקול אחד: „אורנטציה על פוחות המחר“. מכאן אתה למד, שכל מי אשר איננו אתם האורנטציה שלו היא על פוחות אתמול. מי פתי ויבחר בגורל כזה? אין לי איפוא בלתי אם לבקש שיפרשו לי את הפסידונים הוה, יפתחו את הסגרים ויאמרו מי נמי הם פוחות המחר. כל מי שירצה או רק מי שקיבל איזו „גילדיה“ ככך? פועלי אנגליה למשל, מה הם — אנשי־מחר או אנשי־אתמול? פועלי אמריקה, אשר שתי הסתדרויותיהם הגדולות — ה„סדריישן“ ו„סי־איי־או“ — שלחו לנו טלגרמה של ברכה, מה הם? והמיני אירופה הכבושה והמוני סין והודו? למי הם, למחר או ליום־אתמול?

היה לי הרשם שהנזאמים המדברים בשם פוחות־המחר מתפוננים לכתובת מסוימת: הם מוציאים מחשבון את אמריקה, את אנגליה והדומים־נינים. הם מוציאים מחשבון אותנו. אנחנו — איננו פוחות־מחר...

אם זהו הפירוש של „פוחות־מחר“ — מדינה אחת בעולם — הרי זה חידוש תיאורטי גדול. חידוש גם לגבי המרפסיוזם. לא מרפס ולא המרפסיוזם לא העמידו את ההיסטוריה האנושית על הגזע הסלבי דוקא, שכל טוב העולם וכל הכוח המהפך והבונה של העולם אך ממנו יבואו. כך ראה אולי באקונין, לא המרפסיוזם. לנביו הרי זה חידוש דיאלקטי ממש.

כשאתה מאזין לכמה דוברים ומבקש לעמוד על דעתם אתה מוצא, פי חידוש סדר־העולם מצטייר אצלם באופן פשוט ביותר: הצבא האדום ילך מחיל אל חיל, ממדינה אל מדינה, ויביא גאולה לעולם. החברה האנושית החדשה תקום כתוצאה של פלישה. המונח „אורנטציה“ מאבד כאן את משמעותו הרגילה — ראייה פוליטית של פוחות שונים ועובדות שונות.

התבוננות למה שאפשר להשיג ממדינה זאת ומה ממדינה אחרת. השימוש במונח אורגנטציה יוצא לגמרי מתחומים אלה ונעשה מושג דתי־משיחי, ותכנון: כזה ראה וקדש! הרי מופת לעולם, מופת להיסטוריה האנושית. אין לך אלא להידבק בו. השאר יבוא מאליו.

וה"כזה ראה וקדש" הוא שגורר אותנו, על כרחנו ושלא בטובתנו, לתוך ויכוח עיוני. אין לי שום צורך בויכוח על גורל הסוציאליזם ברוסיה הסוביטית. יש לי סבלנות. עכשיו אני מעונין רק בנצחון, ואני מאחל אך הצלחה לצבא האדום, ואני בטוח פי למען הצלחתו אין הוא זקוק כלל שאני אראה את ההיסטוריה של העולם בדור אחרון כפתוב במהדורה אחרונה של תולדות ו. ק. פ.¹, אף אינו זקוק לחתימת־ידי שהסכמתי להסכם סטאלין־היטלר, שהסכמתי בשעתו ושאני מסכים עתה לשעבר. הוא אף אינו תובע זאת ממני. ואני יכול לדחות את הבירורים ההיסטוריים הללו לאחר הנצחון. ואני מניח שלאחר המלחמה ולאחר הנצחון יהיה מקום לבדיקות רעיוניות הגונות. ואין לי שום צורך לברר שאלות אלה תחת לחץ ידיעות מן החזית. אלא שיש מספרים בידיעות מן החזית ורוצים לנצל את מצב החזית ולכוף עלינו דעות, ולפיכך אני פונה אל הויכוח מאונס.

בעלי האורגנטציות מסתפקים בדיבורים מצלצלים, סתמיים וכוללים, ואני מבקש שיאמרו לי מהי ההתחייבות הקונקרטיה. הנובעת מאותה אורגנטציה. בנימוק של מדיניות ציונית דורשים מאתנו ש"נקבל" אורגנטציה מסוימת, ואני שואל: מה פירוש הדברים "לקבל"? תחילה תובעים תביעה צנועה: לקבל "מפעל־בניה". מדוע לא? האפשר "לקבל" אותו לבדו בלי משטר מסוים? והיא שחובה עלינו למען הציונות "לקבל" אותו משטר. האפשר "לקבל" אותו בלי הקומאינטרן, או חובה עלינו "לקבל" גם את הקומאינטרן? ו"עם הקומאינטרן" — מה פירושו: בלי עצמאות של מפלגות ארציות, כנהוג בקומאינטרן, או שלנו תינתן פריבילגיה מיוחדת ויניחו לנו עצמאות? ומה זה בלי עצמאות? חוששני שגם על השם "השומר הצעיר" יחול ביטול העצמאות. הן למפלגות הקומאינטרן יש איניציאלים ידועים. כאן בארץ זה נקרא פ. ק. פ. מי שתולה

¹ [ו. ק. פ. — ראש־יתבות ברוסית של המפלגה הקומוניסטית הכל־רוסית]

את תקותו באורזנטציה צריך שיהיה מוכן לקבל צו מהמרכז. מי שאינו מוכן לקיים כל מה שהקומאינטרן יצווה עליו — אין, למעשה, בינו ובין חסר־אורזנטציה ולא־כולום. חסידי־האורזנטציה הן חייבים לדעת את תולדותיהם של „21 הסעיפים” לפחות.

אני מתעכב על שאלות ארגוניות, פביכול. ויש גדולות מאלה. האפשר „לקבל” את רוסיה הסוביטית בלי לקבל את תורת הדיקטטורה של מפלגה אחת? מי תהיה אותה מפלגה מאושרת, שלה נמסור פולנו מרצון את זכות הדיקטטורה עלינו? ושאלה דקה יותר וקובעת יותר מכל שאלה אחרת: האפשר „לקבל” את הבולשביזם רק פדוקטרינה פוליטית בלבד ולא לקבל את האַתיקה הבולשביסטית, שמאיר יערי נוקט לגביה את המונח „רלטיביזם מוסרי”! מונח זה מסמן שיטה מוסרית מסוימת. אמיתי, טוב, צודק, יפה, מותר הוא כל מה שנדרש לנצחון — היום של המעמד, מחר של המפלגה, מחרתים של המזפירות. והיפוכו: פוזב, רע, מכוער, אסור — כל מה שאינו רצוי למעמד, למפלגה, למזפירות. והמסקנה: הדפרת כל מי שמעכב את הגאולה, דיכוי כל מי שחושב אחרת. וכל מי שחושב אחרת ממילא מעכב את הגאולה. אני נזכר בסיפור קטן של פרץ, שנכתב לא לשם ויכוח פוליטי: מעשה שהוא והיא ומשל בתפוח. חֶשקה נפשו בתפוח, הוא מוכן לבלוע אותו. אך התפוח אומר לו: אין אתה יכול „לקבל” אותי בלבד, רצונך בי — עליך לבלוע גם את העלים והבדים, וגם את הגזע ואת השרשים ואפילו את העפר. ומי שמגיש לנו את תפוח־האורזנטציה אֵל ירגו אם אנו שואלים אותו: כיצד הוא מתכוון להאכילנו — את התפוח לבדו, בלי כל מה שהוא צמוד אליו?

מעין קרדו. אין אני יכול לבחור לי מתוך תנועת הפועלים את הטוב בעיני ולומר: אלה שלי ואלה לא שלי. נושא אני את מכאוביה ותחלואיה של תנועת הפועלים כנטל מר אשר אין אני יכול להפקיע את עצמי ממנו. הבולשביזם — יהיו מקורות גידולו אשר יהיו — איננו בשבילי דבר שצמח מחוץ לתנועת הפועלים. כל כמה שיהיו לי אתו חשבונות מרים — ואין אלו חשבונות של יהודי בלבד, כי החשבון הסוציאליסטי אתו התחיל עוד קודם — בשבילי הוא אחד הגידולים של המשפחה, ומי שרואה אותו כבן־המשפחה כואב עליו ביותר.

רוסיה הסובייטית היא בשבילי תופעה היסטורית-עולמית, ועם תופעות היסטוריות, כמו עם גילויי פוחות הטבע, אין מתנכחים. לנאי שנבין אותם. ואילו היינו משוחחים באוירה של התבוננות ורצון להכיר ולדעת — לא היה לי כל צורך לדבר אליכם פאיש ריב ומדון. אך לא פן הוא פשבאים אלינו ואומרים: פזה ראה וקדש! אז אתה חייב לעמוד על נפשך ועל נפש היקר והקדוש לך.

במידה שמגיעים אלינו קולות מן המערב, מן הארצות האנגליות-ספסיות, יש לומר כי המחשבה הסוציאליסטית איננה קופאת על שמריה, היא למדה הרבה בשנים אלו, והיא לומדת תוך כדי המלחמה. יש להניח כי גם ברוסיה אין הדברים עומדים עתה במקום אחד. אך פשאני שומע פמה דיבורים אצלנו, נראה לך פאילו אנשים עוד יושבים בצימרנלד, וכל הלך-מחשבתם הוא „מודל 1917“. הרבה לועגים בימינו לגנרלים, שתמיד הם מתפוננים להנהלת מלחמה, אלא לא למלחמה שעתידה לבוא, כי אם לקודמת. יש גם מין רבולוציונרים שפל ימיהם הם הוגים במהפכה ומתכוננים למהפכה, אלא לא לזו שעתידה לבוא כי אם לקודמות — הם חולמים על פייבוש הבסטיליה, הם לומדים את תורת הבריקות ברחובות פריס, עכשיו הם לומדים פיצד להפיל את קרנסקי. שנים רבות היה רווח טיפוס הרבולוציונר שהיה עומד לפני ראההיסטוריה ועושה העניות של רובספנר, ובבוא השעה לא נשאר לו מפל תורתו אלא העניות שעבר זמנו ובטלה פעולתו. אותו סוג של רבולוציונר פשהוא משקיף עתה בראי מבקש לשוות לעצמו לא דמות של רובספיר, כי אם דמות של לנין. יש סוג של בני-אדם שלהם גרם לנין נוק ללא תקנה, והם הם המאמינים שהם תלמידיו. יש שאדם קונה פרטיס של לוטריה וזוכה בפרס הגדול. למי זה איכפת לכאורה? אך אלפי בני-אדם, המצפים לפרס הגדול, נהרסים על ידי כך. היתה סיטואציה עולמית מסוימת, ולנין הוציא את הפרס הגדול. אין אני בא עתה לשפוט מה עשה בזכיה שזכה. אך פשכל מפלגנות וכל ליגנות יוצרת לעצמה אוירה של „אמיגרציה פוליטית“, ומכינה את „הרבולוציונרים המקצועיים“ שלה, וכבר גאה על היום בו תהיה היא, דוקא היא, האוחזת בשלטון-יחיד — פי הן אין פרס גדול אלא אחד, ולמי תהיה גדולה זו אם לא לה? — הרי זה עשוי לבדח את הדעת גם בימים קודרים.

אומרים לנו: ואתם מה חושבים — בעולם ישאר הפל כמו שהיה? כאילו היושבים כאן אינם עושים דבר אלא יושבים על הפלים ושומרים לבל יפול צרור ארצה מסדרי העולם הקיים, ויש צורך לגלות לנו אמריקה — שלאחר המלחמה צפויים לנו „זעזועים“. כאילו יש צורך בהשפלה רבולר ציונית מיוחדת ובחידוד תחושת העתיד, כדי לדעת שמלחמה עולמית, ועוד מלחמה כזאת, שהיא מלחמת המוני-המוני-אדם, מלחמת מיליונים עובדים, והנישאת על כתפי מיליוני עובדי-תעשיה, ושהיא הורסת נכסי-דורות ומערערת יסודות-היום, וזורקת המוני-המונים מיבשה אל יבשה, אפשר לה שתשאיר הפל „כדאשתקד“. הזאת היא עתה השאלה, אם יבואו ואם לא יבואו „זעזועים“? אם דרושה לכם חתימתי על שטר זה מוכן אני לחתום יחד עם האופוזיציה. והן כל סוציאליסט רציני, אשר יסורי-הדור לא עברו עליו לשוא, חייב לשאול: האומנם די לו לסוציאליזם בזעזועים בלבד? אחרי המלחמה הקודמת היתה תקופה של זעזועים מהפכניים, הם הקיפו את רוב ארצות אירופה — והפסדנו את התקופה. מה נעשה, וכיצד נחיה, וכיצד נתארגן — שהפעם הזאת לא יתחוללו הזעזועים המהפכניים לשוא? הזעזועים עצמם אינם זכותם של הסוציאליסטים. המלחמות מביאות אותן, מפולת המשטרים המתמוטטים מביאה אותן. זאת תהא זכותם של סוציאליסטים — אם הם ידעו מה לעשות בבוא הזעזועים, כיצד לרתום את הנחשול באפיק של בניית עולם חדש. והאם בזה שנרבה עתה לצרוח: הידד, הזעזועים! נלמד לדעת מה עלינו לעשות?

שמענו מפי רבולוציונרים מסוג ידוע ושמענו בארץ מפי רביוניסטים, פי בריבוי דמים הדרת מהפכה, אך הרבה דמים נשפכו וישועת הסוציאליזם לא באה. האין זה מחייב כל סוציאליסט-חושב שיכוון את פל מחשבתו לכך, מה יש לעשות שהזעזועים לא יצאו לבטלה, שבני-אדם ידעו מה עליהם לעשות, כיצד לבנות בתוך התוהו נבואה, ושלא ישתלט על ההמונים איזה מנוול, חולה-רוח, שואף-דמים, משיח-שקר? או שאנחנו נמלא את חובתנו למהפכה בזה שנשמח ונגיל ונריע הידד לכבוד האורגניזציה החדשה, הפוטרת אותנו מדאגות יתירות?

אפשר קראתם אתמול ב„דבר“ קטע, שהגיע אלינו, מנאומו של

בּוּיִן. בּוּיִן מהו, איש־המחר או איש־האתמול? או שמא אין הדבר תלוי אלא בהצבעה, לפי סיעות שהן חייבות לדעת זאת מראש. ראיתי את בּוּיִן במצב קשה למדי, כשעמד בּוֹדֵד בועידת מפלגת העבודה באַדינבורג, מול שֶׁמְנָה וסלתה של המפלגה, ביניהם לְנִסְפּוּרֵי הפאציפיסט וקריפס הרדיקלי, ודרש בכל הפשטות שהפועלים יתמכו בזיון־המדינה. אז ראו בו את האדם העומד על התהום, עוד מעט ויגלוש אל מַעְבֵּר לתנועת־הפועלים. הדבר היה בסתיו 1936, בעצם מלחמת־ספרד. והללו שדרשו עזרה צבאית לספרד לא הספיקו לכך שהמדינה הפורגנית תזדיין. והאיש התקיף, המגושם, רחב־המידות, המדבר בפשטות של אָפֶר ובשכל ישר של אָפֶר, עמד ודיבר בכוח עצום ובקול רוטט על מה שצפוי לו לפועל האנגלי ולביתו ולהישגיו מידי היטלר. והנה אדם זה, שרבים ראו אותו פּרִיאָקְצִיּוֹנֵר שאין לו תקנה, נעשה לאחר שנים מועטות האדם אשר אנגליה פולה ופועליה בפרט — והאגף השמאלי בתוכם — תלו בו תקוות מרובות, יתר על כל חבריו. אינני יודע לשפוט עד כמה הצדיק בּוּיִן את התקוות שתלו בו, אך ידעתי אז, כשם שרבים רואים זאת עכשיו, שהוא ראה ב־1936 מה שלא ראו משפילים ותיאורטיקנים גדולים ממנו.

וגם עתה דיבר בּוּיִן דברים פשוטים ו„אל הנקודה“: ראשית, צריך לבער את העוֹנֵי והמחסור, והסתערות מהפכנית בלבד לא תספיק לכך. ושנית, אין זה לפי פֹּחֹז של אדם יחיד, של אורגניזציה יחידה, ולא של מדינה יחידה. דרוש שהכל יעמדו יחדיו. רק אז אפשר יהיה להשיג את המטרה. כך רואה את הדברים פועל בן־פועלים, צלול־מוח ויודע מה זה כֹּחַ. הוא איננו אומר: אני ואפסי עוד. הוא איננו משליך את יהבו על הזולת, על איוה „עם נבחר“. הוא יודע פי התנאי לכך שמלחמה זו לא תצא לבטלה ולא תהא הרת מלחמות חדשות הוא — שהפעם יעשה הכל יחד.

ואם שואלים אתם אותי לאורגניזציה — הרי זו האורגניזציה שלי. רוסיה יצאה מן המלחמה הקודמת באיזולציה, ואיזולציה זו עומדת להסתיים במלחמה זו. והאורגניזציה שלנו היא לא על פלוני או על אלמוני, פי אם על הקמת עולם אשר הכל יקחו בו חלק. והואיל ואני מאמין שהכרחי להתחיל דף חדש, אין לי כל צורך לספל בכמה חשבונות ישנים, אם לא יכריחוני לכך. ולפיכך אני מרשה לעצמי לא להגיב על כמה דברים שנאמרו כאן, אך יש

דברים שמחמת התפקיד החינוכי שהם עשויים למלא חייב אני להסתייג מהם. לפני כמה שנים, בשיחות עם נוער, הגדרתי את תנועתנו כתנועה של קונסטרוקטיבזם מהפכני. יוקד בה הרצון לשנות שינוי רדיקלי את משטר חיינו, הלאומי והסוציאלי. אך כל עם ועם עושה את מהפכתו לפי הניתו. וכבר אמר ברנר: המציאות היהודית הפוכה מעיקרה, ועם שחיו מפולת עושה את מהפכתו על ידי בניה. והמהפכות האמיתית בישראל צריכה היתה למצוא את צורתיה שלה והיא מצאה אותן. שאילמלא כך — לא היינו עתה מסובים כאן. ומי שמביט אל העולם ההפוך והעקור בדור זה יכול להניח שהמהפכה הבאה עלינו תהיה הרת מגמות קונסטרוקטיביות אדירות בכל שטחי החיים.

נאמר כאן: הסוציאליזם במצור. הסוציאליזם היה במצור, עתה הוא במלחמה. המלחמה הזאת היא — לפי המוני נושאה ולפי תכנה האובנקטיבי — מלחמת-אזרחים עולמית. ואף על פי שבכל מחנה יש מעכבים מבפנים, היא הולכת ונעשית יותר ויותר מלחמת-אזרחים עולמית. הסוציאליזם היה מומן נעשה גורם יותר מכריע במלחמה זו, אילמלא ההסכם האומלל בין היטלר וסטאלין. אילו היתה המלחמה נגד היטלר מתחילה בהשתתפותה של רוסיה.

בשנים האחרונות שלפני המלחמה נפגשתי עם סוציאליסטים מערביים שנתנו כמה שנות חיים לרוסיה הסוביטית. לה הקדישו את כשרונם, ואת מיטב תקוותיהם שיקעו בה. ואחרי המשפטים הידועים, ואחרי מה שהיה בספרד — היו רצוצים ואומללים. ישבתי עם אדם אחד שהיה מעמודי-התווך של תנועת הידידות לרוסיה הסוביטית, וראיתיו בשברונו כמי שתרב עליו עולמו. והסכם 1939 היה בשביל רבים מכריע בחייהם. מה רב ההבדל בין צרות נפשית זו, האהבת והכואבת, ובין אותו צידוק-הדין ולימוד-הזכות, השמורים לבעליהם בכל עת תמיד. רק בימים האלה קראתי בעברית פסקה על אנדרה ז'יד, שבימי היוזו בין נשואי-הפנים במוסקבה היו מנשאים ומקלסים אותו גם אצלנו. ועכשיו פותבים עליו: „נפגם טעמו האסתטי, משראה בחוצות מוסקבה את בוני הסוציאליזם להמוניהם, לבושים בגדים פשוטים ודומים. אין זה פי אם הסמרטוטים של בני-בלי-בית בסימטאות הפרכים היו יותר לטעמו האסתטי...” והרי לך הסברה מספיקה לשינוי טעמו

של סופר גדול. והן חסד עשו בזה עם אגדרה ז'יד ש"הספיר" אותו בנימוקים „אסתטיים" ולא בנימוקים שפלים יותר.

על כל פשעים תכסה אהבה. לפיכך נמצאה נוסחה: „הכרח בליגונה". נוסחה רחבת-לב ועתיקת-יומין. היא קדמה הרבה ל„דיקטטורה הפרולטר-טרית". ידעוה בחצרות-הנסיכים באיטליה, ידעו אותה כל הדיקטטורים הרבים של אמריקה הדרומית. היא נעשית חידוש גדול רק משהיא מצטרפת לאתיקה הסוציאליסטית. ואין אני דן עתה עליה כשלעצמה. כשבאה לידי איזו נורמה פוליטית או מוסרית אני שואל את עצמי: מה יכולים אנחנו לעשות בה? ואני שואל עתה: כיצד יכול משמרה-עמק להיעזר בחייו הוא בתורה של „הכרח בליגונה"? כיצד אפשר לפיה לסדר את היחסים עם סיעה אופוזיציונית, עם חברים שאינם מקבלים את „הקר"? והאם אפשר גם לדחות את „הרליטיביזם המוסרי" וגם לקבל את „ההכרח בליגונה" בקביעת מדיניות?

הואיל ואין אנחנו מקבלים את האורגנטציה בה"א הידעיה, שרק בה ישע ופדות, מצא החבר ארם פי האורגנטציה שלנו היא על „קפיטליזם מחדש". ודאי גילה זאת במצע של מפלגת פועלי ארץ-ישראל, או במאנייהם של חברי קבוצות וקיצוצים ומושבים, שנפשמ נכספת לקפיטליזם מחדש. פכה. ואומר לו כדרך שאמר ברנר במאמרו הנפלא „לפנים ולאחור", אשר פדאי לשוב ולקרוא בו. הוא לא נתישן. את אחוזותי שלי לא תפקיע המהפכה, את ממוני בבנק לא תגזול ממני, הקפיטליזם המחודש לא יבטיח לי מניח ודיבּינדים, — למה איפוא אבחר להיות נושא-שׂובל לקפיטליזם המחודש? ומן הראוי להתבונן לנאומים הדוגלים פולם כאחד בשם האורגנטציה, אם פולם מתכוונים לדבר אחד. אנסה לשלות משם דיבורים אחדים.

החבר ארם אומר: אין שתי אורגנטציות, יש רק אחת. ומי ש עוד קשר לו עם העולם הדמוקרטי, הרי הוא „מחסל את הציונות". בפירוש כך, מלים פדרבונות.

החבר עמית לבו רך יותר, והוא אומר: דרושה אורגנטציה על פוחות-המחר מבלי להזניח את המדיניות היוס-יומית. „טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אַל תנח את ידיך".

החבר יצחקי מרחיק לכת מארם. האורגנטציה שלו נושאת לנו

בכנפיה „מדינה של פועלים ועמלים“, ובה מובטחים לנו מיליוני יהודים. פנגד זה אומר הוא: השיטה הדמוקרטית היא אנטי־יהודית בכלל. והחבר לויטה אומר: שום אורגנטציה סוציאליסטית אינה צריכה להזיק למדיניות הציונית שלנו. פלומר: „אורגנטציה“ לחוד ומדיניות לחוד. ובמדיניות אין לך אלא הפרימט הציוני; יכול אתה לכוון את לבך לקראת כל שיטה שאַתה חפץ, אך פשַׁאתה עושה את שליחות־העם חייב אתה לעשות מה שהמדיניות שלו דורשת ממך. היש הבדל בין הגדרה זו לבין ההגדרה „מה שטוב ליהודים“?

ועוד אמר לויטה, פי אורגנטציה סוציאליסטית מסוימת שימשה מכשול על דרך המדיניות הציונית לגבי ססס״ר. ודיבור זה היה לפי טעמו של הקהל ונתקבל במחאות־כפיים. אם מה שאמר לויטה הולם את האמת, היינו — הזנחנו את האפשרויות הציוניות במדינה גדולה, רבת־כוח וגם רב־יהודים, הרי זה פשע ציוני כבד מאד, וההנהגה הציונית ומפלגת פועלי ארץ־ישראל צריכים ליתן את הדין, אך לויטה, פדרך המתנפחים בענינים אלה, אינו חייב לפרש מה היו ההזנחות שהזנחנו ומה היו המכשולים שהשלנו. פל מי שיאמר פי אנחנו הרשעים והאחרים הם הצדיקים — מובטחות לו מחאות־כפיים.

החבר לויטה זרק את ההאשמה בצורה פוליטית. החברה פ. אילנית אמרה זאת בדרך תיאורית: „עשרים וארבע שנים היתה קיימת מדינה גדולה והיחס אליה היה של בנו והשמצה“. מתבקש להוסיף: עד שקמת! אכן ראויים אנו לכל הבא עלינו.

לא זאת הפעם הראשונה, ולא במסיבות אנטי־ציוניות בלבד, פי אם גם בוועידות ציוניות אנו רגילים לשמוע את הפזמון הזה: פל מי שמפה בנו — אנחנו החטאים! אך הפעם הזאת נאמרים הדברים בוועידת פועלי ארץ־ישראל. ועל יד השולחן הזה יושבים רמו ושקולניק שנשלחו מטעם ההסתדרות למוסקבה, ולפני כן שלחנו שמה לתערוכה החקלאית את בן־גוריון ומאיר רוטברג. ונדאי היינו מוסיפים לשלוח, אילו נתנו לנו. ובן־גוריון הרים במוסקבה את הדגל הציוני ברשות ולא במחתרת. וההסתדרות הוציאה חוברת־הסברה ברוסית ו„דבר“ היה שולח מאות גליונות לרוסיה, — וכל זה סימן „לבזו ולהשמצה“.

יש מי שתובע מידנו את עלבונם של יהודי רוסיה: הזנחנו אותם, לא התענינו בהם. מי הוא המעונין ביצירת הלגנדה הזאת? עוד אידר הלך בשליחות ההסתדרות הציונית לרוסיה, וסאקר, ורופין. לא השארנו דלת באמבסדות הסוביטיות בלונדון ובפריס ובגנף ובנשיגטון, שלא דפקנו עליהן. לא אמנה עתה את כל אשר טרחו ועמלו בזה, ולא חדלו לאחר כל האכזבות. והיו רגעים שגם נתעוררו תקוות, וניתנו הבטחות, „פרטיות“, פמבון. פעם נתגלה מדינאי סוביטי צעיר, שראו אותו ככוכב עולה, והוא הבטיח שבשובו למוסקבה יסביר את הענין „לפני ולפנים“ וידרוש שינוי יחס. ואותו מדינאי נקרא באמת למוסקבה, אך לא חזר, ואין אנו יודעים מה היה סופו. אינני יכול להיפנס בפרטים, אך אינני בוש בסבלותינו אלה. „לא לך החרפה, פי אם — לדוחיך“. אך מה רשות אתם נוטלים לכם להתקלס במאמצי אומה אומללה, אשר כל תקיף יכול להעלים פניו ממנה? יכולתי לספר בזה גם מנסיונותי אני. עוד בימים קדומים, פשקראסין¹ ומשלחתו ישבו בלונדון, היו שליחי ארץ-ישראל נפגשים אתם. והיו ביניהם יהודים, אמנם חניכי „איסקרה“. אך הטו אוזן. והיו מהם שהבטיחו ידידות: יבואו למוסקבה ויספרו. האפשר לדון אותם אם לא עמדו בדיבורם? והיה לי נסיון עם גורקי. נסעתי אליו במיוחד, לאחר מאורעות תרפ"ט ולאחר ההסתה המחפירה של הקומוניסטים נגדנו. וגורקי לא ראה בנו אנשי דמוקרטיה פורמלית, הוא העריך אותנו אחרת. הוא רצה לעמוד לימיננו. אפילו הציע לי שנוציא יחד קובץ ברוסית על עניננו. הדבר לא נסתייע. לא היה זה אלא חלום טוב של משורר בעל לב טוב.

אין אני תמה פשאנשי „השומר הצעיר“ תולים בנו את הקולר. הם הלא עדיין טירונים בענינים אלה. אך תמה אני על אנשים פארים וניר, שנתנסו בנסיונות רבים ולא נמנעו ממאמצים וקרבות, שגם הם מדברים כאילו אין הדבר תלוי אלא במידת הכרותנו על אהדתנו. והן אותם „המעצורים“ הרעיוניים, אשר בגללם, לדעת לויטה, הנחלנו פשלונות לציונות, לא היו להם. הם קיבלו על עצמם את כל תרי"ג המצוות, והיו אומרים „אמן“ בקול רם, וגם על חטאים פחטאינו — עבודה עברית, לשון עברית

¹ [ציר סס"ר בלונדון]

וכר — לא היו חשודים. הפל היה אצלם פשר וישר, כפי שהב דורשים
 שיהיה אצלנו — ומדוע העלו חרס?

יש מימרות שאי אפשר שלא לציין אותן. הנה אמר החבר ריפטיין:
 המצודה היחידה בעולם שליהודים שם שיוון סוציאלי ולאומי. ואפילו לא
 התנצל שזוהי פליטת־פה. לא אריב בזה עם החבר ריפטיין. אפשר באמת,
 שאיסור העליה לארק ורדיפת העברית ושילוח חלוצים וציונים ומשוררים
 עברים לפוליט־איזולטורים איננו סותר את „השיוון הלאומי“. אפשר, אך
 הכרזה כזאת מפי אדם ציוני, שחבריו גדונים לחיי מחתרת — יש בה
 מן הענין.

אך נחדל מן השיוון הלאומי. יהודים מחבבים כל כך את „הרבנוֹר־
 פרביה“ ואסירים תודה על כך, ואין הבדל בזה בין פועלים יהודים לבין
 בנקאים, בין יהודים־שמרנים ליהודים־מהפכנים. ודי להם בזה. ואין להם
 צורך כלל בשיוון לאומי. אך האם הפרת־טובה למי שנותן לנו „זכויות“
 מחייבת אותנו גם „לעבד“ את ההיסטוריה לצורך הדיסקוסיה? המדינה
 היחידה שיש בה זכויות? ובאנגליה — אֵין? ובאמריקה — אֵין?
 ובאיטליה שלפני מוסוליני — לא היו? והאמת מחייבת לומר, גם ברוסיה
 קיבלו היהודים שיווי־זכויות עוד בְּמֵהֶפְכֶת פברואר. אכן, יש להתפעל מזה
 שמדינה סוציאליסטית יש בה שיווי־זכויות, והיהודים עוזבים את עירזותיהם
 ונוהרים למוסקבה, ושאלת היהודים „נפתרת“!

על ידי דיבורים ממין זה מקבלים ויכוחינו צורה מגוחכת למדי.
 לפנים היו פריצים משחקים במשחק זה: „אתה תפה את היהודי שלי ואני
 את שלך“. ועכשיו משחקים יהודים במשחק דומה. בשבילי קיימת רק נתינות
 אחת, ואיני גורס משחק יהודי במדינה „שלי“, ו„שלך“. אך משבאים לבסס
 אור־נטציה על „הפרת־טובה“, אי אפשר שלא לומר להם, כי מתוך הפרת־
 תודה אפשר להגיע לאור־נטציות אחרות. האם לא הצילו ארצות־הברית של
 אמריקה מיליוני יהודים מדחקות ומבערות ומפרעות ועוש־זכויות, ועשו
 את המהגרים אורחים ונתנו להם אפשרות להיות פועלים ומהנדסים ורופאים
 ומדינאים? ואנחנו קיבלנו זאת כדבר המגיע לנו, והתרעמנו על שאחר כך
 חזרה בה וסגרה את השערים (אם פי עוד השאירה סדקים, שדרכם נושעו
 רבים). וכאן לפנינו מדינה אדירה, הדוגלת בסוציאליזם, וגם הקובלים עליה

מחכים ממנה לגדולות, והיא נשארה סגורה על שבעה מנעולים בפני קרבנות האנטישמיות והפאשיזם, ואפילו בשביל הלוחמים נגד הנאציזם. הנקל היה לתת מקלט ועבודה לרובנות קרבנות הנאצים ולהראות לעולם מופת של סולידריות אנושית, ולגרום נחת־רוח למעריציה — ולא עשתה זאת. ובעלי צידוק־הדין גם לא כאב לבם, כי הצידוק מוכן אתם תמיד.

ואמרים לנו: ודאי, על הציונות צריך להילחם! וכי קאוטסקי לא היה אנטי־ציוני? ואתם לא נמנעתם בגלל כך לדפוק על דלתי האינטרנציונל. אכן קאוטסקי התנגד לציונות (אגב, ההתנגדות שלו לציונות היתה במובן ידוע שונה מהתנגדותם של יהודים מתבוללים. הוא לא אמר שגלות טובה לישראל ושמדינת יהודים פסולה כשלעצמה. הוא אמר: הגלות — אִי־נִי־וֹדִים ואוֹשֶׁר־לְעוֹלָם. הוא היה סבור, שהיהודים הם „אומה בין־לאומית“ ואין העולם יכול לנתר עלינו). אך מה היה עושה? פותב מאמרים. הוא לא שלח אותנו לבתי־הכלא. לא ביקש לגזור על יציאתנו מן הארצות. לא אסר עלינו את הויכוח. ואנחנו היינו מתנפחים עמו, והיתה לנו האפשרות להתגונן, לרכוש אזהדים ותומכים. להקים „רעד סוציאליסטי למען ארץ־ישראל“, שנשיאו היה נשיא האינטרנציונל. אותה בימה שמעליה דיברו נגדנו היתה מטיבה פתוחה גם להשמעת דעות אחרות. ולפיכך היינו בה בני־חורין לומר את אשר עם לבנו. האם כזה הוא המצע להיאבקות בברית המועצות?

אנחנו פואבים את בדידותנו, ויש שאנו בודדים גם בין ידידים. בדידות יש מדרגות שונות, וגם מדרגות גבוהות ונעלות. אֵל נזלזל בידידים. מהם שעמדו לימינו בנאמנות עמוקה בשעות קשות. האם לא עזר לנו הנדרסון לקרוע גזירה בימי פאסילד? האם לא עמד לנו ויליאם גרין אך לפני זמן־מה בימי שחרור ניצולי פאטריה? בבקשה, תבחרו לכם באוי־נצחיה פאות נפשכם, אך אל תבואו מתוכה להיות פפוי־טובה לאצילי־הרוח, אשר בעולם קשוח זה האזינו לצערנו, הושיטו לנו יד, ומהם שלא נמנעו מבוא בריב ומהכביד על עצמם למעננו. תזכרו את סֶנְל, את וג'בוד. נביע להם את הזקרתנו הנאמנה, פי שום גמול אחר אין לנו, וגם אין הם מבקשים מאתנו. ומפי החבר אָרם נתבשרנו, כי „המהפכה הפירה בפתרון שאלת היהודים על ידי ריפוז טריטוריאלי“, והוסיף: „נפלה המחיצה בינינו. בפירוש כך! מיהרתי אליו אחרי דבריו לדעת מה פשר הבשורה. שאלתי:

מתי? אמר לי: ב־1928. ככה! אם ההכרזה הבריטניג'נית הפילה מחיצות, הרי שכל הפרוקטטים האנטי־ציוניים של פילנטרופים יהודים ושל טריטוריאליסטים אנטי־ציונים ושל מדינות שביקשו להיפטר מאתנו — אינם אלא „הסרת מחיצות“.

הואיל ואיני מקל עלי ראיית המצב, ואינני רואה עדיין את המחיצות הנופלות, יהיה נוח להכריז עלי שאני מציע לשבת בחיבוק־ידים. ובכן, אני מוסר מודעה: אני לא רק בעד „גבנו אל הקיר“, אני גם בעד שבירת־הקיר. ואם צריך — אפילו במצח. אני בעד עשיה, בעד עשיה מפסימלית, ובכל השטחים, ובכל החזיתות — ואין אני דוחה את החזיתות הקשות. אך בכל חזית נופיע במלוא אמיתנו, כבני־חורין, פעם, עם קטן ודל, אך עם.

ואם יש מי שרואה דרכי־עשיה חדשים, יגלה לנו, אדרבא. העשיה איננה צריכה להיות קנינה של הנהגה בלבד, אף של מפלגה שולטת. הרבה דרכים לעשיה: ספרות, עתונות, מגע אישי. אדרבא, יבואו העושים מכל מקום. אך תנאי אחד — ללא התפחות לעצמנו. אין לדון את החלש אם הוא מחריש באשר אין בכוחו לדבר. אך אם הוא מרים את קולו ומכריז ידידות והערצה ואינו תובע את עלבוננו — עלבוננו מחול. פשאנו מברכים על הטובה ועל הגבורה ואיננו מזפירים את חלוצינו המוחזקים כפושעים — אנו הופכים את הברכה לקללה לעצמנו. אם מתוך חשבונות עליונים של „אורגניזציה“ אנחנו משתיקים את מרי־הפאב לרדיפת אחים נאמנים — הרי אנו מפקירים אותם ומתפחשים לנאמנותם, ומפירים סולי־דריות עם אלה שבכוחם ולמענם באנו הנה.

לויטה מספים אף הוא שאין „להתאים את האידיאה אל הדיסקוסיה“, אך הוא שואלני: וכי יש בינינו מי שחשוד על כך? תשובתי: אינני חושד בשום סיעה ובשום אדם, מלבדי. מותר לי להיות בלתי נאמן על עצמי. מבשרי אני למד. אין אני מרבה לבוא במגע עם פחות־חופץ. ואם אני משתתף לעתים במשהו כזה, הריני עושה זאת כ„סוסה נוספת לרתמה“, וזה מספיק לי לעמוד על הקושי שבהצגת עניינינו בפני העולם החיצוני. ראיתי את הצורך לעמוד על הנפש, ראיתי את חברי בהחזיקם בכבוד את דגלנו הטרגי. ואני יודע פי כולנו בכל מקום טעונים חיזוק, צריכים לקשר חי עם העם.

עם התנועה, זקוקים לביקורת מתמדת שלא להיכנע לנחוצות-של-רגע במשא-ומתן. אגב, עלה בדעתי — בהשפעת היופוח ששמעתי — כי רצוי ש„עם עובד“ יוציא בספר את התעודות החשובות שבמשא-ומתנם של פועלי ארץ-ישראל עם העולם החיצוני. תקנתי שלא נתבייש בו, וגם הללו שמתעתדים „לרשת“ יתחנכו עליו.

הספנה לסגל את האידיאה לצורך דיסקוסיה אורבת לאו דוקא למי שעוסק במשא-ומתן חיצוני. היא אורבת גם למי שאינו יוצא מפתח אהלו. אם הוא נתון ללחץ הרוחני של העולם החיצוני. אם תיכתב פעם ההיסטוריה הפנימית של התנועה הציונית, ושל הציונות הסוציאליסטית בפרט, — כמובן, לא כמו שנכתבים ספרי-יובל, — תתגלינה לפנינו פרשות עגומות מאד, עתים טרגיות, עתים עלובות ומגוחכות, אך בחלקן הגדול להפסדנו. כמה שילמו אנשים, ובהם בעלי פגנות טובות, במחיר נסיונותיהם לגזור את האידיאה לפי צרכי הדיסקוסיות. מי מנה את אבידותינו, אבידות של יחידים ושל ציבורים, אבידות בגולה ואבידות גם בארץ-ישראל. אמרתי ש„פועלי-ציון“ שמאל, אשר שרדו לנו מן הרבים שהיו אתם, יכולים לספר לנו הרבה. אך לא הם לבדם. גם הארץ וגם המשק בארץ אינם ערובה מספיקה. ואין לך סיעה בציונות, מימין ומשמאל, שלא שילמה מחיר אנושי יקר בגלל אי-יכלתה לעמוד בפני רוחות משתלטות בעולם. ובאשר אני רואה ויודע כי עוד יבואו עלינו ימים קשים, ולא רק בגוף פי אם גם בנפש, על פן אני מביט במנוד-ראש אל תרועת-המלחמה שלכם פנגדנו, ואל שפע המרץ והנייר שאתם מבזבזים למען שלח חצים במפלגת פועלי ארץ-ישראל, ואני דורש מכם שתכוונו את לבכם אל הספנה האמיתית, המתנפלת לכולנו.

מה יחשוב אדם מן החוץ פשיקלוט קצת דיבורים מן היופוח שלנו? הוא ידע שיש „אזהבים“ את רוסיה ויש „שונאים“ לה. ובענין יחסי-שכנים ידע שיש אזהבי-הסכם ושונאי-הסכם. אך צדק דויד הפהן באמר: אין אצלנו שונאים לערבים, מחוץ לפסיכופטים. פששמעתי את דברי החבר ריפטין על „הסכם“ הייתי מוכן לרשום עצמי ב„השומר הצעיר“. שתי הגדרות רשמתי מפיו: ההסכם דרוש כדי להפוך את הערבים ממצב של רוב

למצב של מיעוט, ו„אם לכך לא יספיקו — לא יהיה הסכם“. אם זוהי ההגדרה המחייבת את „השומר הצעיר“, ולא כמה הגדרות אחרות שנזרקו חליפות במשך הזמן, אזי כדאי להתבונן לניגוד התהומי בין מפא"י ו„השומר הצעיר“. בלי עליה — גם „השומר הצעיר“ דוחה הסכם; עם עליה — גם מפא"י אינה דוחה הסכם. לא נשאר לנו אלא למדוד את המרחק בין שתי העמדות הללו ולראות מה אפשר להכניס לתוכו.

אך עוד לא תמו מרחקים ותהומות. כשם שחזקה עלינו תמיד שאנו דוחים כל הסכם, כך חזקה עלינו שאין אנו עושים דבר אלא עומדים בוקר וערב ומנתרים על עצמאות תנועת הפועלים. נראה, שכל עיקרה של עצמאותנו הפועלית אינה קיימת אלא בזכותה של האופוזיציה. אילו היה הדבר באמת כך — אילו היינו מחולקים בנקודה זו, אם רוצים אנו בתנועת פועלים עצמאית — לא היתה ההסתדרות קיימת, כי אין ההסתדרות יכולה להתקיים אפילו רגע אחד ללא עצמאות, ואין לך עצמאות פועלית יותר ממשיית ויותר עמוקת-תוכן מאשר ההסתדרות הזאת. פשתבעתי את איחוד הפועלים בארץ ידעתי שיש חברים המנסחים את מאוייהם לא בטרמינולוגיה הסוציאליסטית והמקובלת, הם היו אפילו מכריזים על עצמם שהם אינם סוציאליסטים, ולא ראיתי זאת כמניעה. לא חשבתי שהצבע האדום או האחד במאי או האינטרנציונל הם הם הקובעים. וכשהקימונו את ההסתדרות לא חייבנו על כך. יש משהו מהותי יותר. יש בארץ משהו המדריך את הפועל מיום עלותו להגשמה בעלת חשיבות סוציאליסטית גדולה, לעצמאות פועלית. אותו יום בו יצא הגליון ההקטוגרפי של „הפועל הצעיר“ הנהו תאריך גדול בהקמת עצמאותו של הפועל בארץ. וכשדיבר אתמול החבר אידוב פהן מן „העובד הציוני“ על עצמאות תנועת הפועלים, הוכיח בזאת שוב כי זאת ההתפתחות הטבעית לכל פועל בארץ, היא מוצאו האידיאולוגי אשר יהיה, ויתנפחו בזה החוקרים אם ה„משהו“ העושה אותנו חטיבה מיוחדת ועצמאית הוא ציוני או פועלי, לאומי או מעמדי. אילמלא העצמאות הטבועה בנו לא היה לנו הכרח לשבת יחדיו, אך לצורך הויכוח הפנימי יש להמציא גם מתנגדים לעצמאות.

אלא שבעיני ויכוח בא אצלנו שינוי ניכר. לפנים היו חברי „הפועל הצעיר“ טוענים: מה אתם רוצים מאתנו, איננו סוציאליסטים. וחברי

„אחדות-העבודה“ היו טוענים לעומתם: לחינם אתם טופלים על עצמכם. אין אתם טובים או רעים מאתנו. סוציאליסטים פמוכם פמונו. עכשיו באים ואומרים לנו: אתם אמנם קוראים לעצמכם סוציאליסטים, אבל אין אנו מאמינים לכם. אין אתם אלא סוציאליסטים במרכאות.

ועוד ניגוד אחד קיים: האופוזיציה רוצה בקואליציה פרוגרסיבית בציונות, ומפא"י מעפבת. והגיעו הדברים עד לידי כך שהחבר ליכטינגר, מן ה„ליגה“, האשים את מפא"י שאיננה מקרבת את התאחדות האפרים הלאומיים. אין לי אלא לקדם בברכה את דאגת ה„ליגה“ לגורל האפרים הלאומיים ואת הטפת המוסר למפלגה על שאיננה מקרבת אותם. וגם את עלבונם של הציונים הפרוגרסיביים באמריקה תבעו מאתנו, אם פי לא אמרו לנו מי נמי הם. חייב אני איפוא לשאול: מה נמה הם סימנר ההיפר של הציונות הפרוגרסיבית? הגה הלכו מאתנו השנה שני אנשים. שני ידידים גדולים. מה דינם לפרוגרסיביות? אילו שאלו ברוסיה תינוק בונדאי, אוסישקין מהו, היה פוסק את פסוקו: ריאקציונר! מבחינתם היה ימין שבימין. אך אנחנו הערכנו אותו לא לפי השקפותיו על המדיניות הרוסית בימי הצארים. הפרוגרסיביות שאנו רוצים בה אינה לקוחה בהשאלה מאיזה לומברד. היא מורכבת מיחס לקרקע לאומי, לעובד עברי, לארגון עממי. ומה היה פינחס רוטנברג, ציוני פרוגרסיבי או לא? כל כך התקפתם את מפא"י המסכנה בעד ידידותה אליו. ובתוך הפולמוס שכחתם עד מה חיה תפקידו של פינחס רוטנברג פרוגרסיבי בחיי הארץ ובחיי הפועל: האם לא חיה רוטנברג פרוגרסיבי בחיי המשק, בחקלאות ובתעשייה? האם לא סייע להעלאת רמת-העבודה ורמת-החיים של הפועל?

הקיבולת הציבורית הראשונה של פועלי ארץ-ישראל מידי השלטונות — פביש טבריה-צמח — היה מעשה מהפכני בתולדות העבודה העברית וחיי ההסתדרות, ואותה קיבולת לא היתה באה לידינו אילמלא רוטנברג. הוא גם שהפיר כל השנים בערפו של „סולל-בונה“ וחיזק את ידיו. ורוטנברג ביקש לתת כתף לארגון הישוב ולמניעת חוסר-עבודה. ומפלגת פועלי ארץ-ישראל ראתה בו בך-ברית, גם בימי חילוקי-דעות. והוא הוכיח את רצונו הטוב כל הימים שטרם בועד הלאומי. גם בשעה שתבע מן הממשלה השתתפות בנטל האבטלה העזרה הסוציאלית, וגם בפסק-

דינו בענין שפיים. הוא לא הוכיח את יכלתו בארגון הישוב. זה היה למעלה מכוון. ומתוך חלי וצער — הסתלק, ובשעת חולשה תלה את הקולר בנו. אך שום ניוגודיארעי אינם צריכים לטשטש את מגמות-היסוד: פרודוק-טיביזציה של הישוב, מלחמה בחוסר-עבודה, הפרה בערך העובד ובערך יצירותיו, נכונות להיענות בשעות קשות, הרגשה חריפה של סכנות. והנה, אלה שטוענים לקואליציה פרוגרסיבית הם שהיו מפחידים אותנו במחזות-בלהות: מפא"י הסגירה את הפועל לדיקטטורה של הימין!

אני תובע הגדרה ל"פרוגרסיביות" ואינני נענה. שמא ביחס לזרם הפועלים בחינוך? זהו, כמדומני, אחד הדברים המעטים שבהם מאוחדת כל הציזנות, "הפרוגרסיבית", וכולה נגדנו. והן בזאת אין אנו מוכנים לנתר אפילו למען השגת האידיאל של "קואליציה מצומצמת", שהיא היא, כנראה, הערובה הממשית לנצחון הפרוגרסיביות בחיי העם. אני אינני מוכן לנתר על קיום הזרמים בחינוך, לא רק מטעמי "עצמאות", כי אם בעיקר מטעמים חינוכיים וצינניים.

ושמא מינימליום ציוני הוא סימן-ההיכר לפרוגרסיביות, והפחה ניוגודים מדומים בין ויצמן לבן-גוריון ורמזות טריטוריאליסטיות? יפה הדבר שאתם טוענים כלפינו על הזנחת הגולה, ואמריקה בפרט. לבכם אינו נותן לכם לזכור להנהגת ההסתדרות מה פעלה באמריקה במשך עשרים השנים. היודעים אתם מה היה מצבנו באמריקה פשהגיעה לשם משלחת-ההסתדרות הראשונה? במערכת עתון-פועלים החליט העורך, אחרי היסוסים, לפרסם אינטרביו עם חבר המשלחת, ולאחר שהאינטרביו סודר בדפוס כמה סערה במערכת ומסביב לה, והאנטי-ציונים גברו, העורך נכנע להם. ועורך אחר, ידיד מובהק, פחד להזמין מאמר מחבר המשלחת. ואחד ממנהיגי התנועה המקצועית, אשר חתם על פרוז שלנו, בא אלי ואמר לי: חתמתי, ואם תדרוש ממני אעמוד בחתימתי, אולם אני מספן בכך עמדה וחברות של ארבעים שנה. אמרתי לו: אינני דורש ממך קרבן פזה (אדם זה מסר אחר כך את שארית שנותיו לעבודתנו). פזאת היתה האוירה בתנועת הפועלים היהודית באמריקה בשעה שההסתדרות התחילה שם בפעולתה. ועוד רבה המלאכה לפנינו.

ועל ניסוחים אחדים. החבר יהודה גוטהלף מתנגד לנקיטת אמת-מידה „מה טוב ליהודים”. אילו אמר שכל מדינה וכל תנועה חייבת בכל מעשיה לחשוב חשבוננו של העולם, מה טוב לו לעולם פולו, הרי זו השקפה שיש לדון בה בכל הרצינות. אילו היתה, למשל, רוסיה הסובייטית שוקלת במדיניותה תמיד מה טוב לעולם, לפועלי העולם, אפשר היה העולם עתה במקום אחר. אך החבר גוטהלף אומר: „לנהרו אולי מותר”. ובכן לסטאלין ודאי מותר. רק לנו, לקטנים, אסורה „אורגניזציה על עצמנו”, רק מאתנו צפויה סכנה לעולם, אם נשקול את הדברים מבחינת עניננו אנו. לא, אם זאת התורה, שהגדולים התקיפים, אשר בידיהם גורל העולם, הם מותרים באורגניזציה על עצמם, ורק הקטנים והחלשים אסורים בזה — לא נשמע לה. לא הנוסחה פשהיא לעצמה מענינת אותי. שום סכנה, חלילה, אינה נשקפת לעולם מאתנו, ומתוך שנבחון את הענינים לאור מצבנו וצרכינו, ומאידך, אדם מעורה בתוך עמו, גם פשהוא בוחן ענינים מתוך דאגה לעניני העולם, איננו שוכח את עמו. מענין הצד החינוכי שבדבר. תאמר לאדם צעיר שהוא חייב לשקול כל דבר מבחינת עניני „העולם”. בימינו אוהבים אנשים צעירים להסתמך על כתפי אחרים. והוא ישאל: ומי הוא הקובע מה טוב לעולם? אפשר שתאמר לו: ההנהגה הראשית של קיבוץ פלוני היא היודעת נכונה מה טוב לעולם. ואפשר שלא יסתפק בכך וישאל: שמא יש גבוה מעל גבוה? ואז יתברר לו פי פשם ש„ההנהגה הראשית” כאן היא המפקדה העליונה של פוחות-המחר, כך יש אִי-שם בעולם מפקדה עליונה של המהפכה, ולמוצא פיה ייחל ויציית כל שומר-אמונים לכוחות-המחר. ואודה, עדיין אני חושש למסור את גורלו של נער יהודי לידי איזו מפקדה עולמית, אשר תדון על גורלנו מבחינת מה בעיניה „טוב לעולם”.

החבר עמית דיבר על „מורשת יקרה” שאנחנו הנחלנו לתנועה ושאינו הוא רוצה לנתר עליה. אינני יכול להיות פשוט-טובה לחבר מן האופוזיציה המדבר אלינו מלים אנושיות. איננו מפונקים בכך. אך שאלה לי אליו: הן אותם המאמרים המדיניים שהוא הזכיר לשבח נכתבו לא לפני המבול, פי אם בשנות יסודה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל, ואפשר היה לראותם כמאמרים פרוגרמטיים. ואם זוהי „מורשת יקרה” לכלל-התנועה, גם לחבר „השומר

הצעיר", מדוע לא שימשו מאמרים אלה בסיס לאיחוד, מדוע צריך היה להתרחק מהם כמה שנים, כדי שאפשר יהיה להזכירם לטובה? גם בדבריו של חזן היתה נימה חברית. הוא לימד אותנו להבחין בין „לרשת" בקול גדול וחזק ובין „לרשת" פכה, בעדינות. אני מעריך את ההבדל הזה כשם שאני מעריך את ההבדל בין סגנונם של עמית וחזן פאן ובין סגנונה של עתונות „השומר הצעיר". יש פאן איזו סתירה. אפשר לא „הסתירה הטרגית" בה"א הידיעה, אך טרגית גם סתירה זו.

חזן קורא עלי: איכה ישבה בדד, ועל עצמו: נחמו נחמו עמי. אי לי למי שצריך לומר: איכה, אשרי מי שיכול לומר: נחמו. מי שאומר „נחמו" ודאי שהוא רואה כבר את השחר העולה. ואני עודני עומד ב„נימש חושך". אל נא תיחסו לי „איזולציוניזם". הייתי עם קומץ האנשים אשר הפירו וידעו פי „לא לבדד בשכון" פאן, וקשרנו את הפועל הארץ־ישראלי קשרי מעשה ורוח עם תנועת הפועלים העולמית. אך לא התעלמנו מחולשותיה, מטעויותיה, ואף מחטאיה. לא השלמנו, פי אם נאבקנו. לא ביקשנו את הבדידות, אך יש וכופים אותה עלינו. ולא נצא מן הבדידות על ידי שנאמר: איננו בודדים וטוב לנו. נצא מבדידותנו רק אם נדע לשאת את משא בדידותנו, ומתוכה לתבוע את מקומנו בעולם פשוים עם שויים.

קצת השבונות

עשרים שנה ליסוד „השומר הצעיר" בססס"ר — ופגישת ידידים, שנתפנסו ממקומות שונים ומחוגים שונים, לובשת כמעט צורת חג. האם על יום־טוב באנו? אכן, אפיקים עצמה יש בה כדי להשרות רגש־חג. הן לא רבות התנועות הסוציאליסטיות בעולם שיש להן בדומה לכך. והאדם השותף לבנין זה, בשעה שהוא נוהג הכנסת־אורחים בחברים וידידים, זכאי לשעה של קורת־רוח ולהרגשת יום־טוב. אולם מול מראה אפיקים פאן עומד גורל התנועה שם. עשרים שנה ליסוד „השומר הצעיר" בססס"ר אינן עשרים שנות קיום. וזכר הפקעים הרפים של נוער יהודי לזהט אשר הוקפאו בשלג

הצפון, צפצוף-ילדים יהודי אשר הוטל עליו אָלם — האין הוא משווע אלינו מתוך כל מפעלינו וששונינו? המרגישים אנו בכינוסינו את חסרונם של כל אלה, הרבים-הרבים, אשר צריכים היו להיות אתנו ואינם?

מי נמי אנחנו — לָאו דוקא יוצאי הסתדרות-נוער מסוימת, אלא פולנו, הנאספים בזה? אין אנו אלא חוטר מגזע היהדות הרוסית העקורה. מתוכה צמחנו, מתוכה עלינו. רבים-רבים מאתנו השאירו שם אבות ואִמהות, אחים ואחיות, קשרי-רעים וקברים יקרים. אך לא מתוך „פטריוטיזם” של שבט אנו מעלים על לב את זכר היהדות הרוסית. היא היתה הרבה יותר משבט — מעין לא אכזב של חיוניות יהודית. ובשבילנו במיוחד — מולדת ביליז, מולדת העליה השנייה, בית-היוצר לספרות העברית, שומרת הנאמנות ומבשרת הקוממיות היהודית. ואִבדנה של היהדות הרוסית למפעל האומה במשך דור שלם אינה אבידה צדדית. אפשר כבר ניטל מאתנו הכוח לשַׁעַר מה היה גנוז בה בשביל ארץ-ישראל, ומה היתה עתה דמותה של ארץ-ישראל לולא נכרתה היהדות הרוסית. ההתלהבות לצבא הנלחם עתה מלחמה קשה ומרה באויב, אשר קם עתה על סס”ר, האם תשפּיח מלבנו את הטרגדיה שלנו, שאין דומה לה, את התרסקות היהדות הרוסית תחת גלגלי ההיסטוריה הרוסית?

סוציאליסט יהודי אני, בן לעמי. ואינני מודה בשום סוציאליזם השולל מאת עמי שלי אפשרות של חיים סוציאליסטיים. לפני זמן-מה כתב מנהיגם של הקומוניסטים הסיניים בפשטות, והדברים מצאו להם אזנים בעולם: „אפילו לדבר על סוציאליזם אין אנו יכולים, אם נשדדה מאתנו הארץ אשר בה אפשר לנו לקיימו”. העם היהודי רדאי יכול לומר כך, חייב לומר כך. פי גם רבים משלומי-אמוני-הסוציאליזם לא הבינו שלא מספיק לזכות אותנו באמונת הסוציאליזם ובאפשרות של הצטרפות ביחידות למחנות סוציאליסטיים של עמים שונים, לא הפירו בנו שאנו שדודי ארץ, „אשר בה אפשר לנו לקיימו”.

נשאל רגע קט: מה היה מפעלנו אילו היה מחוג-השעון של ההיסטוריה העולמית מקדים בעשרים שנה ומאורעות אוקטובר 1917 היו מתרחשים ב-1897? לא היה אז שדה-פעולה לביאליק, לא יכול היה לקום ברנר, לא היתה יכולה כמעט להתקיים העליה השנייה, ואפשר שכל אותה התנועה

שאנו קוראים לה ציונות לא היתה או אלא הויה טרופה. וגם מה שהיתה ארץ־ישראל בשנים האחרונות לפליטי היהדות במרכז אירופה — לא היתה יכולה להיות.

אין להתעלם משאלת זיקתנו לרוסיה, למדינה, לציבוריותה, לתרבותה. ציוני טוב נבחר פעם פציר לדומה¹ הרוסית. וגם הציוני הטוב פשהוא נמצא תחת הלחץ של אוירה מסוימת יש שפטריוטיזם יהודי־ליברלי מדבר מתוך גרונז. ושמריהו לזין אמר בדומה ב„שעת־חדוה“, פי אנחנו ורוסיה הננו תאומי־סיאם. במלים מעין אלה נוטים להתקשט יהודים בכל מיני ארצות. ולאו דוקא מתוך חנופה. אדם פהרמן פהו היה נלהב ביותר לקשר שבין רוח ישראל לבין רוח גרמניה. היהודים בארצות שהם גרים בהן אינם רק בבחינת דיירים, המשלמים דמי־דירה. הם משלמים גם בהרגשות, בחניות, בהיצמדות תרבותית. תתבוננו להליכותיהם של שבטי ישראל השונים ותינכחו עד מה אורח־חיינו והלכידעותינו וגם אפנו מושפעים משל אכסנאינו.

וגם את תולדות הציונות אין לראות בלי קשר עם ההיסטוריה העולמית בכללה ועם ההתרחשויות בחיי העמים שבתוכם אנו חיים. התנועה הציונית, פפי הדמות שקיבלה ברוסיה, לא היתה יכולה להיות למה שהיתה אילמלא העממיות המהפכנית הרוסית, עם תביעותיה המפסימליסטיות החמורות, עם אמונתה באכר ובאדמה. לילינבלום, אשר לכאורה מן ה„ישיבה“ יצא להיות פובליציסט מורה־דרך לעמו, לא היה אפשרי אילמלא הפובליציסטיקה של פיסרוב ודוברולובוב. אנשי ביל״ו, פחיסין ופלקינד, או אליעזר פן־יהודה, גדלו על ברפי „נרודניה ווליה“. וגם א. ד. גורדון, יוסף ויתקין וי. ח. ברנר — אשר לכאורה כל פך חתרו אל עצמם — אין להבין אותם בלי להפיר ביניקה העמוקה שינקו מעולם־הרוח הרוסי. וכזאת היתה העליה השניה והעליה השלישית. פולנו העלינו אתנו וכמה אלמנטים רוחניים וציבוריים — דעות והשקפות, דמות ואופי, תרבות (וגם חוסר־תרבות) — שעליהם אנו חייבים לרוסיה.

אין למעט פלל וכלל את מידת ההשפעה של רוסיה על עולמנו היהודי. ויש לראות כיצד פעלה השפעה זו. גם בני ביל״ו וגם בני־גילם שרו

¹ [דומה — בית־הנבחרים הרוסי בימי הצאר ניקולאי השני]

שירים של פלורת־נפש להימצא ב"מחנה הנעלבים והנרדפים", אלא שהללו הגיעו למקוה־ישראל ולגדרה והללו לידי טבילה בפנסיה הפרובוסלבית למען המהפכה. גם אולגה חנקין, כמו שאר חברותיה, נשמה את איר המהפכה הרוסית, אלא שאוירת־המהפכה נטעה בלבה את הרצון לשרת את עמה ואף לימדה אותה כיצד לשרתו. ואתה אוירת־המהפכה הושיבה בחזרות יהודיות אל מכבש־הדפוס הבלתי־לגל המדפוס פרוזי־פרעות.

ובכן, מבלי להתעמק בגילויים נפשיים שונים ומשונים, שבהם עולות שלובות נאמנות ובגידה, עבדות ומֶהִפְכֶנּוּת, אומר: אותה אוירת־המהפכה יש שהיא נעשית לנו סס־חיים ויש שהיא סס־מות, מבחינת עצם היותנו אנחנו. ואותו סוג יהודי אשר יניקתו מרוסיה הביאה אותו לידי שלילת עצמותו, מילא ודאי תפקיד לא־קטן בחפירת התהום בין התנועה הלאומית שלנו לבין רוסיה, בין הפועל הארץ־ישראלי לבין הפזחות המיצגים את רוסיה. ותהום זו לא נתנה לקיים כל גשרים בינינו לבין היהדות הרוסית, עצמנו ובשרנו. דובר פאן על יום־פגישה קרוב עם יהודי רוסיה. באיזו קלות מדברים אצלנו על כך, פאילו הפל מוכן לסעודה: „הוא יבוא, הוא מוכרח לבוא". מתי, הוי, מתי יבוא יום הפגישה? עדיין איני רואה את ראשיתו. תחת זאת מגיעים אלי קולות ובנות־קול מן העובר על אֶחֱינו יוצאי פולין וליטה ולטביה, שהמלחמה הצילה אותם מצפרני היטלר והטילה אותם אל ברית־המועצות. אַל נא תאטמו און פשתפגשו את הפליטים החדשים, החוזרים אלינו משם במדים של חיילים פולניים, ושיח־צערם וסבלותיהם לא יערב לכם. הן אך מקרה הוא שאותם מצאו כל אותן הפורענויות, ולא אותנו. האם לא נבקש תחילה לשמוע ולדעת, ואחר כך נעריך ונסיק מסקנות?

איני יודע, אם האיצטגנינות שהמחיצות נפול יפלו בקרוב — יש לה על מה שתסמוך, או שאינה אלא, כמאמר הלועזי, „מחשבה מתוך משאלה". שמא זה שוב תחליף לפעולה, שהיינו צריכים לעשותה כל השנים ולא עשינו? הרבה גדרות פרצנו לעלייתנו, ימים חָצִינוּ, אך בפני חומה זו — שבינינו לבין אחינו — נשארנו עומדים ללא־מעש, אי־אונים. כל פעם כשנודמן לי להיפגש עם אדם בודד, שהגיע מהתם להכא, הייתי שואל עצמי אותה שאלה: מה שניתן לבצע לבני־אדם סתם, מהם זרים ורחוקים, מדוע לא ניתן לאנשינו? האם במקום לשפוך את ריאותיהם ולהגיר את

שארית-חייהם באשר נדונו, ולקיים בדרך זו את נאמנותם — לא ראוי היה להם לאמץ את רגליהם ולנסות את מזלם בדרך אחרת? בחדשים ראשונים למלחמה עלה בחלקי להיות איש-ריב לחבורת חברים, שליחים שחזרו מארצות הכיבוש ופיהם מלא רננה. לא היה לי תענוג לומר מה שאמרתי להם. גבורה יכול אדם לדרוש מעצמו ולא מאחרים. ואילו היו החברים חוזרים ואומרים בגילוי-לב: יצאנו לעבוד בתנאים רגילים ולא לפי פאתנו היה להישאר ולעבוד בתנאים החדשים, ולפיכך חזרנו — לא הייתי מרשה לעצמי לבוא אליהם בתביעות, שאני עצמי לא נתנסיתי בהן. אך הם באו והכריזו שאנו החמצנו הזדמנויות, ויש פרספקטיבות ויש דרכים, וחובה ללכת בהם — אז שאלתי אותם מדוע חזרו ולא עשו את המוטל עליהם? ומאז הן עברו שנתים נמחצה — מה עשינו מאז, מחוץ לדיבורים על „אור־נטציה“?

שום אור־נטציה איננה מענינת אותי עכשיו. יש לי אור־נטציה רק על יהודים הנמצאים ברוסיה, וסימן רע בעיני שאנחנו, אשר יהדות רוסיה היא עצם מעצמנו, השלמנו עם כך שהם נעשו בשבילנו „עשרת השבטים“, „מעבר לסמבטיון“, שלא גילינו מתוכנו פוחות מפלטי-דרך. פעם אחת — בטרם התקיף היטלר את רוסיה — בא חבר למרכז מפלגת פועלי ארץ-ישראל והרצה לפניו על פרוגנוזה שלו, שהמלחמה תרכז המוני פליטים בקרבת איראן או אפגניסטן, ויהיה צורך לכוון את פעולתנו לשם. הדבר היה זמן ידוע בטרם התפתחו שם המאורעות, והחברים השומעים לא קיבלו את האיצטגנינות הזאת ברצינות. והנה כבר שנה שרוסיה הוכנסה למלחמה, וקולות ושמעות הבקיעו אלינו דרך — פיצד לא נתעורר בינינו הרצון לחדור ולהגיע לשם בכל התנאים ולחדור דרך כל המחיצות? אל נא תחשבו שלא היו דיבורים על כך. היו. היו פגישות עם מפלגות, עם זרמים. והיו דיונים: היכן מחתרת מותרת והיכן מחתרת אסורה. אפשר שגם מאמצים גדולים שלנו היו שבים ריקם, אולם מאמצים לא היו. תחת זאת היו הכרזות על „אפשרויות עצומות“, ועל האשמים בכך שאותן האפשרויות העצומות אינן מנוצלות. וגם את המעט שניתן לעשות בדרך רגילה, „לחץ“ או „שתדלנות“ — לא ידענו לעשות בזמנו. אפשר אילו היתה אמריקה יודעת בהקדם על גורל הפליטים המצטופפים בקרבת הגבולות — היו לכך תוצאות.

אפשר היו הפולנים נוהגים בנו אחרת, אפשר היו הרוסים נוהגים אחרת. לחץ בדומה לזה שגרם לשחרור מעפילי „דוריאן” — יכול היה להחיש עזרה גם לפליטי פולין.

וגם את הפגישה שתבוא ביום מן הימים בינינו לבין יהודי רוסיה — אַל נראה מתוך משאלת-לבנו בלבד. ארבע שנים הפרידו במלחמה הקודמת בין אחרוני העליה השניה לבין ראשוני העליה השלישית, וכמה קשיים ואי-הבנה נגרמו מתוך כך, אך מהו ניתוק זה לעומת חומת עשרים וחמש השנים הללו? אנחנו מקבלים מראש בשמחה כל גל-עליה עם כל הקשיים הכרוכים בו. אין אנו ברונים. אך אַל נתאר לעצמנו את העולה היהודי מרוסיה בדמות חבר „גדוד העבודה” או חבר „השומר הצעיר”. כמה חוטים נקרעו מאז ועד היום. וגדל דור „אשר לא ידע” הרבה דברים. הן מסורת של טמיעה אינה עוזבת את העולה היהודי על סף הארץ. את פירות הטמיעה הגרמנית אנו אוכלים ועוד נאכל. בגללם, כמובן, לא נתנכר לאחים-עולים. אך אַל נקל על עצמנו את ראית הדברים בדרך „מחשבה מתוך משאלה”. הנה התחלתי לקבל שוב מכתבים מקרובים שלי לאחר שנים של שתיקה. ובאחד המכתבים מספרת האם לפי תומה על האב שהלך לחזית ועל הילדה הבוכה, באשר השנה לא הספיקו האמצעים לעשות לה „יולקה”. והמשפחה — משפחה יהודית ללא נישואי תערובת, ללא נטיה אַסימילטורית במתכוון, אלא שבמדינה קומוניסטית, אנטי-דתית, נעשית היולקה לילדה יהודית צורך, שחסרונו גורם עגמת-נפש. והרי זה אך רמז קל לתהליכים מסוימים.

ולכשנזכר ליום פגישה עם יהודים מרוסיה — פיצד נקבל אותם, מה נאמר להם? האם נראה להם שאנו עושים כִּצֵּן צעצועי-מפעלים? הם, בין שהם נתונים בכור המהפכה ובין שהם נתונים לתהליכי אינדוסטריאליזציה או נמצאים במלחמה, חיים ודאי בהפרה של גודל הדברים, שבהם הם (או מדינתם) עסוקים. האם נקח את לבם בזה שנאמר להם פי מה שאנחנו עושים הוא „כמעט קולחוז”, או משהו טוב מקולחוז? האם לא נהיה בעיניהם פתגמים, או כצפרדעים המבקשות להתנפח? היקום בנו הכוח לדבר על ענינינו אנו, על המיוחד שבו, כעל ענין אנושי גדול, אף על פי שהוא מתיחס

¹ [אילן אורים ותשורות בחג-המולד הנוצרי]

לעם קטן, ואף על פי שהירדן אין לו מידותיו של הדגנפר, פעל ענין שחי לא בזכות השתוותו למישהו, כי אם בזכות עצמו, פענין שמוכרח להיות „כך ולא אחרת“. אם לא יהיה בנו הכוח לפרוש את האידיאולוגיה הציונית עד לעומק שרשיה ועד לגאון הפרתו של הפועל הארץ־ישראלי — לא יהיה לנו מה לומר ליהודי הרוסי.

סיפרו לנו מעברו של „השומר הצעיר“ הרוסי. זכרונות על נאמנות. ואני חפץ הייתי לשמוע גם זכרונות אחרים, באשר הם מאלפים, — על בגידה, על עזיבות. הן כל אחד מכם ודאי היו לו חברים, בני־לניה במשך זמן מועט או מרובה, אשר סוף סוף עזבו את „מחנה הנעלבים הנרדפים“. הן זה גורלה של תנועתנו, שפעם בפעם היא עומדת במבחן בלתי־פוסק של נאמנות. והיא תמיד יודעת את מפת העוזבים, אם מחוסר־אמונה ואם מחולשה ואם מאונס. והן גם את מפת המומרים ידענו. ואפילו מבין אנשי העליה השניה.

אם איני טועה, הרי כאן בארץ היו אבידותיכם במובן זה פחות משל אחרים. בין ראשית העליה השלישית לבין ראשית עליית „השומר הצעיר“ מרוסיה הפרידו חמש־שש שנים. והיה הבדל ניכר בין הקודמים, שבאו מבוגרים יותר, אך מזועזעי־המהפכה, לבין האחרונים, שהיו צעירים יותר, אך נתנסו יותר בחיי ארץ המהפכה, ולפיכך שמרו על יציבותם ועל נאמנותם. כך נראה לי הדבר.

וסגולה אחרת גילה „השומר הצעיר“ הרוסי, שבוה נשתנה משאר הסתדרויות־נוער. הוא לא ראה פחיתות לעצמו בזה שיהווה המשך. כמה גלי־עליה שלאחר המלחמה הקודמת היה להם צורך חותך שההיסטוריה תחיל מהם, דוקא מהם. תופעה זו אינה מיוחדת להסתדרויות־נוער, ואינה מצמצמת בעיני פוליטיקה. היא מצויה גם בעולם הספרות. שלילת ההמשכיות היתה לרבים עיקר גדול. כדרך שכתב אותו חכם ספרדי מהגול באיגרת: „אֵל תהי כאבותיך“. בכמה עלה דבר זה ליחידים רבים ולפלל פולו, נדע אולי רק כשיבוא אמן ויפרוש לפנינו את התמונה, או כשיבוא היסטוריון אשר ידע לאסוף בתפניו את רישומי שגיאותינו ומפלותינו. „השומר הצעיר“ הרוסי ניצל מזה במידה ניכרת. הוא ידע לבנות משק וחברה עצמאית, מבלתי טפח פרטנסיות ל„עצמאות“ אידיאולוגית ופוליטית.

כשנזכר לפגישה מחודשת עם המוני נוער יהודי מארצות הגולה, נצטרך לנטוע בהם את שתי הסגולות הללו: באמנות, שבלעדיה תשא הרוח את כל עמלנו, ואת הנכונות להמשיך ולהוסיף נדבכים על מה שכבר הונח. המרחקים הצפויים לנו עכשיו בין שכבות העליה שלפני המלחמה לבין הגלים שיבואו אחריה יהיו גדולים יותר מן המרחק שבין העליה השניה והשלישית. קשה לנו אפילו לנחש עתה מה תהיה דמותם הרוחנית, או דמויותיהם הרוחניות, של העולים. אפשר שיבואו הרוסים ורצועים, פליטי גיטאות ומחנות-הסגר, ואפשר שיתגלו פוחות גנוזים, שונים לטובה מקודמיהם. הן כל גלי-עליה מביא פוחות מיוחדים לו. ואנו נצטרך לא רק ללמד אותם, כי אם גם ללמוד מהם. יהיה צורך להקשיב קשב רב, ללמוד ולהפיר, להבין ולגמש, ועם זאת לא לנתר על נכסי צאן ברזל של העליות הקודמות.

ענין זה דורש התפוננות מעתה, הצטיידות מעשית והתפוננות נפשית: למצוא דרכים אל כל שבט יהודי באשר הוא ולהבקיע חומות באשר הן.

אב תשי"ב.

לחרדה ציונית

(בכינוס „קול האדמה“ על הר הצופים בירושלים, י"ב בתשרי תשי"ג)

רבתי וידידי!

אילו זכינו לא היינו צריכים לכינוס זה. אילו זכינו היינו עושים את עבודתנו מתוך שתיקה. העבודה הזאת — עבודתנו בכלל ועבודת הקרן הקימת בפרט — שתיקה יפה לה. היא כשלעצמה אינה מצריכה דיבור. משלא זכינו — אנו נאלצים לדבר. ואנו חייבים לתפוס את הדיבור במיעוטו. לא כל מה שאנו רוצים לומר ורוצים לשמוע — צריך להיאמר. אפשר שהיינו יכולים לשמח את לבכם ולספר על תכנית זו או על תכנית אחרת ש„מתבשלת“ אצלנו, אבל את העונג הזה לא נגרום לכם.

כינוס זה אין לראותו ככינוס לשם תעמולה. כל מי שנתנסה בחייו בפעולה ציונית, ובכללה גם בפעולת הסברה והטפה, יודע את ההבדל בין

פינוס בגולה ובין פינוס בארץ. פשאנו הולכים לדבר לגולה, אנו פונים אל בני־אדם שהם אפשר יהודים טובים, אבל הם מעוטי ידיעה, ולפעמים מחוסרי רצון לשמוע, ואנו נאלצים להכות בתופים למען יטו אוזן. בארץ, ברוך השם, איננו נזקקים למין תעמולה כזאת. וכשאני מביט בפני המתכנסים בכינוסים אלה יודע אני שאינם זקוקים לדברי תעמולה. פאן מתאספים בני־משפחה. מזקני הדור היושבים אִתנו ועד צעירי־הצאן הרי הם משפחה אחת. משפחת נאמנים, המאוחדת למרות כל המחיצות, שהן פחות־ערך לגבי העיקר. בני־המשפחה פשהם מדברים — הרי הם מדברים לעצמם, בחינת „חוק, חוק ונתחזק“.

וענין הקרן הקימת, עם כל פשטותו, טעון קצת הסברה פנימית. דוקא דברים אלה הראשוניים, היסודיים, הפשוטים ביותר, הם הם שלפעמים קרובות אינם מובנים מאליהם. הקרקע! לכאורה היה זה יסוד הציִונות מן הרגע הראשון, וכל הפיסופים מראשית חיבת ציון היו קשורים לקרקע, אך בעוֹנֵתֵינו הרבים יודעים אנו שבחלקים גדולים של התנועה הציִונית היתה ראש־פינה זו לאבן שהבונים מאסו בה, או דחו אותה מפני כל צורך אחר. אם חשבוֹננו האמיתי הוא כל כך דל — ועם כל המספרים הגדולים והיפים לא נעלים מעצמנו כי הוא דל מאד — הרי זה מפני שבתוך התנועה הציִונית היתה רגישות מרובה לרעיוֹנות רחוקים, ל„מטרות סופיות“, להגדרות מענינות, אבל החושים היסודיים לעיקר — לקרקע, לעליה, לבנין הפשוט, ללשון — היו רפויים. לגבי עיקרי העיקרים היינו אך מרפרפים.

אין זה מקרה שפינוסנו היום קשור בזכרו של אדם¹ המסמל את האלמנטריות הציִונית ואת מזיגתם של האלמנטים הראשוניים של הציִונות. ואין מטרתו של הפינוס להנאות אתכם במספרים החיוביים שאנו יכולים למנות. ודאי יש לספור ולמנות. אבל צריך טהפִינוסים שלנו יהיו פִינוסים של חרדה ציִונית. יש צורך שתדעו משהו על אותם התנאים הקשים והאיומים שבהם נגאל כל דונם בימינו. מכבר עברו הימים הטובים והקלים שיכולנו לפנות ליהודי ולומר לו: אך תתן לנו פסך והכל יבוא מאליו. עכשיו אם נאמר כך יהיה בזה אִי־אמת. בשנים האחרונות נעשית עבודתנו הקרקעית

¹ (מ. אוסישקין, שמת שנה לפני כן)

בתנאים אחרים לגמרי. גם פשיש לנו האמצעים — לא תמיד הם שלנו, פי, פידוע לכם, אנו נוהגים לעבוד באשראי וללוות על חשבון העתיד — עוד איננו יכולים לעשות מה שאנו רוצים ומה שהמוכר רוצה. רצונם של הקונה ושל המוכר אינם מספיקים עתה. ומשום כך פעולתנו, שביקשה לטפח את חוש הקרקע ואת פושר־הנתינה, מצווה עתה גם על טיפוח הכרת המציאות המדינית הקשה בארץ. עכשיו — כל עניני חיינו קשורים בנקודה מרכזית אחת. ואנו נאלצים לעסוק בה, וכל חייל יהודי, וכל משק יהודי, נתון לה. על כל שעל אדמה צריכים להיאבק, ומנאמנינו, מדידי הקרן הקימת, איננו יכולים להעלים קושי זה. החמצנו ודאי אפשרויות לאין ערוך ואנו משלמים ביוקר בעד כל אפשרות מוחמצת. מתגלה אחדות הפעולה המעשית והמדינית, שרק בתיאוריות של הסיעות הן נפרדות. במציאות החיה ובציונות המתגשמת אינן ניתנות להפרדה.

וכדי שמלחמתנו לא תהיה מילולית בלבד, נאלצים אנו לחנך את עמנו למה שלא התחנכה אולי שום תנועה לאומית — לאהבת הנתינה. נקל לכנס המונים להפגנות, לקבלת החלטות, אבל לא קל לחנך אנשים בני בשר ודם רגילים, שהפרוטה חשובה בשבילם ולא תמיד היא מצויה בידם, לאהבת הנתינה ולנתינה מתמדת. כאשר שמעתי את הודעת ד"ר ברוך בן־יהודה, פי ילדי הגן והפיתות הנמוכות גאלו חמש מאות דונם אדמה, חשבתי: חובבי־ציון ברוסיה, שכל כך מחבבים להרים אותם על נס, ספק אם גאלו בשנה אחת מה שגואלים תינוקות של בית רבן בארץ־ישראל. אפשר זהו הסימן המובהק ביותר להישגינו החינוכיים כתנועת עם מאז ועד עתה.

וגם בימים אלה יש ללמוד קצת את תורת הקרן הקימת לישראל. פי יש תורה של הקרן הקימת, ותורה זו לא רק לא־ציונים אינם לומדים אלא גם ציונים לא תמיד רוצים לדעתה. רבותי, כמה דיו נשפך וכמה ויכוחים נתלהטו מסביב להון הלאומי וההון הפרטי. מאז ועידת לונדון, לאחר המלחמה הקודמת, ועד היום נצטבר אצלנו נסיון רב, ונסיון זה חייבים ציונים ללמוד אותו — באיזו מידה רשאת התנועה הציונית להשליך את יתבה על ההון הפרטי שהוא יעשה את השליחות הלאומית הדרושה לנו. אינני כלל וכלל אויב ההון הפרטי, כל כמה שהוא בא לבנות את ארץ־ישראל

ולא לסרסר בעניני ארץ־ישראל ולסגור שערים על ידי כך. תבורך כל יומה יהודית וכל פרוטה יהודית המסייעות להקמת ביתנו. אך האם יכול העם להאמין להון פרטי את הדבר היקר לו מכל יקר? באומות העולם הגיעו בשנים האחרונות גם העומדים על בסיס קפיטליסטי לידי הפרה, פי יש דברים שאפילו מובטחת להם פריחה על ידי ההון הפרטי, אין סומכים עליו. תעשיית הנשק בעולם היתה בידי ההון הפרטי ופריחתה היתה מרובה. ולפיכך מכרו בעלי תעשייה באנגליה ובצרפת נשק רב לגרמניה וליאפן. ודאי שמעתם משהו על „שערוריית הצמג“, שנתגלתה עתה באמריקה: ההסכם בין טרוסט אמריקני לבין חברה גרמנית העמיד את הפֶּטְנְטִים לרשות היטלר. לאחר נסיון מר מאד התחילו להבין שיש דברים שהם עמדות־מפתח ורק הכלל נאמן על שמירתם. ואנו כאן מדברים על הערך האחד — על הקרקע. שבו תלויה החקלאות שלנו, ובו תלויה גם התעשייה שלנו, ובו תלויה אפשרות השיכון של האדם הקטן. המותר למסור את כל אלה לחשבון־הרנחם של ההון הפרטי?

לארץ־ישראל זורמים כספים רבים. אולם אין לעם היהודי שליטה על הכספים הללו. אין בכוחו להפנותם לאותם השטחים שטובת הכלל זקוקה להם. יש שההון בורח מארץ־גזירה הנה, אבל ארץ זו אינה בשבילו אלא תחנת־מעבר, וברגע הנוח יעביר אותו מכאן לארצות אחרות. והן לא אֶרְחִי פָּרְחִי בלבד, אלא גם ציונים חשובים עשו כך. וראינו שיש להון זה „תכונה משונה“ — הוא אינו עושה חשבון של עולם־הבא, של עולם־ההבא לישראל, אלא חשבון השעה, של „בטחונות“ ואחוזים שיקבל בשעה זו. ואם הוא חושב שעל ידי קניית קרקע הוא ירויח — הוא קונה; ואם הוא חושב שעל ידי מכירתה הוא נהנה — הוא מוכר. ואם באים ימים שהקרקע חדל להיות „עסק טוב“ — הרי הוא משקיע כספו בעסק אחר, או מחזיקו בבנקים. מה איפוא תפקידו של ההון הפרטי לגבי קרקע? אותו ההון הפרטי שהלך לבנין בתים מילא ודאי תפקיד חשוב. וזה שפנה לתעשייה — על אחת כמה וכמה. אך לגבי הקרקע תפקידו מפוקפק מאד. כשיש „פרוספריטי“ בקרקע המחירים משגשגים הולך אף הוא לשם ומיקר אותו ומזנע מהקרן הקימת ומיהודי הקטן לקנות קרקע. וכשבא שפל, כלפלי או מדיני, הקונים מתמעטים — מסתלק גם הוא, וילעתים אף משאיר בידי המוכרים דמייקדימד

שנתן. הרבה רבבות של ממון ישראל הלך לטמיון מימי „נחלה מבוהלת“ לפני חמישים שנה ועד השנים האלה.

בינתיים רכשנו נסיון. גם בעתונות, שהיא נתונה עתה בתנאים מסוימים, אתם קוראים כפעם בפעם על נחלתנו הנהפכת לזרים; פעם זה בית בעיר־נמל ובעיר־הקודש, בשכונה עברית ישנה ובחדשה; ופעם פרדס בלב מושבה יהודית. האם אין הדבר הזה מעורר מחשבות?

עוד אנו צריכים ללמוד תורה אֶל־מנטרית זו של קרקע לאומי, שלולא הוא לא היה לנו לחם לאכול וכל דיבורנו על המאמץ המלחמתי לא היה שוה פלום; ואילמלא הוא לא היו לנו חיילים יהודים, כי הם גדלו על הקרקע הלאומי וקיבלו את ההכשרה וספגו את הרוח הלאומית כדי להיות חייל עברי.

קרוב הייתי לגדוד העברי בשעתו וקרוב אני בנפשי לענין ההתגייסות עתה, ויודע אני מהיכן באה ההתנדבות ובמה חי החייל היהודי. ויודע אני שמתנדבים הבאים מן המשק — מתוך בוני הישובים, מראשוני העליה השניה ועד לילדי המקומות — אין בלבם כל סתירה בין התגייסותם למלחמה ובין התגייסותם קודם לבנין המשק, ובין ההתגייסות שהם מצפים לה למחרת שובם מהמלחמה. זהו גילוי חלוצי הפושט צורה ולובש צורה, לפי הצורך. ובשעה זו הוא נאלץ ללבוש מדים. אילו היו פאן שני ענינים מנוגדים, הסותרים זה את זה, היינו ודאי עדים לכך שבזני הכפר היו מקעטנים להתנדב והבטלים מעבודה היו אצים ללבוש מדים ולרדוף אחרי אפולטים. מה שאנו רואים הוא ההיפך. בכל מקום שהעבודה והבנין הם בעצם תקפס, משם זורמת ההתגייסות; שם אנו פוגשים בני־אדם שאין נזנתים מנוחה לנפשם, וכל מעיניהם נתונים להגברת ההתנדבות. אנא, תקראו את מכתבו של אליהו עממי ז"ל — אחד מבזני העמק — שכתב לאשתו עם התנדבו, ותינכחו כיצד חיים חלוצים־בונים את המלחמה הזאת, ואת מלחמתנו אנו במלחמה הזאת. מאידך גיסא, במקום שאין לה־בנין שם אין מחסור בכל מיני תיאוריות המצדיקות ומכשירות את ההשתמטות. מי שעומד איתן על קרקע הבנין שלנו איננו מעונין משום בחינה — לא מבחינת ההוזה ולא מבחינת מחשבת הבנין לעתיד — להאט את קצב הגיוס, או להכהות מבחינה נפשית את שלהבת־

ההתנדבות, שעדיין איננה מתלקחת במלואה. אני מקוה שהיחידות היהודיות תהיינה בית־ספר לחוציות גם לאלה אשר טרם טעמו טעם בניה חלוצית. אני מקוה שתטופח קרבת־נפש בין הקרן הקימת ובין החייל. אני מקוה שבכל פלוגת חיילים תקום ועדת קרן קימת לישראל. אני מקוה שהקרן הקימת תוכל למלא את חובתה כלפי החייל היהודי. לאחר המלחמה הקודמת היינו עדים לחזיון טרגי מאד. לא רבים היו אז חיילי הגדודים היהודים אשר בהשתחררם ביקשו להידבק באדמת הארץ. היו חיילים שבאו מלונדון ומיהרו לחזור לביתם למחרת שביתת־הנשק. היו חיילים שבאו מאמריקה ואף אלה רובם ביקשו לחזור. ורק מקצתם ביקשו להיאחזו בארץ. והיו חיילים בני העליה השנייה אשר קיוו שלמחרת הגדודים יתחיל יום־ההתיישבות הגדול. והיה צר לראות את הכוחות הללו — והם הלא היו תמצית־הדמים שלנו — מתהלכים בארץ מחוסרי־עבודה ומחוסרי אחיזה נפשית. אֵל יחזור הדבר לאחר המלחמה הזאת! יהיה זה צו לתנועה הציונית: כל חייל יהודי המרגיש עצמו אורח עברי — תינתן לו אפשרות להיאחזו בקרקע. במלחמה הקודמת היו לנו כמה אילוסיות, והן יודעים אתם מה עלה בחלקם של החיילים היהודים מאדמות אלו לאחר שנים של טיפול. עכשיו אנו מפוכחים יותר. איננו מצפים למתנות. אנו מוכנים לשלם במיטב כספנו. ומוכנים לפצות כל מי שראוי לפיצוי, ובלבד שיתנו לנו בצדק וביושר ובעבודה להיאחזו באדמת אבותינו.

ישוב זה, המאושר מכל שבטי ישראל, האומנם לא ירגיש את עצמו אחראי למה שיהיה אחרי המלחמה? האם לא ישא באחריות — במלוא יכולתו — להצלת פליטת ישראל? האם איננו שותף לסבלות ישראל? ושותפות זו אנו יכולים לקיים בשתי דרכים: בנתינת אנשינו למלחמה, ובנתינת דמינו כדי להקים בית לאלה שישוּבו מהמלחמה, לשרידי פליטי חרב ומגיפות, ליתומי ישראל, שלא יהיה להם בית אחר במלוא העולם מן הבית שלנו. הבית הזה אפשר אינו מניח את הדעת מהרבה בחינות, ואף על פי כן הוא הוא הבית ואין אחר. אפשר יודעים אתם מה דמותם היהודית של יתומי אוקראינה שהובאו לקנדה לבתים רחמניים, מבני ברית ומשאינם בני ברית. אפשר יודעים אתם שילדי וינה הובאו לאנגליה וחולקו לבתים. מסופקני אם הזכות להימנות עם „פושעי ישראל“ ניתנה להם. ואנחנו החיים פֵּאן צריכים

שבע ביום להודות לעם ישראל, שנטע בלבנו את התקוה הזאת, ונתן בלבנו את הרצון ללכת הנה. כל מה שזכינו לו פה לא זכינו בו אלא בזכות עם ישראל. אילמלא בנה ישראל את הארץ — לא היה קיים לא הקלאי ולא פועל, לא סוחר ולא בעל תעשיה, לא מורה ולא סופר. עכשיו הגיעה השעה שעל הישוב הזה לשלם משהו מחובו לעם ישראל.

זוה תפקידו של הפיננס: לגייס את משפחת הנאמנים, שנאמנותם אינה תלויה באפנה ובקוניונקטורה פוליטית. אלה שראויים להיקרא „עדת אוסישקין“, עדת הנאמנים, צריכה לדעת, שאם הגורל הישראלי האיר להם פנים וחסך מהם את מנת־היסורים של שאר אחיהם, הרי שימיהם ולילותיהם צריכים להיות מוקדשים לכך שנעשה את ביתנו־המעט בית נאמן, בית פתוח לכל יהודי מוצל.

גילוי רצונה של התנועה הציונית

(בועד הפועל הציוני המצומצם, ירושלים, א' בכסליו תש"ג)

בשנה הרביעית למלחמה עומד הועד הפועל הציוני — זאת הפעם הראשונה — לקבל החלטה מדינית יסודית. החלטה זו אינה באה להגדיר את „המטרה הסופית“ של הציונות — ספק אם איזו נוסחה פוליטית שהיא יש בה כדי להגדירה — אלא את תביעתנו המדינית במלחמה זו. יש מי שסבור פי הנהלת הסוכנות נחפזה מדי בהביאה עתה לפנינו את הצעתה להחלטה. הללו סבורים, כנראה, פי „עוד היום גדול“, או שהם מוצאים פי אין טוב לתנועה הציונית משתיקה, וכל עוד אין העולם תובע ממנה אמירה — מוטב לה להתקפל ולהחריש.

ודאי, לא באמירה בלבד תלויים הדברים, ויש אמירות בטלות, ומה שעתידי לבוא לאחרי המלחמה איננו תלוי במה שאומרים בשעת המלחמה. אך קודמת לנצחון אמירה ברורה, הרמת דגל, הבעת רצון של עם. את זאת חסרנו אנחנו, היהודים, כל ימי מלחמה זו. ודאי נאמרנו כמה ביטויים טובים, ואין לקפח את שכרם, אך לא ניתן להם דפוס פוליטי ברור, מוסמך, שפל אחד — ידיד ואויב — ידע ויפיר: זאת, ולא אחרת, היא דמותה של הציונות במלחמה זו. זהו רצונה.

ההימנעות מדיבור ברור מקילה על כל מי שרצוי לו לדון את התנועה הציונית בשכחה; הימנעות זו, יהיו נימוקיה אשר יהיו, אין לה משמעות פוליטית אלא: הימנעות מלומר לעולם שהציונות קיימת כתנועה מדינית, היא תובעת את שלה. ואמירה זו דרושה לא רק לעולם. היא דרושה גם כלפי פנים. התנועה עצמה צריכה לדעת ברור מה היא רוצה. מה היא תובעת מן העולם. היכן היא נקודת הרצון של התנועה הציונית?

החבר מ. יערי ענה על כך בביטוי חזק. „הרגע בו נחדל להיות מיעוט — זהו הדבר המסעיר את פולנו“. בזה הגדיר את המשותף לכולנו. תשובה נכונה, כי אין הגיון לציונות בהשלמה עם חיי מיעוט. אפשר לאהוב את ארץ־ישראל, אפשר לחבב את לשון־הקודש וכמה דברים טובים, אבל אלה בלבד אינם ציונות. כי הציונות רוצה בחירות־העם במולדת, כי הציונות מיסודה ביקשה לשחרר את העם מגורל של „מיעוט“. ואם זאת היא הנקודה היסודית המשותפת — האם ניתן להסתיר אותה, האם רצוי להסתיר אותה?

בחיים מדיניים יש „עת לחשות ועת לדבר“. יש ימים שאין הכרח לפרש דברים בשמם לעולם שאיננו מבין או שאיננו רוצה להבין. אך יש שרק על ידי קריאה לדברים בשמם אפשר להביא את העולם שיבין. בימי השלטון התורכי אפשר היה להניח שאין צורך לפרוש את הדגל. בימים שניתן לנו לפעול במסגרת מדינית מסוימת חייבים היינו לעבוד בלי להתרפות ובלי להרבות דברים על מקומות הלחיצה של אותה מסגרת. כשהמסגרת נהפכת לבית־חנק חובתנו לפרוץ אותה. ובימים שבהם נחתך גורל עמים אין עמים מחכים עד שישאלו אותם. הם מכריזים על קיומם ועל רצונם. יש חוששים שהאמירה שלנו תעורר התנגדות. אך ההתנגדות קיימת ויש לה נציגים שלה. ויש לה שליחים, הפועלים למענה. ואין אנחנו יכולים לדחות את תביעתנו עד לאותו רגע מאושר שלא תעורר שום התנגדות משום צד. ויש לי הרשם שעצם הנסיון להגדיר את תביעתנו כבר הביא תועלת בפנים. אני רואה, למשל, את הצעת „השומר הצעיר“, ואני מוצא בה כמה דברים טובים, משותפים לה ולהצעת הנהלת הסוכנות, ואינני מוצא בה דברים המצויים אצל „השומר הצעיר“ במקומות אחרים. אותן ההצעות הוא לא הביא לפנינו.

החבר יערי ראה צורך לצטט לפנינו כמה ניסוחים — לא שלו — על מנת להוכיח שהם סותרים זה את זה. הוא לא טרח לומר לנו ציטטות חתוכות אלה מנין לוקחו. בקשר עם מה נאמר, לאילו סיטואציות נתפוננו, ואם אמנם הן בתכנון סותרות זו את זו. פאילו חייב שליח הציבור לנקוט תמיד באותם המספרים ולדבר תמיד על אותם הסיכויים. יכול אני להרגיע את החבר יערי: פשלין הגדיר את הסוציאליזם כ„אֶלְקָטְרוֹפִיקְצִיָה פלוס קואופרציה“ לא היתה זו חזרה על הגדרותיו הקודמות. אפשר להגדיר הגדרות לצורך השעה, בלי להתפכח לתכנה של התנועה. ומוטב שהחבר יערי יתבונן בניסוחים ובגלגולי-ניסוחים בקרבתו הוא.

בהצעתו שלפנינו דורש „השומר הצעיר“, לפתוח שערי ארץ-ישראל לעליה יהודית. כאן לא נאמר שעליה זו תלויה בהסכמתו של צד שני. אבל אני מפיר דוקומנטים אחרים ושם מדובר על „מכסות עליה מוסכמות“. האם זה היינו הך? דבר מוסכם הוא מה שבאה עליו הסכמתם של שני צדדים. ובלי הסכמתו של צד שני — הענין מעופב. והרי זה ענין שונה לגמרי מפתחת שערי הארץ. אותה ההכרזה על „מכסות עליה מוסכמות“ הרי היא כבר צעד ניכר במגמת ההסתגלות לעמדתו של אותו צד. הטוען פי אין הארץ צריכה לקבל עליה לפי יכולת הקליטה הכלכלית, אלא יש לבדוק כפעם בפעם את „יכולת הקליטה הפוליטית“. ואם „מכסות עליה מוסכמות“ מוכרזות במקומות אחרים פסעיף בפרוגרמה פוליטית — מדוע לא הביא אותו „השומר הצעיר“ לפנינו להחלטה?

מהו תכנה הפוליטי של הצעת „השומר הצעיר“ המוגשת לנו? אני מוצא בה שני עקרונות: האחד — פיקוח בין-לאומי, השני — משטר דו-לאומי. אני מעיו לומר, פי אם זהו תכנה של התביעה הציונית, לא תכבד המלחמה על כך. זה ינתן לנו, זה כבר נתון לנו. זה כבר קיים, פי מה יש לנו היום בארץ-ישראל? משטר דו-לאומי בפיקוח בין-לאומי. כלום רע פיקוח בין-לאומי? כלום רע המונח משטר דו-לאומי? אלא חולשה יש לי: פשבאים לפרנסני באיזה מונח, הריני מעיו לבקש שיאילו לפרש בדברים שאינם משתמעים לכמה פנים, מה הוא אומר ומה הוא מחייב. משטר דו-לאומי או רב-לאומי יכול להיות המשטר האידיאלי שבעולם. אך משטר דו-לאומי יכול להיות גם אותו משטר שבו דוגל לורד

מזין: המשטר הדר־לאומי של הספר הלבן. מונח רדיקלי זה של יערי הוא גם המונח של ממשלת הספר הלבן. יודע אני שחברים מסוגו של יערי מקפידים על עניני טרמינולוגיה. יש טרמין אחד הוא משותף לי ולו: סוציאליזם. אולם דוקא משום כך שהוא משותף לו ולי אין הוא מסתפק בזה, והוא מבקש לו הגדרות נוספות: סוציאליזם מהפכני, למשל, כי סוציאליזם סתם, סוציאליזם דמוקרטי, אינו מניח את דעתו. אך כשהענין נוגע לגורל הציונות, לגורלה של ארץ־ישראל, לגורלה של ההיסטוריה העברית, אין יערי זקוק לסימן־של־היכר מיוחד.

אין יערי יכול לבטל את העובדה שממשלת הספר הלבן דוגלת במשטר דו־לאומי ואינה מסתלקת מפיקוח בין־לאומי. ואם הוא טוען שההבדל בינו לבינה הוא שהוא גם דוגל בעצמאות פוליטית, הרי זה מוצדק במידה שהממשלה מעכבת עדיין את הגשמת החלק השלישי של הספר הלבן, העתיד להביא גם „עצמאות פוליטית“. ורשאי יערי להתמרמר על שאין הממשלה הבריטית מחישה את הגשמתו. אינני אומר זאת כדי לקנטר. אלא משום שתביעה נאה זו של „עצמאות פוליטית“ לא רץ אין בה פיוס הזה שום תוכן ציוני, ויהיה האומר מי שיהיה. יש משמעות אובי־קטיבית למונח זה. כשמגשים לפניך הצעות מדיניות חייב אתה לשאול לא רק לפגנות הטובות של בעלי־ההצעות, כי אם גם לפירושה המליץ. ניסוחים פוליטיים אין פירושם תלוי דוקא בפגנות הטובות של בעליהם, כי אם ביכלתם של מדינאים ופרשנים להשתמש בהם. יערי נאמן לנו, שפונתו היא לרגע המסעיר שנחדל להיות מיעוט, אך בין פונה זו לבין הניסוחים שלו אין כל גשר.

„השומר הצעיר“ הנהו תנועה ריאליסטית, ולפיכך בו יערי לאוט־פיות. הוא קשור למציאות הריאלית — לפרוגרמה של ממשלת הוד מלכותו. אך לא רק בריאליזם הוא עולה עלינו, כי אם גם בחזון, כי אכן יש לו חזון גדול, שאין לאחרים: הוא מזכיה לנו שאין אנו יודעים ליִשב שני מיליון יהודים, מה שאין כן הוא: הוא רואה בחזון ישובם של שנים־עשר מיליון יהודים.

ואדם שכמותי, שאין לי בעולמי אלא האוטופיה הציונית, מוכן מיד — ללא כל חשבונות — ללכת אחריו. אלא שמתברר כי הוא מקציב לנו את

„השנים של החותנת“. הוא נותן לנו בשביל ישובם של שנים־עשר המיליון את... ארצות המזרח. אכן, „אפקים רחבים“: עתידה ארץ־ישראל שתתפשט בכל הארצות, ועד איראן ותורפיה תגיע.

אפשר זהו „חזון“, אך אין זה חזוני שלי. ואינני נוטה לחשוב שזהו חזון הציונות. על הישובים היהודיים בעיראק ובאיראן ובתורפיה יודעים אנחנו משהו. גם למדנו עליהם משהו בזמן האחרון. ומעולם לא עלה על דעתנו שהציונות מבקשת להוציאנו מן הגלות על ידי שתגדיל אותם הישובים. ואף אינני מבין, מדוע יש להעדיף מבחינה ציונית את ההגירה לאותן הארצות על פני ההגירה לאמריקה?

אם זהו הדגל שאותו מרים יערי, מן הראוי שנדון עליו. ודאי יש גם בחינה ריאליסטית לדבר. הן בשם הריאליזם אומר לנו יערי בגודל לבב: את תישמע גערת השליט ותירתעו מן התביעות שלכם. יש לו ודאי ליערי שליטים משלו, אשר מהם קיבל את ההסכמה להכניס לארצותיהם את שנים־עשר המיליונים. (יערי: במשטר הסוציאליסטי) אין את נפשי לערוך אתך ויפוח סוציאליסטי מעל במה זו, אך פיון שעוררת אתי לכך, אומר שמדברייך היום למדתי שאין אמונתך בסוציאליזם גדולה ביותר. החשבון שעשית על האימפריה הבריטית — כנימוק נגד מדינה יהודית — וגם תפילתך שסססר „הלנאי ותהיה גורם סקונדארי“ בסידור עניני העולם — אין בה משום אמונה רבה בסוציאליזם. (יערי: סמוך לגמר המלחמה) כלום אנו עוסקים במזמור שיר לעתיד לבוא? ודאי, עם גמר המלחמה. ולאותם הימים, ימי התסיסות הגדולות, אתה מכוון פשאתה אומר: האימפריה האנגלית היא גורם ודאי, אמריקה אולי גם כן, רוסיה הסוביטית הלנאי שתהיה גורם סקונדארי. ובכן, אתה מצפה לראות בהגשמת הציונות ובנחמתם של שנים־עשר מיליון יהודים בארצות המזרח הקרוב, אלא שאתה דוחה את הענין לאחר הגשמת הסוציאליזם, ואת הגשמת הסוציאליזם אתה שוב דוחה מ„סמוך לגמר המלחמה“ לימים רחוקים. כל כך רבה עכשיו הנטיה לדחות את הגשמת הציונות לאחר נצחון הסוציאליזם. אילו היתה כך האמונה בבואו הקרוב של הסוציאליזם, הן היית אומר: האם יבצר ממנו לעזור לנו להעלות לארץ שני מיליון יהודים „אוטופיים“ שלנו ולהקים בארץ משטר אשר לא ימנע את השרשתם הכלכלית? האם אין דבר זה יכול להתקבל

על דעת סוציאליסטים הבאים להקים את העולם מחורבנו? האין סוציאליסט ציוני רשאי להגיש שטר זה לגובינה מעכשיו?

מאימתי התחילו אצלנו להתבייש במושגים ציוניים? בן־גוריון — אומר יערי — נרתע מטרנספּר. מה זה נרתע? נרתע, משמע שאדם תבע דבר־מה וחזר בו. מה תבע בן־גוריון וממה הסתלק? האם דיבר בן־גוריון פעם על טרנספּר מאונס, ומה „נרתע”? לא, מעולם לא דגלנו בטרנספּר מאונס, ולפיכך לא היינו צריכים „להירתע”. וטרנספּר מרצון ומהסכּם ביחסי־עמים — ממנו אין אנו נרתעים כלל וכלל, אף על פי שיש יהודים טובים המדביקים לרעיון זה כמה תארים של גנאי.

ההיסטוריה של זמננו יודעת כמה טרנספּרים, המתקיימים בצורות שונות, רעות מאד וגם טובות למדי. הנה סידרה סס"ר טרנספּר של מיליון גרמנים, שהיו יושבים כמה דורות באזור הוולגה, והעבירה אותם למקומות מרוחקים למדי. ולא שמענו כלל, שכל אלה הבזים כל כך לטרנספּר — ויערי בתוכם — יתקוממו כנגד המעשה הזה, אף על פי שיש להניח שאותו טרנספּר לא נעשה מרצונם הטוב של המועברים.

למען הפולמוס יש צורך להרכיב לנו טרנספּר־מפלצת וליחס לנו את המחשבה שבלעדי טרנספּר כזה לא תיתכן עליה גדולה. אך עלי להגיד כי בעלי הפולמוס לא שמעו זאת מעולם מפנינו, והם מרפיכים לנו את מושגיהם הם.

כשם שאיננו רואים את העליה כדבר הלווי בהספּם, כך איננו רואים חילופי־אוכלוסין כדבר שתחול בו הפּפּיה. איננו מודים שיש למי שהוא בעולם זכות מוסרית למנוע או לצמצם את עלייתנו, אך איננו נוטלים לעצמנו שום זכות לכוף על מי שהוא יציאה. זאת היא הנחה ציונית־יסודית. מעולם לא אמרנו כי צר לנו המקום. מעולם לא אמרנו כי עליה יהודית ועצמאות יהודית מות נות בטרנספּר. אמרנו כי יצירתנו היא הקובעת את פוּח־הקליטה, ואין אחרים רשאים לצמצם אותה. אך אמרנו כי יתכנו מצבים אשר יעשו העברת־אוכלוסין רצויה לשני הצדדים. אמרנו: יש ארצות שכנות, שהתפתחותן מתעכבת ועצמאותן מסתכנת (ואלפסנדרתה תזכיר!) מחמת מיעוט אוכלוסין. ובמקום להביא לאותם המקומות מיליון יהודים, פתכניתו של יערי, או איטלקים או מהגרים אחרים.

אשר יגבירו את רב־לאומיותן של אותן הארצות, אפשר יבחרו בהבאת אוכלוסין בני עמם ודתם ולשונם. אמרנו: ההתפתחות המהירה אשר אנו מאמינים כי תבוא אחר המלחמה — קודם כל לרגל פעולתנו ועלייתנו, וגם לרגל גורמים עולמיים אחרים — עלולה לעשות את השאלה, שכיום הזה אינה אלא הלכתא למשיחא, לנושא להספם מדיני ביחסי־שכנים. אמרנו: אם יבוא תיפון עולמי לאחר המלחמה הוא יצטרך לדון בשאלות הגדולות של ארצות הים התיכון, ואם הוא „יציב גבולות עמים“, וידאג לציפוסם של אזורים דלילים, אפשר ימצא פי יש ענין לסייע לא לפיזורנו, פי אם לריכוזנו ולריפוזם של אחרים. מי הוא הסוציאליסט המעונין לפסול מראש את עצם הרעיון הזה ולהכתימו כמשהו בלתי־הוגן?

יפוח זה איננו בעתו, פי שום סיטואציה פוליטית עדיין אינה מעמידה בפנינו שאלות מסוג זה. אך אם כופים עלינו יפוח זה כדי להפחידנו, אם רוצים להכריז שמושג הטרינספר המוסכם בל יבוא בחברה הגונה — חייב אני לשאול: האם מרחביה לא נבנתה על ידי טרינספר? האם לא הועברו אוכלוסי „פולה“ ממקום למקום? אכן היה זה טרינספר זוטא מתוך הספם. ואילמלא טרינספרים רבים פאלה לא היה „השומר הצעיר“ יושב לא במרחביה ולא במשמרה־עמק ולא בשאר מקומות. ואם כל טרינספר שהוא איננו הוגן — הרי גם התישבותו של „השומר הצעיר“ אינה מעשה הוגן. ואם מה שנעשה למען ישובו של „השומר הצעיר“ הוא מעשה הוגן, מדוע לא יהיה הוגן כשיהא נעשה בקנה־מידה גדול יותר, ולא רק בשביל „השומר הצעיר“, פי אם בשביל כל־ישראל?

אך למה כופים עלינו את ההפלגה לענינים רחוקים? הן אנו עומדים בנקודה קרובה, שעליה אנו חייבים לדון. ההנהלה הביאה לפנינו הצעה. יש להצטער על כך שהיא לא תתקבל פה אחד, ההתבדלות האופוזיציונית בימיר הכרעה גדולים בחייעם — מה טיבה? יערי סיים בתקוה שאף על פי שהוא נמצא כאן במיעוט, עוד נבוא אנחנו אליו. נבואה צנועה זו נאמרה פדרך המתערבים במירוץ־סוסים: נראה נא סוסו של מי ינצח. יערי סבור שהסוס של עצמאות יהודית אין לו תקוה. איני יכול להתנכח אתו על כך. איני יודע מה צפון לנו בחיק ההיסטוריה. אך חוששני שאם ה„סוס“ שלנו, חלילה, יכרע — לא יגיע גם יערי למחוז חפצו.

אין פאן ענין של שני „צדדים“, שאת פלוני במחלקה המדינית יירש אלמוני, והוא ישיג יותר אצל שליטי העולם או אצל הערבים. הענין הוא הרבה יותר חמור. אם לתביעה של התנועה הציונית נשקפת מפלה, אין זו מפלה ליריביו המפלגתיים של יערי, כי אם לעם העברי, לאידיאה הציונית. אם אנחנו לא נזפה לכך שפינת-ארץ זו תהיה פתוחה לעליה ושבנייתה לא תעוכב בידי פקידות זרה, השוקלת כל התקדמות שלנו מבחינת החשבונות שלה — אזי גם תקוותיו הטובות של יערי אין להן תקומה, וגם החוץ של שנים-עשר מיליון יהודים במזרח עוף יתעופף.

מאיר יערי, משהוא עוזב את חוץ י"ב המיליונים — העתידים להתישב בארצות המזרח לאחר שיקום משטר סוציאליסטי בעולם — ומתיצב על קרקע ההוזה, הרי הוא מזפיר לי את הגנרלים המתפוננים למלחמה חדשה לפי הטכסיסים של המלחמה הקודמת. פנגד התביעה שלנו, המבקשת להבטיח לנו עצמאות בעניני עליה התישבות, הוא מבקש בעצם לקיים את הסטאטוס קבו. הניסוחים שהוא משתמש בהם היו מצלצלים יפה לפני עשרים וחמש שנים. פיקוח בין-לאומי? מדוע לא? עכשיו אנחנו יודעים כי פירוש הדברים: פקידות זרה, אימפריאליסטית, ה„מפקחת“ עלינו מתוך חשבוניותיה שלה. פתיחת שערים — טעמנו טעמה של פתיחה זו פשהקפתחות הם בידי מפקחים, שברצותם פותחים, ברצותם נועלים. במשך עשרים וחמש שנים הן למדנו משהו.

לגבי המחר הרחוק, לאחר הגשמת הסוציאליזם, יש לו ל„השומר הצעיר“ „חוץ“. לגבי המחר הקרוב — איננו יוצא מתחומי הסטאטוס קבו המדיני. ובינתים הוא משמיע דיבורים חדשים שיש בהם כדי להדאיג. שמענו היום מפי יערי, כי עליית המוני יהודים אחר המלחמה הרי היא „קטסטרופה מאורגנת“. הרי זו אמירה שיש בה כדי לזעזע. מפיר אני מושגים אלה אצל כמה „ציונים טובים“. אך לא שמעתי כזאת אצל „השומר הצעיר“. היו, ונדאי ישנם, ציונים התורמים לקרנות, הנהנים מידיעות טובות על התבססות יהודים בארץ והרוחשים כל טוב לישובי הפועלים, אך מעולם לא האמינו בעליה גדולה. חששו לסכנות הפרוכות בה, לא ראו את פחות-הבניה הצפונים בה. אך החלוצים, על משפחותיהם ושבטיהם, הלא הם באו מתוך קטסטרופה, הן הם באו מתוך אמונה

בפוח היוצר של העליה. הן על כך נלחמנו כל ימינו עם טובי הציונים. עכשיו אומר לנו יערי: יש לו תכנית אחרת, וגם שם יש לו בשבילה — רפסריאציה. כך, רפסריאציה. אי אפשר להביא יהודים שבורים ושוודדים, מחוסרי כסף, לארץ־ישראל. צריך תחילה להבריא אותם. פולין תהיה להם קור־אורט¹. פולין תחזיר להם את רכושם ואת פרנסתם, ואז — נכשיר אותם לציונות. ודברים אלה נשמעים מפי חלוץ, מפי אדם שעבר את כל הדרך הארוכה מאז העליה השלישית. מה קרה כאן? האם לא נתערער איזה יסוד חשוב מאד? הן הציונות החלוצית לא היתה ציונות של „נשמה יתירה“, לא היתה מרחפת בענני כבוד. הן הציונות החלוצית היתה ציונות של יסורי־עם. הן לשם כך עבדנו, שהציונות תוכל להיות פודה ומצילה מן הקטסטרופה היהודית.

וכשעדיין לא היה בארץ פלום אמרנו: יש להקדים ולהעלות את אלה אשר יהיו מניחי־יסודות, למען תוכל בעקבותם לבוא העליה הגדולה ולמצוא אחיזה. לא תבענו לעצמנו פריבילגיות, לא ביקשנו להעדיף „מיוחסים“. אלא את אלה המתפוננים להרחיב את יריעת הארץ בשביל הבאים אחריהם. ועכשיו אומרים לנו: נרחיב קצת את ההתישבות, נוסיף קצת, נשיג מלה על חשבון יציבותם של המשקים. האם זהו האופק שלנו? למה יתנו לנו מלה? האם משום שיש משהו בעולם שאינו יכול להתקיים אם לא יפותחו המשקים היפים של „השומר הצעיר“? לא רק העולם הקפיטליסטי יכול להתקיים בלעדיהם, גם ברית המועצות יכולה להתקיים בלעדי אלה. למי זה חשוב שיהיו בארץ עוד עשרות אלפים יהודים ועוד מספר משקים — איזה צורך יש לעולם בזה? גם אני מקוה ליום־מלה, ליום בו יבוא העולם לעזרתנו בממדים בין־לאומיים. אבל זה יהיה אקט פוליטי, מתוך רצון לתקן בעיה גדולה וחמורה, מתוך הודאה בגודל הענין שלנו, מתוך רצון לתקן עוול עולמי תיקון של ממש.

קשה לי ויפוח זה, קשה לי שאני נאלץ להגיד ליערי, איש ההסתדרות, איש תנועה חלוצית, דברים אלה. אך לא נגדך, יערי, אני אומר זאת, כי אם נגד איזה דיבוק המדבר מגרונך. ראוי הדבר שתיקבע סמיפנדיה למי

¹ [מקום־מרא]

שילך ויחקור את התגלגלות המושגים הציוניים בספרות „השומר הצעיר“, התגלגלות שאין כל התאם בינה לבין מפעלו החלוצי.

יערי מסכים שצריך להשקות את הנגב. הוא יודע שלשם כך דרושים כספים. אך דרוש משהו קודם לכספים — ר ש י ון. „הפיקוח הבין־לאומי“ איננו נתון אותו. וב„משטר דו־לאומי“ ספק אם תשקה את הנגב. פי משטר זה יכול להתקיים בלעדיו. השקעת הנגב דרושה רק למי שצריך להביא הנה את ה„קסטרו־פסה המאורגנת“, את המוני היהודים השבורים והשדודים.

אינני יודע אם הנגב הוא עסק טוב מבחינה כלכלית. אני מניח פי יש עסקים יותר טובים בעולם. אך אני שייך לסוג הציונים אשר הנדאות הכלכלית איננה קדושה להם. יערי יכול ללגלג ש„כל המרבה ביהודים הרי זה משובח“. ואני יודע שכל מה שאנחנו עושים הרינו מתכוונים בזה „להרבות ביהודים“. לא מפני חשבון כלכלי אנחנו מסקלים הרים. חושבני ששום מדינה בעולם לא הוקמה מחוץ חשבון כלכלי. וגם השקעת הנגב לא תיעשה מעשה „עסק“. וכן הוא אותו ענין שיערי קורא לו „הרו־מנטיקה של עקבה“. הענין לא נתקיים, לא מפני שהוא רומנטי ולא מפני שקרן היסוד נמנעה להקציב את הסכומים הדרושים, כי אם מפני המכשולים שבאו מצד „הפיקוח הבין־לאומי“. העולם כולו עומד עתה על פרשת דרכים. מעין פתיחת־שערי־שמים. איננו יודעים אם השמים יהיו נענים לנו, אך חובה לדעת מה לבקש, לקראת מה לכוון את הלב. ואי לו למי שמכוון בשעה כזאת לדבר־שטות.

יערי אומר לנו כי תביעתנו למשטר שיש עמו עצמאות יהודית הרי היא „קרע עם העבר“. מהו העבר הציוני? כפירה בחירות ישראל? עוד מעט וילמדו אותנו בשם הנאמנות לעבר כי המלה מדינת־ישראל היא קרע עם הציונות. פי לרעיונו של הרצל יקראו עתה „הנאמנים לעבר“: „השתלטות!“ צדק קליינבוים באמרו: מה הצורך לציונים שאינם מאמינים בקמה שאנחנו מאמינים — לפסול אותנו במובן מוסרי, להכתים את ענין חירות ישראל? ואם רצוננו להיות רוב במדינה ולכוון את המדינה לקליטת עליות נוספות הוא פסול מוסרי — הרי גם יערי אתנו בחברה, פי גם הוא צופה לאותו רגע.

מדוע הוא מקטרג עלינו ומכתים אותנו ב„רצון להשתלט“? מי רוצה

להשתלט ועל מי? הרוצים אנו להשתלט על הפלח הערבי, לנצל אותו, לשלול את זכותו לעבודה, לחיים לאומיים, לתרבות משלו? היש בזה הבדל בינינו לבין יערי? אכן דבר אחד רוצים אנו לקחת ממנו, את היותו עִם־הרוב בארץ. זהו באמת קונפליקט קשה. אין רוב מספים ברצונו הטוב להיות למיעוט. אך היש בזה הבדל בינינו לבין יערי?

נניח שלאחר המלחמה ישוב טריבונל בין־לאומי. ישבו בו סוציאליסטים, קומוניסטים, דמוקרטים ופרוגרסיביים. נביא לפניהם את דיוננו. יערי יאמר להם: רואים אתם את כל השטח העצום הזה של ארצות המזרח הקרוב. תנו לנו להושיב בהם, מחופי פלשתינה ועד איראן ותורכיה, שנים־עשר מיליון יהודים. אני מוכן להסתפק בפחות מזה. אין לי שום חלומות אימפריאליסטיים יהודיים. אינני רוצה להכניס יהודים לתימן ולעיראק ולמרקו ולאיראן. אדרבא, אני רוצה להוציא יהודים מכל אותן הארצות. אני מוכן לשחרר את ארצות ערב מן הצרות שיש להם עם היהודים. אני מוכן לשחרר את אנשי בגדד מנסיון קשה שמא יתגבר עליהם יצרם. אני מסתפק ברצועת־אדמה קטנה, ובה אני רוצה חופש יצירה וחופש עליה. ועל מנת פך אני מסכים להיות שותף לחטיבה גדולה דו־לאומית או תלת־לאומית. מה שאפשר לקרוא „פדרציה“ של ארצות המזרח הקרוב. מדוע ההצעה של יערי היא פרוגרסיבית וההצעה שלי היא ריאקציונית?

אילו היה המדובר לא על יהודים, פי אם על איזו אומה אחרת — לא היו מוצאים בכך פסול. אילו היתה ברית המועצות מחליטה להכריז על רפובליקה זו או אחרת — לא היו מוצאים בה פסול. אך כשמדברים על ענינו של העם העברי, על גמרי־נדודים לאחר אלפים שנה, על רצון לשים קץ לגלות עולמית — הרי זה פסול.

אין בלבי פלוג על יערי, שהוא רואה את עצמו ריאליסט ואותנו אוטומיסטים. זכותו הוא לשאוף לא לעצמאות יהודית פי אם ל„מכסות עליה מוסכמות“ ולתכנית מוסכמת של פיתוח הארץ וישובה בפיקוח בין־לאומי. אולם מה זכותו לאמור לתנועה הציונית שאינה מוכנה להפקיד את גורלה בידי התכניות ה„מוסכמות“: את רוצה בהשתלטות. הרי זה עלבון קשה, הוצאת לעז. לא די לנו בהלעזה של זרים ואויבים, שגם אתה בא לחוסף עליהם ולתת להם חיזוק?

ועוד הערה אחת: לתוך הויכוח המדיני מנסים להכניס משום מה תארים שאינם ענין לכך. יש מבקשים לראות סימן של „פרוגרסיביות“ דוקא בשלילת עצמאות יהודית או במינימליזם ציוני. הדברים הגיעו לידי כך, שעתון היוצא מטעם לנדסמנשפט גדול של עולים, שגדל ועלה לא רק בזכותו הוא אלא גם במידה מרובה בזכות הגזירות שנגזרו על ישראל (כמו שהציונות גדלה בארץ בזכות זו), כותב ומזהיר שאין לקשור את הציונות עם צרת ישראל, וכי אין לדרוש עליה בהתאם לצרכי הגולה, ואין להניח שתנאים באיזו ארץ יהיו נקבעים לפי תנאים בארצות אחרות ורחוקות. ולזה יקרא ציונות פרוגרסיבית. וכיון שיש אנשים הנבהלים מפני תאריגנאי שמרפבים להם, ומפני עטרת הפרוגרסיביות שאחרים נוטלים לעצמם, הריני אומר שאני כופר בפרוגרסיביות זו, שאינה רוצה בעליה בהתאם לצרכי הגולה, ושחוששת לדרוש בארץ תנאים שיהיו הולמים את צרכיהם של יהודים בארצות אחרות ורחוקות.

מאידך, הזכיר פאן יערי את „תכנית נורדוי“ במין הפעת-ביטול, כאילו צריך להתבייש בה. ולפיכך רואה אני חובה להזכיר, ש„הקונטרס“ היה העתון היחידי בארץ שפירסם אותה, ומתוך אהדה. הציונות שלפני עשרים וחמש שנים לא יכלה להרים את המשא הזה. פי אותה ארץ-ישראל של היום לא היתה עדיין. גם מאיר יערי עוד לא היה, וגם לא היה משקו שהוא גאה עליו. אך לאחר מה שנעשה בארץ במשך שנים אלה, לאחר ההישגים הטכניים והחקלאיים וההתישבותיים והחֲרֻשתיים — רשאים אנו להעזיז מה שלא העיזה הציונות אז. ולא רק ישוב נוצר, נוצרו גם המכשירים אשר לא היו לנו אז, ועוד יש סיפק בידנו להכין תכניות חקלאיות, טכניות ופיננסיות, שיתקבלו לא פדברי הזיה.

למי יש המכשיר המדעי המדויק למדוד בו את פוח תנופתנו וסיפויינו? והבין לא אוכל מנין להם לדוגלים בשם „הריאליזם“ הצורך העמוק הזה לא לגלות פוחות ריאליים העומדים לעזרתנו, כי אם ללמד השפם והערב פרק ב„ריאליזם“ המקצץ את סיפוינו. האומנם יש אתם סיפויים ממשיים יותר, ארצות אחרות טובות יותר, או פתרונות אחרים לא שיערנום?

אין זו רבותה גדולה להוכיח פי אנו אוטופיים. ראשית כל, טרחו

בכך כל יריבינו כל השנים. ואף על פי כן, האוטופיות שלנו חיה וקיימת, ואף השיגה משהו, אולי יותר ממה שהשיג הריאליזם שבו לנו. ושנית, אין אנו מבטיחים שיש משהו הנותן לנו את מבוקשנו. אדרבא, אנחנו איננו מסתירים את קשי „המציאות“. אנחנו אומרים: אין נותנים לנו, ועלינו להיאבק. וההיאבקות קשה ומרה. אלא שאנחנו מאמינים פי הצדק אתנו, הכוח להיאבק אתנו. אם יספיק פוֹחֵנו — למעשה פתרוֹנים. ה„ריאליסטים“ מדברים אלינו כאילו יש בידיהם „סחורה“ טובה, ריאלית, להציע לנו, אלא שאין אנו מבחינים בטיבה ובמעלותיה. אך הן מותר לנו לשאול: האומנם „הסחורה“ בידיכם? האומנם יש לכם „מכסות עליה מוסכמות“, והסכם על ביטול הספר הלבן, ותכנית פיתוח מוסכמת, ומשטר מדיני מוסכם?

אנא, יהודים טובים, אַל נא תביאו לנו סחורה שאינה שלכם, ואַל נא תגישו לאחרים בשמנו סחורה שלא מסרנו לכם. רצון העם היהודי לחיים ולחירות בידינו לקיימו. אולם ההסכמים השונים שמציעים בשמנו על חשבוננו — גם אם הצד השני יקבל אותם — לא בידינו לקיימם. אפשר שיהודים שעלו לארץ מוכנים לנתר על זכות עליה של יהודים אחרים. אך הן צריך לשאול אותם היהודים — שלא עלו עדיין, אם הם מוכנים לנתר. מי המדינאי היהודי, בא־פֶּחַם של פליטים, אשר יתחייב שלא תבואנה „סטרומות“ אחרות, ומי המדינאי הלא־יהודי שיקבל ברצינות שטרות כאלה?

אני מוֹסֵר מוֹדָעָה, כי המפלגה אשר בשמה אני מדבר קיבלה בוועידתה בכפ־רֵוּיתֵקִין פה אחד את ההצעה המדינית של ההנהלה הציונית. ועוד לפני שנה בערך, בימי הבחירות לוועידת ההסתדרות, פירסמה מפלגת פועלי ארץ־ישראל את מצעה לקראת הבחירות, שבה קבעה בבחירות מרובה את עמדתה המדינית. עתה באה ועידת כפ־רֵוּיתֵקִין ואישרה את המצע הזה כתכניתה המדינית של המפלגה.

אסיים את דברי בדברי ציוני, שגם מבקרינו אינם שוללים ממנו את הפרוגרסיביות הריאליזם. אדרבא, יערי וחבריו, אשר מנעו את אמונם משליחי הפועלים בהנהלת ההסתדרות הציונית, נתנו את קולותיהם לחיים וייצמן, הפרוגרסיבי והריאליסטי. הדברים נדפסו באמריקה, בגליון של

„מארגען־זורנאל“ המוקדש לחיים וייצמן. עתון עברי בארץ טרח ומצא על יסוד מאמרים שונים באותו גליון. פי התנועה הציונית היא „ללא דגל“. את דבריו של וייצמן עצמו, שבאו באותו גליון באותיות בולטות, לא טרח ולא מצא. ואלו הם הדברים:

„מה אנו רוצים? אנו רוצים מדינה יהודית בארץ־ישראל. במדינה זו (תוכלו לקרוא לכך קומונולת) יהנו כל האזרחים מזכויות אזרחיות ופוליטיות מלאות; נוסף על כך יהנו הערבים מאוטונומיה מלאה בעניניהם הפנימיים. אם יהיו ערבים אשר לא ירצו להישאר במדינה יהודית — יש ליתן להם את כל האפשרויות לעבור בדרך טרנספאר לאחת המדינות הערביות הרבות והגדולות. אם על ארץ־ישראל להיות מדינה נפרדת, או שעליה להשתייך לאחת הפדרציות המוצעות — זוהי שאלה לחד. בגלל חשיבותה האיסטרטגית והפלפלית של ארץ־ישראל היה רצוי שהמדינה היהודית תשתייך אל חבר העמים הבריטי. דבר זה הוא לטובת שני הצדדים גם יחד, לטובת היהודים ולטובת העם הבריטי. אך עלינו להיות מוכנים — אם יהיה צורך בכך — גם להצטרף, על יסוד ערכויות מסוימות, לפדרציה משותפת עם מדינות ערב.“

מפי חיים וייצמן דיבר הפעם רצונה של התנועה הציונית.

צמח עברי

בועידת המתנדבים העברים

(תל-אביב, ג' בתשרי תש"ב)

היתה לי אכזבה נעימה. פשהבטחתי לחברים פי אבוא, לא קיויתי הרבה. ידע אני באיזו אוריה פועלים המגייסים: חברים נאבקים ביחידות ובחבורות קטנות, ואין רואים את הפרי אשר בו חפצנו. באתי איפוא רק פדי להיות עם חברים בצערם. ולא פיללתי שתהיה לי שעה של קורת-רוח. מחוץ לאוירת-ההתנדבות מצאתי פה עוד משהו. מתוך הנאומים — והיו נאומים טובים ונאומים טובים כאשר לא שמעתי מכבר — נוכחתי פי היחידות הצבאיות היהודיות נעשות משתלה של ציבוריות חיה. לזאת נצפה.

נראה לי שפינוס מוצנע זה מכניס קצת חידוש בתעמולת-ההתנדבות. יש לתמוה מדוע בא החידוש במאחר. אך בכל ענין הגיוס יש כל כך הרבה איחורים — וגם איחור זה הוא אחד מהם.

פיצד יכולנו לחשוב שהגיוס יקום ויגדל בלי תנועת המתנדבים עצמם? פיצד יכלו לחשוב פי די בכך שהמוסדות יעשו את שלהם? אילו היו נוהגים כך בימי ההתנדבות לגדוד העברי, בסוף מלחמת-העולם הקודמת — פלום היינו מגיעים או לגדודים עברים? הגיוס דרש את מוס-פירה מסימת, והיא איננה, היא תינצר קודם כל על ידי המתנדבים עצמם. האחרים יכולים רק לסייע.

אך המתנדבים שלנו לא רצו להיות מטיפים ומזכירים ועסקנים, הם רצו להיות חיילים. מבין אני יפה להרגשה זו. גם אנשי העליה השניה לא חפצו לעסוק בתעמולה. הם ביקשו לעשות את המעשה הדרוש, ושהמעשה ידבר בעדם. והחייל שלנו אמר לעצמו: אם חייל אתה — שב במחנה!

אלא שהדבר לא ניתן להם, פשם שלא ניתן לקודמיהם. יש הכרח בדבר שהמתנדבים עצמם ישמיעו את קולם. אילו היתה המלחמה קצרה — ודאי היה כבר מאוחר, אך נראה שעוד ניתנה לנו שהות, ועוד נספיק למלא מה שהחסרנו.

הפיגור שלנו — נושא מכאיב. כל אחד מאתנו יודע ללגלג על המאחרים. כמה יודעים אנחנו לנוד לדמוקרטיה באירופה שהיא מפגרת. עתה נוכחנו שגם דיקטטורה גדולה וחזקה פיגרה שנתים. ואנחנו רואים את גשיא ארצות־הברית, שאפשר אינו רוצה לאַחר, אלא שאינו יכול להכניס את ארצו למלחמה בלי איחורים קשים. ובמקום נאום הפקודה הוא נאלץ לנאום נאומי־שידול. ועל כל הפיגורים האלה בהפרת העמים סופגים אנחנו, יולנו, מכות. כל זה אצלם. ואצלנו? האין דרך הגיוס, מאז החל ועד היום, יועה איחורים ופיגורים?

החבר שדיבר לפני אמר פי הוא „הולך בלי התלהבות, ורק מתוך הפרת חובה אלמנטרית“. אינני רוצה להיות בוחן־פליזת. ואם יקומו שלושים אלף צעירים וילכו „בלי התלהבות“ — לא יפחדוני. אדרבא, ילכו בלי התלהבות ובלבד שילכו. אני גם אינני רוצה להכריע מה מוטב: „התלהבות“ או „הפרת חובה אלמנטרית“. בימי העליה השניה היו כמה מאתנו מחולקים. היו שאמרו לעצמם פי הם באים מתוך התלהבות ציונית, והיו שאמרו: לא כן, פי אם מחמת ההכרח ההיסטורי, המחלוקת הזאת העסיקה אנשים לא מעט. עכשיו, כנראה, אפשר שיפרוץ בינינו ויפוח, מתוך מה מתנדבים, אם מתוך התלהבות או מתוך הפרת חובה אלמנטרית? ותרן אני בכגון אלה, „יתלהבו“ או „יפירו חובה“, ובלבד שלא יהיו בין המאחרים שאין להם תקנה.

אך יש גם ענין פלשהו להתבונן בדבר: הצהרה זו על אי־התלהבות מה מקורה? שלילת כל התלהבות שהיא בכל מקום? האומנם? רואה אני כמה חברים המכריזים על אי־התלהבותם, ובדברים על ענינים אחרים אינם מסתירים את התלהבותם. הנה ישבתי במסיבה ציונית רפרזנטטיבית ושם דיברו חברים ותבעו התלהבות למלחמת רוסיה (אגב, הם אמרו: כלום תובעים אנחנו את הבעת היחס הזה מתוך עניינה של רוסיה? מתוך עניינה של הציונות אנחנו תובעים את הבעת הַחֶזְקָה

ההתלהבות). ולפיכך אני שואל: אם מותר להתלהב למלחמת רוסי-בהיטלר, מדוע אין להתלהב למלחמת יהודה בהיטלר? הייתי מסכים להוציא ממלוננו כל התלהבות. המלחמה היא טרגית ביותר. כל חייל יודע מה קשה היא. ואיננו יודעים איך תיגמר. וגם הגמר הטוב איננו גמר. ועוד יהיה צורך להוסיף ולהילחם. כך, יש לנהוג זהירות בהתלהבות. אך כשצאתה רואה פיצד שופעת ההתלהבות למלחמת החייל הרוסי ואין התלהבות למלחמת החייל היהודי, רשאי אתה לתמוה. לפי מתקומם פגנד זה. האם נוסל הטוהר של מלחמתנו ממלחמתו של מי שהוא אחר? האם „מטרות המלחמה“ שלנו הן פחותות בתכנן הלאומי והסוציאלי משל מי שהוא אחר? האם מפני שאין מאחורינו מעצמה גדולה המצוה עלינו ללכת ואנחנו, כולנו, הולכים מתוך התנדבות בלבד, מתוך הפרת חובה אלמנטרית, לפי צו פנימי, האם מפני שאחרים אינם חולקים לנו את הכבוד הראוי — נוסלים אנחנו בעינינו? האם נאמנים אנחנו פחות מאחרים על אהבת-החירות, על חתירה לקראת עולם חדש וטוב יותר? האם כפועלים, כסוציאליסטים, אנחנו פחותים מאחרים? מה טיבה של התלהבות זו המשתפכת בראש חוצות, והמכוונת את זרמה רק אל מה שמחוץ לנו? לא לנו, לא לנו פי אם להם הגבורה, להם התפארת. ותמיד כך.

אף אני נלהב להיאבק העצומה והטרגית של רוסייה. לא הייתי נלהב כלל וכלל למדיניות הפיוס של מוסקבה במשך השנתיים שקדמו להתקפת היטלר (ואם לא יהיו כופים עלינו ויכוח על העבר — לא אבוא לגרד פצעים, פי לא עכשיו הזמן לחשב את חשבונה של אותה מדיניות: במה עלתה לנו, ולעולם, ולרוסייה). אך למערכה הכבירה של עמי רוסייה, על אפריהם ופועליהם ומהנדסיהם וטייסייהם, אני נלהב מאד. אלא שהתלהבות זו אינה תופסת את כל חדרי לבי, והיא משאירה מקום לעוד התלהבות. אני נלהב לכך, שאנגליה לאחר מינכן, לאחר פניעת אירופה פולה, לאחר נפילת צרפת, לאחר שנשארה יחידה ובודדת במערכה — ידעה לעמוד בה. ידעה לעורר אָמון בעצמה — תוך הקרבנות העצומים — ידעה לעורר אָמון באמריקה, וידעה עכשיו להושיט יד נאמנה לרוסייה. המותקפת. מה היה עתה גורלנו אנו, מה היה עתה גורלה של רוסייה, ובאיזה מצב היה העולם פולז — אילמלא עמידתה זאת של אנגליה.

אילמלא קשיות־ערפה של לונדון המופצצת לילה־לילה, אילמלא הסול־דריות מרצון של הדומיניונים, אשר ויתרו על הדרך הקלה של התבדלות ובלי כל לחץ וכפיה הצטרפו למערכה. לאחר שאנגליה עמדה כאשר עמדה — ניתנה האפשרות לרוסיה המיתקפת להצטרף אל הפזחות הלוחמים, וארצות־הברית יש להן עתה למי לעזור ולמי להתחבר.

לא אָבוש ואוֹמר, פי אני נלהב גם למלחמה שלנו. זו התחילה לפני ספטמבר 1939. הָחַל מ־19 באפריל 1936 נמצאים אנחנו בתוך היאַבקות אשר כפּו עלינו מדינות „הציר“. במערכה הזאת עמדנו זמן רב לבדנו. אחרים גם לא הבינו לתכנה. מי האמין לנו אז, פי ההיאַבקות שלנו עם חָג־אמין היא היאַבקות עם סוכני „הציר“ ולא עם תנועת שחרור לאומית־מהפכנית? מי שלח לנו מברקי־עידוד? להיפך, רבים שלחו החלטות־תמיכה לפורעים בנו. גם הקומאינטרן, גם הקונגרס ההודי, גם אישים חשובים. בודדים, בלתי־מובנים, עמדנו במערכה הזאת ולא הרפינו מן הבנין. וגם הגזירות שניתכו עלינו, ומדיניות־הפיוס מסביבנו — לא המיתו את עמידתנו. האין עמידתנו זאת ראוייה להתלהבות?

זכורני, היו שנים שפעולם ניתן פרסום רב לעניני סין. וגם אצלנו פרו ורבו אז מְרָצים לעניני סין, פי „ההתלהבות“ פולה פנתה פתאום לצד ההוא, ושימשה עדות לדעה רחבה, לסולידריות בין־לאומית ולהרגשת הזמן המהפכני. אנה פגה אותה התלהבות? האין לדרוש שמך מן ההתלהבות הזאת — המבקשת נושא — לעניננו אנו?

ובדברנו על ההתנדבות נבקש לראות מהו הנימוק המכריע. יש נימוקים הטובים פשלעצמם. אך אינם מספיקים. מי שטוען בשם חובת העזרה לאנגליה ומעמיד מופת את האוסטרלים — מתעלם מהבדלי המצב ומן הנופך המר שביחסינו אנו. כל משתמט יכול להניח על השולחן את „הספר הלבן“ וגזירות הקרקע — ויהיה גיבור לאומי. עצתי בכל הבירורים שלנו להימנע מאַנגלו־מְנִיה ומאַנגלו־פּוֹבִיה כאחת. ההפרזה היהודית בהערצת אנגליה או בגינוייה — אינה עוזרת לנו למצוא את דרכנו. וגם לחיילינו יש ליעץ: אַל יפלו לתוך התפעלות מן האנגלים ומהליכותיהם, ואַל יפלו לתוך גינוי האנגלים. להפיר עם זר ולהעריכו נכונה אין זה מן הדברים הניתנים על נקלה.

אומר דבר שלא קל לאמרו. גם הנימוק הגדול והפשוט ביותר: מלחמה בהיטלר — האם הוא לבדו אינו מספיק לנו? אין אנו זקוקים ואין אנו יכולים להרבות דברים על רצוננו בדבר. אבל אפשר לטעון — ובצדק — פי עצם הבנין שלנו בארץ. כל צורת-התגוננות יהודית כפאן, כל אניית-עולים, כל הרחבת ההתישבות הרי הם מלחמת-חיינו בהיטלר, וקיום ישובים סוציאליסטיים בארץ זהו מעשה אנטי־פאשיסטי העולה בערכו על כל הדיבורים האנטי־פאשיסטיים בקונגרסים האנטי־פאשיסטיים. וקרבות במלחמה אנחנו נותנים דינו וגם מתנדבים נתנו. מה איפוא מכריח אותנו להוסיף ולהוסיף מתנדבים? האומנם צריכים אנו לרוקן את הישוב מפל בחור וטוב?

אך יתרעמו עלי שאינני מסתפק בחשבונות הכלליים — המשותפים לכל העולם המותקף על ידי היטלר — ואני שואל לחשבון נוסף. אני מחייב לעצמי את „האגואיזם“ הזה. הפרט יכול לרצונו לעלות עולה תמימה על מוקד, מבלי לשאול. אומה איננה יכולה שלא לשאול מה צפוי לה. ואלה המכריזים פי העם היהודי אינו רשאי לשאול שאלות — מי יפה את פוחם לכך, על חשבון מי הם רחבי־לב כל כך, וממי למדו זאת? כל עם שואל. גם האנגלים שואלים, גם הצ'כים והפולנים אינם חדלים משאול. ומותר לנו לדעת פי יש ויש חשבון מיוחד של העם היהודי במלחמה הזאת. יש גם חשבון מיוחד של חצי המיליון יהודים בארץ־ישראל בתוך חשבון העם. וחייב אני לשקול: ההתגייסות הזאת — האם תפחית את פוחנו לשמור על היקר לנו מפל או תגדיל אותו?

ארץ־ישראל עומדת בחזית ממש מן הרגע בו נפלה צרפת ואיטליה נכנסה למלחמה. מאז עמדנו כבר מאה פעמים מול הסכנה האחרונה, ומעשה־נסים הוא שכל פעם רחקה הסכנה לזמן־מה. האין אנו שואלים את עצמנו: מה יהיה בבוא אותו רגע מר ואיום? אין אנחנו טובים מאחינו בפולין וברוסיה — ואין אנחנו ראויים לגורל קל מהם, אך המאמץ ההיסטורי של העם היהודי במשך ששים השנים — מה יהא עליו? הרי בגרעין ישובי זה תלוי בדורנו ובדורות הקרובים ההמשך הגדול, והשמדתנו הרי היא מחיקת כל התמצית המרוכזת של המאמץ הציוני והמפעל החלוצי בארץ.

ומחוץ כך אני מגיע ליתר-התגייסות. עם כל רצוני לשמור על הקיים, להוסיף עוד בנין, לפתח עוד ענף במשק ולעשות כל מה שמצטרף לו, מאמץ המלחמה התמידי של העם היהודי, רואה אני כי עוד יהודי מחזיק רובה — הוא הוא המכריע בשעה זו. הוא יציל עצמו ויציל אחרים. בזמנים קודמים היו שיקולים: משפחה, אשה, ילדים. המלחמה הזאת מבטלת אותם השיקולים. האוכלוסיה הציבילית מוגנת פחות מאיש-הצבא. כך הוא עתה בכל מקום, ואצלנו על אחת כמה וכמה. אף נשלה את נפשנו — האויב אורב לנו לא רק מצבר לגבול. וגם פנגד הניס החמישי בארץ גדול פוחו של בעל הנשק הלגלי אפילו מבעל הנשק הבלתי-לגלי. ואילמלא היינו מתחכמים ומחפשים חשבונות רבים היינו יודעים את החשבון הפשוט: להרבות במידה גדולה ביותר את מספר תופסי הנשק כדת וכדין ובכל פורטר ציית שהן.

כנגד החשבון האחד הפשוט הזה ישנם בעלי חשבונות מחוכמים רבים. הרביוניזיסטים, למשל, אינם מסתפקים בקטנות, ועד שלא יתנו להם מן המוכן צבא יהודי שלם, על דגלו ועל פיקודו, אינם מסכימים. ולפיכך... אזהדים הם את עמדת ד"ר מגנס, הנכסף לחובת צבא ארצית, שהיא ממילא שוללת צבא יהודי, ולפיכך הם מסייעים לאוירת-ההשתמטות. כיצד משיגים צבא יהודי — ודאי ידוע להם, אלא שאינם מגלים לנו מיום שהמדיניות הציונית נעשתה לדבר של ממש פוגשים אנו יהודים אשר תמיד יש להם ברירה: או שתתן להם הפל כחפצם, כתוב וחתום, או שפל העסק אינו פדאי להם. והם גם חכמים וגם פטריזיסטים. הם יודעים להבליט את הפגם בכל מה שתעשה. אפשר לשער מה היה חלקנו היום בארץ ומה היה פוחנו להילחם על עתידנו אילו בחרנו בדרפם של אלה אשר פוחם גדול בדרישה בפה ובפרישה ממעשה.

מגילת המשא-ומתן היהודי בדבר השתתפותנו במלחמה — ודאי עוד תגולל לפנינו ביום מן הימים. ואזי נדע באיזו אורירה דוחה ושוללת התחיל הדבר. כל נכונותנו היתה אך למשא. ואפשר היה לראות כי רק לאחר לחץ בלתי-פוסק ולאחר תלאות רבות, פשלא יוכלו עוד לנתר עלינו, רק אז יוזו מן העמדה השלילית. ובתוך האורירה הזאת, כשפוחות

גדולים ביקשו להיפטר מאתנו ולערבב אותנו בין החילות השונים, נוצרו למרות הכל קמעה קמעה עמדות יהודיות. ואם משרד המלחמה נאבק עכשיו עם חוגים גבוהים על תוספת יחידות יהודיות, הרי זה מפני שבינתיים הוקמו יחידות שלנו והן הצדיקו את עצמן.

בענין הצבא חזר אותו הדבר שאנו מכירים בענין קרקע והתישבות. מן היום הראשון לאחר הצהרת בלפור לא זכינו לפעול בתוך ארצה מדינית נוחה ומסייעת. ואנחנו לא ישבנו להמתין עד שיהיה מזג-אוויר נוח, אלא היינו טורחים ועמלים ובונים ומעלים יהודים ויוצרים את הקרקע לרגלינו, אשר מעליו נוכל להיאבק היאבקת של ממש לשינוי התנאים המדיניים. וכן גם בענין הצבא היהודי, יפה היה הדבר אילו היו בני הברית פונים אל האומה שממנה התחיל היטלר את מלחמתו בעולם, ומזמינים אותה להיות שותף שהזכויות במלחמה פנגד היטלר. לא זכינו לכך. היה ההיפך הגמור. אפשר היה מתוך עלבון צודק לפרוש ולקבול ולהמתין עד שיתעוררו שליטי עולם ומהפכני עולם לתקן מה שפגמו בנו. אנחנו בחרנו בדרך אחרת — „לחדור“, להתקיים על כרחו של כל מי שאינו רוצה בנו, ולהביא לידי כך שיפירו בקיומנו.

קיבלנו כאן מפי האדם המוסמך שיעור-הסתכלות מאיר-עינים ממש על דרך היאבקת הקשה והנצחונות הקמעוניים, באמת שעל שעל, ועל הפוחות הנפשיים העצומים אשר אנשינו אנוסים להשקיע בהם. תיאור שיש בו מן המעציב ומן המגוחך ומן המשמח כאחד. כי התיאור גם הבליט שנתבי-העינייים הזה הוא אף על פי כן נתיב-עליה. השלב הראשון, הקובע בנתיב זה, הוא שנפטרנו מסכנת פלוגות מעורבות ששליחותן המדינית היתה צריכה להיות מחיקת פרצופנו הלאומי תחת מסוה של „שלום“, ושליחותן המעשית בחיי יום-יום — להשפיל ולמרר את חיו של החייל היהודי ולסכסך בינו ובין שכנו ולהרחיק שלום.

משנפטרנו מן המוקש הזה ואושר דבר היחידות היהודיות — נפתח לפנינו השביל לצבא יהודי, שביל צר שבידינו לפרוץ אליו ולהרחיבו. אך כאן נתגלו כל המעצורים הפסיכולוגיים הרבים שהצטברו אצלנו. אילו היתה ההתנדבות שלנו מקיפה את כל אלה שצריכים להתנדב היינו יכולים לנהוג יתר חסכון בכוחות המשק שלנו. היינו לוקחים מאנשי

המשקים רק במידה שהם דרושים להחזקת הקאדר שלנו (הפננה לאו דוקא לקורפורלים וסרנ'נטים כי אם להחזקת רוחו של הצבא, למתן דמות עברית, לכוח מכוון ומדריך בימים רגילים ומכריע בשעת-מבחן). פי הדבר האחרון שאנו רשאים לצמצמו בזמן המלחמה הוא המשק החקלאי. אולם נתהנה בשוב מצב כזה שלא היה אלא מי לדבר, המשק החלוצי היה כמעט הפתובת היחידה, ויתכן שמשום כך פונה הלחץ באופן בלתי-פרופורציונלי אל המקומות המהווים פשהם לעצמם עמדות ביצור והתגוננות. הלכתי אמש ברחוב וראיתי פיצד אנשים רבים יושבים בחוץ, באפלה, ומקשיבים לפינת-החייל בךדיו. כל הרחוב עמד הקשיב. אפשר שזה מציין התחלת-מפנה בהרגשת הקהל. אך המפנה לא יבוא אם אלפי המתנדבים לא יביאוהו. אין התזוזה יכולה לבוא אלא מכאן.

אחד החברים אמר פי לא חשוב מה שהחייל אומר, הן הוא פבר התגייס. טעות. הרגשתו של החייל קובעת יותר מפל דברי התעמולה. הנודמן לכם בהיותכם בחוץ-לארץ להיפגש עם פועל שבא מן הארץ? האם לא הקשיבו לדיבורו לפי תומו ביתר אָמון מאשר למטיפים הגדולים? ואם אותו פועל היה מאוכזב או מיֹאש — היה משיב רוח פסירה על סביבותיו. לפני זמן-מה נודמן לי לקרוא בזכרונות של מהפכן יהודי זקן, פיצד השפיע עליו מכתב-אכזבה של פועל מימי העליה הראשונה, לפני 55 שנים, להרחיקו מארץ-ישראל. מה שמביאים החיילים בביקוריהם בבית יש בו פדי להפיח רוח חיים בהתגייסות או להשיב רוח-פיפחון קרה. איני דורש, כמובן, מאת החייל שיאמר אחרת ממה שהוא מרגיש. והרגשה רעה אי אפשר להחביא בשק. בין היוצאים בסך לארץ משא-נפשם נמצאים תמיד בני-אדם המוצאים פי טעו במיקחם. ותמיד ישנם פאלה בין מתנדבים לצבא. וכל אחד מאתנו בכל אשר הוא עושה את שלו יודע חולשות ופגעים. אך הדבק במשא-הנפש נושא אותם אחרת מאשר „הטועה בחשבון“. את האוירה הטובה בין החיילים רואה אני פרא שי-ת-תעמולה להתגייסות. בלי אוירת התלהבות בקרב החיילים לא תשיג שום תעמולה מן החוץ את מטרתה.

חבר אחד אמר שהיה רוצה שהחייל ההולך ברחוב ידפוק במגפים פהוגן, וירגישו בו. אין זו הדמות הנכספת של חייל — המתנפח ומתיהר.

אך שנדע את ערכו ולא יפול ברוחו מפני האדישות או „האידיאולוגיה“ שברחוב — רצוי ודרוש.

ושמא חסרים אנו ויפוחים — נתברכנו בויפוח פנימי על התחומים הגיאוגרפיים של הגיוס. אין זה תענוג לבגוע בדבר, אך אין אני רשאי לפסוח עליו. אין בינינו שום ויפוח על כך שאנו מעונינים במכסימום של חיילים יהודים להגנת הארץ ממש. אין אנו נוטים כלל להקטנת החשיבות הנפשית של הימצא החייל העברי בארץ גופה. אך בשעה שחיילים אנגלים הולכים למורמנסק וטייסים אנגלים טסים להגן על לנינגרד (והם ודאי לא נתחנכו על פטרויטזים ולנינגרדי דוקא) — אין זה מתקבל כל כך על הדעת שאנשים יעוגו עוגה סביבם ויאמרו: אין אנו חייבים להגן אלא פאן בלבד. אך הואיל ואצלנו יש לכל חוג קונצסיה לא רק על השקפות פוליטיות כי אם גם על מדיניות עצמאית ואפילו על איסטרטגיה עצמאית — במצא מי ששקל ומצא כי ההגנה הטובה יותר על הארץ היא ברפיח ובדפנה, וכל זמן שהיטלר לא הגיע עד הנה — לא נזוז. באמריקה כבר סבורים שאין להגן על חצי-הפדור המערבי מפלי שיגנו על חצי-הפדור המזרחי, ואצלנו עוד סבורים כי אנחנו לחוד ואגן ים התיכון לחוד. איני יודע אם הכל אצלנו מרוצים מן העובדה שבעקבה ישנה פלוגה שלנו — הן ספק אם עקבה היא בתחומי ארץ-ישראל. הן גם אנחנו גורסים את תחומי הארץ לפי מה שפקידים מסוימים גזרו אותה לפני עשרים שנה, ואם הם הוציאו ממפתנו את החורן ואת הליטאניס רואים גם אנחנו אותם כחוף-לארץ. אך אילמלא היו לנו פלוגות במצרים לא היתה לנו גם פלוגה בעקבה.

איני יודע באיזו מידה ניתן לכל עם המשתתף במלחמה להכתיב למשרד המלחמה תכניות איסטרטגיות, אולם יודע אני כי התחכמות יתירה אין בה משום חכמה רבה. המחשבה כי בצאתך למלחמה יכול אתה לתפן מראש את הרצוי לך ואת הבלתי-רצוי — הולמת בני-יהודים מפונקים, אבל לא בני-אדם שיודעים אל מה הם הולכים. אין במלחמה ביטוח מפני הפתעות בלתי-נעימות, אך יכולות להיות גם הפתעות אחרות, שאין איש מבטיח אותן. זכורני, בשעה שהגדוד העברי במלחמת-העולם הקודמת יצא לאימונים למצרים היה הדבר קשה ומוקשה לרבים מאתנו: למה מרחיקים

אותנו מעל אדמתנו? עכשיו אפשר לראות פי גם חששותינו מאז וגם תקוותינו מאז לא נתקיימו. אך יודע אני גם זאת שכמה דברים אשר לא חששנו ולא קיינו — נתקיימו. איש מאתנו לא ראה אז בחלומו את הגנת תל-חי. אך אילמלא הגדוד העברי לא היתה לנו גם תל-חי.

טוב שנדע פי אין אנחנו מחוננים בראיה מקיפה של כל מה שעתיד לצמוח ממעשינו. ובענינים פוליטיים דיינו אם אנחנו תופסים את הנקודה העיקרית. הצמיחה וההסתעפות אינן בידינו. איש לא הבטיח לנו שתעמוד פלוגה יהודית בעקבה, כמו שאין אנו יודעים מה צפוי לה לאותה פלוגה. במשך שנים ידענו פי עקבה היא בשבילנו טאבו. כל הנסיונות לתקוע שם יתד נדחו בתוקף. ופתאום, ודאי שלא על דעת הנציב העליון, ונדאי גם שלא מתוך שהמפקד ביקש לעשות לנו נחת-רוח, מופיעה שם פלוגה יהודית. אין זאת התישבות, כמובן. היא יכולה להיקרא משם כלעומת שנשלחה, ואף על פי כן. „כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו — לכם נתתיר“.

אין להפרינו, כמובן. החייל העברי בשעתו היה גם בקאלט, אך לא היה המשך. עוד לא היה. צריך יהיה לחתור להמשך.

אין ללמוד מדברי שאני נלהב להוצאת פלוגות מן הארץ. אך אני יודע פי לא כל החשבונות הרצויים לנו ניתנים להיעשות במלחמה. דיינו אם נעשה את החשבון העיקרי. צריך שיהיו לנו מתגייסים רבים — ואז יספיקו גם למקרי משלוח וגם לצרכי הארץ עצמה.

יש תולים תקוות בהטלת סנקציות, ולפיכך הם מרבים לדבר על סנקציות. אין אני חסיד של סנקציות בכלל. אני מודה פי יש תפקידים שאינם יכולים להתמלא על ידי משתמטים — כמו הוראה, שירות לאומי וכו'. אך אין זה לכבוד ההתנדבות ולא לתועלת שיתקבל הרושם פי יורדים לפרנסתו של המשתמט.

אין אני תולה את הצלחת ההתנדבות בקנסות, פי אם באוירה הציבורית. ובזה יש ויש לעשות. וקודם כל — דאגה למשפחת החייל. המחלקה המדינית השתדלה אצל השלטונות ולא השיגה בזה את חפצה, אך אין להרפות וצריך לשוב ולשוב ולדרוש. לא נוכל לעמוד בפני קשי מצב המשפחה של המתנדב. וההסתדרות הציונית צריכה

גם לאמור את דברה לגבי עתידו הפלפלי של החייל בשובו מן המלחמה. צריך כבר מעכשיו להתחיל בעיבוד ההצעות ההתישבותיות.

חשוב גם לבצר צמדה ציבורית לחייל. הגדוד העברי תפס בשעתו מקום נכבד בחיי הארץ. ועכשיו — עשרת אלפים חיילים עברים אינם ניכרים עדיין כלל בציבוריות הארץ-ישראלית! היה זמן וב„ועד הזמני“ — שקדם ל„ועד הלאומי“ — ישבו באי-פֹח הגדוד. ועידת האיחוד בפתח-תקה היתה מעשה ידי החיילים. בכל מקום היו הללו לא רק נציגי ה„אינטרסים“ של החיילים, כי אם שליחי השאיפות המדיניות. פיננס זה הנהו ראשון להפעלת החייל בציבוריות. אילו עמדנו עכשיו בפני בחירות לאסיפת-הנבחרים הייתי דורש שתיתן האפשרות לחיילים להשתתף בבחירות.

אני מסיים בהצעה, שאיננה נוגעת לכל מאת האחוזים של חיילים, אך נוגעת לרבים רבים מהם. בקרוב תתקיימה הבחירות לוועידת ההסתדרות. והייתי רוצה שכל אלה שהנם חברי ההסתדרות או רואים עצמם כחברי ההסתדרות בכוח — ישתתפו בבחירות וישתתפו בוועידה. נפנה אל המפקדה ונבקש מאתה שתרשה זאת. ואיני מתכוון לכך שהמפלגות יכללו חיילים ברשימות הצירים, ושפנרת או רמת-הפּוֹבֶש או אילת-השחר ישלחו בין ציריהם גם את נבחריהם החיילים. רוצה אני שהחיילים יופיעו מטעם החיילים. זו תהיה התעמולה הטובה ביותר להתגייסות. ומשלחת כזאת בוועידת פועלי ארץ-ישראל תהיה לברכה לוועידה. היא תסייע להפנות את המחשבה של ציבור הפועלים אל עיקרי הדברים. אל השאלות החמורות של קיומנו ושל היאבקוננו המדינית.

אחדות חיילינו

(בכינוס חיילים, ג' באלול תש"ב, 16 באוגוסט 1942)

למדנו במלחמה הזאת, עוד יותר מאשר במלחמה הקודמת: לגבי עניינינו אנו אין להתיאש, אבל אין גם לבטוח במה שהושג. בכל משא-ומתן פוליטי וצבאי שלנו עמדנו לא פעם במצב שנדמה היה כי הפל אבוד.

ולא פעם עמדנו גם במצב שנדמה היה פי הרבה הושג. לא היה ממש כשנדמה היה שהושג הרבה, ואין להתיאש בשעה שנדמה שהפך אבוד. בגדודים העבריים הקודמים עמדנו זמן רב במשא־ומתן ממושך על הקמת דיביויה. מה שהשגנו אז על ידי הקמת בטליונים יהודיים לא הספיק לנו. אמרנו: לא תתגלה היכולת הגנוזה בחייל היהודי אם לא ילכדו אותו לחטיבה צבאית בעלת־ערך. וביקשנו ותבענו: דיביויה. וכבר הגיעתנו השמועה שבלונדון נתמנה גנרל יהודי לדיביויה. ובסופו של דבר, את הדיביויה לא קיבלנו הגדודים העבריים פוזרו בחזק־יד. וגם במלחמה זאת היו רגעים שנדמה היה שפבר השגנו משהו חשוב, ונהדפנו חזרה. מן היום הראשון של המלחמה, מן המשא־ומתן הראשון של וייצמן־צ'מברלין, ועד תשובת לורד מוין בבית־הלורדים — קיבלנו תשובות שליליות. ובכל זאת השגנו עתה משהו. השגנו דבר אשר לו שאלנו עליו את הנציב העליון לפני שבוע. עלול היה לומר שהוא מקוה כי דבר זה לא יבוא; ולו שאלנו את ראש הסוכנות בארץ — ספק אם היה אומר שהוא מקוה לו כי יבוא.

מכאן אתה למד: אין להרפות. מפסימום של התמדה ועקשנות מצדנו יכול אולי להביא תוצאות. אין בטחון בהישגים שלנו — הם עלולים להיות בכל רגע בטלים ומבוטלים. אין הם תלויים רק בנו בלבד, אבל אינם אפשריים בלעדינו, בלעדי התמדתנו וקשיות־ערפנו. ומה שהשגנו אינו צריך להיות הישג אחרון. לא נדע להעריך נכונה את ההישג הזה של גדודים יהודים בתוך רגימנט ארץ־ישראלי, אלא אם נזכור ונרגיש עד מה מצבו הפוליטי של העם היהודי בעולם במלחמה זו שונה לרעה ממה שהיה במלחמה הקודמת, אם נזכור שהדבר הושג לאחר שלא רצו לשמוע עלינו ולא רצו לדעת אותנו, לאחר התעלמות במשך קרוב לשלוש שנים — התעלמות מכוונת ומחושבת. על חשבון מי נזקף את ההישג הזה? נחזיק טובה למה שעשו ידידינו בלונדון ובניר־יורק, נחזיק טובה למה שעשו גם ידידינו הנאמנים שלא מבני עמנו. נפיר בעבודה ללא־ליאות שעשו אנשי הסוכנות בירושלים. אבל אילמלא היה קיים החייל היהודי — לא היה ההישג הזה אפשרי. הוא בא בכוחו ובמאמציו של החייל היהודי.

אכן, הגורם המכריע בגורלו של החייל היהודי הוא החייל היהודי עצמו. ונדמה לי שמפחינת המדיניות היהודית לא תפס עדיין החייל היהודי

את תפקידו. ודאי, יכול החייל לומר: אני עושה את שלי, אני הולך לצבא, ממלא פקודות, ומה לך עוד? יתכן שבשביל כל חייל אחר בעולם הרי זה מספיק. הן לשנות את האיטרטרגיה של רוזבלט וצ'רצ'יל וסטאלין אין בידינו. ובכל העולם" מקובל שחייל חייב לא לחשוב, פי אם לציית. אבל גם בענין זה אין אנחנו ככל הגויים. יש לנו כבר מסורת של הגדודים העבריים במלחמה הקודמת, שהעיוז לחשוב ולא תמיד ראו אפשרות לציית. הם ראו עצמם לא רק ממלאי פקודות אלא אף נושאי המדיניות היהודית באותה תקופה. ואני נוטה לחשוב פי דבר מעין זה צריך שיחזור גם עכשיו. אינני מעונין, חלילה, להסית את החיילים באוכלוסיה הציבילית, אלא מאמין אני בעומק לפי פי הציננות זקוקה לכך שהחייל היהודי לא יהיה בלבד חייל בצבא הבריטי, פי אם יראה עצמו חייל בצבא האומה העברית. ובתורת כזה יקבל על עצמו גם חובות וגם זכויות, שחייל בדרך כלל אינו מקבל ואינו תובע אותם לעצמו. מתוך נימוק זה דרשתי שההסדרות הפללית תניע את השלטונות שיאפשרו לו לחייל לבחור ולהיבחר לועידת ההסדרות, ואותו דבר צריך שיקום לא רק בהסדרות העובדים — אלא גם לגבי אסיפת־הנבחרים ולגבי כל החיים הציבוריים בארץ.

חשבון הציבוריות היהודית הוא עגום מאד, מכל בחינה שהיא. איננו יכולים לשפוח שהיהדות החיה והפעילה ביותר, זו שעשתה את הפיסופים הצינניים לכוח יוצר, את הציננות לתנועת־עם, שהוציאה מקרבה את הטיפוס של לוחם צינני, את איש ההגנה, השמירה והמעוף הצינני־המדיני — שהיהדות הזאת כבולה ודרוסה, נתונה לביזוה ולאשמדה, ואין קולה נשמע. ודבר זה חל על כל יהדות המזרח. לא רק על היהודים הנמצאים בשבי היטלר — גם על אלה הנמצאים ברשות בנות־הברית.

בטלגרמות מזכירים גבורות של פרטיזנים וחיילים יהודים. יש צורך בכך בשבילנו, בשביל תעמולה בין יהודים, ואפשר יש צורך שהגויים ידעו פי היהודים נלחמים בגופם. יהודים אזהבים לשמוע שיהודים מצטיינים. אך כל זה איננו מצטרף לחשבון של כוח יהודי, להפרה לאומית, לביטוי הרצון הלאומי. ומעבר לאוקיגוֹס — גם שם רחוקים היהודים מהפרה של עצמאות יהודית וגם שם מפחדים. במובן זה נסוגה ההיסטוריה היהודית

אחורנית ממצב הדברים שהיה באמריקה בימי הגדודים העבריים, — ימי סירקין, ברוכוב, רוטנברג, שמריהו לוי — ימים של תסיסה יהודית גדולה, אשר לא הבשילה הרבה פירות, אך יצרה לפחות אורה של הודקפות יהודית והשתיקה במקצת את קולות ההתבוללות והאנטי־ציונות. מבחינה זאת הננו עתה במצב קשה למדי.

וכשאנו מביטים עתה על סביבותינו ומחפשים נושא של מלחמת הציונות, נושא שלא יהיה נרתע מקשיי־המלחמה — איננו מוצאים אלא את הישוב היהודי בארץ. ואני אומר זאת בלי כל רצון להגזים בערכנו, ומתוך הכרה שהישוב כשלעצמו אינו כלום אם אין מאחוריו עם יהודי. אלא שזהו השבט היחיד היום שהוא גם בן־חורין ואינו אנוס להחביא את קולו, ויש לו כמה אפשרויות עשיה, ויש לו הניה יהודית וחינוך פוליטי ציוני ונסיון של עשרות שנות־היאבקות על עצמאות יהודית.

והחיילים היהודים והיחידות היהודיות כמו שהן עכשיו, על מעלותיהם וחסרונותיהם, הרי הם התמצית של כוח לוחם יהודי. רחוק אני מלומר: אתם ואפסכם עוד. ודאי שאינני מקל ראש בתפקידי הבניה וההיאבקות שמחוץ למסגרת הצבא. אבל בכס רופו ברגע זה הכוח הלוחם הגדול ביותר שבישוב. אתם נתבעתם ונעניתם והרי זה מבחן מה. מובן, יש כל מיני מבחנים. לפי האגדה היה בר־פוכבא בוחן את חייליו בקיצוץ אצבעות או בעקירת אילנות אגב דהירה על סוסים. ההתגייסות לגדודים העבריים איננה תובעת היום מבחן כזה. ומבחינה אינדיבידואלית יתכן שהיו לאנשים בארץ מבחנים אידיאיים קשים יותר מאשר ללבוש מדים. ואף על פי כן צריך לומר כי במצב זה של הישוב, באותם המושגים ששלטו בישוב בשלוש השנים האלה — גם בחלקים הטובים שבו לא היתה הבנה למעמדנו במלחמה הזאת ולא היתה אמונה בערך החייל היהודי — מהה החייל היהודי חטיבה מיוחדת, הממלאה לא רק את תפקידה הצבאי, כי אם גם שליחות ציבורית חשובה.

כנינוס־המתנדבים הראשון אמרתי לחיילים: קחו את הגיוס בידכם. רק לחיילים יש הכוח להפוך את הגיוס לתניעה ממש. מאז התקדמו הדברים במידת־מה, אך לא במידה שתניח את הדעת. יודע אני שהחיילים כאלו התעייפו מדיבורים על גיוס. זה מזכיר לי מה שהיו אומרים

לפני הרבה שנים: „למה צריכים פועלים לדאוג לעליה? — עליהם לסדר את עניני העבודה שלהם!“ אבל כשם שהפועל העברי אי אפשר לו שלא יהיה חושב על עליה, כך לא יתכן — כל עוד יש את מי לגייס בארץ — שתתקיים פגישה של חיילים ושלא תטפל בגיוס. כל כמה שהחייל פואב את כאב העזובה בישוב, כל כמה שיהיה דואג את דאגות עתידו הפרטי — הדאגה הגדולה ביותר לחייל, פחייל עברי, היא הדאגה להגשמת הגיוס. היא קודמה לשאר, מפני שעל ידי ההתגייסות יקום הפוח אשר ישנה ויתקן את השאר. לפיכך אנו חוזרים וחוזרים אל ענין הגיוס. וכל כמה שהחיילים יכולים „לגייס“ מקרבם פוחות למען הגיוס — עליהם לעשותו. ולא מפני שאנחנו „רוצים“ שהמלחמה תארך עוד הרבה. כל יום של מלחמה הוא בשיבילנו אבדן של אלפים ורבבות, אבל לא בידינו לקצר את המלחמה. איננו יודעים מתי יהיה קצה. וכל עוד יש בידינו להגביר את פוח היהודים במדים ובנשק — איננו רשאים לחדול. שום גורם עולמי איננו מביטח לנו שיתחשב בנו. אבל אין עם קובע לעצמו אורגניטציה על פליה השמדה. אין עם מתפרק מדאגותיו בגלל תקוה למגפה או להתפרצות אש מבטן האדמה שתשים קץ לצורתיו. גורמי הפליה מרובים, אך תפקידנו הוא להיאחזו בכל הגורמים החיוביים שניתן לנו להיאחזו בהם. בפנים ובחוץ. ומותר לנו לחשוב שעוד חמישה-עשר אלף יהודים במדים וברובים לא יהיו בשבילנו מחוסרי-משקל. אינני יודע מה יהיה חשבונם של הגדודים העבריים על כף המאזנים של המדיניות העולמית, כיצד יעריכו אותם ומה יתנו לנו תמורתם. אך חשבון ראשון של הגדודים היהודיים הוא לא לפי מה שיעריכו אותם מחר, אם ירצו להודות בערכם או לא ירצו. עם, הפותח את ספר חייו, ענינו לראות שההורה שלו לא יבייש אותו, ושאת השאנסה האפשרית לא יחמיץ. עלינו להרבות ככל האפשר את הגרעינים של פוח יהודי ולחשל את עצמתם הפנימית.

ומכאן — לארגון החיילים, לאחדות החיילים. מביט אני בדאגה על כך שלאחר יותר משנתים של קיום היחידות היהודיות עדיין אין להן מסגרת ארגונית מקיפה ובתי-יכולת. הרי זה פגם גדול מבחינת עצם קיומו של החייל, ופגם גדול מתוך חשבונות רחוקים יותר. וקודם לכל שיקולים פוליטיים: לגבי חיינו הפנימיים אין לשער טרגדיה גדולה יותר מזו שעשויה

להתרחש אחר המלחמה, פשיטתחררו עשרים וחמישה אלף חיילים, וחלק גדול מהם לא ידע לאן לפנות. מצב בדומה לכך עבר עלינו, על אנשי הגדוד העברי במלחמה הקודמת. לא היינו רבים כל כך אז: האנגלים חזרו לאנגליה, והאמריקאים — חלק מהם נחפו לחזור לאמריקה. אבל כמה מאות פועלים מהעליה השניה לא ידעו לאן לפנות, וכמה מאות חיילים מאמריקה, שלשם כך התנדבו — להשתקע בארץ — לא מצאו דרך לכך. ימי התפרקות הגדודים גילו חוסר מען חוסר כוח שיעשה את הדרוש, והיה זה דבר מכאיב. תבענו עליה, חלמנו עליה, נשאנו נפשנו לגדולות, אלא ש„בינתיים“ לא היה מי שיעשה את „הקטנות“. ואם דבר כזה ישוב עלינו — ולא במאות, כי אם באלפים הרבה, ואולי ברבבות — ולישוב לא יהיה כוח, והמוסדות אולי גם הם יכרעו תחת דאגות למעלה מכוחם, יהיה זה אסון וחרפה. האם אין לדאוג לכך מעכשיו? והאם לא החייל הוא שצריך הראשון להתכונן ולקדם את פני הרעה? והנה כבר עברו עלינו שנתים של קיום היחידות היהודיות ועדיין לא הבינו אצלנו מה הכרח יש לנו בהקמת הסדרות החיילים.

לפני למעלה משנה, בטרם הפינוס הראשון, אמרתי לאנשים מן המוסדות, שלדעתי צריכות הקרנות הלאומיות להתכונן מעכשיו לטיפול בישוב חיילים אחרי המלחמה ולהודיע על כך. לא התכננתי שיתנסף עוד סעיף בספרות התעמולה של הקרנות. הפצתי שתהיה הרגשה גם אצל החיילים וגם בקרב הישוב כולו שאין להפקיר בשום אופן את החייל לאחר המלחמה ושחובתנו להבטיח לכל החיילים המסוגלים לחיים פרודוקטיביים אפשרות פניסה למעגל העבודה של הארץ. ענין זה פשלעצמו מצריך תכנית התישבותית גדולה והיא לא תיעשה באפס־יד ובאפס־התעוררות. אין לקוות שהמוסדות, שטרדותיהם מרובות, ימצאו בקרבם את הכוח לבצע אותה, אם לא יקום כוח ציבורי אשר יתמסר לכך בלב ונפש. ומנין יקום כוח אם לא מתוך הארגון של החיילים!

הדאגה החמרית למשפחת החייל, העזרה ההדדית, ההגנה על החייל היצא מן השירות, ועל הכל — מפעלי משק, שיכון והתישבות לחיילים — זה בלבד מהחזק תוכן־פעולה שיש בו לעזור התלהבות בת־קיימא אצל החיילים, ואפילו זה כרוך בקבלת עול כלכלי נוסף. ומפעל אשר כזה עלול

להעמיק חברות ולגלות פִּזְחוֹת. ועם כל הרצוֹן „להצניע לכת” ובלי להפריז בכוחו של החייל, אפשר לראות באופק של אותה הסתדרות משהו עוֹדף על כך. אלפים רבים של חיילים יהודים בהתארגנם יהוו ממילא גרעין של פִּזְחָה, הסתדרות עממית בעלת אופי ציוני ברור. אני שומע שיש חששות: מי יודע מה יהיה טיבו של אותו איגוד! פאילו ההר כב האנושי של האיגוד איננו אומר מה יהי טיבו. אכן, כל יציאה מחוג צר להיקף גדול יותר אינה דבר קל. המעבר מן „השומר” אל „הגדוד” לא היה קל. המעבר מן „השומר” אל ההגנה העממית — היה בשעתו פרוצס כאוב. ולא חסרו חששות. וההתגייסות של עכשיו — האין היא מרחיבה את המעגל של ההתגוננות העממית במידה שלא היתה כמִוֵּה? אינני חסיד של דיבורים על מה שיעשה ב„רגע האחרון”. אך צריך שתהיה לכל חייל יהודי הרגשה שיכול לבוא הרגע אשר בו יכריעו לא המושגים הצבאיים המקובלים. צורך הרגע יכתוב מה לעשות. צריך שכל הנסיון הצבאי והארגוני שהחייל העברי רכש לו בשנות שירותו — לא ילך לאיבוד בחיים שלאחר כך.

ועוד תפקיד אחד, אשר לא קל להגדירו, ואף הוא שמור לאיגוד החיילים: לא לגבי פִּזְחוֹת חוץ ומאורעות חוץ, כי אם לגבי הישוב והציונות. הציונות מתחבטת כל ימיה בשאלה אחת: כיצד יוצרים אומה מאוחדת מתוך עם מפוזר (מפוזר לפי נטיותיו ומחוסר מסגרת ממלכתית), שפולו שבטים שבטים, ובתוך עולם המרסק אותנו ומעמיק בנו הבדלים ופירודים. הציונות אולי הצליחה לפתור שאלה זו מבחינה איכותית, אך לא מבחינה כמותית, באשר היא עצמה, כתנועה מאורגנת, אינה אלא מיעוט בעם. היא גם לא הצליחה לפתור את השאלה לגבי הישוב. כל הנסיונות שנעשו לארגן את הישוב נתקלו בכוחות צנטריפוגליים חזקים, שמלאכתם תמיד קלה יותר. וגם אותו פִּזְחָה יחידי בציונות, אשר הבין יותר מאחרים את ערך הליכוד הציבורי וגילה יותר מאחרים כשרון להגשימו — גם דרפו לאיחוד זרועה מוקשים, עד שהדבר עלול להביא לידי יאוש. כל עוד איננו מתיאשים מן הציונות אין אנו פטורים מחיפוש דרכי איחוד. כי הציונות לא תתגשם על ידי עם מפוזר, לא תתגשם על ידי מלחמת־אזרחים, לא תתגשם על ידי טיפוח איבה, ענין שהישוב מועסק בו שנים על שנים. כל עוד אדם אינו מתיאש מחציונות — אין הוא פטור מלחפש, בתוך כל

מסגרת־חיים שהוא נמצא בה, כיצד להביא לידי מכסימום של פוח. ומכסימום של פוח אינו אפשרי בלי מכסימום של איחוד. זאת עשתה תנועת הפועלים במידה שניתן לה לעשות ובמידה שלא נתקלה במעצורים חיצוניים או פנימיים. אם תנועת הפועלים יכולה לרשום לעצמה זכויות חשובות ביצירת הטיפוס של העובד העברי, בבנין משק, בשטח המדיני והתרבותי — הרי זה במידה שהצליחה, על ידי מאמצים פנימיים עצומים, לגלות בתוכה את הפוח המאחד. ובמידה שפיגרה בכך או נכנעה למגמות מפוררות — במידה זו דרפה זרועה כשלוֹנוֹת, והיא אינה מגשימה את יעודה ואינה כובשת פיבוש מלא את לב העם.

„הארגון“ הקיים, חוץ מעצם שליחותו, — ערפו הגדול הוא בזה, שקבע את הפלל הגדול שהגנת הישוב אינה ענין של מעמד או מפלגה, ושיצר מסגרת לאומית המכילה בני־אדם שנמנים על מעמדות שונים, נתונים במצבים סוציאליים שונים ומשתייכים למפלגות פוליטיות שונות, וידע ליצור לכל אלה אפשרות מסוימת של חיים בצוותא ופעולה בצוותא. כך צריך שיהיה גם איגוד החיילים היהודים. כשאנשים נמצאים יחד בחיי מחנה, באימונים ובחזיתות — נוצרת חֲבֵרוּת ממין מיוחד, העולה על החברות המצויה בשוק. כשם שבתנועת העבודה האִמְנוֹ כי ההנהיה של חיי עבודה היא גם מאֲחדת — כך אני נוטה להאמין שיש בחיי צבא משהו המצמיח סולידריות — סולידריות מיוחדת במינה, העולה להתגבר על כמה מחיצות ולשמש גורם של אֲחִינָה אנושית ועמידה יחד במערכות הבאות.

אינני נמצא, לצערי, בתוך היחידות, ואינני יודע באיזו מידה מאַשרת המציאות של היחידות את הדברים האלה. אפשר אני משלה את עצמי בתקוה שהיחידות היהודיות יכולות להוות מין פור מצרף, מלכד ומעלה אנשים — כמו שהיו בשעתם הגדודים העבריים פרזודור רב־ערך לימים באים. הייתי רוצה להאמין שגם בגדודים של עכשיו ישנה אפשרות כזאת. אבל ברור שאפשרויות בלבד, בלי נושאים, בלי מאמינים המרגישים בהכרח הדבר, בלי נושאים הנפגשים מעברים שונים ונותנים יד איש לרעהו — אינן מצמיחות דבר. גם חֲבֵרוּת חיילית, כמו כל חברות אחרת, יכולה להישאר דבר פרימיטיבי ודל וחסר־תנופה. דרושים נושאים־רעיוֹנוֹת וגם פלים — פלים המותאמים במיוחד לתקופה של עכשיו ולחייל של עכשיו.

כל זה עושה בעיני את ענין איגוד החיילים לצורך חשוב של תנועת ההתנדבות.

כרגיל מרבים טענות למוסדות. שמעתי פאן טענה נמרצת, שהמוסדות לא נלחמו די על הסמל העברי או על הלשון העברית ביחידות. יתכן. על כל פנים כך היה המצב במלחמה הקודמת. הדמות העברית היא יותר צורך של החייל עצמו מאשר צורך של המוסדות. בגדוד העברי בשעתו היתה מצד החיילים נכונות למלחמה קשה על העברית, בשעה שז'בוטינסקי ראה בכך דבר שלא בעתו. אך עד שאנו באים לתבוע מן המוסדות — נבחון את עצמנו. רק אתמול שמעתי פי בא"פוח הסוכנות היהודית שביקר במחנה האימונים, במסיבה חגיגית גדולה, נתקל ב„יחס" מסוים לשפה העברית וראה צורך לקיים מצנת „הוכח תוכיח". התובעים הנתבעים מתחלפים אצלנו לעתים. הפעם רשאים אנו לומר לזכותם של המוסדות, שאף הם גילו בעבודתם עקשנות והתמדה בלתי-פוסקת, לא פחות ממה שנדרש מן החייל כדי שיוכל לעמוד בכל הקושי והשעמום שבחיי יום-יום. אחרי כל ההדיפות אחורנית והמכות שקיבלו נציגינו אפשר היה להתפלא כיצד לא רפו ידיהם ולא חדלו מעבודתם, הנראית לעתים סיופית. וטוב פי גם בשעת תביעה נדע שמוסדותינו לא פיגרו אחרי רגשות המתנדבים, ושהם ניהלו את המערכה על עניני הצבא העברי והחייל העברי בלי ליאות, בהתמדה, בקשיות-עורף, ביסודיות. ועם זאת אל תהיינה קלות בעינינו התביעות שנשמעו פאן כלפי המוסדות לגבי דברים ש בדמות היחידות. אדם היושב במוסד ומנהל משא-ומתן מדיני — עם כל נאמנותו ועם כל היותו חדור אותם המושגים שיש לנו — אפשר שלא ירגיש אותו עלבון וקיפוח שמרגיש החייל בבשרו. הרבה ציונים טובים באירופה הבינו לכאורה את רעיון העבודה העברית לעומקו. אבל נושא מלחמת העבודה העברית היו לא אותם הציונים הטובים, פי אם הפועל העברי. הוא שנפגש יום-יום עם העיקר ועמד בענין זה בהיאבקות בלתי-פוסקת גם עם ידידיו בציונות, שסוף סוף נענו לו ותמכו בידי. וכך גם בנגוע לתביעות הלאומיות של צבא יהודי — סמל, שפת-פיקוד. שום בא"פוח פוליטי אינו יכול לחיות את הדבר כמו שחי אותו יום-יום החייל בתוך גדודו. משום כך דרוש לחץ — לטובת הענין ולטובת

באות־הפּוֹחַ שלנו, למען חזק ידיה. פל מה שנציגותנו נמצאת יותר תחת לחץ ידידותי של חברים נאבקים — היא יכולה לפעול יותר, ואולי היא גם משיגה יותר. ולפיכך: פשם שהגיוס זקוק לכם פך גם הגנת הדמות הלאומית של הגדודים זקוקה לכם. ולפיכך עליכם לראות בהקמת מסגרת ארגונית של החיילים ענין שלכם. מסגרת זו תהיה אולי צנועה מאד. אבל היא צריכה להיבנות באופן שבבוא השעה יוכל הפּוֹחַ הגנוז שבה להתגלות.

ברכה למתנדבים

חיילים וחיילות! מתנדבי ישראל, שאו ברכה מאת מתנדב לשעבר, בן הגדוד העברי מאז, אשר לא זכה הפעם להילות אליכם, והרי הוא מלווה אתכם במבטו ובמחשבתו.

פחייל לשעבר (פמה עגום תואר זה!) היודע פי ימי־הקטנות שבמחנה אורבים לבלע את שעות־הגדולות המועטות, מברך אני אתכם, פי גם בשעות של פגעים הצפויים לכל חייל, ובשעות של פגיעות הצפויות לחייל עברי בפרט, לא תשפחו פי יש טעם לסבלותיכם, ותזכרו פי לא עוזבים אתם ולא „יתומי־קהל“, פי אם שליחים, שליחי־עם.

ולא אנחנו בלבד, בני הישוב, הקרובים אליכם קרבת מקום וקרבת רעים, שלחנו אתכם. פי רבים רבים הם, אשר אך הד פלשהו יגיע אליהם מעצם היותכם, והם יצפנו בלבם את השמועה הטובה הזאת ויהגו בה וימצאו בה ניחומים ועוזו. הלא הם מיליונים! אחים ואחיות. מרוחקים ומנותקים, לא רוחמו ולא נוקמו, בגיטאות, במכלאות־עינויים, באַרְחוֹת־פליטים, בסירות־מעפילים, ובכל נכר שהוא. הם שלחו אתכם. אתם נקמתם, אתם תקותם.

אתם אשר עזבתם משפחות קרובות, ואתם אשר משפחה אין לכם — לכולכם, לכולנו, משפחה אחת גדולה, מפורדת בחזק־ידי, רבת־סבל, רמוטה ברגל צוררים ודוויה ביד ידידים. משפחה זו, מעונה ופצועה, אינה נכנעת. היא לא תעשה נחת־רוח לאויבים, וגם לא לאוהבים, היא לא תיכנע עד אחרון היהודי.

ומשפחה זו היא שהפקידה בידיכם פקדון יקר מאין כמוהו, את הגרעין של כוח צבאי יהודי, בתבל שאין הצדק מתגשם בה אלא אם כן הוא לובש כוח.

מלחמת־איננים בין־לאומית זו, אשר עוד לא היתה כמוה בדברי ימי האדם, וממנה תוצאות לדמות חיי אדם עלי אדמות, היא גם מלחמת־לאומים, כאשר עוד לא היתה. אין בה לוחמים „סתם“. כל לוחם על עקירת המורסה האיומה, הקרויה נאציזם ופאשיזם, שעלתה בגוף האנושי, אינו מנתר על עמו, על מולדתו, על לשונו, כי אם דבק בהם, יונק מהם, ושואב מהם את הפוח לעמידה אחרונה. כל עם ועם, אם גדול ואם קטן, אם תקיף ואם כפוף, מופיע במלחמה זו בשמו ובדגלו, בלי הסתר־פנים, מחובר לעברו וצופה לעתידו.

כל עם, „חוץ מן היהודים“. אייבים — וגם אוהבים — ביקשו לראותכם, דוקא אתכם ורק אתכם, כחיילים־סתם, כבשר־תותחים בלבד, נטולי דמות יהודית, נטולי חיים יהודיים בחזית ובמחנה, נטולי משא־נפש עצמי, עלומי־שם, חוסים בצל נכר. אולם התנדבותכם אתם היא שהכריעה. היא שעמדה לעמנו בהיאבקותו עם תקיפי־עולם המבקשים להעלים את קיומנו במלחמה הזאת, שהיא לנו יותר מאשר למי שהוא אחר מלחמת־חיים ממש. התנדבותכם היא שנתנה לעם היהודי נציגות משלו — ואם דלה עדיין ובלתי־מספיקה — בחילות העמים הנלחמים בחרפת המין האנושי.

ואם עוד נזפה לגדולות מאלה, הרי זה בזכות התנדבותכם אתם ובזכות התנדבותם של אלה שילוו אליכם.

ולפיכך אנו נושאים אליכם עינינו בציפיה ובחרדה: התחזקנה ידיכם?

הזאמץ רוחכם לשאת בכבוד ובטהרה את הפקדון היקר שהופקד בידיכם? יותר משאנו מברכים אתכם מבקשים אנו להתברך בכם: שתצליחו לקיים בקרבכם אחנת־אמת של לוחמים יהודים, חברות ורעות במחנה ובחזית, ותנחילו כבוד לעמכם במגעכם עם משפחת־הלוחמים האנושית הגדולה. ובצאתכם בשלום מכבשן האש לחיי בנין ויצירה תביאו אתכם מתוך החזית אהבת־ישראל, אחנת־עובדים וכוח מאומן ומלוכד אשר יגן על השלום הצדק.

ויהי רצון שיִקרב יום הנצחון ושנראה כולנו במפלתו של שר הטומאה, ויקוים בנו דבר הנביא: „וְרַחַמְתִּי אֶת לֹא רַחֲמָה, וְאִמְרֵתִי לִלְאֲעֵמִי עִמִּי אֲתָה“. כעתירת אחיכם הנכסף לראותכם בתפארת־אדם.

אלול, תש"ב.

בהסתדרות ובמפלגה

הוצאת־הספרים של ההסדרות

(במועצת ההסדרות, כ"ט בטבת תש"א)

לעשרים שנות ההסדרות יש לי כמה הרהורים, ולמה ששמעתי במועצה — כמה הערות. אחסוך אותם לעת אחרת, ואדבר הפעם על הצעה אחת. עוד אני סבור שקב אחד של מעשה חשוב להסדרות מעשרה קבים של ויכוח.

ההצעה אינה חדשה אתי. לפני שבע שנים התקיים בבית זה, ב„אזהל שם“, בדיוק בחודש זה, מושב של ועידת ההסדרות, ושם תבעתי הקמת הוצאת־ספרים. לפני כחמש שנים וחצי פניתי לועד הפועל בהצעה מסורטת. ההצעה נתקבלה לכאורה, אך הדבר לא הוקם. ועכשיו אני חוזר בשלישית. רעיון ההוצאה כמפעל קבוע ומקיף של ההסדרות אינו מתנמק בחוסר פעולה בשנים הקודמות. אדרבא, ההסדרות ומוסדותיה עשו משהו בשדה הספרות העברית. לא כמות מבוטלת ובנדאי לא אֵיכות מבוטלת. יש גם מפעלים שהם בני־קיימא וזכו להכרה כללית.

די להזכיר את הירחון „השדה“ ואת הספרים היוצאים על ידו — שאין דומה לו בשום פינה אחרת בחיינו המקצועיים. גם הסדרות הפקידים שלנו עלתה על דרך של יצירת ספרות מקצועית והצליחה להניח יסוד לספריה הגונה. ההכרה שההסדרות צריכה לפעול בשדה זה התעוררה עוד בימים ראשונים. במלחמה הקודמת, כשהיינו כל כך דלים ועניים, נוצרה על ידי ההסדרות החקלאית הוצאת־ספרים „אדמה“, אשר בשעתה העיזה להזמין כמה עבודות מדעיות מקוריות ומתורגמות. אולם לא נסתייעו הדברים. לא כל ההזמנות הושלמו. רק בימים האחרונים יצא ספר מדעי מקורי חשוב, אשר הזומן על ידה לפני כעשרים וחמש שנים. גם ברנר עבד בשעתו בשביל הוצאה זו. אחר כך, כשנוצרה ועדת התרבות של ההסדרות,

בתקופת פריחתה, הנחילה לנו ספרים שערכם לא ניטל עד היום. „מסילה“ היתה ספר הקריאה הלימוד של התנועה. וסמוך לו ניתן חיסין: „מיומנו של אחד הבייל“ויים“. ניתנה „קריניצה“, ספר מיוחד במינו, אשר לא היה מופיע בעברית אילמלא תנועתנו. וכמה התחלות בודדות, כמו קובץ „הקבוצה“, ספרו של לטל. נוצרו ספרים כמו „דברי פועלות“, „השומר“, שהנם נכסים של כלל־התנועה. הוקמו מפעלים באיניציאטיבה של חברים שונים, כמו „ספריית ברזלי“ ו„חברה“.

גם „דבר“ כמוציא־לאור יש לו רשימה לא קטנה של ספרים. „דבר“ גאל עזבונות יצירתיים של חברים: צבי שץ ורחל; ליקט והציל מהשירה שלנו ברוסיה: אלישע רוֹדִין ולְנֶסקי; עשה נסיון ראשון להחזיר לעברית דברים פמעט אבודים, כמו העזבון של ליברמן; עזר לשירה הצעירה; פירסם ספרים דקומנטליים, כמו „איגרות ברנר“, או כמו „מאורעות תרצ״ר“. הוא גם נתן פרכי־התחלות של המחשבה העברית הסוציאליסטית. אבל כל אלה נעשו באַקראי, בלי אמצעים מיוחדים, במאמצים מיוחדים. נעשה גם מפעל עתונאי לכאורה, שהצטרף לכרכים רבים: „דבר לילדים“. לא רבים הם הדואגים לספרות־ילדים עברית, והעתון השבועי הקטן מפרנס את הילד והמשפחה ואת בית־הספר לא רק בשעת הופעתו, פי אם גם שנים רבות לאחר כך. „דבר“ לא הסתפק בעבודתו המוֹלִית ושקד על הכנסת ספרי־יסוד לבית העובד בתנאים נוחים, במחירים זולים. כמה רבבות ספרים נעשו על ידי כך בני־בית באוהל הפועל.

כל זה נעשה פמעט אגב אורחא, בלי תנאים להרחבה, ללא קבע, בלי אנשי־קבע. הגיעה השעה ששדה פעולה זה יתִרש חרישה עמוקה. שלא לתת מקום לטעות: איני מתכוון להוצאה של ארגון מקצועי או זרם פוליטי — בשביל כך לא הייתי צריך לדבר מעל במה זו. דברים אלה עלולים להיעשות ונעשים על ידי כל מועצת פועלים, אגודה מקצועית, על ידי כל זרם פוליטי לעצמו. אני מתכוון שההסתדרות תגש למפעל זה כמו שניגשה לכמה מפעלים חלוציים חשובים, שההסתדרות תקח על עצמה את התפקיד ליצור בעברית את הוצאת־הספרים של העם. הוצאת־ספרים אשר ודאי לא תזניח את הצרכים הישירים של הפעולה המעשית, הכלכלית, והמקצועית, וההסתדרותית וכו', אבל לא תסתפק בכך ותדאג לתת לקורא

העברי — בפרט זה שחי את חיי ההסתדרות, פאורח בחברת העובדים — את צרכיו הרוחניים והספרותיים עד כמה שידה של ההסתדרות מגעת. רצוני להסביר מדוע אין זה בשבילנו משאלה חסודה, תשוקה של אוהב־ספר, פי אם צורך חיוני.

מיסדי ההסתדרות, החבורות הראשונות של אנשי העליה השניה והעליה השלישית, הביאו אתם צידה רוחנית מסוימת. לא זו השאלה אם הציוד היה מספיק, ודאי לא היה מספיק; אם הלאם בדיוק את צרכי הארץ והבנין, ודאי לא הלאם בכל. אבל היה בו מטען רוחני מספיק לשנים. לא הספר ולא הלימוד היו העיקר בחיינו הרוחניים. המעבר מחיי ספר, או מחיי בטלה, לעבודה — הוא עצמו היה בו מאמץ רוחני מספיק, אשר כוּחו אתו להעשיר את הנפש וגם את המחשבה. שמענו מפי משה¹ אתמול כיצד נדונה בחבורת התלמידים שאלת הויתור על בית־ספר גבוה. בתקופות מסוימות יש שהויתור על בית־ספר גבוה הנהו פרי מאמץ אינטלקטואלי ומוסרי, פרי מחשבה ושיקולים ומלחמות פנימיות. דורות המיסדים — עולמם הרוחני לא היה תלוי כל כך במידת ההשכלה שלהם, הצרכים הטכניים המשקיים שנולדו בתוך העבודה תבעו את סיפוקם יותר מאשר השכלה כללית או מדינית וחברתית. הפינה האינטימית היקרה אשר נוצרה או בספרות העבודה, אותם נצווצי מחשבה ושירה היו בשביל הקומץ הזה — היודע את קוצר־ידו — פדי לרוות את הנפש.

בינתיים נעשינו מקומץ לעם, ומעולים ומהגרים, אשר בחלקם הם נזונים עדיין מעולמות אחרים — לתנועה, אשר מרכזה הרוחני הוא בארץ: את ההשכלה צריך היה לקבל בארץ ואת הילד צריך היה לחנך פה. נעשינו לתנועה אשר בשביל חלקים רבים ממנה השפה העברית היא שפתם היחידה, שפת דיבורם ושפת השכלתם. והציבור הזה יש לו צרכים רוחניים שונים מאד. יש לו צרכים אלמנטריים, ויש לו גם צרכים מורכבים ביותר. הציבור הזה, שהוא ארץ־ישראלי מבחינת הלשון, מבחינת תוכן חייו, נשלח לחפש את מונותי הרוחניים בחוץ, במרחקים. אין זה מצב בריא פשלעצמו, באשר הוא דוחק את האדם לשפת־לועז, ובאשר חומר חיצוני בעצם טעון עיבוד

¹ [משה שרתוק]

ועיפול, ולגבי רבים מן הדור הגדל בתוך התנועה פירוש הדבר לשלוח אותו למקורות נעולים בפניו. אם לאחר עשרים שנות קיום חשה ההסתדרות באמת בכל חומר האחריות לעתידה, לגורל מעשי ידיה; אם ציבור הפועלים משקיע כוחות כל כך מרובים בחינוך ילדיו, בהחזקת זרם חינוכי עצמאי; אם אנחנו מקיימים פינוסים שונים לשאלות חינוך וטיפול בילד; אם מטפחים ארגוני נוער — ואין שוקדים על הגשת עזרה ספרותית לכל אלה, הרי זה כאילו מוציאים צבא לשדה המערכה בלי לתת לו מינימום הציוד המלחמתי הדרוש לו.

אין לשכוח שהדור הצעיר בארץ (ו„צעיר“ — אין זה מושג של שנים בלבד) לוקה בשנים: מצד אחד לא ניתן לו להיעזר באותם מכשירי ההשפלה אשר היו בדרך כלל פתוחים לקודמיו. בין שהוא בא מחוץ-לארץ, מתנאים של הרס וחורבן וגזירות ומניעת השפלה, ובין שהוא גדל בארץ, הוא בגיל צעיר מאד מפסיק את לימודו ונכנס לעבודה, ואפילו אם גומר בית-ספר — אין צידה זו מספיקה לצרכים של דור העומד בשורות הראשונות של מערכה לאומית גדולה, והנדרש להקים בגין חברתי איתן. מאידך, גם אותו הרכוש הרוחני שהתנועה יצרה בארץ במשך שלושים חמש שנה, ושנבלע ברוחו של דור מקימי ההסתדרות — הולך ונעשה כמעט למעין חתום בפני הקוראים הצעירים. עברו הימים כאשר כל קורא היה בקי בפינות חבויות של הספרות, הוקיר דפים ישנים וידע מה טמון בהם והיכן לחפש את החשוב לו. אולי יש עתה פחות זמן, אולי יש פחות אוריה. אינני מוכן להפליג בניתוח הדברים הללו. עובדה היא שיש צורך להושיט דברים בקנה, להגיש על כף-היד, להקל על העיפול, ואם התנועה אינה מעריכה מה יש לה, אינה יודעת מה רכושה הרוחני, מה יצרה במשך השנים, ואינה מבינה לצרור את הדברים לאחר בירור וסינון ולעשותם לקנין הדור הגדל — הרי היא בעצמה מנתרת על יצירתה.

הצורך הזה לתת לבן-התנועה, להמוני התנועה ולילדי התנועה חומר מזין — אינו ניתן להיעשות באופן ארעי, איננו צריך להיעשות פעבודה קיקיונית. לא קשה לקיים הוצאת-ספרים. יש מו"לים חרוצים, יש דברים שאפשר לתרגם בן רגע, יש דברים שאפשר לחבר על נקלה. מנדלי היה אומר פי גם בעולם הספרות יש „תרגולת“ המתעכבת רגע ומטילה ביצה

יש „פרה“ הזקוקה לעיבור ממושך עד שהיא ממליטה צגלה. יש פירות ספרותיים המבשילים על נקלה, בלי חרדה יתירה, בלי טיפול, ויש שדורשים חרישה עמוקה, וברירה ובדיקה ועיבוד. יש פעולות — וגם מוצלחות — שאינן מצריכות עבודת מחקר ועיון, ויש מפעלים הדורשים עבודת הכנה מרובה ומאמצים מיוחדים, את אלה מי יעשה ?

האין זה מוזר ? בהרבה שטחים הננו, אם אפשר לאמור, הספקים העיקריים (או היחידים) של הציבור שלנו : בשדה העבודה, בשדה הצרכנות החמרית ; אנחנו מבינים מה מוזיקה התלות בספרים, מה חשובה הצרכנות ההסתדרותית, מה חשובה הקבלנות הפועלית. אבל בעולם הרוחני, — במידה שהדבר יוצא מתחומים ספציפיים של עניני מפלגה והסתדרות — סמכנו על אחרים שיבואו ויעזרו לנו : אם מו"ל פרטי ואם מַצְנָט. אין אנחנו כפויי־טובה. אנחנו שמחים לכל מפעל טוב, ובכל זאת מזורה ההסתפקות הזאת במועט. אולי אפשר היה להשלים עם כך, אילו באמת התפתחה המו"לות הפרטית גם ברוחב וגם בסולידיות, אילו לא היתה המצננטיות כל כך מקרית, כל כך תלויה בירידות ועליות כלכליות או בנשיבות־הרוח. היתה לנו תקופה קצרה של „פרוספריטי“ בספרות, שהיתה כולה נתונה לשוק הפרטי האנרכי, אשר רק קונינקטורות כלכליות משפיעות על אפי הפרודוקציה הזאת, כמו שהקנין הפרטי בקרקע תלוי בקונינקטורה. בתקופות שאפשר להרויח עטים עליו רבים, ובבוא השפל נעלמים והפל נשאר לקרן הקימת, פן גם בשדה הרוח שלנו : בימי קונינקטור טורה מתפתחת קצת מו"לות פרטית, וכשבאים ימים רעים נשאר הסופר הדואג היחידי למפעלו.

לא מתוך זלזול במה שאחרים עושים ולא מתוך ויתור על מה שאחרים עושים דורש אני לארגן את מפעלנו, אין כאן שאלה של מונופולין. כל פוח יוצר יגלה את עצמו ויגלה מה שהוא יכול לעשות.

אני מדבר על הענין הזה, ראשית כל, מצד צרכי הקורא : הצורך החיוני של אדם לקרוא ספר טוב ולא לבזבז את זמנו על ספרים פחות־ערך ; הדאגה לבית, הדאגה לילד, הדאגה להשכלת המורה, להשכלת איש הציבור, הדאגה לנוער, המתפרנס למעשה מהדרכה מקרית ומחוברות ארעיות.

יש עוד בחינה: שאלת יחסה של תנועת הפועלים ליוצר העברי. היש בתנועת הפועלים חובת דאגה ליוצר העברי? אני אומר: כן! תנועתנו, הפואבת את פאבו של כל אדם עובד, את פאב שעבודו, את פאב אַבטלותו, את הפאב של חוסר שדה־יצירה בשבילו — אינה יכולה להיות פטורה מהרגשת פאבו של היוצר הרוחני. לא לי לדבר על תנאים עבודתו של הסופר העברי אצל המו"ל הפרטי או אצל המצנט. יש אנשים הראויים לגולל את הפרשה הפאובה הזאת. אילו היה ביאליק חי היה מספר לנו מנסיונו.

ובחינה שלישית — לא רק בחינת הקורא והסופר, פי אם בחינת הפלל: דאגה לאומת היוצר. יש לראות בעין פקוחה, ואם גם עצובה, את הנשקף לנו בחיי הרוח בארץ. היום אנחנו עדיין בבל, עדיין קיימת אצלנו אַנדרלמוסיה רוחנית עצומה. אנחנו נזונים מפמה ירושות, ירושות גנוזות וירושות חיות, ואיננו מהוים עדיין חטיבה תרבותית אחת. ויש בכך חיוב מסוים: איננו פפופים לתרבות אחת. עדיין קיימים מקורות־יניקה שונים, עדיין קיימת מגמה של שחרור מכל מיני שעבודים. אצל הדור העולה פועלת עדיין המגמה לחתור לקראת משהו עצמאי. אולם מה באמת צפוי לנו בארץ מבחינה רוחנית, אם הדברים יתגלגלו כמו שהם מתגלגלים? יש אנשים טובים המתעוררים מפעם לפעם ו"מגלים" ספנות. נזטים הם על פי רוב לראות את הספנה לא במקום שהיא קיימת. אצל רבים היה מן המוסכמות שמן האידיש תיפתח הרעה לעברית; מי שאמר שלא בה הוא רואה ספנה — הביטו עליו פעל מי שמעונין להזנות את עצמו או שהוא מחבב פרדוכסים. כשבאתי לאמריקה תקפו אותי האידשיסטיים בשאלות: במה אני בוחר — אם בישוב קטן המדבר עברית או במיליוני יהודים בארץ אשר ידברו אידיש, מתוך בטחון שאני הקנאי המשוגע לעברית ודאי אומר שאני בוחר בעיקוב העליה ובלבד שהישוב ידבר עברית. וכשאמרת שאני בוחר בעליה יהודית גדולה בכל התנאים, ושנוסף על כך אני מאמין באמונה שלמה שעם כל עליה גדולה וגדל כוחה של העברית — לא האמינו לי שאני מאמין בכך. והנה לאחר עשרים שנה של מה שקוראים אצלנו עליה המזנית ולאחר שבאמת באו המונים גדולים שאינם יודעים עברית — אפשר לומר בנדאות שספנת האידיש אינה קיימת בשבילנו. מי שמתבונן לא רק למצב פה

פי אם גם למצב האידיש ברגע זה אצל אותם „ההמונים הרחבים“, אשר בשמם יבקשו להטיל עלינו את האידיש; מי שמתבונן למצב בפולין (ולא עתה בימי רדיפות וחורבן, כי אם מאז „הרנסנס“ של האידיש ועד השנים האחרונות), מי שהתבונן לדור הגדל באמריקה, מי שרואה מה היה לאידיש ברוסיה — ואין כאן שום שמחה לאיד, כי אם צער עמוק על חורבן רוחני — יבין כי לא מפאן נשקפת לנו קונקורנציה רוחנית וסיפון עמדות. אידישיזם בארץ יכול אולי להיות ענין של רומנטיקה, של חובבות, אבל לא יותר מזה. יבואו לארץ המונים גדולים אשר אינם יודעים עברית — לא מפאן צפויה סכנה לעברית. ודאי האזון נצרמת למשמע שפות הארצות אשר השביעו אותנו יסורים ועלבונות. הדור השוקע — לא ממנו צפויה הסכנה התרבותית הגדולה. אדם היודע עברית ואיננו דבק בעברית הוא בשבילנו סכנה הרבה יותר גדולה. וכאלה יש רבבות. הם יכולים להיות גם „פטריוטים של עברית“, אבל פטריוטים זו קיימת כל זמן שאינה מפריעה לקרנרה שלהם או למעמדם בחברה. הסכנה הגדולה אולי אינה בולטת עדיין, אבל היא תגיה בכל שפלותה ותקיפותה מחר-מחרתים: ארץ-ישראל פקולוניה אנגלית מבחינה רוחנית. הפל מסביב עוזר לכך: השלטון, השכבות העליונות בישוב, ספרי-הלועזי הזולים המזדקרים מחיקם של כל נערה וכל נער — אלה מבשרים לנו ליבנטיניות חדשה, לא ליבנטיניות של „אליאנס“, אלא ליבנטיניות מסוכנת יותר, תכליתית ועשירה יותר, אורבת לנו.

נראה את הסכנה ונירתם פכוח ציבורי לקדם אותה. יכול לבוא רגע שיהיה מאוחר. ונגד הסכנה הזאת, כמו נגד כל סכנה רוחנית, אי אפשר להילחם בהחרמות ובנידויים. מקורה במציאות פוליטית וסוציאלית מסוימת שנגדה צריך להילחם. הרבה תלוי במשטר המדיני שלאחר המלחמה. אך אין אנו עוסקים בו עכשיו. לפי שעה דרושים ביצורים, התגברות רוחנית, יצירת נכסים רוחניים שיעוררו כבוד; ואל יחשוב אדם, כמו שחושב עתה כל נער ונערה, שהספרות העברית אינה אלא משהו דל ועלוב ומשעמם, וענין וחיים ועושר יש רק בתרגום; צריך שידע אדם כי מחקר טוב ומדע

וספרות קלסית אפשר למצוא לא רק בשפות-לועזי, אלא גם בעברית.

אילו היתה קיימת בציונות מחשבה מכוונת הרואה את שאלת התרבות הלאומית כשאלת גורל (שהרי ביצור רוחני הוא תנאי

למלחמה בשאר השטחים), היו גם נמצאות דרכים לשינויים של ממש במצב הלשון והספרות ובהרגשה הרוחנית של הדור. אבל זו איננה, וכמו שבשאר ענינים אחרים אין אנו יושבים וממתנים עד שיתעורר מי שהוא ויבין וימצאו האמצעים, אלא אנחנו עושים את שלנו, כך צריכה ההסתדרות, אשר בנפשה הדבר, בנפש הדור השני והשלישי שלה, להתאזר לקראת ביצורנו הרוחני. הוצאת-ספרים אינה יכולה להיות אלא חלק של התכנית.

אינני שוכח שאני מדבר על פעולה תרבותית בימים של מצוקה כלכלית וחרדה עצומה לגורלנו המדיני. ואיני מסיח את דעתי. אך דוקא ראיית חומר מצבנו היא המדרבנת אותי. לא פעם הוצגה בדור האחרון הפעולה הרוחנית כמנוגדת לפעולה הישובית והפוליטית. יש בהיסטוריה שלנו ירושה כבדה: הניגוד הטרגי שבין אנשי יבנה לבין הקנאים. כל קטן-אמנה, כל המצור לציונות גדולה, תומך יתדו ב„יבנה“! אין אנו יודעים למה התפוון בן-זופאי. אולם יש פל מיני יבנה: יבנה של פילון, יבנה של פלביוס, יבנה של רבני „התעודה“ ויבנה של התנגדות לעצמאות מדינית. גם בקונגרס האחרון טענו נגדנו בשם „יבנה“. אבל ההיסטוריה העברית יודעת גם דוגמה של מזיגת קנאות מדינית וסוציאלית וקנאות רוחנית: הברית בין רבי עקיבא ובר-כוכבא. מזיגה זו נדרשת מדורנו.

בתנועות מדיניות וסוציאליות מצויה הנטייה להפריז בערפו של גורם אחד ולהקל ראש בגורם אחר — רעה חולה היא. ראינו באיזו מידה שילמו תנועות פועלים בעולם בעד הפרותם בקצת מקומות בערך הפעולה המקצועית-הארגונית, ובקצת מקומות — בערך הפעולה הפרלמנטרית. וכמה שילמו בעד הזנחה בשדה החינוך במוכן המצומצם ובמוכן הרחב של המושג. ואם הדברים נכונים לגבי כל תנועה גדולה, הם נכונים פי כמה לגבי תנועתנו. אם יש תנועה אשר אפשר לומר עליה: בראשית היתה האידיאה — הרי זו תנועתנו. לא היינו באים לארץ אילמלא עולם רוחני מסוים של דורות שקדמו לנו. ודאי יטרחו להעמידנו על ההכרח האובזקטיבי שהיה בדבר, שכל הדרכים היו סגורות בפנינו. ודאי, אבל ההכרח הזה היה קיים לא רק בשבילנו, כי אם בשביל עוד מיליוני יהודים, מדוע הוא לא פעל עליהם? וההכרח קיים, אך צריך לראותו, ולא פל היהודים ראו אותו. רק חלק ראה,

רק חלק אשר תנועה רוחנית מסוימת פקחה את עיניו וכיונה את לבו. ותנועה אשר עדיין לא הספיקה למצוא בסיס כלכלי-מדיני חזק, אשר עדיין צריכה להילחם על זכויות אלמנטריות: על דונם אדמה, על אפשרות של חיים, על אפשרות של עליה; תנועה אשר צריכה עדיין להילחם מלחמה ארוכה וממושכת על עצמאות, מן התא הנמוך המוניציפלי ועד התא העליון; תנועה אשר גם מה שכבשה נמצא עדיין תמיד בסכנה — תנועה כזאת אם אינה יודעת לחשל את עצמה, אם אינה יודעת לעמוד איתן נגד כפירה, נגד שפלות — מפקירה עצמה מראש לסערות אויבות.

בויכוח שקדם לדברי נזרקה כמה פעמים המלה הגמוניה — הגמוניה של הפועל, בעם, בישוב. יש אשר דרשו את הדבר הזה לשבח ויש אשר דרשו את הדבר לגנאי. הגמוניה אין פירושה „אני ואפסי עוד“; הגמוניה אין פירושה כפירה במציאות חוגים ושכבות אחרים או זלזול בהם. הגמוניה אין פירושה גם דיקטטורה. הגמוניה אינה נקנית על ידי מכשירי שלטון דוקא. הגמוניה משמעותה: שליטה רוחנית, השפעה מכרעת, הליכה בראש בחיי העם. וכל תנועה הרואה עצמה לא כאגודה מקצועית גרידא שאפת להגמוניה. „בני משה“ חתרו להגמוניה בחיבת-ציון. רעיון העבודה אינו יכול כלל להתגשם אם לא יגיע להגמוניה בחיי העם. לא די שהפרט נושא הרעיון יבקש להגשימו בחייו, אין רעיון זה יכול להתקיים בלי שיהפך לקנין הכללי. כשתנועת הפועלים מגלה צורות מסוימות של התישבות עובדת, כשהיא נלחמת את מלחמת הפועל במושבה, כשהיא כובשת לפועל עמדות בחיים המוניציפליים, כשהיא נאבקת על עליה — הרי כל אלה הם גילויים של מלחמת רעיון העבודה על התגשמותו, ואין התגשמותו ניתנת אלא על ידי הגמוניה בתוך העם. ואני מודה: בשבילי הענין של הוצאת-ספרים, של חינוך נוער, של יצירת ספרות-ילדים עברית בארץ, אף הוא פרק במלחמה על ההגמוניה של העובד, של החלוץ, בציונות.

אל תחפזו שאגיש לכם פרוספקט של הוצאת-הספרים. הדברים צריכים לצמוח, לגדול עם הצרכים ולגדול עם היכולת. יכול אני לדבר רק על מגמת הוצאה, ולא על פרטיה. כך דיברתי כבר בהצעתי שהגשתי לעד הפועל של ההסתדרות לפני יותר מחמש שנים. מתכוון אני להוצאה לעם, ולא רק לשכבה מצומצמת. במידה שהמפעל יגדל ויתבצר יוכל לספק גם

צרכים מיוחדים, עיוניים ומחקריים. ההוצאה מיסודה מופנית להמונים הקוראים. היא רוצה לעשות את ההמונים לקוראים. הספר צריך להיות זול. בתנאים הדלים שלנו אסור לבזבז את כספו של הקורא וגם את זמנו. ודוקא אצלנו יש שספר אחד יוצא בתרגומים אחדים, ויש שארוננו של הפועל מתמלא ספרים קיקיוניים, ספרים שבמודה, שלאחר קריאה אחת אין מה לעשות בהם. דרושה שיטה חספנית בהוצאת-ספרים. לתת באמת מן המובחר, אם תרגומים מהספרות הקלסית, אם תרגומים במדעי החברה והמדינה, אם ספרות עברית מקורית, אם מחשבת התנועה. כל זה צריך לעבור דרך פור מצרף רעיוני. דאגה מיוחדת לילד ולנער, אשר כמעט שאין דואג להם בארץ מבחינה ספרותית; דאגה מיוחדת ליצירתה של תנועת העבודה; דאגה לרפז את נכסיה הרוחניים. מה שנדפס ומה שעוד לא נדפס, מה ששמור בצורות שונות בגנוזים וזכרונות יש בו פדי למלא ארוץ-ספרים רציני. דרושה עבודה מדוקדקת, מנופה, עם מבואות, עם הסברות, אשר לא תתן מכשול לפני עיור; שקידה מיוחדת על הספרות העברית המקורית. יש לנו ירושה ואיננו יודעים להשתמש בה פראוי. ויש יצירה צעירה הקיימת בתנאים קשים. ולא תמיד היא מוצאת את דרכה אל הקורא. יתכן פי כאשר חוג הקוראים צר, תנאי היצירה קשים — דוקא אז מתפתח אריסטוקרטיות כפרותי מיוחד הפורש מן הקורא ואינו מחשיב את צרכיו. אם ינצר מגע יותר קרוב בין הקורא לבין היצירה העברית החיה אולי ישפיע הדבר לטובה גם על עצם היצירה.

אינני רוצה לדבר עכשיו על שלבי הפעולה. הם אינם תלויים במקציע. הם תלויים ביכולת הרוחנית, החמרית, במידה שתפתח, גם בתגובת התנועה, בתגובת הקורא. בהסתדרות שלנו קיים, על כל פנים שנים רבות היה קיים, הפלל: „אל יתהלל חוגר כמפתח“. הקימונו את מפעלנו בלי הבטחות יתירות, המפעל הזה יוחל בתקופה קשה מאד מבחינת יכלתו החמרית של הקורא, קשה מאד בגלל הערפל המדיני אשר אנחנו נושמים. אין להינבא עכשיו להיקפים גדולים.

עשרים שנות ההסתדרות, למעשה 35—36 שנים של תנועת פועלי ארץ-ישראל, של העליה השניה. בגורלו של יחיד זה בודאי כבר פרק-זמן ארוך מאד. גם בגורלן של תנועות בימינו אין זה פרק קצר. החוק הביולוגי

הקל על היחיד חל גם על תנועות, אין מפלט ממנו. וכל חגיגה למנין־שנים יש בה לעורר מחשבות: לשמחה מה זו עושה? העוד עולה הקו למעלה או מתחילה השיבה „מן היריד“? ויש צורך לבוא ולשאל: האם פוחות היצירה של תנועתנו עדיין בשלימותם עומדים, או התחילה אצלנו תקופת־השקיעה? היחיד אין לו ברירה, הוא אנוס להשלים עם שקיעת־חיייו. אפשר להשלים עם שקיעתה של תנועה, אם התנועה השלימה את מפעלה. אוי תבוא היורשת! אנחנו, העומדים עדיין בראשית מסעלנו, איננו יכולים להשלים עם שקיעה. בהודמנות אחרת אמרתי שהישגים אפשר למדוד בשתי אמות־מידה. באמת־המידה של „ההצלחה“ ובאמת־המידה של חוון, ולפי אמת־מידה זאת עומדת ההסתדרות לאחר עשרים שנות קיומה עם כל החיל שעשתה ורואה שעדיין היא בראשית הדרך. והשאלה הזאת, אם עוד יש בנו פוח יצירה — איננה שאלה בעלמא. התשובה תינתן לא בויפוח. רק המעשה יוכיח אם הדינמיות של התנועה עודנה שלמה ויצר היצירה עוד פועם בנו. רואה אני בתוך ציבורנו יחידים, חוגים, חברות, שאין לפקפק בכוח היצירה הפועם בהם. אבל אינני מסתפק בזה ושאל: בכל חברה גדולה, ואפילו בחברה האזרחית בישוב שפוח יצירתה הקולקטיבי דל מאד, יש כמה וכמה יחידים יוצרים בתעשיה ובבנין. אך אנחנו נשאנו את נפשנו לראות גם את הפלל שלנו כבית־היוצר. ואכן, היו ימים שהפלל שלנו להט בו יצר היצירה. האומנם עברו אותם הימים?

מועצה זו צריכה להוכיח באיזו מידה עדיין פועם בנו יצר היצירה של הפלל; באיזו מידה פל אורח בתוך ההסתדרות רוצה לראות את הפלל צומח ומשגשג. אתמול דיבר הרצפלד על מפעל התישבות שבו צריכה להירתם ההסתדרות. אני עכשיו מדבר על מפעל שני אשר ידביק את יצירתנו הישובית.

תשובה לויפוח

אכן, גורל הוא. עיפתי מן הויפוחים על „איחוד“ ועל „הסתדרות“. ביקשתי למנוע עצמי הפעם מויפוח זה. שמעתי דברים שאינני עובר עליהם באדישות והחרשתי. והנה בא הויפוח הזה, עקב ההצעה על הוצאת־ספרים.

על מה היה הויכוח? — כבר אמרו שזה היה ויכוח על ההסתדרות. אך יש לשים לב גם לאפי הדיון. הנה תמונה משונה החוזרת כפעם בפעם: חבר, „המפלגה השלטת” פתח את המועצה ודיבר על ההסתדרות. אבל באי־פוח המפלגות האחרות דיברו לא על ההסתדרות, כי אם על מפלגת־הרוב, על „מפא”י”. וכן גם בשאר סעיפים: חבר „המפלגה השלטת” העולה על הבימה יש לו איזו „הצעה”, איזו „מצנת־עשה”. אך בשביל באי־פוח המפלגות האחרות נהפך כל מעמד, אם חגיגי ואם בירורי־מעשי, לזירה: להודמנות לקלוע חצים ב„מפלגה השלטת”...

ובכן, שמענו את „קבלת־הפנים” לעצם הרעיון של הוצאת־הספרים. בן־שם, למשל, אמר: „מוטב שהדבר לא יקום משיקום”; חזן אמר: „נעשה שירות טוב להסתדרות אם לא נתחיל במפעל”; והוסיף ואמר: „קללה של מלחמה רובצת על המפעל החדש”; אַברמוביץ אמר: „אם זה לא יצליח — אז לא אתנגד”, ושמענו גם שהוא אומר, ובאותה השלימות הנפשית המיוחדת לו: „נטיף שלא יקנו את הספרים”. לָאו דוקא ספר מסוים, שאַברמוביץ חייב להתנגד לו. עצם העובדה של הוצאת ספר על ידי ההסתדרות מספיקה שיתנגדו לו.

אינני חושד בשום אדם מאלה שדיברו כך, כי מחמת שנאת הספר הוא אומר זאת. חלילה לי בכך אינני חושד. בי יכול יערי לחשוד, כמובן, שפל הוצאת־הספרים אינה בשבילי אלא אמצעי להכרית איזו הוצאת־ספרים אחרת. והדבר ברור כשמש. איזו פננה יכולה להיות לי אם לא „להחניק” את מישהו?! כשפניתי לפני חמש שנים וחצי בהצעה ליסד הוצאת־ספרים הסתדרותית בודאי ראיתי אז ברוח הנבואה שתקום הוצאת־ספרים מסוימת וצריך יהיה להילחם בה ו„להחניקה”. וכשעבדתי בפתח־תקוה והבאתי לברנר את ה־20 פרנק זהב שחסכתי בעבודתי בשביל הוצאת חוברת „רביבים”, גם אז דאי לא היתה לי שום מחשבה אחרת אלא להפריע ליערי, ואם במלחמה שעברה ניסיתי לקבץ במשקים המעטים אֵילו מאות פרנקים להוצאת „אדמה”, כדי להעסיק בזה סופרים ומתרגמים, ודאי לא התפונתי אלא להרע למישהו... לא, אינני חושד. אדרבא, הקנאה לספר היא המדברת מתוך גרום. החרדה שמא נביא לעולם ספרים פסולים. מן השוק הפרטי ומספרות־השונד אין, כמובן, כל סכנה נשקפת לפועל ולהפרכתו המעמדית

ולאידיאולוגיות שלו, אבל הוצאת ספרים הסתדרותית — שאני, בה צפויה סכנה איזומה, ויש להזהר!

אמר יערי שלאחר עשרים שנה עדיין אנו עומדים ב„וגם“. וגם אליהו סבור שפאן עומדים ב„וגם“. טעות היא. בין ה„וגם“ של אז ובין מה ששמענו במועצה הזאת יש מרחק עצום. לא שלא השתחררנו מה„וגם“, אלא הפלגנו למשהו אחר. מה היה ה„וגם“? — היה בו תוכן מסוים. היו אנשים שחשבו, כמו שאמר פה לביא: פעולת התרבות כולה להסתדרות. אמרו החוששים ואמרה אותה מפלגה שחששה ביותר: לי יש פרצוף תרבותי משלי ואני רוצה להמשיך בעבודה תרבותית־מפלגתית. למען השלום הוכנסה המלה „וגם“, האומרת כי אין ההסתדרות תובעת לעצמה מונופולין על כל שדה הפעולה התרבותית, והיא משאירה מקום גם לפעולת המפלגות ויחידים וחבורות. לביא אמר מה שאמר, אבל האם בא מישהו להטיל איסור על מפלגה, על זרם, על פרט או הסתדרות נוער, לאמור: „אתם אסורים בעבודה תרבותית, אתם אסורים בהוצאת ספרים, אתם צריכים להגיש לבדיקת עינה של צנזורה הסתדרותית“? שום אדם לא אמר זאת. יתר על כן, ישנן מפלגות שעושות עבודה ספרותית שהיא לא רק מחוץ לתחומי ההסתדרות, אלא שהיא חותרת מתחת להסתדרות ולערכיה. הוצאת עתון אידישיסטי בארץ — זה מעשה המתנגד להסתדרות ולחייה הרוחניים. עתון כזה איננו בא לשם סיפוק צרכים של מישהו, כי אם לשם גילוי התנגדות לאחד מערכי היסוד של ההסתדרות. ולא לשם „מלחמה“ אני אומר זאת, כי אם לשם גילוי יחס וקביעת העובדה עד היכן אין כלל־ההסתדרות מטיל את מרותו על המיעוטים שבו. תחת זאת הגענו לכך שהמיעוטים רואים עצמם זכאים להטיל את מרותם על ההסתדרות כולה. אין ההסתדרות תובעת מן המיעוטים שלא יוציאו ספרים שאינם לטעמו של רוב ההסתדרות, אבל המיעוטים דורשים מן ההסתדרות שלא תעזי להוציא ספרים, פן לא יהיו לטעמם של המיעוטים. הם מוצאים כי רצונה של ההסתדרות לעשות את חובתה לחבריה, לתת להם דעת, ספרות, שירה, מספן את המיעוטים! החבר בן־שם, הרואה עצמו ודאי נאמן יותר מפולנו על ציונות ולאומיות וטיפוח ערכים לאומיים, מוצא במצפון ציוני טהור כי קיומה של הוצאת ספרים של ההסתדרות (שלא תתנהל על ידי חבר של „הנוער הציוני“) תשפיע לרעה על התרבות

העברית והתנועה הציִונית. חברים שאינם חדלים לדבר על „הגמוניה מעמדית“ בטוחים בדאי כי מעמד הפועלים יגיע להגמוניה על ידי זה שכל פלג יתיחד לעצמו.

ולאחר „קבלת־פנים“ יפה זו של כל מפלגות־המיעוטים, לאחר ה„לאר“ הברור, מוסיפים ואומרים, כל אחד על פי דרכו: „אולם אם אתם תחליטו אחרת, אם הדבר בכל זאת יקום, אזי לכל הפחות, תנו גם לנו חלק“... מי הוא שדרש בשעתו עמדה מוֹנפּוֹליטית להסתדרות, פשם שלביא דורש עתה? לפני כמה ימים הוציאה מועצת פועלי חיפה חוברת נאה לעשרים שנות ההסתדרות, ובראש החוברת החלטה אחת מאותם הימים, החלטה שנתקבלה לא ב„אחדות־העבודה“, אלא בוועידה של הקיבוצים הצעירים שהיו אז בארץ, וביניהם קיבוצי „השומר הצעיר“. אותה החלטה דורשת להסתדרות („ברית הסתדרויות מקצועיות“) „קומפוטנציה מקיפה ומוֹנפּוֹליטית“ בכל „העבודה הפלפלית, הישובית והתרבותית“. לא ש. לביא חיבר את ההחלטה הזאת, עם הניסוח הזה בא „השומר הצעיר“ לוועידת־היסוד של ההסתדרות! ובכן, התקדמנו במשך עשרים השנה האלו: מן התביעה שההסתדרות תנהל את הפעולה התרבותית של הפועלים עד הכרזת חרם על הפעולה הזאת, עד לאימים בחורבן ההסתדרות, עד להכרזה פוז של אַברמוביץ, פי הוצאת־ספרים של ההסתדרות אינה אלא שלילת הדמוקרטיה...

ואם היום בא איסור על כך, על מה יבוא האיסור מחר? הלא יש חגיגון בדברים! אם הוברר כי אין אנו יכולים לתת זה לזה ספר למקרא, ניצד נתן בית־ספר זה לזה?

יערי הגדיר זאת ברוב דיוק. הוא אמר: „התוכן הרוחני של ההסתדרות איננו קיים, יש רק תוכן של המפלגות. אנחנו איננו מתכחשים לכך“ (היה זמן שהתכחשו וכעסו עלינו, שאמרנו כי „השומר הצעיר“ הנהו מפלגה). הכרזה חשובה מאד. במשך עשרים שנים לא העיז שום זרם בהסתדרות לאמור כך. והו בעיני החידוש הגדול בויכוח זה. לא זה חידוש שמתנגדים לי פלעורך. זה באמת מוצדק. אבל ההתנגדות הפרינציפיונית הזאת לעצם הדבר שההסתדרות רוצה להקים מפעל ספרותי גדול — זהו החידוש הגדול. בעיני הוא שלט־דרכים המקמן לאן ההסתדרות הולכת או לאן רוצים להוליך אותה.

שנים רבות אמרנו פולגו, וגם היום אמר פה ארם: „אין אנו טריידיוניסטים“. מדוע? טריידיוניזם איננו דבר שיש להתבייש בו. העולם הסוציאליסטי נלחם על הטריידיוניזם ורואה בהם הישג גדול. אך אנחנו לא הסתפקנו בזה, אמרנו בצדק שתנועתנו יש לה מצע רוחני משותף, אידיאה התישבותית, יחס לעם, חרדה לגורלו, אמונה בעתידו. ואת כל אלה לא השליטה עלינו איזו מפלגה תקיפה, כי אם אנחנו בעצמנו, אנחנו פולגו. הכנסנו להסתדרות. אנחנו פולגו נתנו להסתדרות את צבינה הלאומי, התרבותי, החלוצי, הפועלי. וראינו בזה את המשותף. והנה אומרים לנו שאין לנו תוכן רעיוני משותף, ולפיכך אסור להסתדרות להוציא ספרים. אני מפיר טריידיוניזם שהוציאו ספרים חשובים, ואמנם היו שמתחו ביקורת על הספרים, אך לא עלה על הדעת לאסור עליהם לעסוק בכך. רק אצלנו מבקשים לאסור.

יש לי שאלה אחת קטנה. ישבנו פעם בקונגרס הציוני החלטנו לקחת פספים מן התקציב הציוני ולהקים „מוסד ביאליק“. לא מוסד מעמדי, חלילה, לא מוסד המתנהל על ידי המיעוטים שבהסתדרות, אלא מסרנו להנהלה הציונית להקים מוסד ספרותי לאומי. איש מכם לא קם אז להתנגד, אף אחד לא קרא: סכנה! שום אדם לא הכריז שמעמדותו נפגעת הוצאת הספרים שלו נפגעת. חוץ מן „המזרחי“, שלא נחה דעתו עד שקיבל חלקו הוא להוצאת הספרים שלו, לא שמעתי אז שום התנגדות. ורק מוסד שתקים ההסתדרות, הוא המסופן מבחינת המעמדיות הצרופה!

אברמוביץ יש והוא מגלה אמיתות חשובות. הוא אמר: אין אנו מרוצים גם מעתון יומי של ההסתדרות, אך אנו מקבלים אותו בליט ברירה, אין בכוחו של כל זרם לעצמו להקים עתון יומי, לפיכך מוטב שיהיה עתון יומי לפועלים מאשר יהיו זקוקים לעתונות אחרת. ספר — שאני. אינני רוצה להיכנס לניתוח המושג המגוחך שהעתון הוא דבר „קיקיוני“ וספר הוא דבר שב„נצח“. מי שמתנגד לפעולה מוֹלֵית עצמאית של ההסתדרות צריך קודם כל להתנגד לעתונות. הן גם כרוניקה קטנה יכולה לפגוע במישהו ובמשהו, וכל קומניקט שאינו מופיע ביום שמביאים אותו ממשרד המפלגה הוא סימן ל„יחס“ והוכחה ל„התנקשות“. ואם ספרים — התלויים בטעם ספרותי, דברים שבשירה ובמדע — עשויים להיות פליקייבול

לספנה, עתונות על אחת כמה וכמה! האומנם חושבים המתנגדים שהוצאת הספרים לא יהיה לה תוכן אחר אלא ריב „המפלגה השלטת” עם המפלגות האחרות? הסיבה מדוע לא התנגדו הללו לעתון ומדוע הם מתנגדים להוצאת ספרים היא אחרת. אומר מה שאמרתי פעם לציונים הפליליים: לולא נוסדה הקרן הקימת בקונגרס החמישי — ספק אם היתה היום קיימת. היו כמה נימוקים בעד דחיה והרצל התעקש שלא לדחות וגבר. אילמלא יסדו את הקרן הקימת בקונגרס החמישי פלום היו מיסדים אותה בששי, בקונגרס אוגנדה, או בשביעי, בלי הרצל? ובירידה הציונית שלאחר כך — בדיפרנציאציה המעמדית, בקנאה הבעל-ביתית, בפחד מפני עלייתו של הפועל — לא היתה הקרן הקימת קמה לעולם. זה סוד היצירה: היתה שעת-פזושר ולא החמיצו אותה. ואותו דבר בהסתדרות. אילמלא החליטה ההסתדרות לפני חמש-עשרה שנה להקים עתון יומי — מסופקני אם בהלכירווח אלה ובהלכות-דעות אלה וזיתה ההסתדרות מקימה עתון יומי. איני דן עתה עליו מטוב ועד רע. אין אני אלא שואל: האומנם היה מצב הפועל בארץ יותר טוב, האומנם היתה עמדתו הציונית יותר איתנה ומלחמתו המעמדית יותר מצליחה, אילמלא נוצר אוחו עתון, אשר עתה יש לישב בדוחק את זכות קיומו?

פסלו את הוצאת-הספרים גם מבחינת ה„דמוקרטיה”. אולי אפשר היה להאמין לפוסלים שהם מאמינים בצדקתם, אילו מיחו לפני שיצא הספר הראשון של ההסתדרות. הן במשך הזמן הזה הקימה ההסתדרות כמה הוצאות, לא את כולן מניתי קודם, החסרתי את ספריית המרכז לנזער. „דבר” הוציא על דעת עצמו כמה עשרות ספרים והפיץ כמה רבבות פרכים. הלא המפעלים הללו קיימים והרחבתם איננה זקוקה בעצם לשום אישור של שום זרם. הפעולה נעשית לעין כל ואפיה ברור למדי. ואם יש מי שרואה בזה איזו „פילגש בגבעה”, — הרי היתה לו אפשרות להתרעם על הספרים הללו בשעה שהופיעו ולתבוע את הפסקת הפצתם! מדוע שתקו? דוקא „מסילה” עוררה בשעתה ביקורת קשה, אך אז עוד לא נשמעה תביעה להחרים. ואך באה ההסתדרות ואמרה: „נביא מתנה לציבורנו ונעשה פעולה זו בקנה-מידה גדול” — וקם הרעש הגדול. דורשים ממני תמונה. כאילו חוסר-התמונה הוא הגורם להתנגדות.

אינני בעל חזון כל כך שאקבל על עצמי לצייר תמונות של דברים שאינם קיימים עדיין. צייר ריאליסטי אני, „את אשר אראה עין בעין אותו אצייר“. על כל פנים אינני מוכן להבטיח דברים בטרם אדע אם ידי תשיג לעשותם. בילדותי התרשמתי מאד מן הפרוספקט הגדול של „תושיה“. היה זה מאורע בחיי. הוצאת־ספרים צעירה ואמיצה פירסמה רשימה כפירה של ספרים שיש בדעתה להוציא — מיטב הספרות העולמית. כל מה שהלב יכול היה לבקש היה באותו פרוספקט. והרבה שמות של ספרים לועזיים למדתי ממנו ובחלומי ראיתי כל ספר מובטח פאילו כבר ישנו. וסופו של דבר: רוב הספרים המובטחים נשארו רק בפרוספקט. וצערי היה רב. מאז נדרתי שאם אעסוק פעם במו"לות לא אתקשט בשמות ספרים שאינם קיימים, ואודיע רק על היוצאים ממש. תמונה של הוצאת־ספרים פיצד תצויר? פיצד תכיל התמונה ספרים שעוד לא חוברו? הנתחייב רק על ספריהם של המפורסמים שכבר מתו והיחס אליהם או האמונה בהם נתונה מראש? הפוכות אשר אנו מצפים להתגלותם — מה יכול להיות מקומם בתמונה הנדרשת היום, לפני היות ההוצאה?

האם אין לדון על אפי ההוצאה מתוך מה שפעל „דבר“, בלי שהיה לו פוח מו"ל: הוא הפיץ שבעת אלפים קומפלקטים של ביאליק, 3.500 של ספר־האגדה, את ברדיצ'בסקי, את ברנר, עגנון, יעקב שטיינברג, אזר, שלום עליכם. הוציא בעצמו את דבורה בארון, את רחל. יש בזה יחס מסוים. הרי שאם הוצאת־הספרים תוכל גם לזכות את מיטב הספרות העברית לקנין עממי — תעשה. עשינו משהו גם במחקר. הפיצונו את „ספר־הדמעות“ של ברנפלד, את גרץ. במעט נחזותינו הוצאנו שלושה ספרים: „שאָרְיִשׁוּב“ לבן־צבי, „תולדות הערבים בארץ־ישראל“ לאסף ואת עזובונו בכתבי־יד של א. ש. ליברמן. שלושה ספרים בעלי אופי שונה, אך יש בהם להגיד שאין הכננה להסתפק במה שיש לו מו"לים. ובשטח המסופן ביותר: פובליציסטיקה. הוצאנו ספרים של בן־גוריון. הוצאנו את נחמן סירקין, את בילינסון. עוד לא שמעתי שום קטרוג מאיזה זרם שהוא מדוע נתנו לקורא ספרים אלה. בתכניתנו היה לעשות יותר ולא הספקנו. נדברתי, למשל, עם ב. לוקר על הכנת כתבי ברוכוב. אני שואל: הוצאת־ספרים הסתדרותית צריכה לנתר על ספרים מסוג זה באשר נכתבו

על ידי אנשי „מפלגת הרוב“? האם צריך למנות את ספרות העבודה רק מ„קהילתנו“? מה נעשה אם חמש־עשרה שנה לפני שהתחילו להתרקם זרמי אופוזיציה עמדו אנשים ויצרו ספרות עבודה בארץ ונתנו לה צורה? אני נוטה לחשוב בתום לבי שזהו נכס פלילי של תנועת הפועלים. ולא זה חשוב אם אנו מקבלים עתה את הדברים כבשעת אמירתם או לא. אין אנו נוהגים קנוניציה בפובליציסטיקה. זהו רכוש אשר בין שמקבלים אותו רובו ככולו או מקצתו — ערכו ההסתדרותי איננו מוטל בספק.

יאמרו לי: לא, אין אנחנו, המיעוטים בהסתדרות, יכולים להסכים שפתבי אנשים אשר כל עולמם הרוחני הוא של מפלגת פועלי ארץ־ישראל יוגשו לקורא פאילו הם נכסים של הפלל. אין לי אלא לשאול: האומנם? הנה נעדרו מהבימה הזאת אנשים אחרים, אנשי מפלגה מובהקים, ונוכחנו מה היתה לציבור הפועלים אבידת ארלוזורוב, ומה היתה אבידת בילינסון, ומה היתה אבידת יוסף אהרונוביץ, ואיך אנו חיים עתה, פולנו, את אבידת דוב הוז. ואחרי שדיברתם פה הריני שואל: האומנם אנחנו פולנו — הנעדרים והחיים — שייכים לכלל הפועלים רק ביום־המיתה? האם מאוחדים אנחנו רק בהלניות? לא טבעי ולא מעורר כבוד מצב זה שאנשינו בשעה שהם נופלים במערכת החיים הנם גיבוריה ואהוביה של תנועת הפועלים פולה על פל זרמיה, אך בחייהם ובעבודתם אינם בפיכס אלא „המפלגה הפושלת והמכשילה“. זה לא הוגן! לא ישר! וגם אנשים שמאמינים בדיבורים הללו יחדלו סוף סוף להאמין לכם, כי אין להסתיר את הסתירה בין הצער האמיתי שלכם כחברים לכלל ובין לשון־הרהב שלכם כמחלקי־שלל.

לפני זמךמה הזהיר אחד מחברי המפלגה במאמר את האופוזיציות שבהסתדרות מן המשחק המשונה שהן משחקות בו. הוא שאל: וכי סבורים אתם כי משקיעת מפלגת־הרוב תיבנה ההסתדרות? האומנם ערעור האָמון במפלגה המנהלת את ההסתדרות יגביר אצל ההמונים את האָמון באופוזיציות?

השאלה ששאל אותו חבר היא שאלה רצינית מאד. המשחק הנה נכשל בכל העולם ובכל מקום הביא לידי תמוטה; בצדק אמר אותו חבר, כי שיטת האופוזיציות לא לחזק את ידי מפלגת רוב הפועלים, כי אם

להבאיש את ריחה, להשמיץ אותה, להעלים את הישגיה ולהכריז השכם והערב שהיא „יוצקת מים על טחנת הריאקציה“, — אינה מנחילה נצחונות לפועלים, כי אם זורעת תבוסנות ומכשירה את נצחון האויב. פה דובר על „התחיות“, ונדרשה מאתנו „טולרנציה אקטיבית“. אגא, תנסו להעביר תחת שבט הביקורת, לאור דרישות אלה, את שיטותיכם ביחס אלינו, אל רוב הציבור הפועלי.

אין אני חפשי לגמרי בויכוח זה. לא אחת ולא שתיים נלחמתי בציבורנו על הקמת מפעלים שונים: ההסתדרות החקלאית, „המשפיר“, בנק הפועלים, „ניר“. אבל גם בסערת המלחמה הובן שאינני נלחם על משרה ועל תפקיד ציבורי. עכשיו, לאחר שהמתנפחים טיפלו כל כך באינדיבידואל-פסיכולוגיה שלי, אני נאלץ לומר משהו: אינני מחוסר-עבודה, ואת חולשתי אני מגלה: אינני להוט אחרי התחייבויות חדשות. כפעם בפעם אני פורק מעלי תפקידים. נבחרתי בחיי להרבה מוסדות, ואין אני אחוז בקרנות המזבח. יסדתי מוסדות כספיים ולא ביקשתי מעולם להחזיק בקופה. רבים רואים במשרות אלה פזח, שלטון. לא ביקשתי אותם. הפעם, לצערי, מפעל זה שאני מדבר עליו, קשור משום מה בי. וזה כובל את לשוני. הייתי מעדיף את המלחמה הזאת אילו הוטל משא המפעל לא על שכמי.

כיון שדובר נכבדות בי, כאילו ניתנת לי איזו שררה, עלי לגלות שאינני מאוהב במקצוע זה. היו לי בחיי כמה משלחי-יד. יחסי לגידול ירקות היה הרבה יותר נפשי מאשר למלאכת-עריכה. ועוד עלי לגלות סוד. מתוך שאחרים מדברים בי, ואולי גם מתוך מה שאני דוחה לעתים טענות וטרוניות — אפשר לחשוב שלבי גס בעריכה. אכן, עצם המקצוע הזה יש בו משום „חותר חיים“, והעוסק בו מוכרח לפסוק הלכות. אך יודע אני כי שאין איצטלה זו הולמת אותי. ולו גם מטעם פשוט זה: אין לי יום שאינני נאבק עם מלה עברית שאיני יודע הוראתה ועם מלה לועזית שאיני יודע תרגומה לעברית. ואדם שרואה יום יום ונוכח שהוא עם-הארץ — איננו יכול לטפל בלב קל בעניני עריכה. ואכן, לא אני בחרתי לי את המקצוע הזה, ולא אני ביקשתי להתעכב בו יותר מאשר התעכבתי במלאכות אחרות. אין הקורא, אפילו הקורא הטוב, יודע מה טעמה של עריכה. רק לפי מה שנדפס הוא דן לשבח או לגנאי, ואין יודעים כמה „סלים“ בולע עורך, כמה הוא

מעורר את העינים, כמה שעות הוא גזל מעצמו, שיכול היה להקדישן למטרות אחרות!

אין אני נחשב, כידוע, לרודף־שלום. אך גם איש ריב כמוני תיעף נפשו מן הדין־ודברים התמידיים הפרוכים במלאכת־העריכה. מכבר למדתי: מרבה עריכה מרבה אויבים. ואם נגזר עלי לעסוק בעריכה הריני מעדיף לערוך את עצמי. אני ודאי לא אכעס על עצמי כשאפסול את דברי. ובה אני עוסק יותר מאשר בכתיבה. וכיון שנאלצתי הפעם לגלות טפח, אומר כי לבי נוטה יותר לפרוק כל עול מאשר לקבל עלי תפקידים נוספים. תמיה, לאמיתו של דבר, נתתי את חיי לא לעריכה, כי אם לבנאות. האמנתי בתום לבי שיש בידינו לבנות חברה, ושיש בי להועיל בבניה זו. ובמידה שזו דרשה אותי לחקלאות או להתישבות או לכספים או לעריכה — נענית. אמונתי זו עומדת בשנים האחרונות במבחנים קשים, ואין אני יכול למלא תפקיד אם לבי איננו שלם אתי.

הוצגה כאן שאלת משטר־העריכה. מצאו כי פאן מציעים משטר של מוצרכיה, שלטון־יחיד, דיקטטורה. לא פחות. ובינתים שמענו כמה תורות חדשות של דמוקרטיה. החבר בן־שם, למשל, יש לו תיאוריה מקורית לגמרי. הוא הודיע לנו „שאין לו יראת־הכבוד“ בפני ששים האחוזי הבלתי־מפלגתיים המצביעים בעד המפלגה. מדוע? פשוט, הם מצביעים לא בעד השקפותיהם ובעד האנשים המהימנים עליהם, כי אם בעד השלטון. זוהי השקפה נעלה מאד: אם אדם מצביע בעד מפלגה שיש לה רוב — חזקה שאין ערך מוסרי להצבעתו. המסקנה ההגיונית משיטת־דמוקרטיה זו, שזכות הבחירה בהסתדרות מגיעה לא לחברים סתם, אשר זה דרכם להצביע בעד כל שלטון, אלא לחברים הרשומים בארגונים השונים... חידוש גדול בתורת הדמוקרטיה. גם אברמוביץ לימד אותנו הפעם תורה חדשה. ראשית חכמה הוא מקשה על עצם ההכרעה „בהרמת ידיים“. יש לו, לאברמוביץ, פנראה, דמוקרטיה אחרת שאינה מרימה יד. ואחר כך אמר לנו: הצבעה כזאת, אשר בה עומדת מפלגה אחת נגד כל המפלגות — אינה חוקית. ולפיכך יש עמו, לאחר שהוא מתנגד לעצם הוצאת־הספרים, הצעה קונקרטיית: פריטט. שאלה היא, למה זה בהוצאת־ספרים בלבד? הן זהו, בעצם, ההגיון הפנימי של כל הדברים הדמוקרטיים האלה: נחדל להיות הסתדרות המתנהלת על ידי רוב

ונסדר את הענינים על פי פריטט, לארבע מפלגות המיעוטים יהיו ארבעה קולות, ולמפלגה האחת — קול אחד.

ולפי מושגי דמוקרטיה כאלה ודאי שבחירת אדם יחיד לתפקיד מסוים אינה אלא „דיקטטורה“. וליתר תוקף הביא לנו יערי לראיה את הקולגיאליזם השלטת ברוסיה... לא, לא אכניס ראשי לתוך למדנות ובקיאות בעניני רוסיה. דינו אם נדבר על ענינינו אנו. מי שירצה ילך ויבדוק אם קיימת קולגיאליזם של הנהלה ברוסיה ומה טיבה. גם לא אסתמך על אנשים בלתי-דמוקרטיים באנגליה ובאמריקה, הסבורים משום מה כי מפעלים ספרותיים גדולים זקוקים ל„שֶׁרֶדְקָטוֹר“ דוקא.

אדבר רק מתוך נסיני הפרטי. עורך-יחיד למפעל ספרותי מסוים, מה טעם לדבר? האם זאת קפריזה, תאנת-שלטון, או צורך של העריכה עצמה? — היה אדם בארץ, בתנועתנו, שהניח חותם על ספרות תנועת הפועלים ועל דרכי העריכה. זה היה יוסף אהרונוביץ. לא מאספולה אחת באנו. יוסף אהרונוביץ בתוך מפלגתו עזב את העתון מעשה-ידיו. הוא לא קיבל את דעת חבריו, שאחריות-עריכה ניתנת להתחלק על ידי מינוי. זאת היתה גם דעתי. בשנת 1914, כשלא עלה על דעתי שביום מן הימים אהיה אנוס להתעסק בכגון זה, הלכתי ליוסף אהרונוביץ והצעתי לו שיקים עתון-פועלים יומי. אהרונוביץ צחק לי. וכשנוסדה „אחדות-העבודה“ בחרו בשני אנשים ואמרו להם: תערכו קובץ. חברי לתפקיד היה אדם טוב, מלומד, מנוסה. שום ניגודים לא היו בינינו בכלל, ואז עוד היינו ברח-הדבש של האיחוד. ואחרי חמישה רגעים של עיון בכתבי-יד יחד הודעתי שאינני מסוגל לערוך בשנים. לא ביקשתי לעצמי עטרת של עורך, כי אם הצעתי שיומינו את ברנר. אז לא היה עדיין חבר המפלגה, אך זה לא מנע אותי מהציע שיערוך את הקובץ לבדו.

אל נא וטעו בדברי. אינני מזלזל כלל וכלל בעבודה קולגיאליזם. אני אוהב לעבוד עם חברים. אך על ידי מינוי אנשים שונים לעבודה, מתוך חשבונות של יחסי-כוחות, אין מגיעים לידי קולגיאליזם. בספרות העברית היה אדם ששמו ביאליק, והוא אהב לעבוד לא-יחיד. והוא נתנסה בשני נסיונות. פעם אחת הוזמן לעריכה במפעל ספרותי חשוב מאד, וכחבר לעבודה ניתן לו „אדם כערפו“ — מבקר ופובליציסט ומלומד מפורסם. וגם הרשויות

נתחמו ביניהם. אך ביאליק ניסה ועזב. ואותו ביאליק בחר לו חבר לעבודה ולא נפרד ממנו כל ימי חייו: את רבניצקי. מי יודע דרך הרוח? לא זו היא עבודה קולגיאלית שאנשים מתמנים מתוך חשבונות של „צוגג“. גוף פרלמנטרי נבחר מזרמים שונים, שכל אחד מהם מודיע פי „פשרה לא תיתכן“ וכי „אין הרוח יודעת פשרות“, וכל אחד מהם יודע כי עליו לשמור על אינטרסים — זהו ניגוד לעריכה. עריכה אינה פוליטיקה ואינה ענין למיקוח. זה יחס למלה, לבנין המשפט, לשיר, לפרוזה. „עורך יחיד“ אין פירושו שהעורך עצמו עורך הכל. כמה דברים — איני מוסמך לעריכתם. אם נזכה להוציא את שכספיר — יהיה צורך למצוא עורך לשכספיר. המושג עורך הוא, קודם כל, מושג מצפוני, אחריות לענין, וזו אינה ניתנת לחלוקה על ידי מינויים מתוך חשבונות פוליטיים. אינני סבור כי בעולם הרוח אין פשרות קיימות. המלה „פשרה“ היא אצלנו מלוגלגת, מזולזלת, ורבים המכריזים בגאווה כי אינם יודעים פשרות. אני מפיר בערך הפשרה בחיי הציבור המדינה, אני מחפש פשרה, אך לא תמיד מוצא אותה. וגם בעולם הרוח יש ניגודים שאי אפשר לגשר ביניהם ויש שניתנים לסינתזה. ואנחנו מבקשים אותה. אנו מחפשים דרך לכלול גם ניגודים, להפגיש השקפות שונות. האם נהפוך את כל ספרותנו לשיטה פוליטית אחת ואין בלתי? הנעבור על פני ארונות הספרים של המחשבה העולמית, נביט על הפריכות של הספרים ונאמר: אלה מקודשים ואלה פסולים ומזיקים?

קולגיאליות ברוח היא דבר יקר מאד. ובין הדוגמאות יש דוגמה מפורסמת: שותפותם של מרפס ואנגלס. שום אדם לא מינה אותם. שום זרמים לא שלחו אותם. אילו היו „נשלחים“ לא היו יכולים לעבוד כאשר עבדו. חוקרי המרפסיוז גילו כי בשעה שהוזמנו מרפס ואנגלס לחבר מניפסט בשביל „ברית הקומוניסטים“ כתב כל אחד מהם את נוסחו הוא, ונוסחו של אנגלס נדחה מפני נוסח מרפס. אילו היה אנגלס באפוז של „זרם“ הרי היה עומד על כך שאין לפסול את נוסחו, ואם פוסלים אותו מוטב ששום מניפסט קומוניסטי לא יכתב.

לשם בדיחות דעת אוסיף, פי ריאזאנוב גילה מכתב-נייפה שנשלח ל„אזרח מרפס“ מטעם „ברית הקומוניסטים“ על שאיננו ממציא את המניפסט למועד שנקבע, מאיים עליו בנקיטת אמצעים ובתביעת החומר — שניתן לו

לעבודתו — חזרה. ואמנם המזמינים היה להם יסוד להתרעם. המניפסט הקומוניסטי, אשר נתחבר לשם מהפכת 1848, הגיע לתעודתו בימי התבוסה. אילו היה הדבר קורה בין „זרמים“ של רוב ומיעוט היו ודאי מכריזים על מרפס פעל „כושל ומכשיל“. חברים — משתווים.

לאחר כל ההפחדות בשם הדמוקרטיה — אינני יכול לקבל את הדעה פי אפיו הדמוקרטי של מוסד נקבע על ידי כך שבהנהלתו יושבים כך וכך אנשים. אפיו של מוסד רוסי אינו משתנה על ידי כך אם הוא מתנהל על ידי כמה מנהלים או על ידי מנהל אחד. הדמוקרטיה תלויה במידת השליטה של הציבור במוסד, בזכות הציבור לבקר ולהחליף את הנהלת מוסדותיו.

כנגד זה טענו שהנה אני נבחרתי לפני שמונה שנים. הטענה צודקת, ואני מצטער על כך. אך, רבותי, אם הטענה צודקת ופוייהפוח שלי נפסל במשך הזמן, הרי גם פוייהפוח שלכם כמקטרגים הוא מאותו זמן ממש. ובהודמנות זו הריני מוסר מודעה: נבחרתי בועידה, אך אין אני עומד על כך שרק ועידה יכולה לקחת את המנדט שלי חזרה. יכולה כל מועצת הסתדרות להביע לי אי-אמון, ואני אקבל את דינה.

רצוני להסביר באיזו מידה אין שאלות העריכה ניתנות להיפתר על ידי הצבעה. הנה ספר-האגדה. בשבילנו, אנשים פשוטים, הוא מפעל כפיר, וערכו החינוכי-העממי עצום. אבל בעולם החוקרים היה קטרוג על ספר-האגדה. ואדם כפרדיצ'בסקי ביקש שיטה אחרת בסידור האגדה. כלום ענין זה נתון להצבעה? והאם לא נוכחנו בכמה מקרים שבמקום שענינים מסוג זה נתונים להצבעה אין שום דבר נעשה?

עריכה פירושה הכרעה כל רגע ורגע, הכרעה בקטנות והכרעה בגדולות. ומי שבא ומציע לא בחירת עורך אחד, כי אם כל מיני הגבלות מסביב לזכות העריכה, הרי הוא אומר: במקום שתעשו שלא לפי טעמי מוטב שלא תעשו. זוהי המסקנה הנוחה ביותר במקרים ידועים. וזוהי „הדנת-היצירה המשותפת“ שבשמה דיבר החבר בן-שם.

מי ששמע את הויכוח יכול היה לחשוב כי אין החבר שלנו קורא כלום חוץ מספרות פוליטית. האם אין לו צרכים ספרותיים אחרים? לאחר ויכוחים אלה יש רצון לשאול אם „לובנגולו מלך זולו“ הוא כשר או פסול, אם „הנער העקשן“ של קורצ'אק (חיי לואי פֶּסטר) מותר או אסור? בימים

האחרונים הוציא „דבר“ שני קונטרסי זכרונות של סופרים לא־מקצועיים: „זכרונות קרים“ של איסר קוסובסקי ו„הייתי פליטה“ של פרידה זרובבל. לא עלה על הדעת להתענין ולשאל מה השקפותיהם הפוליטיות או קשריהם המפלגתיים של המחברים.

וכיצד נגיע לספרי־לימוד לבתי־הספר שלנו? האם כל בית־ספר יעשה לעצמו או כל „גוש“ יעשה לחבריו? בבית־הספר הכללי בארץ שורר מבחינה זו מצב נחמד. לפנים היה חיבורם של ספרי־לימוד ענינם של פדגוגים־אמנים. היה זאב יעבץ, היה גרזובסקי. אחר כך באו צעירים: ש. בן־ציון, פיכמן. עתה הגענו לכך שכל מנהל בית־ספר יכול להוציא כריסטומטיה, ויש לו שוק בטוח: תלמידיו. ואם יחבר סופר־אמן ספר־מקרא טוב ביותר אין מי שיפתח לפניו את בית־הספר. הנגיע גם אָנו למצב זה? והרי זה נוגע גם ללימודי טבע, חשבון וכו'. והיחס לקלסיקון עברי ולסופר צעיר — הגם הוא ענין לזרמים פוליטיים?

ודרך אגב אענה להערה הספרותית היחידה בויכוח. נאמר פאן ש„איגרות ברנר“, עם כל חשיבותן, הרי הן לופסוס כל זמן שאין הוצאה עממית של כתבי ברנר בשני פרכים, ועל יסוד זה הובע חשש, שמא לא תהיה הוצאת־הספרים החדשה עממית למדי. האנשים שהקימו את „הגה“ ואת ספריית המרכז לנוער גילו איזו מידה של דאגה לקורא הצעיר, צעיר בלשון או בגיל, וחוקה עליהם שלא יתנפרו לו. מה נעשה לאדם שלמד בשיעורי־ערב ולא דבק בשפה העברית? והלא רובם נשארים בשלבים הראשונים. מה נעשה בגומר בית־הספר התיכוני שאין לו ענין בספרות עברית? האם הדיבור העברי לבדו יספיק לנו? וכשם שאנו צריכים לדאוג ל„עמי־ארצות“ כך הוטל עלינו גם לדאוג ל„תלמידי־חכמים“. לא במשמעות המקצועית של המלה, כי אם לשפמו־תנו, שומרי־הגחלת ומלבי־הגחלת. הבונדאים היו במובן זה במצב אחר. צרכיהם הרוחניים היו אחרים. הם יכלו להסתפק בהוצאת ברושורות בשביל הפועל היהודי שאינו יודע פולנית או רוסית, ואת „האינטליגנט“ שלחו לספרות הרוסית. לאן נשלח אנחנו את הצעיר העברי המשפיל, את הנוער הלומד, את איש־הציבור ואיש־המשק שלנו? האם נסתפק במלחמה נגד אַנְ־אַלפא־ביתיות עברית ונתן לכל אלה לרעות באשר ימצא מרעה? היכולים אנו לנתר על טיפוח שכבה אַקטיבית

במובן הרוחני ולא לעזור לה להעמיק שורש? „איגרות ברנר“ איננו ספר לנוער ואף לא בשביל קורא סתם. זה ספר-תעודות לתולדות הספרות העברית והעלייה השנייה, ספר-עדות לאחת הדמויות הגדולות של הדורות האחרונים, ספר למעטים. ואם יש בו כדי להעמיק את עולמם הרוחני של מאות אנשים בלבד — אין זה מספיק לנו?

משום מה ראה ארם לדבר על פרצים בנוער העובד דוקא. כל ארץ-ישראל עומדת איתן. כל הזרמים מבוצרים — ורק בנוער העובד גילה פרצים! למי אין אורבת ספנת-פרצים? היכן הביצור הרוחני של הילד שלנו, של הדור הצעיר שלנו? גם הנוער הגדל בצפר איננו מבוצר. אין לו קשר עם העולם. הוא רואה את אבותיו בונים משק, הוא עצמו יודע לעבוד ואף להתגונן, אבל הוא לא ראה את ההתחלה ולא הגיע מעצמו למה שהגיעו אבותיו או קודמיו. יותר מאשר לכל דבר אחר חייבים אנו לדאוג למשמרת רוחנית צעירה, — לאו דוקא במובן של עסקנות — שתתיצב בשורות הראשונות להיאבקות על חיינו ועתידנו. לא נגיע לכך אם הנוער שלנו יהיה נזון רק במה שאפשר למצוא בכל מקום בעולם. גם את עניני העולם הוא צריך לקבל מפלי שלו, בבחירה מותאמת לצרכינו. ובוזה בלבד לא סגי: יש צרכים מיוחדים לנו, בוני מולדת לעם, וצרכים חינוכיים אלה לא יסופקו מן החוץ. שום פוח לא יספק אותם אם אנחנו לא נמצא בנו פוח לכך.

אהד הנזאמים בבואו לבחון את מגמת ההוצאה, טען: „מה תתנו בהוצאת-הספרים, את מרפס או את דה-מן? העתון של המפלגה השלטת בארץ-ישראל כתב הרבה על דה-מן“. יכולתי לענות על נקלה, פי דוקא עתון ההסתדרות לא גילה מעולם, גם בשעה שדה-מן היה במרום האפנה, התלהבות יתירה בענין זה. אולם איני רוחש כבוד לצורת-יפוח זו המטילה אימים על ידי שמות שנפסלו. אילו היתה כל התנועה הסוציאליסטית עומדת כל ימיה איתן ורק אגף אחד היה נותן מצדו רגגטים, אזי אולי אפשר היה לבוא ולומר: „אנו מפירים אתכם, רפורמיסטים ופשרנים, המעזים להטיל ספק באמונת-אמת של המרפסיוז, משורש שלכם יוצאת הבגידה, בושו והיפלמו“. אבל מי סוציאליסט ישר בשנת 1941 וידבר כך? האם דוקא עם דה-מן התחילה הבגידה? יכולתי להזכיר דוגמאות פיקנטיות יותר, האם

לא עמד מוסוליני בקצה השמאל? האם לא היה גוסטב הֶרְהֶה הקיצוני שבאנטי־מיליטריסטים? חזריו וקאשן הקומוניסטים? אין עתה מחסור בשמות פאלה. ומגפה מחפירה זו של בגידה שהקיפה מיליונים, כלום ראוי לעשות ממנה שימוש פנימי בחילוקי־הדעות שבינינו?

דרך אגב, הֶבֶן לא אוכל מה הרֹגֵזו של כֶּם על דה־מֶן. חטאו הגדול לסוציאליזם ולמלחמה בהיטלריזם שהוא חתר לקראת נייטרליות של בלגיה במלחמה. אך הן לא רחוק הזמן שסיסמת נייטרליותה של ארץ־ישראל במלחמה היתה נחשבת לסימן של רדיקליות מעמדית בחוגים מסוימים... וטענה אחת הופנתה משום מה אלי אִישִׁית: לפני כמה שנים הוחלט בהסתדרות להוציא את מֶרְכֶס בעברית והדבר לא נעשה, ובי האָשֶם. בעל הטענה לא הרגיש, כנראה, עד מה טענתו מערערת את עמדתו: אם מותר להסתדרות להוציא כתבי מֶרְכֶס. ואתם דרשתם זאת הצבעתם, הרי שיותר לה בכלל להוציא ספרים. אך לשוא אתם מאשימים אותי באי־מילוי ההחלטה, פאילו הטלתם עלי, פאילו קיבלתי עלי את המלאכה. ואני לא הצבעתי בעד החלטה זו מטעם פשוט: תרגום מֶרְכֶס בתוך מסגרת של ספרי־עיון סוציאליסטיים הרי זה מעשה בעל ערך, תרגום מֶרְכֶס כבן־יחיד הנהו מעשה של קנוניזציה, של טקס. וראייה ברורה עמדי שכך היה הדבר. לא דנתם על תקציב, לא דנתם על עריכה, לא על עורך יחיד ולא על קולגיום. עתה שמענו מפי אָרֶם שאין עכשיו צורך להוציא את ה"קפיטל" בעברית, ויש להסתפק בכתביו הפוליטיים. אני נוטה לחשוב פי צֶדֶק אָרֶם.

יש מקום לויכוח: מה צריכה להיות השפלתו הסוציאליסטית של הפועל בארץ, יש רואים את הא' והת' במֶרְכֶס ותלמידיו. ואני סבור פי יש לדעת גם את הסוציאליזם שלפני מֶרְכֶס ואת הסוציאליזם שלאחר מֶרְכֶס. את קרופוטקין ואת לְנֹדָאָר, את ז'וֹרְס. וזה אולי קו מפריד ביני לבין מתנפנאי, קרקודיזים: פשעוֹמֶר בא לאלפס־גִּדְרִייה של מצרים והראו לו את הספרייה המפורסמת אמר: אם הספרים מכילים מה שבקוראן אין בהם צורך, ואם מה שאין בקוראן ודאי שהם ראויים לשריפה. דומני שכך אתם ניגשים גם לרעיון הוצאת־הספרים.

ויכוח זה בינינו נוגע בשאלות ממדרגה ראשונה בחיי ההסתדרות. המלגנו הרבה מן חמצב שעמדנו בו לפני עשרים שנה; ואם נעיר לאן

הפלגנו נצטרך להסיק מסקנות. אָרם אומר שבדברי רוח אין הכרעה — שוב אפוריזם נהדר! אם הפונה היא ליחיד הרי שום יחיד איננו חייב לקבל עול בדברים שבאמונות ודעות. אם גם אָרם מתכוון שאין החברה קובעת בעניני רוח הרי הוא שוב מפליג. הנה הכרענו ומכריעים בענין הלשון, ואָרם, שהוא במיעוט, מוכרח לקבל את הכרעת העברית. יש ויש הכרעות גם בעניני הרוח. תנועה חיה ובונה את חייה איננה יכולה להסתלק מצרכיה החיוניים.

לרגל עשרים שנות ההסתדרות מתעוררות שאלות נוקבות לעצם חייה של ההסתדרות, שאלות האדם בה, שאלות המנגנון בה, שאלות יתר-הדדיות בה, שאלות הדמוקרטיה הפנימית בה. והנה פשעולה נואם מן האופוזיציה ומדבר על הדמוקרטיה הפנימית בהסתדרות הרי הוא מעמיד את כל המצוות על אחת: אין המיעוטים מסתפקים במקום במועצה, בועד הפועל, הם תובעים שיתוף בהנהלה המעשית. אינני מכניס את ראשי בויכוח זה, אך לאחר מה ששמעתי בויכוח יש לי הרגשה שאתם רוצים ליהנות בבת אחת משני העולמות, מ„עולם הזה“ ומ„עולם הבא“. רוצים להיות אופוזיציה והנהגה כאחת, ולקבל את כל הפריבילגיות של שתי הן גם יחד. היכן הוא המשטר הדמוקרטי ביותר בעולם המנחיל לאופוזיציה זכויות של הנהגה?

תסלחו לי אם אומר: מי שרואה לפניו את המועצה בלי הקהל ושומע את התביעות יכול לזמזם שאלו הן המטרידות ביותר את ציבורנו. ואם צירי המועצה יסתדרו ביניהם — יבואו גם עניני הציבור בשלום על מקומם. ואם הרוב „הדיקטטורי“ יעשה נחת-רוח למיעוט ויסתלק מהצעתו — נזדקן יחד בנעימים. ומדוע לא? סוף סוף אין זו שאלת חיים. חיינו עשרים שנה בלי הוצאת-ספרים הסתדרותית, נחיה עוד. ואולי גם עתון של האופוזיציה ישבח אז את הרוב שהראה „טולירנציה אקטיבית“ והסתלק מפעולה. אלא שאינני בטוח אם גם לאלה שמחוץ לספסלי הצירים ייטב בגלל הסתלקותנו. אודה, אני מרגיש אחריות לא רק בפני צירי המועצה, כי אם בפני אותם 120.000 אנשי-עבודה שהפקידו את הנהלת עניניהם החיוניים בידי האנשים היושבים פאן. תהיו מוכנים לשתף פעולה אתנו — מה טוב, נלא — נהיה נאלצים לשאת את העול בעצמנו.

ב ש ו ל י ד ב ר י ם

(שיחות סיום ב"רח"העיון של ההסתדרות. רחובות. ניסן תש"א)

שיחה ראשונה

ה ת נ צ ל ו ת

קיויתי שיעלה בידי לצאת מ"גרח"העיון" מבלי לדבר בו. היו לי נימוקים פרטיים מספיקים לכך. לא ביקשתי להורות ב"גרח", כי אם לשרת. לא להביע השקפות, כי אם לשמש את ההסתדרות ואת לומדיה. השתדלתי אף אני להיות תלמיד מקשיב, והנה אתם לוחצים עלי שלא "אתחמק". ואני אין לי בצקלוני פת שלמה, כי אם פירווי"הערות. מענין לענין.

א ו ד מ ו צ ל מ א ש

בעבודת החוג "הני ותרבות", ובדברי חבריו בפני ה"גרח" פולו, עבר פחות השני דבר חשוב ויקר: אי־סיפוק עמוק מעצמנו. וכל כמה שהם מגוללים לפנינו את פגמיו של ההני שלנו, ומוציאים לרשות הרבים משהו מן המעיק בחדרי־חדרים, ומפנים את דעתנו מן ההפשט אל המוחש, מן הדברים הפוללים, הנוסחאיים, אל דמויות חיים שלנו, לא־עֲרְבוֹת ומשובשות — הרי הם צודקים. אך בשמעי אותם ממהרים להציע לנו הצעות של תיקון, של צורות־קבע והלכות וסייגים, כאילו כבר זכינו למתן הריסיני חדש, תוהה אני ושואל את עצמי: האומנם כבר מוכנים אנו להני יהודי שלם, הצומח מן הקרקע ושרשיו מעמיקים ונופּוֹ מיתמר? זכורני, כי טאגורי אמר, לגבי התנועה היהודית, בערך כך: "לא זרדים דרושים לנו, כי אם אילנות. זרדים אפשר להכין בשעה קלה, אילנות צריך להצמיח". והני לאומי טעון הכשרת קרקע וזריעה וצמיחה וכיבושי־דורות. "אם ינלד גוי פעם אחת?"

מתוך כמה הצעות טובות משתמע שבעליהן רואים ענין ההני והתרבות כענין חוט שניתק. ניתק חוט — מה עושים? הולכים ומחברים אותו במקום הניתוק. אך מה נעשה וחי"עם ונוהג של עם ועולם־הרוח של

עם שניתקו ונפרצו אינם ניתנים להתחבר מחדש על פי רצפט פשוט וקל. מאז עליתי לארץ והצלתי את נפשי ממה שארב לי בגולה נחרת בי המושג: אוד מוצל מאש. כך ראיתי את עצמי אז, וכך רואה אני את הדור, את הפרט ואת הכלל. כל נער שבא אלינו בעליית־הנוער, האיננו אוד מוצל מאש ממש? ושאלת הדור היא: כיצד הופכים את האוד לצמת, כיצד שותלים אותו בקרקע ומשקים ומעדרים עד שיחיה ויינק ויעשה שורש וענף?

כל אחד מאתנו חש פי הרבה אנו חסרים. אם פי לא תמיד אנו יודעים מה נמה חסר לנו. לעתים קרובות אנו נצרמים מחוסר־טעם והעדר־צורה בחיינו, שבכללם הם לקויים בחוסר־אורגניות. אך כשאני שומע בני־אדם הרואים עצמם יהודים שלמים ומושלמים מביטים בביטול או באיבה עלינו, יהודים קרועים ופרועים, פגומים ופרומים, ומתוך הפרת נעלותם הם באים לקטרג על דור שבי־גולה, הריני נזכר ב„אוד מוצל מאש“. מתי נאמר הדבר? בימי שיבת־בבל. רק שנים־שלושה דורות ארכה גלותם של העולים הראשונים, ועוד היו ביניהם שראו את „הבית“ „בכבודו הראשון“. והן השבים ודאי היו מן „הלאומיים“, מן ה„ציוניים“, מן הנכספים לגאולה — וכבר ניתק החוט בכמה מקומות. פתב חדש העלו מבבל, במקום הכתב העברי, ושמות־ירחים חדשים, ודיבור „אשדודית“, ושבת של חולין, ונשים נכריות. ואין צורך לומר: ריב־אחים. איבה יוקדת בין השבים לבין שארית־הפליטה בארץ אשר לא הלכה בגולה, ופירוים בקרב השבים עצמם, ומחלוקת בין ראשיהם („אש המריבה יום וליל דולקת בנו ולבות אהבים חולקת“ מימי אחרוני, שהביא לפנינו זלמן רובשוב, אינה המהדורה הראשונה של ריב־אחים בקרב שבי־גולה). השטן יש לו איפוא מה להשטין. והסניגור — הקדוש־ברוך־הוא עצמו — אינו סותר את טענותיו. אך הוא סותם את פיו: „יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים, הלוֹא זה אוד מוצל מאש!“ (זכריה ג, ב). פלומר: על מי אתה משטין, הן לפי שעה אין זה אלא אוד מוצל מאש! חס הנביא על כבוד העולים ואינו מפרש את הקטרוג, אך הוא מגלה לנו טפח: בחזונו „ויהושע היה לבוש בגדים צואים“ — הפהן הגדול, מנהיגם של שבי־ציון, הוא עצמו לא רוחץ מזהמת הגלות, נושא אותה

אתו. ואפשר זו עשירות הנכר, שאיננה הולמת את הנקיזן הדלות של המולדת. „הבגדים הצואים” — זהו התיאור הסמלי שזכריה נותן לנו. אין פאן התמונות הריאליסטיות שבנחמיה — השעבוד הסוציאלי, השדות הממושפנים לבעלי החובות, הבנים והבנות של המרוששים הנכבשים לעבדים ולשפחות, המיקח וממכר בשבת, „הנביאים אשר היו מיראים אותי”, חורי יהודה המריצים איגרות אל האויב, השרים והסגנים אשר ידם ראשונה במעל. אך ציור יחיד זה — „בגדים צואים” על מי שעומד בשלב העליזן של שבי הגולה — שהשאר לנו הנביא, השומר פיו מדברי גנאי, מה דק הוא. ועד מה הולם את שיבת-ציון בימינו. לא החטא המסוים, המפורט, כי אם העטיפה הפוללת. בגדים צואים.

פחד המקור

ודרך אגב אומר: לפרשה זו של „בגדים צואים” שייך גם היחס-לא-יחס של הקורא לספר העברי המקורי. הקורא של ימינו — פגדול פקטן — יש לו טענות הרבה לספר העברי. ואף זהו ענין ל„הני ותרבות”. אין אני בא עתה לדון עליהן וגם אין בכוחי להשיב עליהן. אך אומר, כי ברוב-דברים שקוראי ימינו מטיחים פנגד הספר העברי אין אני מצא „פצעיי אזהב”, כי אם „ולא קרב זה אל זה”¹. דומני כי גם בימים שהסופר העברי היה מורדף ו„זר לאחיו” ורואה עצמו „אחרון” וכותב בשפה שאין לה מהלכים — לא היה כל כך גלמוד ועוזב כבימים אלה, פשהוא יושב בתוך עמו, פשמסביבו צלילים עבריים ותינוקות של בתי-ספר עבריים והוא גם מקבל — פחות או יותר — שכר סופרים. אי לי אם אומר, אך אין להתעלם מן הדבר, אשר כמה עדויות מעידות עליו: אין לבו של הקורא ליצירה העברית המקורית. ולא דוקא על מומיה הוא דן אותה ברותחין, כי אם גם על מעלותיה.

אמרתי, דרך משל, להפנות את דעתכם אל ספרו האחרון של עגנון: „אורח גטה ללון”. אין עסקי בביקורת ספרותית, אך ספר זה ראוי היה לו שיעשה מאורע בחיינו הרוחניים ובחשבון עולמנו. מצין

¹ [שמות י"ד, כ']

מה שהיה „מפאן ומפאן“ של ברנר לבני העליה השניה. ברנר, שתיצב את הלהג הפטריוטי, כתב במכתב פרטי על ספרו זה: „כתבתי ספר לאומי“. ואמנם כן הוא. רבים המכים בתוף „הלאומיות“, אך ערכו הלאומי של הספר נקבע לא על ידי „ההזמנה הסוציאליטית“ כי אם על ידי מהותו. ברנר — הנבוך, הספקן, „הפופר“ — הוא שנתן לנו בשעתו את הספר הלאומי של הדור. אפשר ש„דור“ זה לא היה אלא קומץ בחורים מן העליה השניה. היש „דור“ לספרו של עגנון? הוא נתן לנו ב„אורח נטה ללון“ פרקי־איוב של זמננו. אך ספק אם הקורא העברי של עכשיו יודע לקבל מה שהספרות העברית נותנת לו. והוא יודע לתבוע מה שאין לו בה. וגם פאן יש לימוד זכות: הקורא של ימינו הן ברובו יש לו צורך להתגבר על האי.ב. על הדיבור העברי, וגם לאחר שהוא מצליח בזה — עוד הוא נשאר בפרוזודור־שלפני־פרוזודור. ועוד ארוכה הדרך עד שיחדור לפני ולפנים. „הלוא זה אוד מצל מאש!“

חינוך „אחיד“

הערה אחת, ובקיצור, בענין החינוך. לא הייתי מבקש לנגוע פה בשאלה שלא טיפלנו בה, אילמלא דבריו של בן־גוריון. ודוקא משום שאני משותף אתו בכמה דברים שביסוד, רואה אני להדגיש כי אני חולק עליו בזה. לדעתי, אין האחדות הלאומית מחייבת ביטול זרמים בחינוך. וגם אחדות־החינוך, במובן הלאומי, אינה מחייבת ביטול זרמים בחינוך. אחדות־החינוך צריכה להתבטא בכמה דברים חשובים: באחדות הלשון, בחובת לימודים מסוימים בכל בתי־הספר, בפיקוח לאומי עליון על כל בתי־הספר, באחדות התנאים ההיגייניים והכלכליים, אך לא ב„אחדות“, לא בביטול הזרמים בחינוך הנאבקים על עיצוב דמותו החברתית והרוחנית של העם.

גם מחוץ למציאותנו היהודית, שהיא כופה עלינו כמה הבדלי־דרך בעניני חינוך, אין אני חסיד של מערכת חינוך „אחידה“, הנקבעת בכלליותה ובפרטיה על ידי הממשלה, והעומדת „למעלה“ מן המגמות הפדגוגיות והסוציאליות והדתיות השואפות להתגלמותן. המדינה צריכה שיהיו לה כמה חובות לגבי בית־הספר וגם כמה זכויות, אך אין להפריז בהשלטת

המדינה על בית־הספר. אין לכווץ את התפתחות החינוך לתוך צינור ממשלתי, שמטבעו הוא נוקשה במעט או בהרבה. כל הנסיגות החינוכיים הגדולים שנעשו בעולם ספק אם היו ניתנים להיעשות ואם היו נעשים במסגרת של חינוך ממלכתי אָחיד. וההתקדמות החינוכית עדיין צעירה למדי, ואין לכלוא אותה. המדינה צריכה להסתפק בזכויות מסוימות לגבי בית־הספר ולהשאיר מידה הגונה של חופש לחיפושים חינוכיים.

ואצלנו, היהודים, לא כל שכן. הן בית־הספר העברי עודנו יצור צעיר כל כך, ועוד לפניו דרך חיפושים ארוכה. הנבוא מעתה לעייל אותו לתוך שפופרת נוקשה?..

ואסור לנו לשפוח שאנו באים לארץ כבני ציביליזציות שונות, ויש הבדלים גדולים בעניני דת ומסורת ובשאלת התאמת החינוך לצרכי בני־העם. מי שיתעלם מן ההבדלים הללו באמתלה של איחוד עשוי להמיט עלינו פירוּדים חמורים.

עד שבא ההסכם הלונדוני על זכות שלושה זרמים בחינוך לא היה ליהדות החרדית כל חלק בחינוך הציִוני. והרצון להכניס את ההסתדרות הציִונית בעול העבודה החינוכית והתרבותית היה נתקל תדיר באופוזיציה מרה מצד „המזרחי“. ההסכם הלונדוני הוא ששם קץ להתנגדות זו של „המזרחי“ ואיפשר לו להצטרף למערכת החינוך הציִוני. הייתי שותף פעיל לניסוח אותו הסכם ואינני מתחרט עליו כלל וכלל. ולא רק מפני שהוא איפשר לנו להקים את רשת בת־הספר של „זרם העובדים“ בימים שעדיין לא הבינו לנו בחוגי החינוך הרשמיים בארץ, אלא גם מפני שאני מודה בזכותו של החינוך המסרתי, ואיני רוצה לכוף עליו „אחידות“ בעל כרחו. וגם מפני שרק על ידי הדיה בזכויות הזרמים הגענו ליצירת מערכת חינוך לאומית. זו אי אפשר לה שתהיה „אחידה“ כל עוד לא הגענו לכלל אחידות בשאלות הגדולות, הרוחניות הסוציאליות, של בנין חיי־עם.

וכשם שאני מסתייג משלילת זכות הזרמים בחינוך, פן עלי להסתייג מפמה תופעות־לנאי שנודווגו לזרמים. קיומו של זרם חינוכי אינו מחייב בדילות אדמיניסטרטיבית־כספית, שרבים אצלנו ראו בה עיקר ויסוד. כמה קינים והגה והי נשמעו אצלנו עם ביטול מחיצה זו, פאילו זרם־העובדים

נחרב! ופן אין הודאה בזרמים מחייבת מרות־מפלגה על הזרם. כל זרם זקוק לנושא ציבורי אוטונומי, אך לא להזדנבות אחרי רשות מפלגתית. ואיני צריך לומר, פי הטבלה „לילדי העובדים“, שמישהו הצליח להדביק על אילו מוסדות חינוך, אינה הולמת את תנועת העבודה, שהיא דוגלת בחזון־העבודה, אך לא מתגדרת במוצא סוציאלי. כל התגדרות ב„יחוס“, אם ביחוס אריסטוקרטי או ביחוס פרוליטרי, היא בעצם־עצמותה גילוי אנטי־סוציאליסטי.

על כמה הגדרות

סח לי אחד החברים ב„חוג ההסתדרות“: „סבור הייתי פי ידע אני את ההסתדרות יפה יפה; משישבתי בחוג זה והפכתי דברים שלא ידעתי עליהם כלום, וגם ראיתי מחדש דברים שידעתי — נגלתה לי ההסתדרות כולה כחדשה; היקף כזה וגרנדיוזיות כזאת אשר לא ידעתי“.

ידידים ושונאים מרבים להגדיר את ההסתדרות ולהבחין בה בחינות שונות: מעמדית, לאומית, פרופסיונלית, קולוניזטורית וכדומה. איני בא להוסיף הגדרות וביחנות. וכי אורגניזם חי ניתן להפרדה בצורה זו: פה הוא סוציאליסטי ופה ציוני, פה פועלי ופה ישובי, פה פרופסיונלי ופה קואופרטיבי? בספר־לימוד לגיאומטריה אנו מבחינים: נקודה, קו ושטח. אבל המורה מזהיר ואומר: כך הוא בספר־הלימוד, בחיים אין נקודה ואין קו ואין שטח. בעולם הממש יש רק גופים והם כוללים את הנקודות והקוים השטחים ללא הפרדה. וכשאנו באים להפריד בהסתדרות ולהבחין מהו הצד הסוציאליסטי ומהו הצד הציוני — הרי זה תשלום מס לדרכי המחשבה ולאפני־הדיבור שלנו. פי הגוף החי אינו ניתן להפרדה. זה עשרות שנים שצעירים יהודים, בגולה ובארץ, נשאלים לפי כללי הזירגון המחשבתי: מה אתה יותר, ציוני או סוציאליסט? כאילו יתר ציונות מחייב פחות סוציאליזם, וכן להיפך. והשאלה מעידה על עצמה פי לא את האידיאה החיה ולא את המפעל החי היא רואה, פי אם את הנקודות והקוים שבספרי־הלימוד. והרי זה כאילו שואלים לו לאדם: מה אתה יותר — בן־ישראל או בן־תרבות? כאילו יותר אדם משמעו פחות יהודי.

במה נפתחה ועידת חיפה?

האם רבים מכם קראו בספר־הפרוטוקולים של ועידת חיפה? הוא נתון לפנינו פאילו הוצא מתוך „גניזה“, הוא „חסר“, בלשון הביבליוגרפים. מקוטע, ויש בו דברים שכבר אינם מובנים לנו, ויש דברים שטעונו הסברה למען יובנו. אך ממה שיש בו אפשר ללמוד על דרכה של ההסתדרות.

בועידת חיפה לא הרבינו לדבר על עיקרי הדברים, באנו לשם עם הצעות מעובדות, וכמעט מוסכמות. על ש. יבנא לי הוטל להסביר בפתחת הועידה את תפקידיה של ההסתדרות העומדת להינצר. והוא דיבר דברים שאפשר לראותם פיוצא־דופן בועידת פועלים פרו־סיו־נלית. הוא דיבר על דבר אחד: על הצלת ישראל. הוא אמר כך:

„זה שנים תלוי העם בחלקים רבים בגולה בין קיום להשמדה — תעודת הפועל העברי ותעודת הדור כולו: לא המשכת הקיום, פי אם הצלת העם. בנין ארץ־ישראל וגאולת רוב גדול מישראל מן הגלות — זה הלא תפקיד הדור, ואם לא יעשה זאת, לא מילא את תפקידו. מי יעמיס על שכמו את העבודה הזאת? הפועל העברי בארץ־ישראל! את „ארבעת אלפים הפועלים העברים החיים בעבודה בארץ־ישראל“ רואה הפותח כ„כוח שאין דומה לו“ לגבי תחיית האומה. אין לנו גואל אישי, כמשה רבנו בשעתו, וצריך שיקום גואל קולקטיבי. הפועל העברי — עליו השליחות ועליו החובה לגלות לעם את אפשרות הגאולה מן התפוצות. את הצורך בהקמת ההסתדרות אפשר, כידוע, להסביר בכמה וכמה נימוקים טובים. ואינני יכול להבטיחכם פי הועידה הבינה והעריכה מדוע מתנמק דבר הקמת ההסתדרות דוקא כך, ומדוע דוקא כך נפתחת ועידת־היסוד של פועלי ארץ־ישראל.

כדי לציין פיצד נתמזגו בתוך ההסתדרות הדביקות באומה והחרדה לגורלה וההתמכרות להצלתה עם התחושה הסוציאלית ועם הזיקה לכלל־העובדים וראיית התמורות הבאות בסדרי החברה. אביא לפניכם מלים אחדות שנאמרו בועידת „אחדות־העבודה“ בפתח־תקוה (אדר תרע"ט) שקדמה ליסוד ההסתדרות:

„יש עמים אשר לפי מצבם המיוחד נעשה הגורם הלאומי למרכז חייהם, אבל יש תקופות בהיסטוריה אשר התוכן הסוציאלי נעשה למרכז חייו של הלאום פולו. עם כזה הוא עמנו, תקופה כזאת היא תקופתנו.“
ועוד קודם לכן, בימים הראשונים לפיבוש הבריטי, בבוא לארץ וייצמן עם חבריו בועד הצירים, פגשה אותם „הסתדרות הפועלים החקלאים“ בתזפיר קטן, שבו ניסה ציבור הפועלים, אולי לראשונה, להציג את עצמו בפני העולם היהודי. שם נאמר:

„לא בתור ציבור זקוק לעזרה, הבא לבקש על נפשו, על הקלת מצבו, מתיצב הפועל העברי לפניכם, צירי התנועה הציונית. הפועל שישנו עכשיו בארץ סלל לו דרך מכאובים וחתחתים את דרכו, פבש לו את אפשרות קיומו החמרי, תפס לו עמדתו בחיים הכלכליים בארץ, ואף את קשי מצבו הוא יודע וידע לשאת. אולם הפועל העברי רואה את עצמו לא רק כאבן בנין, כי אם גם כאחד הבונים, כחלק מאורגן של תנועת הגאולה, כציבור חלוק, אשר התנדב לא לשנה ולא לשנתיים, כי אם לכל ימי חייו. ומתוך עמדתו המיוחדת בחיים, מתוך תפקידו הריאלי בהגשמת הציונות, נובעות השקפותיו על המצב הקיים בארץ, דרישותיו מאת עצמו ומאת התנועה הציונית לעבודה העתידה, מאניו ושאיפותיו. עצם דבר העבודה אינו אצלנו פרט מקרי, כי אם יסוד אורגני של גאולת העם. אין הפועל העברי רואה את גאולת העם ושחרור העובד פשני מושגים נפרדים ושונים. אצלו הם התלפדו להרפבה נפשית אחת. המטבע שעליו חרות גאולת העם מצד זה ושעבוד העבודה מצד זה, פסול בעיניו. ציונות הבנויה על שעבוד וניצול היא בעינינו לא רק ציונות נפסדה ובלתי רצויה, כי אם גם בלתיאפשרית. הפוחות אשר ישקיעו את גופם ונפשם בבנין „הבית הלאומי“ לא ירצו שהבית הזה יהיה להם ולבניהם אחריהם לבית־עבדים. והעם היוצר את עתידו בזיעתו, בדמו, במוח עצמותיו, לא ינתר ברצונו הטוב על חירותו וקוממיותו. להתגשמותה של הציונות עוד אין די בהסכמת מושלים ואף בכספי אדירים, אם הם ימצאו. הציונות קוראת להתגשמותה דולקה ממעמקי העם כוחות אנושיים, חלוציים, ענקיים, התמכרות עממית רבה התעוררות עילאה. מבלי כל אלה מה תקותנו כי נִחל. ואלה לא יבואו בימינו בלי חזון גאולה מרהיב לב. המוני העובדים בחוץ־לארץ צריכים להרגיש בחוש מהי

החברה היהודית אשר אנו הולכים לבנות בארץ-ישראל, עין בעין צריכים להינכח כי התוכן הפנימי, האנושי, של שאיפותינו הלאומיות הוא חיי מרחב ויצירה לעם העברי בהמוניו¹.

פשתעינו בתעודות מן הפרייהיסטוריה של ההסתדרות תמצאו כמה דברים שאינם מצויים בתנועות פועלים.

בחוקת ההסתדרות הראשונה מדובר לא רק על השבחת תנאי העבודה של הפועל, כי אם גם על דאגה לפריזון העבודה. דברים בענין זה יש למצוא גם בתעודות קודמות של „אחדות-העבודה” ושל ההסתדרות החקלאית. לא הרבה נשתמר בידינו מן הוועידות של ההסתדרות החקלאית בעשר השנים הראשונות שקדמו ליצירת ההסתדרות הפללית. באחת ההחלטות מדובר גם על דאגה למשק הפרטי המעסיק פועלים יהודים. יש בידינו קצת החלטות של „הועד המאוחד של פועלי ארץ-ישראל” (הנסיון לשיתוף פעולה של שני המרכזים החקלאים ביהודה ובגליל ושל „השומר”), ובצד ההחלטות על השתלמות חקלאית ופניה למתכוננים לעלות שיכשירו עצמם עוד בחוק-לארץ ודאגה מיוחדת להפצת העברית ולעניני תרבות, אנו מוצאים החלטה זו: „יחד עם ההגנה המתמדה על עיקרי העבודה העברית ועניני הפועל — עלינו לעבוד עבודת חינוך וביקורת פנימית, ולהשתדל לתקן את הצדדים השליליים בחיינו ובעבודתנו”². ובהחלטה אחרת נאמר באותה רוח: „על עתונות הפועלים להאיר בצדק ובלי משוא-פנים את המאורעות בחיי הפועלים ולבקר את מעשי הפועלים בשעה שהם טעונים ביקורת, מבלי לחשוש למתנגדים מקטרגים שישתמשו בזה נגדנו”³.

רשאים אתם ללגלג על תמימות זו של קודמיכם, אשר בשעה שעמדו בקשרי מלחמה קשים עם החוץ האמינו כי לא די לעובד במלחמתו עם פל מיני „חוץ”, אלא הוא חייב לשקוד על עקירת הרע מתוך עצמו. אם תלמדו ותתבוננו, אפשר כי תפירו שראיית-דברים זו היא שעמדה לו לדור הראשון

¹ „בעבודה”, קובץ, הוצאת הסתדרות הפועלים החקלאים, יפו, תרע"ח.

עמוד 102.

² שם, עמוד 119. ³ שם.

של ההסתדרות שיחשל את סגולותיו. על כל פנים תודו כי תפיסה זו היתה של ה' ולא שאולה. בפרט שבמקומות אחרים ידעו אז ללגלג יפה על כל מגמה ל"השתלמות עצמית" ואת מלוא-הכובד של חזון-הפועל תלו על יתד אחת, על המלחמה הניצחת באיב המעמדי.

החלטה זו טעונה הסברה: לשני המרכזים של הפועלים החקלאים, בגליל וביהודה, לא היה שום עתון. שני עתוני הפועלים היו ברשותן של שתי המפלגות ("הפועל הצעיר" ו"פועל-יציון"). וגם שום כוח פורמלי לא היה בידי "הועד המאוחד", שיטיל את מרותו על המפלגות או על עתוניהן. ומכלל הן אתה שומע לאו, כלומר, שמחברי ההחלטה היו סבורים כי השיטה הנהוגה בעתונות המפלגות אינה נוטה "לבקר את מעשי הפועלים בשעה שהם טעונים ביקורת". אפשר להבין כי החלטה כזאת נראתה למפלגות ולמערכות כ"התערבות" ללא סמכות. ואף על פי כן ראה אז "העובר" ההסתדרותי זכות לעצמו להציג את תביעותיו הוא למפלגות.

התבוננות באפיה של תנועה

אין אני רוצה בזה להעסיקכם בתולדות ההסתדרות. ואם אני מביא לפניכם דברים מקוטעים מ"אשר יעלה המזלג", הרי זה משום שאני חפץ כי תתנו את דעתכם על אפיה של תנועתנו, על מידות ותכונות המיוחדות אותה. אין להבין את ההסתדרות בלי לראותה כחטיבה מיוחדת בישראל ובעולם. ואין הפננה להתהדרות ולהתבדלות, אלא לראיית הדברים כהניתם ובחיותם, במה הם שוים ובמה הם שונים. לפנים היו אנשים אשר כל פיקחותם היתה בידיעה כי "אין חדש תחת השמש". והיום רבו הפיקחים היודעים כי אין שונה תחת השמש. הם שמעו יודעים נאמנה כי חוק אחד שולט בכל, ולמדו מכאן שאין לך דבר השונה מחברו, וכשאתה בא להסביר להם מציאותם של תנאים מיוחדים, של מסיבות היסטוריות מיוחדות, של פורענות מיוחדות — הרי הם יודעים מראש כי כל אלה אין בהם ממש, וכי רק מפני שאין אתה מפיר את הצד השה שבדברים אתה מתעכב על הצדדים השונים שביניהם. מאידך, כשהללו שומעים אותך לומד איוז גזירה שנה, הרי הם קופצים כנגדך ואומרים: מה, סוף סוף גם אתה מודה שיש עולם גדול שיש ללמוד ממנו?

כשדיפדפתי עכשיו בפרוטוקול של ועידת-חיפה ראיתי שבא-פוח מפס"ע (אחד הגלגולים הקדומים של פק"פ, שתחילה היה נקרא מפ"ס, וכדי „להתפשר" לוועידת-חיפה הוסיף לעצמו ע' — עבריים) הגיב על איזו גזירה שזה שלנו בדברים אלה: „אנחנו שמחים מאד שמביאים דוגמה מן העולם". הן „העולם" הוא, כמובן, אחות-נחלה שלו, ומנין נדע אנחנו, ההולכים בחושך, ללמוד ממה שמתרחש שם.

המטבעות היוצאות מבית-הצורף יצוקות כולן בדפוס אחד. לא כן חייר-אדם וחייר-עמים וחייר-תנועות. אין אתה בא לידי הבנה בתופעה חברתית אם אין אתה רואה את הצד השני שבינה לבין שאר תופעות ואם אין אתה מבחין במה שמיחד אותה משאר תופעות. כל תופעה סוציולוגית היא חלק מן העולם, שייכת למקום ולזמן, ועם זאת היא גם שייכת לעצמה ומיוחדת לעצמה. ואין צורך לומר שההיסטוריה היהודית, כל כמה שפחות עולמיים שונים מטביעים בה את חותמם ואת לחצם, איננה חדלה להיות חטיבה מיוחדת במינה.

כדי לעמוד על אפיה ועל דרכה של תנועת-הפועלים מסוימת לא די אם תדע מתי נתקיימה ועידה פלונית ואימתי נתחברה פרוגרמה פלונית — עליך להפיר ולדעת את נושא התנועה, את הפועל האנגלי או הרוסי, את מקור-מחצבתו האידיאולוגי, את מורשתו התרבותית. הפועל קודם לתנועה. מי הוא הפועל? האם מן הכפר הוא בא או מן העיר? מה היו אבותיו — אפרים משועבדים לפריצים או אומנים חפשים חברי גילדות? אם הוא עלה ב„ארץ ציה" תרבותית או קיבל בירושה ערכי-תרבות? אין להבין את מפעלם של חלוצי-רוצ'דל או מפעלו הארגוני של לַסל או את התאים הראשונים של האינטרנציונל הראשון מבלי לדעת את השכבות הסוציאליזם שמקרבן בא הפועל-החרשתן במערב. אין להבין את דרכה המיוחדת של תנועת הפועלים הרוסית ואת גורלה מבלי לדעת את הקרקע ההיסטורית אשר בו צמחה, את הכפר הרוסי — מקור-מחצבתו של הפועל הרוסי.

תולדות הפועל העברי בארץ-ישראל שונות בכמה בחינות מתולדות כל פועל אחר בעולם. לא מן הכפר בא, וגם לא מאגודת-האומנים. הדלות של ההמון היהודי היא דלות אחרת, והירושה הרוחנית שלו אף היא אחרת. מקור-מחצבתו, גורמי התהוותו, ערכי מורשתו, גורל-עמו — קבעו את אפיו

ודמותו. הגלות שאלה אותו שאלות, אשר שום פועל אחר לא שמע מעולם. מצבו הסוציאלי בצירוף אפיו ומורשתו הכתיבו לו תשובות פאשר לא השיב שום פועל בעמו.

ציון היחידות של גורלנו והמיוחד שבדרכנו אינו בא לשם התפארות, כי אם מתוך התבוננות ולשם הבנה. לא במחשבה תחילה יצר הפועל בארץ מה שיצר. ואין לומר כי הוא ראה את אפקיו מראשיתו. בידעים ובלא יודעים — מיעוטו בידעים ורובו בלא יודעים — פרץ לו הפועל בארץ אפיקים אשר לא ידעו לפניו. היה בהם מן החידוש, אם בדפוסים שיצק לצרכיו ואם בצירופים שצירף, ואם בזה שהקדים בכמה דברים, בטרם עמדו עליהם אחרים, גדולים וחזקים ממנו.

ה מ ז י ג ה

אתה מוצא בהסתדרות מויגה של תפקידים שאין אתה מוצא בשום תנועת-פועלים. ההסתדרות הניחה פיסוד-ההיכר של הארגון את משלח-היד, את העבודה בכל צורתיה, ולא ויתרה על שום תפקיד שקוראים לו „פרופסינלי“. היא לא הסיחה דעתה וידה משום תפקיד הנוגע לצרכיו החמריים המקצועיים של הפועל ותנאי עבודתו. אך אין לך טעות גדולה מזו שתראה את ההסתדרות כ„פרופסינלית“. לאמור: לפי הַרְפֵּבָה היא הסתדרות מקצועית, אך מעולם לא היתה כן לא לפי רוחה ולא לפי היקף עניניה. בענין זה שמעתם דברי הסברה מיצחק טַבְּנִין. והנה מה שנאמר בנדון זה בוועידת חיפה: „מי שאומר לבנות את ההסתדרות על יסוד פרופסינלי אינו מפיר את הפועל העברי ואת רוחו. מהות האיחוד תלויה במהות הפועל. אם תוציאו מהאיחוד את זה הנותן תוכן לחיי הפועל בארץ — מה איחדתם?“

שזו היתה ההתחלה — בכך אפשר אין מן המיחד. הן גם בעולם הגדול התחיל האיגוד המקצועי כמבשר-גאולה. כך היה גם האינטרנציונל הראשון, מקצועי בהרכבו ומפסימליסטי ברוחו. אך יש מן המיוחד בהסתדרות, שהיא פתחה בדרך זו, לאחר שהאיגוד המקצועי בעולם, בהספמת רבים וגדולים, פרש הימנה. כי רוחה של תנועת הפועלים נתפצלה במהרה, והאיגוד המקצועי נתעצם אמנם, אך גם נצטמצם בתחומי היסודיות

המקצועית, ועולמו הרוחני נקרש ודולדל, גם בשעה שהחזיק בטרמינולוֹגיה הראשונה. תנועת הפועלים בארץ קרגה מתחומי הפרופסינוליוזם עוד בימיה הראשונים, אך גם בהתחזקה ובהיותה להסתדרות-המונים, רבת-נכסים ורבת-אינטרסים יום-יומיים — אינה חדלה להיות הסתדרות להגשמת החזון, אותו חזון שבו נפתחה ועידת חיפה.

מעולם לא היה מחסור במגמות ובאנשים אשר ביקשו להשפיע את ההסתדרות במיטת-סדום של פרופסינוליוזם. בכל ציבור של פועלים אפשר למצוא אנשים המאמינים כי די להם ב„אינטרסים פרופסינוליים“ בלבד, ולתוך ציבורנו אנו מתגלגלים לפעם בפעם בני-אדם, שהם נכרים או „מפוכחים“ ומתנכרים להניתו של הפועל בארץ, והם תובעים להעמיד את ההסתדרות על הפרופסינוליוזם. ובזמנים שונים ובצורות שונות עשו מן הפרופסינוליוזם קרניים לנגח את ההסתדרות וכפעם בפעם נאלצת ההסתדרות להיאבק על נפשה.

המותר להסתדרות-פועלים לעסוק בעליה?

אפשר יהיה הדבר נשמע כקוריוז, אם אספר שלפני כשלושים שנה התנהל ויכוח בהסתדרות, אם מותר לה, להסתדרות מקצועית, לעסוק בעניני עליה? וכך היה הדבר. בוועידה הראשונה של פועלי יהודה (עיך-גנים, שבועות, תרע"א), שנתפנסה כמה שבועות לאחר הוועידה הראשונה של פועלי הגליל (אום-גיני, פסח, תרע"א) ביקשו להגדיר את פעולתו של היצור החדש — ועד מרכזי הנבחר על ידי אסיפה כללית של פועלי יהודה החקלאים — הגדרה „פרופסינולית“ טהורה: „להגן על הענינים הפלפליים והרוחניים של הפועלים“. לא קל עכשיו לתאר מה היה אותה שעה תכנה הפרופסינולית של ההסתדרות, אשר הקיפה כמאתים פועלים, רובם ללא-עבודה. מכל ה„פרקטיקה“ שלנו אז זוכר אני מעשה אחד ויחיר של „הגנה“: פועל שעבד במוטור נקטעה ידו ודרשנו פיצויים. כהמשך לכך דרשנו אחר כך לבטח את עובדי המוטורים בפרדסים. ענין זה העסיק אותנו כל התקופה מועידה לועידה, ואפשר יותר מזה. הנהגה בוועידה השניה של פועלי יהודה (פתח-תקה, חנוכה, תרע"ב) פרץ ויכוח גדול: אם צריכה „ההסתדרות הבלתי-מסלגתית של הפועלים החקלאים ביהודה“ לדאוג לא

רק לפועל הנמצא בעין, כי אם גם לריבויז ולעליית פועלים, ובפרט אם רשאית היא לקרוא לעליה.

בגליל לא היה הדבר בגדר שאלה, אם משום ששם היתה „השפלתנו“ הפרופסינלית והאידיאולוגית פחותה יותר, ואם משום אפיו של הפועל הגלילי, ואם משום שבגליל לא היה הפועל „מיותר“ כמו שהיה ביהודה, ולא ידע את העלבון הצורב של חוסר־העבודה שהיה מכלה את הנפש של הפועל ביהודה. הפועל הגלילי היה נכסף לראות תוספת פועלים בגליל, וארץ־היציאה היתה לו... יהודה, שראה אותה פחותה במעלה מבחינת ארץ־ישראליות. ולפיכך ראה ועד פועלי הגליל באחת מישיבותיו הראשונות — ואולי בראשונה — לסמוך את ידיו על חבר הועד שיצא לרוסיה — הוא החבר צבי יהודה, עתה בנהלל — שיעשה שם נפשות לעליה, ועלי הוטל אז תפקיד „ספרותי“ ראשון לי בארץ: לתת על ידו איגרת, אשר תאמר לקוראיה מה מחפה להם בארץ ומה מחפים אנו מהם. ושבעת חברי הועד — מהם הנמנים על שתי המפלגות¹ והבלתי־מפלגתיים — לא עלה על דעתם אפילו נדנדוד של ספק, שזו הדרך הנכונה.

אך פשנקלעתי חזרה ליהודה מצאתי שם איורה אחרת. כל הענין של קריאת „עלו“² נדון בלגלוג ואפילו ברוגזה. ליגלגו על התוצאות העלובות של אותו פרוז שקרא לעלות, וגם קבלו על חוסר־האחריות של הקוראים לעליה. כלום מותר לקרוא לבני־אדם שיעלו? כלום מותר לקבל בפניהם אחריות על המחסור ותנאי־העבודה וחוסר־העבודה הצפויים להם בארץ? והאם זה מענינם של פועלים לעזור עליה? כלום ראייתם הסתדרות פועלים בעולם שעוסקת בהבאת מהגרים? אין זה מתפקידם של פועלים אלא „להגן על עניניהם“. יבואו הללו הנה — ואז נגן עליהם.

הוטחו גם דברים נגד עצם העליה „המלאכותית“. כל הגירה דרפה שהיא הולכת מאליה למקום שבני־אדם מוצאים בו את פרנסתם, למקומות מסופותחים; אם יבוא לארץ קפיטל והיה מקום לפועלים — יבואו מאליהם, ולא יהיה צורך לעזור אותם בדרך מלאכותית. גם ענין הפועלים

¹ [„הפועל הצעיר“ ו„פועל־ציון“]

² חכמה לפרוץ „השני“, שלאחר פרוזו של ויתקין. הוצא מטעם הפוה"צ.

ה"מלאכותיים" לא עורר אָמון, ואף לא אהדה. לא רק בחוגי האַפְרִים היו מעקמים שפתים לגבי הפועלים ה"מלאכותיים", שלעולם לא יהיו פועלים ממש: צריך שיבואו פועלים, "טבעיים", "בלי חכמות", ואתם יסדרו הדברים. גם בחוגי הפועלים עצמם היו נשמעים דברים נגד "ילד־בעלי־בתים", הבאים לעבוד מרצונם, מתוך "אידיאליזם". סופם של הללי "להתיאש" ולעזוב. הפועל הטבעי, "המוכרח לעבוד", הוא יחזיק מעמד, וממנו עתיד לצמוח מעמד פועלים עברי. ובאותה ועידה התלקח ויפוח גדול, ששוללי ה"כרוזים" היו בה מרובים, והתוצאה היתה שהוספם לעסוק לא בעליה, אלא ב"אינספורמציה": "הועידה השניה של פועלי המושבות ביהודה מפירה את עבודת האינספורמציה לאחת העבודות הכי־חשובות בשביל ביצורו והתרבותו של הפועל העברי". לכך לא יכלו להתנגד גם המהדרים. וכך הוכנסה העליה בקונטרפונדה, ובלבד שלא לפגוע באידיאולוגיה "המקצועית" של ההסתדרות הרפה.

הרקע היה פה במידה גדולה — מצבו חסר־הסיפויים של הפועל ביהודה והרפיון שלאחר "יאוש". "האידיאולוגיה", "המנצחת" של הרקע הזה היתה — להיות פכל הסתדרויות הפועלים, להיות תנועת פועלים "אמיתית".

נופר אני עתה בנאום נלהב ששמעתי לאחר שנים באסיפת־פועלים בפתח־תקה. הנאום האופוזיציוני ביקר קשה את המרכז החקלאי, שאיננו עושה מה שצריך לעשות בשביל הפועל במושבה. והעיקר מה שצריך לעשות זהו: להקים "א פראַפעסיאָנעלער פאריין"! במעונם של "פועל־ציון" של אז היתה שמחה. נוסף להם, "פוח חדש". הגיע לארץ אדם, "בעל־עבר", גולה פוליטי מסיביר, ושלא פדרך עסקנים, "בעל־עבר" פנה למושבה והלך לעבוד. הצטרף מיד ל"פועל־ציון". והיה לו גם מראה של מנהיג: זקן־קמץ. חושבני פי הרצפלד אהובנו לא יתרעם עלי אם אגלה מי היה אותו פוח חדש, שדרש מן ההסתדרות שתהיה "א פראַפעסיאָנעלער פאריין" דוקא. יש שההסתדרות מתנקמת באנשיה בהצלחה רבה.

למען הצדק: אין לערבב בשום אופן את הלהיטות התמימה אחרי הגדרה פרופסיונליסטית שהיתה מצויה בשנות הילדות של תנועתנו, בפריהיסטוריה של ההסתדרות, עם הטפת־הזודן לפרופסיונליזם שהיתה

מנסרת, בשנים שלאחר כך, מפי ה„פרקציה“ הנגררים אחריה. הראשונים לא ביקשו אלא לשוות יתרה-הוד ויתר-תוקף לתנועת הפועלים בארץ על ידי שמירת אמונים לטרמינולוגיה המקובלת שהביאו „משם“, „מן הבית“; האחרונים דרשו מה שדרשו מתוך שילת עצם הניתושל הפועל העברי בארץ.

בשנים הראשונות להסתדרות היו שליחי הקומוניזם הפלשתינאי מופיעים בוועידותיה ובכינוסיה — במסכה מיוחדת שתפרו לשם כך — ומטיפים להגביל את ההסתדרות בתפקידים פרופסיונליים בלבד. הנימוק היה: „צריך לבקש את המשותף בין הפועלים והמאחד את כולם, ואלה הם הענינים הפרופסיונליים, הממשיים“, ה„יום-יומיים“. כאן מאוחדים הכל, מה שאין כן עניני התישבות או תרבות או לשון.

הצגת השאלה פכה היתה פולה שקר וכזב: התיאוריה הקומוניסטית, וגם הפרקטיקה הקומוניסטית בעולם, אינה מפרידה בין המדיניות המקצועית לבין שאר גילויי המדיניות של פועלים. מעולם לא ראו הקומוניסטים את האיגוד המקצועי כדבר בפני עצמו, ותמיד ראו חובה לעצמם להעמידו לרשות מגמותיהם הפוליטיות. ובכל מקום שהקומוניסטים ראו צורך לפלג את האיגוד הפרופסיונלי הקיים לא נמנעו מכך. בכל מקום ומקום ביקשו להרפיב לאיגוד המקצועי את מגמותיהם המדיניות — וכאן ראו להטיף לפרוסיונליזם צרוף ולאחדות פרופסיונלית אפוליטית. לא קשה להבין למה להם הדבר. צריך היה ליטול מן ההסתדרות את ההתישבות, את התרבות, את הלשון, את שותפותה בכל עניני האומה, קרי: את הצינונות.

ואחרי ה„פרקציה“ החרד-החזיקו גם אחרים. בשינוי נוסחה. היו ימים והסיסמה „הפרדת הפונקציות“ העסיקה את ההסתדרות הצעירה הרפה, והיה נסיון להקים בתוך ההסתדרות — ובניגוד לה — איזו „רעדת-ארגון“ שתפקידה היה „לשחרר“ את הפעולה הפרופסיונלית של ההסתדרות מן הקשר לשאר ענפי פעולתה. כפעם בפעם חזר הגלגל ונעשה שוב הנסיון לעקור את עניניו הפרופסיונליים של הפועל מתוך המסכת האורגנית של חייו, ליטול מן ההסתדרות את אפיה החיוני, החלוצי, המחייב אותה לשקוד על העליה ועל ההתישבות ועל בנין משק ועל השרשת עולים וחיונך חלוצים, ועושה אותה למה שהיא, איגוד יחיד במינו בחיי העם ובתנועת

הפועלים. אפשר לשער מה היה פּוֹחַ הפרופסיונלי של הפועל אילו נשמע ליועציו אלה, ואילו היה נותן שקיומו הפרופסיונלי יהיה מהלך ערטילאי. נטוּל־יניקה מקרקע היצירה החלוצית, ממלחמת העבודה העברית על זכותה, מן הזיקה העמוקה לחיי העם, לגורלו ולחזונו. וכי צריך אני לומר שכל מה שהושג בשטח הפרופסיונלי — כל השינוי הרדיקלי הוזה במעמדו של הפועל השכיר — בא לא על ידי מטיפי הפרופסיונליזם, כי אם על ידי עמלם ומאמציהם וקרבתיהם של אלה שהיו שלמים בציונותם ושלמים עם חזונם של התישבות עובדת והסתדרות עובדים אינטגרלית.

דגל הפרופסיונליזם, „הצרוף“ מתנוּפָף לעתים גם בידי אחרות. מחוגי הרביזיוניסטים ומארגוני פועלים אשר ההסתדרות איננה „לאומית“ למדי בשבילם משמיעים לעתים שאף הם היו מסכימים לאיחוד פללי של פועלים, ובלבד שיוקם על יסוד פרופסיונלי טהור. מתוך איבה לרוח הסוציאליסטית הפועמת בהסתדרות מוכנים הם לנתר על התוכן הציוני והכוח הציוני הצפון בה.

פדרליזם

אותו ויפוח חדל מכבר להטריד את ההסתדרות. גם אלה שהרעישו לפני את העולם בסיסמת הפרופסיונליזם אינם נזכרים בו עתה. גם הקרקע הציוני נעשה משותף לכל חברי ההסתדרות: הקרן הקימת, קרן־היסוד, השקל — נעשו מקובלים על כל הזרמים ההסתדרותיים. גם ענין העברית חדל להיות נושא לויכוחים. אך בינתים נתחדש עלינו ויפוח אחר, אשר אמרנו כי נפטרנו הימנו מזמן: ההסתדרות מהי — קונפדרציה של גופים, אשר כל אחד מהם קובע במה רצוי לו שההסתדרות תטפל ובמה לא רצוי, או חטיבה אחת האחראית לעניניה?

ההסתדרות הוקמה מתוך הנחה כי כל־העובדים מהוה חטיבה ציבורית אחת, והוא מנהל את עניניו פּי־חידה שלמה. לא התעלמנו מאפשרותם של חילוקי־דעות והבדלי־אינטרסים בתוך ציבור הפועלים, אולם הנחנו פי בדרך להיותנו אומה עובדת, המנהלת את עניניה ברשות עצמה, עלינו להיות חברת־עובדים מאורגנת, המנהלת את עצמה. חברת־העובדים אין לה כל מכשירי שלטון הקיים על פסיה, היא קיימת כולה על תרצוף

החפשי של חבריה, והם שמעניקים לה את הסמכות הרחבה להוסיף ולכבוש למענם שטחי חיים ופעולה.

ואמנם, ההסתדרות הלכה הרחיבה, בזה אחר זה, את שטחי פעולתה. כפעם בפעם היו ויכוחים בין מצמצמים ומרחיבים. ומותר לומר שההכרח הפנימי של ההסתדרות להתפשט ולהרחיב את סמכותה הוא שהיה מכריע בסופם של כל אותם הויכוחים. זכור הויכוח על „וגם תרבות“, זכור ויכוח אם רשאית ההסתדרות להוציא עתון יומי משלה, אם רשאית היא להצטרף לאינטרנציונל הפועלים המקצועי, אם היא צריכה להטיל על חבריה את חובת השקל. כל הויכוחים האלה דומיהם לא היו אלא שלבים בהתגלמות עצמאותה של ההסתדרות, אשר הסעיף הראשון בחוקתה אומר: „סידור כל הענינים הישוביים, הפלפליים והתרבותיים של המעמד העובד בארץ לבנין חברת העבודה העברית“.

חששני לומר כי עתה ניכרים סימנים של תהליך הפוך, של מגמה לקצץ בסמכותה של ההסתדרות ובשטחי פעולתה. תחילה פעלה מגמה זו מבלי שהכריזה על עצמה; פשוט: הוציאה למעשה כמה שטחים „מתחום השיפוט“ של הכלל ההסתדרותי, אך בזמן האחרון היא מתגלה גם בהכרזות ובתביעות של „לא תעשה“ להסתדרות. גילוי בולט למגמה זו ניתן במעשה של ההסתדרות, שבה נדון ענין הוצאת הספרים.

אין מפננתי לברר פה את עצם השאלה או למסור את פרטי הויכוח. לצורך הענין אשר אני מדבר בו חשובה לי רק נקודה אחת. הויכוח לא היה על כך מה צריכה להיות הוצאת הספרים של ההסתדרות, מה עליה לקרב ומה לרחק. הויכוח היה: אם מותר להסתדרות לעסוק בכך. וחברים אשר מעולם לא דגלו בפרופסיונליזם ובצמצום, חברים שאינם חשודים על התנגדות ללשון העברית ולספר עברי ואף לא על חוסר רצון ותביעות לתוך את ציבור הפועלים, הם הם שאמרו: לא! לא צריך! ובהנמקת הדברים לא חסרה מידה מסוימת של התגלות לב: אין זה מענינך, ההסתדרות; תניחי זאת לאחרים, מוטב שלא תצאי מן התחומים שאנו תוחמים לך. כדאי לכם שתדפדפו בפרוטופולים של ההסתדרות ותראו, לפי השרידים המועטים, את מהלך הדברים לגבי פעולה ספרותית מתחילתה ועד היום:

בועידת חיפה, שבה הוכנס לחוקה ה"וגם תרבותיים" המפורסם, נדון גם דבר הפעולה הספרותית של ההסתדרות, ואף נתבע עתון יומי. החברים שהתנגדו לכך — חברי "הפועל הצעיר" — ראו את עצמם כנושאי ספרות העבודה, והיו להם בנדון זה זכויות גדולות, ולא ראו את ההסתדרות החדשה נאמנה על פעולה כזאת. או הוחלט פי לחוג פעולתה של ההסתדרות נכנסת: "ספרות מקצועית, עתונות מקצועית וביולטין ההסתדרות הפללית". בועידה השניה (תרפ"ג) הוחלט, לאחר ויכוח, על הוצאת עתון יומי וגם על "הצורך התכוף ליסד על יד ההסתדרות הוצאת-ספרים לכל מקצועות העבודה ולהספרת עניני ההסתדרות ותנועת הפועלים". בין הועידה השניה לשלישית הוקם העתון. הוצאו גם עשרות ספרים בודדים: על ידי הועד הפועל, על ידי ועדת-התרבות, גם "דבר" התחיל לפעול כמול, ועוד. אבל הוצאת-ספרים, כמפעל של קבע ושיטה התמדה — לא הוקמה.

ובועידה השלישית (תרפ"ז), שהיתה קשה ביותר — בתקופת המשבר שעבר על "סולל-בזנה", החרפת ניגודים בהסתדרות, הופעת "איחוד" (אחד הגלגולים של הפרקציה) והסתחפות כמה אֶלמנטים קיבוציים בנחשול הכפירה הציונית, כפירה בגלוי וכפירה מוסנה — הוחלט בפה מלא להקים "מוסד הסתדרותי של הוצאת-ספרים", ומועצת ההסתדרות נצטוותה "להחיש את הקמתו ואת פעולתו השיטתית". הפעם גם לא נשמעו דברי התנגדות. אפשר ללכת ולמנות עוד מועצות וישיבות שבהן נזכר ונתבע או הוחלט שוב ענין הפעולה הספרותית, ואף נעשו פעולות בודדות, אך המוסד ההסתדרותי, הפועל פעולה שיטתית — לא הוקם.

הנה לאחר שנות גידול נוסף של ההסתדרות, לאחר שעליה האחריות לגידולם ולחינוכם של רבבות, לאחר שהיא מקיימת בתי-ספר ומשמשת מקום-הכשרה וחינוך אלפני בני נוער, לאחר שהיא מכילה הרבה רבבות פועלים בעלי צרכים רוחניים שאין מי שנענה להם, לאחר כל אלה נשמעה גערה ברמה: אַל תעשו! והוכרזה הדעה כי פעולה ספרותית אינה ענין אלא למפלגות ולגושים ולא לכלל-הפועלים. כלום אין לראות בכך "התפתחות" מיוחדת במינה בחיי ההסתדרות?

ההתפתחות הזאת — מן ההסתדרות השואפת למלא את מפסימום הצרכים של חבריה עד להסתדרות אשר כל מיעוט מאורגן שבה רשאי

לא רק לבקר את פעולתה, פי אם אף לקצץ בסמכותה — הן חלה בשעה שכמה רבבות חברים בהסתדרות אינם רואים את עצמם ואת צרכיהם מיוצגים ומסופקים על ידי הסיעות המאורגנות. נניח שהללו, המיעוטים, יודעים לספק את כל צרכיהם הרוחניים בעצמם. ואין להם שום צורך באותה הפעולה שההסתדרות עלולה לעשות, אך האם אין אותם רבבות הפועלים רשאים לדרוש מן ההסתדרות שתשקוד על השכלתם וחינוכם וסיפוק צרכיהם הרוחניים?

אכן, הסתדרות אשר החבר הוא תא־הבנין שלה קובעת את פעולותיה לפי ההכרה המשאלות של רובי החברים. מה שאין פן בהסתדרות פדרטיבית, אשר תא־הבנין שלה הוא לא החבר־הפרט, פי אם „הגוף המאורגן“. כאן לא החבר־הפרט, לא הרוב של חברים־פרטים, קובע. כאן יכול כל „גוף מאורגן“ — ואם הוא מיעוט גדול או קטן — להתגרות בחברה כולה ולומר לה: אי אפשר! אני עושה שבת לעצמי. עד שנתקוור המבנה של ההסתדרות בועידת־חיפה קדמה תקופה ממושכת של ויכוחים: ברית־מפלגות או הסתדרות אחידה? ועידת־חיפה נתאפשרה רק לאחר שבהסכם כללי נשלל המבנה הפדרטיבי. האין אנחנו עדים עכשיו לחידושה של אותה מגמה?

היום־יום והחזון

ההסתדרות איננה בנין־לבנים. היא בנין־אדם. בנין־לבנים אפשר שיקימוהו פעם אחת והוא יהיה עומד וקיים. ההסתדרות מוכרחה כפעם בפעם להתחדש מתוכה. היינה הבחין בין משה רבנו לבין בוני הפרימידות: משה בנה מצבה חיה — הוא בנה עם. איננו יודעים בימינו יחיד המקיים עם. אך יודעים אנו חברה הבונה עם, וזו — שליחותה של ההסתדרות בכל גילוייה: הארגוניים, המקצועיים, המשקיים, ההתישבותיים והרוחניים. ואין להבין את כוחה והישגיה של ההסתדרות בלי לראות את שליחותה. בעתונות השוטמת את ההסתדרות אפשר למצוא תכופות פזמון חוזר: ברוך השם, הפועלים כבר הוכו בכל מקום בעולם, הם הוכו בגרמניה, הוכו באיטליה, גם באנגליה יש, ברוך השם, באלדוין, צ'מברלין והאליפאנס. נשארה רק ארץ אחת, שבה מצא לו הסוציאליזם מפלט, ובה הוא מחזיק

ב„שלטון“ ומקיים „דיקטטורה“, היא — ארץ־ישראל שלנו. ועל כך מקונן כל נביא „לאומי“ בימינו. ועלי להודות: עם כל הגועל שמעוררים בנו שמחה זו לאיד הפועלים בעולם, פיסופים אלה לגן־עדן שבו ניצלו הציביליזציה החופש מספנתם של הסוציאליסטים, עם כל הקרתנות המגוחכת שבאנחות אלה על „שלטון“ פועלים בארץ — בארץ זו, שאין בה אף התחלה הוגנת של חוקי־הגנה על העובד, ושפל „מס“ לאומי וסוציאלי הוא בגדר „נדבה“ ומעשה־חסד אשר כל תקיף יכול להשתמט ממנו, והפקיד הקולוניאלי עומד הכן לימינם של תקיפי־העדה, של תקיפי כל העדות, לבל יבוע להם, חלילה, מתביעותיו של הפועל — עם כל אלה מוצא אני גרעין־אמת בהתקנאות שהללו מתקנאים בכוחו של הפועל העברי בארץ. בעולם פולו הננו, הפועלים, צבא ניגף. ולא רק בארצות אשר הפאשיזם השתרר עליהן. המלחמה בפאשיזם עשויה להרים את קרנו של הפועל. במה דברים אמורים? אם הפועל מופיע — פולו, בכל מקום — כחלוץ המלחמה הזאת, ככוח עולמי דינמי ומדרבן. אולם המלחמה התחילה בתנאים אחרים, עגומים ביותר, והם שמוסיפים עדיין לפלג את לבותיהם של הפועלים בעולם פולו, והם שמוסיפים להחזיק את תנועת הפועלים בעולם במצב של צבא ניגף. מה בצע אם נתעלם מכך?

הנה, אמת נכון הדבר, האגף הארץ־ישראלי של המחנה הניגף לא אבה להיות ניגף. הוא גילה כוח עמידה יוצא מן הפלל וכוח יצירה יוצא מן הפלל. ויש איפוא יסוד לשוטמי ההסתדרות להתקנא בחבריהם המצליחים „שם“ ולתהות על כך שאלה, הסוציאליסטים, שהוחזקו שלומיאליים בכל מקום, אינם מסכימים להיות לא־יוצליחים פאן.

ואת סוד הנצחון של ההסתדרות (עם כל היוזנו רחוקים עדיין מנצחון ממש), את סוד ההישגים הגדולים והבלתי־שכיחים שלה, יש לבקש באותו הצירוף המופלא של רתימת היום־יום בשירות החזון. ההסתדרות שלנו היא יחידה במינה בין הסתדרויות פועלים פהסתדרות־הגשמה. בהערותי לביורר בשאלות הסוציאליזם דיברתי על כך שבין „הפרוגרמה של מינימום“ של המפלגות ובין „הפרוגרמה של מקסימום“ היתה תהום רובצת ולא עברו עליה. היתה להם פרוגרמה של היום ופרוגרמה שלעתיד לבוא. חזון ופוליטיקה ריאליית. אצלנו לא כך

היה. ואין לתלות את הדבר בצדקתנו או בחכמתנו. אצלנו היה החוץ גלום ומקופל בתוך המעשה היומיומי. מן הרגע שהנער העברי עלה על החוף ויצא לבקש עבודה בפרדס, מצא את עצמו בעמק עכור ובעולם החוץ כאחד. מציגה זו של ההיאבקות היומיומית והחתיירה אל החוץ, מציגה המונחת ביסודה של העליה החלוצית לארץ, טופחה בהתמדה על ידי הכוח הרעיוני שכיון את תנועת הפועלים הארץ-ישראלית. והיא שמצאה את ביטויה הארגוני והמעשי בשילוב שנשתלבו ענפי הפעולה המרובים והשונים בהסתדרות. לא „הפרדת הפונקציות“ וקריעתן זו מזו, כי אם יחוד אברים מתאימים לכל „פונקציה“ ושילובם של האברים בגוף החי של ההסתדרות האחת. שילוב זה לא קיפח שום צורך, אלא כל הצרכים נסתייעו זה בזה. שילוב זה הפרה את רוחו ואת כוחו של הפועל. משל לענפים השונים במשק החקלאי. בעל הענף, אם הוא ממולח ומפולפל, מבקש להוכיח שהענף שלו הוא המפרנס, אלא שהוא מפסיד משותפותו עם שאר הענפים. אך המשק בכללותו יש לו חשבון אחר, חשבון התלות ההדדית והקיום ההדדי. ונטיעת המפעל בקרקע האומה, ההרגשה וההכרה כי כל מה שבונה ומתקן כלל-הפועלים לטובת כלל-האומה הוא מתכוון — הן ששיוו לפועל את הכוח הנפשי, את הרוממות החברתית, ועשוהו — גם בכל תלאותיו החמריות — ל„מעמד עליון“, „שולט“ בעם¹.

איחודנו — מה השיג ומה לא השיג?

ועוד זכינו למשהו אשר שום תנועת פועלים לא זכתה לו. בעשרים השנים, שבין מלחמה למלחמה, נטשה תנועת הפועלים בעולם את מגמת האיחוד. פילוגים ופילוגים-פילוגים. איש אכל בשר רצוהו. פלגות החריבו זו את זו. וכל מי שיבוא ללמוד את סיבות חורבנו של הפועל בעולם בדור זה, ולא יסתפק בתירוץ מן המוכן, לא יוכל להתעלם מן המחלוקת שבתוך המעמד, אשר פוררה את כוחו ועשתה שמות בנפשו הגבירה את חוצפת הצר הצורך, ואף סייעה לו בעקיפין ובמישרין. באותו פרק-זמן הלכנו אנחנו

¹ הרגשת הרוממות יש והיא מסתלפת ליהירות ושחצנות. אך אין לנו עוסקים עתה בהסתלפות. היהירות פורקת חובה ומתכבדת בקלון הזולת. הרגשת הרוממות מְרַבֵּנָת את הכרת החובה ומבקשת להעלות גם את הזולת.

מאיחוד אל איחוד. אין אני צריך לומר עד כמה רחוק אני מלהיות מרוצה מן הקצב של ההליכה הזאת, ועד כמה היקפם של האיחודים אינו מניח את דעתי. אך גם לאחר כל העיכובים וההשהיות וחוסר-השלימות והפּלגנות ששרדה בנו — אין להתעלם ממציאיותו של קו זה העולה מעלה מעלה, עד שהתחיל להתעקם.

מה ביקש ומה השיג — ומה לא השיג — האיחוד ההסתדרותי מבחינת ההיקף? ביקשנו להקיף כל אדם החי על עבודתו, רובן של הסתדרויות פועלים בעולם הן עירוניות. יש מעט איגודים פפריים. אנחנו ביקשנו לאחד את הכפר והעיר. אותו פילוג סוציאלי עמוק העושה, מימים קדומים, את העיר והכפר צרים זה לזה — חלקו גדול גם בתבוסותיה של תנועת הפועלים בעולם. ביקשנו להימנע ממנו, מתחילתנו. וגם הצלחנו במידה הגדולה ביותר. ביקשנו לאחד את איש יגיע הפנים עם איש העבודה הרוחנית. ידענו מה גדול האסון שבפילוג זה. דחינו את הדמגוגיה המצויה בכמה הסתדרויות פועלים הרואה במוֹרה: בפקיד, בבעל האומנות החפשית — יסוד זר, השייך למחנה „ההוא“. דחינו את היהירות האריסטוקרטית המוגבלת והחלודה של „הצוארון הלבן“, המפחד פן יפסיד מעליונותו, מעצמיותו, מ„לאומיותו“, אם יתערב ב„המון האפור“. בעולם הפקידות השגנו בזה לא מעט. ודוקא בעולם המורים לא השגנו. הסתדרות המורים עומדת מחוץ¹.

¹ לבדילות הסתדרות המורים מעל הסתדרות העובדים גדולים חקרי לב. יש להניח כי גם בצרפת או בארצות הברית, למשל, מפולגים המורים באהדותיהם המדיניות והמפלגתיות ובהשקפותיהם הדתיות, ודבר זה לא מנע את הסתדרויותיהם מהצטרף אל בריתות-העבודה. מהו השאור שבעיסה המעכב אצל מורינו? אפשר היו ימים והמורים היו מתביישים להיות חברים לאיגוד פרופסיונלי, אך עתה הלא הנם לוחמים פרופסיונליסטים מובהקים. היו ימים ורבים מן המורים חשבו שרק חלק אחד מציבור הפועלים נאמן ללשון העברית ולא כלל-הפועלים, אך גם חששנות זו פג טעמה מזמן. ציבור המורים בארץ לא היה מעולם מעור אחד, וגם באותם הימים הרחוקים שאהבים להזכירם בצענועים, „ימי ויתקין“, ימי „האוטונומיה“ בחצר בית-הספר לבנות, היו יסודות רחוקים למדי. אך את הטון נתנה הקרבה בין הפועל לבין המורה, היא היתה לטובת שני הצדדים, היא היתה ניכרת גם במלחמות העבודה העברית וגם במלחמת הלשון. כיצד השפיעה הבדילות על מצב המורה ועל מצב החינוך ועל היחסים ההדדיים בישוב? כדאי לחשוב על כך.

חפצנו שאנשי־עבודה המחולקים בהשקפותיהם הפוליטיות יוכלו להימצא יחד. השגנו בזה לא מעט. חפצנו שבעלי השקפות דתיות שונות ימצאו את מקומם בהסתדרות. ואפשר יכולים אנו להתברך כי בתוך ההסתדרות יש יותר שלומי אמוני ישראל ושומרי־מצנה מאשר בכמה מפלגות דתיות. ודאי יש בקרבנו קיבוץ גלויות ופגישת שבטים יותר מאשר בכל ארגון אחר בישוב.

ואף על פי כן איננו רשאים לשכוח. שעם כל גידולנו וגידול פוחנו לא השגנו את מלוא חפצנו. יש עדות עזובות, בנים חורגים לישוב. ויש סתם פועלים בלתי־מאורגנים. ויש פועלים שהיו אֵתנו ופרשו. ויש — מה שבולט ביותר — ארגוני פועלים יריבים להסתדרות.

מכירים אנו את החוגים המבקשים „לשבור את ההסתדרות“ והמקימים לשם כך ארגוני־פועלים. אך מי שיצא ידי חובתו באמירות מעין אלה מעיד על עצמו שהוא מסתפק במועט. ב„מענה־לשון“ בלבד כלפי האויב אין למנוע חתירות ופירודים. צריך גם להבין לנפש האדם מן החוץ, לנפש האדם שבא מסביבה אחרת, ממנהגים ומושגים שונים מן המקובלים עליך, לנפש העולה אשר לא התבשל בדוד התנועות שלנו בגולה. צריך שמעשינו ויחסינו יפיגו את פחדיהם וחששותיהם של אלה שמלפני בואם הוסיפו נגדנו. ולפי הכרתי אני לא עשינו זאת, לא ידענו לעשות. על כל פנים לא במידה מספקת. ולא תמיד היו אנשינו נאמנים לערכים אשר בהם דוגלת ההסתדרות.

אתעכב על דוגמה אחת: „הפועל המזרחי“. בימי העליה השניה לא הבדלנו בין פועלים חרדים ולא־חרדים. אפשר לא רבים היו בינינו פועלים חרדים, אך הם זכו בינינו לחברות ולהתחשבות, ולא היה להם שום צורך להתבדל. עם העליה השלישית נשתנה הדבר. נתרבה מספרם של העולים החרדים, ויחסם אלינו היה שלילי. הם לא ביקשו למצוא מקום בינינו, הם אף לא תבעו מאתנו דבר. הם התבדלו מאתנו, ומיד נמצא מי ששקד על ארגונם פמכשיר מתנגד לנו. עד היום עוד עומדת לעיני תמונה של חבורת מפירי־שביתה בתל־אביב. והתמונה פצעה את הלב. ידעתי מתוך קריאה שבאמריקה היו משתמשים במהגרים יהודים „ירוקים“ ושוכרים אותם לעבוד במקום שפועלים שוכתים. היה זה חילול שם ישראל.

אותם מהגרים מספנים לא ידעו בין ימינם ושמאלם, הם לא חפצו בלתי אם להשתכר על פת-לחם, ושכרם — אבנים ומהלומות. אך לא אָרכו הימים וגם הם נתמצאו בסביבה החדשה ולימדו את המהגרים הבאים אחריהם את נימוסי המקום ואת תורת השביתה. והנה, לאחר כמה עשרות שנים, בתל-אביב, יהודים מפירי-שביתה! והבחורים הפועלים הללו, אשר פניסתם לעבודה היתה צריכה להיות בשבילם ובשבילנו מאורע חלוצי וחג של הצטרפות אֲחים לעבודה ולגורל — נכנסים דרך שער-האשפות, דרך קבלן ששכר אותם על מנת שיפירו את שביתת הפועלים „הכופרים“, והם עושים זאת כמי שמקיים מצנה! פזאת היתה התחלה אחת, אשר אני הייתי צָד לה. אולם לא כזה היה המשך.

זה הפלל: אפשר להקים אָרגון-פועלים נגדנו, אך אי אפשר לקיימו זמן רב ככלי-שרת בידי הבעלים. אם האָרגון איננו קיקיוני, אם האנשים מחזיקים מעמד בעבודה — עולה וצומח מתוכם הפועל. אפשר לשנוא את ההסתדרות, אך אי אפשר שלא ללמוד את לקחה. וגם אלה שמגדפים אותה שבע ביום אינם עושים דבר מקורי אלא מחקים אותה. ואין לך מוסד הסתדרותי שלא תמצא בנגדו מוסד (או שלט לפחות) באיזה אָרגון של מיעוט, ואפילו כשאותו אָרגון מלגלג על „כוללים“ ועל „קופות“. מה פוחם ומה יצירתם ומה עזרתם של אותם „המוסדות“ לחבריהם — איני יודע. אך מענין אותי לא השלט, פי אם החבר. במידה שהם נעשים פועלים וחיים חיי פועלים — צפים ועולים אצלם צרכים והלך-רוח של פועלים.

„הפועל המזרחי“ השתחרר במהרה מתורתם ומהשפעתם של מפירי-שביתה. במידה שהיו בין עסקניהם ממין זה — גלשו אל הרביזיוניסטים, ולאחר זמן לא רב גדל בתוכם חלק שהתערה בחיי-עבודה וביקש את דרכו בהסתדרות. והיה ביניהם אדם חשוב אחד, ר' שמואל-חיים לנדא, שרבים חזו לו עתידות, והוא חלם את חלום איחוד הפועלים והכנסת „הפועל המזרחי“ להסתדרות. כמה פעמים נודמן לשיחה עם בן-גוריון ועמדי, וראינו בו הוגה דעות על פי דרכו, נאמן להשקפותיו הדתיות, ציוני טוב ומוקיר את ההסתדרות ורוצה לראות את הפועל הדתי בתוכה. פטירתו ללא עת היתה אבידה קשה לא רק ל„הפועל המזרחי“, פי אם גם לציונות וגם להסתדרות. גראה הדבר שלא הניח כמותו.

ובינתים קמה ב„הפועל המזרחי“ קבוצת חברים, וביניהם מראשו, אשר נכנסו להסתדרות. הדבר היה פרוץ בפירוד פנימי אצלם. הנכנסים ראו בזה נסיון. והיו מן הנשארים שאמרו להם: אם תצליחו — נבוא אחריכם. אך הם לא האריכו שבת אֶתנו. חזרו ופרשו. אינני יודע אם מישהו טרח לברר את הענין לעומקו. אם יכול אני לסמוך על רשמי, הרי שהם לא קבלו על „מוסדות“, הם לא טענו טענות „קיפוח“. אך היה דבר קשה מזה: הם אָמרו כי באיים, מצד „החבר מן השורה“, לא מצאו שום „התחשבות“. לא איכָּשֶׁר דָּרָא. אין ידיעותי בענין זה מספיקות, ואיני בא לדון. אפשר שגם הפניסה וגם היציאה היה בהן מן החפזון, אך עצם העובדה שאנשים שחפצו להיות חברים בהסתדרות, וגם לא ביקשו להטיל על אחרים את חרדוֹתם, לא חשו עצמם בטוב לאחר שנכנסו — יש בה פדי להציג את „פְּלִיּוֹתָנוּ“ בסימָן־שאלה. היא מעמידה בספק את פְּנוֹתָנוּ, והו ענין הרבה יותר מדאיג מכל התקפות של מתנגדים.

דוגמה אחרת לפרישה היא פרישתם של הבית־רים. עודני זוכר את הימים שבית־רים באו לאָרֶץ והיו נכנסים להסתדרות (וסופר לי כי בבית־ר שבִּלְטֵבִיָּה היתה קיימת תקנה, ש חוֹבָה על העולים להיפנס להסתדרות), ובבנימינה היתה קיימת קבוצה בית־רית (פמדומה, „מנורה“), שחבריה ראו עצמם נאמנים לבית־ר ונאמנים להסתדרות. ואם תדפדפו בפרוטופול של הועידה השלישית תמצאו את נאומו של ציר רביזיוניסטי, ד״ר ויינשל, שעם הדגישו את האידיאולוגיה הרביזיוניסטית, לא נמנע מלדבר בשבחה של ההסתדרות ואפילו של „אוהל“ ו„דבר“. לא ההסתדרות הרחיקה את הבית־רים, ולא „קיפוחים“ דחו אותם, כי אם פקודה פוליטית מגבוה היא שאָסְרָה על הבית־רים להיות חברים בהסתדרות, והיא שציוותה עליהם הקמת הסתדרות עובדים „לאומיים“, ועשתה את הפרת־שביתות למצנה לאומית, והיא שנתנה לבית־ר אותו צביון שלא היה לה בתחילה.

פנת דברי בזה לא לקטרג על עצמנו או על זולתנו, כי אם להזכיר, ולא לתת לשכוח, שההסתדרות לא השיגה את חפצה, שעליו הכריזה בשעת יסודה: להקיף את כל האנשים החיים על עבודתם. ההסתדרות היא פללית במגמתה, אך איננה פללית במציאותה. וכדי שתהא רשאית לומר: אָמנם לא זכיתי עדיין להיות פללית, אך אני שואפת לכך — צריכה היא להאמין

בעצמה שהעיכובים הם לא בה, פי אם מחוצה לה, והיא מצדה מוכנה לעשות הכל כדי לקרב ולקבל בסבר פנים יפות ולקלוט ברוחב-לב את אלה העומדים עדיין מבחוץ.

כל אחד מאתנו בא מן הגולה וצורך משפטים קדומים באמתחתו. ולא בבת אחת הוא זורק אותם. ואלה שבאים עם משפטים קדומים נגד ההסתדרות, אם מבקשים לרעות אותם — או לרעוץ אותם — במקל-חובלים, מסייעים רק לחזק אותם במשפטיהם הקדומים ובפחדיהם. וכשאנו מתבוננים בארגוני הפועלים השונים חייבים אנו לשאול את עצמנו: באיזו מידה אנו גרמנו לכך?

אני רואה לפני את חברי „המפבי הצעיר“. תנועתם בחוץ-לארץ היתה רחוקה מערכי תנועת העבודה ומהודאה בזכויותיה של ההסתדרות. ולא מן הנמנע היה הדבר שיבואו לארץ כחלוצים, אך מתוך זרות גמורה לחלוצים שקדמו להם, וישארו בורותם, ובנו יראו דחלילים. ומובן, שהיו מוסיפים עוד ארגון-פועלים נפרד על הקודמים, ארגון „מערבי“. אך קרה „נס“, שחברים מחבר-הקבוצות, שפעלו פשליחים בחוץ-לארץ, נתמסרו לפעול בתוכם וקירבו אותם, ומתחו גשר בין מזרח למערב. ואנחנו שמחים לראותם עתה מוצאים את דרכם, דרך איחוד, בתוך ההסתדרות.

עובדה בעלת חשיבות גדולה במובן זה הוא — „העובד הציוני“. מתוך כוחותיו הפנימיים, מתוך לבטים רבים, הגיע להסתדרות. שום חוג מתוכנו לא „טיפל“ בו, ואני נוטה לחשוב ש„הנרער הציוני“ לא רצה כלל ש„יטפלו“ בו. חשש ודאי לכל השפעה יתירה מחוגי ההסתדרות ומצא את דרכו בכוחותיו הוא, ובכל המבחנים נשאר שלם עם ההסתדרות.

האם הפעמד סותר את העם?

יש מי שהמפעל שלנו בעצמו מדבר אליו ברורות ואיננו זקוק לשום הסברה וטיפול. אך המרחקים בין שבטי ישראל ובין מולדות אידיאולוגיות שונות של צעירי ישראל הם כל כך גדולים, שיש צורך לטפל בלי הרף בקירובם ובליפודם. ואילו היה רוח בקרבנו הטיפוס האנושי, היודע להביא את דברנו ל„רחוקים“ — שמחר-מחרתים עתידים הם להיות קרובים — היתה גם האסתדרות וגם הציונות פולה במצב אחר. מפיר אני שליחים

בוודדים של ההסתדרות שנתברכו בסגולה זו, באותו „כשרון“ שחיה אצל האינטליגנציה הרוסית בשעה ש„הלכה אל העם“. בוודדים כאלה היו בראשית הציונות. וגם על יד עריסתו של ה„בונד“ עמד טיפוס אנושי, מזיגה של חובבי־ציון וסוציאליסטים, אשר מקומם לא הפירם לא בין בעלי־הבתים האמידים ולא בין האינטליגנטים־המתבוללים. והם היו עושים עצמם „פאקטרעגער“, והיו מחזרים על העיירות עם צרורות של סידורים וסליחות וגם עם קונטרסי השפלה וחזברות סוציאליסטיות.

ויש להרהר בדבר: מדוע לא גידלה התנועה החלוצית, שהיא לכאורה תנועה עממית בכל מהותה, אגשי״עם במובן זה, שיראו את האדם הקרוב לא רק במי שלבוש כמותם ונוהג כמותם ובן־גיל שלהם, כי אם גם בסתם בני־אדם עמלים ורשים וטעונים רחמים ואהבה ועזרת־אחים, בין שהם עשויים להימצא אִתנו במסגרת ארגונית ובין שאינם עשויים. האומנם אין בנו הצורך הנפשי להושיט עזרת־אחים ללא כל „חשבון“? האומנם אין מאמינים אצלנו ב„שֵׁלַח לַחֲמֵךְ עַל פְּנֵי הַמַּיִם“? מִפִּיר אֲנִי מִקְרַבְנֵי שְׁלִיחַ אַחַד, וְהוּא שֶׁלֹּמֶה לִי פֶסֶקִי מִת־לִיּוֹסִף, הוּא פֶעַל בְּ„הַחֲלוֹץ“ בְּקַרְפְּטוֹרוֹס. והיה מהלך בכפריים, בעיירות, בבתי־מדרשות, ושום מקום שבו מצויים יהודים לא היה זר לו. הוא היה מבקר ברצון אצל מפלגות מתנגדות. ובכל מקום היו מקשיבים לו, ובכל מקום היה רוכש אִמון. אילו ידעה תנועתנו לנדל אנשים אשר יבינו כי כמה מן הניגודים המצויים אינם הכרחיים, כי אין כל הכרח שפועלים יהודים יהיו נגדנו, שיש כאן טעות, וטעות לעולם חוזרת, וטעויות יש לפזר ולפרך על ידי הסברה טובה וסבר פנים יפות וסבר ידים עוזרות — היינו ודאי קרובים יותר לאחדות־פועלים שלמה ביותר.

אחדות פועלים נתקלת לא רק במניעות מן החוץ. יש גם מניעות פנימיות. וההסתגרות מתלבשת לעתים בלבוש של „הפרה מעמדית“. התביעה להרחיב בהתמדה את אחדות־הפועלים יש שהיא מתפרשת פהטפה ל„פחות־סוציאליזם“. התביעה שתנועת הפועלים המאורגנת תפיר באַחֲרִיזִיתָה לגבי שכבות סוציאליזם, מאושרות פחות, אשר לא זכו להימצא במחיצתה — יש והיא מתפרשת כ„פחות־נאמנות“ לעניני הפועלים. אכן, לא מעטים הם המכניסים גם לסוציאליזם את מושגי „היחוס“ וההזררכיה החברתית.

הם חוששים להפסיד מיחוסם המעמדי או האידיאלוגי על ידי קרבה עם מי שלא זכה לעלות למדרגתם. מתוך „נאמנות” יתירה שוכחים הם כי הבשורה הגדולה של מעמד הפועלים אָמרה, כי המעמד הנמוך שבחברה לא את עצמו בלבד ירים פי אם את החברה כולה.

חישוק או מנוף

אנחנו מבקשים את ההיקף הגדול. אך האם יש לראות את אחדות הפועלים כדבר של היקף בלבד? יש מתארים את אחדות הפועלים בדמות מסקר גדול רב-המונים פעם בשנה, כשמעל ראשי הצועדים מתנפנפים אותם הדגלים. והם נהנים למראה-עיניהם, ואפשר גם למשמע אֶזניהם, אם כי למשמע הנואמים השונים מעל הבימה האחת אין אדם יודע למה הם מתכוונים, אם להכרזה על האחנה או להצגת ראנה של ריב-אחים וקנאות-אחים, כשהאחנה נחבאת והריב בוקע ועולה. אם זו המטרה — מסקר — אזי כל חישוק רחב יכול לשמש מסגרת לאיחוד. אך אחדות הפועלים הן דרושה לא לשם ראנה, כי אם לשם עשייה, ולא עשייה חד-פעמית בשעת חדנה התעוררות, כי אם עשייה מתמדת לימים רבים והליכה על פני תחתיתם בנתיבות החיים הנפתלות. אחדות אשר אין עמה כוח ביצוע — מה נעשה בה? אנחנו צריכים לאחדות מגשימה, היוצקת את החזון לתוך העשייה היומ-יומית. לפיכך אין ההסתדרות מביאה לפרט אחדות זולה, קלת-עומס, כי אם אחדות שעולה ביוקר, שמטילה חובות, שמוסיפה ותובעת, אחדות המחייבת סולידריות במלחמה ובסבל, עזרה הדדית בשיעורים מוחשיים, אחריות לבטחון, שותפות בחינוך ובהנחלת הלשון לעם, קליטת עליה מתמדת, יצירת הון לרשות הכלל. ובשעות פורענות היא באה ומוסיפה נטל, מחובת „משען” ו„פדיון עבודה” ועד הגיוס.

ספק אם יש בעולם ההסתדרות פועלים חפשיים, ולולנטריות, התלויה כולה ברצון חבריה, שהם חפשים לצאת הימנה כל אימת שירצו, והיא מקיימת אחדות כזאת, ממשית ומחייבת ומגבשת בידי הכלל כוח ביצוע רב. הרבה ממה שההסתדרות עושה בכוחה זה הועבר לעינינו בימי „הגרר” ואני פטור מהבליט זאת. אני רגיש למה שאיננה עושה בכוחה זה אתעכב הפעם על שני דברים.

הרשאת ההסתדרות לחנך נוער?

ההסתדרות והדור הצעיר בארץ. היש לה להסתדרות שלנו חובות חינוכיות? כל-הפועלים, האם אחראי הוא לנוער ולנערה הגדלים בארץ או שזהו ענין היוצא מתחומיו? כי ההסתדרות איננה צריכה להכניס את קטמה בענינים אלה שמעתי לא רק מפי מתנגדי ההסתדרות, פי אם מפי חבריה, ולא מפי חברים האדישים לחינוך הנוער, אלא מפי חברים הסבורים פי הם יודעים כיצד לחנך נוער, ולפיכך הם רשאים, וההסתדרות איננה יודעת, ואיננה רשאית.

לפני פשבע-עשרה שנה קמה תסיסה בקרב קצת נערים עובדים בתל-אביב. הם דפקו על פתחם של אילוי חברים בהסתדרות. הזקמה הסתדרות הנוער העובד. אותם החברים היו נמנים עם מפלגה מסוימת, אך הם לא ראו מתפקידם לעשות מן הנערים הללו אנשי-מפלגה קטנים. הם היו סבורים כי חינוך מפלגתי יש לו מקום בגיל מבוגר, וכי אין להקים מחיצות מפלגתיות בין נוער לנוער, וכי ההסתדרות ראוי לה שתשקוד על תקנתם ואף על חינוכם של מי שעתידים להיות חבריה, ולפיכך פיונו את הנערים האלה לא להקמת הסתדרות נוער מפלגתית, פי אם ליצירת בריה חדשה ומשונה ששום הסתדרות מקצועית אינה יודעת דוגמתה: לא סקציה של נוער על יד האגודה המקצועית, פי אם הסתדרות נוער עובד. בעלת תפקידים מקצועיים וחינוכיים התישבתיים. אפשר שאותם החברים הזכירו בזה שאינם מבינים לרוח הזמן. המשליט בכל יחס פוליטי אוטיליטריסטי לנוער: האדם הצעיר אינו מטרה לעצמו, אלא הוא נועד לשמש את מי שמצליח ומקדים לרתום אותו בעגלתו. „כחצים ביד גבור פן בני הנעורים. אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם¹. ואם בימים שפל גוף פוליטי וכל גוש ישובי טורח להכין מן הנוער „חיל-מילואים“ מוגדר — לא לעם, לא לפלל, פי אם לגוף ולגוש — באים אנשים ומארגנים נוער ומחנכים אותו לא פאחזות-נחלה לעצמם. פי אם פנוער הסתדרותי-פללי, אשר עוד הדרך פתוחה לפניו להכרעות ולהגדרה עצמית — ודאי

¹ [תהילים קכ"ו, ד']

שהם חשודים על מזימה מפלגתית ועל מעשה צביעות וחתירה. ולפיכך לא עברה אפילו ועידה אחת של ההסתדרות שבה לא נעשה הנסיון לקרוא תגר על הנוער העובד ולפסול את פנותו. אף על פי כן, כינון שברגע מסוים לא נמנעה ההסתדרות מעשות מה שהיא חשבה להוגן ולרצויו, נוצרה אותה הסתדרות נוער ארץ-ישראלית, אשר אילמלא היא ודאי שאלפי נערים ונערות לא היו מוצאים את דרכם אל תנועת-העבודה ואל חיי-תרבות, ואל המפעל החלוצי לא כל שכן.

לרעתו של הנוער הלומד לא נמצאה קבוצת נערים לומדים שתמצא את דרכה במישרין אל ההסתדרות, וההסתדרות עצמה לא היה בה עוד המחשבה לומר: כשם שנהגנו בנוער העובד עלינו לנהוג גם בנוער הלומד. חובת הטיפול בנוער איננה תלויה ב"מוצא" — אם מוצא פרוליטרי או מוצא בעל-ביתי או אינטליגנטי. כל ילד בארץ-ישראל הנהו מועמד לחיי עבודה, וכל ילד שיוצא בהתבגרו לתרבות-בטלה וריקנות הריהו אבידה שאינה חוזרת. וההסתדרות אי אפשר לה שתהיה פטורה מלשקוד על החינוך החלוצי של הנוער העברי בארץ.

ואל יהיה הדבר הזה קל בעינינו. הנער יליד-הארץ, אשר אבותיו חתרו אל תוך המולדת, אורבת לו סכנת תלישות ויבושת נפשית וירידה מצרימה. אל נתעלם מכך. בימי העליה השניה קיטרנו על ילדי הישוב הישן ועל ילדי האפרים, המסתובבים במלוני קהיר וביירות ופריס ונודדים לאמריקה ולאוסטרליה. רק רגע-הטנדמה היה שהמצב נשתנה לטובה. וחזר הגלגל. ילידי הארץ וחיכי הארץ, מצפת ומירושלים, בני-בניהם של אנשי ביל"ו וראשוני ראשון, ואתם בני תל-אביב וחיפה, תלמידי כל מיני בתי-ספר בארץ-ישראל — צר להם המקום בארץ והם בוחרים להיות צוענים „בעולם הגדול". פולם, כמובן, מלאים „כשרונות", וכולם שואפים דעת, וכולם מבקשים „גדולות, ואין עינם ולבם אלא אל „המדע" ואל „האמנות" ואל „המרחב". כל אחד מאתנו שמודמן לחוץ-לארץ מוצא „ארץ ישראלים" בכל מקום. לעתים נדמה לך שהם מרובים בחוץ-לארץ מאשר בארץ. תקראו ב„הארץ" את רשמיהמסע של משה סמילנסקי מימי המלחמה ותינכחו: אין עיר ואין כפר ואין תחנה שהוא מודמן לשם — שאין מודמנים לו „בני הארץ" שנשתקעו שם, ולא יהודים סתם, כי אם

מיוחסים, בני־אבות, נושאי שמות־משפחה שנעשו היסטוריים בתולדות הישוב.

האם צריך לעזוב את הארץ דוקא כדי להתכחש למורשת החלוצית של האבות? גם בארץ אפשר לעזוב את הארץ. אפשר גם בארץ לעבוד לבעל, להתמכר לקריריוס, לספסרות ולבנדיטיזם חוקי ובלתי־חוקי, וכן נזכחנו שגם הארץ יכולה לשמש פרודור לטמיעה. ראינו טמיעה של דביקות בחברה „הגבוהה“, באנגלים, וראינו טמיעה של דביקות בחברה „הנמוכה“, בערבים. והאם לא עמדו בשורות החתירה האנטי־ציונית מבניהם של בוני הישוב, הישן והחדש?

בתחומינו אנו אולי עוד איננו מרגישים בכל חומר השאלה. אך היא תגיע גם עדינו. כיצד יעמוד ה„דור השני“ בפני השדפון הנפשי האורב לו — התשובה תהיה מכרעת בגורל המפעל החלוצי. ודרך־החיים של הנוער הגדל בארץ תהיה מכרעת בגורל הישוב.

הרשאית ההסתדרות להפקיע את עצמה מן הדאגה הזאת? ומי הוא הרשאי להפקיע אותה?

יש חוגים בהסתדרות הפועלים בקרב הנוער, ולהם הישגים מסוימים. במידה שהם מוציאים אילו עשרות נערים ונערות בשנה לחיים חלוציים — תבוא עליהם ברכה. יש חוגים אשר אין להם הישגים בקרב הנוער, אך הם סבורים כי לא אבדה תקנתם. כאלה פן אלה עוינים כל פעולה חינוכית שהסתדרות עושה או מתכוונת לעשות, מתוך הנחה שהפעולה תיעשה ברוח „הרוב“. מוטב שהפעולה לא תיעשה כלל ובלבד שלא תיעשה ברוח „הרוב“. לפיכך הם מתנגדים לכך שהסתדרות תטיל את כוחה הגדול על פן המאזנים בחיי הדור הצעיר בארץ. נראה לי כי התנגדות זו נשענת על כמה הנחות־יסוד: ראשית, שאת הדמות הפוליטית והאידיאולוגית המסלגתית של האדם יש לעצב לא בגיל ההתבגרות, כי אם בגיל מוקדם הרבה יותר; שנית, אם הדבר לא יעשה בגיל זה יצא שכר החינוך בהפסדו; ושלישית, שבמסגרת הכוללת של ההסתדרות אין להם אפשרות להגיע להשפעה הרצויה. לפיכך מעדיפים הם שהפעולה לא תיעשה כלל (מחוץ למה שהם מספיקים לעשות בתחומיהם הם) ושאלפים, ואולי רבבות, נערים ונערות בארץ לא יקבלו את ההדרכה שהסתדרות בכוחה לתת להם. הם מחשיבים

כל כך את הפרשים האידיאולוגיים המצויים בין חלקי ההסתדרות השונים. עד שהם בוחרים שההסתדרות בכללותה לא „תתערב” ותשאיר את הנזער לאידיאולוגיות „הרחוב”. ויש חרדים מאד לפיוון המעמדי בחינוך ואין ההסתדרות נאמנה עליהם, לפיכך מעדיפים הם שההסתדרות תנתר על חינוך הנזער, ואז תהיה דרך הנזער אל מעמד הפועלים ובתוך המעמד — מובטחת ביותר.

בסרם נחרבה הגולה

דוגמה שניה: פעולתנו החינוכית בגולה. אף על פי שהמלחמה צימצמה עד לאפס את אפשרות פעולתנו הושיבה כמה שליחים שלנו במחנות הסגר, אין השאלה פוחתת, הן כדוגמה להבהרת בעיותינו הפנימיות והן מפני חשיבותה המעשית ביום בו נוכל לחדש את פעולתנו. יבוא יום ואנו נצטרך לפעול במלוא פוחתינו. מי יודע איזה עולם רוחני נמצא על חורבות הקיבוצים היהודיים, ואם נמצא את הדברים הפוחות לרפא את ההריסות הנפשיות של המחנה אשר ישאך לפליטה.

שלא פעמדתה לגבי הפעולה החינוכית בארץ היתה עמדתה של ההסתדרות לגבי הפעולה החינוכית בגולה. ידעה ההסתדרות פי עליה הדבר, פי אין היא יכולה לסמוך על הגולה, שמעצמה תתן את האנשים הדרושים לבנין הארץ. ולפיכך קיבלה ההסתדרות על עצמה את הטיפול בחינוך החלוצי בגולה, ונתנה לכך תקציבים וספרות ושליחים.

פיצד עשתה ההסתדרות את פעולתה זאת? אין בידי להיכנס בדיון על טיב החינוך, אם היה עשוי להפיק כל מה שניתן להפיק מן הנזער היהודי, מבחינה חלוצית וחסיון פוחות הנפש והכשרה רוחנית לצרכי הבנין וההיאבקות. ודאי פי רובי שליחינו פעלו במיטב הפננות. אך ההסתדרות מה ידעה על טיב פעולתם? האם הדריכה את מדריכיה, האם פיונה את פעולות שליחיה, הידעה על חסרון או מעונת בפעולתם וביקשה לתקן? לא היה בהסתדרות שום מוסד מכון ומדריך, שיכשיר שליחים, שיקבע מי ראוי ומי אינו ראוי להיות שליח ההסתדרות. ההסתדרות ויתרה על זכות הפיקוח שלה, על תביעת דין־חשבון. כל מה שעושה השליח נעשה בשמה של ההסתדרות, נוקף על חשבונה. אך את ההוראות היה מקבל

מן החוג אשר עמו הוא קשור. החוג הוא אשר קבע פי הוא ראוי לשליחות, ובפניו יש לו הרגשת אחריות ממש, ובפניו עתיד הוא למסור דין־וחשבון ממש. אינני יודע מקרה שההסתדרות החזירה שליח, מפני שדעתה לא היתה נוחה הימנו. אך יודע אני מקרים שהופסקה פעולתם של שליחים, מפני שהחוג אשר ממנו באו לא היה מרוצה מפעולתם. והניגודים בין שליחים של ההסתדרות האחת היו כמעט תמיד ניגודים של חוגים, של השקפות־חוגים ואינטרס־חוגים. והמחלוקת מסביב לניגודים הללו התנהלה גם כן בשמה של ההסתדרות. עצם הניגודים הללו, בחלקם הגדול על „ספירות־השפעה“, היה בהם פדי להכאיב, אך מכאיבה יותר היתה עמידתה של ההסתדרות מול אש המחלוקת של שליחיה. ההסתדרות רבת־הכוח, אדונת כל המעשים, עמדה חסרת־אונים ונטולת בטחון פנימי. הפקירה במו ידיה את סמכותה. היה מעשה ובמסיבה אחת דרשתי יחס אקטיבי של ההסתדרות וקבלת אחריות על הנעשה בשמה בגולה, ואמרתי: דרושה עין צופיה של ההסתדרות. משהגיעו דברי לאזני חברים בגולה נתקבלה משם קובלנה מרה, כתובה בידי אחד מטובי החברים: איזה עלבון, איזה איר אָמון! עד היכן הגענו, דורשים כבר עין צופיה על השליחים! משהסכימו לכך שההסתדרות מוחלת על סמכותה ומסתפקת באחריות פורמלית, נתקבל עצם הרצון לאחריות ולפיקוח „התערבות“ בלתי־חוקית. כ„עלבון“, כנטילת שררה.

שיחה שניה

בין ההסתדרות לחבריה

בתוך מצוקת יום־יום ובתוך טרדות יום־יום אין הלב מתפנה לחוש את כל כובד הנסיון שבו אנו מתנסים. עצם אמונתנו עומדת בנסיון. הן דור־איוב אנחנו, ומה שמתחולל בשנים אלה על ראשנו — ועל ראש העולם — מעמיד בסימן־שאלה את כל היקר לנו. אם אין חלקנו עם סוגי בני־אדם שהם מטיבם בוטחים על שיגרתם או שאננים על כפירתם — לא נדע שקט, אלא אם כן נזכיה לעצמנו את פוחה ואת אמיתתה של תנועתנו.

מסופר ביהודי ממגורשי ספרד, אשר הפורענויות ניתכו עליו בזו אחר זו, וכל היקר ללבו ניטל ממנו, והוא בשלו: ריבונות-של-עולם, יודע אני שאין אתה מתכוון אלא לנכותני, לחינם אתה טורח, לא תפעל אצלי כלום, ביהדותי אני עומד. כוח-אמונה זה דרוש לנו עתה, אותו אני מבקש ומה שאני מצא אינו מספיק לי.

חפץ אני לראות את ההסתדרות כמצודת האמונה היוצרת, כהתגלמות הדינמיות החלוציות. הביקורת הרבה הנשמעת מכל צד, ושמעונה גם ב„נרח“, מכוונת לליקויים גדולים וקטנים בפעולת „המכונה“ ההסתדרותית. אך אילו גם מצאנו שכל הפרגים הנם כשורה לא היה בזה כדי להניח את דעתנו. אם נחלש הכוח הדינמי של ההסתדרות, אם היא חדלה להיות לחבריה סמל האקטיביזם ההתישבותי והמדיני וההדדיות החברית, אם נפגמה הראייה שהחבר רואה את הסתדרותו, הרי שנפגמה ההסתדרות.

אין ההסתדרות יכולה להתקיים על יחס פורמלי בלבד בינה לבין חבריה. לא הרי חברה-מתוך-חירות כחברה-מתוך-כפייה. כל חברה דורשת לקיומה — מחבריה או מנתיניה, או מעבדיה — עמל, מסים, קרבנות; אלא שחברה-של-כפייה אינה זקוקה דוקא לאמון ולאהבה בכדי שתתקיים. עתים מצויים לה גם אלה, ואפילו בצורה גדושה, אך גם מלבד אלה יש לה על מה שתישען: על החוק ועל השררה ועל השרירות המזונונת שאין להרהר אחריה, על הפחד ועל ההרגל, על סתימת-הפה ועל כוח-המשחית. כל עוד לא נפרצו חומותיה עובדים אותה „מיראה“. וגם את ה„אהבה“ יודעת היא להטיל בכפייה. לא פן חברה הקיימת על הרצון החפשי. משענה בלב חבריה. אין לה קיום אם אין דבקים בה לאהבה. לא זו בלבד שאין אתה כל אלה מכשירי-החבלה, אשר בהם מסתייעת חברת-הכפייה, אלא שהיא עצמה, בהיותה נבנית על חופש הדעה והיפוח והביקורת, משמשת גם את מתנגדיה ופותרת לרנחה את השערים בפני האויב. כי חופש-הדעה פירושו חופש ההבעה והתעמולה גם לדעה הבלתי-צודקת, וחופש הביקורת פירושו חופש גם לביקורת הבלתי-הוגנת. פירוש הדברים שהחברה אינה משתמשת בכוחה להפלות בין דעה טובה לדעה רעה, והיא מוסרת את ההבחנה לחבריה, להם בלבד. היא עצמה נותנת חופש גמור למלחמה בעיקריה, לכפירה באמונתה, גם למדנים, לסילופי-אמת, לחתירה תחתיה.

כדי להעביר מעצמה את ספנת העריצות וכפיית־הדעות בִּוְחַרְת חֲבֵרַת הַחֵירוֹת לעמוד פרוזה בפני הסכנות העצומות של הדמגוגיה — המבקשת ליהנות מפל היתרונות של הדמוקרטיה — והחתירה במזיד מבפנים. ובעמידתה על נפשה בפני איב אין לה לחברת־החירות אלא חבריה, לא יהא לה קיום אם אין חֲבֵרִיה מְזַדְּהִים אֹתָהּ, אם זיקתם לחברתם ולערכיה היא מן השפה ולחוץ. ואם חברת־החירות דואגת לעתידה ומבקשת שיהיה בה הפוח לעמוד בפני כל הקמים עליה, מחוץ ומבית, הרי היא חייבת לנטוע בלב חבריה את הפרת חברותם, שחברותם לא תהיה דבר שבפורמליות אלא דבר שבהכרה וברצון ובאהבה, שירגישו עצמם שותפים מלאים, המקירים את זכויותיהם ואת חובותיהם והמרגישים באחריותם המלאה לקיומה של החברה.

דברים אלה אמורים במדינה דמוקרטית, שאף על פי כן כמה מכשירי חובה עומדים לעזרתה. בתנועה שפולה רשות על אַחַת כְּמָה וכְּמָה. פל תנועה יש לה תקופת־ראשית שלה, וראשונה נושאים בלבם הרגשה שהיא אִם פל נאמנות: הרגשת השותפות ליצירה. לפיכך הם יודעים את שמחת־הנתינה, נתינה בגוף ובנפש. וגם את שגיאותיה וכשלונותיה של התנועה הם נושאים כאשר ישא אדם את כשלונותיו שלו. זכתה התנועה הרי היא נעשית „פוח“, אבן שואבת לרבים. גידולה זה של התנועה, אשר אליו היא חותרת, הוא גם המבחן הקשה שלה. פי רבים מן הבאים לחסות בצלה רואים עצמם כמי שבא אל המוכן, אין להם הרגשת השותפות הזאת להתהוות, אינם רואים את התנועה כדבר הצומח מתוכם אלא כדבר שמחוץ להם, אין להם הרגשת אחריותם הם לתקלות, ובכל מקרה של שגיאה או כשלון לא יכבד עליהם תלות את הקולר בה, בתנועתם. ובזאת תיבחן התנועה, אם היא יודעת להפוך את הבאים, את המתנספים, את הגדלים על ברפיה, לשותפים גמורים.

היו ימים והיינו מעטים וחלשים. היינו מאות. שמחנו הרבה פשהינו אלפים מועטים. החבר לא קיבל הרבה מן ההסתדרות. מבחינה חמרית ודאי לא קיבל הרבה. אפשר עמדה לימינו בשעות מיוחדות, אך מה מעט היתה יכולה לתת לו בחיי יום־יום. והוא היה נותן להסתדרות הרבה — בגופו ובעמלו, בחיי־נפשו, בפרוטותיו הדלות, בסבל מנותן־העבודה ובסבל מן

הציבור הסובב. ותמורת זאת פמה היה מקבל מן ההסתדרות במוכן הנפשי! האדם הגלמוד בארץ חדשה, בישוב זר, מצא חברות, מצא חום נפשי, מצא אחיזה. הוא קיבל חלק ונחלה בדבר גדול, נעשה שותף ליצירה, בעלים ליצירה קולקטיבית. האין הרגשה זו פחתת והולכת בקרבנו? האין היא נשארת נחלת מעטים בלבד? ואיני רואה מצד ההסתדרות ומצד ציבור החברים מלוא היאבקות בסכנה זו, שהיא מסוכנת לנו מפל סכנה ציבורית-חיצונית.

קבלת-עול מרצון

הנתינת אידיאָה גדולה להגשמה מבלי שהמונייה הדוגלים בה יהיו מוכנים לקרבנות גדולים? רעה חולה היא בתנועות שהן מחנכות את חבריהן על כך שהצד השני — הוא יהיה אָנוס להקריב קרבנות גדולים. משגה פכד הוא — וכבר עלה במחיר עצום — שהמוני פועלים מתחנכים על האוטופיה שאין לו לפועל אלא להכריח את הבורגנות שתוציא את בלעה מפיה, שתחזיר מה שתמסה וצברה — והפועל יצא ויאסוף מלוא-תפניו. זוהי תקנת-שוא. עד שהצד השני יהיה אָנוס להביא את קרבנו חייב הצד הלוחם להביא הוא עצמו קרבנות עצומים, ולא יסתפק בכך שגיבוריו ההולכים לפניו עושים בשמו. ואם לא ידענו זאת קודם חייבים אָנו ללמוד זאת מלקח השנים האחרונות. הפועל לא נתחנך לתת הרבה מרצונו בשביל הגשמת החזון הסוציאליסטי, ולא נתן אפילו מעט, וסופו שנתן מאונס הרבה-הרבה, אפשר את כל אשר לו, בשביל דחיית הגשמתו. לולא היתה התעמולה של התנועות הציבוריות מבקשת את הקלות, לא היתה ההטפה הציונית מסבירה ליהודים באיזה זול ובאיזו קלות ניתן לרכוש מדינה לעם, ואילו עסקים טובים אפשר לעשות בארץ-ישראל, פי אם היתה אומרת ליהודי: אם אין אָתה מסוגל להקריב כספים, להרבות עמל ולסכן חיים למען חירות ישראל ויציאה מן הגלות — תתן פי כמה וכמה, תתן את כל אשר לך, למען שעבודך וחורבנך. וההטפה הסוציאליסטית לא היתה מזוילה כל כך את ההשתייכות לתנועת-הפועלים, ולא היתה מהנה את הפועל בתיאורים ורודים של המהלך הקצר והחלק אל הסוציאליזם, אם בעגלת-הפרלמנטריום ואם בקפיצת-הדרך של הבריקדה, אלא היתה תובעת ממנו מאמצים מרובים, מאמצי עזרה הדדית ומאמצי לימוד ומחשבה

ונכונות לקרבנות, והיתה אומרת לו לפועל: אם אינך מסוגל להביא קרבנות גדולים מרצון למען קרב את הסוציאליזם — תביא קרבנות גדולים פי כמה למען דחיית הסוציאליזם לימים רבים, למען עבדות ניצחת!

זכות היא לתנועת הפועלים בארץ, שמעולם לא הבטיחה לחבריה נצחונות קלים, שלא תלתה את חזונה בקפיצת־הדרך, ועם כל זיקתה הנפשית לתנועת־הפועלים בעולם לא השליכה עליה את יהבה שהיא תעשה למעננו את מלאכתנו. אך שגיאה כבדה היא מצד ההסתדרות שהמעיטה בחינוך חבריה וגם בחינוך עובדיה. זיקת החבר להסתדרותו אינה קרן עולמית, שאינה פלה ואינה נפסדת. היא טעונה טיפוח, ואפילו ריפוי. ברגע שהזיקה נפגמת והחבר מתחיל לראות את ההסתדרות כדבר חיצוני — מתערער קיומה.

התכבדות בקלון הרבים

וראינו שאין לו צורך לאדם שיפסול את ערכי התנועה כדי שיפסול את התנועה עצמה. אדרבא, יש שמתוך הכרזה על נאמנות יתירה לערכים באדם לידי הפרזה בגנותה של ההסתדרות. עתים אני שומע דיבורים וחושב: איזו שפעת אהבה לערכיו של הפועל וכמה ההיפך מאהבה לאדם שמקיים אותם בגופו, איזו אהבה מודגשת לאידיאה של ההסתדרות ואיזה חוסר־אהבה להסתדרות עצמה.

אילו היתה זו תופעה בודדת לא הייתי רואה לדבר בה. הן בכל ציבור יש יושבי־קרבנות, ואפשר זו הנאתם היחידה שאינם משאירים מתום במה שעולה על לשונם. אך זו תופעה הנותנת את הגון לחינוך הציבוריים. הן אין עושים אצלנו כמעט פעולה „מחנכת“ מבלי להתפכד בקלונה של ההסתדרות. הן מדריכ־נוער ומחנכי־הרבים בעל־פה ובכתב מחנכים לערכי ההסתדרות על ידי שהם מסבירים השכם והערב שבהסתדרות עצמה אין מתום ואינה ראויה אלא להוקעה ולהצלפה בכל יום תמיד. ואין המדריכים והנאמים והפזתבים מרגישים בכך, שאם הם מדברים אמת אי אפשר שלא יסיקו את המסקנה פי ההסתדרות כזאת אינה ראויה לאהבה, ואם אינה ראויה לאהבה — אינה ראויה שתתקיים.

את המסקנה הזאת אינם מסיקים, אולם את הזיקה להסתדרות בלב

שומעיהם הם מערערים: לא לנו, לא לנו ההסתדרות. מעט הטוב שבה הוא דבר המובן מאליו, והוא, כמובן, נחלת הכלל. אך תקלותיה וחטאיה, שעצמו מספור, לא שלנו. לעולם אין אנחנו החוטאים, ולא לנו החטאים. כי אם למישהו אחר, שהוא „בעל“ ההסתדרות.

דרך זו הרואה את עיקר החינוך בהתרעה על הפגימות, אם מתוך גיפוחן ואם מתוך קבלת הטוב בדבר המובן מאליו שאינו טעון הבלטה, נזונית בהרבה מן הבטחון העצמי של המתריעים שהם הם מהיום בתנועת הפועלים „אנגנרד“ ההולך לפני המחנה. ומי שנוטל לעצמו את עטרת האנגרדיות מוכה את עצמו בכמה זכויות.

לא אכניס את ראשי עכשיו בשאלה הגדולה פשלעמה, מה צריך להיות היחס בין „האנגנרד“ (בעברית פשוטה: חלוץ) של התנועה ובין כלל-התנועה, אך לרגל הענין שאני דן בו אומר מלים אחדות.

אף על פי שהסוציאליזם רואה את מעמד הפועלים כולו פנושא ההתקדמות החברתית, והוא דוגל בתנועת-המונים ולא בכת מהפכנים יחידים-סגולה, עדיין לא ניתנה תשובה מספקת לשאלה: כיצד עושים את המעמד כולו, מהמון אינרטי ואדיש ומפגר, למחנה יוצר וכובש ומתקדם. יש נמלטים מן השאלה הקשה על ידי שמבקשים אחיזה באיזה חלק של התנועה, שהוא מסודר ביותר לאידיאה, ושהוא מזדהה לא עם האינטרסים הקטנים והאזרעיים של אחת השכבות בציבור הפועלים כי אם עם האינטרסים הגדולים ההיסטוריים-המהפכניים של כלל-המעמד. שאלה היא, אם ישנם סימנים או בסיסיים שלפיהם יוכר ה„אנגנרד“. בתוך מעמד הפועלים מתהווים גופים ציבוריים שונים, אשר כל אחד מהם מחשיב את עצמו כ„אנגנרד“, ולעתים אנחנו עדים למריבות מרות מסביב לנטילת-גדולה זו.

למי מנופולין על „אנגרדיות“?

אין אני נוטה להאמין במנופולין כולל על תפקיד אנגנרדי. על כל פנים לא בהכרח עצמית תלוי הדבר. כל עין בלתי-משוחדת תבחין בגרעינים אנגנרדיים שונים המספורים על פני השדה הרחב של תנועתנו, משל גופים שונים, ואפילו משל יחידים. ויש מי שממלא תפקיד מקדם לגבי נקודה אחת ומשמש מעכב בנקודה אחרת. ויש מי שעשה שליחות אנגנרדית

את מול ואיננו עושה אותה היום. וסימן מובהק אחד הוצאתי מלקח השנים האחרונות. שעל פיו אני מבחין בין אַנגרדיות של ממש לבין אַנגרדיות של סרק. ראיתי מפלגות וכיתות וארגונים אשר התגדרו כתנועות אַנגרדיות ופנו עורף להסתדרויות הפועלים ההמוניות, אם מתוך תקווה לרשת אותן במהרה בימינו ואם מתוך אמונה כי עצם היותם בדילים ופורשים יש בו כדי לשדד את מערכות הקיים. הם הסתגרו ברוב־ביטול וברוב־אפוזיציוניות בתוך מסגרותיהם, כצדיקים אשר עם פושעים לא יתערבו, עד שהגיע תורה של מחלוקת, חותכת ומפלגת, בתוך אותן המסגרות עצמן. מה העלו כל אלה — בגרמניה ובצרפת, ואפילו באנגליה ובאמריקה (שלא לדבר על ארצות הרקק)? האם שינו לטובה את מהלך ההיסטוריה? האם הגבירו כוח בעמידה נגד האויב האחד לכל הזרמים ולכל הפלגים? או אפשר היתה התכלית האחת של כל אותם הפלגים ופלגיה־פלגים שיהיו רשאים לומר: „אתם פולכם, ההמונים והסתדרויותיכם ואישיכם, מלאים פשעים, אין בכם חזון ואין בכם מעשים, לא לנו ולכם לבנות יחד ולהילחם יחד, באשר לנו ורק לנו נגלתה דרך האמת, ואתם לא שמעתם לנו, ואנחנו את נפשנו הצלנו“. אכן, אם הצילו ואם לא הצילו את נפש התיאוריות והשיטות, את גופם במידה שהצילוהו לא הצילו אלא באותם המקומות אשר הסתדרויות הפועלים ההמוניות, המגודפות, עדיין לא ניתנו למסיסה. ובכן, האם לאלה נקרא תנועות אַנגרדיות, שאינן יודעות להירתם לשורת־הקרוֹנות הכבדה ולסחוב אותה, אלא נקרעות ממנה ורצות לנפשן, וגאות על מהירות הריצה? מי שהתבונן בשנים מרות אלה לתפקידם ההיסטורי של האגפים ובני־האגפים שקרעו עצמם מעל גוף תנועת הפועלים בכללותה, יכול היה להינכח כי לא רק שהצל לא הצילו, אלא שלעתים נעשו — שלא מדעת וגם מדעת — מסייעים בידי האויב; ובמידה שהתכוונו למגמת מוצדקות כשהן לעצמן, נטלו מהן מלכתחילה, על ידי הפילוגים המת־שים הה־טניאיים, את אפשרות הקליטה בקרקע החיים של המוני העובדים.

אין קל מלחנך בן־אדם לראות עצמו נעלה על אחרים, לאו דוקא בזכות מעשיו הטובים הדורשים מאמצים מיוחדים, אלא בזכות היותו נמנה על גוף ציבורי אשר דרכו נעלה יותר. צורך גדול הוא, פנראת,

לאדם לראות עצמו „מיוחס“. לפנים היו מתגדרים ביחוס-אבות, ועכשיו מתיחסים ביחוס של „מחנה“. והשינון המתמיד על „היש“ הרב אשר לגוף האַנְגְרָדִי ועל הפרוץ המרובה על העומד אשר בכלל-ההסתדרות — כלום עלול הוא לטפח את זיקתו של החבר להסתדרות? ובפרט שגוף ציבורי איננו מסתפק במטרותיו הנעלות בלבד, הוא נוטה לזהות גם את „האינטרסים“ שלו עם אותן המטרות הנעלות. ויש שמאגרא רמא של שיטה ועקרונות הוא נופל לבירא עמיקתא של אינטרסים אַגְוֵאיסטיים. ויש שהוא מעדיף את האינטרסים שלו על האינטרסים של כלל-העובדים, שלכאורה רק להם כל דאגתו.

כשאני מגיע לנקודה זו, ובפרט כשאני נתקל בפלוגתות שונות של גושים אידיאולוגיים שהאינטרסים האַגְוֵאיסטיים מבצבצים מתוכם, נזכר אני בפסיקה אחת מן המניפסט הקומוניסטי. המניפסט שואל: מה צריך להיות היחס בין המפלגה שאַת בואָה לעולם הוא מבשר ובין כלל-מעמד הפועלים? התשובה היא בהירה ביותר: „הקומוניסטים (כך ביקשו בשנת 1847 לקרוא לתנועה הסוציאליסטית הצעירה) אינם מהוים איזו מפלגה מיוחדת העומדת פניגוד למפלגות אחרות. אין להם כל אינטרסים שאינם עולים בד בבד עם האינטרסים של הפרולטריון כולו. הם אינם מעמידים שום עקרונות מיוחדים, אשר לפיהם היו רוצים לעצב את תנועת הפרולטריון. הקומוניסטים נבדלים משאר מפלגות הפועלים רק בזה שמצד אחד, בתנועת הפועלים של אומות שונות, הם מבליתים את האינטרסים הכלליים שאינם תלויים באומה, ועליהם הם מגינים; מאידך, בזה שבשלבים שונים של ההתפתחות, אשר דרכם עוברת מלחמת הפרולטריון נגד הבורזואזיה, הנם מגינים תמיד על האינטרסים הכלליים של התנועה בכללותה“.

רבים הם הדוגלים ב„מניפסט הקומוניסטי“ והנשבעים בשמו, אך מעטים הם המקיימים בפעולתם המפלגתית את העיקרון הזה, לשקוד תמיד על האינטרסים הכלליים של התנועה בכללותה ושלא יהיו להם אינטרסים אחרים על פני האינטרסים של מעמד הפועלים כולו. פולנו עדים לכך, כמעט בכל פינוס ובכל מועצה, כיצד כל פלג בתנועת הפועלים שוקל את

הענינים מתוך חשבונותיו שלו, מתוך דאגה לעצמו, לחלקו, להתבלטותו. יתקפתו עניני כלל-הפועלים ובלבד שלא תינזק צפורן קטנה שלו. האין ענין זה מִהוּה גורם חינוכי לגבי זיקתו של החבר להסתדרות? החבר מתחנך לראות את תנועת הפועלים בדמות צבא-השמים: יש שמשות המאירות מכוחן ויש לבנות שאינן אלא גופים עכורים ואינן נהנות אלא מן האור החוזר של השמש. גם ההסתדרות אינה אלא גוף עכור המקבל את אורו מן השמשות השונות התלויות בשמינו. לאֲשרנו, אותה התפצלות שעשתה שִׁמּוֹת בתנועת הפועלים בעולם ולא השאירה תא אחד שלא נהרס, לא הצליחה להשתלט עלינו, ומבחינה ארגונית התגברנו עליה בהרבה, אך לא התגברנו עליה מבחינה נפשית. לפיכך מקיימים אנחנו את ההסתדרות, אך לא כמרכז של יצירה, כי אם כאוביקט להתמודדות, כאוביקט של פיבוש, כאוביקט של „שלטון“.

אפשר גם זו אהבה. בשעה שלאֲנאטר, הנלח הפרוטסטנטי, דיבר עם מנדלסון על איחוד היהדות והנצרות, ולשם איחוד זה הציע לו שישתמד, ענה לו מנדלסון: אֵתָה מבין, פנראה, את האיחוד כאיחוד הזאב והכבש, כשהזאב יאכל את הכבש אוי יהיה האיחוד שלם. ובערך כך אָמר פֶּלְכֶנּוּב לִבְיֵן, שהמושג שלו על איחוד הסוציאלי-דמוקרטיה הרוסית הוא כמושג „אדם ולחם“, אם האדם יאכל את הלחם יהיה מאוחד אתו. ובכן, יש אהבת זאב לבשר הכבש, ואהבת האדם לכיפר הלחם. אך אין זו אהבת חבר להסתדרותו. והאדם השומע משבוע לשבוע ומבימה לבימה כי הכוח היוצר והמקדם, היקר כל כך ללב אדם, „המרכז הרוחני“ שלו או „המולדת הרוחנית“ שלו — ביטויים המגיעים אלי בנדון זה — הוא במקום אחר, וההסתדרות אינה אלא הגוף העכור העשוי לקבל את ההשפעה לכשתיכבש — הן מוכרחות להיקרע הנימים הדקות ביותר שבזיקתו להסתדרותו.

אובסטרקציוניזם

אני מבקש לברר ענינים — לא קלים — מבלי לגרות פצעים. אך מה אעשה והפצעים מגרים אותי. הנה חזיון, לא רחוק במקום ובזמן, פיצד נוטעים בלבבות אהבה להסתדרות: פיננס הסדרותי חשוב, רפרונטיבי. הרבה צירים, קהל עצום. לרבים מהם זאת אולי ההזדמנות הראשונה להיות

נוכחים בכינוס פזה. למרות המצוקה — נוסך עצם הכינוס שמחה. הרבה אור. ליל התקדש חג. הלבבות מצפים. העינים נשואות אל הבימה. היושב ראש עומד לפתוח. מישהו מן הצירים, או חבר־צירים, בטוח כי יש עמו איוז אמת גדולה וחשובה שאיננה ידועה לרבים או איננה מקובלת על הרבים. הוא יודע אמנם כי שום אדם לא יקפח את זכותו בבוא תורו, וכי הענין שהוא רוצה לאמרו יש לו מקום בסדר־היום. אבל הדבר „בוער בעצמותיו“, הוא חייב להכריז מעתה כי יש עמו דבר אשר פזה, הוא חייב לתבוע כי יקדימוהו. כל הצינורות החוקיים־הפרלמנטריים, העומדים לרשותו של חבר־מועצה, אינם מספיקים לו עוד בטרם נקט בהם. לא, הוא מוכרח מיד להפנות תשומת־לב כללית לאמיתו הגדולה. וכיצד עושים זאת? בדרך הקצרה ביותר — בצריחות וצנחות כלפי היושב־ראש ברגע שהוא פותח. הציבור נדהם. אין איש יודע על מה ולמה. אך האפקט הושג. המעשה המהפכני נעשה. החג הוסר. אלפי אנשים יוצאים ובלבם אי־כבוד לתנועה, אשר אלה הם חגייה וכינוסיה. התוכן הוסר הצדה. כלום יש לך פוח משכנע גדול מזה? כלום יש לך אמצעי טוב יותר ללכד את מעמד הפועלים סביב לשיטתך? מתוך זה, אובסטרוקציה בלעז, שנוקט בו מי שרואה עצמו נרדף ומדוכא בחברה אוזבת, מיל שלטון שנוא — מתוך זה, שכל תפקידו לזרוע אי־כבוד ואי־אמון אל הבימה, הועבר אלינו, ונעשה כבר חלק הכרחי של חיינו ההסתדרותיים. האין זו נטיעת כבוד ואהבה להסתדרות שכולנו דוגלים בה?

העובד ההסתדרותי

תפקיד גדול ביחסים שבין החבר להסתדרות ממלא העובד ההסתדרותי, ובני־רגון הפוליטי שלנו: המנגנון, ה„אפֿרֿט“, ונוצר גם ממזר לשוני: אפֿרֿטציק. אני מדגיש את המונחים האלה, הזמחתיים להשתרש, מפני שגם הם עשויים להוסיף טיפה מרה לכוס היגונים שלנו. כאילו לא די לנו בלעדיהם. גם אין זה לברכה שמלה אחת פוללת מושגים שונים. המלה פקיד, למשל. תחילה השתמשנו בה לציין את האדמיניסטרציה הברזנית. וכך נתלה לה טעם מסוים. ובטרם נפטרנו מאותו טעם־לנאי הרחבנו את „הפקידות“ על פל עובד משרדי, וגם המסכן ביותר. היה פעם

אצל יהודים שם פשוט וחביב: שמש. שמש בית־הפנסת, שמש בית־הדין, שמשו של הרב, שמש הקהילה. וגם הנר המדליק נרות של חנוכה היה שמש. האם לא מן הראוי שעובדי ההסתדרות יבחרו להם שם כזה או בדומה לו? העיקר, כמובן, הוא לא השם, ואף לא הניגון, כי אם השאלה עצמה. שאלת השירות הציבורי. לא מעט ראשים טובים נתנפצו אליה. ואף על פי שאין מקמצים אצלנו בדיבור מסביב ל„מנגנון“ — אין השאלה זוכה לתשומת־לב ראוי. שומעים דברי תרעומת, נתקלים בזלזול ובגינוי, אך מעט מאד בבירור הענין. וגם הביקורת — שהיא דרושה מאד, וצריך שתהיה לה חשיבות — סובלת הרבה מזה שלעתים עושים המבקרים רושם כאילו הם מתכוונים לשבת במקום המבוקרים. אי אפשר לתקן את הפגמים של הפקידות הציבורית על ידי יחס עוין אליה. עוד לא נמצאה הדרך לקיים הסתדרות־המונים ומפעלי־ציבור מבלי לקיים חבר בני־אדם המשמשים את הציבור.

העובד ההסתדרותי שלנו ברובו לא בא מתוך מה שקוראים „אנשי הצנארון הלבן“. עדיין אין לנו מעמד של ביורוקרטיה מדור־דורות. אשר בכל משטר מתחלף היא מצליחה להישאר אותה הביורוקרטיה. אבותיו ואבות־אבותיו של העובד ההסתדרותי לא היו „פקידים“. רק לאחר שנים של פעילות ציבורית שפולה לא על מנת לקבל פרס, פשהענינים התנהלו ברכיבה על חמור מבן־שמן לזכרון־יעקב ומזכרון־יעקב לגליל, פשהקופה היתה מונחת בכיסו של חבר המרפז החקלאי, והנהלת־חשבונות מסודרת טרם היתה לנו — רק לאחר כמה שנים כאלה מצאנו כי יש צורך בעובד ציבורי קבוע.

המשטר הציבורי שהיה קיים אצלנו בשנים הראשונות ראוי לו שיקרא אנרכיה במובן הנעלה של מלה זו. אנחנו, שעבדנו את הציבור „שלא על מנת לקבל פרס“, ולכל היותר היינו מקבלים לעתים שכר יום בטלה, היינו, לאמיתו של דבר, „אמנים חפשים“. חפצנו — עבדנו, לא חפצנו — לא עבדנו. מי שהיה לו „מצב־רוח“ היה קם יום אחד ופורש ועזב את הכל לאנחות. שום אדם לא חייב אותנו, שום אדם לא בדק אחרינו, אם הענינים בסדר או לא. הכל היה קיים על יסוד אָמון מלא. לא היה חסר אלא מעט סדר. מעט ידיעת עסק.

הוועידה הרביעית של פועלי יהודה (תרע"ד) ראתה לקבל החלטה מפורשת על „נחיצות מזכיר בשכר“. וזכור לטוב אליעזר יפה שהיה, כמדומני, הראשון ליצירת „פקידות“ הסתדרותית, ובימי העבודות הציבוריות בכנרת, שניהל כחבר המרכז החקלאי, קיבל לעזרתו מזכיר שהיה גם מנהל־חשבונות. היה זה בשעתו מעשה רב. ועוד הוועידות החמישית והששית של פועלי יהודה — בשנות המלחמה — ראו צורך להחליט ולחזור ולהחליט על „הצורך להנהיג בכל מוסדות הפועלים חשבונות מסודרים“ ועל הצורך „למנות מבקר קבוע שיבקר מזמן לזמן את המוסדות למקומותיהם, יתן הוראות ויציע חֲת־דעתו לועד המרכזי“. היה זה ביטוי לרצון — אך לא ליכולת — להיגמל מפל „בטלנות“ ותהוה ובוהו בהנהלת המשק הציבורי. לאחר המלחמה נעשו הענינים מרובים יותר וגדולים יותר ומורכבים יותר. והאנשים אשר הציבור בחר בהם כבר נדרשו לתת לא את שעותיהם הפנויות ולא „ימי־בטלה“, כי אם חדשים, וגם שנים. וחלק לא קטן מן האנשים נעשו עבדים „לצמיתות“ לציבור. כמעט כל אחד מן הדור הראשון של עסקנינו הביט על עבודתו הציבורית כעל מס שהוא משלם לתנועה ובאפשרות הראשונה ישוב לעבודתו (ורבים היו קשורים בטבורם לעבודתם הקודמת ולישוביהם), אך התנועה — אף על פי שסברה וקיבלה כי העבודה הציבורית איננה משל־ח־יד, כי אם שליחות, אשר עם הסתיימה חוזר השליח לעבודתו הקודמת, לא החזירה לשליחיה את חירותם. התנועה לא יכלה גם להמשיך בהנהלת־משק אנרכית למחצה די־ל־טנטית, והתחילה דורשת „מקצועיות“, וכך הוקם ונסתעף שירות טכני. אף זה לא בא, בחלקו הגדול, מתוך המקצוע, וגם מתוכו ראו רבים את עבודתם זו כזמנית, אלא שמתוך העבודה רכשו לעצמם את הידיעות הדרושות, התמחו, ואף נעשו קבועים.

חילופין

שאלת הקביעות והחילופין בעבודה הציבורית מתעוררת אצלנו כפעם בפעם מקדש. ולא פלא. שאלה גדולה היא. ומפתרונותיה תוצאות לדמות איש־הציבור ולדמות ציבוריותנו. עדיין לא נמצא פתרון, ואין אנו פטורים מלהפוך בדברים.

הרבה ממה שנראה לנו בראשית מצעדינו פשוט וברור מתגלה עם

ההליכה כלא־פשוט ולא־ברור. יכול אני להעיד על עצמי ועל רבים מחברי שלא ראינו בחלומנו פי עבודתנו הציבורית תיעשה לנו קבע. עלינו ל„דוכן“ בתקוה כי במהרה נרד ואחרים יחליפו אותנו, ואנחנו נשוב ונהיה „כאחד האדם“. אילו באו ואמרו לנו באותם הימים — פשהיינו עושים את עסקנותנו לסירוגין, כתוספת לעמל־יומנו העיקרי, מתוך התעוררות אישית או מתוך דחיפה חברית — פי סופנו שנשנה את כל סדרי חיינו, לא נוכל עוד לצאת לשדה ולגן, ניהפך ליושבי־חדר ולא נוכל להמיש את צוארנו מעול־ציבור, אפשר, או ודאי, שלא היינו מסכימים לצעוד צעד ראשון בדרך זו. משלא ידענו — עשינו מה שעשינו, ועתה אנו תוהים: כלום בכך חפצנו — להיות פת עסקני־קהל?

האין אנו יכולים לשנות את המצב? הן רצוי מאד־מאד לקיים בציבוריותנו את הרעננות הנפשית שהאדם הבלתי־מקצועי מביא אתו. הן רצוי שאיש־הציבור לא „יתרגל“ לכסאו, לא יגיס לבו באנשים, וישוב אל הציבור אשר ממנו לוקח, ישוב — קודם כל לטובתו הוא עצמו, לבל יתרושש בנפשו, לבל יקרע מן החיים המעשיים, מן הסביבה השרשית. כלום רוצים אנו שאיש־הציבור יתחיל לראות את עבודתו כ„פרופסיה“ או כ„קריירה“? אוי ואבוי לאיש־הציבור, זה שערכו בכך שהוא עושה מה שעושה מתוך שפע־כוחות ומתוך התעוררות מצפונית, פשהוא חדל להיות בן־חורין ונעשה תלוי, הוא ומשפחתו. ב„משרה“. והן יותר שאדם מאריך שבת בתפקידו הציבורי יותר יקשה לו אחר כך למצוא לו מקום־קליטה בחיים ובעבודה.

אני מניח כי רבים יסכימו לי בדברי זאת. הן סיסמת החליפין נשמעה עתה תכופות. אך איני יודע אם גם יסכימו בבואי להסיק מסקנות הלכה למעשה. אקרא בשמות אחדים: הרצפלה, נטע הרפז, שמואל מרגולין, השיל פרוסקין, משה שרתוק — הנכונים אנו לנתר על קביעותם?

אני שואל זאת לא פשאלה ריטורית הבאה לבטל את מה שאמרתי לעיל, כי אם פדי להעמיד אותנו על חומר השאלה. בסיסמאות בלבד לא די. הן המדובר הוא בעניינים חיוניים ביותר, בגורל בני־אדם חיים ובגורל מפעלים יקרים לנו מאד. האם נוטים אנחנו להחליף ידיים אמונות בידיים לא־אמונות? היו ימים וכולנו היינו טירונים. וגם את כוחותינו לא ידענו.

כולנו היינו שוים בערך בידיעותינו וביכלתנו. זכורני, בראשית המלחמה הקודמת קמה אופוזיציה למרכזו החקלאי של אָן. באותה אופוזיציה היה גם הרצפּלד, עולה חדש. הצעתי אָן לחברי במרכז שנשנה את מקומותינו. היה זה לי יותר קל מאשר להציע היום שהרצפּלד יפנה את מקומו. בחרתי בדוגמה בלתי־שכיחה, כמובן, אולם יש בה להעמידנו על אפיה של השאלה: הן בלבנו אנו מתפללים להתגלותו של אֹתוֹ איש־ציבור שהוא „דוגמה בלתי־שכיחה”. וכזה — בואו וצאתו אינם יכולים להסתדר לפי משטר של חליפין. כשם שכל דבר שמצריך שאר־רוח, שאר־נפש, אינו ניתן להסתדר לפי משטר מסוים.

ודאי לא מקרה הוא שהגופים ההתישבותיים, שמתוכם חוזרות ונשמעות התביעות להנהיג שיטת־חילופין בעבודת ההסתדרות, אינם נוהגים כך לגבי אישיהם המרכזיים.

אכן, בסיסמאות קל הדבר יותר. על שתי סיסמאות־לאֶלֶתֶר הכריזו לנין בשעתו: צריך „שכל מבשלת תדע לנהל את המדינה”, וש אפשר יהיה תמיד לקרוא חזרה את נציגי העם. שתי הסיסמאות הללו הן השיא האידיאלי של דמוקרטיה. ובשביל הגשמתן ודאי פדאית מהפכה עולמית. אך להנתנו טרם למדה כל מבשלת לנהל מדינה, ותחת נציגים שאפשר לקרוא אותם חזרה באה מנהיגות שאינה ניתנת לשים החלפה. מפאן — מחשבות נוגות על השימוש שההיסטוריה עושה בסיסמאות.

מה שניתן להיעשות בדרך של חילופי־גברי עלינו לעשות. כל חידוש פוחות, כל ריענון השירות הציבורי חשוב לנו. אך יש בכך משום פשטנות יתירה אם רואים בשיטת ההחלפה את הערובה לרמה המוסרית והחלוצית ולרעננות הנפשית של העסקנות הציבורית. מי שמעמיד על כך את הדאגה לרמת ציבוריותנו מעיד על עצמו כי הוא תופס את הענין תפיסה של חולין.

הדבר מזכיר את ההלצה היהודית המפורסמת באותו חובש מלומד שאמר לחברו: „הן בינינו לבין עצמנו יודעים אנו שאין דופק”. מתרבים בימינו, בכמה מקצועות הרוח האנושי, החכמים היודעים כי „אין דופק”. ואתה תבוא ותאמר להם כי השליחות הציבורית היא דבר שבאישיות, שבמסירות־לב ובסגולת־נפש? ודוקא לשם תקנתם של חיינו רואה אני,

אחד הפתאים המאמינים ב„דופק“, צורך לומר: אין להתיחס אל השליחות הציבורית כאל חולין¹.

ועדות טרגית: כל פעם שאדם נעקר מתוכנו או מרגישים — לא על דרך המליצה — פי אין תמורה. ממש. ומקומות שנתפנו עומדים ריקים, וחלל ריק זה לא פחות משהוא מזכיר את מי שהלך ואיננו, הוא מעורר מחשבות על מי שצריך לבוא ואינו בא.

העובד הטכני

גם המחמירים לגבי „העסקן“ נוטים להקל לגבי „העובד הטכני“. ממנו אין תובעים תביעות יתירות. אין מערערים על קביעות עבודתו. אמת — המידה הרגילה של חבר בהסתדרות הפקידים נמצאת מספקת. אין אני סבור ככה. לא הרי פקידות סתם פהרי שירות ציבורי. יש דרישות הקלות על כל עובד טכני: טיב המלאכה, ידיעה, יושר ונאמנות. אך האדם העובד במוסד ציבורי — ואפילו באין רואים — נתבע ליותר. הרעידות המועצות, אשר בהן נלחמים על דעות השקפות, קובעות את המגמה אשר בה תנוע „מכונת“ ההסתדרות. אולם מהלך המכונה תלוי בעובדיה, והם גם הקובעים את דמות היחסים בין הסתדרות לחבריה. יום יום בלשכת-המס, בלשכת-העבודה, בקופת-חולים, באגודה המקצועית, ב„פרוודורים“ — פוגש חבר ההסתדרות לא את פלוני ואלמוני, המפורסמים והמיצגים את האידיאה ההסתדרותית, כי אם את „העובד הטכני“, שאיננו נמנה עם „ההנהגה“. אך בשביל החבר הפונה אליו מסמל

¹ כדאי לראות מה נאמר בספרותנו העתיקה על הסגולות המקנות זכות לטפל בעניני הציבור: „כשאמר הקדוש־ברוך־הוא: „אָסַפָּה לִי שְׁבַעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל“ (במדבר י"א, ט"ז) אמר משה: איני יודע מי ראוי ומי אינו ראוי. אמר לו: „אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרים“ — אותם הזקנים השוטרים שהיו מוסרים עצמם ללקות עליהם במצרים — ולפי שמסרו עצמם ללקות על הציבור לפיכך „ונשאו אתך במשא העם“. ועל הפסוק „איש אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו“ (במדבר כ"ז, י"ז) נאמר: „שלא יהא עושה כדרך שאחרים עושים, שהם מוציאים את לגיונותיהם והם יושבין להם בתוך בתיהם“.

הוא את ההסתדרות, אפשר סמכויותיו אינן מרובות, אך הליכותיו, מגעו עם הבריות, סבר-פניו, לשונו, אנו הקשובה או לבו הקשות, רגונותו או סבלנותו — יש שהם חותכים גורל-אדם, על כל פנים הם קובעים את האוירה שבה חי חבר ההסתדרות. אילו ניתן לנו להציץ לתוך יומנים ואיגרות פרטיות היינו לומדים לדעת איזה תפקיד כבד-גורל ממלא לעתים המשרד או השולחן (או הדלת הנעולה בשעות-קבלה) בחיי בני-אדם.

יותר שההסתדרות גדלה והולכת ויותר שחבריה נזקקים לה — יותר גדול תפקידו של חבר-העובדים ההסתדרותי, ויש צורך רב לשוב בפעם בפעם ולבדוק את הרפבו ואת שיטות עבודתו ואת כל הליכותיו כדי לדעת אם הוא הולם את צרכיהם של חברי ההסתדרות. ומבלי שאטול לי איזו רשות להעריך את היש, אומר הערות אחדות כלליות.

שיטת המינוי של עובדי ההסתדרות אינה נראית לי. לכאורה, הפל פשורה. אני מניח מראש פי אין ההסתדרות מקבלת פקיד בלתי-מאורגן, וכי היא מקיימת יחסים טובים עם הסתדרות הפקידים, וכי ועדת הביקורת יש לה עין פקוחה, ואם חלה איזו תקלה — אם גילוי של פבוריטיזם או פרוטקציוניזם, או דחיית עובד שלא כדיו, או מעילה בתפקיד — אין משפחה בלי פגע רע, ואפשר להניח שחברה גדולה שפמותנו איננה פטורה ממקרים מעציבים — יש מי שיתעורר על כך. ואם אין גותנים עליהם את הדעת בהקדם צריך לשוב ולעורר עד שהמעונת יתוקן הרע יבוער. ולא על אלה אני שואל. אותי מטרידה השאלה, אם ההסתדרות בשעה שהיא מקבלת אדם לעבודתה חושבת על עצמה ועל קהל-חבריה ומודדת את האדם לא רק בכל המידות של זכות-העבודה ושל יכולת טכנית וכיוצא בהן, כי אם גם באמת-המידה של שירות ציבורי.

אפשר שאמת-מידה זו לא נקבעה עדיין. ובכן, צריך שתקבע. לא תכן שמפעל גדול ועצום כשלנו, הנוגע לחיי רבבות בני-אדם ונוגע לעיקרי-חיים וערכי-תנועה, יוכל להתנהל כהלכה אם אלפי עובדיו לא תהיינה להם. נוסף על הקנליפיקציות הטכניות, גם קנליפיקציות אנושיות הנובעות מטיב השירות שהם נוטלים על עצמם.

אינני מקבל על עצמי להגדיר הגדרה שלמה את הקנליפיקציות,

ואסתפק רק בשני דברים:

א. ותק של חיים חלוציים. מי שמבקש לעבוד בהסתדרות צריך שיהיה הוא עצמו בא מתוך חיי־עבודה. צריך שעברו בחיי־עבודה יעיד עליו כי ראוי הוא לתפקידו.

ב. רמת תרבות. רמתו הכללית של ציבור הפועלים מחייבת שמי שבא לשרת אותם לא יהיה פחות מהם לא במידות ולא בדעת. אין זו דרישה קלה, אך היא הכרחית, אם רוצים אנו שחברים לא יזלזלו בהסתדרותם ובמוסדותיהם. רמה רוחנית נמוכה של עובדי־ציבור, מחוץ להפסד הישיר בעבודתם, שעתים הוא בולט ועתים איננו בולט, אינה עשויה לקיים אורה הוגנת בחברה ואינה עשויה לעורר להשתתפות פעילה חברים העולים על עסקניהם.

מובן מאליו, כל בחינה בודדת פשלעצמה אינה מספיקה. ויש שאדם שבא מתוך העבודה, או אדם שקנה לו דעת, מנחיל אכזבה. וכן תכן שאדם חסר מה ויש לו כנגד זה כמה סגולות אישיות יקרות. ועוד בפרקראבות יש מי שמכריע ואומר: לב טוב. ועליו נאמר פי „דבריו נראים מדברי חבריו“. עצם פננת דברי היא להעיר על הצורך בסלקציה ממשית, בברירה מתמדת ובשקידה על „שיפור המין“ של העובד הציבורי.

ואין להסתפק בנתר הקפדה וברירה בשעת קבלת העובד. יש גם להנהיג שיטה של פיקוח והדרכה. אינני מתכוון בזה לנעדת־ביקורת. היש אצלנו מדריכים את העובד? היש דואגים לחינוכו? היש עין צופיה לראות מי ראוי ומי איננו ראוי לתפקידו? היש מי שבוחן ובוחר ומוצא היכן מקומו של העובד? הן תכן שאדם טוב איננו נמצא במקום שהוא ראוי לו ושני המקומות, וגם האדם, נמצאים מפסידים.

מלחמה בשחיתות, בכל שחיתות

כל זה מדובר בעובדים ישרים ונאמנים, שלגביהם אני דורש עין צופה ויד מדריכה. צורך אחר הוא — לבצר את ההסתדרות מפני כל סכנה של קורופציה. בזאת, לכאורה, מסכימים הכל. ואף על פי כן עלי לומר, כי לעתים נתקל אני במושגים משונים על טוהר ועל שחיתות. יום אחד בא אלי חבר וקובל מרה על מוסד אחד: אין אתה יודע מה נעשה שם. פשוט, גניבות. בעיני ראיתי. אמרתי לו: אם החילות לדבר אל תדבר

סתמית. קרא בשמות. שמא פלוני או אלמוני מן ההנהלה? — לא. לא הם. — שמא משהו ממנהלי העבודה? — לא. — ובכן מי? — לא. לא אוכל לומר לך. — אין אתה רשאי להסתיר ממני, אם אתה יודע. סוף סוף לאחר שידולים מרובים גילה לי מה שראה: נהג אחד, העובד אצל המוסד, „סוחב“ שם בנוין. שאלתיו: ובכן, מה עשית פשנודע לך הדבר? אומר הוא לי: מה, אני אלך לספר? הוא לא יספר, חלילה, מי הוא הגונב בנוין במפעל הסתדרותי. הן תהיה זו פירצה בסולידריות פועלית אם יגלה מי הגונב מן ההסתדרות. אך הוא יבוא אלי ויאמר לי: היודע אתה כמה פגומים מוסדות ההסתדרות?

ואף על פי ששיחה זו נשמעת פקוריוז הרי היא בשבילי „חתיכת חיים“, דוגמה חיה לכשרונם של בני־אדם לעשות שימוש פוזב במושגים נכונים. הן מדבריו של אותו איש ניפר שיש לו הרגשת „אסור“, שהוא מְצַר על עניני ההסתדרות שאינם פשורה. ולמעשה הרי הוא מחפה על מי שחומס ומזהם את ציבור הפועלים. ואותו אדם, הנמנע מלהילחם בפגע זה שלא לפגוע בחבר, ודאי יתקשה להבין שהוא נעשה שותף לגניבות במוסד הסתדרותי. ובבואו לתלות את הקולר במוסד אינו חש שלא המוסד חטא, פי אם הוא, הקובל ואינו נוקף אצבע לתקן. וחוששני, פי אַתִּיקה מבולבלת זו איננה נחלתו של אותו חבר בלבד. לאחר שיחה פזאת, ובמקרים אחרים, מתעורר אצלי ספק אם טורחים אצלנו לנטוע בלבבות את היחס הדרוש לרכוש הכלל. לכאורה, הרי זה דבר אַלמנטרי ביותר, וכיצד נבנה את משקנו ההסתדרותי מבלי שהפועל יתחנך לשמור על קנין הרבים פעל קנינו הוא; והסוציאליזם מה יהא עליו, אם הפועל ימשיך להתיחס אל רכוש הכלל כאל „טוב הקִנְהָה“? ואף על פי כן, אין זה, פנראה, דבר מזבן מאליו. הוא מצריך חינוך. לא אַטעה אם אומר, פי יותר קל ללמוד „לשלול“ את הקנין הפרטי מאשר „לחייב“ את הקנין הכללי, אַך לא שמעתי שהדבר יעסיק את המתנכים והמטיפים, ושכל מקרה של תקלה — יקומו חברים טובים ואתראים ויעמדו בפרץ.

אינני להוט אחרי רדיפת־חטאים. פולנו בשר ודם, ואין זו מצנה לרדת לחייו של אדם. אך בספנת קורופציה בהסתדרות רואה אני הכרח להילחם „עד תרמה“. כל הזנחה בענין זה עשויה למוטט אותנו. הן איננו

יכולים לקיים במשק הציבורי אותה השגחה פרטית־קפדנית וכל אותה תלות אישית שזשנה במשק הפרטי. אין לקיים את המשק ההסתדרותי מבלעדי רמה מסוימת של מוסר ציבורי. וגם את החברה הסוציאליסטית אי אפשר יהיה לקיים אלא אם כן המוסר הסוציאלי יהיה לעצם מעצמו של בן־החברה. כל משטר חברתי דבוק ותלוי בערכים מוסריים מסוימים, שהם נחלת־הרבים. יש הבדל יסודי בין מדינה הקיימת על „בקשיש“ ובין מדינה אשר כל שוטר בה מוחזק נקי־פנים. יש הבדל בין מדינה אשר אזרחיה רואים לעצמם חובת־כבוד לשלם את מסיהם בסדר ובין מדינה אשר כל הידע בה להתחמק מתשלום מסים הריהו אדם „פיקח“. ההסתדרות בלי רמת מוסר חברתי ההולם את מפעלה — נפול תפול.

לפיכך יש לעקור מן השורש כל יחס „קל“ לרכוש הציבור. וכל מעילה באָמוֹן יש לראות כהתנקשות בקיומה של ההסתדרות. ובמקרים כאלה אין מקום לסלחנות. לא מחמת ש„אָסור לרחם“. כבר אמר יהודי טוב: הוי, כמה טעון רחמים מי ש„אָסור לרחם“ עליו. אלא מפני שסלחנות במקרים אלה מסייעת להשתרשות „נימוסים“ הממוטטים את יסודות קיומה של ההסתדרות. ואין בזה להסתדרות כל ברירה: אם היא לא תקיא מתוכה את מי שכך נָמַל לה על האָמוֹן שרחשה לו ועל מקום העבודה הבטוח שנתנה לו — תתן לנגע הזה לפשוט. ונתרנות בכגון דא תעלה לציבור הפועלים ביזקר רב.

מידות

יש עבירות קלות שאדם ציבורי דש אותן בעקביו, והן מצטרפות לדמות ההסתדרות בעיני החבר. למשל: דחיות בלך ושוב. למשל: התור הארוך בפרוודורים. למשל: הדלת הנעולה בשעות־קבלה. האפשר לשפוח פי החיפוי ליד הדלת הוא עיניו? האימנם חייב המחכה על יד הדלת הנעולה להאמין תמיד פי משהו מיוחד ובלתי־צפוי מעכב שם את האדם הצריך בשעה זו להימצא כאן ולקבל את הדורשים לפתחו? קטנות אלו ושכמותן, שאינן פתובות בחוקת ההסתדרות ואף לא בשום „מצע“ של סיעה — אף הן בעוכרינו. הן משניאות את ההסתדרות על חבריה, ובפרט

על חבריה החלשים הנפגעים מפך ביותר. זהו פשוט סגנון רע, סגנון פרוע, פרי חינוך רע, שעדיין לא החלטנו כי חובה להשתחרר הימנו. לעתים יש צורך להזכיר מאמרי קדמונים: „פרנס המתגאה על הציבור, הקדוש־ברוך הוא בוכה עליו בכל יום“, „כל אדם שיש בו גסות־הריוח שכינה מיללת עליו“. בני־אדם המשמשים את הציבור חייבים ללמוד כמה דברים: יכול אדם להעריך או שלא להעריך את זמנו, אך אדם חייב להוקיר את זמנו של הזולת. וחייב אדם להימנע מלגרום לחברו — אגב מילוי תפקיד — גם יסורים קטנים שלא לצורך. וגם אותה מידה הקרויה „אדיבות“, שהיא נדירה כל כך במהננו — ויש חִיִּשְׁבִים אותה למידת־חֲנֻפִים — אפשר היא רשות כלפי בוטחים ושאננים, אך חובה היא כלפי הזקוקים לה. ובספרו של העובד ההסתדרותי צריך שיהיה פתוב: הֵן אֵדִיב!

תִּיקוֹן שֵׁאִינוֹ תִּיקוֹן

היחסים בין העובד ההסתדרותי לבין הציבור מחמירים בימי שפל אדם אשר לחמו ניתן מטפל ברעב, אם בעל נפש הוא אי אפשר שהרגשתו תהא נוחה. וגם טבעי שהמרי הירוי אל חומת האדישות הציבורית (ראינו מגיע לשם) פוגע בו, איש־הבינים בין המובטל לבין העולם האחר. הוא עומד בדין כל שעה ושעה, ולא יִנְקֵה. עצם השובע והבטיחות שבמצבו מקטרגים עליו. אין זוכרים לו את הימים, והם לא רחוקים, שמצבו לא היה שונה מן השאר, ואפשר סבל ונתנסה יותר מאחרים. אין חפצים לזכור את ימי הגיאות כשרבים־רבים מן הפועלים השתכרו יותר מן העובד ההסתדרותי ולא נענו להסתדרות, שביקשה מהם כי יבואו וישרתו את הציבור. אין זוכרים לו לעובד ההסתדרותי, גם נשהוא מסור וקשוב, את טרחו ואת מעשיו הטובים.

המצב מציק. המצב כשלעצמו. לא הפגיעה ולא הרוגו, ולא ההערכה הבלתי־צודקת. ולעובד הנאמן, שסבל רעהו הוא סבלו, אין אלא לספוג בלבו את כל הסבל האופף אותו ולהגביר את פעולתו כל כמה שידו מגעת. אך יש מאתנו שאינם מסתפקים בכך ומבקשים תרופה בסידורים — כמו חובת חיי שיתוף לכל „המנגנון ההסתדרותי“ — המכוונים להקטין את המרחק בין העובד ההסתדרותי לבין הפועל הבלתי־מסודר.

עלי לומר שאינני רואה פתרון לשאלה זו בדרך זו. אם יקום חבר-אנשים המשמשים את הציבור, והם יבחרו מרצונם לסדר את חייהם בצוותא — יצטרף המעשה לכל שאר המפעלים השיתופיים שלנו, על הברכה שבהם — ולעתים על הפרובלימטיקה שלהם, והצלחתו או אי-הצלחתו של מפעל זה תהיה פולה שלהם, כחברים פרטיים. אך כל ערכן של צורות-החיים השיתופיות שלנו הוא בזה שהן נוצרות מתוך רצון חפשי, מתוך אמונת המשתתפים פי הם משפרים בזה את חייהם. אין אנו מאמינים בהצלחות הני שיתופי, אם הוא יוטל כחובה מן החוץ, ומעולם לא הטלנו אותו. בכפיית-החוק, על שום חבר. ואין אנו יכולים להבדיל בזה בין חבר ההסתדרות סתם לבין העובד ההסתדרותי. יש ויש לדרוש מן האדם המשמש את הציבור שלא יתשל במילוי חובותיו ואף יהדר בהן, יש ויש לעתים להטיל עליו חובות נוספות לגבי הציבור, הנובעות מטיב עבודתו ומעמדו כלפי הציבור, וכזאת וכזאת עשינו ועושים — אך לגבי סידור חייו הפרטיים הנהו בן-חורין, לא פחות מכל חבר אחר, והחירות הזאת יקרה לנו, ואין לפגוע בה.

ואודה, אינני רואה במה כל סידור שיתופי של עובדי ההסתדרות, אם איננו חלק מסידור כללי של כל חברי ההסתדרות — ועל זאת הן אין מדברים אצלנו — מביא תיקון לאותה התקלה, שהיא היא המטרידה אותנו קודם כל: לחוסר בטחון הקיום למבוגר ולילד. האם סידור כזה פוּחוּ אֶתוּ לקלוט את מחוסר-העבודה שיפנה אליו? או שהוא יאפשר לעובדי ההסתדרות לכלכל על חשבונם את ילדי המובטלים? ואם לא זה — מה ישתנה בפגישתו של האדם המועסק בהסתדרות עם חברו המובטל? הן זה בלבד שהעובד ההסתדרותי מקיים „מצנת שיתוף” אינו משנה שום דבר במצבו שלו, של המובטל.

והאם תשתנה עבודתנו לטובה על ידי שנהיה מסיבים פולנו לשולחן אחד? האם אדם שמגייס לבו במגעו עם הבריות יהפוך את לבו ואת הליכותיו בגלל סדר-שיתוף שיטילו עליו? לי עצמי היה נסיון קטן בענין זה. בראשית ימי „אחדות-העבודה”, ואנחנו, בני-כפר ובני-קבוצה, הוטלנו אל העיר, ועדיין לא השלמנו עם החיים העירוניים, וניסינו להסתדר בקבוצה בקרבת העיר. שאלות ציבוריות לא נפתרו על ידי כך, ומאידך, נוכחתי כי אותו

עובד הסתדרותי, אשר כל מעיניו נתונים לתפקידו, הוא עובד את עבודתו לא „שמונה שעות ביום“, פי אם הרבה יותר, איננו יכול לפנות את לבו גם לצרכי הסביבה הקרובה שהוא דר בה, וממילא אין פוחז גדול בתיקונה. ולנאי שיקומו מפעלי חיים שיתופיים חשובים גם בערים ובקרבתן, ולנאי שעובדי ההסתדרות יהיו שותפים לכך ולא יהיו בין המפגרים, מבחינה תרבותית וחברתית, בעילוי חי סביבתם — אך לא בכך יש לראות תיקון יסודי למצבו של העובד ההסתדרותי בקרב הציבור, פי אם בתיקון מצבו של הציבור כולו ובעילוי עבודתו הליכותיו של העובד ההסתדרותי שיהא ראוי לתואר-הכבוד העממי העתיק: „עוסק בצרכי ציבור באמונה“.

אין לחייב על „טוב-טעם“

ההצעה לקבוע הני שיתופי לעובדי ההסתדרות מתמקת בעוד נימוק אחד, שעליו חובה לערער. שמענו קובלים על סימני פיליסטריות בדירתו של פלוני ואלמוני, על הליכות-הבית, על קישוטים ופרפוסים, שאין בעליהם מרגישים בעלבונם ובורותם. ואזמרים: אין תקנה לכך אלא ב„מסגרת מחייבת“. איננו מערער על הרשמים, ודאי יש להוסיף עליהם פהנה וכהנה, ולאו דוקא אצל פלוני ואלמוני, עובדי ההסתדרות, פי אם אצל רבים ושלמים, חברי ההסתדרות. ואפשר מאד שטעמו של פלוני, עובד ההסתדרות, איננו לפי טעמי ולפי טעמך, ואפשר מאד שהליכותיה של מרת פלונית עובדת או אשת עובד בהסתדרות נראות לי תפלות ועלובות — ובכך? האם נתמנית אני ואתה למחוקקי הטעם הטוב? והאם העובד ההסתדרותי הוא „קנין הציבור“ בחייו הפרטיים?

לא, באי רבתי. אין העובד הציבורי קנין הציבור אלא במה שהוא משמש את הציבור, ואשר לשאר הרי הוא חפשי להיות מחוסר-טעם ופגום-מושגים ככל שאר אזרחי ההסתדרות. אפשר לבנות ולהצטער על כמה וכמה סימנים של ליקוי-טעם ופגמי-תרבות וחוסר הכרת המקום השעה שדבקו ברבים מציבורנו, אפשר גם להתקומם נגדם, אך אין נוטעים, טוב טעם על ידי הטלת-חובה, ואין רע מאשר קביעת סוג-אדם מיוחד אשר לציבור תהיינה „זכויות מיוחדות“ עליו. ה„כלי-קודש“ נעשה את עובדי-הציבור? הנבוא להנהיג „בדיקת-ציציות“ מודרנית? ולמי נמסר את קביעת

הטעם הטוב והרצוי, האם גם זהו מן הדברים אשר „אחרי רבים להטות“? היום אצטרף אני אל הרבים כדי לאסור דבר שהוא פסול בעיני, ומחר יצטרף האחר אל הרבים כדי לאסור עלי מה שפסול בעיניו. האדם של ימינו עדיין לא למד לדעת פיצד מקיימים חברה גדולה ומפעלים מסועפים ללא „מנגנון“. והכרח לנו למסור ל„מנגנון“ הציבורי יפוי־כוח לפעולות רבות, ואפילו למסור לו זכות שיטיל עלינו חובות. אך חובתנו לתחום לו ל„מנגנון“ הציבורי תחומים מסוימים ולשמור עליו שלא יצא מחוץ לתחומיו, ולא יהיה נוטל לעצמו שררה וסמכות שאינה הולמתו. חובה גדולה להגן על חירותו האישית של הפרט מפני סכנת התנשאותו של כל מנגנון ציבורי שהוא והתפרצותו לתוך תחום שאינו שלו. אך גם אותו אדם שהוא בורג במנגנון — אדם הוא, וחובה להגן על מלוא חירותו האישית, וגם על זכויותיו לשגינות ולפגימות ככל האדם.

„תלות בציבור“

שמעתי דורשים שהעסקן יהיה „תלוי בציבור“. דרישה זו יש לבדוק אחריה. מה פגנתה? אם ששליח הציבור לא יהא נוטל לעצמו שררה וגם לא סמכות שלא ניתנה לו, ושלא יהא עושה בשם הציבור דברים אשר לא למענם נשלח — הרי זו דרישה צודקת. שיהא יודע וחס במה הציבור מתפרנס וכמה הוא מתענה ויהיה עמו בצער — ודאי. אך אם פגנתה של „תלות“ זו, ששליח־ציבור חייב לומר „אמן“ אחר הציבור — הרי זה ההיפך מתפקידו האמיתי. הוזה יהיה שליח־ציבור נבחרהו, נוטל חירות פנימית, בלתי־מעיו לראות מה שהציבור אינו רואה ומכוון את אפו לפי הרוח המנשבת? האם אין זו חובתו הגדולה של איש־הציבור בשעה שהוא רואה פי הציבור טועה, להזהיר ולהוכיח, ולבקש למנוע, ולהיות לשם כך גם „איש ריב ואיש מדון לכל הארץ“? ויקטור אדלר הורה בשעתו פי מוטב לשגות עם הציבור מאשר לצדוק בלידינו. אותה אמרה עשתה לה כנפים, ורבים הסוציאליסטים אשר השתמשו בה להצדיק את שגיאותיהם. וזו מהדורה חדשה של חכמת אהרן הכהן, אשר נענה לעם הצועק: „קום

¹ [ירמיהו ט"ו, ח']

עשה לנו אלהים¹, ועשה להם את העגל. ודאי היו לו לאהרן כמה מעלות טובות: גם רודף־שלום וגם מכיר בתלותו בציבור, ואף על פי כן, כשאני רואה שבני־בניו, מנהיגים סוציאליסטיים בימינו, אינם לומדים מפשלוננו, הריני מצר ומצפה לשובו של משה הזועם — דמות אחרת של איש־ציבור — אשר ישבור את הלוחות וישרוף את העגל.

„אווירה“

עד פאן דובר — ובהרחבה — על התביעות שיש להגיש לאיש־הציבור. המותר לומר משהו על האווירה שבה הוא נדון? הדוכן של איש־הציבור נהפך קרובות לספסל־נאשמים. לא הרופא, לא המורה ולא האמן — שגם הם מתחייבים בנפש אדם — אינם נתונים לדין־ציבור כאשר נתון זה הקרוי „עובד ציבורי“. על כך אין לקבול. על מה יש לקבול? על שיותר ממה שהנאשם נשפט על ידי ביקורת יודעת־דבר, הוא נשפט על ידי לעז ודיבה והחשדה. יותר ממה שהוא נדון בפניו, הוא נדון מאחורי גבו. מי שהוא נוכל בטבעו יודע ללבוש שריון, אך ישר לב, היוצא מעורטל, קולט את החצים. יכול אדם שיהיה בו לחצים מורעלים ואף על פי כן יהיה נפצע בהם.

תיאור נפלא של אווירה מסוגמת שמור לנו באגדה: היו אומרים (על משה): „ראה צוארו, ראה שוקיו, ראה פרעיו: אוכל משל יהודים, שותח משל יהודים, וכל מה שיש לו — משל יהודים“. וחברו משיבו: „ריקא! אדם ששלט על מלאכת המשפן אין אתה מבקש שיהיה עשיר?“

החשדנות המחוכמת יודעת גם יודעת: כלום אפשר אחרת? „אדם ששלט על מלאכת המשפן אין אתה מבקש שיהיה עשיר?“ אוגוסט בָּבֶל היה אומר כי חשדנות מידה טובה היא של הדמוקרטיה, כאשר האמן מרדים את המנהיגים ואת הפקידים, החשדנות מצליפה על פני השאננות והקורופציה. אני מעיז לחלוק. החשד הוא מצליף עיור. והדמוקרטיה זקוקה לעינים פקוחות. במקום שיש ידיעת ענינים וביקורת ענינית — פטור אדם מחשדות מגוחכים. במקום שאין ידיעת ענינים ואין

¹ [שמות ליב, א'] .

רוח ביקורת — שם נקלט כל חשד על נקלה. החשדנות היא מדרגה נמוכה של הכרה ציבורית. מקור החשדנות לא בחוסר-אמונה, כי אם בקלות האמונה פי „כֵּלֹּ סַג יַחְדוֹ נֵאֻלְחוּ, אִין עוֹשֶׂה טוֹב אִין גַּם אַחַד”¹. אדם מתהלך עם חברו, מאמין לו, מחר הוא שומע תולים בו כל מיני פסלנות, והוא שוב מאמין — מה ממש באמונו, מה ממש במאיסתו? יותר משקשה ההתנגשות בחיי החברה קשה זו קלות-הנפש הנותנת אָמוֹן בכל לעז ובכל תפלות. מפיר אני יפה יפה מידה זו, „לוית-חן” של חיינו, עדות לקלישות האופי, לחוסר כל איתנות ביחסי אדם — הכל מתפורר בידיה, הכל נעשה תחוח.

ואין מסתפקים אצלנו בחשדנות „פרטית” וארעית. אצלנו מרגנים את החשדנות. „לשם שמים”. היא מהנה נשק ציבורי, תחליף חשוב לאָרְגָּן מנטציה רעיונית.

לְנִסְבוֹרֵי הַיָּה אֹמֵר: אֵילוּ הִיָּה הָעוֹלָם מוֹכֵן לְהַבִּיא קִרְבָּנוֹת לְמַעַן הַשְּׁלוֹם, כְּמוֹ שְׁהוּא מְבִיא לְמַעַן הַמִּלְחָמָה. וְעַל מִשְׁקַל זֶה רְשָׁאִים אֲנִי לֹאמֹר: הוּא, אֵילוּ הֵיִינוּ אֲנַחְנוּ מוֹכְנִים לְהַקְרִיב קִרְבָּנוֹת לְמַעַן אַחֲדוּתֵנוּ, כְּמוֹ שְׁאֲנִי מְבִיאִים קִרְבָּנוֹת לְמַעַן קִיִּים אֶת פִּירוּדֵינוּ. וְתִרְשׁוּ לִי לְצִטָּט מִשִּׁירֹו שֶׁל מִשׁוֹרֵר צַעִיר, אֶהְרֵן מֵאִירוֹבִיץ, שְׁקִרְאֵתוֹ מֵעַל דְּפִי „הַשׁוֹמֵר הַצַּעִיר”:

הֵן אֶל שְׁלַחַן אֶחָד כָּלְנוּ פֶּה סְמוּכִים
וְלָמָּה הִלְכָבוֹת הִקְרִיאוּ לְעֵנָה וְרוֹשׁ?
הֵן מְדַבֵּר אַחַת נִפְרוֹס אֶת הַפְּרוֹסָה
וְלָמָּה אִין לְחַנְנוּ הִלְחַם הַקְּדוֹשׁ?

אֶת כָּלְנוּ הֵן הָעִיר הַבְּקָר הָאֶחָד,
אֶל כָּלְנוּ יִרְקוֹת פְּרִים רְמֵזָה וְתִכְלַת רֶם,
וְלָמָּה אִישׁ אֶחָיו דְּלוּחִים נִפְגָּשׁ,
כָּלִי גִיל וְכָלִי בְרֵכַת שְׁלוֹם?

¹ [תהלים נ"ג, ד']

בוועדת הששה

מיעוטים

מן הדברים העלולים, לפי דעתי, למוטט את ההסתדרות מבפנים הוא גם ענין המיעוטים, המקבל אצלנו אופי מיוחד במינו. אין אני פוסל, חלילה, את עצם היות מיעוטים. כל חברה דמוקרטית טבעי הדבר שהיו לה מיעוטים. צריך שכל מיעוט יקבל אפשרות מכסימלית לחיות את חייו, להתגלות, להביע את עצמו, להגן על קיומו, להילחם על דרכו. אך בכל מדינה קונסטיטוציונית יש שני סוגי אופוזיציה. האופוזיציה האחת אינה רואה את המדינה כאויב לה. אדרבא, המדינה יקרה לה, רק המפלגה השלטת, הפיוון שלה, לו אין היא מסכימה. היא יודעת שהמדינה יכולה להיות מחר שלה, ולפיכך היא שומרת על המדינה. מושגיה הם מושגי אזרחות מחייבת. היא חולקת על הרוב השליט, מותחת עליו ביקורת, אבל היא לא תעשה דבר אשר יספן את המדינה. ויש אופוזיציה השוללת את המדינה ומטרתה אחת: להשתלט עליה או להרוס אותה. היא אינה משלימה עם המשטר הקיים, היא אינה מאמינה כי אפשר על בסיס החוקה ובדרך הסברה להשיג משהו. היא חושבת כי יש לאחוז בכל האמצעים ובלבד שתשיג את שלה, היא רואה את עצמה במצב של מלחמה עם המדינה. כשהיתה „אחדות-העבודה” מפלגת הרוב והפועל הצעיר” מפלגת המיעוט היו היחסים ביניהן קשים למדי, היתה ביקורת חריפה, אבל היתה הנחה מראש, כי ההסתדרות איננה אובזקט של „כבוש”. כשהצורך של האופוזיציה הוא להשפיע, להמריץ, לתקן, להביא את הרוב לידי התחשבות-יתר, אזי עצם קיום המיעוטים לא בלבד שאינו מספן את המפעל, אלא עשוי אפילו לדרבן לעתים את העמלים בו. לעומת זאת היה לנו בארץ מיעוט אחר: ה„פרקציה”. היא שללה בעצם את ההסתדרות ושללה גם את הפועל העברי, נושא ההסתדרות, ואף על פי כן ביקשה לכבוש את שניהם. היא היתה לגבי ההסתדרות במצב של מלחמה שבה כל האמצעים כשרים וראשית דרכה — אובסטרוקציוניזם, השפלה, המטת-קלון.

למראה כמה דברים בהסתדרות אני אנוס לשאול את עצמי: מה דרך המיעוטים בהסתדרות עכשיו? יש לי הרשעם שפמה מיעוטים העבירו

לתוך חיי ההסתדרות את מושגיהם על דרכי-מלחמה באויב המעמדי. והאָתיקה שלהם לגבי ההסתדרות אינה אָתיקה של מפלגה קונסטיטוציונית, המאמינה באפשרות של השפעה בדרכים חוקיות. כשאתה שומע אותם או רואה כמה גילויים שלהם, אין לך אלא להניח שאין הללו רואים כל תקנה להסתדרות כמו שהיא וחושבים שמותר להשפיל אותה ולהחריב אותה אם לא תפול בידיהם. אינני רוצה בזה לומר שכל מה שאומרים „פועל-ציון“ שמאל, או „השומר הצעיר“ וליגתו, וכל מה שאומר אצלנו כל מי שמתגדר באופוזיציונית, שכל זה פסול מראש! אני מתאר לעצמי, שאם נושיב ועדה אובנקטיבית החוקרת לאמיתם של דברים תמצא הרבה הרבה הטעון תיקון, ואפשר יותר ממה שסבורות האופוזיציות הרשמיות. אך אין לי כל אָמון לאתה ביקורת אשר כל און קשובה תבחין בה: „אבקר ואבקר עד שאכבוש, ואם הפיבוש לא יעלה בידי — אהרוס“.

הדבר היסודי בעיני הוא, אם יש לנו אפשרות של התפתחות חוקית בהסתדרות, אם קיים לגבי המיעוטים מושג של חברות מחייבת, של חובות בצד זכויות? נדמה לי שכמה תופעות בשנים האחרונות בחיי ההסתדרות יוצאות מתחומי המושגים הקונסטיטוציוניים בכלל. כל אותם האמצעים שבהם משתמש הפועל, בהיתר או באיסור, במלחמתו נגד אויב מבחוח הותרו במלחמה פנימית בהסתדרות. תנועת הפועלים המקיפה רבים רבים אינה מבוססת מגילויים אֶספּוֹפיים, יש שהיא „בולעת“ אותם, יש שהיא בולמת אותם. פעם קיבל פלוני החבר-העסקן מפות, פעם נפגע קשה ובלי כל צדק חבר אלמוני. דרך חינוך המונים ונשיאת-סבלותיהם אינה סוגה בשושנים. הרבה מצוקה עושה, הרבה רגשנות עושה, הרבה חוסר ישוב-הדעת עושה. אבל כאשר מאחורי גישה אֶספּוֹפית עומד כוח אָרגוֹני המבקש שלטון, הרי זה דבר אחר לגמרי! כשם שיש הבדל בין שוגג לבין מזיד, כך יש הבדל בין נרגנות של פרט, או של פרטים, לבין נרגנות הנעשית אמצעי מכון לרכישת שלטון.

מן הדברים המזעזעים בעיני הוא כשאתה יושב עם חבר המיעוט במוסד שהוא אחראי לו ומשתתף בהצבעות, ולמחרת הוא יוצא לרחוב ואינו מרגיש כל אחריות למוסד זה ולהחלטותיו. מה היה אילו בוין היה יושב עם צ'רצ'יל בקבינט המלחמה והיו שם מחליטים דברים מסוימים ואחר כך היה

יוצא בוין ומקומם את חבריו במפלגת העבודה נגד החלטת הקבינט? החינוך שהמיעוטים נותנים אצלנו לחבריהם הוא בעיני חינוך אנטי-חברתי, אנטי-סוציאליסטי, כי הם מחנכים לכך שמיעוט, כל עוד הוא מיעוט, אינו מקבל את שלטון הרוב. ואין זו שאלה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל. זוהי שאלה גדולה בחיי כל ההסתדרות. אנו עם שלא היתה לו מדינה ולא היו לו חיים מדיניים במשך דורות רבים. אין לנו כמעט הֶרְגָּלִים של חיי עצמאות. באה ההסתדרות והשקיעה מאמצים גדולים כדי לבנות חכרה מאורגנת על יסודות דמוקרטיים. וחברה מאורגנת על יסודות דמוקרטיים — פירוש הדבר קבלת מרות של הרוב. יש בירור ויש ויפוחים, וכאשר יחליט הרוב פן יקום. אנחנו, היהודים, אפשר איננו נוטים בכלל לקבל את החלטת הרוב, ואפשר שבהיותנו מפוזרים בין האומות לא רכשנו לנו את ההרגל לכבד החלטת רוב „שלנו“. ומי שיתבונן למאמצי הארגון של הישוב, הֶחָל מן „המסדרה“ של אוסישקין בזכרון-יעקב ועד היום, יכול על נקלה להגיע לכלל דעה כי אין לנו לא פשרונות ולא רצון לכך. וההסתדרות, בהקימה את ארגונו הדמוקרטי של כלל-הפועלים, עשתה בזה שירות לאומי-מדיני ממדרגה ראשונה. אך יש לי הרשם שמעשה זה הולך ומתמוטט. המיעוטים אצלנו מגמתם אינה להשתתפות בזכויות ובחובות, כי אם „לכבוש“ את ה„שלטון“. אילו יכלו לכבוש את ה„שלטון“ — אפשר היתה השאלה פשוטה. אך פיון שאין להם תקוה ל„כיבוש שלטון“ בקרוב, לא על ידי רכישת לבות הרוב ולא בזרוע המיעוט, ואין נכונות מצדם לקואליציה, לאחריות משותפת, ואין הם נוטים לחפש דרכי פשרה, הרי הם ששים לכל הזדמנות של חידוד יחסים „כמוצא של רב“. פננתם, כמובן, איננה אלא להכשיל את המפלגה. אך למעשה הם הולכים בדרך החזרת תחת קיומה של ההסתדרות; הם עושים הכל כדי לדלדל את סמכותה ולהשפיל את קרנה של ההסתדרות!

דלת העם

שאלה גדולה בשביל עתידה של ההסתדרות היא שאלת היחסים בין ההסתדרות ובין השכבות העממיות שהן על תחום ההסתדרות, שבזרעון הפוליטי-הציוני קוראים להן משום מה „מעמד בינוני“, וראוי שיקרא להן — דלת העם. אם אין אנו תנועה מקצועית בלבד, אם אנו באמת תנועה ציונית

סוציאליסטית, — עלינו להתיחס אל היסוד הזה בעם מתוך אתיקה סוציאליסטית ומתוך חרדה סוציאליסטית, באותו ענין ובאותה דאגה שאנו רוחשים לפועל, וצריך לארגן אותו ולעזור לו. למראה אנפניו השונים והתנהגותם בכמה מצבים אתה בא לכלל רושם, שפולנו הננו תנועה אריסטוקרטית או מתנהגים פתנועה אריסטוקרטית, ועל זאת נענשנו לא מעט. אני אומר: ההסתדרות צריכה לקחת תחת חסותה שכבות המוניות הזקוקות לעזרתה ואשר אין להן עזרה בלעדי ההסתדרות. ההסתדרות צריכה להקדיש לענין זה כוחות. יש אנשים בודדים בהסתדרות שעשו בענין זה לא מעט. כמו צבי לוביאניקר בעיר ונטע הרפו בפפר; היה זמן שצבי ליברמן פעל לסידור התישבות עובדת מחוגים אלה. „הפועל הצעיר“ הבין לפני המלחמה לארגן את מרכזו בעל־מלאכה ו„המשביר“ דאג להם בימי המלחמה הקודמת. ובטרם הלכתי לגדוד ביקשתי לארגן את בעל־המלאכה בירושלים ושיתפתי פעולה עם חוגים מן „הישוב הישן“. אילו המשכנו בדבר היינו ודאי מצליחים לשתף פעולה עם שכבות גדולות, החל מן הרוכל ואיש הגזוז וגמור בבעל־המלאכה, שבחלקם היו הולכים אתנו עד לבנין משק. היה זה משגה פוליטי כבד מבחינה ציונית וסוציאליסטית, שהסקרנו את החוגים האלה לכל מיני „בעל־טובות“, ולא מצאנו את הדרך הנכונה ומסגרת ראויה לספל בהם. אינני אומר שאנו צריכים לעשות אותם חברי ההסתדרות או חברי המפלגה. יש להם בעיות שלהם והם צריכים למסגרת שלהם, אך צריך שהאנשים האלה ימצאו אצלנו אוזן קשבת ויד עוזרת; וידעו שמקומם — אתנו. מה תהיה ההתפתחות מזה — נראה. דבר זה לא יקום על ידי פננות טובות בלבד וגם לא על ידי פעולות ארעיות. צריך שבמזכירות הועד הפועל של ההסתדרות ישב אדם אשר הטיפול בשכבות אלו יהיה מתפקידו ואשר יקדיש את עיקר זמנו לכך. ואל יהיה הדבר תלוי במידת הבנתם ודקותם של פלימיני מזכירים במקומות.

יש לחשוב מעתה מה תהיה דמותו הציבורית של הישוב לאחר המלחמה. אם הפועל בארץ איננו תולה תקוות בפוליטיקה של התפשרות עם הריאקציה הישובית (שאנו מפירים אותה בלבושיה השונים ובתכנה האחד) — ואנו איננו תולים תקוות בה — הוא חייב לחשוב על כך בכל הרצינות. הצעקה נגד „ההסכמים“ — ולמעשה נגד כל הסכם שהוא, פלי

בחינת תכנון — היתה אולי במקומה, אילו היתה מלווה פרוגרמה פיצד לשבור את הריאקציה בישוב. פרוגרמה כזאת איננה; על כל פנים מצד אלה שהמלה „הסכס" היא בעיניהם שם־גנאי. לא שמענו מעולם על פרוגרמה כזאת. האנפים „השמאליים" שלנו הם הם שמילאו תפקיד לא קטן בהגברת הרביוזיוניזם. בדחיפת חוגים פועליים וסתם־עממיים לזרועות הרביוזיוניזם. אנו חייבים להציג פעם באופן רציני את השאלה: פיצד תוכל ההסתדרות להתגבר על אויביה, פיצד תוכל לשמור על עמדותיה ולחזק אותן?

יש לכך שתי אפשרויות: או שההסתדרות תרכוש לעצמה רוב בארץ או שתרכוש את אמונו ואת תמיכתן של שכבות שמחוץ לציבור הפועלים. אינני יודע אם ציבור הפועלים מהווה כבר רוב בישוב, אבל ההסתדרות פשלעצמה איננה רוב בישוב. אילו ציבור הפועלים היה מאוחד אפשר היה מגיע לכלל רוב. אבל אנחנו לא טרחנו דיינו להביא את כל ציבור הפועלים אל ההסתדרות.

הדרך הפתוחה להסתדרות, במלחמתה על אפיו של הישוב, היא: בריתת ברית עם שכבות מסוימות בארץ, ברית אמונים, לא ברית כוזבת. „השומר הצעיר" אומר: ברית עם הציונות הפרוגרסיבית, ואני אומר: אין אמת בסיסמה זו. „השומר הצעיר"; הוא איננו מגלה לנו מי נמי היא הציונות הפרוגרסיבית, שרק אתה הוא מתיר לשבת במחיצה אחת („קואליציה מצומצמת"), ומה הכ טימני־ההיכר הסוציולוגיים שלה; הוא אינו אומר לנו מה הוא מוכן לתת מצדו במחיר הקואליציה עם הציונות הזאת; הוא אינו אומר לנו מה יהא תכנה של הקואליציה עם „הציונות הפרוגרסיבית". חוץ מזה ש„השומר הצעיר" יושב ב„ליגה להתקרבות" עם פטרוזייל ועם ר' בנימין, ובעיקר עם כל מיני מינימליסטים לגבי ציונות ומפסטימליסטים לגבי ערב — לא ראיתי אצלו כל תכנית וכל דרך לברית עם איזה חוג ציוני, ראפילו לא עם מפלגת פועלי ארץ־ישראל. הזה יהיה תכנה של פרוגרסיביות ציונית — מינימליזם ציוני?

כל ברית־אמת מחייבת, יש בה לא רק „לקיחה", כי אם גם „נתינה".

על ברית כזאת לא שמענו מעולם מפי האופוזיציות שלנו.

אני רואה צורך בקואליציה רחבה ככל האפשר בהסתדרות הציונית,

ונוסף לכך אני רואה צורך בברית צמידה עם דלת־העם.

איננו רשאים להתעלם מבני השכבות העממיות, אנו חייבים לעזור להם בצרותיהם, לעזור להם באופן חמרי, ואנו מעוניינים גם להקים אותם בתוך פזח ציבורי, ולעשותם לבני-ברית. הדברים אמורים לגבי שורה של שכבות פרודוקטיביות וגם בלתי-פרודוקטיביות. חלק מהם נמצא במצב מעבר: או להתנוונות גמורה או לכניסה למעמד העובדים. ואנחנו צריכים לבקש את הדרך אליהם. ואם נבקש — נמצא. בלי יחס חיובי לדבר, מתוך יהירות מעמדית ומתוך ביטול — אי אפשר לעשות את הדבר הזה! ואינני רואה שום דרך לשבור באמת את הריאקציה, ולא בדבר-שפתים, בלי קשר אתם! מי שאומר בגודל-לבב: אני נגד כל הסכמים עם הבורגנות, ואיננו יודע ואיננו מבקש למצוא לתנועת הפועלים בן-ברית של קיימא — איננו אלא יורה פראות ולא יותר, ומעיד על עצמו כי איננו שואל כלל לעתידה של תנועת הפועלים.

אינני מדבר על פלוני הפרט, הנציג, אם הוא מוצא תן בעיני או איננו מוצא. אני מתכוון לכמה רבבות יהודים מרודים ודויים, שהם הם דלת העם היהודי, עצמנו ובשרנו הם. כל תנועה סוציאליסטית — אם הסור ציאלוזם שלה איננו של גוילים, חייבת לדאוג להם. מבחינה סוציאלית הם בדרגה נמוכה יותר מן הפועל. אפשר לעזור לכמה מהם לעבור להתישבות, להשתלב במעגל הכלכלי הפרודוקטיבי. יש להם ילדים — צריך לדאוג לחינוכם. זהו בעיני אחד התפקידים הבוערים של ההסתדרות ושל תנועת הפועלים: לשקוד על תקנתו של ציבור זה — מעדות המערב ומעדות המזרח — שלא יהיה לרועץ לעצמו ולמפגע לנו. אם אנו לא נדאג לו, „ידאגו“ אחרים. הם לא ידאגו לו במובן הסוציאלי, אך „ידאגו“ לו במובן פוליטי. נקמת-ההזנחה צפונה לנו בחלק זה של הישוב. הוא החומר העיקרי בשביל כל מיני תנועות הרסניות מימין ומשמאל. כבר ראינו אותות ראשונים בעדות המזרח. לפיכך אני דורש דאגה רצינית ורחבת-לב לענין זה; ואין להתבייש כלל וכלל להעמיד במזכירות הרעד הפועל „שולחן פזח, למען אותן השכבות, שאינן בגדר „ציונים פרוגרסיביים“, ואין בהן עורכי-דף ופרופסורים ורופאים, אלא בעיקר בעלי-מלאכה זעירים, וביניהם מי שהיו בזמנם חברי מפלגות פועלים, וביניהם מי שהגורל האכזרי הוציא אותם משורות העבודה והם רוצים להיעזר, ורוצים להיאחו בנו — ואנחנו מבלי

דעת מתנפרים להם. צריך לעודד בקרבם מפעלי ארגון ועזרה הדדית. ומהם אפשר לארגן קואופרטיבים. ולא אקפיד בזמן הראשון אם תהיה בקואופרטיבים אלה עבודה שכירה — אני לא אדון על הקואופרטיבים האלה מצד פשרותם הגמורה לפי עקרונותינו. אני רואה בהן צורות מעבר, צורות חיוביות. שאלת הנאמנות לערכים איננה שאלה של פשרות בלבד! תנועה החיה בתוך מסגרת סוציאלית מסוימת צריכה לראות מה היא דוחה ומה התוצאות של דחייתה. בקיצור: חרדה ועזרה לדלת העם.

קואופרטיבים

פולנו רגישים מאד לכל פגם בהסתדרות. אך ראיית הפגמים בלבד אינה מספיקה. רצונך לבחון תופעה חברתית, צריך אֶתה לשאול לא רק מה היא פיוס, אלא גם מאין היא באה ולאן היא הולכת. יש ואני רואה חבר ההסתדרות הרוכש לו לאט לאט מנהגים ונימוסים מסוימים — ולא פתוב בשום מקום שדבר זה אסור — והוא מחזיק באידיאל־לוגיה שלו ובמסורת שלו; ואני רואה בו שהדרך שלו היא מן ההסתדרות והלאה. ולעומת זאת יש ואני רואה אדם פשוט, והוא אפילו אינו מקיים את כל המצוות, ואינו יודע את כל התורות, והדרך שלו היא אל ההסתדרות. אמרתי קודם: שכבות מעבר. זכותה של ההסתדרות גדולה במידה שהיא מקיפה שכבות עממיות ומכניסה אותן תחת כנפיה ומחנכת אותן למצוות, גם אם אין היא מלמדתן את כל התורה כולה בבת אחת. ומבחינה זו יש להתבונן גם בכמה קואופרטיבים. השאלה היא לא רק מהו „איחוד רגב“ מבחינת הפשרות ההסתדרותית, השאלה היא גם מה היו חבריו לפני היותם בהסתדרות. אפשר היה לא לארגן את מפעלי התחבורה בתוך ההסתדרות, ואז לא היו מונים בנו כמה פגימות. השאלה היא אם זה יהיה יותר נכון מבחינת הרחבת עמדותיו של הפועל והרחבת החוג של הנושאים בעול ההסתדרות וקיום מצוותיה. מפעלי התחבורה — דבר פביר. אילו אפשר היה היום לארגן חלק מהמלאכה הארץ־ישראלית בקואופרציה, ולו גם בקואופרציה שאיננה ממלאה עדיין את כל המצוות, הייתי חושב זאת לדבר גדול. כל אחד מאתנו, אם רצונו בכך, יכול לבחור לעצמו מצב נוח. כל אחד יכול לטעון על חטאי הקואופרציה. ואם ישאלו אותו: מה לעשות?

להוציא את הקואופרטיבים מההסתדרות או לא? — יענה: וכי אומר אני להוציא אותם? ביקורת אחראית צריכה לא להתעלם מהחטאים ומהשגיאות, אבל היא צריכה להפיר בזה שבכל מיון יש דברים שהם נמצאים על התחום, תופעה פזאת ישנה גם בין בוטניקה וזואולוגיה; דבר זה ישנו גם בסוציולוגיה. יש דברים שהם בפנים הגבול ויש דברים שהם מעבר לו ויש דברים שהם על הגבול. לגבי הקואופרטיבים אתה חייב לראות את הרקע הסוציאלי שעליו עלתה הקואופרציה שלנו. זה לא היה קרקע ההתישבות החקלאית שלנו. מאות עולים חדשים הביאו אתם סכומים מסוימים, אפשר היה שעל נקלה יתנווננו בארץ ויפסידו את כספם וילכו בדרכים בלתי-פרודוקטיביות. ההסתדרות קשרה אותם ביניהם, העלתה אותם על דרך יצירה משקית, שיתופית, קשרה אותם גם להסתדרות והטילה עליהם מצוות. ההסתדרות יכלה שלא לעשות את הדבר הזה, שלא להכניס ראשה בענינים שפשרותם אינה מובטחת למפרע בשלימות, ואז היו עניני התחבורה בארץ מתפתחים אחרת לגמרי. ואז היינו פטורים מהרבה טענות, וגם מביקורת צודקת. אך האם היה זה יותר טוב מכל הבחינות הציוניות והישוביות וגם מבחינת הארגון המקצועי והעזרה ההדדית? ולאחר שניגשים לענין זה כך, מתוך ראיית גדול הענין, אומר: לא חיפוי על שגיאות! וצריכה להיות שיטה, פיצד להילחם נגד פגמים. לא אבוא בדרישות מופרזות. לי מספיקה הנוסחה הישנה של ההסתדרות: לא ניצול! ולפיכך — מגמה מתמדת לחיסול העבודה השכירה! נקבע, למשל, כלל: אדם העובד בקואופרטיב תקופה מסוימת — שנה או שנתים — ולא נמצא בו חטא ולא פוטר ממקום עבודתו, צריך להיעשות חבר בקואופרטיב. אם אין לו די התשלום הנדרש, צריכה לבוא עזרה גם מצד הקואופרטיב וגם מצד ההסתדרות. הוא צריך להיפנס לקואופרטיב בלי כסף והקואופרטיב ינכה לו במשך שנים משכר עבודתו את דמי המניה. אינני יודע אם זה פתרון אידיאלי. אבל צריכה להיות מגמה, יש כמה דברים הניתנים לשינוי. נרים את המשא לפי מידת פוחדנו.

מסוימת של חיסול העבודה השכירה הקבועה.

קודם כל דרוש פיקוח הסתדרותי. פיקוח של ממש. ראיתי קואופרטיבים נלחמים במאמצים גדולים נגד מעילות ולא תמיד עוזרת להם ההסתדרות במלחמתם זו. ויושר במשאומתן בקואופרטיב חשוב קודם כל. וצריך

שירגישו את ההסתדרות בתור כוח מוסרי השומר על טוהר הקואופרציה. המלחמה נגד עבודה שכירה מחייבת קביעת תקנות. אינני סבור כי אפשר לבטל את כל ענין המניות, הקואופרטיב לא הוקם כמוסד לאומי שרכושו הוא קנין הכללי. איך נוצר כל הרכוש הזה של הקואופרטיבים? על ידי ניצול הרכוש הפרטי למטרות שיש להן חשיבות ציבורית. דבר כזה לא נעשה סתם ולא במקרה. ולפיכך אין לבוא לקואופרטיב ולדרוש את הלאמת רכושו, אך ענין המניות דורש פיקוח וקביעת סייגים. הגידול המופרז של ערך־מניה, ללא כל ביקורת ציבורית, עשוי לגרום הרבה תקלות. צריכה להינתן עזרה מצד ההסתדרות לחברים חדשים העובדים בקואופרטיב, לשם רכישת המניה. בחלקה צריכה המניה להשתלם על חשבון שכר העבודה.

וצריכה להיות הגנה מיוחדת על שוליות. שאלת הנוער העובד בקואופרטיבים היא שאלה חמורה מאד, לא כל כך מבחינה חמרית כמו מבחינת האוירה והיחסים. ילד קטן פוגש את הקואופרטיב כנות־עבודה, אחר כך הוא מתחיל לראות בקואופרטיב אויב, הוא הופך שונא לא רק לקואופרטיב. אלא גם להסתדרות. ספק אם מתוך כך יגדל אדם המסוגל לבנות קואופרטיב מתוקן יותר. יותר משזו היא שאלה של שכר־עבודה הרי זו שאלה חינוכית. שאלת היחסים עם חברי הקואופרטיב, האוירה הכללית בתוך הקואופרטיב וכי. הילד קולט על נקלה את הביקורת; את מה שפעל וחיידש הקואופרטיב — איננו יודע. ואת כל הפגמות של הקואופרטיב הוא זוקף לחשבון ההסתדרות. הוא עשוי להיות טרף להסתה אנטי־הסתדרותית. מרפזו הקואופרציה חייב לתת את דעתו על שאלה חמורה זו מפל הבחינות, גם מבחינת מצבו של הנוער בקואופרטיב וגם מצד חינוכו. הוא צריך למנות איש מיוחד בתוך מחלקת התרבות שידאג לנוער העובד. חשוב שדוקא אדם מבפנים, מתוך הקואופרציה, ידאג לנוער זה.

מאיך גיסא יש לשאול, אם האוירה בחוגי הנוער העובד מכשירה את הנוער המוצא עבודה בקואופרטיבים שיבין את ערכם. שמא מביאים אתם הנערים העובדים מתוך הסתדרותיהם יחס שלילי למפרע. אנחנו רשאים לדרוש הרבה מן החבר המבוגר כלפי השוליה. אך קשה לו לחבר הקואופרטיב לקיים תביעה זו, כשהוא נפגש בנער הצעיר הבא ומבטל אותו ואת מפעלו. מה היה הקושי בינינו ובין האפרים בזמן הראשון? באנו לעבוד

אצל האָפּר וּנמצאנוּ מְלמדים אֹתוֹ מוסר והשקפות ציוניות. הוא הקדים אותנו בעשרים שנה ויותר, הוא ידע את הארץ, עליו עברו מעשי־גבורה, והנה אנחנו, אשר עדיין לא נתנסינו, באים ללמד אותו מה זאת ציונות ולהוכיח אותו על כל חטאיו. את הטוב שבו, את זכויותיו, לא ידענו ולא פיבדנו. ראינו אותו רק מלא חטאים פרימון והיינו דנים אותו בכל חומר הדין. דבר זה ודאי היה בו פדי להרגיז אף פשצדקנו בכמה דברים. הוא חשוב: אתה עוד אינך יודע להחזיק מעדר וכבר אתה פוסל אותי. עוד איני יודע אם לא תברח בספינה הבאה — וכבר אתה מתנשא עלי. ואפשר על הרבה פועלים ותיקים עוברת עתה אותה הכוס. אותו מנהל עבודה, אותו חבר הקואופרטיב, יש לו הפרה שהוא הקים את ההסתדרות, והוא מקיים אותה. יש לו הפרה שמה שהוא עשה הפועלים החדשים עדיין לא עשו, ולא כל אחד מהם יעשה. נער עובד הנכנס לעבוד בקואופרטיב איננו יודע זאת. אני גם מסופק אם חבר צעיר בקיבוץ יודע את ערך החבר הותיק. להערכה נכונה לא תמיד זוכים להגיע גם בין חברים הנמצאים במצב שזה, ועל אחת כמה וכמה בין חברים הנתונים בתנאים לא שווים. אנו יודעים שבחוגי הנוער מרובה הביקורת על כל הנעשה בהסתדרות. קל להטיף לתביעות גדולות על ידי הצלפת החוטא. מאוירה פזאת בא נער עם יחס מסוים לקואופרטיב; בתוך הקואופרטיב אין הוא מוצא אוירה של חברות טובה, הוא מתחיל להסתכל בשלילה על כל הנעשה בו, ואין מי שיגלה לו את המאור שביצירה. ולכן אני אומר: גם מרפזו הקואופרציה וגם מרפזו הנוער העובד חייבים לשקוד על תיקון המצב.

אב תש"א.

איגרת לבוחרים

חברים, פועלי ארץ־ישראל! תרשו לי לומר לכם מלים אחדות בכתב. אילו היה הדבר תלוי ברצוני הייתי מכתת את רגלי מאסיפה לאסיפה והייתי מסביר לכל פועל ופועלת, לכל חייל, לכל נער ונערה שזכו להיכנס למשפחת העובדים מה חשיבותן של הבחירות הללו.

על מה אתם נקראים להצביע? על „שלטון“?

מה מצחיקה מלה זו בתנועתנו. „שלטון“ של יוסף אהרונוביץ, „שלטון“ של משה בילינסון, „שלטון“ של חיים ארלוזורוב, „שלטון“ של דוב הוז, „שלטון“ של חבריהם, הנושאים על גבם את המשא, אשר אתם עומסים עליהם, בוקר וערב, עד פלות הפוחות.

שלטון? אם יש בקרב ציבור העובדים מבקשי שררה ושלטון — אין לנו חפץ בהם, ויהיה השלט אשר יהיה! רשאים אתם למחוק אותם מפל רשימה שהיא. לא על „שלטון“ נקראים אנו להצביע, כי אם על דרך.

הפונים אליכם בבשורת „כיבוש השלטון“ אינם אומרים לכם איככה עשה הפועל בארץ את כל החיל אשר עשה. הם מצביעים על סבלותיכם, על פצעיכם, על אבני-הנגף אשר בדרפכם, ואמרים: הכל בשל הדרך הארוכה, הכל בשל מורי-הדרך המתעים. הם אומרים: יש אתנו דרך קלה יותר, קצרה יותר, הנה היא בנינו.

ואני אומר לכם: הדרך הזאת אשר בה הלכתם מיום עלות החלוצ הראשון בעליה השניה, היא הדרך. היא אשר עשתה מן העולה הפודד, מן הפליט היתום, כלל עובדים איתן. היא אשר בנתה את בית ההסתדרות, אשר שום אויב מבחוץ לא יוכל לה, ותקעה יתד נאמנה לתקנת ישראל. היא אשר כבשה לפועל היהודי פנינה דלה שבאסיה את כיבושיו הגדולים, והיא אשר הובילה אותו לקראת ההישגים הנאדרים של התישבות חלוצית ועזרה הדדית, אשר אין שום תנועת פועלים בעולם יודעת דוגמתן. היא אשר השרישה את הפועל בקרקע תרבות עמו, והיא אשר הטילה על עצמה את קליטת העולים, והיא שהקימה בארץ מצודת-עוז להיאבקת על חירותנו וגאולתנו.

אומרים לכם: אותה המפלגה שסללה את הדרך הזאת פושלת היא וכל מום בה ובאנשיה. וכל „אופוזיציה“ המבקשת קולות מכריזו על עצמה כי היא פלילת השלימות וכל טוב צפון בה.

ואני אומר לכם, פאחד השותפים לחטאיה ולכשלונותיה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל: אין אנחנו קלי-דעת לומר: לא טעינו ולא חטאנו. אך לא הביקורת הזעומה המתנשאת „לכבוש את השלטון“, לא היא תשפטנו משפט אמת. יבוא בעל החשבונות ויחשב את חשבוננו לחובה ולזכות. חשבון גדול הוא.

מפלגת פועלי ארץ־ישראל רשאית לומר לכלל פועלי ארץ־ישראל: עצמכם ובשרכם אני, לא התבדלתי ולא התגדרתי מכם. צדקתי — צדקתכם, וגם חובתי — חובתכם. ורק הצדיקים בעיניהם זוקפים עלי כל גנאי — אם אמיתי ואם בדוי — ונוטלים לעצמם את כל השבת.

לתקן? יש ויש. העמלים עם הציבור הם הדורשים ביותר לתקן ולתקן, כל יום תמיד. ולנאי שיצמחו וירבו הכוחות המתכוונים באמת לתקן. אך האם נבטח במתהללים פי הם הפל יכולים? הנאמין בששים לקטרג פי הם היודעים לתקן?

דרך הפועל לשחרורו, דרך הפועל לגאולת עמו — אינה מישור חלק, ובקול ענות תרועה של מתרוננים ומתנפחים איננה נכבשת. והתבדלות ופיצולים והתנשאות על פלל העובדים — מרחיקים מנצחון. הפרתי את דרך הפילוגים בתנועת הפועלים וראיתי מה צפון בהם לפועל ולאומה. ועודני מחזיק בתומתי, פי אחדות הפועלים דרושה לא רק ליום חג ומועד, ויש לספח אותה פשאיפה חיה בלב ובמעשה, בכל ימות השנה.

פסליו תש"ב.

לאן פנינו?

(בכינוס חברים באפיקים, ר' בחשון תש"ג)

אינני מיצג שום מוסד ושום גוף ציבורי ושום אדם חוץ ממני, אינני אלא שליח מצפוני. אינני להוט אחרי מסירת הודעות אישיות ברבים, אך למען האמת ולמען האחריות אנוס אני לומר, שזה כמה אינני רואה עצמי חבר למרכז המפלגה ולא לועד הפועל של ההסתדרות ולא לשאר מוסדות. אפשר לטעון פנגדי שפרקתי עול ושאני מסרב למלא את חובתי. אפשר להתנצלותי אומר, שאין בי הפוח למלא את חובתי. הנה רוגשים עתה מסביב לפסק־דין של משפט המפלגה שביטל מנדטים. מי הוא בית־הדין אשר דן אותי ונטל ממני את המנדט? ימים רבים הייתי מקבל מנדט מטעם מפלגה מאוחדת. גם המנדט שקיבלתי לויעדה האחרונה, מכפרת, לא היה שונה. והנה אני נדרש עתה להיות נציג של מפלגה מסולגת. אינני רוצה בכך.

ואינני מסוגל ליצג מפלגה מפולגת. אם יש בי סגולות לשירות הציבור הן ההיפך מן. ואפילו את בושתי־הפנים שבמצב זה איני יכול לשאת. ממי עלי לתבוע את בירור ענין המנדט שלי?

תסלחו לי את דרך הדיבור האישי הזה. השאלה איננה של גורל פרט. אך המדבר בזה אליכם רואה עצמו כמי שנסתחף שדחו, השדה המשותף של פולנו, שהייתי שותף לחרישתו ולזריעתו, ועתה נסתחף.

יהיה פסק־הדין של ההיסטוריה על מפעלנו הארץ־ישראלי אשר יהיה — אדם כמוני אין מלפניו חרטה על הדרך שבחר בה. לא על נקלה ניתנה לי הארץ. לא זכיתי בה מן ההפקר. הגעתי אליה מתוך הכרעה, מתוך הכרעת־חיים. עצם הליכתי לארץ היה בה יותר מן ההכרעה מאשר בכל ההכרעות הגדולות והקשות שהוטלו עלי לאחר כך. והארץ לא הכזיבה. היא העניקה מנת יסורים ואושר ביד נדיבה. מה שעלה בחלקנו לחיות ולפעול מאז צעדינו הראשונים, — אשר גישושים ונדאות פנימית היו מעורבים בהם — אושר הוא אשר רק מעטים בעמנו נתברכו בו. ואילו הייתי נוטה להסתפק בחלומות שהיו ל"יש" — המשק הפורח, העליה שנשתרשה, השפה שבפינו, הבסיס שהוקם לעליות באות — יכולתי להסיח את הדעת מכל מיני פגעים ולומר: יש לנו רב. אך לא הסתפקתי בכך. ועתה אני קורא על עצמי את פסוקו של פרישמן: היה אחד אשר הפריז על חלומות נידחים.

האמנתי בפועל הארץ־ישראלי. האמנתי כי תנועת הפועלים הארץ־ישראלית לגדולות נוצרה. דוקא משום שהייתי בנעורי בין פועלים, שהכרתי תנועות ומפלגות והכרתי הנהגות, והכרתי אותם לא מתוך קריאה כי אם מתוך ראייה התבוננות מקרוב, בבתי־מלאכה ובבתי־חרושת, ברשות היחיד וברשות הרבים, לא הייתי נתון לאותה אידיאליזציה המצויה כל כך בקרב הנוער היהודי. ראיתי פועלים ותנועותיהם כמות שהם, על שאיפותיהם דרכיהם ומומיהם. והיה לי יסוד לקוות שגורלנו יהיה אחר. גם הבעיות המיוחדות שגורל עמנו הציג לפנינו, התפקידים המיוחדים שהטיל עלינו, תפקידי בנין ותקומת־עם, וגם המורשה הרוחנית אשר מתוכה צמחנו והחומר האנושי אשר ממנו קורצנו — כל אלה בישרו לנו את בואו של הטיפוס האנושי המיוחד, של הפועל הארץ־ישראלי.

ומאז העליה השניה ועד היום הן נגלה עלינו הטיפוס האנושי הזה,

המחונן בהברות רבה, אך לא בעדריות; המקבל עליו באהבה עול מצוות, אך מוקיר מפל את חירותו הרוחנית; השותף למאורעות עולם מפלי לנתר על עצמאותו הרעיונית, הנובעת מתוך הניתו המיוחדת. ועל יסוד הצמיחה האנושית הזאת ועל יסוד הערכים הרוחניים אשר יצרנו מאז ועד היום, הן מותר היה לאדם כפומי להאמין שתנועתנו חוננה בחושה עיקר, בחוש ההבחנה בין העיקר לטפל, ולפיכך יש בה כדי להתגבר על קליפות, שיחידים וגם תנועות נפלו להן קרבן, ולפיכך גובר בה היסוד המאחד ומצרף על יסודות השבטיות והסיעתיות, המפרידים והמעלים סיגים.

הנה אני רואה את עצמי, את עצמנו, כאותו שתדלן יהודי אשר לפי האגדה הוביל דורון אל המלך ארגו מלא מטילי-זהב, ובך-לילה נתחלף לו הזהב שבארגו בצרורות ואשפה. בתום לפי האסנתי פי שמורים אתנו מטילי-זהב של ערכי בנין לאדם מישראל, ואולי גם לאדם בכלל. עתה אני שואל: „הזאת נעמי?” אין זה ענין של חילוקי השקפות ודעות. הן דמויות-אדם נגרעות לעינינו, הן יחסי-אדם משתבשים בקרבנו.

מבקש אני למסור לכם את החרדה הממלאה אותי לגורל תנועתנו, לדמותה. אין זו שאלה של מחלוקת וסיעתיות וגושינות ופלגנות. הללו אינם בעיני אלא סימפטומים למחלה קשה אשר לא ניצלנו ממנה.

האל תבטחו בהישגים, בנכסים, במוסדות, במפעלים. לא אלה הם העיקר. היו ימים שאדם שהיה יוצא מ„תחום המושב” היהודי שפרוסייה הצארית והיה בא למערב ורואה את בתי-הפועלים, את היוניונים, את הקואר-פרטיבים, את מערכות העתונים, ורחב לבו. רחב ולא פחד: הן אלה צעדים מאוששים לקראת המחר. הן אלה פיבושים נדאיים, הישגים בלי-מוטו. הם התמוטטו. הם לא עמדו בפני רוח רעה. אכן, למד הדור האחרון מה ששכחו קודמיו, בבטחונם המופרז ובקלות-דעתם, פי נכסי-חומר ונכסי-ארגון אינם נכסי צאן ברזל, וכי פיבושי-אדם והישגי-אדם טעונים התערות מתמדת ברוח האדם.

ולפיכך פשאני בא למקומות הברוכים, אשר כל אמה שבהם מספרת על הישגים התקדמות וגידול היכולת — אין שמחתי שלמה ואין בטחוני איתן. ולא רק מפני שעוד יש רומל בעולם ועוד יש היטלר בעולם, וכל עוד הוא ושכמותו קיימים אין אתה יכול לבטוח בשום בנין, וגם פנים מאירות

של תינוק מעוררים בך חרדה לגורלו. אלא גם משום שאינני רואה באדם שלנו, יוצר המשקים האלה, את הפוח הנפשי לעמוד בפני רוחות רעות, העשויות לפרק כל בני־אמת.

נפל דבר בינינו, ואיני יודע למי הפוח לפרוש את ריעת מה שקרה לנו. כמה פעמים זעקתי מנהמת לבי. עשיתי עצמי איש־ריב לחברים וידידים. אינני איש־ריב לצורת החיים של הקיבוץ והקבוצה המושב וגם לא של הקיבוץ הארצי. אינני איש־ריב למפעלם ההתישבותי. אך איש־ריב אני, ללא השלמה, לגבי אותו דבר אשר נפל בקרבנו. אין עתה שטח אחד של חיים, לא בצייבור ולא בחיי הנפש של החברה־הפרט, אשר לא נפגע.

בצייבורנו נאבקו תמיד שתי מגמות: ליפוד ובדילות. והיו ימים שידה של ההתלכדות היתה על העליונה, ובכוחה עשינו את החיל הרב. והנה חזר עלינו גלגל ההתבדלות והפירוד. אין הענין מתחיל בסיעות ואינו נגמר בסיעות. נצחון מגמת הפירוד משמיטה מידי הפועל את יעודו ההיסטורי ואת מעמדו בעמו. כמה הרבו אצלנו לצטט את ברנר: „מקור האיחוד הוא בתקוה לספינות באות, מקור הפירוד — בראיית היוצאות“. והנה עתה אפשר לדבר גבוהה גבוהה על התכוננות לקראת ספינות באות ואותה שעה לנוסף את חרבה־הפירוד.

אינני אלא מציין את התופעה. אינני יודע תרופה, ואף אינני מחפש אשמים. יש תופעות שהכל שותפים להן. יש שותפים אקטיביים ויש פאסיביים, יש שחותרים לכך מרצון ויש מקבלים ונכנעים. אך העובדה קיימת, והיא מוציאה בני־אדם מסביבתם הטבעית וכופה עליהם קואליציות של שקר וזיווגים לא כשרים ולא טבעיים. והיא הופכת זה־ב־אדם לא־שפה. כמה שנים אנו עומדים כבר בלבה־המערכה. כל שאלת ארץ־ישראל, כל שאלת קיומנו פעם הועמדה מחדש לדיון, ולדיון אכזרי, בפני בית־דין של עולם. הרצל היה מפלל „לעולם של דיינים“. והנה אנו נשפטים עתה כל יום בבית־דינו של היטלר, ולכשיבוא הרגע המאושר נבוא לפני בית־דינם של צ'רצ'יל ורוזבלט וסטאלין, אשר לנצחונם אנו מתפללים. והנה אנו פה מוקפים: רומל מצד אחד, ספר לבן מצד שני, המשפט העולמי מצד שלישי. וכל זה אינו כבשן מספיק לנו שנצא ממנו מצורפים ומאוחדים. וחוששני, שאם יקרה האיום ביותר ורומל יעמוד לא במקום שהוא עומד עתה פי אם

קרוב יותר — שום דבר לא ישתנה אצלנו. האין זאת אומרת, פי נפגע משהו בעצם הלב, במרכז הנפש. פגם שאין לו תקנה?

במה אנחנו עוסקים? בשאלת „סיעות“. בהיסח-הדעת, מבלי שנשאלנו. זכינו להיות חברים במפלגה חדשה, במפלגת-סיעות. ונמצאה הצדקה: יש כמה פגמים בקרבנו, לפיכך נוצרו הסיעות. ושמעתי שגם שוללי משטר הסיעות מוצאים יסוד לקיומן: הן יש כמה פגמים בחינו. יש שחיתות, יש חטאי מנגנון, לפיכך באו לעולמנו סיעות שכונתן לתקן. אדרבא, תקנו אתם את הפגמים ותראו כי תבוטלנה הסיעות! אך האם קיום הסיעות מסייע לתיקון או מונע תיקון?

אכן, לא עובדה הפגמים והחטאים היא המפחידה, אלא חוסר מאמצים מצד הציבור לעקור את הפגמים והחטאים. ושחיתות הפרט נעשית שחיתות הציבור. מדוע אין הציבור נלחם לעקירת הפגמים? מפני שהוא נתקל ב„חוקות“ שונות ואינטרסים משוריינים, של גופים תקיפים, של „מכונות“ ציבוריות, אשר „לא פדאי“ או אין פזח להילחם בהם. שחיתות ציבורית פירושה: ויתור הציבור על הגנת הצדק ועל עקירת הרע מתוך פניעה בפני כוחות תקיפים. ואנחנו מכירים תופעות כאלה גם בעולם הקפיטליסטי וגם בתנועת-הפועלים ומכירים את גידוליה מן ה„בוס“ בבית-החרישת ועד ה„בוס“ ביוניון, מן הביורוקרט הישן ועד הקומיסר החדש.

מה מכניס לתוך זה משטר-הסיעות? כל סיעה מבקשת לעקור את הרע, שהוא נמצא, כידוע, פולו בסיעה היריבה, שבה, אך בה, אין מתום. היא עצמה — צדקת גמורה, ולפיכך כשם שהיא חייבת להילחם — למען הצדק — על דחיקת רגלי חברים מן הסיעה היריבה, כך היא חייבת להבטיח מקומות משוריינים לחבריה שלה. לפיכך עיקר דאגתה של סיעה — לאחר כל נאומי הסברה והוקעת פשעיהם של חברים-יריבים — להבטיח לעצמה „עמדות“, ולשם הבטחת „עמדות“ צריך להוליך את המפלגה בדרך „מפתח“. כל שיטות הפילוג לפי האינטרסים, שהוא טבעי בחברה המחולקת למעמדות ומפלגות, מועברות עתה לתוך חיי המפלגה עצמה. לא האדם נשקל, לא ערפו, לא ישרו, לא יכלתו, אלא חשבונות ואינטרסים. ועל כל ה„חוקות“ הקיימות, אשר נגדן יש להילחם, נוספות ה„חוקות“ החדשות של הסיעות. והטוהר והתיקון — מובטחים, כמובן, מאליהם.

וכשם שהסיעות מביאות לידי הבראת הארירה במפלגה ובהסתדרות, כך הן מביאות גם לידי ברית חדשה בין פועלי העיר והכפר. האם לא לכך נשאנו את נפשנו כל הימים? ועכשיו זכינו לכמה בריתות בין הכפר והעיר: „השומר הצעיר” יש לו ליגה משלו; סיעת ההנהגה של הקיבוץ המאוחד פרתה ברית עם סיעה ב' שבת-לאביב, ויש להניח שגם שאר גושים לא יטמנו ידם בצלחת. מה טיבן של אותן הבריתות? האם הן מכניסות את הפועל העירוני למסגרת מאמצים חלוציים יותר? לא, הן הופכות את הפועל העירוני „צד” ביחסים שבין הגושים החלוציים-ההתישבותיים, והן עושות אפלי חלוצים בוני המשק החקלאי „צד” לגבי ענינים שלא אותם הם חיים ולא לעומקם הם יורדים, „צד” לגבי חייו הפנימיים של הארגון המקצועי, „צד” במחלוקות מקומיות, בחיפוכי מנגנון.

דמותה וגורלה של תנועת הפועלים תלויים בהגמוניה של החטיבה החלוצית. הגמוניה זו אין משמעה יחסנות ולא פריביליגיאיות. הגמוניה זו משמעה — היענות אנשי-משק לצרכי כלל-התנועה, קבלת עול ומילוי תפקידים והחדרת התנועה כולה ומוסדותיה ומפעליה ברוח חלוצית. כדי שהגושים החלוציים יהיו ראויים להגמוניה זו הם צריכים להשתחרר מצרות-עין הדדית ומקטנות-מזחין ולהוות חטיבה חלוצית אחידה, המעוררת כבוד אצל כל המוני-העובדים, ברגע שגוש חלוצי אחד פונה לחלק מעובדי העיר למען קבל ממנו תמיכה בהיאבקותו עם חברי-יריביו — הריהו מוכר את בכורתו בנוזיד-עדשים של התנצחות על „שלטון”.

הבריתות הבלתי-קדושות בין אנשי המשק החלוצי ובין הפועלים השכירים אין בהן שום תוכן חלוצי. לא הפועל הבודד נעשה שותף במשהו למפעל החלוצי, לא הוא נתבע להשתתפות ולמאמצים או לראייה סוציאל-ליסטית-חלוצית של המשק בארץ, אלא המפעל החלוצי שבו י בידים שהתנורו מחלוציות. לא המפעל החלוצי גורם לשינוי כלשהו בחייהם של חברי הליגות הסיעות, לא הוא מעלה אותם לאתיקה חדשה, להשתרשות במפעל, לחיי-תרבות אחרים, כי אם הוא נרתם בעגלתם. הוא מוריד את האדם החלוצי, בן-חורין ועצמאי בעולמו הוא, למדרגה של בורג עיוור ב„מכונה” עסקנית, שאינו יודע את תהליכיה ואת תכסיסיה.

רצונכם לדעת מה מן האמת החלוצית יש בבריתות ובסיעות

הללו — תעבירו לעיניכם את פלוני החבר מעין-חרוד ואלמוני מדגניה ופלמוני ממשמר-העמק. לא, אלה אינם בברית; תהומות, פידוע, מפרידות ביניהם, תהומות שבין „מכסימום חלוציות“ ל„מינימום חלוציות“, תהומות שבין שיתוף מקיף יותר לבין שיתוף מקיף פחות, תהומות שבין סוציאליזם מסקני לסוציאליזם לא-מסקני, אך תחת זאת יש לו לכל אחד מהם „נומר מקביל“ בעיר, אם מתוך עוזבי קיבוץ ואם מתוך מי שלא טעם טעם חלוציות — אתו הוא כורת ברית-אחים אמיצה, ללא פרץ וצנחה: אני לדודי ודודי לי.

ואינני חושש לומר, שהצרות שלנו מקורן לא במחלוקת התל-אביבית. כהנה וכהנה יקרו בתנועות המוניות, ואם הלב לא נפגע אפשר להתגבר עליהן. המחלוקת התל-אביבית נעשתה מסוכנת לתנועה בגלל השידוך המשונה, שידוך לא מאהבה אלא מחשבון, שבין אנשי קיבוץ ואנשי אופר-זיציה מנגננות. ימים רבים היו אנשים העומדים עתה בראש סיעה נעלבים ומתמרמרים על שמיחסים להם פגנה של שידוך פזו. וסופו של דבר — קם ניהי.

צרת-המפלגה מתחילה בו בגע שהתנועה הקיבוצית, אשר תחילה הרגישה את אחדותה המהותית, התחילה מתפוררת מבפנים ואבדה לה הרגשת חברותה ואחדותה, והתחילה מציגה לעצמה מטרות היוצאות מתחומי המפעל הקיבוצי.

מגמת איחוד התנועה הקיבוצית יש לה כמה וכמה נימוקים. יודע אני כי מי שאיננו רוצה באיחוד — איננו רוצה לשמוע גם את הנימוקים. הנימוקים הראשונים בשבילי הם נימוקי המפעל הקיבוצי עצמו. אילמלא היו גורמים צדדיים מערפלים את ההכרה הקיבוצית היתה נשמעת שועת התנועה הקיבוצית לאיחוד מתוך צורך-התנופה שלה. פי המפעל הקיבוצי זקוק להסתייעות הדדית ולתנופה חלוצית, לא לפי המוצא של תנועת הנוער, ולא לפי הגושפנקה האידיאולוגית, ולא לפי האורגניזציה הפוליטית. ואילו היתה מחשבתנו בתונה לא ל„שלי“ ו„שלך“, פי אם לעצם המפעל — אי אפשר היה שלא נרגיש בכך. ביקרתי השבוע בתערוכת התעשייה וראיתי מה שעשו יהודים פליטי גלות — מעשים חלוציים לכבוד ולתפארת. ריפונו של מוח יהודי, של מרץ יהודי, של עקשנות יהודית, של העזה יהודית. הם

סטרו על פניהם של כמה וכמה „מומחים“, היודעים תמיד להינבא מה אי אפשר לעשות בארץ־ישראל. הם הזיזו את יכולת הקליטה של הארץ כמה זיזות ניכרות. ובזוּת־על שנעדר שם מקומה של ההסתדרות והתנועה הקיבוצית. איני יודע מי גזר על כך, מי זה מצא בחכמתו שטוב לה להסתדרות להינזר מתערוכה זו, אבל כחבר ההסתדרות הרגשתי שגם עלי חלק מן האחריות והבושה. וכשראיתי מה שעשו יהודים בודדים, פליט־גלות, חזרתי שוב למחשבתי מאז: מה היתה התנועה הקיבוצית המאוחדת יכולה לעשות בשביל התעשייה ובשביל משיכת אלפי אנשי מלאכה וחרושת ליצירה קיבוצית? ש. לביא היה הראשון שהכריז על רעיון משונה זה של מלאכה וחרושת בקיבוץ, בשעה שהכל היה כל כך רחוק מזה. הקיבוץ המאוחד חרת סיסמה זו על דגלו — פל הזכויות להם. אך מדוע עמידתנו בתעשייה עודנה כל כך דלה, גם לאחר המפעלים הבודדים שהצליחו?

הנימוקים שלובים. נימוקי המפעל הקיבוצי ונימוקי כלל־ההסתדרות ונימוקי כלל־המפלגה עולים בקנה אחד. אך מה בצע בנימוקים אלה? יש נימוק אחד השקול כנגד פולם, והוא לבדו דיו לעשות את חלום איחוד התנועה הקיבוצית להויה ריקה, ולא רק להיום, כי אם גם למחר (הן רבים הם המבטיחים לנו את האיחוד, אלא לאחר זמן) ולאחרית הימים: הפוליציה טי־ציה של התנועה הקיבוצית. ופוליציוציה זו מטבעה שוללת את האיחוד הקיבוצי, והיא גם סותרת את קיומה של המפלגה.

לא ההשקפות האידיאולוגיות של חברי המשקים, כי אם ההתגבשות הפוליטית שחלה בגופים התישבתיים, והמגמה לעשות את הגופים הללו לגופים פוליטיים — היא שעושה לאל כל תקוה לאיחוד קיבוצי. לך הוכח ל„השומר הצעיר“ כי אין כל ניגוד קיבוצי בין מפעלו לבין מפעל חבר הקבוצות, אם הוא נעשה נושא אינטרסים פוליטיים מסוימים, ומפעלו המשקי והחברתי הנהו פלי־שרת לאותם אינטרסים, כשהקיבוץ הארצי נהפך — לאחר שהיה מכחיש במשך שנים — למפלגה פוליטית המזוינת בחברות אוטומטית ובכלים משקיים, אשר תפקידם לעזור בבחירות וברכישת עמדות ובחתימה ל„כיבוש השלטון“.

היו ימים וכולנו היינו מאוחדים בשלילת עצם הפוליציוציה של גדוד העבודה (מלבד זה ששללנו את תהליכי ההשמאלה שבו), וב„קונטרס“ מאז

תמצאו על כך חומר מענין. אין זה ענין הנוגע רק למפלגת פועלי ארץ-ישראל, הוא נוגע לעתידו של מפעלנו ההתישבותי, והוא נוקב לעומקי שאלת משטר-חיים סוציאליסטי.

במרכזו של משטר סוציאליסטי עומדת שאלת האדם בחברה. החברה הקיימת, הקפיטליסטית, האנרכית ביסודה, מבטיחה לפרט „חופש“ ופוטרת עצמה מכל אחריות למחיתו. הגידול הבלתי-פוסק של פוחות היצור, השגשוג של הטכניקה, התרחבות דרכי התחבורה העולמית — עושים יותר ויותר את פדור-הארץ לחטיבה משקית אחת, והם פוסים על החברה האנושית פולה דרכי-יצור וחלוקת תפקידים כלכליים. מלחמות-העולם רק החישו את התהליכים האלה, שפולנו נתונים בתוכם. הטולקטיביזציה של העולם גוברת והולכת. החברה הסוציאליסטית אינה מפקיעה עצמה מאחריות למחיתו של הפרט, אך היא גם אינה מפקיעה את הפרט מחובתו לשרת במפעל היצור. האדם, כל אדם, נעשה בורג במכונת היצור. הוא חייב להישמע ל„סידור-העבודה“. אך האם יהפך לבורג גם בשאר שטחי-החיים? היהפך „סידור-העבודה“ גם לרגלמנטציה של הליכות חיים ופעילות רוחנית וחברתית? התיהפך הנהלת המשק לשלטון אדם באדם? התצווה החברה החדשה גם על אמונות ודעות?

כל נביאי הסוציאליזם התנבאו לחירות האדם. לביטול שלטון אדם באדם. שומה עליו לחפש צורות-חיים אשר תקיימנה את מכסימום ההבטחות. הפרדה גמורה בין הסמכות הכלכלית של החברה לבין שאר סמכויותיה הוא תנאי לכך. לכמה תחומי-חיים נתון אדם בימינו? הוא עובד במפעל משקי מסוים ומקבל את מרותה של הנהלת המשק. פיצרון הוא חבר לאיגוד מקצועי, כצרכן הוא משתתף באיגוד צרכני, בענייני תרבות הוא חבר לאגודה תרבותית, אם הוא דתי הוא שייך לכנסיה של מאמינים, אם יש לו זיקה לאמנות, הרי הוא שייך לחוג של יוצרי-אמנות או נהינאי-אמנות, כבן-עיר יש לו מרות של העיריה, כבן-מדינה יש לו מרות המדינה וכדו. באה מרות אחת וכיפה עליו את רצונה בניגוד לרצונו, הרי הוא מוצא נוחם או הקלה בתחום שני, שבו הולמת המרות את מאניו. ושוו בנפשכם גורלו של אדם כשכל המרויות מתחברות למרות אחת המקיפה הפל וקובעת הכל. לאן יברח אדם מאימת המרות הפוללת, האופפת אותו מכל צד

ואיננה נרתעת מהחדיר עצמה לכל נקבוביות הנפש? והן היו ימים שידענו כי השקפות דעות וצמדה מדינית והתאגדות חברתית הן מקניניו היקרים ביותר של הפרט, וכל הנוגע בהן נוגע בצפור הנפש.

החברה הקיבוצית היא חברה מיוחדת במינה. היא נותנת לאדם משק ובית, חברה, בטחון־קיום, חינוך לילדיו, וכמה דברים אשר אינם ניתנים על נקלה להגדרה. עתה באים להעמיס עליה גם מדיניות מחייבת ואידיאולוגיה מחייבת, עושים אותה למפלגה ולכנסיה כאחת. והן עדיין אנו עומדים בראשית. טרם גדלו ילדים. טרם השמיעו קולם. והן כיום הזה כבר רבים שוקעים באדישות ומשאירים את „הענינים הללו“ לאחרים, — ל„מנהיגים“, ורבים פורשים הצדה מתוך אי־הסכמה חשאית. והן אין הקבוצה מתכוונת להישאר פת סגורה. הן אנחנו מוכרחים להיות רבים־רבים, ואפילו מיליונים. מה תהיה דמות־החיים שלנו, מה תהיה דמות־האדם בחברה זו?

לא מקרה הוא שתנועת הפועלים החפשית מטפחת ענפים עצמאיים ומקבילים — מקצועי, קואופרטיבי, מדיני, תרבותי — אף על פי שכל הענפים יונקים זה מזה. כמה היו מתמרמרים פועלים סוציאליסטיים בארצות הקתוליות — בבלגיה, למשל — על שהכנסיה הקתולית משתמשת בעזרה החמרית הרבה שהיא מגישה לפועלים להשליט עליהם את מדיניותה. גם כאן בארץ, לפני היות ועידת חיפה, שללנו את מגמתן של המפלגות לעשות את היצירות המשקיות לקנינן. וכך אני שולל עתה את הפיכת הבריתות הכלכליות־התישבותיות למפלגות פוליטיות או אידיאולוגיות ואת התנשאותן לשים יד על עולמו הרוחני של החבר, על זכויותיו המדיניות ועל חירותו המצפונית. נשמור על התחומים!

איחוד התנועה הקיבוצית, אשר מטבעו אי אפשר לו שיזדהה עם איזו פת אידיאולוגית, וממילא יש בו כדי להבטיח מרחב למגמות מדיניות ורוחניות, הוא בעיני איפוא לא פאליאטיב, ולא צורך השעה דוקא מתוך „חשבון מפלגתי“, כי אם דרך הנובעת מפנימיותו של המפעל הקיבוצי.

אפשר היה יותר קל להשלים עם התפלגות תנועתנו לסיעות, אילו מצאנו שקיים קו רעיוני ברור, שלפיו בני־אדם מתחברים זה לזה ונפרדים זה מזה. גם אז היה זה מכאיב, אך לא כל כך מבייש. אך כשם שלא הקו החלוצי הוא התחום בין סיעות כך לא הקו הרעיוני הוא הקובע.

איני אומר שאין בינינו הלכידעות שונים ואין ניגודי-השקפות. אך מתי לא היו? וכלום יתכן שבעולם כל כך אומלל ומבולבל ומסוכסך ימלט הדור ממהומה ומבוכה רעיונית ומחילוקי-דעות, בין בענינים שביסוד בין בענינים שבעליית-גג?

לפני זמן-מה בא לידי מאמר של חבר. אני מכירו כשלוש עשרות שנים ויודע שהוא שוחר-טוב. והנה הוא כותב לתומו, שאמנם נשקפה סכנה גדולה לקיומה של מפלגת פועלי ארץ-ישראל, אלא שהיא חלפה. ובשל מה היתה הסכנה? בשל היחס להסכם היטלר-סטאלין. ואני לא ידעתי כלל כי בגלל אי-הסכמה להסכם זה נדונו פועלי ארץ-ישראל לפילוג. אין לנו אלא להודות להיטלר שבהפירו את ההסכם הצילנו ממחלוקת זו.

אין מחסור, כמובן, במאמצים להמציא „ביסוסים“ אידיאולוגיים לחוקיות הפירוד. ובעלי הביסוסים, פרגיל בענין זה, על פי רוב „ממרחק יביאו לחמם“. מה שם פך, אף אצלנו פך. אלא שבעצם התלקחות המריבה והגשת עצים למדורה נתפנס מרכז המפלגה ולאחר כמה דיונים עניינים קיבל (כפי שסופר לי, כמעט פה אחד) סעיפי תכנית בשאלות סוציאליס-טיות עקרוניות ובשאלות ציוניות מדיניות, בצורת „המצע“ לועידת ההסתדרות. היכן היה הקו המפריד?

וכשארין ויכוח רעיוני יש „טענות“, ובזמן האחרון, פפי ששמעתי, מעסיקים הרבה בזה את ציבורנו וגורפים טענות על טענות. יתכן כי יסוד מספיק הן לקיים מחלוקת, כי את מי אין „טענות“? אפשר שגם אתי? שגן.

אלא שאדם שאין סיעה בכיסו למה יעסיק את הציבור בכך? יש שהזרקור היופוחי שלנו נופל על „ההנהגה“: המפלגה נתונה עתה במצב כזה בשל „ההנהגה“. לעולם אינה מקרעת ואף איננה מקיימת את החלטות התנועה. איני מספק שמה שקוראים „הנהגה“ (איני יודע בדיוק מי היא) יש לה חלקה שלה במצב הדברים שנשתבש. ואף אני מוכן להיות קטיגור לה, אך לא באוירה של סיעות, שבה עוסקים באישיותם של חברים רק כדי לעשותם מפלצת בעיני תינוקות של בית רבן.

אם הפננה היא להחליף את ההנהגה הקיימת באחרת — מדוע לא יאמרו הדברים באופן ברור, ומדוע לא יגישו לציבור את רשימת האנשים אשר יבואו במקומם? אם יש אנשים אשר הציבור סבור כי תש פוחם.

רשאי הוא לומר להם, גם לאחר ששירתו אותו באמונה ימים רבים: „פנו דרך“. יש חוקים בחיים הציבוריים, אפשר הם אכזריים לפרט, אבל הכרחיים. לא נעשה מהנהגת עניני הציבור ענין של „חזקה“.

אך מענינת אותי שאלה אחרת, אם אפשר לומר, ביאגרסית! מאימתי נעשו אנשים, שיצאו ובאו לפנינו וניהלו את מלחמותינו ובנו את בנינו, מאימתי נעשו נטולי אומץ-לב ועוז-מחשבה וחסרי פוֹחַ-הכרעה? האם לא מן הראוי למצוא את התאריכים?

והן לא רחוקים הימים שהמפלגה ידעה לקבל הכרעות חשובות מאד. הן עוד בשנת יסודה של המפלגה היה לנו ויפוח פוליטי גדול בשאלת המשטר המדיני. הימים ימי דיבורים על „מועצה מחוקקת“. והיו חילוקי דעות בין ארלוזורוב לביני, ביני לבין בן-גוריון. מה עשתה המפלגה? פינסה מועצה מיוחדת לשאלה זו, המועצה דנה והחליטה וקבעה את שיטתה המדינית, והחברים המתנכחים קיבלו עליהם את הדין ופעלו לפי אותה שיטה שקבעה המפלגה.

וגם בשנה השניה לקיום המפלגה היה עליה להחליט בענין גדול — והחליטה. שנים רבות ארך ויפוח בהסתדרות מסביב ל„ניר“. אדם יקר כאליעזר יפה ראה סכנה בהקמת „חברת התישבות עובדים“, בעלת מרות על חבריה ועומדת תחת השפעת ה„עיר“ — וההתנגדות הזאת שנתמכה על ידי המושבים עיכבה את הקמת „ניר“ כפעם בפעם (לא זילולתי מעולם בחששותיו של אליעזר יפה, אך אני חושב גם עתה, כמו שחשבתי אז, שהוא החטיא את הכתובת). עם הקמת מפלגת פועלי ארץ-ישראל ניטל העוקץ מכמה חששות (ובינתיים קוצץ התפקיד החברתי של „ניר“). אך אז שלל יוסף אהרונוביץ את התכניות הפיננסיות החדשות שהיו קשורות ב„ניר“. וגם שלילה זו גרמה עיפוב רב. מה עשתה המפלגה? העמידה את השאלה לדיון בוועידה, הועידה החליטה, והמפעל, אשר לא מעטים שללו אותו, ורבים לא האמינו בו, הוקם.

ושוב היתה שאלה שתבעה הכרעה: הספם-עבודה עם רביוזניסטים. שאלה שזיעזעה את התנועה כולה. לפני כך לא היינו מעולם מחולקים כמו בשאלה זו. באה המפלגה והכריעה. וכיצד הכריעה? לא בצורה הרגילה. „עד המלך יבוא הדבר“. אמרו: רפרנדום, והלכנו לרפרנדום. נפלנו במשאל

וקיבלנו עלינו את הדין. אינני חוזר בי מעמדתי אז, ואני חושב גם היום שדחיית ההסכם היתה שגויה, מס' לקוצר-ראיה של ציפור. אני סבור, שאילו קיים אז ההסכם היה פיוס הזה גם כוחה של ההסתדרות גדול יותר והיינו קרובים יותר לאחדות כלל הפועלים.

אני סבור גם פיוס שבמלחמה נגד סכנות פאשיסטיות אין עושים הרבה בצעקות „להשמיד עד חרמה”. אני ושכמותי קיבלנו עלינו את הדין של מדיניות בלתי-נבונה מתוך חרדה לאחדות התנועה.

ואחר כך היה בקרבנו שוב ויפוח גדול ונוקב: מה מותר ומה אסור במלחמה עם הרביזיוניזם. שכמותי יכלו להרפין ראש בפני שיטה בלתי-נבונה, אך לא השלמנו עם שיטה לא הוגנת, עם הכנסת האגרף כפוסק לחיינו הציבוריים. היו לנו ויכוחים קשים, לא בשאלות תכסיס, פי אם בשאלות מצפון, וסוף סוף בא המרפז, ואחריו מועצת-המפלגה, והכריעו הכרעה ששמה קץ ל„דרכי-מלחמה פסולות”. וכשבסניף עירוני חשוב נעשה מעשה בניגוד לקו שקבעה המפלגה, לא נמנע המרפז מגנות את המעשה ולהכריז קבל-עם פי הוא „בניגוד להשקפות המפלגה”.

איני עוסק פה בהיסטוריה. אני רק מעביר בזכרוני עובדות בודדות. מה קרה איפוא לתנועתנו, שהיא, או „ההנהגה” שלה, חדלה להכריע בענינים השנויים בוֹיפּוּחַ? אדרבא, היו אַתּם גיבורים והכריעו פשמפל צד כובלים את ידיכם.

היתה, למשל, ועידת-רחובות. היא ביקשה להכריע. היא קיבלה את עקרון איחוד התנועה הקיבוצית ודרשה מן החברים שיבקשו דרכים להגשימו. והן אַתּם יודעים פּי צד טרחו להגשימו. היא החליטה על איחוד הנוער, והן אַתּם יודעים פּי צד נתקיימה אותה החלטה. אך אַל תחשבו פּי שתים אלה הן החלטות יחידות של ועידת רחובות. כבר הורה לָנִין, פּי אפשר להצביע בידים בעד המלחמה וברגלים נגד. פּך עשתה גם ועידת רחובות. היא החליטה על איחודים, אך היא גם בחרה מרפז לפי מפתח הסיעות. אַתּם, צירי הועידה, שוללי הסיעות, אישרתם או את משטרי הסיעות.

זמן-מה השתתפתי בנסיון להחזיר למפלגה את סמכותה ואת פושר ההכרעה והביצוע. אותה שעה למדתי כמה דברים: למדתי שהחלטות

מזכירות המפלגה במידה שהן חלות אישית על חבר המזכירות יש להן תקוה להתקיים. אך אם הן תלויות בציבור, ובפרט אם הן נוגעות לאיזו סיעה או לאיזה גוש — הריהן פיסות נייר מחוק. אפילו תכנית של שיתוף פעולה (לא יותר!) בין „גורדוניה“ ו„הנוער העובד“, שנדונה והוחלטה בכמה שלבים — לא יצאה לפועל. מספיק שצד אחד יאמר: לא. למדתי שרצון רוב גדול במפלגה שהובע במשאל אינו עומד בפני כוחה של סיעה. אין בכוחה של מפלגה לרסן סיעה בתוכה, אך יש ויש בידי סיעה, בידי כל סיעה, בין שהיא קרויה סיעה בין שאיננה קרויה, לשתק את המפלגה, את פשרה לפעולה, את רצונה, את חייה.

כשאני שואל את עצמי מאימתי נגלה שאין למפלגה כוח הכרעה, אני חוזר לנקודה שנראית עכשיו כמו מלפני המבול: הדיונים על „החלוץ“. זכור הדבר כיצד נתחדדו ענינים בארץ ובגולה בתוך הגושים הישועיים וביחסי הסתדרויות הנוער מסביב לפעולת שליחי ההסתדרות ב„החלוץ“. השליחים ניתן להם יפוי-כוח מטעם ההסתדרות, אבל את ההוראות לפעולתם היו מקבלים ממרפזים שונים, שבפניהם ראו עצמם אחראים אחריות של ממש, ובמקרים של אי-הסכמה ביניהם לבין אותם מרפזים היו נקראים חזרה. אלא פשיטה משהו לקרוא לדברים בשמם היה העלבון בוקע עד לב השמים. סוף סוף נכנס מרפז המפלגה לדון בדבר, והיו לא מעט דיונים, אך לא הגיע להכרעה. את הויכוח סיים למעשה היטלר. מדוע לא הכריע המרפז? מפני שדוקא אותם החברים הטוענים בלי הרף: הכרעה, הכרעה, כשראו שההכרעה אם תפול לא תהיה בהתאם לרצונם, התחילו צועקים שאין למפלגה סמכות מוסרית לדון על עניני „החלוץ“. ואפילו קראתי איגרת אפוסטולית לכל התפוצות שהכריזה על עיקרון חדש זה, שלוחה מאת אדם ששימש אותה שעה בתפקיד חשוב בקנגנון המפלגה.

דוגמה מימים קרובים. דוגמה שבעיני היא נוקבת יותר מכל הענינים השנויים בויכוח. בנעד הפועל של ההסתדרות דנים הרבה בעניני גיוס. על כל פנים זהו הענין החיובי הגדול ביותר שבו עוסקת עתה ההסתדרות (אני אומר זאת בהרגשה מעורבת: עם כל מה שענין הגיוס הוא בעיני הענין המעשי-המרכזי לשעה זו, אני מצטער לראות שתקופה של גיאות במשקים, של ביטול-אבטלה, של עליית ערך הארץ כמרכז חרשתי וכזו, עוברת על

ההסתדרות פולה בלי התבצרות נוספת, בלי פיבושי שטחים חדשים, בלי התפוננות לימים שלאחר המלחמה. אכן, אין ההסתדרות מתעוררת למעשיר תנופה, אלא אם כן יש מי שרוצה בזה מאד מאד ומוכן להיאבק על כך, מי נמי עתה הנענגים ליצירה הסתדרותית דוקא ומי נמי המוכנים להיאבק על כך?). האם ההסתדרות היא שקובעת למעשה את עניני הגיוס בשביל חבריה? האם המפלגה היא שקובעת בשביל חבריה? בימים שעוד הייתי יושב בשיבות המרכז היה יושב עמדי חבר, אדם יקר ודוגל במסקניות ותובע בוקר וערב: הכרעה, הכרעה! והנה הוא לא הספיק לעמדת הרוב בעניני הגיוס. אפשר סבורים אתם שהוא תבע פינוס מועצת המפלגה, ועידה, רפרנדום? לא. הוא הודיע: אני יוצא למועצת הקיבוץ ואביא לפניא את ערעורי, ושם ידונו.

דוגמה קלסית לזכות הכרעה בהסתדרות העניק לנו „השומר הצעיר“. הוא שזתף, כמובן, לכל הדיונים ולכל ההחלטות. אך הן חלות עליו רק פשהוא רוצה בכך. שיטתו היא: בעד המלחמה בהיטלר, בעד חזית שניה. אך בתנאי שאת החזית השניה יעשו האנגלים ושאר אומות העולם, ואנחנו נילחם עם היטלר רק כאן, על אדמתנו, בשום אופן לא במקום אחר. ואני אינני דן כלל וכלל בעצם השאלה, אלא על „הנתינות הכפולה“. הן לגבי „השומר הצעיר“ אין זו הלכה תיאורטית, הן הוא לפי עיקרון זה גם מסדר למעשה את גיוס חבריו ואת חשבוניות הגיוס. ומי יאמר לו מה תעשה? ואם ענין הגיוס נתון להכרעה אחרונה של הגושים — למה לא נאמר הדבר הזה בגלוי ולמה „ההכרעות“ הפיקטיביות במוסדות ההסתדרות והמפלגה, אם לא הן המחייבות?

אכן, המפלגה אינה מכריזה ואף אינה דנה בכמה שאלות חיוניות וכאובות. אכן, המפלגה אף מכשילה את חבריה, שאינה מונעת אותם ממעשיר מדחה, פשהיא נותנת להם לשבת בכל מיני „ליגות“ החותרות תחת המפלגה, בגלוי או בסתר; פשהיא מאפשרת לחברים לשבת על שני פסאות — פסא המפלגה וכסא לנדסמנשפט המבקש להיות למפלגה; פשאיננה מוחה בידי חברים בעלי זכויות על שהם — מבלי להימלך במפלגה — משתפים פעולה עם אציונים ואנטי-ציונים. אך מי שימנה פשלונות פהנה וכהנה הן יודע פי בחזקיד מנעו את המפלגה מלעסוק בכל ענין חיוני שהוא, באשר

העסיקה ועייפה והגיעה בדרישות של „אחוזים” ו„מפתח”, ונזכרו עליה בחברת־האיִים: תעשו רצוננו — מוטב, נלא — אנו יוצאים ברשימה מיוחדת! וחברים באים למפלגה בטענות טובות וצדקות: מדוע אין לה בימה טובה, מדוע אין לה ירחון טוב? והטוענים אינם שואלים את עצמם ממי נמי הם דורשים את דרישותיהם הצדקות. אם החברים אינם חוששים לעיין בדפים ישנים הייתי מפנה אותם לקובץ „בעבודה”, שיצא על ידי ההסתדרות החקלאית בימי המלחמה הקודמת. התנהל שם ויכוח על יחסי ההסתדרות והמפלגות. ואדם נלבב כאליעזר יפה, שעשה הרבה בשביל ההסתדרות החקלאית בגליל, וכשחזר ליהודה פרש והתחיל עושה מטעם „הפועל הצעיר” (אפילו את „גן־הירק” הוציא בשם המפלגה), הגין על המצב הקיים: אַל תהיו קובלים על התחרות המפלגות, אלא תפעל ההסתדרות ותעשה — והפל על מקומו יבוא בשלום. לעומתו טענו חברים, שהמפלגות לא בלבד שהן נכנסות לתחומה של ההסתדרות, אלא שהן אינן ממציאות אנשים לפעולה הסתדרותית. וחוששני שאותו הויכוח קיים עתה בתוך המפלגה. מאין תקום בימה טובה למפלגה אם כל גוש מתבשל בתוך הרוטב שלו וחי באוטארכיה רוחנית משלו. אַנשי הסיעות גילו הרבה טמפרמנט בהתקפות הדדיות, אך האם פיתחו צורך בבירור הדדי, בפעולה רוחנית משותפת?

פדי למנוע טעות. אין אני אויב לבימות השונות הקיימות. אינני בעד צנטרליזציה בעניני רוח. אני עוקב בענין עתונים של כמה משקים במידה שהם מגיעים אלי. ואני מפיר־טובה על כל דבר טוב שאני מוצא בכל מקום. אך אם מותר לאדם חיצוני להביע דעה — אומר: הפגום הוא לא בזה שגושים יש להם פל־מבטא שלהם, אלא שהם כל כך מְמַעְטִים לְהִיֹּת פְּלִי־מְבַטְאֵם. אילו היו בימות הגושים מוקדשות לחיים ולחנינות של חבריהם, לחילופי־דעות חפשיים של חברים, לויכוח פנימי, — היו הן לא רק מספקות צורך חיוני, אלא אף מעוררות ענין אמיתי והפרת־טובה גם אצל קוראים מן החוץ. אך פשהן באות במקום בימות אידיאולוגיות ופוליטיות הן מאבדות הרבה מערכן, ובאופן אוב־קטיבי מונעות התהוות בימה רעיונית מרכזית. מנין תקום הבימה הטובה של המפלגה? הן צריך שיהיה תחילה צורך בה. ואם חברים פעילים, פקוראים וכאחוזי־עט, יכולים לספק את צרכיהם הרוחניים באופן אוטארכי — מי הוא שיקים בשבילם

בימה כלל-מפלגתית או כלל-פועלית? אפשר לדרוש מאדם שישלם מסים לעוד גוף ועוד גוף, אך האם אפשר לדרוש הימנו פיצול נפשי הולך וגדול? אם הגוש ההתישבותי איננו בשבילו רק מפעל-יצירה משקי-חברתי, פי אם גם מרפז אידיאולוגי ופוליטי, שבו הוא מקבל מן המוכן את הניואנס הסוציאליסטי שלו, המבדיל אותו מן הזולת, ואת הניואנס הציוני שלו, המבדיל אותו מן הזולת, — מה הצורך הנפשי שיש לו בבימה כללית ומשותפת לו ולזולת? אם יש לו כל מיני סמינריונים, אשר החותם המיוחד הקרוב לנפשו טבוע עליהם, — מה ענין לו במפעל לימודי משותף עם אחרים, במקום שהוא צריך לחלק את „ההשפעה“ עם עוד מי שהוא, בשעה שכל „מישהו“ הוא, לאמיתו של דבר, זר, אם לא צר ואיב?

ובמצב כזה מה הפלא שהמפלגה כמפלגה חדלה להיות גורם מחנך, ולא רק לגבי נוער סתם, פי אם לגבי חבריה עצמה? ולפי מצב זה כבר מתחדשות גם תיאוריות. כבר שמעתי אומרים: היכן זה כתוב שמפלגה צריכה לחנך נוער? ושמעתי עתה עוד: מי זה אומר שמפלגה צריכה להחליט בכוח הרוב? ואם כן הוא, אזי אני בא ואומר: מי זה אומר שמפלגה צריכה להתקיים? מפלגה שאינה אלא שם קיבוצי למפלגות עוינות זו את זו וצרות זו לזו — למה לה להתקיים?

לקיומה של מפלגה טובה לא די בפרוגרמה טובה, ואפילו בצירוף „היאבקות“ שיש רואים אותה כתנאי לחיים תקינים במפלגה. אין לחיות במפלגה בלי להרגיש כבוד אליה, בלי הרגשת חֲבֵרוּת, וגם בלי יחס של חֲבֵרוּת וכבוד ל„הנהגה“. אם מדברים על אנשי-הנהגה פעל עבריינים, שמשום מה אין מעמידים אותם אל הכותל ואף אין זורקים אותם לאשפתות, הרי שדיבור זה — תהיה פִּנְתַּת הדובר אשר תהיה — עושה את שליחותו (המכוונת לפלוני או לאלמוני) לגבי המפלגה פולה, ושליחות מכרסמת זו נעשית, אם במהירות ואם אט-אט, בהתמדה וביסודיות.

מפלגה יכולה לשאת חילוקי-דעות, „היאבקות“. אך אינה יכולה לשאת מחיצות, אטימות-נפש, מבט עכור. בתנועה מתרקמת ידידות, אך גם במגע קרובים אורבות פרידות והתרחקויות. כך הוא, ואין לקבול. אך פשאתה רואה חברים, בני-לניה, אשר שותפות של שנים רבות שאין ערוך לה מחברת אותם, מביישים את חמדת-עלומיהם; פשאתה רואה פרישתם של

בני־אדם שאינם באים ואומרים: אנו חולקים עליך, הבה נא ונינכחה, או אנחנו קובלים עליך, הבה והגן על עצמך, או דרכינו נפרדות, הנה שלום — אלא פורשים בשתיקה ובקדרות ובהידוק־שינים, — הרי זה מפחיד. הרי זה מעיד כי חרבו מעינות הנפש. הרי זה מעיד כי מקור הניגודים הוא לא בחילוקי־דעות וחיפוש־דרכים, אלא גנוז יותר, חמור יותר, עכור יותר, אולי גם בלתי־מודע לפליגים, מעבר לתחום המוכר והרציונלי.

כך רואה אני עתה את תנועתנו: מבחינת פושר התנופה והביצוע — היא משותקת, מבחינה רוחנית — מעינותיה נחרבים. הנכסים של כלל התנועה חדלו לעורר התלהבות ואהבה (מי עכשו נלהב לשמע „המשפיר“ או קופת־חולים או „סולל־בונה“ או המרכז החקלאי או הועד הפועל של ההסתדרות — תהיינה פעולותיהם אשר תהיינה?) ונכסים חדשים לכלל־התנועה אינם נוצרים, והאווירה הציבורית אינה עשויה לסייע את יצירתם. איש איש ל„אהלו“, איש איש לחשבון גוש.

אין אני אלא מציין את המצב, אינני מחפש במי לתלות את הקולר ואינני עוסק בהיסטוריה. ואשר למצב הקיים אני רואה את פולנו שותפים לו, ואינני מחלק את העולם לפושעים ולצדיקים. אתם, היושבים ממולי, אפשר רואים עצמכם צדיקים גמורים; הן אתם שוללים את משטרה־הסיעות ורוצים בדפולטיזציה של הגושים ובאיחוד הגוער, ואפילו באיחוד קיבוצי, ואף על פי כן אין אתם בעיני פחות שותפים למצב הקיים ממי שמצדיק את משטרה־הסיעות והפירודים. יתר על כן, בעיני אני אחריותכם אתם גדולה ביותר, שכן לא ניסיתם בכל הרצינות לעמוד בפרץ ולמנוע את „ההתפתחות“ האמולה הזאת, וגדולה מזו: אפשר מאד שנקודת ההתהוות של הפרצות בתנועתנו היא בסקטור החלוצי־הבונה של תנועתנו, השקוע פולו עד תום במפעל הבנין, ואין לבו הולך אחרי „דברים בטלים“. טבעי הדבר, שאדם מישראל העולה לארץ ונעשה איש־עבודה ממש, ובפרט שהוא נעשה לא עובד־סתם, כי אם בונה משק ומקים חברה, יאמר: דינו. אני עושה את שלי, במלוא אובי, בתמצית מוחי, ויעשו אחרים את השאר. ודאי יש עוד ענינים נחוצים: יש קרן קימת ויש קרן־יסוד, ויש עליה, ויש מדיניות ציונית, ויש שאלה ערבית, ויש לשון עברית ויש חינוך יהודי בגולה, ויש פועל בעיר, ויש הסתדרות — אך האם מני יִדרש כל זה? לשם כך

קיימים אחרים. על אדמת ישראל ובסביבה של פלחים יהודים נוצרה אותה סטירה נפלאה של יותם בן ירובעל על כל דיקטטורה ועל כל תאנת־שררה: „הלוך הלכו העצים למשוח עליהם מלך, ויאמרו לזית מלכה עלינו. ויאמר להם הזית: הֲחַדְלַתִּי אֶת דְּשֵׁנִי אֲשֶׁר בִּי יִכְבְּדוּ אֱלֹהִים וְאֲנִשִּׁים וְהִלַּכְתִּי לְנוֹעַ עַל הָעֵצִים — — וַיֹּאמֶר הָאֵטֵד — — בּוֹאוּ חֲסוּ בְצַלִּי, וְאִין אֵינְן תֵּצֵא אִשׁ מִן הָאֵטֵד וְתֹאכַל אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן¹. בעומק לבו רואה כל איש־משק את ה„עסקנות“ וה„פוליטיקה“ פּעִינֵנוּ שֶׁל הַעֲסָקָה־הָאֵטֵד. הוּא מוֹכֵן לַחַיּוֹת בְּשִׁלּוּם עִם הָעֲסָקָן, מוֹכֵן אֶפְיָלוּ לַחֲלוֹק לֹ „כְּבוֹד“, לַעֲתִים גַּם לַהֲשַׁתְּחָף בְּצַעֲרוֹ, וּבִלְבָד שֶׁלֹא תִפְגַּע חֲלוֹק־תַּפְקִידִים נֹחַה זֶה שֶׁבִּין הַזֵּית לְבֵין הָאֵטֵד. אֵלֵא שֶׁחֲלוֹק־תַּפְקִידִים נֹחַה זֶה, שְׁאִישֶׁהֶעְבוּדָה אוֹלִי מוֹכֵן לֵה מִבְּלִי לַחֲשֵׁב חֲשֻׁבוֹת רַבִּים, נוֹשֵׂאת בְּקֶרְבָּה סְתִירָה כְּפֹלָה. הִיא סוֹתֶרֶת מִגְּמָה אַחַת שֶׁבִּיסוּד נַפְשׁוֹ שֶׁל הַפּוֹעֵל הָאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵלִי, הִיא סוֹתֶרֶת אֶת הַחֲשׁוֹנֵי הַצִּיּוֹנִי.

הַפּוֹעֵל הָאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵלִי שׁוֹלֵל אֶת חֲלוֹקֶת הָעוֹלָם לְעַמְלֵי־כֶּפֶים וְלֹאֲנִשֵּׁי־רוּחַ, וּמִמֵּיטֵב שְׁאִיפּוֹתִיו הִיָּה לְהַרוֹס אֶת הַמַּחִיצָה הַזֹּאת, תּוֹצֵאָה שֶׁל עֲבֻדוֹת־דוֹרוֹת בְּעֶבֶר הַרְת־פּוֹרְעֵנוּיּוֹת בַּהוֹוָה. אִין הַפּוֹעֵל הָאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵלִי מֵרַכִּין רֹאשׁוֹ בְּפָנָיו „הַמוֹמַחָה“ וּבְפָנָיו „הָעֲסָקָן“, וְאִין הוּא מִקְבֵּל אֶת דִּינָם בְּלִי עֲרֵעוֹר, וְעַצְמָם יִצִּיר תּוֹ הַגּוֹפְנִית וְהַמְשַׁקִּית שֶׁל הַפּוֹעֵל, הַיּוֹנְקָת מִן הָרוּחַ וְהַשׁוֹאֶפֶת לְשִׁנּוּי דְמוּת חֲמֵרִית וְרוּחַנִית כְּאַחַת, מֵעֲרַעֶרֶת חֲלוֹקָה זֶה בְּשַׁעַה שֶׁהַ„נֹּחַחֹת“ מְקַיֶּמֶת אֹתָהּ.

חֲלוֹק־תַּפְקִידִים זֶה סוֹתֶרֶת גַּם אֶת עַצְמָהּ הַמַּעֲשֵׂה הַצִּיּוֹנִי. אֲפֶשֶׁר אֵילּוּ הִיָּה הַפּוֹעֵל הָעֵבְרִי עוֹשֶׂה אֶת שְׁלוֹ בְּאֶרֶץ בְּנוּיָה, שִׁישׁ לֵה „מַעֲמַד“ שֶׁל הַנְּהַגָה וְשֶׁל פְּקִידוֹת, וְאִין הִיא זְקוּקָה אֵלֵא לְקִיוּם הַקִּיּוּם, הִיָּה יִכּוֹל אוֹלִי — בְּנִיגוּד לְאַחַת מִמְּגֻמּוֹתֵיו הַיִּסוּדִיּוֹת — לֹאמֵר: יִתְנַהֵג הָעוֹלָם כְּמִנְהַגוֹ, וְאִנִּי פִלַח עֵבְרִי, אַעֲשֶׂה אֶת שְׁלִי. אֵלֵא שְׁאוֹתוֹ חֲלוֹץ מִיִּשְׂרָאֵל טוֹעָה אִם הוּא סְבוּר שֶׁהוּא יִבְנֶה מִשֶׁק וּמִיִּשְׁהוֹ יַעֲשֶׂה בְּשִׁבְלּוֹ אֶת גְּאוּלַּת הַקְּרַקַּע, אֶת הָעֲלִיָּה, אֶת הַצִּיּוֹנוּת, אֶת הַמְּדִינָיוֹת הָעֵבְרִית, אֶת הַתְּרַבּוֹת הָעֵבְרִית. הַחֲלוֹץ־הַפְּרֵט יִכּוֹל לִהְיוֹת בַּעַל זְכָרוֹן קָצֵר, אִךְ הַפְּלַל הַחֲלוֹצִי אֵינְנוּ רֹשָׁאִי לְשִׁפּוֹחַ רֹאשׁוֹנוֹת

¹ [שׁוֹפְטִים ט', ח' — ט"ו]

הוא חייב לדעת מה דמות היתה למפעל הארץ-ישראלי בימי הפקידות הברזנית, בימי ועד-הצירים, אצל נְעֻדוֹת המומחים וכי, וגם חייב לדעת עד מה נגזר עלינו, מראשית ימינו, להילחם על דמות המפעל הארץ-ישראלי עם יידידים, עם שלומי-אמוני הציונות. הן לא מתוך אהבת פסאות ותיקים עקרנו אנשים מעבודתם ושלחנו אותם למוסדות העליונים. ואם נשקיף קצת לפנינו, למה שצפוי לנו עתה מן הגולה — נגדל עוד ההכרח הזה לגלות בתוך הציבור הפועלי פוחות לחינוך, להגנה לאומית, למדיניות ציונית. אין לנו ברירה: אותו פועל הבונה משק מוכרח גם לבנות תנועה. כשם שהוא נתבע להשתתף במלחמה ולהקים גדודים יהודיים.

אין להתעלם מן הקושי. הוא עצום. האדם שלנו שואף משעת עלייתו לריפוי נפשי, והנה הוא נתבע „להתפור” בעולמות שונים. הוא רוצה להעמיק רששים באדמת-מטעו, והנהו נתבע לכמה עקירות, שאינן עוברות בלי יסורים. ואולי גם בלי עונש. קושי למשק, קושי לחברה. וכל כמה שהמשק והחברה נעשים יותר ויותר דברים של ממש, כל מה שהם משגשגים יותר — קשה להם יותר לחשב את חשבונתה של התנועה, במידה שהיא פועלת מחוץ למשק, ולהטיל על עצמם את עולה. מבחינה זו מעריך אני מאד מה שעשו הגושים, שהוציאו את המשק מבדידותו, שנאבקו עם „האגואיזם הקדוש” שלו והטילו עליו מצוות למען חוג רחב יותר. אך לא היה מי שיטיל בכוח את מעמסת הפלל פולו על החברה המשקית.

חברים בעלי זכרון זוכרים אולי או יודעים שהניגוד הזה, המיוחד במינו, בין שני ענפים של האילן האחד — בין ההתרכוזות בבנין משק וחברה לבין ההתפזרות לצורך בנין כלל-התנועה — אוכל במחשבים את אנשינו מראשית הימים. אילו היה יוסף בוסל חי אֶתְנוּ היה יכול בזה לספר משהו, ראשוני פנרת יכולים בזה לספר. וכמה מפעלים שלנו קמו מתוך היאבקות פנימית זאת. אך עדיין אין רואים אצלנו שאלה זו פשאלת-גורל לא רק לפרט, אלא אף לכלל. פשאני שואל את עצמי פיצד הגענו למה שהגענו, אינני יכול שלא לראות פיצד התבר הטוב, בונה המשק, המסלק את כל חובותיו לציבור, הפואב את כאבה של הנועה, המתעורר לעתים להביע דעה משלו, אבל סומך בדרך כלל על אחרים, ואינו רוצה „לנוע על העצים” — הפקיע עצמו מאחריות לדרך התנועה ולגורלה. הוא השלים עם

„חלוקת־התפקידים“ ונתן לדברים שיתגלגלו פאשר הם מתגלגלים. ובמידה שקמו מבין אנשי המשקים דקי־תחושה ומרחיקי־ראות וערים למצב עניני הכלל — היו חבריהם עוזבים אותם לאנחות.

אינני יכול לרפך את מראה־עיני. רואה אני את עניננו בכל רע. יש מי שרואה את הפירוד של היום, את הסיעות של היום, ובוכה. אני רואה אותן כפי שהן עשויות להיות מחר. אני רואה גם את סיעות־המשנה שבקפלי הסיעות הקיימות. אם נמשיך ללכת בדרך בה אנו הולכים — גם הללו יהיו לעובדה. אני רואה את הנשקף מדרך זו לנוער בארץ. ושבר־המפלגה איננו שברה שלה בלבד. מפלגתנו איננה קיימת בשביל עצמה; היא פלי־שרת לכלל־הפועלים, לציונות, לעליית־עם, לכלל־האומה, לבנין חיים מדיניים עצמאיים, להקמת חברת־העבודה העברית בארץ. נפגם הכלי — נפגם השירות, ניוקו הענינים עצמם. מי ירפא את שברנו?

המחלה העמיקה. בהבעת משאלות חסודות לא תוסר. בלי הודעות כל הגוף והתעוררות כל פוחות החיים שבו להדיפת הסכנה — לא נינצל. אין לנו רפיאה אלא מבפנים, מתוך־תוכנו, מתוך הפוחות הגנוזים בקרב ציבורנו החי־ייהבונה.
היבוא הנס הזה?

על פי תהום

(בועירה המפלגה בכטר־ויתקי, י"ד בחשוון תש"ג)

ועידתנו מתכנסת על פי תהום. על פי תהום מבחינה עולמית ויהודית. על פי תהום מבחינה פנימית־תנועתית. לפיכך אין לשוני יכולה להלך חפשיה, כדרך המתפלמסים. לפיכך אינני יכול להתיר לעצמי מה שאחרים מתירים לעצמם. יש דרך מושכת בו־פוח: לטפל בחטאים של הזולת. שיטה זו נותנת סיפוק לטוען ומשלהבת את השומעים. לא אלך בדרך זו, ולו גם מטעם אחד: מה בצע שאוכיח פי חברי — שהייתי אתם שנים רבות ופעלתי יחד אתם ועוד רוצה אני לעול יחד אתם — מלאים פשעים? איני מבין מה בצע בדבר שחברים, אשר קוראים להם פעם „מורים“ ופעם „מנחיגים“

ופעם „יקרים“, מוקעים יום אחד פעבריינים, שרצונם רע: להשתיק, להרחיק, וכונתם מוגדרת באותה מלה ארורה, שהתחילה עתה מהלכת בינינו.

אין חפצי להיות „אישי“ בויכוח הזה. אך ארשה לעצמי לספר מעשה שנשמרה בזכרוני מימי ינקותי: זקני היה מקנטר אותי ואמר: אתה ילד לא טוב, אחיך ילד טוב. אמרתי לו: ובכן טוב לי ממנו, לי אח טוב ולו אח רע. וגם עתה עוד נשארה לי נחמה: שיש לי חבר טוב פציולינג, שפולו צודק, והוא מוליך אותנו לקראת אחדות שלמה ומתוקנת. אך מה נחמה לו שיש לו חברים לא־טובים כמוני וכמונו?

תאמינו, גם אצלי נצטברו כמה וכמה טענות. ולא דוקא לסיעות ולגופים. גם ליזשבים פאן על יד שולחן זה. לא אבוא עתה לשפוך אותן. מה בצע בטענות שאין עמן דרך תיקון? בה נחה הזאת שאנחנו חוטאים ופושעים ומתכוונים להרע — אין דרך תיקון. באמירתו של אדם שאין הוא „מקדש את הסיעה“, אלא נדחף אליה מפני חטאינו, אין דרך תיקון, באשר עצם קיומה של סיעה במפלגה אין עמה תיקון אלא קלקול. וזאת למדנו גם בוועידה זו. ואף אני קובל. ולא על רצון רע, פי אם על דרך מוטעית. אני קובל על השיטה שבה נקטו ציולינג וסיעתו בוועידה זו. ועידה אשר כך שמעה את אידלסון וכך שמעה את לנדואר וכך שמעה את ציולינג, ואשר לא נשמעה בה אף קריאת־שיסוע אחת — אינה ראויה שיכתימו אותה בוועידה הפוסה שתיקה על חברים. רגיש אני לתביעת אחדות ולתביעת חופש המחשבה והדיבור, והן מופנות עתה אלי, אדם התומך ב„ארכי־בולשביזציה“ של התנועה. ואני תובע את קיפוחי אני מציולינג. אתה עשקת עצמך ועשקת אותי ועשקת את הוועידה כולה. פאן נדון רגלמנט של עניני מפלגה. לא השתתפתי בדיון. לפי לא היה נתון לכך. ואתה אומר שנתקבלו דברים לא טובים, שימנעו אותך מחר מלחתום על פנקס־החבר. כלום היתה לך רשות להימנע מהזכיח לנו את המשגה שבתקנון זה? אילו ביררת לי אפשר הייתי מצטרף אליך בכמה סעיפים האם היתה לך רשות שלא להשפיע עלי שאצטרף אליך בענין זה? מראש פסלת אותי? אפשר סמכת על חברים אחרים בהחלטות מדיניות, אך הן לא סמכת עליהם בהחלטה על הנוער, היא ודאי אינה מספיקה בעיניך. לא סמכת בענין חוקת המפלגה. ואף על פי כן ויתרת על הברור. למען מה ויתרת?

למען הציונות. למען הסוציאליזם? לא, ויתרת על הפירור מתוך חשבון סיעתי.

בשלמה הסתלקת, אָתָהּ ושכמותך, מהשתתפות חיובית בבירורי הוועידה? היה ויפוח פינך ובין המפלגה על סמכותה לשפוט. הנשפטים היו חבריך לסיעה. אף הוצע לחבריך להיות בין השופטים. דחיתם. והרי זה בעיני ראשית חטאת. בזה גילית יחס של בוז לחבריך למפלגה, שאינם חבריך לסיעה. אפשר לטעון כנגד חברים, אפשר לערער, יש כמה אינסטיגציות לערער. אך אתה לא חפצת להתדיין עם חברים ולערער בפניהם. משמצאת שהדיון אינו נזח לך, ויתרת על פליההשפעה החוקיים של התנועה. בזה סיפנת את קיומנו.

הופעתו של אידלסון בוועידה היתה בה — אולי מבלי שהתכוון לכך — מחאה חיה נגד הסיעיות. הוא הוכיח שחבר הרואה עצמו אופוזיציונר יכול לקום ולומר כל מה שבלבו, ואופוזיציונר שאינו קשור למסגרת של סיעה יכול להרשות לעצמו להסתייג הסתייגות נמרצת מן „השבעה“. הוא גם אמר את הדבר הנכון לכל מי שרואה עצמו אופוזיציונר בתוך המפלגה: מי שנמצא היום במיעוט צריך לראות עצמו מוכן ליום שיהיה ברוב, ואז יצווה הציבור עליו לנהל את עניניו, לפיכך הוא חייב לשמור על הפלים הציבוריים, לא לזלזל בהם ולא לפרק אותם. מי שרואה עצמו אזרח במפלגה לא יעשה דברים הסותרים את קיומה של המפלגה. הן לא מן הנמנע שלועידה הבאה יועיק ציולינג את הציבור. האם רצונו שאנחנו ננהג אז בו כשם שהוא נהג הפעם בנו?

בתוך הויכוח הפנימי מדביקים אצלנו זה לזה כל מיני תארים. הנה נשמעה המלה „בולשביזציה“. ומי שהרבה להתרעם על כך הדביק בנו את המלה „ארכי-בולשביזציה“. מי איננו בולשביק לגבי מישהו? מספרים שחיים וייצמן אמר לברוך אַדמוֹנֶד: כל אחד יש לו בולשביק שלו. לנביך גם אני בולשביק. ובימים שמלה זו עדיין לא היתה קיימת היו אומרים על בני-ביל"ו שהם „אנרכיסטים“. אין צורך להיות דוקא אנרכיסטים במובן רעיוני כדי להכניס אנרכיה.

תנועתנו היא תנועת בניה ממלכתית. מלחמתנו בתוך הציונות מופנית כנגד אנרכיה, כנגד שרירות, הפקרות וקפריזות. פולנו הבינונו שאין בידינו לבנות

חברה על יסוד חופש בלתי־מוגבל. ידענו שיש הכרח בסייגים. בחוקים. שנים רבות תבענו זאת בחיי הקבוצה. וגם ציולינג היה עם התובעים. תבענו בהתישבות — תקנות ברורות וחוקים. וציולינג לא היה בין הנרתעים. יתכן שאנרכיה היא אידיאל חברתי, אך ידענו כי בחיי עם חדל־הנהלה עצמית יש להתגבר על נטיות לאנרכיה. לפיכך בנינו את ההסתדרות, לא נאמר פ„מדינה“, אך כגוף חברתי אשר כמה מיסודות הממלכתיות ממוזגים בו. יש בזה משום עול, אך אנחנו נושאים בו מרצון. אפשר כל אחד יש לו דברים שאינם לפי טעמו, אך איננו מפרקים את שותפותנו. והנה פתאום אנחנו שוכחים את כל זאת. הריני קובל על מעשה־התפרקות זה שנעשה לנו בוועידה. מכאיבה אי־החברות שבדבר, מדאיב העלבון שנגרם לאלפי חברים ולכלל כולו. ומדאיגה ביותר הדוגמה שניתנה בכך, התקדים שבדבר לגבי חיינו הציבוריים בעתיד.

סבורני שציולינג והתל־אביביים אשר אתו החמיצו הזדמנות חשובה מאד. הן היתה להם שאנסה לצאת מן הוועידה כמנצחים. אילו היו באים לוועידה הזאת, שבה נמצאים מאות חברים שאינם יודעים על מדיניות ומתקוטטים אנשי תל־אביב (ואף אני אחד מאלה שאינם יודעים), והיו אומרים: בית־הדין של המפלגה דן אותנו, קיבלנו את הדין, רעתה תנו לנו להוכיח את צדקתנו ולגולל לפניכם את פרשת הענינים; אילו באה אפליציה פזאת של חברים אל הסמכות העליונה של כלל־המפלגה, אל מאות נבחרי המקומות, האם לא היו נפתחים הלבבות לכל קורטוב של צדק שבטענותיהם, האם לא היה דבר זה מרומם אותם בעיניהם. ואולי גם בעיני עצמם? מדוע ע יתרו על הזדמנות פזאת?

איני מוצא תשובה על כך. „יוסיף דעת יוסיף מכאוב“. במידה שאתה לומד את חיי הציבור אתה נוכח כי לא תמיד שולט ההגיון במעשיהם של בני־אדם. ואפילו בחישוביהם של חכמי־סיעה. יצרים חוקים מן ההגיון. מלים שונות מהלכות עתה על שפתים. לא אשתמש בהן. אך אומר: לקו המאורות.

מדברים על „סיעתיות“. אך מה שאירע בתל־אביב איננו בגדר סיעתיות. זהו פוט שיזום. ראיתי שהמשפט דיבר על הפרת־משמעת. מסופקני אם זאת ההגדרה. תבואו מחר לכל שליח שהיה לו שיקול־דעת

משלו, אפשר תמצאו בו פי חטא בהפרת־משמעת. אך כאן היתה שיטה של שינוי מצב המפלגה על ידי פוטש, על ידי זלוזל גלוי ברצון המפלגה ובכבוד. יש שאנו מחליטים על חופש הצבעה, ואז יכול חבר להצביע עם בני מפלגה יריבה. יש ונעשה מעשה־התרגוזות. בתל־אביב לא היו מעשים בשוגג. היתה שיטה של התגרות, של הרמת־יד במפלגה ובמוסדותיה. לאמור: סמכותך לא סמכות, החלטותיך לא החלטות, משפטך לא משפט. „מי שָׁמך“, ובענין ביש זה נגררו בני־אדם, בזה אחר זה. אין לי ספק פי בני־אדם טהורי־כננות נסחפו, ועתה גם הם דוחפים זה את זה אל התהום. ושתי מלים בענין ה„סיעתיות“ עצמה. אין אני מקנא בחברי הסיעות. יודע אני שאינם מלקקים דבש, ולא לחינם הם חוזרים ואומרים שאינם מקדשים את הסיעות. בימי „אחדות־העבודה“ היה נסיון קטן להקים סיעה. וכולנו שללנו זאת. איני מבקש לקבוע פללים „לכל מקרי החיים“. אפשר שסיעה כמו הפאביאנים באנגליה, שאינה מבקשת דבר בלתי אם להרבות חקירה והסברה, אינה מסופנת לשום מפלגה ש בתוכה היא פועלת. אולם מכיר אני עניני סיעות במפלגות יהודיות ורוסיות. ולגבי אלה נראה לי שיש שני טיפוס־סיעה. האחת שנוצרת כהוראת־שעה, לרגל ענין מסוים שעלה על הפרק, והדעות מתפלגות עליו. בטל הענין — בטלה הסיעה. ויש סיעות שאינן אלא עוברים של פילוג־קבע. יש מפלגות שאינן נוצרות אלא בבטן מפלגה קיימת, והן זקוקות לתקופת־מה עד שהן מתבקעות. וזכאית כל מפלגה לסרב לשמש מדגרה למפלגות אחרות. וזכאית מפלגה לגייס את כל כוחותיה להיאבקות על שלימותה ועל קיומה שלה. מכאן ההכרח למפלגתנו לאסור מלחמה על „משטר־הסיעות“, שאין לו כל תפקיד אלא להכין את התפוררותה של המפלגה לבנות־מפלגה שונות.

תשאלוני: ובכן, על ידי סעיף־החוקה בוטל ענין הסיעות? אומר: לא. עדיין לא ניצלנו ממפת־הסיעות. עוד היא מקננת בגוף המפלגה. עוד יש ויש להתגבר עליה ולהבריא. וזה רצונה של הועידה. וכולכם נתבעים לעזור בדבר.

פנגד זה טוען ציולינג: פלום דיברתם אלינו באותה רוח טובה שדיברתם היום אל „חבר הקבוצות“? אילו כך הייתם מדברים אלינו — היתה כל הועידה אחרת. אכן, לא החמרנו בניסוח הרחלוציה בענין הנוער.

רצונה של הוועידה היה נמרץ יותר מלשון ההחלטה. ואני לא על הניסוח שמכתי, כי אם על הרצון הטוב של תנחום, ואת הרצון הזה ביקשתי גם אצל ציזלינג ולא נעניתי. ישבתי אתו ועם עוד חברים לילה שלם, ולא ביקשתי ניסוח ולא החלטה על ביטול סיעות, כי אם על רצון טוב לחסל את משטרה-הסיעות. איני תולה את איחוד הנוער בנוסח של החלטה. כפיית דעת הציבור — כן. עוד לא יצא לפועל שום איחוד בלי „כפייה” רוחנית. וגם ביטול הסיעות איננו ענין של החלטה, כי אם של קבלת הרצון הברור של המפלגה, הרוצה לחיות ולפעול ולא להיות משותקת ולא להיות מפוררת.

לא שמענו את חברי „סיעה ב'”. אך שמענו את ציזלינג, שדיבר כבא-פוחם. ואני שואל את עצמי: במה חכמתי אחרי דבריו? מה התהום הרעיונית אשר נחפרה ביני לבינו? ואיני יודע תשובה. יודע אני רק שאני מלא פשעים, אך על מה אנו מתפלגים, מדוע איננו רוצה לדבר אלי מעל הבימה הזאת פחבר שוה עם שוים — איני יודע. כפינוס שנתקיים באפיקים סיפר ברוך אַייזנשטדט שבעין-חרוד נתקיימה אסיפת-ויכוחים בענין זה עד שעה מאוחרת. לאחר שהאסיפה נסתיימה ניגש אליו אחד החברים הותיקים ואמר: אולי תגלה לנו בכל זאת מה הענין אשר עלינו אתם רבים? ואודה, אין אני טוב מאותו ותיק עין-חרודי. גם אני שואל: מה הענין?

הן עלינו לדעת: על מה הויכוח? יש מי שמכריז שזהו ויכוח בין „ימין” ו„שמאל”. יש מי שאומר שזהו ויכוח בין ציונות מפסימליסטית לצינונות מינימליסטית. אך זה עתה דיבר ציזלינג על מצע המפלגה, שנתקבל בשעתו על ידי המרכז והמועצה ושנתאשר עתה על ידי הוועידה, ואמר שהוא גאה עליו. אין אני יכול לומר שאני „גאה עליו”, אבל רשאי אני לומר שאף אני מסכים לו לאותו מצע. הרי ששינוי מסכמים לאותו ניסוח המסכם את עיקרי השקפותינו הצינוניות והסוציאליסטיות ואת יסודות מדיניותנו. ואחרי כל אלה חייב אני לשאול: מהו המבדיל בינינו? (ב. מרשק: הגשמת המצע!). לא אתעלם מקריאת-בינים זו. יש לה משמעות ברורה למדי: יש ציבור שהוא נאמן על הגשמת המצע ויש ציבור שאיננו נאמן, אין זו האשמה שנזרקה בפניו של עסקן פלוני או אלמוני, אלא

בפני כל מי שאיננו בן־סיעתו של בעל־הקריאה. פולנו איננו נאמנים. רוב המפלגה אינו נאמן, כל איש־ציבור יכול להיות נתבע לדין על אי־נאמנותו למצע אשר המפלגה דוגלת בו. וכל אחד חייב להעמיד את המנדט שניתן לו מטעם המפלגה — לרשות המפלגה. לפני שנה היה לי ויכוח עם חברים יקרים בענין הנוגע לקרן הקימת. הדבר הראשון שהודעתי בו־יכוח היה — פי המנדט שלי מונח על השולחן ולא אוכל להשתמש בו, אם התנועה לא תקבל את עמדתי. אך כֵּאֵן — לא אני, הפרט, הוכרזתי כמי שאין לו רצון להגשים את המצע, אלא בתשובה לשאלתי: מה מבדיל בין ציולינג וסיעתו לבין שאר המפלגה, קיבלתי תשובה זו: „הגשמת המצע!“ פירושה של התשובה: אנחנו נאמנים על הגשמת המצע ולא אתם. לא זאת הפעם הראשונה שאנשים קושרים פתרים לעצמם ולמי שנלוו עליהם. ואין הם יכולים לרומם את עצמם ולהלהיב את עצמם אלא על ידי שישפילו את השאר. „אתה בחרתנו“ סיעתי!

ומלים אחדות בענין המחלוקת התל־אביבית. סבור אני שרבים פמוני רוצים לדעת אם זו מחלוקת לתיקונו של עולמנו. מחר ודאי לא יחסרו כרוזים וויכוחים אשר יחלקו את עולמנו לשני סוגים: האחד, שהוא תומך במנגנון פמות שהוא ובכל תנאים שהם ומחפה על ליקוייו, ובלבד לקיים את המשטר הקיים; והאחד, שפולו לזהט באש־התיקונים, מתמרמר על עוול, ואיננו נרתע מהתמרד בגללו.

אפשר צריך אני להכריז על עצמי שאינני סניגור מושבע למנגנון שלנו ולא אחת השמעתי את תביעותי ברבים, זכיתי אפילו לכך שבני סיעה ב' ציטטוני הסתמכו עלי. ובמקרים מסוימים מתחתי ביקורת קשה על מעשיהן של כמה ממועצותינו העירוניות, אותה ביקורת היתה מכוונת לענינים שביסוד, שבדמות התנועה ודמות האדם, ואיני יכול להתברך שהאופוזיציונרים של עכשיו הרבו לתמוך בי א.ו. רעה, כשיצא הקצף על כל מי שקרוי „מנגנון“, אינני רואה את התרופה ב„להשמיד, להרוג ולאבד“ את כל מי ששירת את ציבור הפועלים במשך שנים רבות, ואינני נפתה להאמין שכל מי שמכריו עצמו אופוזיציונר, מעיד על עצמו שפנתו לתקן ושהוא נאמן על התיקון.

דיעותי בעניני תל־אביב מועטות. אולם היה לי נסיון פרטי קטן,

ואיני פטור מלספר עליו. הסניף העירוני הגדול שלנו דמות חייו לא תמיד מרהיבה. כל הצרות הגדולות והקטנות של הפועל בעיר נופלות בחלקו, וכוחו להשתלט על הענינים, להעלותם, אינו מרובה. הוא מצטרף משכבות-עליה מתמידות ושונות זו מזו, שלא עברו פור-מצרף אחד. שכבה שכבה ומנהיגיה לשעבר. והיה ידוע מפמה שנים שאין „שלום“ בסניף. קשה היה להבחין באיזה „קר“ מסוים, היו אנשי „אופוזיציה“ שנעשו מראשי „השלטון“, והיו מראשי „השלטון“ שנעשו מנהיגי „אופוזיציה“. יום אחד חזרתי משליחות בחוץ-לארץ. אותו ערב התקיימו בחירות בסניף תל-אביב, הופיעו „רשימות“ עם „המלצות“. המפלגה לא נשאלה, היא הועמדה בפני עובדה: סניף שחברותו מפולגת. המחלוקת תלתה עצמה באילנות גדולים: שאלות הקואופרציה והעבודה השכירה, המשרד הקבלני, ניגודים באיגוד מקצועי וכו'. ועידת רחובות¹ הקימה מוסד לביורר הענינים ולתיקונם, מוסד שצריך היה להוציא את חייהסניף מן ההמולה המסוכסכת: ועידת צירים של חברי המפלגה. אמרתי לעצמי — אבוא ואלמד, ואולי אוכל לעזור להבהרת הענינים ולתיקונם ולהסרת המחלוקת. לא הלכתי למרכז המפלגה לבקש ממנו „מנדט“ לסידור הענינים בתל-אביב. איני רגיל בכך. באתי פתח ללא כל סמכויות, ואמרתי: אני מוכן להכניס ראשי לתוך הענינים. השתתפתי בישיבה ראשונה והצעתי לחברים את עזרתי. והם לא דחו אותי. אולם הוסיפו ואמרו: אין אתה חייב להוציא את זמנך על ישיבה בוועידת-הצירים. הענינים הולכים למישרים, אנחנו קרובים לבוא זה עם זה לעמק השהה ואתה יכול להיות פטור מזה. אלא מה? הקושי הוא בהרכב המוסדות — בזה תשתתף אתנו. מפיון שהפירתי את החברים משתי הסיעות המנוגדות וידעתי את מוצאם ועברם הקרוב — יכולתי להאמין להם שאמנם פן הוא, וכיון שאינני „מחוסר-פרנסה“ לא תבעתי את חלקי בפירוורים העקרוניים, שעמדו להסתיים על דרך ההסכמה ואחדות-המגמה. והסכמתי להכניס את ראשי לעניני „ההרכב“. ישבתי אתם כמה ישיבות, ניסיתי להשלים, ביקשתי להכניס לעבודה אנשים חדשים — והעליתי חרס.

¹ [ועידת המפלגה במאי 1938]

משלא נתקבלו הצעותי הארגוניות, ביקשתי לעשות עוד נסיון: הצעתי לנציגי סיעה ב' שיכנסו את ציריהם ואביא לפניהם את הצעותי. הישיבה נתקיימה. הסברתי את הצעותי, שראיתי בהן אותה שעה מוצא מן הסבך שנתהווה, והוספתי: מחרתים בבוקר עלי לצאת ללונדון, שם צפויה לנו שליחת קשה. רוצה אני להביא לבנגוריון, הנמצא כבר שם, את הבשורה הטובה, כי פסקה המריבה בתל-אביב. היה רושם פי רבים מן החברים מוכנים לקבל את הצעותי. אולם נשמע קול „דמוקרטי“: אין לקבל החלטות בחפזון ובשעה מאוחרת, נדחה למחר, להרכב מלא של הסיעה. וה„דמוקרטיה“ ניצחה. ביקשתי שאת תוצאות ההצבעה של מחר יודיעו לי מיד, ערב צאתי. רוצה אני לדעת במה אני נפרד מן החברים. הובטח לי. חיפיתי לידיעה עד שעת צאתי ולא קיבלתי. ציפיתי לידיעה בשבתי בלונדון ולא קיבלתי. חזרתי לארץ, ומדורת-המחלוקת בתל-אביב בכל חומה. ובישיבת המרכז הראשונה שנודמנתי אליה נודע לי, שהמרכז עוסק ועוסק בענין, ללא קץ וללא תכלה, ושחברי סיעה ב' אינם תובעים עתה אלא... „הגשמת ההצעות של ב. פ.“ רוצים אתם, הרי זה „סיפוק“. אלא שענין זה עוזר בי מחשבות מדאיבות — לאו דוקא לגבי תפקידי אני, כי אם מבחינה פלילית יותר. אילו אמרו לי: אין לנו אָמון בך, בשיקול-דעתך, ביחסך לדברים, אך יש לנו אָמון בחבר אחר — לא הייתי רואה בכך שום פגם מבחינה תנועתית. רשאי הציבור לחלק את אמונו פרצונו, אך ציבור חברים שבמשך שנים איננו מוצא ברחבי התנועה שום חבר ראוי לאָמון, שיוציא אותו מן הסימטה האטומה של מחלוקת דולקת — מה הוא מעיד על עצמו?

נופרתי בשנים קודמות, כשעדיין לא היו לנו הכלים ההסתדרותיים והמפלגתיים הקיימים פיוס. מעולם לא קיבלתי על עצמי להיות חבר בית-דין, וכשנבחרתי לפני המלחמה הקודמת לבית-משפט-השלום — לא קיבלתי. לא האמנתי בעצמי שיכול אני להיות שופט ומעניש לאחר מעשה. אולם לא סירבתי להיות בורר ומכריע בסכסוכים ציבוריים וישוביים. אפשר גם שבאולם זה יושבים חברים ממקומות שונים הזוכרים מצבים חמורים בחיי חברתם, וכיצד נעזרו על ידי התערבות „חיצונית“ של מפלגה, של חברים מקובלים עליהם. לא פעם אחת היו פונים לחבר ואומרים לו: תכריע

אתה בינינו וכאשר תכריע פן יקום. אפשר לא תמיד היתה ההכרעה מניחה את הדעת, לא תמיד הצליחה לכבות לגמרי את אש המחלוקת, אולם כמעט תמיד היתה מצליחה לשמור את חיינו הציבוריים מהתנוונות שבמחלוקת. ובקשת ההכרעה היא שהעידה על טיבה של חברתנו שאיננה זקוקה לשוטרים, ואיננה מנהלת את מלחמותיה הפנימיות „עד לטיפת־דם אחרונה“. היא העידה על אינסטינקט תנועתי פריא, ועל הודאה במרות חֲבֵרֵת מוסמכת, אשר מבלעדיה כל ארגון ציבורי הוא גוף נטול־נשמה.

זוכר אני כמה משברים בציבוריותנו. אך מזכרונֵי האישי יכול אני להעלות רק שני מקרים שבהם סירבו המתדיינים לקבל יד מושטת של חבר. כך היה בימי הפילוג של גדוד־העבודה. חזרתי אז מאמריקה והגעתי אל המשבר שבגדוד. ראיתי עצמי ידיד לגדוד, ידיד להתישבות החדשה בעמק, ואמרתי לאנשי הגדוד: פרטי הענין אינם ידועים לי, אין לי כל דעה קדומה, אולי תתנו לי לברר את הענין — ונדחיתי. ופעם שניה — כשבאתי אל חברינו בסניף תל־אביב. כבמקרה ראשון פן במקרה שני לא היה זה ענין אישי. עדות היא לתהליכים ציבוריים מסוימים. למה להסתייע בתיווך חברי אם אפשר להשיג „יותר“ על ידי מחלוקת־אין־קץ? למה לקבל את הדין של מרות ציבורית אם אפשר לפרוק את עולה בכוחה של סיעה? במצב כזה, אם אפילו כל החברים טובים המגמה אחת ו„המצע“ אחד — אין אנו מסוגלים לבנות את הבנין האחד ולקיים מה שהקימונו.

וענין זה מחמיר והולך. המחלוקת התל־אביבית פשהיא לעצמה יש בה כדי לעכור את חיי המפלגה. הסניף הגדול ביותר בארץ, כוורת אדם, קולט־עליה, קולט שכבות־פועלים מבלי שיצר פלים לקליטה רוחנית. אלפי הפועלים בעיר לא עברו את פור־המצרף של החלוצ ושל חיי בנין־משק. עזרה מחנכת מצד בוני החיים החלוציים בארץ ניתנה אך מעט. מה מספרם של חברי המשקים אשר התנדבו לעזור לפעולה הארגונית והחינוכית של פועלי העיר?

אך כל עוד היה זה ענין עירוני — פרי יחסים אישיים ומקומיים — אפשר היה לחשוב כי בעזרת אנשים חדשים חפשים מן המחלוקת, בעזרת הסקטור החלוצי (אשר יבוא לא פ„צד“, לשם יגדיל סיעה ויאדיר), אפשר היה להציל את בנינו מדליקה. אך משטרחו והוציאו את הסכסוך המקומי

ממקומיותו ועשו אותו לענין פלנטרי, לענין של „בני־ברית“ המחזיקים זה בזה, וציזולינג כבר איננו מסוגל לדון בעניני תל־אביב פּחבר מפלגה סתם, אלא פּחבר הסיעה, „המודעה“, הקשור „בצמדה“ עם 98 חברים הקשורים אף הם, עד אי־יכולת לדון בענין זה בוועדה עם שאר חברי המפלגה — עתה נפרצו כל הסכרים וענין הסיעיות הגיע לתכלית השלימות. אפשר אכפיד בזה על הויכוח, אך אינני יכול להעלים את דעתי: פי שורש המחלה איננו בתל־אביב, לעניני תל־אביב אפשר לגשת גישה בלתי־משוחדת ולסדרם לגופם. המחלוקת התל־אביבית פּשלעצמה אין בה פּדי לחתוך את גוף המפלגה. אך עוד לפני פמה שנים אמרתי לחברי, פי המחלוקת התל־אביבית תחפש לה אחיזה באיזה „קר“ שיזדמן לה. והוא נזדמן.

ראשית חטאת בעיני איננה בשטח האידיאולוגי ולא בשטח הפוליטי. ראשית חטאת היא בראיה המסולפת של מפעלנו ההתישבותי. במקום לראות את כל חטיבותיו הישוביות — המושב והחטיבות הקיבוציות השונות — כמפעל משותף של פּולנו, אשר פּל חלקיו מסייעים זה את זה ומסתייעים זה בזה, ראו אותו רבים, מן הצדדים השונים, כענין של תחרות. והיו אנשים שהאמינו בתמימות־לבם פי המושב לא יבנה אלא מחורבנה של הקבוצה, והקבוצה לא תיבנה אלא מכשלונו של הקיבוץ, והקיבוץ לא יבנה אלא מחורבנם של חבריר יריביו. אין אני מוציא, חלילה, לעז על מישהו. דברים מעין אלה פּתובים הדר, שחזר על גבי לבן, ברוב עמל ומאמצי הוכחה, הפרוגנוזות היו ברורות: היכן יפּשל המושב והיכן הקבוצה והיכן הקיבוץ. גישת תחרות זו הצמיחה לנו הרבה רעות. ולא נשתחררו ממנה גם לאחר שהפרוגנוזות הרעות נתבדו — המושב אישר את עצמו, הקבוצה אישרה עצמה, הקיבוץ אישר עצמו, והרבה הוכחות חריפות נמסרו לגניזה, וגם בעלי ההוכחות עתים נתחלפו בעמדותיהם. עתה מתנהלת התחרות בעיקר לא על תקציב ולא על קרקע, פי אם על נפש מי שעמיד להיות מתישב.

תנועתנו אינה סטאטית. היא דינמית, גם בהרכבה, יותר מאיזו תנועת פּועלים שהיא. הללו אינן מרבות לעסוק בקביעת דרכן של דור ההמשך. הן משאירות אותו לנפשו. ואנחנו עינינו נשואות יום יום לממשיכים. ואת

התחרות ההתישבותית העברנו אל נפש הנוער, אל נפש „החלוץ“. שום פזם ציוני לא שקד על גידולו של הדור הבא כמו ששקדו חוגי ההסתדרות. אך עם המסירות וההתלהבות ששוקעו בעבודה זו צורפה גם תחרות התישבותית, מבלי שיושמו לה גבולות, מבלי שתרוסן. והתחרות הזאת בעולם הנוער מוחזרת לעולם הבוגרים בהסתדרות ובמפלגה ועושה אותן בקיעים.

ועכשיו אנו יושבים על המדוכה ומחפשים „תוכן“ ו„גורמים“ של הסיעתיות. בחוברת של סיעה ב' לקראת הועידה קראתי מונח חדש: „נדידת ערכים“. והרי לך צידוק חדש לסיעות, בדומה ל„הגשמת המצע“: הערכים נודדים. אתמול הם היו אצל פלוני שקראתי לו „חבר יקר“ או „מורה“, והיום הם קמו ונדדו הימנו והם נמצאים עתה בכיסי שלי. האם לא צידוק מספיק? ויש אומרים: פאן ניגודי-דורות. פלוני ואלמוני מחזיקים בספסל ואינם זויים, ויש צעירים שהגיעו לפרקם ושעתם לעלות ואין נותן להם. ואכן, תנועה שאינה יודעת לגלות פחות צעירים ולפנות להם מקום — מתחייבת בנפשה. אפשר גם הויכוח ביני ובין ציולינג הוא ויכוח בין שני גילים, אם פי צבע שערותינו אינו מעיד על כך. ואם פן הוא — אָל נא נכביד על הפתרון. נמהר ונפנה מקומות. מבחינה אישית אין זה בעיני אפילו בגדר קרבן. את חטאי אני מזפיר: היו ימים והקריקטורה ההסתדרותית זיפתה אותי בהרבה פסאות. את רובם פיניתי מכפר, ואני מוכן לנתר גם על השאר. ואני בטוח שגם חברים אחרים יספיקו לפנות מקומות למען שלום-בית, למען אחדות התנועה, למען גילוי פחות חדשים.

אלא שנראה לי פי הויכוח בינינו הוא לא על דברים שאנחנו מדברים עליהם, אלא על מה שאין מדברים. הויכוח הוא על עצם קיומה של מפלגתנו. מהי ומה עליה להיות. ציולינג אמר היום, ודאי לפי תומו, פי הוא רוצה במפלגה שאין בה שולטים ונשלטים. פורמולה נאה פשלעצמה. אנחנו גורסים אותה ביחסי-עמים. יהי כל עם שולט בביתו. וגם בתביעתנו לעצמאות לאומית איננו מבקשים להשתלט על עם וזולתנו. אך מפלגה אין לקיים על יסוד זה. עצם המונח „שולט“ איננו הולם אותה. מי שאומר במפלגה: לא שולטים ולא נשלטים, אומר: לא מכריעים ולא מקבלים הכרעה. למי דרושה מפלגה כזאת? אינני אומר שציולינג חשב את הדברים עד

תומם, אבל מדבריו ומהתנהגותו יוצא שפך הוא רוצה עתה לראות את מפלגתנו.

שום אדם איננו מתכוון אצלנו למפלגה מונוליטית. אילו שאפתי אני לכך לא היה מקומי פה. אילו ביקשתי לעצמי מפלגה שתהיה תמימת־דעים אתי בכל אפשר לא היתה לי דרך אלא להכריז את עצמי מפלגה לבדי. אך ויתור על מונוליטיות אין משמעו ויתור על חיי־חברות ועל הכרעה זְבֵרִית. השאלה היא: איזו מפלגה דרושה לנו, אם מפלגה המורפבת מְגוּפִים ומסיעות, והיא אינה מכירה את החבר אלא את הגוף והסיעה והיא אינה מכרעת בין חברים אלא „מסדרת“ על פי „הספם“ ענינים בין סיעה לסיעה ובין גוף לגוף, או מפלגה המורפבת מחברים, שכל חבר קיים בה פפרט ואת חייו המפלגתיים הוא חי עם שאר חברי המפלגה, ובה — בתאיה ובמוסדותיה — הוא דן על ענינים כחבר עם חברים ולא כגוף עם גופים, הענינים מוצבעים ומוכרעים.

רבים הם הדורשים: הכרעה! אך לא רבים הם המוכנים לקבל הכרעה. מפלגתנו ידעה הכרעות קשות ביותר, בימים שפאלו הסתלקה מהכרעה. היתה לנו הכרעה בימי „החלוקה“. וההכרעה היתה לטובת שמירת אחדות התנועה הציונית. לא הסכמנו לפורר אותה בגלל ויכוח מדיני, שאפשר הוא בר־חלוף. ואני גאה על שותפותי בהכרעה זו. מה היה מצבה של הציונות עתה אילו מיהרנו אז והתפלגנו בגלל החלוקה? היתה הכרעה הסתדרותית עם משאל. חשבתי את ההכרעה למשגה כבד, אבל נכנעתי, מתוך החשבת אחדות תנועתנו. אז היה המשאל רצוי לציולינג. עכשיו אין המשאל בענין הסיעות רצוי לו, והרי הוא פוסל את עצם המשאל ופוסל את ההכרעה שבו. אפשר שמשאל הוא דבר רצוי ואפשר שאיננו רצוי, אך לא יתכן שמשאל רצוי בשעה שהוא רצוי לציולינג ואיננו רצוי בשעה שאיננו רצוי לציולינג. וענין ההכרעה וענין סיעות איננו מכונן לציולינג בלבד. אני שולל סיעות לא רק בתוך המפלגה. חבר אחד אמר לי פה: לי אין סיעה. אמרתי לו: אין לך סיעה בתוך המפלגה, אך יש לך סיעה מחוצה לה.

ואינני גורס מפלגה שחבריה יכולים להיות חברים ל„ליגות“. אין הפננה לליגה נגד חשפת, פי אם לליגות המטפלות בענינים מדיניים, שהם הם עניניה של המפלגה. איני מבין מה יש לחבר מפלגת פועלי ארץ־

ישראל — המפלגה שיש לה עמדה לגבי יחס־עמים, שהיתה הראשונה
 היחידה שעסקה בארגון הפועל הערבי, שהקימה קלובים, שיוזמה עתון,
 שקבעה שיטה מדינית — לעשות ב„ליגה למען התקרבות יהודית-ערבית“.
 מי שרוצה לסייע בכך — יש לו מה לעשות בתחומי המפלגה וההסתדרות,
 מי שאין דעתו נוחה מִכֵּךְ, הוא מבקש פעולות אחרות ומגמות אחרות —
 למה ישא לשוא את חברותו במפלגה?

שמעתי שהמפלגה דנה בענין ליגה „וי“ והחליטה מה שהחליטה. אני
 פשלעצמי אינני רואה את המגע עם רוסיה ואת העזרה לרוסיה כענין של
 איזו ליגה, כי אם כענין בעל חשיבות כללית גדולה, כענינו של כל יהודי,
 כענינו של כל הישוב ומוסדותיו המיצגים אותו. ולא יכולתי להבין כיצד
 חברים חשובים בעלי זכויות גדולות בתנועה יכלו להיות שותפים לליגה
 לפני החלטת המפלגה, בשעה שהאלמנטים האנטר־ציוניים שלטו בה והטביעו
 עליה את חותמם, ואף לא ראו צורך בענין בעל חשיבות כזאת לשאול
 את פי המפלגה.

איני מבין כיצד יכולים חברי מפלגה לפעול בקרב התאחדות של
 עולים במגמה הפוכה למגמת המפלגה. פוליטיזציה של לנדסמנשפט וביסוסה
 על „קולקטיביות רעיונית“ איננה פשרה יותר מפוליטיזציה של המושב
 והקבוצה הקיבוץ וביסוסם על „קולקטיביות רעיונית“.

בועידת רחובות אמרו לנו בדרך ויפוח: למה מתנגדים לפוליטיזציה
 של הפועלים? לא לפוליטיזציה של פועלים אנו מתנגדים, כי אם לפוליטיזציה
 של מסגרות־חיים כלכליות וחברתיות. מי יתן והיה כל עם־העובדים אנשי
 הפרה מדינית וערות רעיונית. ואדיר חפצי ותביעתי שחבר המשק, הנתון
 ראשו ורובו בבנינו, יחיה את חייו הרזחניים הציבוריים לא על ידי „שליח“
 ולא על ידי מזכיר וגובר, אלא בכבודו ובעצמו. אך הפוליטיזציה של
 מסגרות־חיים, שהוקמו למטרות משקיות וסוציאליות, איננה סגולה ליתר
 הפרה וערות ופעילות ציבורית של החבר, אלא להיפך מִכֵּךְ. אין המפלגה
 יכולה להשלים עם הפיכת גופים חברתיים לתחליפי
 מפלגה. על כל פנים לא מפלגה המבקשת לקיים את אחדותה.

מפלגתנו נאבקה עתה עם המגמות השונות, הלוכשות צורות שונות
 והמבקשות לעשותה ממפלגה אחת לקואליציה של גופים, למה שקוראים

בזרְגוֹן הפּוֹלִיטִי: דאכּפּראַנד. בּזאת לא חפּצנוּ, לא לפני היות „אחדות-העבודה” ולא לפני היות מפלגת פּוֹעֵלֵי ארץ־ישראל. ולכך לא נסכים גם עתה. מי שחי במפלגה חיי־סיעה איננו עוֹשֶׂה זאת לעצמו לבד, הוא פּוֹפֶה משטר־סיעות על המפלגה, הוא פּוֹפֶה גם על חברים שאינם בני־סיעה ואינם רוצים להיות בני־סיעה. אפשר יחשבו אנשי־סיעה גם על אותם יצורים עלזבים שאין להם סיעה. נניח, שחלקים מסוימים במפלגה חיים בסיעות או מוכנים לחיות בסיעות, פיצד יחיו בה חברים שאינם רוצים לחיות חיי־סיעה, שאינם רוצים להיות נבחר־סיעה? איך אחיה אני את חיי במפלגה?

לנו אין גם האפשרות להיבחר כצירים. דירתי בתל־אביב ואפשר יכול גם אני ליצג את פּוֹעֵלֵי עיר מגורי. הואיל ואינני רוצה להיות בן־סיעה אין אני יכול להיבחר, ואילמלא קבוצת כנרת לא הייתי יכול לשבת אִתְכֶם כציר. יושב על ידי אליהו¹, הוא לא הלך לבחירות, לא בחר ולא נבחר. אני מוכן להשלים עם היותי בן־בלי־מנדט, אך לא אוכל להשלים עם אי־יכולת לחיות את חיי במפלגה. והרי אינני יחיד, הרי הרצפֿלד ופרומקין וזלמן² הגם באותו מצב, וכן אותם אלפי החברים שאינם רוצים להיות בני־סיעה, ואתם אונסים אותם לכך, ועל התנגדותם לסיעה אתם מכריזים: הרי זו סיעתיות! אני שואל את עצמי: את מי אני מיצג? עתים נראה לי שאינני מיצג שום אדם מחוץ לעצמי או מחוץ לקבוצת כנרת, ועתים אני סבור שאני מיצג כמה וכמה חברים שאין קולם נשמע, ואפילו חברים שנמצאים בתוך הסיעות, ומי יודע, אולי גם את ציזולינג עצמו.

אני מחזיק טובה לציזולינג. הוא אמר כמה דברים שקשה לשמעם, שאין בהם משום תיקון, אולם הוא השאיר את הדלת פתוחה. ואנחנו ודאי לא נסגור את הדלת. לא נצדיק שום גזר־דין על תנועתנו, פי פולנו נהיה קרבנותיו. לא חשבתי שאדבר בוועידה, אילו ידעתי הייתי מביא לפניכם את ספרו של משה ביילינסון „במשבר העולם” וקורא לפניכם פסקאות אחדות מתוך המאמר „לסיום פרשה פוליטית אחת” על פילוגי תנועות וגורלם של פילוגים ומפלגים. ואני מבקש את שומעי שבבואם הביתה יפתחו את הספר

¹ [אליהו גולומב ז"ל]

² [זלמן רובשוב]

ויקראו בו. אדם זה ידע משהו בענינים אלה, הוא אמר: הנסיון הפולל של תנועת הפועלים לימד אותנו כי הפילוגים מביאים לידי תוצאות שהמתפלגים עצמם אינם רוצים בהן, אינם רואים אותן מראש; לכולם, לכולם אורבת תבוסה מבפנים. כל אחד מן המפולגים מוצא את עצמו למחרת הפילוג במחנה שאינו רוצה בו. בחברה משונה, זרה בעצם, הוא עושה שליחות שלא התכוון לה. עם ההתפלגות אבד שיווי-המשקל, אבדה הזיקה הטבעית לאנשים ילענינים. דברים שהיו אסורים במסגרת הישנה נעשו מותרים במסגרת החדשה. יתכן, כמובן, שינצרו תנאים אשר אינם משאירים שום ברירה, אך האנשים המכריעים צריכים לדעת אם אמנם זו הברירה האחרונה ומה כוֹבד האחריות אשר הם מעמיסים על עצמם.

אני מזמין את ציולינג להציע כל מה שיש לו להציע לשם תיקון. ודאי נצטרך לברר עוד הרבה דברים. אפשר נפתור אותם בדרך שלום, אפשר נצטרך לריב. לשום אדם אין מוֹבֵט ח רוב בתנועתנו, ושום אדם אינו צריך להינאש מהשגת רוב. למה ינהגו חברים כאילו הם נדונו להיות מיעוט לצמיתות?

אני מדבר אליכם לא כמי שיש לו „רוב“ במפלגה. זה כמה אני טועם טעם מיעוט, ומחנך עצמי לשאת גורל של מיעוט בין הרבים. ולא על כך אני קובל. גורל הוא ואשאנו. איני קובל גם על קיפוח. יש בזכים על קיפוח אישי, ויש שתפקידים מתקפחים. אפשר זהו ענין חמור יותר. על מה אני קובל? על כך שנוצרים מצבים המגרשים אותי ושכמותי מהסתפח בנחלת התנועה. לא ביקשתי לי „עמדות“, לא ביקשתי לשבת בשורות ראשונות. דבר אחד ביקשתי — לבבות פתוחים. לא ביקשתי און נשמעת. ביקשתי און שומעת. והנה אני נתקל זה כמה באיירה האוטמת און וסוגרת לבבות. זוהי סיעתיות.

יש שעובר בעולם קו חותך, החותך דרך לבות חברים קרובים, ואין תקנה לדבר. כל עוד לא עבר חתך כזה דרך לבותינו — אינני מקבל את גזירת הפירוד, בשום אופן לא.

אני מרשה לעצמי לפנות אל פולנו, אל הזקנים ואל הצעירים, גם אל הצעירים מאד, אל הילדים שחונכו על ברפינו: נהיה ראויים להיסטוריה המפוארת של תנועתנו, ואל תבייש זקנתנו את ילדותנו.

עם הנוער

ההסדרות והנוער

(בימיה העיון של המפלגה, אב תש"א)

השאלה היסודית היא: הרשאית ההסדרות לחנך נוער או איננה רשאית? אני עונה: לא רשאית אלא חייבת. זאת חובתה לילדי ישראל, זאת חובתה לחבריה ההורים, זאת חובתה לעתידה. אחרים אומרים: אינה רשאית. הם שוללים את סמכותה של ההסדרות לחנך נוער. זהו, לדעתם, לא ענינו של כלל העובדים, זהו ענינם של הזרמים. הפרוגרמה שלהם בשביל הנוער העובד פשוטה מאד: להפוך את הנוער העובד להסדרות מקצועיות, לרוקן אותה מתוכן חינוכי, מתוכן ציוני וסוציאליסטי, ולהציע לילדים שאת צרכיהם הרוחניים יצאו לחפש בארגוני המפלגות.

אילו היתה השאלה מוצגת מבחינת הדאגה לנערי העובדים עצמם, מבחינת האפשרות להקיף המוני נוער ולספק את צרכיהם החמריים והרוחניים — היו ודאי הכל חייבים להודות כי שום גוש ושום מפלגה ושום זרם אינם יכולים לעשות מה שההסדרות בכוחה לעשות. ולא רק מבחינת אמצעים ובנין והגנה, כי אם גם מבחינה חינוכית-רוחנית, מבחינת שיתופם של הילדים בנכסים, שהם נכסי כלל-התנועה. אילו כל אלה המדברים גבוהה-גבוהה על מעמד הפועלים ועל פוחו ועל מלחמתו היו מעמידים לנגד עיניהם את צרכיו של הנוער עצמו, ולא חשבונות צדדיים, היו ודאי באים אל ההסדרות ודורשים ממנה שתכפיל ותשלוש את מאמציה לטיפול בדור הבא, שתחדור לכל פינה חשכה ולכל מרתף ולכל שכונה נידחת ותעשה שם את השליחות, אשר אין לה גואל אחר. אפשר לראות מה היה ענשה של תנועת הפועלים בעולם על שהסיחה את דעתה מחינוך הדור הבא או שעשתה את פעולתה רמיה, קולנית ושטחית. ואצלנו באים חוגים, הדוגלים ברדיקליוזם מעמדי, ואומרים להסדרות: חינוך הדור הבא איננו מענינך. רשאית את לטפל באיגוד מקצועי ובחוסר-עבודה ובהתישבות, במידה שאנו זקוקים לך. אך את הילד בן העשר עליך למסור לרשויות פוליטיות המוסמכות לחנך!

אילו היתה ההסתדרות צופה יותר לעתיד היתה צריכה להחליט, משעה שהקימה את ההסתדרות הנוער העובד, כי חינוך הנוער ההסתדרותי — עד גיל הבחירות — נתון כולו לרשותה, לרשות מרכזית אחת. ההסתדרות לא עשתה כך. היא נתנה שתינוקות של בית־רובן, בנים למשפחת העובדים, יהיו מפולגים ומפוצלים מינקותם, ושלכלל־ההסתדרות לא תהיה שום השגחה ושום השפעה על חינוכם. עכשיו באים גושים ודורשים מאת ההסתדרות שתפקיע את הנוער מרשותה, למען יוכל כל גוש „לכבוש“ כאשר יעלה המזלג. ונימוקם אתם: ההסתדרות איננה חטיבה אחת, יש בה רוב ומיעוט, ואם ההסתדרות מחנכת הריהי עושה זאת ברוח הרוב, וזה לא יתכן. מובן, אם ההסתדרות אינה אלא פדרציה של גופים נפרדים — צריך על פי היושר לחלק כל דבר חלק פחלק, לפי „מפתח“. ואם ההסתדרות אין לה נכסים שהם נכסי הפלל וערכים שהם ערכי הפלל — אין שום חלק שבו, ואפילו הרוב, נאמן על הנחלת ערכים. קו מחשבה המוביל בדרך ברורה: אין ההסתדרות יכולה בכלל להתנהל על ידי רוב. על ידי הכרעה, כי אם על ידי הסכמים של גופים.

אין מפירים אצלנו בכל הטרגיות של השאלה, מבחינת עניני הנוער עצמו וגורל הנוער עצמו. דנים עליו ואין שואלים את פיו. לפני זמן־מה בא לידי מכתב של נער. הוא שואל: „מה אנחנו, הנוער? האם קיימים אנחנו בשביל עצמנו, או אין אנחנו אלא רִזְרֵבָה בשביל המבוגרים — המפולגים?“ ולפני ימים אחדים קראתי דברי נער אחד בן־קבוצה: „הורינו ניגשים לשאלה מכמה בחינות תנועתיות ומפלגתיות. מפיון שבכל השטחים הדברים אינם פשוטה, הרי גם אצלנו יש לזה הד. והמציאות הזאת מאיימת על הרצון הטוב שלנו“. ונער אחר אומר: „הורינו דוגלים באיחוד ומחנכים אותנו לקראת פירוד“.

יש להניח כי בועידת ההסתדרות תבוא התקפה על ההסתדרות הנוער העובד. המדובר איננו בפגמים אלה או אחרים אשר אפשר למנות בה. כל הפגום צריך תיקון. אולם תפקידנו להגן במלוא כוחנו על קיומה של ההסתדרות נוער כללית, אשר ההסתדרות העובדים יכולה לטפל בה, לבקר אותה, לתקן בה. אַל נתן פי יכשילו את היצירה הגדולה הזאת של ההסתדרות!

אני מוסיף ואומר: לגבי דידי אין שאלת נוער עובד ונוער לומד. דאגתנו וחרדתנו אינן רק לילדיהם של חברי ההסתדרות או למי שגודלו הטיל עליו חיי פועל בגיל רך. כל ילד בארץ הנהו מועמד לחיי עבודה. זוהי אחת הטעויות הגדולות של ההסתדרות, שלא הפירה מראשיתה שעליה רובצת אחריות לכל הילדים בארץ, ללא הבדל מוצא ומעמד סוציאלי. ודאי היתה זאת גם טעותן של הסתדרויות הנוער הלומד, שלא הפירו מתחילתן בזיקתן להסתדרות. ההזנחה ההדדית הזאת עלתה ביוקר לכל הצדדים. מבחינה עקרונית רשאית ההסתדרות להקים הסתדרות פללית של נוער לומד, פשם שהקימה תנועה פללית של נוער עובד. אין זה כתוב בשום סעיף מחוקת ההסתדרות ולא בשום ספר־מוסר, פי ההסתדרות הפללית של העובדים העברים בארץ־ישראל, עם מגמתה החלוצית, פטורה מאחריות לנוער הלומד, אשר מחר־מחרתים חייב להימצא, ובחלקו גם יהיה נמצא, בתוך שורות העובדים.

אני מדבר את דברי אלה מעל בימת המפלגה, אשר דנה בענינים אלה בוועידתה ברחובות ואשר אמרה ברור מה החינוך לנוער אשר היא רוצה בו. מאמין אני פי יש בקרבנו לא רק פרוצסים שליליים בלבד, יש גם פרוצסים חיוביים; והם אולי יביאו סוף סוף לידי הגשמת החלטות ועדת רחובות. אך אם ישמעו הסתדרויות הנוער בקולנו ואם לא ישמעו — זכאים אנו לדרוש מאת ההסתדרות, שהיא תפיר ותאמץ לה כל תנועת נוער הרוצה להיות הסתדרותית, השואפת לכלליות והמבקשת את חסותה והדרכתה של ההסתדרות. כל הסתדרות־נוער שתבוא ותאמר: אני רוצה להתחנך על ידי ההסתדרות, ואני מבקשת מן ההסתדרות את העזרה החמרית והרוחנית שהיא נותנת לנוער המתחנך על ידה, — אין רשאים לדחותה.

בוועידה הרביעית של הנוער העובד

(חג הסוכות תשי"ב)

א

הנוער העובד הוא עכשיו בן שבע־עשרה. בשביל כל הסתדרות, בשביל כל ציבור — זה זמן רב. ויש צורך להעריך מה הפרי שעשתה

התנועה הזאת. לדעתי, אין להעריך הסתדרות נוער על פי הנאומים שנאמרים ברעידתה, ואפילו אם פולם טובים. הפרי הוא בעיני: המפעלים החלוציים של הנוער העובד. ואף אלה אינם אלא גילוי של גידול האדם בנוער העובד. מי שיבוא לשאול ולהעריך אם צדקה הסתדרות העובדים שיצרה מין הסתדרות משונה כזאת, שאין לה דוגמה בעולם — למבנה ולתוכן כאחד — צריך לבדוק את יכולו של מפעל זה: את טיבם של המפעלים הישביים שהנוער העובד הקים ואת טיבו של האדם אשר גדל בתוך הסתדרות הנוער העובד. הגדיים, שהיו לפני נערי הנוער העובד, נעשו תישים, ועתה הם אותה „הסתדרות” מבוגרת, אשר אתם פולכם יש לכם טענות אליה. גידולי הנוער העובד במקומות שונים — אם בחזית ואם בשורה ואם במשק, ואם בהנהלת ענינים שונים, ואם סתם ב„לא־כלום” — הם עכשיו ההסתדרות.

אין אני עומד לקבל על עצמי לבדוק מה דמותם של אותו נער ואותה נערה, שנכנסו לנוער העובד לפני שבע־עשרה, ולפני חמש־עשרה, ולפני עשר שנים. כל הסתדרות ציבורית היא גם מסננת גדולה. חלק — אולי לא קטן — יוצא דרך המסננת וחלק נשאר. צריך להפיר את היוצא וצריך להפיר את הנשאר. צריך לראות את האדם במשק, צריך לראות את האדם בהדרכה ובשליחויות שונות, צריך לראות גם את החבר באגודה המקצועית בעיר, צריך לשוט בארץ, בסימטאות ובעדות. אין בכוחי לעשות זאת, אך הייתי מציע לנוער העובד שהוא עצמו יעשה זאת. מה טוב היה לו לפני כל ויכוח עם אחרים היה הנוער העובד עושה חשבון־צדק עם עצמו: מה עלה בידו עד פה ומה לא עלה; מה נתנה הדרך של הנוער העובד לחבר־הפרט ומה לא נתנה; מה הכניסה למחנה כל־הפועלים?

שאלות אלה דומיהן פדאי לשאל, לא כדי לדבר עם אויב בשער. פדאי לחקור בהן.

הנוער יש לו הרבה טענות ותביעות לעולם (בדרך כלל, מי שבא לעולם ומוצא עולם עשוי, שעשהו לפניו, איננו מרוצה ממנו, ואם איננו שותף לעשייתו, הרי הוא חפשי לטעון נגדו). ויש לו, כמובן, לנוער על מה לקבול. ואין לי פלום נגד זה, שביום מן הימים מסדר הנוער אסיפה, שבה

מְרַצִים טענות נגד נִתְנֵי־הַעֲבוּדָה והשלטונות הציבור והעיריה. מחאה כשהיא פורצת מעומק־הנפש איננה דבר ריק, אם פי פשהיא לבדה — בלי כשרון המעשה — תש פוחה במהרה, ומשהיא הופכת לשיגרה — יורד גם ערכה הנפשי. כשהמחאה מלווה תביעה ברורה ומסודרת וצודקת — היא עושה שליחות. וקודם כל — שליחות מחנכת. אך מי שמעמיד את כל העבודה החינוכית על „טענות“ פנגד פוחות־חוץ איננו פובש את החוץ ומדלדל את הפעולה החינוכית.

כמה פעמים שמעתי, למשל, בשיחות מפי מדריכי־נוער: „ההסתדרות אינה עושה את שלה, אינה עוזרת לנו די“. פעמים טוענים זאת פנגד המשק, פעמים להורים, לגדולים סתם. ואני רוצה לבדוק מה טיבם החינוכי של דיבורים אלה.

ודאי, כל כמה שדורה־ההווה נותן לדורה־העתיד — אין זה מספיק. גם בארץ שיש בה, למשל, השכלה עממית חפשית לכל והאפשרות לכל צעיר מוכשר, לפי שיטה של סטיפנדיות, ללמוד באוניברסיטאות, — גם שם טוענים הסוציאליסטים, ובצדק, שאין נותנים די לדור הצעיר, שאין נותנים לו די מזון לגוף ותנאים לגידול בריא. אך גם תביעות צודקות לא תמיד מוצדקות. הדבר תלוי גם בפתובת, אשר אליה התביעות מופנות. אם, למשל, בן־עניים יבוא להוריו, שהם עמלים מרודים, ויטען פנגדם שאינם מכלפלים אותו די שבעו ואינם מלבישים אותו בגדים שלמים ואינם שולחים אותו לבית־ספר גבוה — הרי לכאורה הדרישה שלו היא נכונה: רשאי כל אדם לאכול פהגן וללבוש „כראוי“ ולקבל השכלה רחבה; אבל כשהתובע אינו רואה בעמלם של ההורים ואינו מפיר במאמציהם ואינו חש בצערם — נעשית התביעה הצודקת תביעה אגואיסטית ולעתים פּרִזִיטִית.

וגם בתביעות התדיריות לעולם־הגדולים, ובפרט להסתדרות, הנשמעות מפי ילדים ומדריכים — טועם אני לעתים טעם לפגם. אינני מוזמן לסַנְגֵר ואינני מוסמך לסַנְגֵר. אך קובל אני על התפנקות שלא במקומה, הלוּבֶשֶׁת פסות של „ביקורת“. היודע הנוער שלנו ומרגיש מה עושים הורים יהודים בדרך כלל, הורים פועלים בפרט, וחברי המשקים בפרט שבפרט, לחינוך ילדיהם? היודעים אצלנו פי מה שנעשה במדינות תרבותיות בכספי הממשלה — נעשה אצלנו בכספי המוני־העם? היודעים אצלנו פי מעטות

הן בעולם השכבות התרבותיות החרדות במידה כזו להשפלת ילדיהם כ„אבא ואמא“ אצל יהודים? מה שהמשק הדל ביותר אצלנו עושה בשביל ילדים — זה הרבה יותר מאשר עושים פועלים מסודרים בארצות תרבותיות. אינני יודע אם הילדים שלנו יודעים זאת, והעיקר אם הם מרגישים זאת. והן דוקא מבחינת חינוך סוציאליסטי יש חשיבות רבה שהילד יהיה שותף לצער ההורים. במידה שאני נפגש עם ילדי פועלים יש לי הרושם שאינם מעריכים את מאמצי ההורים. דומה, הם גם אינם מעריכים את זמנם הם עצמם. יש שההורים טורחים למעלה מכוחם שילדיהם יקבלו „השפלה תיכונית“, והללו מבזוים שם את זמנם לריק. האומנם חובה היא שנער ונערה יבקרו בבית-ספר תיכוני דוקא, גם אם רצון הלימוד דלל אצלם?

ואתו חוסר ההערכה, המצוי בחיי המשפחה לגבי מאמצי-ההורים, מצוי גם בחיי ההסתדרות לגבי מאמציה שלה. כדי לתבוע מן ההסתדרות מעשים צריך לדעת מה ההסתדרות עושה בשביל הנוער העובד, צריך גם לדעת מה מידות יכלתה והיקף צרכיה. וכדאי גם להכיר מה עושה ההסתדרות שלנו בהשנאה עם הסתדרויות פועלים שונות. ביקרתי בכמה וכמה מסודות-פועלים בארצות שונות, ישבתי בבית-פועלים בן עשר קומות, נודמנתי לקלובים שונים של מפלגות ואגודות מקצועיות, ואמר לכם: בתים כמו אלה שההסתדרות בנתה לנוער העובד — לא פגשתי. אמרתי „בתים“, וכננתי איננה לבתים בלבד. ראיתי הסתדרויות פועלים מופלגות בחבריהן ובאמצעיהן, ולא ראיתי אצלן דאגה זו לדור הצעיר, נכונות זו להשקיע מאמצים, אנשים וכספים, שאני מוצא בהסתדרות שלנו.

אינני מתכוון בזה לומר: דיינו. גם אני מבקש לבוא בדרישות גדולות להסתדרות. אך צריך שהדרישות התביעות תבואנה מתוך ידיעה ותחשבה של מה שההסתדרות פעלה ופועלת — אז יהיה להן משקל לא רק לגבי ההסתדרות, אלא גם לגבי הנוער העובד עצמו.

וכשאני שואל את עצמי מה נותנת ההסתדרות לנוער, אינני מתחיל מן הבתים היפים האלה, או מן ההקצבות השונות לעתונות, לספרות, למדריכים, להכשרה מקצועית, לארגון, להנהלת העניינים וכיוצא באלה, וגם לא ממתן אנשים לפעולה, אלא מדבר שאיננו כספי וחמרי ואיננו אישי, הוא בעיני חשוב מן הכל.

ההסתדרות, ההסתדרות העובדים הכללית, נותנת לנוער קודם כל את עצמה. הדור הקיים, הדור הבונה, נותן לדור הבא גם מורה וגם פסח וגם מטרה, אך קודם כל הוא נותן את עצמו. ואם דור זה יש בו תוכן, יש לו חזון, יש לו אפקים, — אזי הוא נותן לנוער הרבה, גם אם ידו אינה משגת לתת לו צריפים ובתים ושכר-מורים; ואם אין בו תוכן ואין עמו חזון ואפקים ודמות אדם עולה, — אזי גם אם יתן בתים ומדריכים פהנה וכהנה — אינו נותן אלא מעט.

ואם אֲשׁוּה את ההסתדרות שלנו וכמה וכמה ההסתדרויות פועלים בעולם, — הריני מוצא פי ההסתדרות שלנו נותנת לנוער מה שתנועות מועטות מאד נתנו בזמן מן הזמנים. היא נותנת לו מפעל גבורה, לא איזו התלהבות-של-רגע, לא איזה סימן-קריאה פפול-שלושה, לא תקיעה גדולה, לא מדורה מתלקחת העשויה לדעוך במהרה, לא חנייה נלהבה של חזית-יום-אחד, פי אם מפעל-גיבורים מטופח ללא הפסקה זה שלושים ושבע שנים, מטופח באהבה, בנאמנות, במחשבה, בעמל, בדמים, בקרבנות עצומים. היש עוד בעולם תנועת נוער אשר לה שרשים עמוקים פאלה בענות-עם. אפיק כזה לגילוי כוחותיו ועצמותו של האדם הצעיר, דמות-אדם פוזת ברשות-הרבים וברשות-היחיד? תנועת הנוער שלנו בארץ, אשר לה ניתן לראות מקרוב, עד כדי למשש ביד, את יצירתו של הפועל העברי, לראות עין בעין את צמיחתו של משק-העבודה החפשי מעול בעלים ונוגשים; השותה ממעינות השפה העברית העתיקה והצעירה פאחת; הגדלה על מבועי העליה השניה ושאר העליות החלוציות; ואשר לרשותה עומדת מורשתה הרוחנית הגדולה של תנועת הפועלים הארץ-ישראלית וקשרה המוחשי עם העם — בשלשלת הדורות, בסבל ההוה ובתוחלת עתידו; תנועת נוער אשר לה קרקע כזה לחיי-נפש ולחיי-עשיה — האין לצפות ממנה שתעשה גידולים משופכים?

שמא נשב פעם — לא כמו שרגילים אצלנו לשבת בצורת תובע מול נתבע; הן אנחנו התובעים ואנחנו הנתבעים — ונחשוב על האושר השמור לנוער שלנו, אשר ברצותו הוא יוצא מחר-מחרתים להקים משק עצמאי, או נעשה שותף בעל זכויות מלאות ושוות לחברים בוגרים, שהקימו במשך שנים מפעלים לתפארת. לא אעמיד למולו את הנוער היהודי בגולה. אך

אשאל: האם בעולם הגדול, הרחב, האיתן, התקיף, בעל האפקים התנועתיים הגדולים — יש לו לנוער סיפויים מוחשיים כאלה?

אני נזכר בימים שהייתי מהלך בוינה במעונות-הפועלים המפורסמים. באותם המעונות היה טיפול רב בנוער. היו קלובים ומגרשי-ספורט, היו חגיגות נאות, היתה התעמלות מפוארת. דבר אחד היה הנוער חסר: עתיד. בכל בית-פועלים קדמו לו לנוער המתבגר — מבוגרים מחוסרי-עבודה. החגיגות הנאות והאולימפיאדות העליונות לא הניסו את צלו המסליך של חוסר-העבודה, הפרוש לרגלי הנוער הנכנס לחיים. הרבה תקוות טובות לימים באים טיפחו בו מדריכיו, אך תקוה קטנה אחת ניטלה ממנו: לעבוד, פשוט לעבוד, להיות מנוצל על ידי גותן-העבודה.

הנוער שלנו מקבל לא רק מורשה רעיונית גדולה, פי אם גם אפשרויות של השתתפות אישית, מיד ולאֶלֶתֶר, ביצירה גדולה, המזינה את הגוף ואת הנפש. השופעת אור כל רגע ורגע, אם אך פקוחות העינים לקלוט את האור.

כל תנועת-נוער חלוצית בארץ מתברכת, ורשאית להתברך, בכמה וכמה הישגים נאים. ואם יקום הנוער העובד והמנה את הישגיו הוא, ודאי יצרך רשימה נאה. אך לי נראה, כי אם נשקול את כל ההישגים האלה לעומת הרכוש העצום אשר ההסתדרות העניקה ומעניקה להסתדרויות הנוער, ואם נשוה את הישגיה לעומת האין, לעומת אותו נוער אשר אינו אתנו, לא בנוער העובד, ולא בגורדוניה, ולא במחנות העולים, ולא ב„השומר הצעיר“, בין שהוא נוער מן השכבות העובדות ביותר, הפנים החורגים לישוב, ובין שהוא נוער מחונך ומטופח על ידי הורים ומורים — לא יוכלו ההישגים הנאים להניח את דעתנו. ואז אפשר נמצא פי ראשית צרה היא לא בזה שמישהו אינו עוזר לנו דיו, אלא בזה שהסתדרויות הנוער אינן מנצלות דין את הרכוש הזה שההסתדרות נותנת להן.

אם אמרתי כי עצם היותה של ההסתדרות חשוב יותר מפל „עזרה“ שהיא יכולה לתת, לא באתי בזה למעט את העזרה שהיא נותנת לנוער העובד. ויש חשיבות חינוכית לכך שכל נער ידע מהי, מהי כשלעצמה ומהי בהשנאה עם מה שנותנות תנועות פועלים אחרות. אילו היתה תנועת הפועלים באנגליה, שיש לה מיליונים חברים, שוקדת על עניני הנוער

העובד בשיעור זה, — היו שם מרגישים בכל מקום את מפעלי הנוער העובד, ולא הרגשתי בהם בעת ביקורי באנגליה. ההסתדרות פועלת לא לפי יכולתם של פועלי אנגליה, כי אם לפי יכולתה היא. כל אחד מאתנו, וכל נער בפרט, שומע הרבה מאד על חטאי ההסתדרות ועל פשעי עובדיה. היודע גם כל נער עובד, בשעה שהוא נהנה ממפעליו ומהישגיו, שפל אלה לא היו בעולם — לולא עמדה להם יד עוזרת, יד נאמנה של ההסתדרות?

מובן שהעזרה איננה מספיקה, שיש לנו דרישות גדולות הרבה יותר, שצריך לבקש ולמצוא עוד ועוד אפשרויות. אך רוצה הייתי שהנוער העובד יקדים שאלה לדרישות: האם שיעור בלתי-מספיק של התקדמות (למשל, שלא הקפנו עד כה את עדות המזרח בירושלים במידה הרצויה) הוא פרי חוסר עזרה מצד ההסתדרות או תוצאה של חוסר מעוף והתעוררות פנימית בנו? ושאלה גוררת שאלה: שבע־עשרה שנות קיום הנוער העובד צריכות היו כבר עכשיו לתת חבורות חבורות של בוגרי התנועה, שיספקו את צרכיה בארגון ובהדרכה ובהרחבה מתמדת. אינני רוצה בזה לומר שפל הדרכה טובה פשהיא „תוצרת-בית“ וכל תנועת נוער צריכה לקבל הדרכה מאלה שגדלו בתוכה דוקא. רחוק אני ממחשבה כזאת. ההסתדרות נתנה לכם את דויד כהן — ולא לקחה אותו מקרבכם; ההסתדרות נתנה לכם את ברוך אייזנשטדט — ולא לקחה אותו מקרבכם. אני רואה צורך גדול חשיבות מרובה בשיתוף דורות ויגילים וגם בשיתוף שכבות רוחניות שונות בעבודה החינוכית שלנו. וכל כמה שנכניס יותר אנשים בעלי-ערך ושפל אחד מהם יצרף את ה„משהו“ שלו, ממיטב פרי הארץ שבה גדל וממיטב פרי התנועה שבה התחנך — נהיה עשירים יותר. ואני מחייב את התביעה מן ההסתדרות, שתתן עוד ועוד אנשים לעבודה ארגונית ומקצועית. אבל יש לי תביעה גם לנוער העובד עצמו. אני שואל: היכן בוגריו? המעלים הם את רמתו של הציבור אשר לתוכו הם נכנסים? המחזירים הם לנוער העובד מה שהוא הכניס בהם? מה חלקם בהדרכת הדורות הבאים של הנוער העובד? אני יודע שתנועת הנוער העובד בנתה משקים בכוחות חבריה. ואני שואל לא רק לאלה שנפלו דרך המסגרת, מה לקחו הם אתם מן הנוער העובד, אני שואל גם לאלה שבנו משקים, שהלכו לעמדות חלוציות שונות ולתפקידים ציבוריים — הללו, שרדאי קיבלו הרבה מן הנוער העובד, הגם מחזירים

הם משהו מזה שניתן להם, המסוגלים הם להחזיר, היש בהם התשוקה להחזיר?

ב

בימינו מרבים להכריז על ערכים. אך אין אדם חייב להאמין בהכרזות. יש ואנחנו דוגלים באיזה ערך וחוטאים לו, ויש גם שאיננו דוגלים באיזה ערך ומקיימים אותו. ורשאים אנו גם לבדוק אחרי הנזער העובד עד כמה הוא נאמן לערכים שהוא דוגל בהם. בעצם היותכם הסתדרות נזער עובד — הנכם נושאים של ערכים מסוימים, ביודעים או בלא יודעים. דוגמה של ערך: קיבוץ גלילות. זהו ערך גדול ויקר, ועם זה אחד הערכים הקשים ביותר, שאיננו מסוגלים כלל לקיים אותו בנאמנות. קל מאד לומר: קיבוץ גלילות, וקשה לקיים אותו בחיים באמת ובלב שלם. קשה מאד להתגבר על ה"מעמדיות" של מזרח או של מערב, על הביטול של "אשכנזים" ל"פרנקים", על היחס ל"נקים" או ל"גליצאים", ועוד ועוד. איזה ציוני איננו נאמן על רעיון קיבוץ גלילות? ואף על פי כן, אך מעט כאד כוחות ציבוריים פועלים משהו במגמה זו, ורבים מאתנו נוהגים למעשה בדרך הפוכה. אנחנו גוררים אתנו לכל מקום לא רק את הגלות, כי אם גם את המצב הסוציאלי שלנו. יש עדות שפולן בשפל המדרגה יש עדות שפולן שייכות, פחות או יותר, למה שקורין "החברה הגבוהה". עוד לא ראיתי תימנים מיליונרים בארץ־ישראל. יש עדות שלמות, כמו הפורדים, למשל, שפולן פרוליטריות. אולי אין להם מה שקורין "פסיכולוגיה פרוליטרית", אך רובם ככולם עובדים עבודה גופנית קשה, מתפרנסים בדוחק, זקוקים ליסע־עבודה, או מוכרים את מלאכתם. ואף על פי כן המרחק ביניהם לבין הפועל "האשכנזי" הוא עצום. לכאורה, צריך היה שפנקס־החבר (של ההסתדרות) השוה ימעיט את ההבדלים למעשה, וצריך היה שבית־הספר יעזור להתגבר, שהחיים הציבוריים יעזרו להתגבר, ואין הדבר ניכר, או ניכר מעט מאד. אני משער שמצויות מפלגות ציוניות שאין בהן תימני אחד או פורדי אחד.

הנזער העובד מעצם בריאתו נעשה גורם רציני בקיבוץ גלילות. זוהי זכות גדולה מבחינה ציונית, מבחינת תקומת העם היהודי; וזכות לא

פחות גדולה מבחינה סוציאליסטית, מבחינת אַחנת העובדים. לדגול בזה — קל מאד, ולכתוב זאת כסיסמה לאחד במאי — קל מאד. להגשים זאת בחיים — קשה מאד. אחדות העובדים נתקלת במכשולים לא רק מבחוץ, מידי אויבים ומפריעים, כי אם גם מבית, מתוך ציבור הפועלים. קשה להתגבר על הבדלי־דעות, על הבדלי־ארגונים והבדלי־אינטרסים שבקרב המעמד העובד, אך קשה יותר להתגבר על הבדלי עדות ואורח־חיים. ויכול להיות שדוקא העדה שהיא יותר פרולטרית ויותר עניה ויותר מדוכאת תפנה אולי — מתוך מרירות, מתוך זרות — למחנה אויב, כעונש על התנכרותו או על קוצר־דעתו של הפועל המאורגן. על ידי כך שהנוער העובד מקיים בתוכו מידה מסוימת של קיבוץ גלויות — הוא מקיים שליחות סוציאליסטית, מבלי לדעת על זה. הוא מכין אפשרות של יתר הצלחה למגמת אחדות־העובדים מעל למחיצות העדתיות.

וכן עצם הדבר שההסתדרות ראתה את חינוך הנוער העובד כענין שלה והקימה מכשיר לנוער ושהמכשיר הזה איננו קנינו של איזה זרם, אלא של ההסתדרות כולה, וכל נער עובד יכול להיות בן־בית בתוך הבית הזה, מבלי שיתחייב מלכתחילה על איזה נוסח מסוים, — היה צעד חשוב לטיפוח רעיון איחוד העובדים.

וטבעי הדבר שהנוער העובד יהיה נושא של רעיון איחוד העובדים. אינני דן עתה עד כמה הוא נושא אותו. אינני בתוך הענינים במידה מספיקה שאדע להעריך זאת נכונה. ואינני אומר זאת כדי לגמור את ההלל על הנוער העובד. אדרבא, כננתי לומר, גם קיבוץ גלויות וגם אחדות העובדים לא הושגו עדיין ואינם אלא מגמות. הרצון לאחד את הנוער, לפחות עד גיל ההתבגרות, ושכל הנערים העובדים ימצאו במסגרת אחת — ארגונית, חברתית, חינוכית — נתקל במכשולים גדולים ועצומים. ולא רק זה. הלא גם הרעיון הפשוט ביותר — הסתדרות עובדים אחת, שכל פועל עברי בארץ יהיה חבר בהסתדרות עובדים אחת, גם הוא לא הצליח, אף על פי שההסתדרות הגבילה עצמה ונתנה חופש גמור לחבריה לחיות את חייהם הפוליטיים האידיאולוגיים מחוץ להסתדרות. מה פירוש „לא הצליח“? אפשר, כמובן, לומר שההסתדרות, המקיפה 120 אלף איש, והמקימה מפעלים חלוציים עצומים ומפעלי עזרה הדדית כפירים, והנלחמת את מלחמת הפועל

בהצלחה, והמהווה את הפזם המאורגן הגדול ביותר בארץ — הצליחה מאד. היא השיגה הרבה. אך את הדבר האחד אשר חפצה, את הפלילות, מנעו ממנה. וארגוני המיעוטים אולי לא השיגו הרבה, אך בדבר אחד „הצליחו“: למנוע את איחודם הפלילי של הפועלים העברים בארץ.

ומה שקרה את ההסתדרות הפלילית מצד פזחות שמחוצה לה — קרה את ההסתדרות הנוער העובד מצד פזחות שבתוך ההסתדרות. אינני בא עתה לדון על הדבר: „מה היה אילר“, אילו היו בהסתדרות בשעתה מבינים יותר את הענין, אילו היו בתוך הנוער העובד מבינים ענינים בשעתם, אילו היו לומדים אצלנו לראות גם את המונח במרחק־מה ולא רק את הנתפס ביד. עכשיו קיימת עובדה: ההסתדרות הנוער העובד היא אמנם החטיבה החזקה ביותר בקרב הנוער הארץ־ישראלי, ולזכותה רשומים הישגים חשובים ובעלי ערך כללי לתנועת הפועלים פולה (ולא רק לתנועת הנוער העובד), אך השאיפה לכלליות, הטבועה בה מיסודה, נתקלת במכשולים רבים.

לא אֶפְנֵס עתה בבירור מאין באים המכשולים האלה. אינני רוצה לעסוק בזה כאן. כאבתי את השאלה הזאת, אמרתי את דברי ולא נתקבלו. כאן רוצה אני להעמיד את הנוער עצמו בפני השאלה: מה המסקנה? מה המסקנה שתסיק ההסתדרות נוער, שביקשה להקיף את כל הנוער העובד (ולדעתי היא צריכה להקיף גם את מי שמתעתד לעבוד ומי שעתיד לעבוד) ולא השיגה זאת? מסקנה אחת יכולה להיות — התיאשות: הדבר הוא, כנראה, בלתי־אפשרי, „אוטופי“, ואם כן „נתנה ראש ונשובה מצרימה“, כל ההסתדרויות הנוער הן „זרמים“ — למה יגרע חלקנו? נהיה גם אנחנו כמזהו... תיתכן גם מסקנה אחרת: נתנפח עד שנפצח.

ואני מציע: לא להתיאש וגם לא להפליג בויפוחים. עלינו להכיר בעובדה המצערת, כי הדרך להגשמת הפלילות איננה קצרה כאשר חפצנו. בין המגמה לאחד את הנוער העברי בארץ לשם עבודה, בין עם, יצירה משקית והניה תרבותית — בין המגמה הזאת שלנו ובין הגשמתה המלאה קיים מהלך, ואולי מהלך רב. פסעם בפסעם מגלים אנו שקיים מרחק בין רעיון יקר לנו ובין הגשמתו. בשעה שאנו מגלים את הרעיון או מכריזים עליו נדמה לנו שהוא קרוב מאד, כמו בשעה שמטיילים בארץ ומגלים את

התבור. „הושט ירך וגע בוי“. אבל אתה הולך והולך, וכפעם בפעם מתברר פי עוד לפניך כברת-דרך. יש גיפוא לשאול: האם תקום הפלליות של הנוער העובד על ידי פניעה למכשולים, על ידי השלמה עם המצב הקיים? תשובתי היא — הסתדרות הנוער העובד, אם היא חפצה באמת ובתמים להשיג את הפלליות, צריכה לומר לעצמה: מציגים לי אמנם מכשולים, אבל אני אהיה נאמנה למגמת הפלליות שהתוית לעצמי ואוכיח זאת בכל מעשי והליכותי, למרות זאת שעדיין לא פולם אתי, ואביא לידי כך שיפירו בי ויחפצו להיות אתי.

מבלי שאהיה מקל ראש בשאלות הרבות והחמורות בחיי הנוער העובד, אעזו ואומר פי פתרון שאלה זו יקבע את עתידה של הסתדרות הנוער העובד. ואין זו שאלה של ההסתדרות בלבד, היא נוגעת בנשמתו של החבר בתוך ההסתדרות, כיצד יעמוד מול „העולם“, הלועג לכלליות ואומר שאינה אלא צביעות ושקר, וירגיש את אמיתו הוא ויאמר: „אבל אני נאמן לדבר הזה, ועד שיקום אפעל למענו. ואם לא היום — אז מחר ומחרתים. אתאזר בסבלנות ואכוח את פעולתי לכך שתבוא הפלליות“.

דאי, כדי להגיע לידי כך שהנוער העובד יגיע לכל נער ונער, דרושה פעולה מאמצת וחדירה לשכבות שונות, וההסתדרות נתבעת לתת את עזרתה לכך. אבל בחריצות מעשית בלבד לא יושג הדבר. צריך שהנער העובד ירגיש באמת את אחנתו עם כל נער עובד, שיהיה מעבר למחיצות. צריך שיהיה נקי מפל רגש של איבה פיתתית וסיעתית. צריך שיאהב את כלל ההסתדרות וישאף להגברת אחדותה, ויאמר לעצמו: אם נגור על פועלים שיהיו נפרדים — עוד נספיק לקיים זאת כאשר נתבגר. ומי יודע, אולי נמצא גם אז שאפשר להיות מאוחדים. אבל להיפרד בגיל הנוער רק מפני שהגדליה כבר מפולגים או עודם מפולגים — אין אנו חפצים.

הייתי רוצה שהנוער עצמו, בלי כל ויפוח, בלי כל פולמוס עם אחרים, שהוא לעצמו יתעמק יותר בענין הפלליות שלו; שיראה בזה לא חומרות שמישהו מהחוץ מטיל עליו. שירגיש שהוא עושה זאת בשביל עצמו. רק בבית אשר בו חבר של קבוצה וחבר של קיבוץ וחבר של מושב ונער עובד מן העיר ירגישו עצמם אזרחים שונים — שונים בזכויותיהם, שונים

בערך, שוים בהרגשה חברית ללא כל התנשאות — רק במקום אשר בני עדות שונות ובני סביבות שונות יטפחו את החברות הזאת, רשאית תנועה לומר: „אני כללית, אף על פי שלא פולם רוצים להכיר בכך“. התנועה הציונית דוגלת באידיאה של כלל-העם, והיא פותחת את שעריה לכל בן העם הרוצה להיות בן-העם, ואינה תוחמת שום תחומים בפני יהודי הרוצה להיות חבר לתנועה הציונית. היא מאפשרת ליהודי הנקרא חרד וליהודי הנקרא לא-חרד לחיות בתנועה אחת. דרוש היה הרבה רצון טוב והרבה רוחב-דעת ויקוד החזון המאחד בתוך כל הניגודים — כדי לאפשר גם ל„המזרחי“ וגם ל„פועלי-ציון“ להימצא בתוך הסתדרות אחת. וגם הנוער העובד צריך להשקיע הרבה רצון טוב, מחשבה, רגש, חברות וחזון של תנועת פועלים מאוחדת, כדי להגביר את הכלליות בתוך עצמו וכדי להתקיים כמופת של שאיפת הכלליות בתוך הנוער היהודי המחולק ומפורד.

ולגבי הגופים השונים אשר לא הכירו במגמת הכלליות, אציע להתחסס אליהם באותו יחס שמצאתי אצל בן-ציון ישראלי בדבריו למגויסים. הן יודעים אתם שהבנת ענין הגיוס לא הקיפה בבת אחת את כל המחנה. ויש נוסח האומר: כך וכך התגייסו, השאר — משתמטים. אם רוצים אתם — הרי זה נכון; ההיפך ממגויס הוא משתמט. אבל אפשר לשאול: הן אלה שהתגייסו היום — אתמול לא היו מגויסים; הם לא באו ביום הראשון למלחמה ואמרו פולם בבת אחת: אנחנו מתגייסים. היה פרוצס „מושך“ האחד הגיע בראשית, והאחר — לאחר כמה חדשים, לאחר חצי שנה, שנה ויותר. מוחות האנשים ולבותיהם אינם עובדים בטמפו שזה. לעתים אפשר להתיאש מן האדם בגלל אטיותו, ולעתים נאחזים בפתרון קל מאד — בזה. אינני רואה מפלט ב„חדלו לכם מן האדם“¹, ואינני תולה תקוות בסנקציות, בענשין או בוריעת בזה. מוטב שנכניס ללבבות את הבנת התוכן העולמי של המלחמה הזאת ומה מקומו של היהודי במלחמה ומקומה של יהדות ארץ-ישראל במלחמה. ואם תהיה איריה נאמנה בתוכנו אנו — יתכן שעוד הרבה אנשים ימצאו את הדרך לגיוס מרצונם. ושמיחתי שבן-ציון אמר: אל תאמר „משתמט“, יש רק מקדימים ומאחרים. מאמין אני שתנועת פועלי

¹ [„חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו. כי כמה נחשב הוא“ (ישעיהו ב', כ"ב)]

ארץ־ישראל תהיה מאוחדת; שהכרח לה להיות מאוחדת, אם היא חפצה חיים. יכולה להיות פת המכריזה על דברים יפים, אך הגשמת הסוציאליזם — שחרור העבודה מכבלי הניצול ומשטר של צדק ושיון וחירות — לא תבוא בלי אחדות העובדים ובלי אחות העובדים. וגם הציונות היא דבר פל פך גדול וכל פך קשה וכל פך רבים המכשולים על דרכה, שהגשמתה לא תיתכן בלי ליפוד גדול של פוחות העם, ובלי שהעובד היהודי לא יתאחד פעובד, פיהודי, פציוני. ואתם, חברים צעירים, טפחו קודם כל בקרבכם את הרגשת אחדות העובדים, את הרגשת הכלליות של ההסתדרות עצמה, תגלו זאת בהליכותיכם ובמעשיכם, ורק אז תהיה לכם הזכות המוסרית המלאה לתבוע גם מאחרים, ואז תהיו רשאים לתבוע עזרה מפל חוג ומפל חבר. אך אל תדונו לכף־חובה את אלה שעדיין לא הגיעו אליכם, ואל תמהרו להתיאש מן המאחרים לבוא. הכרזות על קוצר־רוח אינן מקרבות את „הקץ”. מי שמאמין בצורך ובהכרח האיחוד — יסבול וישתדל בפעם בפעם להתגבר על מכשולים, מתוך אמונה פי סוף סוף נתגבר על ה„גזר־ו”. לנו אין ברירה בין פירוד ואיחוד. לנו יש רק דרך אחת של אי חוד. אבל דרך האיחוד קשה יותר מדרך הפירוד. בשביל פירוד — מספיק צד אחד. בשביל שישתרר שלום — דרושים שני צדדים. שלום ואיחוד דורשים תמיד יותר מאמצים — גם מאמצי־עשיה וגם מאמצי־נפש. והרי זה פרוך בתהליך קשה, ממושך, שמוכרח להיפקל במעצורים. אף הם מן הגילויים של קיבוץ גלויות. פי האיחוד מצריך להתגבר על תרבויות זרות, על מסורות, על מולדות שונות, גם על מולדות רוחניות. בני־אדם נדרשים לצאת מתוך העריסות החמות שלהם ולהיפנס לבית הגדול המפולש של ההסתדרות. ואם תלמדו להפיר את תולדות תנועתנו, תראו פיצד נוצרה ההסתדרות מתוך התגברות על המפריד. וכיצד נאבקה מראשיתה ועד היום על שלימותה ואחדותה.

ג

מבקש אני להסתפק בדברי הללו ואינני רוצה לעייף אתכם בדברים אחרים. אך אי אפשר לי שלא לומר מלים אחדות על הימים אשר בהם מתפנסת ועידתכם.

ועידתכם השקטה והנעימה, ועידה של נעורים ושל חולצות כחולות ושל מנין הישגים. מתכנסת בימים קשים, קשים מאד מאד לעולם, קשים מאד מאד לישראל. הלב חרד: רדיו, מה מליל? מה ידיעות יביא לנו הערב? על אדמת רוסיה, על שטחיה הנרחבים מתקיימת מערכה איומה. איומה לא רק בקרבנותיה העצומים, קרבנות של מיליוני בני-אדם, קרבן יצירות רבות, פרי עמל אנשים עובדים, כי אם גם במה שנתון עתה על כף המאזנים. לא רק כפירים וערים נחרבים, ולא רק מיליוני אחינו אנו, שחשבו שהם יושבים לבטח, שהאמינו כי יצאו מכלל סכנת-אנטישמיות ורדיפת-יהודים הם יכולים לחיות את חייהם כשאר אזרחי המדינה — נתונים עתה למשיסה, כשאר אחיהם, בידי הצורר וקלגסיו. כי המערכה נוגעת לא רק לאנשים שם, לא רק לאותה המדינה ולאחיו שפאותה המדינה, ולעמים הרבים שבאותה המדינה, כי אם תוצאותיה נודעות לכולנו, בכל מקום שהננו. תוצאותיה נוגעות לכל יהודי בעולם. בכל מקום שהוא, נוגעות לכל פועל בעולם, בכל מקום שהוא, נוגעות לכל אדם שואף חירות, לכל אדם המתעב עבדות והשפלה. אין אנחנו יכולים ברגע זה לאמור מה יהיה גורלה של המערכה הזאת. מעצם הקריאה ששמענו היום ברדיו יכולנו להבין עד כמה חמור המצב. וטוב שגם נערים צעירים העובדים את עבודתם הם, שאף היא חלק מן המערכה הזאת, ידעו וירגישו ולבם יפעם יחד עם לב העולם. יכולים להיות יחסים שונים בינינו לבין העולם. יש אשר מתוך סבל של דורות רבים, מתוך הבדידות האיומה הטרגית של יהודים במשך אלפי שנים, מתוך הזרות שהיהודי מרגיש לעצמו בכל מקום שהוא בא, — מגיעים יהודים לידי יאוש מן העולם, מגיעים לידי הרגשה: „מה לנו ולעולם זה, עולם אכזרי ופראי? כל אימת שיסתבך ויסתכסך ויתקדר — אנחנו ראשונים השעירים לעזאזל ואחרונים לנחמות. נשפח את העולם הזה! נסיח ממנו את דעתנו! נלך לדרכנו...“ אני מציין את ההרגשה הזאת לא לשם יכוח עם מסקנותיה המדיניות, כי אם לשם הבנת האסון היהודי הגדול, אשר אין לו רַע בעולם. הן שילמנו מחירים כל כך יקרים בעד נסיונותינו להתקרב אל העולם. עוד הנסיון הגדול הראשון להתקרב אל העולם, שעשו ראשוני הנצרות — יהודים תמימים, אשר ביקשו את „מלכות השמים“ ונדאי לא התכוונו למה שיצא מזה — עלה לעם באבדן רבים רבים, ואחר

כך באינקביזיציה ובשמדות ובמסע־הצלב. עם אשר לו היסטוריה כל כך טרגית ואיומה, שאיננה חדלה להיות טרגית ואיומה — היפלא הדבר כי ישוב וישאל מנהמת־לב: „מה לי ולעולם?!”

יש יהודים, והם לא מעטים, ולא בדור אחד, כי אם בכמה וכמה דורות, המבינים כי שום הבדלים ושום רדיפות אינם מוציאים אותנו מכלל הגזע האנושי, שפולנו בנים הננו לעולם אנושי אחד, ולמרות השנאה, ולמרות ההיסטוריות הנפרדות של עמים, יש אחדות אנושית, יש פדור־עולם אחד ויש עולם אנושי אחד. והם מרגישים את עצמם שותפים לעולם הזה, שותפים ביסוריו, בכלימתו, וגם בתקותיו. אולם גם לגבי שותפות יש בין יהודים הבדלי ראייה הרגשה. יש שותפים היושבים בשורה ראשונה ויש הנדחקים אל הקיר האחרון ואל מעבר לדלת. יש שותפים עשירים ויש עניים. השותפות שלנו מעולם איננה עשירה. ויש יהודים הרוצים להיפטר משותפות עניה זאת. הם רוצים להיות בין השותפים העשירים, והם מאמינים שישגו זאת על ידי כך שיתחמקו מאחיהם העניים ויסיחו את דעתם מעצמם, מגורלם המיוחד, ממקורם המיוחד, מעברם המיוחד. ואז — מאמינים הם — יזכו ויהיו פטורים מן הפורענות הקרויה יהדות ויהיו אף הם שותפים חשובים. את אחיהם ישאירו באשר הם, או בטוב־לבם ירמוזו להם מרחוק שיצעדו בעקבותיהם, פשהם עצמם עולים בשלבים העליונים של החברה האנושית, עטורי־מדע או מגלגלי־ממון, גיבורי־מהפכה או מדינאים.

בינינו ובין יהודים מסוג זה, גם פשהם חשים בצערו של עולם ורוצים בתקנתו, יש הבדל גדול ועצום. גם אנחנו איננו בורחים מהעולם, גם אנחנו חיים אותו, בסבלותיו ובמאבקיו, אך אין אנו בטלים בתוכו, איננו מסתלקים מעצמנו, איננו משפיעים מלבנו שגם אנחנו חלק של העולם — חלק קטן דל, אבל לא פחות אנושי, ולא פחות זכאי לחיי־אדם, לחירות ולכבוד, ואיננו מתבטלים מפני אחרים. ערכו של האדם אינו בעשירותו ולא במה שמסכימים עליו. אולי האלוהים יודע להבחין בין ערך־אדם לערך־אדם, לנו, לבני־מותה — כל בני־אדם צריך שיהיו שוים בזכותם לחיים. וערכו של עם — איננו במספרו ובכוחו שלטונו. ערכם היצירתי של היננים ושל היהודים היה לא בגדלם ולא בשלטונם, וגם לא בזה מה שחשבו עליהם האחרים. וזוהן גם לא במה שהם חשבו זה על זה. היננים ראו את

היהודים כְּבָרְבָרִים, והיהודים את היננים כמשתחווים לעץ ולאבן. אבל הם יצרו וחיו את חייהם הם. עם שמבטל את עצמו — הוא בטל ומבוטל, אך עם שמרגיש בעצמותו ומפיר בעצמותו — איננו אֵיכות מבוטלת. מובן, העם האנגלי, כמו העם הרוסי — קל לו להרגיש בעצמותו. הוא מרגיש את כוחו הגופני הגדול, את שלטונו שהוא מכובד, את יצירתו שהיא חשובה. הרבה יותר קשה לעם קטן, מושפל ומשועבד, שיפיר בעצמותו ויעמוד על חירותו ועל כבודו. לפיכך, כל פעם שבאה לעולם איזו תנועה גדולה (פעם היתה זאת הנצרות, פעם היה זה הליברליזם, פעם הסוציאליזם ופעם הקומוניזם) — אין מחסור ביהודים המוכנים להצטרף אל הזרם האדיר מתוך הרגשה טובה: הם שוחים במים אדירים; הם מוכנים לקנות את האושר הזה במחיר התבטלות. לכך קרא ההוגה היהודי אחד־העם: „עבדות בתוך חירות“. על הדגל כתוב, לכאורה, חירות, אבל נושא־הדגל לא רחץ את נשמתו מכתם של עבדות.

לבנו פועם עם מה שמתרחש עכשיו ברוסיה. אנחנו עומדים עכשיו בשלב של מאורעות־עולם, ולא פעם עוד נעמוד. אי אפשר לנו ואין אנו צריכים להסיח את דעתנו ממאורעות־עולם פדי שנעשה בשלימות את עבודתנו „בגבעת־ברנר ובנען“. אדרבא, נחיה את העולם האנושי במלוא כוחות נפשנו, מבלי שנחדל להיות מה שהננו. ונדע פי עניננו אנו הוא חלק — ואם פי לעתים רבות חלק־חורג — מענינו של עולם. ועלינו גם להפיר באיזו מידה הוא משולב בכוחות העולם: איזה כוחות מסייעים לו ואיזה כוחות מפריעים לו. ועלינו גם לדעת היכן יש להיאבק אפילו עם כוחות ידידותיים. לא תמיד הרע — רע לנו, הטוב — טוב לנו בכל. למשל, כשאירופה השתחררה מהמשטר הפיאודלי והגיעה לעולם של ראשית־דמוקרטיה וליברליזם, זכו היהודים בכמה דברים טובים — פרנחה, בזכויות, בהשפלה; אבל שילמו בהתפוררות לאומית, בעזיבת אוצרות־חיים של היהדות, בטמיעה ובשמד. ודבר דומה לזה אירע לנו גם בעלות השחר של התנועה הסוציאליסטית. היהודים היו בין ראשוני מבשריה ובין גדולי לוחמיה ומבססיה. אבל רבים רבים צירפו לסוציאליזם את ההתנפרות לאחיהם, את הבריחה מעמם, שמד לאומי. רעה חולה היא בעולם הרוח והתברה האנושית, שאידיאות גדולות אינן מתגוננות מפני זיווגים מאונס.

נדרשה היאבקות של עשרות שנים כדי לשחרר את הסוציאליזם היהודי — ואתו את הסוציאליזם העולמי — מחרפת ההתכחשות ליסורי ישראל ולעצמות ישראל. ועוד לא שלם השחרור, ועוד לא תמה ההיאבקות. תנועת השחרור שלנו, מימי ביל"ו ועד היום, היא שאורגת את יריעתנו העצמאית. היא שפובשת לנו מקום בעולם, לא פֶּשֶׁל מי שרץ אחרי המרכבה או לפניה, לא פֶּשֶׁל „נספח“, אלא כפלוגה עצמאית העושה את שליחותה, השותפת לחיי העולם וגם זפאית לתבוע את דינה מן העולם, ואף נוטלת לעצמה רשות לדון את העולם לחובה בשעה שהוא מעוות את דיננו.

ויהיה זה יסוד ועיקר בחיי הנוער העובד, המושרש בחיי עמו, בעברו ובעתידו, אשר איננו מסיח את דעתו מסבלות אָחיו, מדמם השפוך, מהשפלותם ומפלימתם: אַל תראו את אידיאלי החברה האנושית כעומדים מחוץ לכם, מחוץ לגורל עמכם; חיו את חיי העולם, ברגש ובמחשבה ובהשתתפות נפשית עמוקה, באחנה וסולידריות לכל באי-עולם, לכל הנענים והנלחמים; אך תחיו אותם כבני-חורין, כבנים לעמכם, כאחת הפלוגות הקטנות, אך עצמאיות וחשובות, במלחמת האדם על שחרורו ועלייתו.

אִשִּׁים

אחרון הראשונים

(מ. אוסישקין)

מנחם אוסישקין הנהו נחלת כל התנועה הציונית. מבחינה זו בלבד הנהו יחיד בדורו. כל בני התנועה — על מפלגותיהם וניגודיהם — מאוחדים סביבו. כל זרם טעם בו טעם ש לו, לעתים טעם של קרבה יתירה. מנחם אוסישקין הנהו אחד מאבות הציונות, הצעיר שבהם. הוא גם המגשר בין הראשונים לבין השילשים והריבועים בציונות. עד יומו האחרון היה שותף לנו, שותף ליצירה החלוצית. הוא היחידי מאבות הציונות שזכה לכך.

באווירה של אוסישקין נשמנו נשימת־ראשונים. כל עוד התהלך עמנו היה לנו הרגש כאילו אנו מתהלכים עם לילנבלום, עם פינסקר, עם מזהליבר, עם יהושע ברזלי. אבי־התנועה — אביב שאין לו חליפין — לא פהה בו. והתפיסה השלמה של האלמנטים הראשונים בציונות — לא טושטשה בו בשום מצב. שום אלמנט ראשוני לא נדחה אצלו מפני צורך השעה, לא הפך לו לשיגרה.

חלקו של אוסישקין איננו עם מחדשי המחשבה הציונית. הוא עצמו הגדיר את עצמו במלים אלה: „לא אָמַרְתִּי דָבָר חֲדָשׁ... אֲבָל חֹזְרֵתִי עַל אֲמִיתוֹת יִשְׁרָאֵל, מֵאֲתֹן הָאֲמִיתוֹת שֶׁכָּל זָמַן שֶׁהֵן מֵאֲרִיכוֹת יָמִים הֵן מִשְׁתַּכַּחֹת וְהוֹלְכוֹת“. ודברים אלה אָמַר דּוֹקָא בְּשַׁעֲה שֶׁהָרִים אֶת דַּגְל־הַמֶּרֶד וְכָתַב אֶת „הַפְּרוֹגְרָמָה שֶׁלִּנּוּ“. אָכֵן, גְּדוּלְתוֹ וְתַקְפּוֹ הָיוּ בִּזְהָה שֶׁהָיָה מִזְכִּיר לִנּוּ אֶת הַדְּבָרִים הָרֵאשׁוֹנִים וְהַפְּשׁוּטִים בְּיֹתֵר, שֶׁסִּפְּנָת שִׂכְחָה אֹרֶבֶת לָהֶם.

אויסישקין עצמו מספר כי בִּיא לִי קִי הִיא תִּמָּה: איך אפשר לו לאדם לדבר לעולם אותם הדברים ובאותה ההתלהבות, ובפרט שהדברים הם פה פשוטים ומובנים? ואויסישקין משיב לו: הן המשוררים לא יחדלו מלשיר

על אהבתם, ומדוע תתפלא לאנשים שגם מפייהם לא תיפסק לעולם שירתם היחידה, שירת האהבה אשר להם: אהבה למולדת, אהבה לקרקע, אהבה לחירות ולגאולה?

בין הראשונים, המבוגרים והזקנים, היה אוסישקין הצעיר, איש ההמשך וההתמיד. ובזה האיר לו מזלו וזכה לעלות על מוריו ורבותיו.

נזכור מה היתה דמות הציבוריות היהודית אשר בה נגלתה לראשונה חיבת-ציון פתנועה. זו היתה הציבוריות של העיריה, של הקהילה, של נבאות, של פחד מפני כל תקיף. גם הציבוריות של ההשכלה לא יצאה מתחומי חילוף-איגרות בין משפילים מפוזרים ומבודדים, והגנה קצרת-ידי על משפילים נרדפים, וקצת שתדלנות בפני „שרים“, שריחה לא היה תמיד נקי ביותר. ומה היתה המסגרת הציבורית הראשונה של חיבת-ציון? קומץ סופרים עברים, רבנים בודדים וקצת סטודנטים צעירים, אשר רק בחלקם היה בו הפוח הפנימי להישאר נאמן. ודאי נתגלגלו לתוכם גם אנשי-מעשה מועטים (מרצו של שפ"ר!), אך לא היו תנאים לעשיה של ממש. ההמונים לא הובאו עדיין בחשבון כחומר לתנועה, לא היה עדיין ברחוב היהודי כל נסיון של ארגון ציבורי מחוץ לכתלי בית-הכנסת, לא היה עדיין בנמצא הטיפוס של איש-ציבור, אשר חייו נתונים לפעולתו הציבורית. החיים היהודיים מעולם לא היו נטולי-ציבוריות, אלא שזו היתה קצוצת-כנפים, ומחוץ למקרים בודדים של פורענויות גדולות ושל אישים בודדים לא יצאה מתחומים לוקליים. מאז ומתמיד היו אישים אשר בנפשם יקדה אש אהבת-הכלל, אך לא ניתן להם אלא לשקע אותה בד' אמות. יש לראות מה נתנה הציונות מבחינה זו לחיים היהודיים. היא הביאה לא רק חוץ, היא נתנה היקף אחר לגמרי למחשבה ולציבוריות — מעבר לתחומי העיריה, הפלך, ואפילו המדינה: כל ישראל, בכל פוזריו. היא גילתה וטיפחה את האדם הישראלי, אשר כל מעיניו וכוחותיו נתונים לשינוי מצב הכלל. היא הפעילה המונים והוציאה למרחב את האישיות — האישיות היהודית, המחבוקת עם ועולם, המקיפה ארצות, המדברת אל המונים, הנאבקות עם הגיאוגרפיה, החודרת — ולא פמתחפשת — אל המדיניות העולמית, העומדת במערכה עם תקפים ושליטים בעולם הרוח ובעולם המדיניות.

זמן רב היו כל הדברים הללו חומר להזיות, לשיחות, לויכוחים

נלהבים. זמן רב לא התגברו על קטנות־העשיה. ואוסישקין היה מן הראשונים, ואפשר הראשון, אשר בישרו את ההתגברות הזאת. הוא היה בטיבו האנושי שונה מרבותיו. הוא לא ידע את סבלותיהם ואת שברוך־לבם של לילינבלום ושל פינסקר. אפשר לומר, הוא נולד בכתונת־פסים. ולדורות שבאו אחריו — דורות מסובכים, מורכבים, טרגיים ביותר — נראה אוסישקין ככלי שלם, אך לא מורכב, פשוט ביותר. לא איש־קסמים, לא איש־חידות. אך בזה היה גם כוחו.

באחת הקורספונדנציות שלו ב„המליץ“, בהיותו סטודנט, פשהוא מביא לידיעת הרבים איזו בשורה על חבורה יהודית קטנה המתפוננת לעלות לארץ, הוא רואה להסביר מה החשיבות בידיעה זו: „למען יראו — פי רעיון ישוב אה־ק — יוצא מעט מעט גם לידי מעשה“. וזקני התנועה אשר לא הצטיינו בכוח המעשה, ואף ידעו זאת, ודאי ציפו למי שיבוא ויתיצב במערכה, ויהפוך את מחשבותיהם וחלומותיהם למעשה.

ואין זה מקרה שמהליבר אומר לו בשעת פרידה: „הנני מברך אותך להישאר תקיף בדעתך“, ולילינבלום אומר לו לאחר זמן: „אם רק בשבילך בלבד כתבתי את מחברתי — די לי“. אשרי המורה אשר מצא את תלמידו. צעירים רבים באו או לחיבת־ציון, רובם באו אך לשעה קלה, לשעת ההתלהבות הראשונה. וגם למי שנשאר בפנים היתה זו אך בת־לנאי לחייהם, למשלח־ידם, לקר־רה שלהם. מלבד הביליזיים אשר עשו מעשה — וגם מהם רק למעטים היה זה מעשה „אשר אין להשיב“ — עוד לא קם בתנועה הטיפוס האנושי אשר כל חייו עולים כליל באידיאה החדשה. אחד־העם תבע את „התרפוזת הרוח“. התנועות הרבולוציוניות ידעו להביא בני־אדם לאותו ריפוז נפשי באידיאה, אשר רק הוא יוצר גדולות. אוסישקין היה מן הראשונים המבשרים את הטיפוס הזה. אחר כך ראינו את אנשי ההויה ההתכנית: את יהושע ברזלי, את מיכאל הלפרין, אשר הפקירו את חייהם כליל לתנועה. ראינו את מוצקין, את שמריהו לויך, את אביגדור יעקובסון, את נחמן סירקין — קבוצת אינטלקטואליים, אשר כל עולמם הרוחני העשיר והמורכב התמוג כולו עם האידיאה הציונית ויקד ביקודה. אוסישקין, אשר בני ביליז פסלו אותו מעלות אתם — ידע שאין זה משנה את העיקר: מסלול־חייו האישי קשור כולו עם העם ועם הארץ.

ובראשית ימיו בציונות גילה אוסישקין תכונות ותפיסה, אשר עכשיו — לאחר סיום דרכו — נוכל לראות בהן מפתח למסלול-חייו. אמרת בפתיחה כי כל זרם בציונות יש לו חלק באוסישקין ומרגיש בו קרבה לעצמו. אך אין זו דמות „הדוד הטוב“ המנענע לכל אחד בראשו. מי שהפיר קצת את אוסישקין ואת הליכותיו יודע עד כמה לא היה בו פלום מן הרכרוכיות, מן ההסתגלות, מפוליטיקניות, מגמילת-שׁוחד של מדינאי הלוחץ יד לכל אחד. הוא היה ההיפך הגמור מכל זה. לא היה בעל סבר-פנים יפה ורך לכל אחד ואחד. היותו משותף — אם בהרבה ואם במעט — עם כל זרם מן הזרמים היתה לו גם משמעות אחרת: היותו בלתי-ימודדה ובלתי-מרוצה ואפוזיציוני לכל זרם מן הזרמים, גם לאותו זרם אשר בליט ברירה נמנה עליו רשמית. אבל היה בו, בתפיסתו ובאישיותו, משהו מקיף, מרְפו ומצרף, מה שעשה אותו קרוב לרבים ושונים. להיות בימי ראשית חיבת-ציון תלמידו של לילינבלום — הידוע ל„מין ואפיקורס“, ובעיני רבים וחשובים נחשב לאסונה של חיבת-ציון — ובאותו זמן להיות נלהב לר' שמואל מזהליבר, לאו כל אחד יכול זאת. להיות נושא-פלו של פינסקר, זה פינסקר אשר פחד פחד רב מפני השתלטות הקלריקליזם, והרבנים חפצו להשתחרר ממנו, ועם זאת להיות שליח השלום בין „אודיסה“ של פינסקר וליילינבלום ובין „ביאליסטוק“ של ר' שמואל מזהליבר — לא, לא רבים יכלו לעשות זאת באמונה. ואוסישקין עשה זאת בלב שלם, מתוך הפרה פנימית, מתוך שלימות שבנפש.

הוא, הסטודנט ממוסקבה, נוסע אל הרבי מקופוטס כדי להסביר לו את ענין חיבת-ציון. הרבי אומר לאחד מחסידיו: עד שבא אלי בחור זה לא ידעתי מהו הענין, הוא נראה לי בחור ישר. ובאותו זמן הנהו אחד המעטים הנאמנים לבייל"ג, לגדרה החלוצית והנרדפת, אשר רבים מחובבי-ציון המכובדים, וביניהם גם ויסוצקי — ראש הוועד המוסקבאי — רואים בה פגע רע, שמן הראוי לשים לו קץ. לקיים ידידות אמיתית עם מזהליבר ולתמוך בגדרה אשר מתישביה הנם „קלי-עולם“ — זאת ידע אוסישקין עוד בימים ההם, ולא במקרה, כי אם מתוך תפיסתו את חיבת-ציון.

כשאחד המשכילים בין חובבי-ציון תובע מלחמה בחסידות, מפני שהחסידות עומדת למכשול על דרך חיבת-ציון, מסביר אוסישקין הצעיר

לגדולים ממנו, פי אין לנו כל ענין לזהות את החסידות עם ההתנגדות לחיבת-ציון. „לא ללחום עם החסידות צריכים אנו, פי אם ללחום בעד הישוב עם שונאיו, יהיו מי שיהיו“; „לקרב אלינו ולא לדחותם, להשלים ולא להיחלם עמהם, אך לזאת נחוץ שלכל אחד מאתנו יהיה ענין הישוב יקר בעיניו מאהבת עצמו המופרזת“. במושג „אהבת עצמו המופרזת“ הוא כולל גם את הנטיות הפיתיות והאידיאולוגיות שהיו מצויות עוד בימים ההם — לפני היות כל דיסרנציאציה רשמית — בחוגי התנועה. הוא חותם על אותו מאמר הסברה: „החובב ציון ואת כל ישראל לכל מפלגות ירו. ובוניחו אחר מאותו זמן הוא פותב: „נקל מאד להרוס, אך לא בהרסת איזה דבר אנו עסוקים, פי אם בבנין“.

הקו הזה — „כל ישראל לכל מפלגות ירו“ — לא ניתק כל הימים. הוא ודאי לא רצה בדיסרנציאציה שבאה בציונות. וכשקמה „הפרקציה הדמוקרטית“ אמר עליה שהיא הצליחה רק בדבר אחד: הולידה את „המזרחי“; אף על פי כן ראה הוא — שנחשב לסמל השמרנות בציונות — להודות בסגולות החיוביות שבה. הוא גם עמד על עריסתם של „פועלי-ציון“ — „הנקטרינוסלביים“ — בימיהם הראשונים. היה לו החוש להבחין ולהפיר בפוחות הצעירים בתנועה. ולא מקרה הוא שבין נושאי-פלו בתקופות מסוימות היו לא רק דרויאנוב וא. מ. ברוכוב, ויעקב רבינוביץ וגליקסון, פי אם גם ב. ברוכוב וגם ז'בוטינסקי. לא לזמן רב היה הדבר עולה בידו. „הגדיים נעשו תיישים“. אך עינו היתה פקוחה כל הימים לראות מה הנבטים העולים בשדותינו. סיפרתי במושב הועד הפועל הציוני על שיחתי האחרונה עם אוסישקין — בצאתנו מן הישיבה שבה נאם את נאום האחרון, הטרגי. בהמשך לאותו נאום דיברנו על מיעוט הפוחות הנראים במחננו לקראת ההיאבקות המדינית הצפויה לנו, על היעדרם או הודקנם של אלה שפעלו במלחמה הקודמת ועל חוסר-הצמיחה של פוחות חדשים. הוא חזר ואמר מה שהיה רגיל לומר: סבור אני פי ישנם, אלא שאין ניתן להם להתגלות. ואף קרא, לדוגמה, בשם. לא מן המקורבים אליו.

במקרה זה, כמו בהרבה מקרים אחרים, היה מתגלה לא כמי שעומד על חלקתו פי אם כמי שמקיף את השדה כולו על כל חלקותיו. כשם שבחיינו הרוחניים-הפרטיים לא ידע הריסה וסילוק-ערכים, כ

אם השלמה ומילואים, והגימנסיה לא צררה אצלו את החדר, והאוניברסיטה לא הסיגה את גבול הבית היהודי — כך היה גם עולמו הציוני. הוא היה מן החובבים הראשונים, מאנשי „קצרת יום־כיפור“, מאנשי „הפרוטה“ (הפרוטות הגן קנה־המידה למוֹד בהן מידת חביבותו של הרעיון, אמר באותם הימים הראשונים בויפוח עם ז. ד. ליבונטין, שהכריז אז — אם נשתמש במונחים של ימינו — על אפסותו של „ההון הלאומי“ וחשיבותו של „ההון הפרטי“). אך משהופיע הרצל, וחובבי־ציון שברוסיה עמדו תוהים ונבוכים, היה הוא אחד הראשונים שהכריעו בנפשם ובאו אל דגלו. הוא קיבל אז את האידיאה המדינית בשלימותה. גם פינסקר וגם לילינבלום היו — במשאל־נפשם — ציונים מדיניים. אבל הם ראו הכרח להצפין את הדבר לזמנים ארוכים, ואפילו להתכחש לו כלפי חוץ. משבא הרצל — לא נתן עוד לציונות להתעלם מן האידיאה המדינית. והיה הכרח לקבוע עמדה. והיו חברים גם ב„ועד האודיסאי“ של חובבי־ציון אשר פרושו מן המחנה בגלל הדגל המדיני. ואחד־העם ראה צורך לתחום בינו לבין הציונות המדינית. אך אוסישקין, חבר ל„בני משה“, מנאמני חובבי־ציון — קיבל את הציונות המדינית בשלימותה. ומשקיבל — כבר לא הסתלק הימנה, וכן נהג לגבי כל שאר הערכים של הציונות. כל אחד מאבות הציונות ומחוגיה ביקש להבליט את המושג שלו, את הדמות הנכספת שלו, ולתתה עליון על שאר הערכים — אוסישקין היה ממוג ומצרף את כל הערכים בפשטנות גמורה, בלי העמקה יתירה, אך בחוש־חיים איתן.

דוגמה רק אחת: מעולם התרבות העברית. בשביל אחד־העם עמדה תחיית התרבות העברית במרכז הדברים. אך לא הרי התרבות העברית של אחד־העם כתרבות העברית של בן־יהודה, שהעמיד את הכל על הדיבור העברי. אחד־העם לא האמין בדיבור העברי, וכן לא האמין ביאליק, ובמעשהו של בן־יהודה ראו גולם נטול־רוח. עם כל צדקת הביקורת על דרכו של בן־יהודה ב„החייאת“ הלשון — לא הבחינו בכוח החיים שבו, בהכרח שבו. אוסישקין לא העמיק פאחד מאלה, אך הוא צירף בפשטות גמורה את האידיאה המדינית, המעשה ההתישבותי, החינוך העברי והדיבור העברי, והוסיף לכך גם את המסורת היחודית — לא איזו השקפה דתית מסוימת, אלא המסורת של היהודי הפשוט, „הבינוני“ — ויצאה לו ציונות ממוזגת

כזאת, ציונות אינטגרלית, אוסישקינית, וגם משום המיזוג הזה ניתן לו להרגיש בכל חוג וחוג את הקרוב לו.

קרבת אוסישקין לפועל העברי איננה מתחילה מן העליה השניה. בענין זה היה תלמידו של יהושע ברזלי, שהיה אולי הראשון להבנה עמוקה בערך הפועל העברי וגם לקשר נפשי עמוק אליו, לסבלותיו ולחיפושיו.

ועוד לפני יותר מחמישים שנה נמצא אוסישקין בויכוח עם מורו רבו לילינבלום בענין הפועל העברי. כי בינתיים נתעמעמו הערכים הראשונים של חיבת-ציון: יגיע כפים ועבודת-האדמה בפועל ממש. כשלונותיהן של המושבות הראשונות, החדרת עבודה ערבית על ידי פקידי הברון ועל ידי האפרים עצמם, והפחד מפני ריבויים של יהודים עניים בארץ-ישראל, אשר לידיהם אין דורש, הם באים בתביעות — כל אלה האפילו על מושגים קודמים, אידיליים. הגיעו דברים לידי כך, שיהודי מחוסר-אמצעים הנוסע לארץ-ישראל נחשב לפגע רע, למעמסה נוספת על הקופה הדלה של חובבי-ציון, וצריך היה להזהיר בקריאות בעתונים: „אל תעפילו!" וכשפקידות הברון הודיעה (בשנת תר"נ) כי לא תתן עבודה לפועלים יהודים, נתקבל הדבר ב„שמחה" על ידי לילינבלום: סוף סוף יחדלו האביזנים לנסוע לארץ-ישראל, והראשון ששאל אז „לשמחה מה זו עושה?" וידע להסביר את ערכו של הפועל העברי — היה אוסישקין. דבריו פשוטים בתכלית הפשטות, אין בהם אפקים רחוקים, אך יש בהם כל היסודות הראשונים של הגנה על עבודה עברית. יש בהם מלוח הראיה הבהירה, אשר רק יחידים הגיעו אז אליה.

אך השותפות הגדולה בין אוסישקין לבין הפועל העברי מתחילה עם ראשית התהוותה של העליה השניה, שהוא היה אחד ממניעיה. החוברת שלו „הפרוגרמה שלנו", מימי אונגדה, יש למנותה על הספרות שהכשירה את בואה של העליה השניה. המחבר אמנם איננו רואה בחזונו ציבור פועלים קבוע בארץ, הוא פונה לנוער היהודי שיתגייס לשירות-העם אך לשנים אחדות. אולם בקריאה זו לצעירי ישראל שיקשרו את חייהם בציונות הוא כבר מציין כמה אלמנטים יסודיים אשר פירפרו בנפשו של העולה הצעיר, בטרם ידע מה יהיה פשר חלומו. הכרוז של ויתקין, על סף העליה השניה,

ראשית „החורש“, „השומר“, „הפועל הצעיר“ — כל הנבטים הרפים הללו של ראשית תנועת הפועלים בארץ, כולם יצאו לאויר העולם מתוך הרגשת ידידותו, שותפותו, של אוסישקין.

רחוקה ממני כל פננה להכניס את אוסישקין תחת פנפי תנועת הפועלים. הוא היה כל ימיו איש-חברתו ואיש-מעמדו. וברוסיה של ימי העלייה השניה היה שמו של אוסישקין הולך לפניו כסמל „הריאקציה הציונית“ הקיצונית ביותר. לפי הכלל: כל מה שהוא ציוני יותר הרי הוא ריאקציוני יותר. אך בזה היה כוחו הציוני של אוסישקין: להפיר — מעבר למחיצות סוציאליות ולניגודי דעות והליכות-חיים — בשותפות ציונית, וגם להבחין בנושאי-ההגשמה בעודם באבם, בעודם מנששים, בטרם גילו סימני יכולת של ממש. וכך נוצרה הברית בין אוסישקין לבין הפועל בארץ. לעתים נפגעה הברית, כמו, למשל, בעת הסכסוך בין הנעד האודיסאי למערכת „הפועל הצעיר“ (בגלל מאמרו של ברנר), אך גם התנגשויות מסוג זה לא הביאו לידי הפרת-ברית. איש העלייה השניה ראה באוסישקין, מתוך כל מנהיגי הציונות, את האדם המבין ביותר לתביעת חייו.

נוכר אני בישיבה הראשונה של המרכז החקלאי הראשון, שנבחר בכינוס אוס-ג'וני, בפסח תר"ע. במה דנו באותה ישיבה? בצורך להודיע לחוץ-לארץ כי יש ויש מה לעשות בארץ, ויש בשביל מה לעלות (הדברים היו אחרי „היאוש הגדול“ וביהודה היה אז ויכוח בחוגי הפועלים, אם מותר „באופן מלאכותי“ לעשות תעמולה לעלייה. ואם זה בכלל מתפקידם של פועלים לטפל בעלייה, והחלט להסתפק רק ב„מתן אינפורמציה“. אולם בגליל היינו פטורים מויכוחים אלה). והחלטנו לשלוח חבר לרוסיה, אשר יביא את דברנו. וידענו: חברנו, בבואו לאודיסה, יפנה קודם כל לאוסישקין ויספר לו שנוצרה הסתדרות חקלאית, ויספר לו מה מתרחש בגליל, ויבקש ממנו עזרה לפעולתו.

ועוד קודם לכן, כשנסודה „עבודה“, הקומונה הארצית הראשונה, וידענו שמאיזה מקור חשאי הושגו אילו מאות פרנקים ראשונים לעבודתה, הייתי שואל את חברי הקשישים: מנין? היו עונים לי בלחישת: כנראה, מאת אוסישקין.

אינני מתכוון לספר „זכרונות“, ומה שאמר לא אומר אלא בגדר הענין אשר לפני. לא אספר פה באילו עינים ראיתי את אוסישקין בועידת-מינסק וכיצד ראיתיו בעירו, בנקטרינוסלב, בעצם ימי מהפכת 1905, כשהופיע כארי ממש בחבורת הליברלים היהודים, „מבקשי-הזכויות“, כמה פוח של אישיות, של אמונה והוכחה היה בו או כשהפל היו סבורים כי הציונות אובדת-דרך וכוחותיה עזובה. אך אי אפשר לי שלא להזכיר פרט קטן, שאפשר יהיה לתועלת הביבליוגרפים. בילדותי הגיעה אלי חוברת רוסית על אדם ששמו „מזאיסי גס“. באותם הימים לא היה עדיין תרגום של „רוזא וירושלים“ בעברית וגם שמו של משה הס היה נזכר אך לעתים רחוקות. שם מחברה של החוברת צוין רק בראשי-תיבות: מ. א. ועל גבי המעטפה נרשם המו"ל: מהנדס אוסישקין ביקטרינוסלב, אברך ששמו היה ידוע לי משיחות המבוגרים. לימים שאלתי את אוסישקין מי כתב את החוברת — ולא זכר. סוף סוף העליתי, שמחברה היה מ. אהרנפרייז, באותם הימים סטודנט צעיר מגליציה.

אך בארץ-ישראל ראיתי את אוסישקין אחרת ממה ששמעתי עליו בבית-אבא, באברך-עסקן, אחרת משראיתיו במינסק, פ.דיקטטור של הציונות הרוסית, אחרת משראיתיו במחנה של יריבי ציון. באותן השנים, שלפני המלחמה, היו מנהיגים ציונים בבואם לארץ נוהגים להיפגש עם ציבור הפועלים ולדבר אתם. ולא פחות ממה שהם למדו וחקרו אותנו — למדנו אנחנו וחקרנו אותם. והפגישה עם אוסישקין היתה שונה משאר הפגישות. כל הגדולה של אוסישקין, כל התקיפות המפורסמת — ירדו ממנו כשנכנס אלינו למטבח הפועלים בבן-שמן. הוא ישב אתנו כמה זמן, לא נחפו, חקר ודרש ושמע תשובות ונאומים. ולא הסתפק בכך. עם גמר הפגישה ניגש אלי ושאל: היכן אתה דר, יש לי לדבר אתך. ואני דרתי אז במרתף טחוב אשר שום פועל לא הסכים לשבת בו. אוסישקין ירד אחרי במדרגות לאותו מרתף, ישב ממולי ואמר לי: רצוני לשמוע ממך על הכל, ספר לי את האמת. כל הבדלי המעמד והגיל והמצב החברתי והפרסום נסתלקו. לא מצביא וחייל אלמוני ישבו כאן, כי אם שני אנשים אשר דבר אחד להם בעולם.

אוישקין היה לו רגש מיוחד כלפי איש ההגשמה הציונית בכל

גילוייו. מפאן יחסו לאנשי ביל"ו, לאַפּר, למורה, לפועל. הוא לא הסתפק בזה ששלח אנשים למערכה. הוא הרגיש אחריות כלפי אלה שראה אותם כשלוחים למערכה. בימי המלחמה הקודמת כתב מאמר בשם „וארץ־ישראל מה תהא עליה“, שיש בו, כמדומה, יותר המית־לב מבכל מה שכתב לפני כן ואחרי כן. „רעל חזף ים התיכוך, הרחק הרחק מאַתנו, עומד קומץ אנשים מאַחינו ונלחם בשארית פּוֹחַתיו להציל את הניצנים הראשונים של התחיה, שעם ישראל מסר להם לשמירה“. הוא ידע את ערך „הרכוש האנושי“, אשר מעטים ידעו להעריכו. ומשידע — הורגש הדבר גם בעבודה המעשית וגם במגע האישי. הוא ליהו את העליה השנית. ועוד בטרם נכנסה ההסתדרות הציונית למעשה ההתישבות הלאומית — קמו ישובי הפועלים הראשונים ביהודה: עין־גנים, באר־יעקב, נחלת־יהודה, עין־חי. אילמלא הרוח החדשה שהכניס אוסישקין לַנְעַד האודיסאי לא היו אלה קמים.

רק אחרי המלחמה, בבואו לארץ לישיבת־קבע. בטל המרחק הגיאוגרפי והתחיל המגע בעבודת יום יום. זהו ודאי המבחן הקשה ביותר לכל מנהיג ציוני. ואוסישקין הן התחיל בארץ בגיל שבו אחרים מסיימים, הוא בא מרוסיה שלאחר המהפכה הבולשביסטית. וכולנו הן יודעים אֵילו דעות ואֵילו הרגשות הביאו אז רובם של ציוני רוסיה הניצולים. הם לא יכלו לראות את הפועל הארץ־ישראלי אלא מבעד למשקפים אשר רכשו לעצמם בזמן של מלחמת־האזרחים ברוסיה. גם על אוסישקין עבר זמן של גישוש עד שהתחיל להבחין בפועל הארץ־ישראלי כמו שהוא, עד שהתחיל רואה מקדש את הפועל הארץ־ישראלי כמו שראה קודם. הוא שוב נכנס ל„עבודה המעשית“, אך בקנה־מידה חדש. אלא שלא עלה בידו לשבת בשלוה. התחילה פרשת מלחמות ציוניות: בוועידת לונדון, עם ועדת דה־לימה־סולד־סימון, בקליבלנד עם אנשי ברנדייס, בקרלסבד עם וייצמן הציונות המערבית. למגינת־לבו של אוסישקין, אך גם לאַשרו, נדחק או ממקומו פראש ועד הצירים. הוא נדחק פאילו לקרן־זוית, לקרן הקימת. אבל זה היה מזלו ומזלה של הציונות, שקשר את חייו עם הקרן הקימת.

חברים צעירים אינם מתארים לעצמם מה היתה הקרן הקימת לפני. בשביל כמה ציונים טובים לא היתה זו אלא אחת הקופות של הציונות. בשביל הרמן שפירא, או בשביל הרצל, היתה זו אידיאה גדולה. אך לציונים

בעלי־בתיים הגונים היתה אידיאה זו כמעט זרה. „והארץ לא תמכר לצמיתות“, פסוק יפה הוא, אך היש להסיק ממנו גם מסקנות בשביל עניני העולם הזה? ואנשים טובים לא חדלו להטיף לרביזיה של יסודות הקרן הקימת: רק אם הקרן הקימת תתחיל לרפוש קרקעות על מנת למכרם לבעלי הון — יעלה ערכה, נלא — תישאר לעולם קופה של פרוטות. ואכן, כל השנים עד „תקופת אוסישקין“ לא רכשה הקרן הקימת אלא פעשרים אלף דונם, ואת רוב הקרקעות הללו רכשה על פרח: מי שהוא מהעסקנים קנה שטחי אדמה, והוברר פי לא יתאימו להתישבות, וצריך להיפטר מהם — ונמסרו לקרן הקימת (מרחביה היתה הראשונה מרצון, משיקולי־הדעת, בשביל תכנית ההתישבות של אופנהיימר). וגם בקרב תנועת הפועלים לא רבים היו שראו את הקרן הקימת בעת־ידה. נחמן סירקין היה היחיד בזמנו שראה את הקרן הקימת כאידיאה, כשיטה התישבותית. החוגים השולטים, גם בס״ס וגם ב„פועלי־ציון“, לא הלכו אתו.

אוישקין נתן הרבה לקרן הקימת, והוא גם קיבל הרבה מן הקרן הקימת. בהיותו במרכז העבודה הקרקעית, במגע מתמיד עם המתישבים ועם האידיאות החלוציות בהתישבות — למד אוסישקין הרבה. למד להפיר גזרמים חדשים, מגמות חדשות. מי שיקרא את דברי אוסישקין מן השנים האחרונות יפיר באיזו מידה סיגל לעצמו את האידיאה של אדמה לאומית. אדם העומד בשתי רגליו בתחומי החברה הקיימת, במושגי הרכוש הפרטי, לא קל לו לשמור בכל שעת־מבחן אמונים לעקרונות הקרן הקימת. ולעולם אין מחסור בבעלי־השפעה המבקשים להפנות את הקרן הקימת מדרפה. לא על גקלה קיבל אוסישקין את הרעיון של התישבות עירונית על קרקע לאומי. זה לא נכנס בעולם המושגים האלמנטריים שלו. על אחת כמה וכמה קשה היה לו הדבר פשהיה צורך לרפוש קרקע בקרבת מושבות או ערים — מידי יהודים. אבל יחסו לפועל העברי, ההכרח לחזק את פיבוש העבודה, להרבות את מספרם של יהודים עובדים במושבות — הביאו אותו, לאחר שיקול מרובה, לידי הכרעה לחיוב.

אוישקין לא היה רק איש הבניה המתמדת, הוא היה גם איש־מלחמה. ראינוהו בשנים האחרונות במלחמות כבדות. הוא ידע גם להימנע ממלחמות. ונתן מקום להאשמות ב„פשרנות“ וב„הזדקנות“. פרשה זו ראויה ללימוד.

אויסקין היה איש הציונות המדינית הגדולה, אך לא היה מדוחק קי. חוש המוחשיות החזק בו היה גובר על דחיקת־הקץ הקרובה ללב. ובכל מקרה שחשב שהכרות הקץ אינה הולמת את מצבנו היה מרסן עצמו ואחרים (תזכרו את עמדתו בקונגרס נגד דרישת הרביוניסטים להכריז על „המטרה הסופית“). אך מעולם לא עשה שקר בנפשו ולא הסכים להכרות ויתורים בדברים שאין הנפש מותרת עליהם. הוא ביקש פעם להגדיר שני מיני „גזעים“ ביהדות ימינו: יהודי פי יתמסר לעבודה תחת דגל ידוע ויכל לבגוד בו ולעזוב אותו, אך לא להנמיכו, ויהודי השומר אמונים אבל הנקל לו להנמיך את הדגל. הוא לא התעלם מן הקשיים העצומים העומדים בפני המדיניות הציונית, ולפיכך לא נתן ידו מעולם למשיגי־הגדולות על נקלה, אך דחה כל מדיניות, אשר בגלל קשיים בהווה, מוכנה לנתר על דברים שבעיקר. הוא לא היה עם אלה אשר כל שעה היא להם שעת־כּוֹשֶׁר לדרישת המרובה, ולא יכול להיות עם מי שבשעת רעה הוא בּוֹחֵר להציל מה על ידי הכרות־צמצום. וגם במלחמותיו לא עזבתו החרדה לשלימות המחנה הציוני. רק פעם אחת נהג אחרת: בימי פרייבורג. ועדיין לא נפתרה השאלה — אם שיטת־פרייבורג היתה נכונה. אבל בימי החלוקה ידע פי אין לפגוע בשלימותה של התנועה הציונית, עד כדי כך שנתן מקום לדה־לימה לראותו כבוגד בארץ־ישראל.

עם כל תקיפותו ידע לנתר ולבקש פשרה עם חברים־מתנגדים, אך התגבר פארי בכל מקום שראה סכנה לעיקר. באותו מאמר „וארץ־ישראל מה תהא עליה?“ הוא מתקומם נגד הלך־הרוח ששרר אף בקרב ציוני רוסיה בשעת המלחמה הקודמת, המשקיעים עצמם ב„עבודת ההווה“ ובהתכוננות לקראת העתיד הקונסטיטוציוני ברוסיה, והוא תובע מהם את עלבונה של ארץ־ישראל: „כלום רק צחוק־ילדים או רמאות מגונה היתה כל עבודתנו במשך כִּי השנים האחרונות? ואם אין לכם לב להבין פי קיום מושבה אחת בארץ־ישראל — חשוב בשבילנו — הרבה יותר מפתרון השאלה איזה כסאות יבחרו להם בדומת הממלכה — אזי חדלו לכם לדבר על הציונות ולא תהיו לארץ־ישראל למשענת קנה רצוף“.

דברים אלה פּוֹחֵם יפה גם היום, ולא רק בחוץ־לארץ, פי אם גם

בארץ־ישראל עצמה.

הוא הלך מאתנו שבע ימים, אך גם צמא־חיים. לא נס ליחו. מעטים ורעים היו ימיהם של גדולי הציונות. מי מהם ראה בחייו שכר לפעולתו? על אוסישקין אפשר לומר שהוא ראה את עולמו בחייו. אריכות הימים היתה לו לברכה. ואף על פי כן היו ימיו האחרונים עצובים מאד. קומץ האנשים אשר האזין לדבריו האחרונים בועד הפועל הציוני ראה מה גדולה החרדה בלבו של המאמין הגדול הזה. אמונה לחוד וחרדה לחוד.

כשאדם נאסף אל עמיו בשיבה טובה, אין זו אמירה קלה שהניח „חלל ריק“ או „שאין לו תמורה“. אך כן הוא. אין זה ענין של פעולות מסוימות בלבד, והו ענין של הסתלקות אישיות שאין כמותה. הוא התהלך בקרבנו כסמל חי של ציונות כללית, לא זו שבמרכאות, אלא זו שמקיפה את כלל־תכנה של הציונות ודנה על פרטי־הדברים מתוך ראיית הכלל הזה. לא פחות ממה שפעל ש מ ר ע ל י נ ו. בעצם היותו עמנו שמר עלינו מכמה פורענויות פנימיות, מחולשות ומא־כבוד, מחרחורים ומכפרורים. והיה טוב לראות שהתנועה הקימה מתוכה אדם בעל כוח גועי כזה, בעל מנטליות עצומה כזאת, רענן וקשוב, מאזין גם לצעיר שבצעירים. כמה פעמים היה מוסר לי בעל־פה וגם מעיר בכתב הערות לאיזה מאמר, לרשימה, לסיפור שעוררו בו הד, ושואל: מי הוא המחבר? היה טוב לראות את האדם האחוז בשלשלת הדורות הוא רואה עצמו קשור לצעירים שבצעירים. וחשוב הדבר פי הקשר הזה של דורנו החי למנחם אוסישקין ימסר גם לדורות הבאים, ושהילד הנדל במחנה העובדים על אדמת הקרן הקימת יזכור את האדם אשר שיתף עצמו לששים שנות מעשה חלוצי.

בְּחַבְלֵי אָדָם

(על אליעזר יפה, בשלושים למותו)

באתי לא פדי „ליצג“ את מישוהו, וגם לא פדי לפרוע חוב של כבוד. גם אילמלא הוזמנתי לבוא הייתי בא, מפני הצורך להשיח את לבי, לשוחח עם חברים על אליעזר יפה. כשנעקר מתוכנו אדם קרוב מבקשים אנו להשתיק את הכאב ולסתום

במשהו את החלל. ואנו נאחזים במעשים, על פי רוב במעשים מדומים. „מקימים שם” לנעדר על בית, על רחוב, על ישוב. בזרגון החדיש — „מנציחים”, כביכול. ויש ידידים ומעריצים הדורשים את כבוד הנערץ ותובעים „הנצחה”, כאילו בזה גומלים חסד של אמת עם הנעדר. איני מוצא קורת־רוח בצורת־פרידה אלה. אדרבא, אני מוצא בהן עלבון. בוש אני, שאומה בעלת היסטוריה של אלפי שנים, אומה שהיה לה משה רבנו וירמיהו ור' עקיבא הוסכת את ארץ־ישראל כולה למצבת־זכרון לדור אחרון. מזכרת כזאת אין בה להעמיק את הזכרון. ואין בה כדי לקיים את הדמות.

ההולכים מאתנו לא ישובו אלינו, אנחנו נלך אליהם. ומה שבידינו, בשר ודם, לעשות באמת הוא פשוט ומדעט: להעמיק את הזכר בלבנו ולמסרו לזולתנו במידה שניתן לנו למסור. וזאת רוצה אני לעשות, במידה שניתן לי. כשאנו רוצים למסור את סוד קסמו של אדם יקר לנו, נוכחים אנו כמה מועטים האמצעים שברשותנו.

אליעזר היה שונה מרבים. בכמה בחינות היה שונה מפולנו. החברים הזוכרים את ימיו הראשונים של אליעזר בתוכנו ודאי יזכרו כי גם בחיצוניותו ובהליכותיו היה אחר ממה שהיינו אנחנו באותם הימים. התזכרו כיצד היינו מהלכים, כיצד היינו לובשים — הפל זעק בנו, סער, פרץ. הבשורה שנשאנו בלבנו לא לבשה מחלצות. היא יצאה בטלאים, קרועים־בלואים. קולותינו והליכותינו לא נתברכו בהרמוניה. פרקנו מעלינו לבושים, פרקנו נימוסים, פרקנו עולמות — ולא תמיד בהבחנה מרובה. פרועים היינו בלבושנו — תערוכת של רוסיה וערב — פרועות שערותינו, פרועים בעולמנו הרוחני, אשר הזהב הטוב הסיגים דבקו בו ללא הפרדה. מה שונה היה אליעזר מפל זה.

זוכר אני את פגישתי הראשונה עם אליעזר בימים שהיה חדש אתנו. מאותן הפגישות הזכורות יפה. התהלכנו על שפת הירדן, בקרבת אותה „ביצה” אשר לאחר שנים עתיד היה אליעזר לעסוק ביבושה, התגלינו זה לזה. לא רבים היינו אז בארץ, וציפינו לאשר יבואו. ומבין הבאים — לא מעטים הכזיבו. אלא שתמיד הוספנו לחפות, למי שיבוא ולא יכזיב. ויש שבא אדם ומיד הכרת בו: הנה נצטרף משהו שיש עמו תוספת של ממש. ידיעה זו נתלתה לפגישה עם אליעזר עוד בטרם אדע מה יהיו חלומותיו.

איזה בחור היה זה? לבושו נקי, לא מן הבא ביד אלא תפור לגזרתו, מגולח למשעי, בעל נימוסים, שקט בהליכותיו, קולו לא ירים. לא רגשן, לא מרדן, לא „שארט“¹, לא „לב קרוע“, חיצוניותו לא היתה עמה שום „הכרזה“: לא מחריב עולמות ולא בונה מגדלות.

הבחור החדש הזה פבש במהרה לבבות. בלי גוזמה אפשר לומר: כל לב. הוא נתגלה ככליל־פשרונות, ככליל־סגולות. רבים כבר מנו את פשרונותיו ואת סגולותיו, ולא אחזור. המפליא בעיני הוא לא רק ריבוי הפשרונות והסגולות אלא זיווגם. נתאחדו בו צדדים שפרגיל אינם מזדווגים. צירופ־תכונות שלא ידענו כמותם.

אהבת־האדמה שלו לא היתה מן המין השכיח. לא היתה צבועה בצבע החקלאות הפרימיטיבית, מבית־מדרשה של העממיות הרוסית, עם פולחן ה„מוזיק“² או ה„פלח“. הוא צירף אליה פשרונות טכניים, אמונה במדע ואהבת „ההמצאה“.

היו בינינו אנשי־חלומות, והם קצרי־יד ומהלכים בעולם לא להם. היו אנשי־מעשה, הם לועגים לחלומות. אליעזר היה צירוף מוצלח של איש־הרוח העושה עצמו שליח המעשה, המבקש לעשות כל חלום שלו מעשה. איש־תכניות היה. היו בינינו בעלי־תכניות, אך אצלו נצטרף לכך פשרון־ארגון, יקר־המציאות בקרבנו מאז ועד היום.

רך ועדין במקעו עם הבריות, ועם זאת תקיף בהחלטותיו. לבושו עננה, ועם זאת הרי הוא בוטח בעצמו, בקטנות ובגדולות, ומשרה מבטחונו על סביבתו. ובבטחונו בעצמו אין שמץ של אותה גסות־הרוח המצויה אצל תקיפים.

אינדיבידואליסט קיצוני, הוא משמש את הרבים, ומתיצב בראש הרבים. דוגל בצדקת „היחיד“ ותובע משמעת ציבורית תקיפה, ויודע להטיל אותה, קובע עקרונות וכללים פחוק כל יעבור, והוא גם משגר אותם בחליפות־רוח.

וגם בעולמו הרוחני היה שונה מאתנו. הדמויות הגדולות של העליה השנייה, עם כל מקוריותן האישית ושרשיותן היהודית, עברו כמעט פולן —

¹ בְּחֵיל. ² אֶפֶס.

במהדורה זו או אחרת — את כבשן התרבות הרוסית. לא תשוער דמותו הרוחנית של יוסף אהרונוביץ מבלעדי השפעת הפובליציסטיקה הרדיקלית הרוסית. אי אפשר להעלות על הדעת את הופעתו של י. ח. ברנר כמות שנתגלה אילמלא „הספרות הגדולה“ של רוסיה. וגם א. ד. גורדון, אשר כל כך הקפיד שלא להילכד באיזו רשת זרה שהיא, לא היה יכול להיות מה שהיה אילמלא אותו עולם רוחני רוסי, שמתוכו הפיר את עצמו וחשב על עמו. אך כשאני שואל את עצמי: מה היתה יניקתו הרוחנית של אליעזר, נוסף על מורשת בית־אבא? — אינני יודע לענות. לא הלכתי לחפש בספרים, ואיני מדבר אלא על יסוד התרשמתי מאו. אם זכרוני אינו מטעני, הרי לא הרגשתי אצלו מעולם שימוש בציטטה לועזית או במונח־לועז. אף על פי שיצא מרוסיה עלם מבוגר לא היה ניכר בו שהתרבות הרוסית תופסת מקום כלשהו בעולמו הרוחני. היסוד האמריקאי דאי היה ניכר בו, פי היה מצוי אצל ספרי־מדע וספרי־עזר אמריקאיים, אך אינני יכול להיזכר אם גילה יחס כלשהו לספרות ולשירה של אמריקה.

יתר על כן: כשאני מבקש להפיר מה היו מקורות היניקה העבריים שלו אינני מוצא אף דבר זה פשוט כל כך. לא אוכל לומר שהספרות העברית החדשה תפסה אצלו אותו מקום שתפסה בחייהם של אחרים מאנשי העליה השניה. לא היתה לי הרגשה שאותו הטריד והעסיק מה שהעסיק אותנו אצל ברנר, למשל, או בספרות הצעירה בכלל. וגם לא היה רושם שאחד־העם או ביאליק הם במחנכיו ובמדריכיו.

תאמרו — ובכן, ספרות תורנית? אף על פי שנדאי למד בנעוריו הרבה תורה, לא ראיתי בו את „היהודי התלמודי“, כאשר ראיתי, למשל, באהרונוביץ ובברנר. ידעתי שבבית־אביו נשם אויר של חסידות ואפילו של קבלה, ואין לי ספק שמתחת ל־נגלה“ הפשטני והרצינוליסטי שלו היה מחלחל גם איזה „נסתר“, משרשם של מקובלים ומשיחיים. ואף על פי כן ראיתיו כאדם אשר עלה מן התנ”ך. העברית המקראית שבפי עטו לא היתה אצלו לבוש חיצוני ולא מגנרה ספרותית. היא גם לא היתה חיקוי ללשון המליצים. לא היתה זו לשון שאדם מסוגל לעצמו. היא היתה בו. ולא בלשון המקרא בלבד דבק — לשון עברית לא היתה בעיניו אלא לשון מקראית — אלא בתוכן שאליו היא צמודה, ברוח המחיה את לשון המקרא. התנ”ך

היה היסוד המכריע בעולמו הרוחני. אשהתמיד שלחשה בו הודלקה משלהבת־התנ"ך.

ובאור התנ"ך הוא גם אוצר מושגיו הסוציאליים. אינני יודע אם בזמן מן הזמנים הגדיר את עצמו כ„סוציאליסט“. יודע אני זמנים שבהם עמד בקשרי־פולמוס עם דעות סוציאליסטיות, התנכח כאשר יתנכח לא אדם חיצוני, מבטל־סתם, אלא פאדם אשר הדבר נוגע לנפשו. מי שרואה לתוכם של דברים ולא לקליפתם, מי שהבחנתו בערכים סוציאליסטיים איננה תלויה בטרמינולוגיה ובחליפותיה, יכול היה להפיר מיד שלפניו לא אחד מן הרבים „השוללים את החברה הקפיטליסטית“, פי אם אדם המנוגד לה בכל הניתו. רבים „השוללים“ היודעים „להסדר“ עם משטר־הבצע ולהשלים בין השקפותיהם „השמאליות“ לבין חייהם הבורגניים. אליעזר לא היה לגבי החיים הסוציאליים אדם של „שתי רשויות“. ניגודו לחברה הקיימת לא היה דבר־הלכה או דבר־שפתים. יותר מלכמה אחרים היתה לו אפשרות „להסדר“ בכל מקום, אך שלילתו היתה אקטיבית, מחייבת. וציננותו, שהיתה צינית־ראשונית, „פללית“, כללה את מושגיו הסוציאליים, את ערך העבודה וערך האדם העובד, וערך האשה בעבודה ובחברה. לא אוכל לומר בנדאות, אך היה לי הרושם, פי אמריקה זו, שנטעה בו כמה מושגים רציני־ליים־טכניים, היא גם האצילה עליו מהלך־הרוחות הביקורתי אנרכיסטי שהיה רווח באותם הימים בחוגים מסוימים של אינטליגנציה ופועלים.

בעולם העשייה היה אליעזר איש־תנופה, ולא רק מצו ובעלי־כולת, פי אם גם חדשן. היה שייך מטיבו למשפחת מתקני־עולם, אשר לא באו לעולם לשבת במנוחה, פי אם לשנות ולתקן. מידות שונות במתקני־עולם, הצד השווה שבהם שפולם מנוגדים להווה ונושאים נפשם לשינויו ולתיקונו היסודי. יש בהם במתקני־עולם שהם יצורים — ואם גם כפירים — נטולי־שרשים, המסתובבים כ„גלגל לפני סופה“, העולם נראה להם מפולש, והם צועדים בו לקראת חזונם ללא שיקולים יתירים ומעצורי נפש, ולא חשוב להם מה יקרף ומה יסתחף. ויש מתקני־עולם שצמחו מתוך קרקע רוחנית דשנה, ושרשיהם העמיקו במורשה תרבותית, וציפיותם לעתיד מזווגת עם תחושה היסטורית. אליעזר היה נמנה עם סוג זה של מתקנים, הנושאים

בלבם אוטופיה של עולם־עתיד, אשר איננו מתחיל מנייר חלק, כי אם ארוג במסכת־הדורות.

פרשת העשיה של אליעזר בקרבנו מתחילה מן „ההסתדרות החקלאית בגליל“. כבר נודמן לי לספר בחייו של אליעזר כי הוא שעשה את „נעד פועלי הגליל“ שלנו — גוף רופף, חסר כל חישוקים ארגוניים, דל־מעש, מסתפק בחיפוש עבודה לחברים, במשא־ומתן עם אכרים ומנהלים, ובכינוסים לעת־מצוא — ל„הסתדרות“, עם כל הפרוך בה, עם מסים ועם משרד, עם „פקידות“ ועם מתן פקודות. אליעזר, האינדיבידואליסט השלם, האנרכיסט בהשקפותיו, היה למעשה הראשון אשר הביא לציבור פועלי ארץ־ישראל את יסוד־הארגון והמרות ההסתדרותית. אנחנו, שקדמנו לו, היינו נוטים — אם מתוך אפינו הלך־רוחנו ואם מתוך חוסר פשרון ארגוני — להניח שהדברים יסתדרו מתוך הסכמה חברית ומאמצים רוחניים בלבד. הוא הראשון שבינו שחונן בכשרון ארגוני גדול. הוא עשה את ההסתדרות החקלאית לגוף משקי, המוכן לקבל על עצמו — לפני היות „סולל־בונה“ — הנהלת עבודות ציבוריות וביצוען. קשה לתאר עתה איזה מפעל גרנדיוזי ונועז היה באותם הימים מעשה יבוש הביצה בכנרת! ושום שביתה לא התנהלה באותם הימים במרץ ארגוני ובתקיפות אישית כשביתת סגירה! ואחר כך באו מפעל אחרי מפעל: „גן הירק“; הכשרה חקלאית לפועלות במקדו־ישראל; ספרי־לימוד חקלאיים; „השדה“; מושב־העובדים; „תנובה“. בכל המעשים האלה שיקע אליעזר מחוזנו ומיזמתו ומיכלתו. הוא זכה להיות הפותח במפעלים בני־קיימא, החיים את חייהם העצמיים גם לאחר שאביהם־מחוללם פרש לו. פרישה זו, שהיתה מלנה את כל עשייתו — היתה לו לגורל.

אודה, יותר מדעותיו וממעשיו של אליעזר מרתק אותי גורלו האישי. ראה זה גורל־אדם: מכל מה שיסד ובנה לא שרד בידו מאום. הוא לא החזיק בדברים. הוא לא עשה אותם אחוזת־נחלה לעצמו. יש בני־אדם דל־ירוח, אשר בעשותם דבר־מה או בהצטרפם לדבר־מה הרי הם מחזיקים בקרנות המפעל לבל ישמט, חלילה, מידם. אליעזר היה בן סוג אחר. הוא היה משיט מידיו כל מה שיצר. אני מעז לחשוב, כי בסופו של חשבון כל מה שעשה והקים לא היה מניח את דעתו, ולפיכך היה מרפה מיצירי רוחו. אותו „פטריוטיזם“ של בני־אדם הרואים את פעלם הציבורי כאחוזת־

נחלתם, ולפיכך הם שומרים לו הערכה יתירה בכל המצבים והתמורות — היה זר לו.

באמריקה רוחת האמרה כי „שום דבר אינו מצליח כמו ההצלחה“. ואמרה זו כבשה לא את אמריקה בלבד. כל העולם פולו נעשה „אמריקאי“. אנחנו חיים, כמדומני, בתקופה של פולחן „ההצלחה“. מה יתרון לאדם בכל עמלו ובכל חיי רוחו, אם הוא „לא יצלח“? במובן זה רבים גם אצלנו חניכי־אמריקה, בין שהם עצמם „מצליחים“, בין שהם מתפעלים מן „המצליחים“. מבחינה זו לא היה אליעזר יפה „אמריקאי“ כלל וכלל. הוא היה מהאנשים הבודדים בהצלחה, אשר איזה „משהו“ חשוב להם לאי־ערוך מפל הצלחה. „משהו“ זה אפשר הוא בלתי־נתפס לאחרים, בלתי־נחשב בעיניהם.

לא היה בשעתו אדם „מצליח בכל דרכיו“, מקובל ונערץ מאליעזר בקרבנו. אך הוא לא ראה זאת כ„רכוש“ שצריך לשמור עליו. הוא היה בן־חורין לגבי המפעלים שעמד בראשם, לגבי העמדה הציבורית אשר תפס, גם לגבי מה שאמר תחילה. הוא דחה מעליו דברים אשר אחרים להוטים אחריהם ונאחזים בהם בצפונים. ובאותו זמן פלטה נפשו לדברים אשר בהם לא היה יכול להגיע למה שהגיע בעולם־המעשה.

אפשר כל הצלחותיו המעשיות לא היו שקולות בעיניו כנגד החלום לכתוב שיר ברקיימא או דרמה או סיפור. היתה בקרבו היאבקות בין דברים שניתן לו לעשות בהם ברוב פוח ולהגיע בהם לגדולות, לבין ניגונים שהיו מרחפים בנפשו, אך לא הצטרפו לשירה שלמה. היאבקות זו ליותרת אותן כל הימים.

מי שאמר שאליעזר היה „מפלגה בפני עצמו“ יפה אמר. גם בימים שהיה נראה כלפי חוץ כנושא דגל המפלגה — היה לאמיתו של דבר שונה ביחסו למפלגה משאר חבריו. „מפלגה בפני עצמו“ — פזה היה באפיו, פזה היה בגילוייו מראשית הצטרפותו למפלגה ועד פרישתו מחיי מפלגה. באותה שיחת־התנדעות ראשונה, מיד לעלייתו, סיפר לי כי כבר נכנס ל„הפועל הצעיר“, ומיד הסביר את נימוקיו: „מיום שעמדתי על דעתי הייתי ציוני מאורגן, באמריקה הייתי חבר להסתדרות הציונית הפללית, כאן בארץ אין הסתדרות ציונית מחוץ ל„הפועל הצעיר“, לפיכך נכנסתי לתוכו“. זוכר אני

יפה את רושם הדברים אז עלי. ספק אם איזה חבר אחר מחשובי „הפועל הצעיר“ היה פכה מנמק את השתייכותו המפלגתית, מתוך הכרת חובה להיות „ציוני מאורגן“. ההכרה פי ישנם ערכים מיוחדים אשר למענם נוסד ויוחד „הפועל הצעיר“ לא היתה אז הכרתו. מאידך, בימי שביתת סגרה, כשאליעזר ניהל את המלחמה למען „עבודה עברית שלמה“ בסערת-עוז ובתקיפות מופלגת, לא ראה צורך ליטול עצה ממפלגתו, ודבריו וחזריו — בשם המרכז החקלאי — היו מתפרסמים דוקא ב„האחדות“ של „פועלי-ציון“. מי שידע עד מה היו אז חברי מפלגות מקפידים על נאמנות לעתונים שלהם, ויותר מכן על זרות לעתונים לא-שלהם — יבין איזה שיעור של חוסר התחשבות במידות המקובלות התיר לעצמו אליעזר. וגם בימי האיחוד בין „הפועל הצעיר“ ו„אחדות-העבודה“ נהג אליעזר על פי דרכו הוא. היה תובע את האיחוד מחבריו, אלא שהיה מוסיף: „לכם ולא לי“. כלומר, לו לעצמו די בכיטול הקיום הנפרד שנעשה בעיניו בלתי-מוצדק, אך אין לו צורך להיות שותף גם למחרת האיחוד, הוא נשאר „מפלגה בפני עצמו“. ואני מעז לומר, כי גם מכתב הצטרפותו ל„העובד הציוני“ — אחד האקטים הדרמטיים המרובים בהליכותיו של אליעזר — היה ביטוי של „מרי אורחי“ ולא של הזדהות מפלגתית. אכן, היה זה אחד הפרדוכסים הרבים של גורל-חיים, שאדם זה היה נראה זמן-מה פאיש המפלגה בה"א הידיעה, הוא אשר גישתו לכלל ולפרט היתה לא של איש-מפלגה, וגם שדות-הפעולה הטבעיים שלו היו במקומות אחרים לגמרי.

וכשאני מדבר על גורלו האישי של אליעזר מתפון אני גם לכך: בין כל אנשי העליה השניה לא היה כאליעזר אדם שנועד מטבע סגולותיו להיות ארדיכל של מפעל הפועלים בארץ, של מפעל-הפועלים כולו, של המשק ההסתדרותי. ולא נתקיים בו. ולא, חלילה, שמישהו דחק את רגליו. אדרבא, פולנו חפצנו בו. אלא שמשהו מנע אותו.

גם כשאני מדבר אחרי מיטתו של חבר, אינני רוצה להקריב את חומרת-האמת לשם קלות-השמיעה. בתקיפות חשובות בחיי הארץ נקטנו עמדות מנוגדות. העמדות הללו נגעו בנקודות חיוניות. קו הפגישות ביני לבין אליעזר היה נפסק לעתים. היו פגישות תכופות ועבודה משותפת, היו הפסקות ממושכות. הקו התחיל באותה פגישה על שפת הירדן ונסתיים לפני

כשנה עם חליפת-מכתבים בינינו על עבודתו בחקר לשון התנ"ך ועם ביקורו האחרון אצלי, שראיתיו כביקור של פרידה, והוא כולו מלא רוך. הוא בא מתוך אהבה, מתוך רצון להיפגש, מתוך רצון לומר מלים חבריות, ולסדר ענין יקר לו. והיה בהופעתו הבלתי-צפויה, כשפניו מאירות ולשונו מגמגמת, משל מופה-אלוהים ומשל נזיר-אלוהים כאחד.

בבואי לומר משהו על העמדות המנוגדות שהיו לנו, יש לי צורך להדגיש את היסוד הטרגי שבניגודים הללו. יסוד טרגי — במובן של חוסר יכולת להימנע ממנו. לא ביקשנו, חלילה, את הניגודים, דאי הכאיבו לו פשם שהכאיבו לי, אך לא היה בכוחנו למנוע אותם. ודוקא הפרת המשותף הרב שבמאנינו ובכננותינו היא שעשתה את הניגודים בינינו פאובים ביותר. הוא היה בעיני אחת התקוות הגדולות של תנועתנו: איש כלל הפועלים הנתון בכל מה שעושה לא לעצמו ולביתו פי אם לחשבון כלל-האומה, לחשבון האדם העובד, לשאלות היסוד של החקלאות ובנין משק מפרנס; הרואה את שאלות חיינו לא מבעד משקפים של איזה חוג צר; הרואה את החקלאות לא בעיני „עראבאנגיי" ¹ שידע לדפוק בסוסים בחוקה, פי אם בעיני חקלאי-משפיל הנעזר בספר ובמכונה; הניגש בבטחה לפעולות אשר אדם אחר מתוכנו לא יעז להתחיל בהן; בזנה ההסתדרות החקלאית ברזחב-דעת ובכשרון-מעשה. והרגשת הניגוד הראשונה בינינו צצה דוקא מסביב להסתדרות. לפי שראיתי בו את עמוד התיכון של ההסתדרות — היה כל כך קשה לקבל את התרחקותו הבלתי-צפויה מפעולה הסתדרותית. אם פי כולנו היינו אז „אמנים חפשיים", אשר עתים פעלנו ועתים פרשנו. אך פרישתו הוא פגעה באהבת ההסתדרות שבי ושכמותי. דאי שבע קצת תלאות בימי פעולתו רבת-המרץ בהנהלת „עבודות הביצה", דאי נלאה לשאת את טורח-הציבור, דאי נתקל בצדדים בלתי-מלבבים של אותו ציבור עזוב ומשולח שלמענו טרח — והפנה את פניו אל מה שראה כעדידת של הציבור, אל המפלגה. הוא פרש מבלי להשמיע קול, כמי שפורש לתומו, אך אנו, קנאי „הכלליות", חשנו בהסתלקותו מפעולות ההסתדרות החקלאית איזה מפנה ברזח — מפנה שהוא לא הודה בו.

¹ בעל-עגלה.

ההניגוד השני שבינינו היה מסביב לגדוד העברי, שהוא היה שולל אותו בתכלית השלילה. וההניגוד השלישי היה בשאלת ביטול המפלגות ואיחוד כלל הפועלים, עם הקמת „אחדות־העבודה“. ההניגוד הרביעי היה מסביב להקמת „ניר“. אינני מונה בין הניגודים את ענין המושבים, כי גם לפני כן וגם אחרי כן ראיתי את המושב פאחת הצורות החוקיות „ביצירת ישוב עובד“, ואליעזר היה לו הסקט הנפשי שלא להציג את המושב פניגוד לקבוצה, וגם לא הכניס לענין זה את המרירות שהיתה מפעפת אצל אחרים. ואיני מונה בין הניגודים גם את ענין „המשביר“ — „תנובה“. היו חברים, ואני הייתי ביניהם, שביקשו לראות את הצרכנות והיצרנות מאוחדות במפעל אחד, ורצו לראות ב„המשביר“ את המפעל הפולל את שניהם, וחששו מפני כל הפרדה. והיו חברים, ואליעזר בראשם, שסברו כי אין הגנה על היצרן אלא בהפרדה. במקום „המחלקה לתוצרת“ על יד „המשביר“ הוקמה אז „תנובה“. בהישגיה העצומים של „תנובה“, אשר גייסה פ־חתנופה כביר של אנשי־המשקים, רואה אני את נצחוננו הגדול של אליעזר. ואני מציין ברצון, כי כמה מן החששות שהיו לי אז מחמת ההפרדה — נתפורו.

ארבעת הויפוחים שמניתי — ההסתדרות והמפלגות; הגדוד; האיחוד; „ניר“ — נגעו בנקודות־גורל של תנועת־הפועלים. לא לי להוציא משפט על פלוגתותינו. אך לא אסתיר, כי מרחק השנים לא שינה את יחסי לעיקרם של הדברים. אני סבור עתה, לא פחות מאז, כי בענין הגדוד צדקו מצדדיו. ובענין „ניר“, סבור אני, כי האיחוד בהקמתו והקיצוץ בתכנו — עלה לנו ביקר. ואיני צריך לומר, כי עד היום מצטער אני על שלא הושג האיחוד השלם, באותם הימים, בעוד התנועה באביבה.

וכיון שאני מציין את חילוקי־הדעות, רוצה אני לציין גם את הגילוי האישי שבהם. אינני זוכר שום בר־פלוגתא, שיעורר בי אהדה כל כך, אם היה זה סוד חן האישי, שאין לו הגדרה, כשם שאין הגדרה לקסם — ואליעזר בלי ספק הוצק בו חן — או היה בזה מיסוד אפיו שהשפיע ככה עלי? לעתים אני חושב, שלא רק משום כך, אלא משום שבעצם העמידה המנוגדת הייתי מודה כי יש מידת־צדק עם פליגי. ומידת־הצדק היתה בזה, שבחששותיו היה משהו גרעיני שראוי היה לחשוש לו, וכן בהתנהגותו היתה

תחושת משהו שלילי שראוי להתנגד לו. כך בענין הגדוד, וכך בענין האיחוד. וכך בענין „גיר“. יכולתי לחשוב שאמצעי־המניעה שלו אינם אמצעים, שיש דרכים יעילות יותר, שלי נראית פרוגנוזה אחרת. אבל אם פי הגעתי למסקנות מעשיות שונות בהחלט משלו, הייתי שותף אתו לעצם החרדה לאותם הערכים אשר להם חרד.

ועוד אציין: היו אישים אשר קשרי אתם היו עמוקים יותר מאשר עם אליעזר, ואף על פי כן לא נמנעה ההתרחקות האישית המכאיבה בגלל חילוקי־הדעות. פחות מכן עם אליעזר. בעצם ימי המתיחות של „ההתנדבות“, פשהוצאתי את הקובץ „בעבודה“, הזמנתי את אליעזר להשתתף בו והוא המציא לי את תכניתו להכשרת פועלות בחקלאות. וקודם לכן, בימים שהקים את „גן הירק“ מטעם „הפועל הצעיר“ — ואני ושכמותי התרעמנו על שאדם כאליעזר מיסד בימה לגידול ירקות מטעם מפלגה דוקא — הזמינני להשתתף, ונעניתי לו. וכן היה בשעת הקמת „השדה“ — גם פן מטעם „הפועל הצעיר“ — בעצם ימי הרתיחה שבין „אחדות־העבודה“ ו„הפועל הצעיר“. הוא ראה אז צורך ללוות את רשימותי בדברי הערכה. אני מציין את הדברים, אף על פי שאני יודע שהצד האישי המלבב שבהם לא שינה מעצם עובדת הפלוגתא, שאת לענתה אכלנו פולנו. קדמונינו היו בקיאים בעניני מחלוקת, הם ידעו לא רק על „מחלוקת לשם שמים“ ו„שלא לשם שמים“. הם ידעו גם להבחין בין מחלוקת „לערבובו של עולם“ לבין מחלוקת „לתיקונו של עולם“. וכבר אמר ר' מאיר: „קשה היא המחלוקת, אפילו מחלוקת שהיא לישובו של עולם“.

בין הדמויות הבולטות של העליה השנייה היה אליעזר מן האהובים ביותר. אפשר גרמו לכך מידות טובות ומעשים טובים. אך אינני סבור, שבני־אדם נאהבים בגלל מעשיהם הטובים. „קסם“ הוא המוליד את אהבתנו, המושך אותנו „בחבלי־אדם“, „בעבותות אהבה“ פלשון הנביא. ועל אליעזר היה נסוך קסם בכל אשר פנה. גם אם לא קיבלת את דעתו לא היית פטור מקסמו. שם־המשפחה „יפה“, הרוח אצל יהודים, הלם אותו ביותר. כי היה יפה־אדם. כל העולם יודע שיש מושג אנגלי: ג'נטלמן. העולם דאי איננו יודע ג'נטלמן יהודי מהו. ואפשר שגם אנחנו איננו יודעים, כי אנו רואים את עצמנו בעיני זרים. העולם מכיר אותנו לפי קריקטורות. אנחנו רואים את

השכל היהודי כשכל עקמומי, אנחנו מפירים דמויות נפתלות של יהודים. ונשכח מאתנו שיש יופי יהודי, יופי ביולוגי ויופי רוחני. אליעזר יפה היה אחד הנציגים של יופי זה.

היה מי שאמר, פי אליעזר היה „יהודי חדש“, פי „במשך אלפים שנה לא היה יהודי כזה“. אינני נוטה לקבל אמירות אלה, אפילו כשהן מתיחסות לילדי ארץ-ישראל, ל„צברים“, ועל אחת כמה וכמה לגבי אנשים, אשר אילמלא מורשתם „הגלותית“ לא היו מה שהם. אנשינו לא נולדו כקצף על פני מים, בלי אב ואם. אפשר יש סגולות נאות, ביולוגיות ונפשיות, אשר אך פה הן מוצאות לעצמן שדה-גידול. אך אילמלא היו טבעות בנו מדורידורות, לא היו יכולות להיגלות כאשר נגלו. אילמלא היה קיים בנו בדורות השעבוד והשמדות החוש של „כל ישראל ערבים זה בזה“ — כלום היו נמצאים לנו האנשים המקיימים צורות חיים של שיתוף ואחריות הדדית? ואפילו סגולות של טכנאים וממציאים ומתקנים, כלום לא היו פורצות אצלנו, גם בד' אמות המצומצמות של חיי „התחום“? הפרתי משהו את אביו של אליעזר, שארשת פניו אמרה אצילות יהודית. הפרנו את הדס ה'! והרי שלישיה זו אינה הזדמנות שבמקרה. פאן גזע קדומים, פאן מורשה רוחנית עשירה.

נוהגים אצלנו לפרסם ליקוטי דברים משל אישים יקרים לנו בשם „משנתו של פלוני“. ספק אם רסיסי המחשבה וההגות של טובי דורנו מצדיקים את השם „משנה“. אפשר עוד תתחבר בזמן מן הזמנים משנת ארץ-ישראל. אפשר תהא זו משנה מקובצת של עלומי-שם. עדיין לא הגענו לכך. אך האם אי אפשר לנו להוקיר את אנשינו אלא אם כן אנו מיחסים להם „משניות“? האם לא די שהם הנחילו לנו את אישיותם ואת דמותם? הן עצם היותם מעמיק בנו את רגשיהכבוד, מגביר את אמונתנו, נוסך בנו בטחון. האין זו זכות גדולה?

רעיון מושב-העובדים היה צפון בתוך ההנהיה הארץ-ישראלית ואליעזר יפה חשף אותו ונתן לו ביטוי רעיוני ותנופת-עשייה. אולם אליעזר נתן למושב — ולתנועת הפועלים כולה — לא רק זאת, כי אם גם את דמותו.

¹ [אחותו של אליעזר יפה]

דמות מחנכת ומלבבת. עם כל מה שהושג בחיי המושבים מאז ועד היום — דמות זו לא נשארה מאחרי המושב, עוד היא הולכת לפניו.
הדור שלנו אין לו הנחמה של תגמול אישי. אין לו אותן הנחמות שהיו לכמה דורות קודמים. אין לנו נחמה אלא אחת: שחיי היחיד צרוּרים בצרור חייה של האומה. שבכל שברוננו ותבוסותינו עלתה בחלקנו הזכות הגדולה להיות מניחי לבנים לבנין המולדת העברית ולשקע את עצמנו עד תום בבנין. ונחמה זו היא שישנה לנו באבלנו על אליעזר.
תשרי תש"ג.

הקדמות

עם הספר

(„ספר הגבורה“ — ראשון לספרי „עם עובד“, הוצאת הספרים של ההסתדרות)

כל תורה שאין לה בית־אב אינה תורה — סברו חכמים. ובלשון ימינו: כל תרבות שאין לה בית־אב אינה תרבות. אף תנועת־עם, אם אינה פקצף על פני מים, אינה אסופית, והיא שואלת לבית־אביה. „דע מאין באת ולאן אתה הולך“ — אינו תורת־מוסר בלבד, אלא צורך איתן. צורך הוא לנו לחתור לרשי הניתנו, לשאול למקורותינו. וגם באין עונה — לא נחדל לשאול.

מה מעט אנו יודעים על עברנו. עם אבדן החירות המדינית אבדה גם חירותה של ההיסטוריוגרפיה היהודית. שום שלטון לא טיפח את זכרוננו ההיסטורי. אדרבא, כמעט כל שלטון מחק, שרף, החריב, דן לכליה. עינינו הרואות עתה מה מלחמות, גירושים וגזירות עושים לנכסי־תרבות. והללו הלא היו מנת גורלנו תמיד, ושנות השלוה לא היו אלא הפסקות קטנות. כל הליכה מגולה אל גולה השמידה את נושאי הזכרון הלאומי. עקרה מסורות היסטוריות, הפרידה משפחות, ניתקה קשרים, החריבה נכסי־חומר ונכסי־רוח. מה יודעים יתומי־פרעות על מה שקדם להם? מה נשמר ממסורת־משפחה אצל ילדי פליטים? ומה רבים האוצרות אשר צללו בנשיה עם האברים שנכרתו מגוף ישראל! יש רק להתפלא על כך שניצל מה שניצל ונשתמר מה שנשתמר.

גדול כוחה של שכחה והשכחה בהיסטוריה העברית. הרבה שמדות עושים, הרבה מוקד עושה, הרבה מורא־עריצים עושה, הרבה גורל־מנוצחים עושה. ומה שלא השיגה זרועה הארוכה של הצנזורה החיצונית הדייקה הצנזורה הפנימית. האם הגיעה לידינו שורה אחת מספרות הקנאים? גילויי הגבורה העברית שלא זכו לנצחון נדונ

למחיקה. גורל־מנוצחים! יכול היה ילד יהודי להגות בשמשון ובגדעון, בדויד ובגיבוריו, בגבורות שב„ספר הישר“, אך אפילו גבורת החשמונאים המתקוממים לא זכתה להיאצר ולהישמר בספר עברי מקורי וזכרה נצטמצם בשמועות מקוטעות ונתגלגל בנס פך השמן. וכל גבורה שלאחר החורבן, כל נסיון לפרק שעבוד־גלויות, כל הקרבנות העצומים של לוחמים עזי נפש שלא השלימו עם מלכות הודון — נדחו מן הזכרון, צומקו במעשיות מטושטשות ובניבים סתומים¹, ונגנזו כפרחים מיובשים בקפלי אגדה והלכה. ורק עם בשורת הציונות האיר אור חדש על הגבורה היהודית המנוצחת והנידחת. בני מצדה השכוחים נגאלו משפת־לועז, ר' עקיבא נגלה אלינו לא רק פזקו ויִושב בישיבה, כי אם גם פנביא־המרד, ובר־כוזיבא חזר והיה בהפרת העם לבר־פוכבא.

דמויות־הענקים של ר' עקיבא ובר־פוכבא (החפשים מן הניגודים שבין ר' יוחנן בן זכאי והקנאים) מסמלות את שני האפיקים של הגבורה הישראלית שלאחר החורבן — גבורת הרוח המקודשת וגבורת הזרוע הנידחת — שזרמו עתים במאוחד, עתים במפורד. ואם מזלם בעיני בני־עמם היה שונה, מזלם לתוכו של דבר היה אחד. הנס של חנניה, מישאל ועזריה לא נתרשח לבני בניהם, מקדשי־השם, המציאים נשמתם ב„אחד“, המתרוננים על המוקד הזמעיירים את החלף על צואר בניהם שלא „להיצחן בצחנתם“². ונצחונות בדומה לשל החשמונאים, לא עלו בחלקם של אנשי־מצדה, של שמעיה ואחיה, של בר־פוכבא ושל שאר המורדים אשר קמו

¹ כגון: פפוס ולוליאנוס, שראו בהם את „גאונם של ישראל“, ועל הריגתם דרשו את הכתוב: „ושברתי גאון עוכם“; כ”ד אלף תלמידיו של ר' עקיבא, מבנת ועד אנטיסטרטוס“ ש„פולם מתו בפרק אחד“; „הרוגי לוד“ ש„אין לפנים ממחיצתך“; וכמה אמירות על „דורו של שמד“, הנמנה בין ד' דורות „שדחקו על הקץ ונכשלו“, ועליו נאמר כי „שלושה חלקים נחלקו היסורים, אחד נטלו אבות וכל הדורות, ואחד דורו של שמד, ואחד דורו של המלך המשיח“, ועוד: „עזה כמות אהבה — אהבה שאהבו דורו של שמד להקדוש־ברוך־הוא“.

² „תפילה לחבקוק — שראה חנניה מישאל ועזריה נכנסין לכבשן האש ונמלטין, וראה את ר' חנינא בן תרדיון וחבריו נשרפים באור, קרא תגר: ריבונן של עולם, אלו צדיקים ואלו צדיקים!“

לישראל, בארץ ובסביבותיה, בזה אחר זה, במשך מאות שנים לאחר החורבן. אור הגבורה המנצחת זרוע על דמותם של החשמונאים: „גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים.“ היש לך הימנוֹן־נצחון גדול מזה? הוד טרגי של גבורה מנוצחת עוטה את בני־מצדה: „אנחנו היינו הראשונים להרים יד בהם [ברומאים], ואנחנו נשארנו האחרונים להילחם אתם — גלוי וידוע לפנינו פי מחר יבוא אידנו, אך הרשות נתונה לנו לבחור מות גיבורים — תמותנה נא נשינו בטרם נטמא, ימותו נא בנינו בטרם טעמו טעם עבדות.“

זה גרלה של הגבורה היהודית מאחר החורבן. לתוכו של דבר אין הבדל בין גורל המורדים בגליל לבין גורל מגיני טולטשין, או העומדים פנגד מוחמד, המתבצרים בפני נוסעי־הצלב, המתמרדים ברחבי האימפריה הרומאית והנתנים נפשם על אמונתם. פאלה כן אלה דינם נחתם מלכתחילה. גבורתם כולה טרגיות. ולא פטרגיות של שמשון ושואל, שגם בנפילתם רשאים הם להתנחם כי נצחונם לא ירחק. הגבורה העברית מאז החורבן היא גבורה ללא סיפויי נצחון. גבורת מאמינים אשר אלוהים הסתיר פנים מהם, והם באמונתם ובנאמנותם עומדים. גבורת מעונים היודעים מה צפוי להם בדקרב עם רבים וטמאים ורשעים, והם הולכים לקראתו, גבורת עִם־איוב, אשר גם בריבו עם אֵל כל מעיניו פנימה: לבל היות מנוצח בחדרי־הלב, ולא לפשוע במצפון. התפילה המיוחדת לקידוש השם (שנה תפילה כזאת!) אינה מבקשת מפלט והצלה ואף לא הקלת־יסורים, כי אם קדושה וטהרה וכוח לעמוד בנסיון: „אתה ידעת מצפון לבי“.

הגבורה העברית שלאחר החורבן לא זכתה אלא לגמול אחד: להיות שלמה עם עצמה. גבורה ללא חשבונות, גבורה ללא שכר בהאי עלמא, גבורה מתוך הכרח פנימי בלבד. ומחמת גרלה הטרגי יש עליה תמיד עוררין. עלילות אויבים (אֵל נהיה פפויי־טובה: אגב שטנתם הצילו משכחה

¹ „אם הגויים אומרים: תנו לנו נפש אחד מכם ונהרגנו, ואם לאו נהרגו כולכם — יִהָרְגוּ ואל ימסרו נפש אחת מישראל“ („ספר חסידים“); „גדול המאָבד עצמו לדעת והוא אנוס“ („מגורת המאור“ לאלנקה); ובדורות האחרונים: „אם נגזר על הדם שישָׁפך, מוטב שישָׁפך במלחמה בראש חוצות מאשר בפשיטת צואר לטבח בתוך מרתפים“ (נחמן סירקין).

כמה שמות דחויים מתולדותינו, וגם גילו עד מה הטרידו מורדי ישראל את מכניעיהם) ובוזו נאורים (שראו את אחיהם דורסים ואונסים ואת אחינו טורפים נפשם בכפם ומשכו בכתפיהם למראה ה"טירוף" היהודי) — הן מנת חלקה בעולם הנכרי. חכמת המספן בזויה, וגבורת המעונה מה תואר לה ומה הדר?

ואם זר לא יבין לעצמת הפוז הגנוז בגבורה היהודית המנוצחת, אין גם יהודים מפירים בה. מה בצע בגבורה שאינה מנצחת, והרי גם נצחונותיה הזעירים אינם אלא לרגע קט ואין בהם למנוע את השנאה המשתוללת? — שאלת הפיפחות היהודית מאז ימי הקנאים ועד ההגנה העצמית בימינו. עם גבורה שאינה מנצחת ממצים את עומק הדין. אין סולחים לה כל דבר. אם עוד יש סופר את נאדנו, אין צורך בצרור החיים את גבורתנו.

אולם גבורת־ישראל צרורה בצרור החיים של האומה. וגם פשאינה רשומה בספרים היא חרותה במעמקי הנפש. יסוד הגבורה הוא עצם מעצמו של סוד הקיום הישראלי. אין לחיות את חיי ישראל בין דתות תוקפות, בין מלכויות מתנצחות, בין מעמדות יריבים, בתוך מהפכות, המיד במלעות־הספנה מבלי גבורה. אילמלא גבורה קשת־עורף זו — כלום היה בנו הפוז לצפות לנצחון ביום מן הימים? מנערי הקנאים, אשר „מעניהם התחכמו להביא עליהם כל מיני יסורים נוראים וקרעו את בשרם לגזרים, בדרשם מהם רק אחת, כי יודו במו פיהם אשר הם מקבלים עליהם עול מלכות הקיסר” ו„מהם לא נכנע אף אחד לבטא בשפתיו כי הקיסר אדון לז”, ועד נוער הקנאים של ימינו, השומר על הגחלת העברית במחתרת ובשבי — פתילה אחת היא, אשר איננה אופֶּלֶת. ואם יש ערובה — בה ערובתנו.

הלב שואל: מה גורל נשקף לגבורה העברית עם חידוש חיי מולדת? הנוכה כאן לחידוש הגבורה החשמונאית, אשר גמולה לא רק במצפונה, כי אם גם בנצחונה?

„מדור לדור לא נשפך טהור מדם חורשי תל־חי”. אך לא פמורדים נואשים ולא פטרופי־אינקביזיציה מתים בארץ חורשים ומגינים. תוגת מותם היא תוגת שאול ויונתן אשר יסדו את חירות ישראל. בחייהם וגם במותם הם אומרים לנו: נחמו, נחמו עמי.

בימי אבל הששה, טבת תש"א.

מדברי הפתיחה לירח־העיון ברחובות

(הקדמה ל„מעשים ומגמות“, הוצאת „עם עובד“)

בימים שהלב חרד למה שיכול לבוא בעוד חודש ובעוד חדשים על העולם פולו ועלינו כאן בפרט — בימים אלה החליטה ההסתדרות לכנס מספר חברים ממקומות עבודה שונים, מפניות הארץ השונות, לנתק אותם מעבודתם ומתפקידם ולכנס אותם לחודש של לימוד. פשוט — לימוד. ויש להקשות: הזאת השעה להוציא אנשים מעבודתם, מהתגוננותם, מהתפוננותם, ולהשיב אותם על ספסל הלימודים? שמעתי את השאלה הזאת ואף אני עצמי שואל אותה. ואומר מראש: יש שאלות אשר גם אם אתה משיב עליהן תשובה מספקת — עוד השאלה שאלה. התשובה היא שהתגוננותנו או איננה התגוננות פיזית בלבד; כמו כל התגוננות ויותר מכל התגוננות היא אַקט רוחני מתמיד, היא מצריכה הרבה התפוננות נפשית, תכונות מסוימות, השתרשות רוחנית בדברים. עבודתנו הישובית־התגוננות־מדינית לא היתה קיימת אילמלא אותם האוצרות הרוחניים אשר עמדו ואשר הועמדו לרשותנו ואשר אנחנו ביקשנו לרשת אותם ולהפוך בהם. ומשום כך הלימוד דרוש לנו, בעצם, כל יום.

ואף על פי כן אפשר היתה השאלה צודקת אילו עשינו את עבודתנו כראוי כל השנים; אילו היינו דואגים לדברים אלה בעוד זמן — יתכן שלא היינו צריכים דוקא בחודש זה לשבת על ספסל הלימודים. אולם הרבה החמצנו, הרבה החסרנו. ואין לדחות את מילוי החסר, כי דוקא בשעות הקשות יורגש החסר. פי עת־מבחן היא לנו, יותר מכל מה שהיה לנו, היא דורשת לא רק „גיוסים“ (שאנו עומדים ועוד נעמוד בהם), כי אם גם התגייסות רוחנית אמיצה.

אנחנו להוטים אחרי המעשה הטוב. הרימונו על נס את המעשה הטוב. אבל המעשה הטוב מצטרף לחשבון, לשרשרת טובה, רק אם רוח טובה מכוונת אותו. מדוע זקוקים אנו דוקא בימים אלה, יותר מבזמנים אחרים, ללימוד, לעיון, וגם לשיחת־חברים מרעננת ומדרבנת? מפני שאנחנו — לא נעלים זאת מעצמנו — מלאים חרדה. העולם פולו מלא עכשיו חרדה, ואנחנו — על אחת כמה וכמה. חרדה ופחד הם שמות נרדפים,

אך מושגים שונים. וְאֵל נְתִיבֵיִשׁ בְּחֻרְדָּתְנוּ: חֻרְדָּת אִם לֵילֵד, חֻרְדָּת יוֹצְרִים לִיצִירָתָם, חֻרְדָּת תְּנוּעָה לְתַקְנָתָהּ.

לפני זמן־מה קראתי בפיליטון יומי קטן שורות אחדות, שהביעו לי את הזמן ואת רגש הזמן יותר מכמה וכמה מאמרים עמוקים. סופר על שיחת־נשים בשוק, ואשה זקנה אחת אומרת: „לא טוב עושה ריבוננו של עולם שהוא מתמהמה ואיננו שולח אלינו את משיחנו! הן חרפה ובושה תהיה פשיבוא המשיח עם הגאולה ולא ימצא עוד יהודים לגאלם, והוא יחזור פלעזמת שבא“. מחשבה זו, פי יתכן שיבוא משיחו של עולם, משיחן של האידיאות הגדולות, ויתקע בשופר הגאולה על פני עולם שהפך בית־עלמין לישראל — יש בה להחריד כל לב. הרי גם יהודי מאמין, יהודי אמיק, אי אפשר לו בימינו שלא ישא בלבו את החרדה: שמא יאחר לבוא... מי יודע אם לא יאחר לבוא לעולם כולו, אבל אם יבוא בעוד מועד לעולם ואותנו לא ימצא — אין זה משיחנו.

לפני זמן־מה נאם ראש הממשלה הבריטית — בא־פּוֹחֹו של עם, אשר בכל היסורים הצרות הבאים עליו יש לו יסוד להאמין בכוחו — הוא הגדיר את תפקיד בריטניה בשעה זו במלה אחת, פשוטה ביותר: — survive — להישאר בחיים. לבריטניה רבתי אין בימים אלה דאגה גדולה יותר מאשר דאגתו הפשוטה ביותר של כל יצור חי: להישאר בחיים. ישארו בחיים — יהיה עוד מקום לתקן משהו. אם לאו — לא יתקן שום דבר.

תנועתנו כולה, מיום עלות העולה הראשון לארץ, משנדלק הזיק הראשון של תנועת העבודה, על כל המגמות והערכים הסוציאליים וההר מניים והתרבותיים הלאומיים הפלולים בה — פועם בה וקובע בה יצר כפיר זה: הרצון שהאומה שלנו תישאר בחיים.

אכן, בשביל אנגליה מספיק שהיא תישאר בחיים, ואז יבוא השאר מאליו, והפּוֹחֹות הגנוזים והמדוכאים יפרצו אל על. בשבילנו עוד קיימת השאלה האכזרית: אֵי לֹו חיים? חיי־קלֹון, חיי־עבדות, חיי־גיטו, המשך כל אלה?! וכדי שיהיה בנו הפּוֹחֹ לענות על שאלה זו תשובה למעשה, וכדי שנוכל לומר לאחרים מה רצוננו, ולומר לעם מה נדרש ממנו, צריכים אנו קודם כל לענות לעצמנו. ובשביל כך עלינו לגייס את כל פּוֹחֹותינו הפנימיים.

במלחמה הקודמת עשינו משהו. היינו מעטים ודלים, סבלנו רעב, ועוד יותר — מחלות, מאסרים ורדיפות. ובאותו זמן חישלנו את פוחנו הרוחני, עשינו זאת בצורות שונות: אם בעזרה לאסירים בדמשק; אם בהליכה למחנות „סוכרה“¹ תורכית; אם בדאגה לפליטים ולמגורשים מיהודה והגליל; ואם בתסיסה רוחנית, אשר טיפחה את ההפרה העצמית של תנועת העבודה בארץ, את השחרור מפל אפוטרוֹפסות בהתישבות, את היציאה מקר־זוית חבויה לשם עמידה בשער הישוב והציונות כחלוֹק־העם; ואם בהרחבת שטחי ההתגוננות ובהקמת הגדודים העברים. בזאת השתתפנו במלחמה הקודמת, בזאת יצאנו לקראת מה שהיה לאחריה. ותפקיד זה — חישול עצמנו — עומד לפנינו עתה במלחמה זו. ולכך גם נקרא רח־עיון זה.

אנחנו צריכים ללמוד הרבה דברים פשוטים שאיננו יודעים אותם. הדור שלנו, בפרט הדור הצעיר, אשר גילה בתוך עצמו כמה מעינות, לא הפה שרשים מספיקים ביצירה הרוחנית של האומה. עלינו להעמיק אותם. יש לנו צורך להפיר את עִבְרָנו, וביחוד את התקופות האחרונות שמהן צמחה תנועתנו, ואת המסיבות המיוחדות שבהן נולדה; יש לנו צורך להעמיק את השפלתנו הסוציאליסטית הפוליטית, ונוסף לזה יש לנו צורך בעבודה פנימית יותר: התבוננות בדרכנו ובדיקת דרכנו, בדיקת הפלים וגם בדיקת תכנם.

לא נחפש לנו חיים קלים, לא נברח משאלות קשות. אם אנחנו נברח מן הקשיים, הם לא יברחו מפנינו. נצא איפוא לקראתם. אין לדעת אם נספיק פה הרבה, כי דבר זה אינו תלוי בתכנית, במרצים, הוא תלוי יותר בלומדים, וגם בתנועה כולה: אם יש בה כוח לשאול, וגם לפתור. אבל ננסה את פוחנו. והחברים שישבו יחד ללמוד — אל יבהלו מפני הקריאה לבדוק דברים. האמת איננה מונחת בקופסה, וגם כשמשגיגים את האמת אי אפשר לשים אותה בקופסה. יש לנו אמת, אמת גדולה, אמת של ההיסטוריה העברית, של תנועת השחרור העולמית, אמת־העבודה, אמיתו של הפועל הארץ־ישראלי, עם יניקתו מקרקע האומה, עם יניקתו

¹ [עבודת־כפייה מלחמתית]

מקרקע העבודה בעולם, עם שרשיו בחזון הגאולה. האמת — אחת, והגדרות לה הרבה, ומי יכילנה? אהבת האמת איננה דבר קפוא, והיא טעונה חידוש, וגם רעיון־אמת טעון חידוש, לבל יעלה חלודה, טעון ראייה מחדש, כפעם בפעם. הקדוש־ברוך־הוא נאמר עליו שהוא מחדש יום יום מעשי־בראשית. מכאן שאפילו מעשי־בראשית זקוקים לחידוש.

רואה אני את תנועת הפועלים בארץ ב־37 שנותיה, רוויה מאניים רוחניים גדולים וגם מגלה מאמצים רוחניים גדולים. חלילה לי לומר שמאמציה ומאנייה מספיקים. עוד אנחנו מעטים ולא די מושרשים. ואפשר אין המאניים והמאמצים נושאים את פריהם המלא, מפני שעדיין לא מצאנו להם אפיקים ראויים. יתכן שרבים בינינו אינם מכירים במה שפועם בהם, כמאמר הקדמון: „אין בעל הנס מכיר בנסו“.

סיפתי על פיליטון אחד, אספר גם על רשימה קטנה באחד הימים ב„דבר“. פועל מובטל אומר לחברתו: „שנים לא נמפור, יקירתי: את התנך ואת מלון הלשון העברית“. שורה של פרזות זו יש בה משום שבועת־אמונים של מי שלא שרד לו כלום מלבד אהבתו לאדם ואהבתו לתנך ולעברית: מחוסר־עבודה זה קרא בשם את מקורות היניקה הרוחנית של תנועתנו. הקשר עם התנך איננו רק קשר עם ספר מקודש בלבד. זהו קשר עם העבר והעתיד, זהו קשר עם החזון, במשפט זה של אלמוני מובטל ביטאה עצמה תנועתנו יותר מאשר בכמה מאמרים וספרים. מאז „המעורר“ בלונדון ועד המחתרת הציונית בימינו — הולם אותנו פסוק זה. לא תמיד יש בנו הכרה, מה אנו ומה מעשינו. ואפשר אין הכרתנו מכילה את מעשינו. אפשר יש במעשינו דבר־מה עמוק מהכרה, יש בהם אהבה, אהבה למה שלא ניתן להיות מוגדר במלים. ואת האהבה הזאת צריכה תנועתנו ללבות, אם היא רוצה לחיות וליצור. וכמה דברים יש לבדוק לאור האהבה הזאת.

רחה־העיון זכה, לפני היותו, להתקבל בביקורת. ואף אני מוצא בו כמה פגמים. מסופק אני, למשל, אם העבודה הרצויה ניתנת להיעשות בזמן קצר כל כך כאשר ניתן לרשותנו. מתוך העבודה נגלה ודאי כמה פגמים. אולם פגם אחד ברצוני לציין מתחילה: רחה־העיון נתאחר קצת. הוא נתאחר מבחינת העונה החקלאית. הוא צריך היה לבוא בעונת

הגשמים ולא בעונת העבודה הבוֹערת. משמנתי בראשית דברי את היסורים שעברו עלינו בחדשים אלה תבינו מה גרם לאיחור העונה. אך יש איחור אחר, חמור יותר: הוא נתאחר לפחות בעשרים שנה. רח־העיון הראשון של ההסתדרות מסתדר בשנת העשרים לחיי ההסתדרות — בזה יש מן האיחור. והאיחור הזה, כמובן, נותן אותותיו בנו. חובה לספר שרעיון הרח איננו חדש בהסתדרות. הוא אפילו קדם להסתדרות. בשנות המלחמה הקודמת, כאשר בדקנו כמה דברים ותיכנו כמה תכניות, היה אותו קומץ, אשר היה תובע תנועת פועלים מאוחדת, צופה גם לפעולה תרבותית מאומצת. זוכר אני את הפגישות שבהן שוחחנו על כך. דיברנו אז גם על החיצאת מסורת עברית תרבותית קדומה: בימי הישוב היהודי בבבל, בתקופת הישיבות המפורסמות, היו שני חדשים בשנה (אדר ואלול, מסיימי העונות) מוקדשים להשפלת העם. לירחים אלה היו קוראים „פלה“, „חדשי פלה“ ו„ימי פלה“, ולתלמידים היו קוראים „בני פלה“, ולמורים „ראשי פלה“. ידיעותינו בענין זה זעומות למדי, והחוקרים מחולקים גם בהסברת פירושו של השם „פלה“. לא אעסיק אתכם בקדמוניות, ואופיר רק שבמקור קדמון אחד נמצא כתוב: „קבע הקדוש־ברוך־הוא שתי ישיבות לישראל שיהיו הוגים בתורה יומם ולילה ומתפנסים שתי פעמים בשנה — באדר ובאלול — מפל המקומות ונושאים ונותנים במלחמתה של תורה“ (מן הראוי לשים לב: לא רק „שומעים הרצאות“ ו„רושמים“, אלא „נושאים ונותנים במלחמתה של תורה“). גם אנחנו חלמנו פי נהדש מסורת תרבותית זאת ונקבע חודש בשנה שבו יוכלו האנשים, לאחר אחד־עשר ירחי עמל הגוף, להתמסר חודש אחד לעבודה רוחנית מאומצת. התפננו שזה יהיה לא ליחידים בלבד, אלא „שה לכל נפש“, של כל אדם עובד תינתן ההודמנות הזאת. ובאסיפה הפללית של פועלי יהודה, שנתפנסה „ערב יציאת רוב החברים אל הגדוד העברי“, אור לכוֹ תמוז תרע"ח, לפני עשרים ושלוש שנים, הוחלט „להמשיך את העבודה התרבותית גם בגדוד וגם בעבודה. באפשרות הראשונה לסדר בארץ רח־לימודים“. אבל כמו להרבה דברים טובים שנאמרים באביבה של תנועה, כן גם לזה לא נמצא גואל. עדיין לא נמצא.

מה שאנחנו עושים עכשיו — הרי זו התחלה. והתחלה מצומצמת

וארעית. העבודה הזאת דורשת את ההיפך מארעיות: היא דורשת קבע באנשים, בסידורים, בספרים. לא נזלזל, כמובן, במה שנעשה בחיים התרבותיים של ההסתדרות במשך עשרים השנים הללו. חלילה לנו! ואף לא נקפה את עמלם של עורכי הרצאות ושיעורי־ערב. ואף נעשו כמה מפעלים הקרויים סמינרים, וכננתם — מפעלי־לימוד מרוכזים בתנועות הנוער, במפלגות ובגושים ישוביים, בזרמים שונים בתוך ההסתדרות. אך עד היום הזה לא היה לנו נסיון של מפעל לימודי־תנועתי של כלל ההסתדרות, שבו יפגשו בני עדות שונות וזרמים שונים, שיהווה קיבוץ־גלויות בזעיר־אנפין, שיפגיש דורות וגילים והלכי־רוח ושכבות־תרבות.

אנחנו מתחילים ומנסים. ואל יתהלל חוגר. יתכן שקל יותר לזמן אנשים שלמדו בבית־ספר אחד, בני גיל אחד, בני שבט אחד, בני ארץ אחת ותרבות אחת. יתכן שעבודת המורה והמחנך המשפיע יכולה בתנאים אלה להיות קלה יותר. על אחת כמה וכמה שקל יותר לרכז אנשים שפולס נוסים להקדעות מסוים ומאורגנים בארגון פוליטי מסוים. שם יכול המרצה להיות בטוח מראש, פי דבריו יתקבלו ברצון ובהסכמה כללית. אנו בחרנו בדרך הקשה. לא ביקשנו להקל על המסדרים ועל המרצים. חשבנו, ראשית, שהמרצה ראוי לו להיפגש בקהל שיש בו מברקים; שנית, שחשוב לפתח את ההקשבה ההדדית, את השיחה, את התנגשות הדעות. האמנו, פי בתנאי עבודת הירח, אשר אק בו ולא יתכנו בו לא „נצחון“ ולא „הכרעה“, ולויכוח שבו יש רק ערך רעיוני בלבד, — יתחנכו האנשים להתיחס להרצאה ולויכוח כאל בירור ולא כאל מחלוקת. במקום הזה אי אפשר לחלק שלל, אי אפשר „לכבוש“, אי אפשר להכריע. וממילא אין אולי מקום לליבוי תאוות שהן ההיפך מתאנת האמת. לא קל לאחד את חיפוש האמת עם תאנת־הנצחון.

אנחנו, הנאספים כאן, הננו למעשה חלוצים של מפעל הסתדרותי חדש. המפעל הוא קצרי־מים, ארעי, אך לא מעט תלוי בנו — גם במרצים וגם בתלמידים — שמפעל נסיוני זה ישמש התחלה למפעל־קבע, מוכן, בהנחה ש„מה שיהיה בכלל“ לא יחריב את אפשרות פעולתנו. בהנחה זו אנו חיים ופועלים.

מנסיוני אני יודע שפל מפעלי ההסתדרות נולדו בעצב. הקללה

„פי בעצב תלדי בנים” — חלה גם על הלידות של תנועת הפועלים. אין ברירה, את העצב הזה צריך לקבל, דרכו צריך לעבור וללכת. ישכח גם העצב, היסורים יפוגו, ודבר־מה חשוב מכל זה יקום ויחיה.

בזמרה החלוצית של פועלי ארץ־ישראל מראשית העליה השניה לא קטן חלקה של השירה הקרויה דתית. אולי יבואו פעם ויסבירו פיצד קרה הדבר שצעירים שיצאו מסביבה אפיקורסית ומהפכנית, הדוגלים בשם גישה רציִונ־ליסטית, שרים בדביקות ובהתלהבות שירי חסידים או קטעי תפילה. בין השירים ששרים פועלים מתוך התעוררות רבה יש תפילה בת ארבע מלים: „וטהר לבנו לעבדך באמת” — אחת התפילות היהודיות הגדולות. כמה דרושה לנו התפילה הזאת עכשיו, כמה דרושה היא לתנועה הסוציאליסטית בעולם כולו, כמה דרושה היא לתנועת הפועלים בארץ. ובהיכנסנו עתה — יוצאי ארצות שונות, משבטי ישראל השונים — לירח־לימוד, לירח־חיים, נבקש פי אכן יקום בנו: וטהר לבנו לעבדך באמת!

מ י ל ו א י ם

א

ל"גלגולים ודיבוקים" (עמוד 30)

בזה הרצאת ברל בשיעורי קיץ למורים בי"ד באב תש"א, 8.8.1941, שלא פורסמה בחייו ולא נערכה על ידו. היא נדפסה אחרי מותו בחוברת „במפעל" ובחוברת מיוחדת בהוצאת המשמרת הצעירה למסלגת פועלי ארץ־ישראל, תל־אביב, תש"ה. כאן ניתנת ההרצאה על פי הסטנוגרמה בתיקונים קלים.

הציונות בתנועת הגשמה

השאלה היא, מה בעצם פירוש הדבר הציונות כתנועת הגשמה, ומדוע אלהבים אצלנו כל כך לדוש במלה הגשמה. והרי כל תנועה רוצה להגשים את עצמה, אין תנועה בעולם הקיימת רק לשם „נאה דורש". ואף על פי כן אנחנו רואים בציונות צורך לבוא ולהדגיש באופן מיוחד שהיא תנועת הגשמה. נדמה לי שכאן אנחנו נוגעים בנקודה פאזבה מאד של הפרקטיקה הציונית.

יש הלצה עממית ידועה האומרת: הציוני הוא יהודי העושה תעמולה ליהודי אחר שיתן כסף כדי לשלוח לארץ־ישראל יהודי שלישי. ובכן, עצם הדבר שיש בציונות שלבים כאלה — מישהו תובע ממישהו תרומה כספית על מנת לסייע לאחר לעלות לארץ, מציין דבר־מה מיוחד שקיים בתנועה הציונית.

בתולדות הציונות ישנו חזיון אחד, שצריך לעורר בנו מחשבות: בשעה שהאידיאה הציונית נזרקה לעולם — היא נזרקה כתנועה של הגשמה. לא הרבו אז לדבר על מה שהיה באחרית הימים, כשתקום מדינה יהודית, על זה באותו הזמן רק חלמו, אבל הסיסמה היתה פשוטה מאד: „בית יעקב לכו ונלכה". ראשוני הציונות הבינו את הדבר כחובה אישית. אולם התקופה הזאת היתה בעצם תקופת־אביב קצרה מאד, אשר נחלה מיד מפות קשות. ידועות המפות האיזמות שניתכו כבר בשנים

הראשונות על אלה שבאו לארץ — אם בשטח היחסיים עם הערבים, אם בשטח תנאי גאולת הקרקע ועיבודה וכו'. כמובן, הם גם כשלו תחת החולשות הגדולות שלהם. לרובם הגדול לא היתה שום יכולת לעמוד בתנאים חלוציים כאלה שהארץ דרשה מהם. אבל התנועה בכל זאת נשארה בחיים. היא הביאה עליה, היא הביאה התישבות חדשה. אך ההתישבות החדשה לא היתה של „איש תחת גפנו ותחת תאנתו“. במקום לחיות איש תחת גפנו ותחת תאנתו, מתוך עצמאות, מתוך כבוד וחירות — נעשו האנשים עבדים לאדמה הזאת ולפקידות הברון. אבל המכה הקשה ביותר שהוכחה התנועה היא שלא קמו לה ממשיכים, מגשימי דרכה — התנועה שיחררה את עצמה מהתפיסה שהציונות היא ענין של חובה אישית, אשר הדוגל בה חייב לנסות להגשים אותה. היתה זו ציונות אשר חיתה בגולה ואשר ידעה שיש לה „תפקידים גדולים“: יש לה קערות של ערב יום הכיפורים, יש לה מגביות... היתה הסתגלות למציאות מסוימת, מציאות של יהודי הממשיך בחייו בגולה ויחד עם זה חולם איזה חלום, אשר בשבילו הוא מוכן לשלם מס.

התנועה הציונית לא עסקה בהגשמה במובן של הגשמה אישית, במובן של שינוי סדרי החיים של איש התנועה. כל תנועה איננה רואה בדרך כלל סתירה בין חייה יום יום ובין הגשמתה. נקח דוגמאות של תנועות, אשר רבים מכם בודאי מכירים אחון. למשל: המפלגות הפוליטיות בעולם. הן בדרך כלל אינן רוצות הרבה: הן חוסכות בהכנסת אנשיהן לפרלמנט, בהגנת אינטרסים שונים. אין זה דורש מחבר שלהן שינוי יסודי באורח חייו. אדם בתנועה כזאת, הנאמן לה ודוגל בה, אינו מרגיש כלל סתירה יסודית בין ההגיה שלו הרגילה ובין אותו דבר שמכרזים עליו בועידות, באסיפות ובתהלוכות. אף בתנועות המתמרות שהן באות לשנות את המציאות, כמו, למשל, תנועת הפועלים בעולם, אין רואים סתירה יסודית בין חיי האדם ובין האידיאל שהוא דוגל בו. מפני מה? מפני שהאידיאל צומח על קרקע המציאות שהוא רוצה בה רק לשנות דברים מסוימים — להרוס איזה סייגים, לשנות איזה משטר פוליטי-יורדי. כמובן, גם בתנועה כזאת האדם נדרש לפעמים לאיזה מאמצים מיוחדים, או למה שקוראים בלשון גבוהה „קרבנות“. אבל יש לומר את האמת: בדרך כלל דורשים את הקרבנות מהאידיאליסטים, אשר עליהם מטילים תפקידים מיוחדים. ההמון מסתפק בתשלום מסים בלבד. הוא נדרש למשהו יותר רק ברגעים ידועים, ברגעים של עליה נפשית, של מהפכות, של בריקדות, אבל בעצם גם התנועה הזאת נשענת על המציאות, אשר היא כשלעצמה אינה מעורערת.

האם גם בציונות קיים מצב כזה? כלום יש גם לציונות אחיזה במציאות, אשר היהודי יוכל להיאחז בה, לחיות בה ולומר: המציאות הזאת תביא מאלה לידי הגשמת האידיאה הציונית? אם בתנועות הפוליטיות והסוציאליות הטיפוסיות המציאות עצמה היא לא רק גורם הדוחף למשטר חדש, אלא גם הקרקע והחומר אשר ממנו יבנה אתו משטר, הרי בציונות אנחנו מגיעים לפרובלימה, אשר תנועות אחרות בעצם אינן יודעות אותה ואשר בה אולי גם המפתח להבנת ההבדלים היסודיים המבדילים את הציונות מתנועות אחרות. הציונות, בדרך התגשמותה, אין לה שום אחיזה במציאות היהודית כמו שהיא — בין שזוהי המציאות היהודית המשועבדת של מזרח-אירופה ובין שזוהי המציאות של עולם ההתבוללות, או עולם האמנסיפציה במערב-אירופה ובאמריקה. בכל אלה אין אחיזה, אשר תהפוך באופן אימננטי או באופן סטיכי את המציאות הזאת ותיצור בה משטר חדש. הדיאלקטיקה של התפתחות, אשר עליה בונות תנועות מסוימות, איננה יכולה להביא לשלל לציונות. משום כך נוצרה בציונות סתירה פנימית עמוקה מאד — לא רק בציונות בתור תנועה, כי אם גם בלבן של הציוני — סתירה אשר הטביעה את חותמה המעליב, המשפיל על הציונות במשך עשרות שנים. ולמעשה גם הרבה תקלות שלנו בארץ כיום הן פרי אותה סתירה.

אם תשוו את הציוני הטוב בגולה, אף הטוב ביותר, אשר דגל בציונות, חלם עליה יומם ולילה וגם מילא את חובתו לה, לכאורה, עם חברי תנועות אחרות, אם תשוו את הציוני הבעל-בית עם הפולני הבינוני שעשה לשחרור מולדתו — תינכחו אולי שהציוני לא היה ירוד ממנו במסירותו, ומבחינה כספית נתן אולי יותר משנתן האיש הפולני הרגיל בשביל תנועת-השחרור שלו. אבל בשביל הפולני היה זה לגמרי מספיק, מפני שהאלמנטים של שחרור פולין היו נתונים בעין. עצם הדבר שהאכר הפולני האינטליגנט הפולני חיים על אדמת פולין ועצם קיומם, מתוך מלחמת-קיום פשוטה — מוכרחים היו לאט לאט לנפץ את הכבלים ולשחרר את פולין. בעוד שהיהודי, גם אם עמד מבחינה אנושית על גובה יותר גדול והיה מוכן ליותר קרבנות — לא שינה במעשהו הציוני שום דבר, מפני שכל חייו הממשיים עמדו בסתירה גמורה למה שדגל בו. ידוע שחיבת-ציון, בראשיתה, היתה נלחמת הרבה לרעיון של עבודת האדמה. היה זה דבר שניסע בלבבות ועורר עגנועים. וכל מי שהצטרף לציונות ראה לפניו את היגב היהודי ואת הכורם היהודי. הנה, אף על פי שהיה זה אידיאל מוסרי גדול, שגם בעל-בית חשוב ואף תקיף בעיירה דגל בו — הרי למעשה נשאר היהודי עוסק בכל אותן הפרנסות היהודיות המסורתיות. המציאות הזאת עשתה

לצחוק את החלום. או, למשל, היחס אל הלשון העברית: הציוני אהב את הלשון העברית, בין שידע אותה ובין שלא ידע. הוא רצה לספח את הלשון העברית, אבל מה עשה לשם כך? הוא היה לכל המוטב חבר ב„אגודת שפת עבר“ והיה חותם על עתון עברי. ידיעתו את השפה פחות או יותר היתה אולי חשובה באגודה הציונית, אבל בחיים לא היתה לזה שום חשיבות מעשית. בחיים היתה בשבילו חשובה מאד השאלה, אם הוא מדבר רוסית בהברה נכונה או לא. אני זוכר יהודי אחד עשיר מאנשי חובבי-ציון בעיירתנו, ציוני טוב, אשר אילו חי בארץ-ישראל היה ודאי אחד הותיקים הנעלבים על שאין נוהגים בהם בכל הכבוד הראוי. ויהודי זה, כיון שדאג לגורל בנו, ולא רצה לעשותו „בטלן“ אשר לא יצליח לשום דבר בחיים — היתה לו רק ברירה אחת: לשלוח אותו לגימנסיה רוסית. אבל בגימנסיה הרוסית היה אז „נומרוס קלאוזוס“. והחוק היה פזה שילד יהודי יכול להיפנס לגימנסיה רק אם יחד אתו נכנסים עוד תשעה תלמידים נוצרים. מה עשה העשיר היהודי? הכניס על חשבונו תשעה ילדים רוסים... ובכן, האב עצמו אהב עברית, מלקק את אצבעותיו מלשונו של נחום סוקולוב, ואפילו יודע על קיומו של א. בן-יהודה. אבל ברגע שעליו לסדר את חייו המעשיים נדחקת העברית אצלו לקרן-זווית, והוא אינו מעלה כלל על דעתו לקלקל את ה„קריירה“ של בנו בגלל זה. שוב אותה סתירה משנעת בין האידיאל-לוגיה הציונית, בין הכיסופים הציוניים, ובין הפרקטיקה הפשוטה, אשר רוב הציונים נהגו לפיה בחייהם. משום שפדי להגשים את האידיאה מוכרח היה היהודי בבת אחת לקפוץ מתוך מציאותו, ובמידה שלא עשה זאת ונשאר בה לא נותרו לו יותר מאשר פירווי האידיאה הציונית.

היו תיאורטיקנים שונים בצינות, אשר בהשפעת השקפות מסוימות בעולם, שכל התנועות שאיפותיהן הולכות ומתגשמות מאלהיהן, מתוך פרוצסים היסטוריים, כיון שראו שהצינות אינה מתגשמת מתוך פרוצסים כאלה, כלומר, שאין ההיסטוריה מובילה אל הצינות — ניסו לחפש כל מיני הסברות לענין זה, ניסו בעצם להקל על עצמם את הסתירה בין המציאות היהודית ובין הגשמת הצינות, ואז נוצרו כל מיני תיאוריות מענינות מאד, שהן פרי ההיאבקות הרעיונית הזאת. התיאוריות הללו צמחו בעיקר בחוגים של הנוער הציוני, אשר אולי יותר מאחרים סבל מן השקר הפנימי, מן הסתירה הזאת שבצינות, הן מבחינה מיסרית והן מבחינה אינטלקטואלית. היתה תנועה, אשר עכשיו יודעים עליה מעט מאד ונקראה בזמנה התנועה הסימיסטית. אנשי התנועה הזאת קיבלו את רעיון האוטונומיה כאבן-פינה של החיים היהודיים

בגולה, ויחד עם זה היו ציונים, היה להם חלום על עצמאות יהודית וחירות יהודית מוחלטת. השקפתם היתה: ישנה מציאות יהודית, ישנה תנועת פועלים יהודית לוחמת. מתוך המלחמה הזאת תקומנה קהילות יהודיות מאורגנות. הקהילות הללו יהיו להן כוח להטיל מסים והן יתצורנה בכל עיר ועירה חטיבות יהודיות בעלות כוח פיננסי. הקהילות הללו תתאחדנה למין ועד יהודי גדול, סיים, אשר ייצג את הקהילות שבארץ. בכל ארץ של ריכוז המונים יהודים גדולים יהיה סיים יהודי שלה: סיים יהודי ברוסיה, סיים יהודי באמריקה; והסיימים הללו, אשר יהיו בעלי כוח פוליטי ופיננסי גדול, הם אשר יקימו את המדינה היהודית וישמשו מנף היסטורי להגשמת הציונות. בינתיים יכול היהודי להמשיך את חייו בשקט גמור, מפני שכל מה שהוא עושה היום מצטרף לחשבון, אשר ביום מן הימים יביא לידי עצמאות יהודית. אנחנו עומדים כבר שלושים וחמש שנה לאחר התנועה הזאת, ואנשי הסיים, אשר בעצמם אולי האמינו ושאלו לצינות או לטריטוריה יהודית, נתבדו בכל שאיפותיהם האישיות ובאמונתם כי בדרך זו יוכו לראות בנחמה. עצם הרעיון של הסיים איננו נוגע עכשיו להרצאת דברי (כל משכיל יהודי חייב ללמוד קצת את הפרובלימה הזאת, ובפרט המורים, מפני שהם משתמשים בספר היסטוריה הבנוי על האידיאולוגיה הסיימית — ספר ההיסטוריה של דובנוב. אני חושב שהגיעה השעה להעביר את התיאוריה הזאת תחת ביקורת חמורה מאד).

התיאוריה השניה, אשר גם היא חפצה לראות בפרקטיקה היהודית בגולה מעבר לצינות, היתה זו של ברוכוב. הוא יצר שיטה מורכבת ומסובכת למדי, אשר היתה בנויה על ראיית פרוצסים ידועים במציאות היהודית בגולה; אבל לא כראיה האופטימית של התנועה הסיימיסטית, שבכלל תיארה לעצמה איוז אידיליה, שהנה אין רדיפות על היהודים, אין סבכים כלכליים הדוחקים אותם מעמדותיהם המשקיות של התנועה הזאת, שלדידה כאילו חיי הגלות עצמם יביאו לידי הגשמת הציונות. התיאוריה של ברוכוב ראתה את המציאות היהודית בגולה חרבה ואת הפלפלה היהודית נהרסת, ללא תקוה שבגלות יקום משק יהודי בריא. אבל — מעוז יצא מתוק, גם זו לטובה. יש פרוצסים המעבירים את היהודי מארץ לארץ. הפלפלה היהודית הוציאה את היהודים מרוסיה והעבירתם לאמריקה, ושם יצרה מרכז יהודי גדול, שהוא בכמה וכמה מובנים עשיר יותר וחזק יותר מאשר המרכז היהודי הקודם בתחום המושב. לאחר תקופה מסוימת בשל גורמים מסוימים שבהתפתחות, בשל אותה דחיקת יהודים מעמדתם הפועלית גם במרכזים החדשים, תחפש לה ההגירה

היהודית מקומת־ריכוז אחרים, וכך, בדרך זו, תגיע סוף סוף לארץ־ישראל. כלומר: אותה הגירה יהודית תביא מאליה לידי כך שההמונים היהודים יתרכזו בארץ־ישראל. ושוב מסקנה: אין לך מה לדאוג. יש איזה כוחות סמויים הפועלים בהיסטוריה הם יעבירו לאט לאט את היהודים דרך כל אותם השלבים שמהם תקום ארץ־ישראל. כדאי היה על יסוד החומר שנשאר לערוך חקירה היסטורית כיצד פעלו התיאוריות הללו בחיים. חשוב תמיד לדעת לא רק אם התיאוריה היא אמיתית, אלא גם מה היא נותנת למחזיקים בה ומה היתה דרכם של נאמני התיאוריה הזאת בחיים. אנחנו, למשל, רואים בארץ־ישראל כמה וכמה אנשים חשובים שהיו חניכי התנועה שהקים ברוכוב, ביניהם אנשים מהעליה השניה, כגון יצחק בן־צבי. ולי חשוב מאד לדעת מה היה גורלם בחיים של חניכי התנועה הזאת אשר הקיפה בזמנה המונים גדולים: אם הביאה אותם להשלמה עם המציאות היהודית בגולה, או עזרה להם להתפזר בארצות שונות, או ריכזה את רצונם הרבולוציוני הציוני והביאה אותם לארץ־ישראל. לאחר שנים רבות יש ענין להתעמק ולהתבונן כיצד כל הקונצפציות הללו הלכו ונתבדו מבחינה ציונית.

אם לפני עשרות שנים עוד אפשר היה להשתעשע בחלומות פי מן המציאות היהודית כמו שהיא — בלי מעבר קטסטרופלי ובלי קפיצה — יכולה לצמוח ציונות, הרי בימינו הדבר הזה הוא חסר שחר לגמרי. גם אחרי המלחמה הקודמת, כשארץ־ישראל היתה, לכאורה, דבר שבצבודה, — לא עוד היתה זו אותה ארץ שממה שהיתה בימי ביל"ו ויצירת ראשון־לציון, ואפילו לא מה שהיתה בימי העליה השניה, וכבר אפשר היה למצוא בארץ־ישראל כמה וכמה אפשרויות קיום שלא היו קודם, — ואף על פי כן, הציונות בהמוניה חזרה אל מה שהיתה קודם, פפי שתיארתיה לפניכם, בדמות בעל־הבית הציוני מלפני ארבעים שנה ביחסו לחינוך ילדיו, ביחסו ללשון ולספרות העברית, חזרה לאחור מהפכות ולאחור המלחמה העולמית ובצורה חריפה יותר. בנדון זה גם הקטסטרופות לא שינו הרבה מן המנטליות של איש המציאות היהודית. אם קישינב ב־1903 זיעזעה את העולם היהודי, הרי הטבח של אוקראינה ב־1919 עם מאתיים אלף החללים שלו לא שינה את אפיה של המציאות היהודית; ולכאורה אפשר היה לראות לאחור המהפכה האוקטוברית מה קרה להון היהודי ולמעמד הבינוני היהודי ברוסיה. אבל עוד נמשכה כל אוחה הצביעות הפנימית, או אם תרצו: כל אותה הסתירה הטרגית, אשר עשתה את הציונות לדבר שפתים, לתנועה לא־רצינית, שאינה מעוררת כבוד בלב אנשים. המציאות היהודית היא במקוהה במידה

כזאת אנטי־ציונית, והיהודי החי ומושרש במציאות הזאת הוא במידה כזאת אנט־ציוני, ששום לקח לא לימד אותו, גם לא הלקח של היטלר. שליחים שונים שהיו בגולה סיפרו בנדון זה אנקדוטות ממש. שבועים לפני כניסת היטלר דיבר בחור ארץ־ישראלי עם בעל תעשייה בוניה — ציוני נאמן מאד — על השקעת כספו בארץ־ישראל וכמעט שאמר לגמור אתו, לבסוף קיבל תשובה כזאת: איך יכול אני לנסוע עתה לארץ־ישראל ולהעביר לשם את הוֹנִי, והרי שם מארעות ?! סיפורים דומים סיפרו גם מהולנד, מבלגיה ומצרפת, ולא על יהודים סתם, אלא על יהודים העומדים בראש התנועה הציונית במקומם. כל זמן שהמציאות הזאת לא נחרבה אין היהודי מוכן להיפרד ממנה. יש פתגם רוסי האומר: עד שלא ירעם הרעם לא יצטלב האֶכָר. והיהודי, עד שלא יתָרַב כּוֹלֹ, לא ילמד את הלקח הציוני, אשר הוא דוגל בו כל הימים ואשר הוא מטיף אותו לאחרים.

הסתירה הזאת מילאה תפקיד פטלי בתולדות הציונות. ולא רק מבחינה זו שמנעה את האנשים לעלות ולהעלות את אמצעיהם, אשר יכלו לבנות בהם בארץ־ישראל משק ותעשייה, אלא גם מבחינה אחרת חשובה יותר. אידיאה כמו הציונות, הדרשת מדולגליה גם הרבה אמונה, גם ראייה של הדברים שאינם נראים בנקל ואמונה כמעט בבלתי־אפשרי לפי השכל הישר, אידיאה כזאת דורשת מן האדם שלימות — שלימות עם תנועתו ושלימות עם עצמו. לשם הגשמתה דרוש טיפוס כזה היודע להינתש מן המציאות. והנה, במידה שהיה ביהדות אלמנט אנושי כזה הרי בראותו את הציונות בגילוייה — היה מוכרח לנער את חֲצֵנּוֹ ממנה. הוא לא יכול היה להשלים אתה. מי שיבוא לחקור את תולדות הנוער היהודי במשך ששים שנה מזמן ביל"ו, או את תולדות האינטליגנציה היהודית בשגיאותיה, בטעותיה, בהיאבקות שלה, וירצה לעשות זאת כחוקר ולא כאיש־מפלגה — יראה תמונה משונה מאד: הוא יראה כיצד אבדו לנו טובי האנשים. יכולים למצוא בין הביל"ויים אנשים אשר הלכו מאתנו, אשר פתאום נעקרה מלבם האמונה בציונות. יש כאלה שהתיאשו לגמרי מהציונות, אבל יש כאלה אשר לאידיאה עצמה שמרו אמונים, ביניהם אחד אשר עשה הרבה מאד בשביל הסוציאליזם היהודי באמריקה ואחר כך בא להיקבר בגדרה — ד"ר מינץ. ומאז, בכל השלבים של התנועה, החל מאנשי ביל"ו ומהתקופות שאחריהם, מחבורת הסטודנטים הלאומיים בברלין, שמשורותיהם יצאו מוצקן ושמריהו לויך, ובתוך כל אגודות הנוער, תמצאו אנשים שעזבו אותנו, וביניהם לא רק סתם נספחים, אנשים קלי־דעת, העוברים ממחנה למחנה בקלות־ראש — אלא גם אנשים בעלי

שרשים עמוקים מאד בציונות, אלא שהיו להם, כנראה, איזו צרכים, אשר הציונות לא סיפקה אותם.

את האבידות הציוניות אפשר למצוא גם בשורות ה„בונד“. מי שילך פעם לחקור את תולדות תנועת ה„בונד“ מראשיתה יראה שהיו בין מיסדיו שני טיפוסים אנושיים: טיפוס אחד של אנשים שגמרו בית־מדרש למורים בוילנה, ואשר בעצם השכלתם העברית היתה עלובה מאד. זה היה הטיפוס הבונדאי הרגיל. אבל בתוך אבות ה„בונד“ היה גם טיפוס אחר לגמרי — אנשים שהיו יוצאי החדר והישיבה, אשר מילאו את פרסם השפלה עברית, ואף היו בנעוריהם חברים ל„שפה ברורה“ ולאגודות חובבי־ציון. כל ימיהם היו קשורים בשפה העברית, אלא שהציונות בגילוייה אן, בשאננותה וחוסר־ההגשמה שלה ובחוסר יכלתה לצאת מהמציאות — דחתה אותם ועשתה אותם שונאים לה. בין אלה היה אדם אחד, שהוא בעצם סמל לאותו טיפוס של אינטליגנט יהודי, אשר נקלע בין חיבת־ציון לבין סוציאליזם וחיפוש ביניהם את הסינתזה — שמו א. אַמְשטרדם מויטבסק, גיסו של ראובן בריינין; הוא, בעצם, אשר חינך את ראובן בריינין לחיבת־ציון. היה זה אדם בעל השפעה גדולה מאד ובעל חוש עממי מובהק, אשר לשם הפצת השפלה בעם נעשה „פּאָקנטרָגֶר“. היה חבר „בני־ציון“, ומבחינה מוסרית — אבי הבונדאות. היה קורא הרצאות בהיסטוריה היהודית, אם היא ניתנת או אינה ניתנת להסברה מבחינת השקפה מרכסיסטית. הוא חיפש את הסינתזה של שחרור לאומי וסוציאליזם ולא מצא אותה בתוך הציונות. עוד טיפוס מיוחד במינו באינטליגנציה היהודית, שהוא אחד בדורו — חיים ז'יטלובסקי. הוא מספר באוטוביאוגרפיה שלו כיצד היה, עוד בשנות השמונים, נתון לשתי השפעות שונות: השפעת התנועה המהפכנית הרוסית, שנושאת ברחוב היהודים דגלו בהתבוללות, השפעת המשיכה לחיבת־ציון, וכיצד הצורה של חיבת־ציון והפרזנטציה שלה בעירו, דחו אותו כל פעם שניסה להתקרב. אמנם, אינני מציע את ז'יטלובסקי בתור פוסק אחרון אפילו ביחס לבעל־הבית היהודי, וקרוב לנדאי שראה הרבה דברים באור מוטעה לגמרי. אבל אין ספק שהוא היה אחד הצעירים המחוננים ביותר ואחד הנציגים החשובים ביותר של האינטליגנציה היהודית בשנות השמונים, אשר בודאי בזמנו עמד על הגבול לנסוע לארץ־ישראל ולהיות בה פועל חקלאי.

טיפוס אחר לגמרי, אשר בעצם היה צריך להיות איש שלנו, היה המשורר היהודי הגדול אברהם ליסיין — בן־גילו של ביאליק ומשורר לאומי במידה גבוהה מאד, אשר מעטים כמוהו בין המשוררים העברים. הוא, עם כל הירושה הרוחנית

הגדולה, שקיבל בולוז'יין, לא יכול היה בשום אופן להישאר בתחומי הבעל-ביתיות היהודית והלך ל„בונד“ — הלך כאיש הרעיון הלאומי ונלחם הרבה באנשי ההתבוללות ב„בונד“. לכאורה לא השאיר לַיִסין אבן על אבן מפל הבנין הרעיוני של חבריו, אבל דבר אחד קיבל מה„בונד“: את שלילת הציִונות. ושוב, לא שלילת האידיאה הציִונית, כי אם שלילת הטיפוס הציִוני. חברו של לַיִסין, אשר היה לפניו איש „שפה ברורה“ במוסקבה, אחר כך אחד ממיסדי ה„בונד“ ולבסוף חזר לציִונות, הניח לנו דוקומנט ספרותי הראוי להיכנס לתולדות חיבת-ציִון, והו תיאר של בעל-הבית היהודי, הטיפוס האידיאלי של חובב-ציִון בזמנו, שדי היה לראות אותו כדי לברוח ממנו כמסחור-קשת. בזה אינני רוצה לומר כי חלוקת החומר האנושי ביהדות היתה כזאת שכל מי שהיו בו גבורה ועוז — עבר למחנה הלא-ציִוני, וכל אלה שנשארו בפנים היו במובן האובקטיבי האנושי מן הנמשות. אבל אין ספק שהיה משהו דומה לדבר הזה. כל אדם אשר נשאר בפנים מוכרח היה להיאבק קשה מאד עם עצמו. אפילו אנשים כמו מוצקין ושמריהו לויך לא על נקלה עלה גם להם להישאר במחנה הציִוני בימים ההם. ואדם כמו נחמן סירקין — כל נעוריו עברו עליו במלחמה הזאת: מצד אחד שלל את העולם המתבולל מבחינת קטנותו הרוחנית בעיניו, מצד אחר היה כולו זר לעולם הבעל-ביתי ושלל את יסודותיו.

מצב זה של היאבקות נמשך בציִונות גם במשך כל תקופת הרצל. הרצל, אמנם, נתן לאידיאה כנפסים, פתח אפקים חדשים ונתן לה גם צורה אירופית ומושכת יותר. אבל בעצם מה הוא אמר לציִונות? הרצל, כאיש אירופה, אשר ידע חשיבותו של מיטינג טוב, של קונגרס ודמונסטרציה טובה, והבין את הערך של גיוס דעת-הקהל, דרש גם הוא מן האיש הציִוני רק שקל ומניה של אוצר התישבות היהודים. בעצם הסתפק במועט, מפני שסבור היה שהכל יושג ממילא כשיושג הצ'ארטר. ברגע הראשון הלהיב הדבר הזה מאד את הנוצר היהודי. ואילו באמת הושג הצ'ארטר לאחר שנה-שנתיים היה בנסיִונות הדיפלומטיים של הרצל כדי להזין תנועה גדולה. אבל הדיפלומטיה הזאת לא הביאה שום הישגים ממשיים. ושוב בא הצעיר היהודי ושאל את עצמו: מה אֶפיה ומה משקלה המוסרי של התנועה הזאת. יוצאי אודיסה אולי יזכרו את טַפּר, אחד מתלמידי אחד-העם, אישיות מקורית וכולו טבול ביהדות במידה בלתי-רגילה. האדם הזה, לאחר מספר שנים של היאבקות הרצליסטית—אחד-העמית עשה את הקפיצה הגדולה, כשם שעשוה מאות אנשים פחות בולטים ממנו, אשר רבים מהם הכרתי גם הכרה אישית. הם, למעשה, לא שכחו את הגירסה דינקווא, את היחס

לתרבות העברית, לספרות העברית ולחלומות הציוניים. אבל התנועה הציונית במידה כזאת לא עוררה כבוד, ובמידה כזאת דחתה בהרפכה הסוציאלי, שלא יכלה, עם כל דקתה הרעיונית, לשמש מרכז־שיכה רוחני.

מצב הציונות שונה באופן יסודי על ידי העליה השניה. זכותה של העליה השניה אינה דוקא בזה שפעלה כך וכך והישגיה היו כך וכך. יתכן שפעלה מעט מאד, והישגיה לא היו גדולים כל כך, ויתכן שמפמה וכמה בחינות יש מקום למתוח עליה ביקורת גדולה דוקא מבפנים. אני, למשל, סבור שעליות אחרות הביאו כוחות הרבה יותר גדולים משהיו בעליה השניה. אבל מבחינה איכותית היה משהו בעליה השניה, אשר שינה באופן יסודי את עמדתה המוסרית של התנועה הציונית.

העליה השניה הבינה דבר אחד, אשר ציונים טובים ביותר ומורי הציונות מרחיקי־ראות לא הבינו. הם לא הבינו מה שהבינה נערה פשוטה, שהתגלגלה אז באניה שהפליגה מאודיסה לארץ־ישראל. היה זה אולי פרי השפעת המהפכה הרוסית, אשר לה נתן האדם הדוגל בה את נפשו ומאדו, כמו שתנועת ביל"ו היתה בשעתה, במובן ידוע, מושפעת מתנועת „נרודניה ווליה“, אשר שימשה מופת לישראל בלקינד וחבריו, וכמו שההתקוממות בבולגריה שימשה מופת לאליעזר בן־יהודה. אם שינוי רדיקלי בחיים הגשמה חמורה מאד של העקרונות, אשר עליהם נלחמים, הם התנועות אחרות ענין שאינו נדרש כלל מהמונים, כי אם רק מיחידים־סגולה שמעמידים אותם על נס (מנהיגי התנועות העממיות הגדולות, של תנועת הפועלים ושל תנועות־שחרור לאומיות, מעולם לא דרשו הרבה מהמונים, אלא מיחידים־סגולה) — הרי אנשי העליה השניה הבינו שהציונות לא תתגשם לעולם אם היא לא תשנה מיסודה את המציאות היהודית.

הנה קיים אצלנו ויכוח מאד לא־הוגן, לדעתי, על המושג שלילת־הגלות. אתם יודעים שבהרבה חוגים אנטי־ציוניים וגם ציוניים מבטאים את המונח „שלילת־הגלות“ כמעט ברגש של בוז ורואים בו שוביניזם של שבט הרוצה להיפרד מעמו, אשר אינו אהוב עליו. הם אינם מבינים ששלילת־הגלות אין פירושה שלילת יהודי הגולה והתעלמות מן הגולה היהודית, כי אם פירושה הכרה עמוקה שהגלות איננה נותנת דרך לאדם היהודי לזקוף את קומתו. והאמונה של „נצח הגלות“ בימינו היא לא רק אמונה של אנטי־ציונים כי אם גם של חלקים גדולים בציונות. תמצאו אותה בהרבה מאמרים של פובליציסטים עבריים עד כדי כך שמתור לומר, שאם לפני עשר שנים היו ליהודים האדוקים שלושה־עשר עיקרי אמונה — הרי עכשיו ישנם ארבעה־

עשר: נוספה האמונה בנצח הגלות. לו, לפחות, פירשו את שלילת-הגלות שלנו כאוטופיה, כשאיפה אל הנשגב, אל הבלתי־אפשרי — אבל מפרשים אותה באופן מכוער מאד: פהתעלמות מיסורי הגלות. את הפירוש הזה צריך פעם לעקור.

העליה השנייה שללה את הגלות באופן סוביקטיבי. כלומר: אם אני ציוני הרי אינני יכול לחיות בגלות, וכמה שלא אצדק בגלות — לא אגיע שם להגשמת אותם הדברים שאני רוצה בהם. מצד זה הציונות, אשר היתה לכל העולם במשך קרוב לשלושים שנה תנועה פילנטרופית למחצה, עם תוספת רוקנטטיקה לאומית, שאספה כסף בשביל אחים מסכנים, ואשר דיברה גדולות והטילה חובות קטנות מאד — גילתה פנים אחרות, שיש בהן איזה כוח להביא את נאמניה למשהו גדול, למשהו יסודי. אמנם, זה תפס רק חלק קטן מאד בציונות, אבל החלק הזה, אשר לא כתבו ולא סיפרו עליו הרבה, כבר נתן אפשרות לראות את הציונות כולה באופן אחר משראוה קודם. במידה שהמגמה להפוך את הציונות מענין סתמי המדבר אל כלל ישראל לענין אישי, המדבר לכל יחיד בישראל, הלכה וגברה בציונות — הלך ונשתנה משקלה המוסרי באופן נמרץ מאד. כל עוד תהיה גלות וכל עוד כוחה של ארץ־ישראל לא יהיה בו כדי לחסל את הגלות, אלא היא בעצמה תהיה זקוקה ליניקה מהגלות — אין כל ספק שבציונות עוד תיאבקנה שתי המגמות. היה זמן ובזשנו מפני תנועות אחרות, אשר להן גיבורים והולכים לסיביר ואנשים העוזבים את המעמדות הגבוהים אשר השתייכו אליהם והולכים אל האכר הרוסי וחיים אתו. אמנם גם אז ביקרנו את התנועות ההן ולא לגמרי הזדהינו אתן, אבל ראינו תמיד לפנינו את הטיפוס של האיש הקגשים שנתנו לעולם והבטנו עליהן, אם לא ברגש של התבטלות, הרי לפחות ברגש של קנאה עמוקה. אבל מאז עלתה הציונות על פסי ההגשמה. בשלושים השנים האחרונות עשתה את ההגשמה לענין לא של יחידי־סגולה, פי אם של הצעיר הבינוני בישראל, ולא רק של הצעיר הבינוני בלבד. הדבר חדל להיות, כמו שהיה בחלומם של אוסישקין, שצעירים יהודים יתנדבו למשך שלוש שנים לשרת את עמם ואחר כך יחזרו לגולה ויעשו ציונים ככל הציונים, מגמת ההגשמה בציונות יצרה אנשים אשר במשך עשרות שנים חיים את חיי הציונות. הם לא ראו בחייהם בארץ־ישראל הבאת קרבן לעם, אלא יצרו לעצמם בה מציאות חדשה. ואם עכשיו רואים אנו אנשים מראשוני העליה השנייה המתנדבים לצבא ושולחים את בניהם לצבא ומקפידים במיוחד על כך שבניהם לא יצאו, חלילה חס, לחיים קלים, מחוץ לחיי עבודה, — הרי אנחנו מבינים, שלא היתה זו מין תנועה ארעית חולפת, כאשר קרה לפעמים בזמן מסוים בהשפעת

מאורעות עולמיים גדולים, כי אם היתה זו תנועה אשר נעשתה חלק של הניה ציונית חדשה.

המפעל הציוני היה במשך עשרות שנים נתון לביקורת קשה מאד של מומחים, אנשי־פיננסים ואנשי־כלכלה. לא זו בלבד שהם שללו מעשים מסוימים שראו בארץ־ישראל, בין אם היו טעונים ביקורת ובין אם לאו, אלא לא האמינו שאותו טיפוס אנושי שקם מן המציאות הארץ־ישראלית יהיה מסוגל לבנות מפעל בריא מבחינה משקית, על כל פנים מסוגל לבנות משהו בעצמו בכוח רצונו, בלי השגחה אפיטרופסית ובלי הדרכה מהחוץ. לדעתי, היה זה מועיל ומענין מאד לקרוא את כל הביקורת שניתכה על המשק הארץ־ישראלי במשך עשרות שנים ואת כל הנבואות הרעות שניבאו עליו ולראות כיצד פרוגנוזות כלכליות וסוציאליות נבחנות בחיים. מה אמרו על מפעל הקבוצה אז ומה אמרים עליו כיום הזה? ומה אמרו לנו מומחים על ההתיישבות ההררית? הרי באו מומחים גדולים ודרשו לחסל את קרית־ענבים ואת כל ההתיישבות בסביבות ירושלים, מפני שאי אפשר לעשות התיישבות בהרים. והן את כל הביקורת הזאת כתבו לא אנשים סתם: ביניהם היו גם אנשים כמו פרנץ, דה־לימה ואחרים. השאלה מה השיג היסוד החלוצי המגשים ואילו שאלות מעשיות פתרו בבנין הארץ — יש בה ענין רב, ומאד כדאי להשוות ולחקור כיצד פתרו שאלות חמורות אלמנטים פיונריים בארצות שונות אחרות.

אבל אותי מענינת לא רק שאלת הרכוש שנוצר על ידי מגמת ההגשמה, כי אם גם שאלת האדם שנוצר תוך כדי זה. מכל השאלות החברתיות מסובכת ביותר שאלת שינוי הטיפוס האנושי. שנות חייו של אדם אינן מספיקות לקבוע הלכות בענין זה. אבל יש דברים הבולטים במידה כזאת שמותר לציין אותם. חזיון קפתיע הוא, כשבאים למשק יהודי ורואים בו את הילד, באיזו מידה הוא עולה על הוריו מבחינה גופנית — וביחוד לאחר כל מה שסיפרו לפנים בגולה על ההשפעה לרעה של האקלים בארץ־ישראל. והרי היתה השקפה מקובלת באירופה שעצם ההליכה מאירופה לאסיה זהו דבר ריאקציוני. רק לפני זמן קצר קראתי מאמר של קומוניסט יהודי זקן, אדם בעל מוח חריף מאד, שבזו הוא מתפאר בנצחונו בויכוח עם מוצקין וסירקין (בשנות התשעים בברלין) בנימוק כי הנה הציונים רוצים להעביר יהודים מאירופה לאסיה. גם לאחר חמישים שנה חוזר האיש מתוך גאווה, כי הנה מצא את הנימוק המשכנע ביותר נגד הציונות. נדמה לי כי כל מי שראה מקרוב את הצעירים היהודים בגולה — בגלגולים שונים, במפלגות השונות, ובחיהם בגימנסיה, בישיבה ובאוניברסיטה —

ומתבונן עתה ליצירה הקולקטיבית של הפועל בארץ־ישראל מוכרח להסכים שמבחינת השבחת הטיפוס היהודי, ומבחינת כמה וכמה תכונות אנושיות חיוביות — מגמת ההגשמה פעלה משהו. התנאים בגולה לא היו נוחים לגילוי כוחותיו הנפשיים של היהודי והוא היה מוכרח לדכא בקרבו כמה וכמה תכונות. במציאות הארץ־ישראלית החדשה ניתן מקום לפתח תכונות אלה. ניתן מקום לאלכסנדר זייד ולאהרן שר להיות מה שהיו. בכננה אינני מזכיר את האנשים המפורסמים יותר. בנדון זה חשוב בהרבה האיש האלמוני בארץ בכל מקום שהוא — אם בנהלל ואם בטירת־צבי ואם במקום אחר — אשר המתבונן בו רואה שכבר נתגלו בו תכונות אנושיות וסגולות נפשיות כאלו אשר לא היו מצויות ביותר בגולה ואשר הועלו כאן למדרגה הגבוהה ביותר. עלי להודות שאינני נוטה להפריז בדבר הזה. היה זמן שהאמנתי כי נשתחרר כאן מהרבה תכונות שדבקו בנו. לא רק בשנים קדומות, כי אם גם בדורות האחרונים. האמנתי שנוכל להעלות את הציבוריות היהודית בארץ על רמה אחרת לגמרי משהיתה בגולה. עלי, לצערי, לומר, שהדבר שנתן יסוד להאמין עם התגבשות העליה השניה וראשית העליה השלישית, עודנו רחוק מאד מלהתגשם. ובכל זאת מותר לנו לומר שנתגלו גם הרבה סימנים טובים, אשר, אם לא יתבדו במשך הדור הזה, יכנסו אולי אצלנו כאלמנטים הקובעים את הישוב העובד בארץ.

השאלה המעשית הגדולה, אשר צריכה, לדעתי, להעסיק גם את המורה העברי, היא: איך לפרש את המגמה הזאת של הציונות כתנועה מגשימה. אפשר אמנם לפרש אותה באופן רדיקלי, אבל פשוט למדי: הגשמת הציונות פירושה עזיבת הגולה. ואכן, אין הגשמה ציונית בלי יציאת הגולה. אבל האם ברגע שאדם עובר על סף הארץ הוא כבר ממילא מגשים את הציונות? האם בהצטרפותו למציאות הארץ־ישראלית, בעצם עבודתו והיותו פועל, ובעצם היותו מורה או סוחר — הוא כבר שותף לבנין ולהגשמת הציונות, או שאנו תובעים ממנו תביעות נוספות? ההשקפה שהגשמת הציונות נגמרת עם עצם בואו של אדם לארץ היתה מצויה גם בקרב ציבור הפועלים בשנותיו הראשונות, ואין צריך לומר שהבעל־ביתיות היהודית כולה והאידיאולוגים שלה אחזו בחזקה בתפיסה הזאת. אילו היה באמת הפרוצס של התגשמות הציונות כפי המתואר ב„מדינת היהודים“, אילו היה זה ענין של יציאה מהגולה בבת אחת או לפחות במשך תקופה קצרה, והאנשים היו מוצאים הכל מוכן לפנייהם ונכנסים מיד לתוך מסגרת מסוימת — יתכן שהשקפה זו היתה נכונה במובן ידוע.

אנחנו החיים כאן יודעים יפה שהציונות לא התגשמה, אם כי פתרה באופן לבורטורי שאלות ממדרגה ראשונה. כדי שיוכל לקום דבר חדש צריכה לעבור תקופה מסוימת של נסיונות. התקפה הראשונה של הגשמת הציונות היה האדם היהודי. השאלה היתה אם האדם היהודי מסוגל לבנות מולדת ולהיות מישב או אינו מסוגל? אם תעיינו בספרות העברית שעסקה בשאלות הציונות, תראו שלמעשה היתה כולה נתונה לפרובלימה הזאת ובצורה רצינית מאד. כבר אז, לפני חמישים שנה, הבין מנדלי מוכרספרים את הפרובלימה הגדולה הזאת ובסיפורו „בימי הרעש“, בתיאור של ר' ליב בדרכו לארץ-ישראל תפס את הנקודה היסודית. וכן גם י. ת. ברנר העלה בכל החריפות את השאלה אם יש בנו הכוח לבנות משהו אם לאו. את הדבר הזה הסביר יפה מאד גם מ. י. ברודיצ'בסקי במדור „עם וארץ“ — שאני ממליץ לקרוא אותו — בו הוא מגלה את הסתירה האיומה בין החול והקודש בחיים היהודיים, בין השאיפות הציוניות ובין חוסר כל דרך להגשמתן.

השאלה הציונית הגדולה היתה שאלת האדם החלוצי. ומותר לומר ששאלה זו נפתרה. גידול הגזע האנושי הזה הוא אולי ההישג הציוני הגדול ביותר. אין זאת אומרת שהפתרון הלבורטורי הזה פירושו הגשמת הציונות. בתור תנועה אנחנו עכשיו נתונים בהיאבקות הגדולה ביותר עם מכשולים. הננו יודעים על זה עתה מעט מאד, הכל סגור ומסוגר, הארץ נתוקה מהעולם, ואף הידיעות המגיעות אלינו הן זעומות מאד. אבל אין שום ספק שברגע זה נמצאת הציונות אולי במצבה החמור ביותר, כאשר לא היתה לא בימי ג'מל פחה, לא בימי אוגנדה ולא בימי המשברים הגדולים ביותר. אם הציונות רוצה להיות תנועת הגשמה צריך שיהיה בה הכוח להילחם נגד המכשולים הללו. אילו כבר נמצאנו בסטדיה כזאת שהמציאות עצמה יש בה משום משען מספיק לתנועה בהיאבקותה, יתכן שהיינו אומרים: הדבר נגמר, אין יותר לדבר על ציונות קְשִׁימָה. אבל כיון שהמציאות שלנו עדיין עומדת ותעמֹד בשנים הקרובות, אולי במשך דור שלם, בנסיונות החמורים ביותר שעלו פעם בגורלה, הרי שאלת ההגשמה ושאלת חינוך טיפוס אנושי חדש לקראתה התיינה אולי שוב מכריעות בגורל הציונות, כפי שהיו בימי אונגדה והעליה השניה.

מכל ההישגים שלנו בארץ הרי תחיית השפה העברית היא ההישג הגדול ביותר. אלה שגדלו בתקופה שהעברית נעשתה עובדה לא יבינו כלל את כל עוצם ההישג הזה. הם לא יתפסו כלל כי עוד לפני עשרות שנים נראָה הדיבור העברי כדבר מגוחך גם בעיני אלה שרצו בו, גם בעיני טובי הסופרים העברים. קשה עכשיו

להאמין באיזו מידה הסופרים העבריים היו רחוקים מהאמונה בדיבור העברי, ובאיזו התנגדות עמוקה נתקלה העברית לפני עשרות שנים לא רק בין האנטיציונים ואויבי העברית, כי אם גם בין אותם חוגי הצעירים היהודים אשר ינקו, בעצם, ממקורותיה. והנה מי שרואה לפניו את בית-הספר העברי כעובדה ואת פיבושי הלשון יכול לפעמים לומר: הישג עצום. דבר אשר חלמנו עליו במשך דורות השגנו אותו, למעשה, במשך תקופה קצרה, בערך. אבל לי יש בענין זה ספיקות רבים מאד. חוששני שאנחנו מתקרבים כפן לאותו המצב של בעל-הבית היהודי בגולה שתיארתי לפניכם. האב הדואג לעתיד ילדיו יודע שסידורם ועמדתם בחיים קשורים בידיעת אנגלית. הצעיר היהודי בארץ סיפורים של „פינגוין“ נושרים מחיקו בכל מקום שהוא בא. אף שבית-הספר העברי גדל והלך ואף שספרים עבריים נדפסים לאלפים — באה בארץ תמורה במובן זה. ואינני מדבר כרגע על התמורה שבאה בעקב גלי העליה האחרונים, שלא נקלטו עדיין. מאלה אין סכנה צפויה לנו. אבל האין אתם רואים שהקשרים של הצעיר העברי והצעירה העברית ללשון הם קשרים לא אמיצים למדי? האם ערכתם פעם משאל בין תלמידי בית-הספר, מה יחסם לספרות העברית המקורית? בארץ עומדת נגדנו ציביליזציה עצומה, ההולכת ופורשת את רשתה על הנוער היהודי, ואשר ההצלחה החמרית של צעירים רבים תלויה בה. אינני מתנגד לזה שהנוער ידע עוד שפה מלבד עברית. אבל הלהיטות לאנגלית, לפי מצבנו בארץ, חותרת תחת אשיות החברה שלנו. והשאלה היא, אם החינוך העברי הוא רק ענינים של „בטלנים“ או קנאים היושבים בכפר, שהם, מה שקוראים בלועזית, „ולט־פרמד“, אנשים שאינם בקיאים בהנחות העולם, או זהו ענין השייך לכולנו. היה מענין לערוך חקירה מה מספר הספרים העבריים ומה מספר הספרים הלועזיים הנמכרים בארץ. אפשר גם לעשות דבר פשוט יותר: חשבון הספרים העבריים הלועזיים הנמצאים בספריות הפרטיות בערים ובמושבות. אפשר גם לעשות חשבון מהו השימוש בספריות בספרות עברית ומהו השימוש בספרות לועזית. הנה גם בנקודה זו, שהגענו בה להישגים מסוימים, עודנו נמצאים בתקופה של ראשית-הגשמה ולא בתקופה של נצחון. אבל ישנם דברים חמורים יותר ומסוכנים יותר מבחינת ההגשמה.

בגולה בכינו הרבה מאד — ועל זה בכו גם ציונים וגם לא-ציונים — על ההרכב הסוציאלי שלנו. במחקרים הסטטיסטיים הראו שההרכב הסוציאלי שלנו איננו בריא; יש לנו מספר בלתי מספיק של חקלאים ושל אנשים העובדים בענפי-הצור העיקריים, והרבה מאד — בענפי-הצור התלויים על בלימה, או מחוץ לכל צור ממשי.

השאלה הזאת העסיקה במשך עשרות השנים האחרונות פוחות עיוניים ומעשיים רבים מאד, ולא העלינו הרבה בדבר הזה. היתה ארץ אחת — אמריקה — אשר בה, בזמן ידוע, כמעט כל מהגר יהודי נעשה פועל. שמחנו כי הנה היהודים רק יצאו מתחום-המושב לארץ חדשה וכבר יש בה מאות אלפי פועלים יהודים בתעשיות. אבל קרה דבר מוזר מאד: ההרכב הסוציאלי של היהדות באמריקה הולך ומשתנה לרעה באופן שיטתי. התברר שאגודות אלו של מאות אלפי חייטים יהודים לא היו אלא ענין זמני. בנו של החייט הוא עורך־דין, פקיד באיזה משרד או סוחר, ואיננו יודעים לאן הדבר הזה עוד יגיע. לענפיה־יצור האיתנים לא הגיע הפועל היהודי באמריקה, החדור השני השלישי שלמד מקצוע חפשי כבר נתקל בפרובלימות של עורך אינטליגנציה. יש חרדה גדולה למקום עבודה וכבר יש שאלה של הפלית יהודים לרעה לגבי קבלת עבודה במקומות מסוימים, ויש אפילו מקומות ששם אין מקבלים אותם כלל.

בארץ מצאנו מצב אחר לגמרי. לא מצאנו בארץ משק אשר אפשר לחדור אליו. המשק הערבי לא היה בו מקום לקלוט אף יהודי אחד, ואזי ואבוי היה לנו, אילו היינו תולים את תקוננו בארץ בחדירה למשק הקיים. המגמות של אנשי העליה השניה התאימו מאד למציאותה של ארץ־ישראל. הצורך ליצור משק חדש היה הכרח ראשוני לציונות, והעליה השניה הבינה את הצורך לבנות אותה בידיים יהודיות. אבל מאז כבר נבנה איזה משק, ויש אפשרות לחדור לסדקים של המשק הזה, אפשר למלא אותם על כל גדוהיהם. יש בו די מקום למשהו נוח יותר וקל יותר. הדרך הצעיר הגדל בארץ, מלבד מעטים מתוכו, פתר לעצמו את הפרובלימה הזאת באופן פשוט מאד: פה אין „נומרוס קלאוזוס“, פה אין משרדים הסגורים בפני היהודי; יש עוד, ברוב השם, סדקים שאפשר לחדור אליהם — למה איפוא לקבל את כל הטורח הזה של הליכה לים המלח או לצפון הארץ ולעבוד עבודה קשה שאין עמה „תכלית“?

כל ציוני רציני, תהיינה השקפותיו כאשר תהיינה, מוכרח לשאול את השאלה, מה יהיה ערכו של המשק אם מגמת ההתפתחות הזאת תימשך גם להבא כפי שהיא קיימת עכשיו. אקונומיסטן יהודי אחד ניסה פעם לעמוד על סוד קיומם של היהודים מבחינה כלכלית וחילק את כל האקונומיקה היהודית לשתי קטגוריות: חלק אחד של היהודים חי מן הגוי, החלק האחר חי מזה שיהודי בין יהודים אינו הולך לאיבוד. פה בארץ איננו יכולים לחיות מן הגוי, ואילו היה קיומנו תלוי בו — היינו צריכים ללכת לאיבוד בין יהודים... אבל תארו בנפשכם שהמגמה של עכשיו מתפתחת והולכת — איך נקלוט עליה? איך נתגשם הציונות? הרי ברור שהתוצאה מאתחליך

הזה מוכרחה להיות היציאה מן הארץ (אגב, הפרוצס הזה של יציאה מן הארץ נמשך כל השנים. אנחנו מכניסים אנשים ובאותו זמן בני הדור השני השלישי, ובתוכם בניהן של משפחות מפורסמות. יוצאים את הארץ, ואפשר לפגוש את בני הארץ, ובתוכם בניהם של אנשי העליה הראשונה והשניה, בכל פינה נידחת באפריקה ובאמריקה).

כלומר: הרקמה החברתית היהודית בארץ מוכרחה להדלדל על ידי כך. הדור הצעיר בארץ אין לו חבלי קליטה ואין לו חבלי הסתגלות לאקלים. הילד הארץ-ישראלי יש בו חריצות בלתי-רגילה ומידה גדולה של תבונת כפים. ואם הדור הזה אינו נעשה הנושא החלוצי של בנין המשק בארץ — מי יעשה את הדבר הזה? הרי מה שהוריו לא השיגו יכול הוא להשיג. רבים מאד מילדי הארץ יש בהם היכולת להגשים מה שאבותיהם חפצו להגשים ולא יכלו, אבל המגמה השלטת בארץ עושה אותם לא רק חסרי כל ערך חיובי — אולי בכמה וכמה מקרים גם בעלי ערך שלילי.

ועוד נקודה אחת, אשר עליה קשה ביותר לדבר, היא הנקודה הפוליטית. לא אפנס עכשיו להסברת המצב הפוליטי שלנו. אני חושב שכל אחד מאתנו, שמצא את מקומו בארץ לא במקרה, אלא הוא קשור גם באידיאה הציונית — יבין שהציונות כתנועה אין לה כל אפשרות להשלים עם המצב כמו שהוא. אין תקוה להתגשמותה של הציונות, ואין לישוב, בתור ישוב, תקוה לחיים אם הסטאטוס הפוליטי, שבו אנחנו נתונים, ישאר גם להבא — בין אם יוכנסו בו תיקונים קטנים, ובין אם להיפך: יוכנסו בו קלקולים גדולים. אם המצב הפוליטי הקיים ישאר, ירד הישוב למדרגה של אחת הקהילות היהודיות בגולה. מחר-מחרתים נהיה, בלי שום ספק, צפויים להיאבקות גדולה על קיומנו. ואם לא ימצאו תנאים נוחים להגשמה מיד, ואם לא יודו בצדקתנו ולא יתנו מה שדרוש לנו — תהיה זו היאבקות סרבית מאד, מלאשת מאד ואכזרית מאד. כי אין להניח שהישוב, ובפרט תנועת הפועלים, שהיא חוטה-השדרה של הישוב, יוכלו להשלים עם זה שתקוננו תאבד. אנחנו צריכים לחשוב על זה שהדור הבא צפויה לו היאבקות כזאת כאשר היתה לנו בימי החשמונאים ובימים החמוריים ביותר של קיומנו בארץ. כמובן, מוקדם עוד לדבר על כך מה צורה תקבל ההיאבקות הזאת, ואם נרכוש אהדה או שהעולם יקשיח את לבו, יש בזה עוד הרבה הרבה לעיין ולחשוב. כל מי שאיננו חי את התקופה הזאת מתוך נוחיות ידועה, שהנה איש אינו פוגע בנו והמלחמה היא שם, מעבר לגבולנו אנו, אלא מנסה להרים את המסך ולשאול מה יהיה מחר — מוכרח להתכונן בלבד לאפשרויות שונות. הוא מוכרח לחשוב על ילדיו, מה יעשו ואיך יפגשו את המכשולים. אנחנו ברנע זה כבר איננו

מדברים לא על ציונות סתם ולא על יהודי אמריקה. אנחנו מדברים על הישוב בארץ, אשר הוא כאילו המנשים את הציונות, השאלה היא באיזו מידה הוא מוכן לדבר הזה. אינני רוצה לדבר על מה שהיה בארץ בתקופת הספר הלבן וגזירות הקרקע, העמדנו בנסיון או לא. השאלה היא לא רק זאת, אלא גם של מגמה חינוכית יסודית, אשר אני רואה אותה עכשיו בענין הגיוס.

אני חושב שמצב הגיוס בארץ מדאיג מאד. הישוב התגלה בצורה שלא היינו מוכנים לה כלל. בימי הגדוד העברי במלחמה הקודמת היה מצב אחר. אז היו אולי חלקים בישוב שלא נענו. אבל עבר אז גל כזה בעולם היהודי שכבש אנשים — ולא דוקא גדולים וגיבורים — אשר דרכם היתה יכולה להיות לגמרי אחרת. עצם האפשרות להתגלות כמבשרי תקומת הכוח היהודי להגנת הארץ דיברה ללב האנשים. עכשיו המצב הוא הפוך. שוב איננו אותו ישוב דל וקטן, אשר חלק גדול ממנו חסר כל חינוך ציוני-חלוצי. הננו ישוב גדול, החי מאז הצהרת בלפור ועד היום חיים פוליטיים, והישוב הזה נמצא בסכנת ההשמדה. כמובן, יש בגיוס צדדים רבים. יש שאלה פוליטית גדולה מאד — שאלת יחסינו עם בריטניה. אבל הארץ נמצאת בתוך האש, גם אם האש אינה ניתכת עליה. ואף על פי שעלה אולי לזמנמה להעביר את רוע הגזירה, הרי אין שום ספק שהמלחמה מתקרבת אל המזרח, ואנחנו נהיה נתח טעים מאד במלחמה הזאת. ואין זו רק שאלה של אויב גדול מן החוץ. עוד לא ידוע מה יהיה המצב בארצות השכנות. יתכן שמחר יצטרך כל אחד, גם בלי כל אידיאליזם מיוחד, לצאת להגן על הארץ הזאת. וברגע זה ניתנת אפשרות לצעיר היהודי בארץ לא רק להצטרף למלחמה בצוררי עמו, ולמען הצלת האנושות מהחורבן הגדול ביותר שהיה צפוי לה ביום מן הימים, — ניתנת לו אפשרות להגן על עצמו וליצור בארץ כוח כזה אשר יוכל למלא תפקיד לא קטן בארץ ובגבולותיה. אמנם, התנאים קשים מאד, הממשלה אינה אוהדת אותנו, אינה נותנת מה שדרוש לנו, ולא נגרום לה צער אם לא נתגייס. אינני רוצה לומר שיש בהשתמטות הזאת של חלקי הציבור מהתגייסות משום גילוי של פחדנות או השתמטות יהודית מסרתית. אני עצמי אינני שותף לדור הצעיר — אינני יודע במה הוא חי ומה מעסיק אותו. אבל עצם הדבר שהדור הצעיר בארץ, מפלי חשבונות רבים, לא קם ברגע זה כאיש אחד; ועצם הגילוי הזה של חוסר כל רגש חרדה, של חוסר כל ראיית סכנה — יש בהם כפי להחריד, יש בהם כדי לעורר מחשבות חמורות מאד בלב כל אחד מאתנו. אדרבא, אם הגיוס הזה אינו הכרח לנו, אם זוהי טעות פוליטית — יבואו ויאמרו בנלוי, ולא נשלח אנשים. הן

על פי רוב הלכו אלה הדרושים ביותר במקום אחר. הלכו אנשי משק, אשר הם לכל הדעות עושים שירות חשוב במקומם, הם הלכו במידה שנדרשו.

יש תולים בגיוס תקוות פוליטיות גדולות. אני מאלה החושבים שהגיוס הזה הוא הכרח ציוני, מחוץ לכל מיני שיקולים פוליטיים. ניתנה לישוב העברי אפשרות לרכוש לעצמו, ברשות הממשלה, עשרות אלפי מגינים; ואם הוא מנתר עכשיו על האפשרות הזאת — צריך לומר שאנחנו איננו מבינים לגמרי דברים אלמנטריים, אשר כל ציפור החי חיים ממלכתיים, אשר יש בו התחלה של חיים ממלכתיים, מוכרח להבינם.

הסתפקתי רק בשלושה ענינים: עניני תרבות, עניני כלכלה ועניני מדיניות, אשר מהם אפשר ללמוד שתקופת ההגשמה שלנו לא נגמרה. בהכנה להגשמה זו אולי התפקיד הבודע ביותר ברחבי הציונות, על אחת כמה וכמה שהוא התפקיד הבודע ביותר בישוב הזה, אשר עם חורבן הקהילות היהודיות הגדולות בגולה הוטל עליו, מבחינה היסטורית, מעשה גדול מאד, אולי מעשה שלא לפי כוחותיו, ורק במאמצי הגשמה עצומים, בריכוז נפשי רציני מאד, נוכל אולי לסגוש את התקופה הבאה לקראתנו.

ג

ל"אחדות חייליננו" (עמוד 133)

דברי ברל אלה בכינוס החיילים, בג' באלול תש"ב, תצורף בזה שיחה במחנה הצבא בנודיצראר בוד באלול תש"ב, שלא פורסמה עד כה.

בפני חיילים

שמחתי לראות שהקצין שלכם הצליח לדובב אתכם בלי מאמצים מיוחדים, ומכיר אני טובה לשאלות שהצגתם.

אנסה לענות קודם כל לשאלות הלא-מיליטריסטיות. השאלה הראשונה היתה, אם נעשה משהו בענין רכישת קרקע בארץ-ישראל. השאלה הזאת מענינת בנדאי את כל אחד מאתנו, אבל חשוב אני שלחיילים יש ענין מיוחד בה. מפני שאנחנו צריכים לחשוב על היום — ואנחנו כולנו מאמינים שיבוא — בו ישתחררו אותם האלפים שישנם בגודים ואותם האלפים שאנחנו מקוים כי יתנסו עוד לגדודים, ואין שום ספק ששאלת גורלם תהיה שאלה רצינית למדי. אין דאגה זו חלה על אותם

החיילים שהם כיום חברי קיבוצים ואנשי מושבים. הם מרגישים, וגם הציבור מרגיש, שיש להם בית — פינה נאמנה. אבל ישנם אלפים, ואולי הרבה אלפים, שהם מפילים ובני מפילים, או שהם בני עיר שעזבו את מקומות עבודתם ונותקו מן המעט שהיה להם בארץ. ולכן, שאלת הקרקע בארץ־ישראל, מחוץ לחשיבותה הכללית, יש לה גם חשיבות מיוחדת לחברי הגדודים.

האינפורמציה בענין זה לכאורה מנחמת היא, מפני שהכנסות הקרן הקימת, למרות שנקצץ חלק כל כך גדול של העם היהודי, לא רק שלא פחתו, אלא גם עלו. ההשגה נקנו דונמים קרקע לא פחות מאשר בשנה שעברה. מעריכים שכל שנה נקנים באופן ממוצע כחמישים אלף דונם. ובמשך זמן המלחמה רכשנו 130 אלף דונם. לגבי השטח המצומצם של אדמה הקרן הקימת הרי זו התקדמות ידועה. אבל אינני רשאי להסתיר מפניכם שהשאלה חמורה מאד. מחיץ להפרעות הגדולות בעניני קרקע, עקב גזירות פוליטיות („הספר הלבן” וחוק הקרקע) — מכבידות עלינו גם תופעות כלכליות מסוימות, שנתגלו אצלנו בעקב המלחמה. לא די שאנחנו קשורים באזורים מצומצמים ובאזורים אסורים, ואנו נאלצים להתגבר על כל מיני תנאים דרקוניים קשים עד מאד, אלא שאנו מיורחים גם להסתגל למצב כלכלי מיוחד. ישנה עכשיו בארץ פרוספריטי גדולה מאד (ולא רק בארץ — גם בארצות השכנות). תארו לעצמכם, שאם לפנים היתה גאולת הקרקע בארץ סובלת לא רק מתנאים קשים בדרך כלל, כי אם גם ממחיר לא טבעי של קרקע (ובארץ אנחנו משלמים מחיר לא טבעי של קרקע, מחיר לא אקונומי. אוטישקין היה אומר: בזמן שיש ילד חולה והולכים להומין בשבילו רפואה בבית־מרקחת אין שואלים אם הרפואה זולה היא או יקרה — כך גם בענין גאולת הקרקע: הקרקע בשבילנו רפואה, ומשום כך איננו יכולים למדוד את מחירה על פי הגיון אקונומי רגיל), ונוסף על זה היינו מבזבזים הרבה כסף יהודי בגלל ספקולציה יהודית והתחרות — הרי עכשיו הופיע גורם חדש, אשר לא היה בארץ מעולם. ישנה עכשיו בארץ פרוספריטי ערבית וישנה ספקולציה ערבית. הערבים מעלים את מחירי הקרקעות לגובה לא יתואר. היו מקרים שבדרום הארץ, במקום שלפנים, כבר בימי האנגלים, היינו קונים אדמה בשלוש־ארבע לאיי הדונם, עמדנו לשלם 8—10 לאיי. והנה בא ערבי, ולא ערבי ארץ־ישראלי אלא ערבי מארץ שכנה, והציע 12—15 לאיי בעד דונם. אין זה המקרה היחיד. ואם באים ומוטיפים על מחיר הקרקע דוקא במקום שיש לנו הזדמנות לקנות באזור האסור, ואיננו מנצלים את ההזדמנות הזאת — הרי פעם שניה כבר לא נוכל אולי להעביר את הקרקע לרשותנו.

וזה דאגה גדולה. אפשר, כמובן, ללמוד מזה גם לקח אופטימיסטי מאד: אם ערבים משלמים מחירים כאלה בעד קרקע בארץ-ישראל — סימן שהם בטוחים כי יבוא יום והיהודים יגאלו את הקרקע מידיהם במחירים יותר גבוהים. זהו סימן לאמונתם בציונות. אבל זו לפי שעה רק הנחמה היחידה...

אין גם לשכוח שבאותו זמן יש בארץ תופעה הפוכה. עובדה היא שההון הפרטי היהודי איננו גואל עכשיו שום קרקע בארץ-ישראל; שההון הפרטי פעיל רק בזמן שהוא יכול להרויח מהקרקע. אבל כל פעם שבאה לארץ שעה קשה — אם זה משבר כלכלי או משבר פוליטי — נעלם פתאום ההון הפרטי לגמרי ואינו מופיע בתור גורם מרבה נכסים קרקעיים. אך יש גם תופעה אחרת. שמתם אולי לב בזמן האחרון לידיעות בעתונות, שעקב זרימת הרבה הון זר לארץ, המחפש לו מקום השקעה, עברו חלקות יהודיות רבות — פרדסים יהודיים ובנינים יהודיים — לידיים זרות. מספרים שבא לארץ נסיך מצרי, עם סכומים גדולים מאד, לקנות בנינים בירושלים, ולא סתם איוה בית יהודי נקנה על ידו אלא בנינים בשכונות יהודיות גם בירושלים וגם בחיפה. והיום באה אפילו ידועה, שגם בתל-אביב נמכר בית לידיים זרות.

אילו היו התנאים נורמליים ולולא הפרובלימות המיוחדות שלנו — היה אפשר אולי להביט על זה מתוך קלות-ראש ידועה. אבל חיינו בארץ אינם מתנהלים בדומה למצב שישנו באמריקה, שפעם קונים שם נוצרים בית-כנסת יהודי והופכים אותו לכנסיה נוצרית ופעם קונים יהודים כנסיה נוצרית והופכים אותה לבית-כנסת. ישנם בארץ שטחים שאף פעם לא הצלחנו, ואולי לא נצליח, לחדור אליהם, ואם בעל-קרקע יהודים וגם סרסורים יהודים עוזרים במו ידיהם לעקור מידנו את המעט שברשותנו — הרי דבר זה מעורר מחשבות נוגזות. ומי שחשב פעם באופן רציני על שאלות הציונות — מוכרח להגיע להכרה יותר עמוקה של ערך הקרן הקימת בגאולת הקרקע ולהבין עד כמה ההון הפרטי בענין זה הוא משענת קנה רצוצ.

בדיקטוריון של הקרן הקימת דובר שבקשר עם ענין ההתנדבות ומתוך מחשבה על עתיד החיילים המשוחררים, נצטרך לדרוש מהשלטונות התישבות של חיילים — לפיכך צריך להרים עתה את ענין הקרקע. אנחנו יודעים כי אחרי המלחמה הקודמת, אף על פי שהיה משאומתן פוליטי בדבר קרקעות להתישבות החיילים היהודים המשוחררים, וכבר הובטחו לנו לכך שטחים שונים, — לא יצא מזה כלום. אבל אין זאת אומרת שלא נחוץ לחדש בזמן המתאים מאמצים פוליטיים בענין זה. ואילו היה החייל בגדודים חי יותר חיים ציבוריים — היה הוא, יחד עם פעולתו הפנימית, גם

מכונן את מחשבתו לכך שצריך לדאוג כבר מעכשיו לנקודות התישבות או לרזרבה קרקעית — אם בשביל שיכון עירוני או בשביל אפשרות של התישבות על הקרקע. ואם תקום באמת הסתדרות חיילים רצינית — הרי בין התפקידים שלה צריך, לדעת, להיות גם התפקיד לעזור את רגש האחריות בתוך המוסדות הלאומיים לגורל החייל לאחר המלחמה ולדאוג מעכשיו לכך שחלק מן האמצעים, ואולי גם מגביות מיוחדות, יכוונו להגדלת הרזרבה הקרקעית — במידה שהמצב הפוליטי ירשה זאת — שתהיה מובטחת להתישבות חיילים.

השאלה השניה הלא־צבאית, שגם היא צריכה להיות חשובה בשביל פולכם, היא השאלה של הליכת הנוער למשקים. נדמה לי שבצענין זה הושג השנה דבר, אשר חשיבותו גדולה יותר מעצם הליכת אֶלפים נערים לעזרת המשקים (אף כי יודע אני שבמשקים מעריכים מאד את העזרה הזאת ומרוצים ממנה). כמובן, במידה שהדבר לא ישאר רק אֶפיוודה של זמן המלחמה, ושנת שירות עבודה לנוער תיקבע כחלק ממשטר החיים הארץ־ישראלי ותהיה חלק אורגני של שיטת החינוך העברי בארץ. תנועת העבודה תבעה במשך שנים רבות שהחינוך לא יהיה מנותק מן המציאות שלנו, מעין תרגום של בית־ספר תיכוני בארצות אחרות, שלא יהיה חינוך המכין אנשים למשרות טובות בממשלה או לנדידה לחוץ־לארץ, אלא שהחינוך בארצנו, כמו בכל ארץ וארץ, יהיה מותאם לעתיד הנשקף בה לאדם. בענין זה הצליחה רק מעט מאד. היא הצליחה לארגן רק קבוצות קטנות של נוער בעל חינוך חלוצי ובעל אופי חלוצי. גם הקבוצות הללו, עד שיצאו לעבודה, היו מאבדות בדרך לא מעט מחבריהן, וגם ביציאתן להכשרה היו במשך זמן רב מפסידות לא מעט. ניסיתי להיפגש לא פעם עם קבוצות כאלו, אפילו של עליית הנוער, ולעשות אתן חשבון כמה מחבריהן נשארו לאחר גמר ההכשרה בחיי חקלאות. עלי לומר שהמספרים היו מדאיגים ומצערם מאד. השאלה הגדולה שעמדה לפנינו תמיד (ואני הייתי כמה פעמים מעורר את השאלה הזאת הן מעל במות פנימיות של ההסתדרות והן מעל הבמות הלאומיות) היא: מה לעשות במובן זה לנוער שלנו? לצערי הגדול, לא הצלחנו להקיף אלא חלקים קטנים מאד מהנוער. ישנם בארץ חלקים גדולים מהנוער אשר בגלל הדלות החוסר תרבות וחיים קשים לא הגיעו אפילו לבית־ספר, אפילו להשכלה אלמנטרית — זה אחד הדברים שיתנגם לא רק באותו נוער, שקוראים לו נוער רחוב, או נוער עזוב, אלא גם בעצם חיי הישוב בארץ־ישראל. עוד איננו יודעים מה יהיה עתידם של אותם הילדים שנזרקו לרחוב ללא דאגה. הם רשאים לראות בנו אולי גם אלמנט זר, כי אף

ילד פרוליטרי של „הנוער העובד“ הוא בשבילם אריסטוקרט ומאושר, וילדי הקבוצות על אחת כמה וכמה.

לא ארחיב ברגע זה את הדיבור על שגיאותינו, ומדוע לא הצלחנו בארץ בשטח זה. אגיד רק זאת: אני מאמין שהפרובלימה של חלוציות הנוער אינה מנופולין של ארגון זה או אחר ואיננה ענין של פרוגרמה — זהו ענין יסודי, אלמנטרי, עממי-פועלי. אני עצמי נוטה לחשוב שאילו זכינו בארץ לתנועת נוער אחת גדולה וחשובה, בעלת אמצעים חמריים גדולים ואפשרויות עבודה גדולות, שיש לה גם כוחות רוחניים מורכבים, סינטיטיים, המקיפים את כל שיש לנו — היינו כבר מזמן יוצאים בשטח זה לדרך רחבה. אבל, לצערי, הספקנו עד כה מעט מאד. ואינני יודע אם הנוער שלנו עצמו יש בו עתה הכוח להקים תנועה גדולה ורחבה, משוחררת ממחיצות מפרידות, המבינה את ערך איחוד הנוער על בסיס חלוצי. משום כך יש לשמוח לפחות להתחלה זו של הליכת הנוער לעזרת המשקים. ובמובן זה מילאה ההתנדבות לצבא תפקיד גדול מאד. מובן מאליו, שאילמלא הלחץ מצד המשקים יתכן שלא היינו מגיעים גם לזה. אבל ברור לי שההתנדבות הנוער היא תוצאה ישירה של ההתנדבות הצבאית. ואם נעשה פעם חשבון צודק של ההתנדבות — נוכל לזקוף על חשבונה גם את ההתעוררות הזאת בנוער. ולדעתי, אחת הפרובלימות החינוכיות הגדולות של הישוב היא לשמור על כך שהדבר הזה יהפך לחוק, שכל מי שלא יעבור שנת שירות עבודה בארץ לא יוכל להיכנס לבית-ספר גבוה או לקבל משרה בשום מוסד ציבורי, שהדבר יהפך לחלק מאורגן של משטר החיים בארץ. אני סבור שהדבר חשוב לא רק מפני שיש לשער כי חלק ניכר מאלה שיעברו שנת שירות במשק ישאר בחיי עבודה. עצם הדבר שבחיי כל איש צעיר וכל אשה צעירה בארץ תהיה שנת-חיים כזאת, ישפיע בלי כל ספק לטובה על הרמה הרוחנית של הטיפוס הציבורי שאנחנו מגדלים בארץ, וגם לגבי היחסים הסוציאליים העדתיים יהיה זה בלי כל ספק גורם מפרה מאד. כולנו נצטרך לדאוג להפוך את הנסיון של השנה הזאת לקבע.

ועתה — לשאלות הקשורות לחיי הגדודים. קודם כל, ברצוני לענות לחבר ששאל אם בגדודים העבריים במלחמה הקודמת היה באמת אוכל כשר. כחבר בגדוד העברי עלי לומר, לצערי, שלא היה כדבר הזה. ואני יודע שחזיתי את הדבר מעצמי, מפני שלא אכלתי בשר בגדוד, ומחוץ לקוספאות הריבה לא היה לי שום תחליף. אני מתאר לעצמי שהאוכל בכלל בגדודים של עכשיו עולה לאין ערוך על זה שהיה בגדודים ההם. אלה מאתנו שלא רצו לאכול אז את בשר הצבא היו נדונים באותו זמן

לגמרי לחיי רעב. לדעתי, אין זו רק שאלה של אלה האוכלים כשר — זוהי קודם כל שאלה של כבוד הגדודים העבריים וגם שאלה של חברות, ואפילו אלה שאינם מרגישים צורך באוכל כשר צריכים להילחם עליו. אצלנו אין מבינים לפעמים לנפשו של חבר. והרי אין לנו כל ענין שבתוך הגדודים ימצא מספר חברים אשר יסבול במובן גופני, ולעתים גם נפשי, מהדבר הזה. אבל, כנראה, אין אצלנו בנדון זה ציבוריות מספיקה. ולדעתי אין גם חברות מספיקה כדי להבין עד כמה הדבר חשוב. אני, למשל, זוכר שהיו לי השגות לא רק בעניני פשרות, שהגדוד היהודי רשאי וצריך לדרוש את סידורם, כי אם גם בענין הצורה של הגדוד — לאו דוקא במובן של סמל ודגל, שמדברים עליהם פעת. רבים מאלה שהתנדבו אז לגדודים היו בעלי זקן. ובארץ היו בעלי זקן משני סוגים: פועלים שבכלל לא היו מתגלחים (אנשי נהלל, דגניה, כנרת היו ביניהם מגודליזקן) ופאות אנשים אדוקים, יהודים בני עדות המזרח ויהודים שומרי מסורת, אשר בשבילם הגילוח היה דבר קשה מאד וקרוב גדול. דעתי היתה שהצבאיות וההצלחה הצבאית אינן מחייבות גילוח, והעזתי להביע את דעתי זו בפני הפועלים שלנו. מובן שהדבר נתקבל כבטלנות גמורה. היו אפילו כאלה אשר ראו כמעט נזק לגדודים העבריים בזה שלחייל העברי לא תהא אותה צורה של החייל הבריטי, אלא צורה משלו. אלה שחשבו פמוני היו מראים או, למשל, על צבאות היהודים ואומרים: הביטו, היהודים המתנדבים הם אנשי צבא מלידה, מוצאם משבטים צבאיים-מלחמתיים, ובכל זאת יש להם צורה שלהם — מדוע לא תהיה לגדודים העבריים גם צורה מיוחדת שלנו, בפרט אם רבים יש להם צורך בדבר הזה? אבל נתקלנו בזה בקושי גדול מצד חברינו המפקדים הצעירים וגם מצד ז'בוטינסקי, שהיה אז קנאי מאד לכך שנהיה ככל הצבאות, ולא הצלחנו.

שאל אותי חבר, באיזו מידה ההכרזה על גדודים יהודים ורגימנט ארץ-ישראלי עלולה לשנות את טיבם ומצבם הצבאי של ה"באפס". אינני מומחה גדול לעניני צבא ומשום כך לא אוכל לומר בענין זה דברים בעלי משקל רב, אני גם לא קיבלתי שום יפוי-כוח לומר משהו בענין זה. אבל מקובל אצל חיילים, שפל הגדלת היחידה אין פירושה רק הגדלת המספר. אם להשתמש בטרמין סוציולוגי מסוים אומר שפה הכמות עוברת לאיכות. שינוי הכמות נותן אפשרויות אחרות לגמרי. במלחמה ההיא שמענו תמיד מפי המפקדים שלנו, שתקונתנו היא לא בגדודים יהודים — תקונתנו היא בבריגדה היהודית, בדיביזיה היהודית. רק באלה אפשרויות צבאיות מסוימות וגם חשיבות מדינית מסוימת. אתם הלא יכולים לדעת זאת גם מנסיינכם: עצמאות היחידה (הפעולה שלה,

התנופה שלה, היכולת שלה לסדר את חייה) הולכת וגדלה במידה שהיא שייכת למסגרת יותר רחבה. ומבחינה זו גם העליה בסיקוד, למשל, אינה רק ענין פרטי של אותו קצין המקבל פוכב ונעשה למייג'ר, כי אם היא חשובה גם בשביל חיי הפלוגה כולה, במידה שהדבר מאפשר לפלוגה לקבל צביון יותר יהודי. ומבחינה עקרונית אין שום ספק בדבר שהמעבר מיחידות לבטליונים קשור במתן צביון יותר צבאי ויותר יהודי לפלוגה. גם הצד הצבאי וגם הצד הלאומי ילכו וישתנו במידה שתגדלנה היחידות ויגדלו הצירופים ביניהן. אבל זה להלכה, למעשה הדבר מסובך יותר.

מה קיבלנו? קיבלנו אפשרות להקים גדודים עברים — לכאורה דבר פשוט מאד, לכאורה דבר אלמנטרי ביותר, ששום אומה ולשון בצבא אינה צריכה להילחם עליו. אבל עצם הדבר שאפשרות זו ניתנה לנו רק בשנה השלישית למלחמה, לאחר היאבקות כל כך קשה במשך שלוש שנים, לאחר דחיות על גבי דחיות (עוד לפני זמן לא רב היה כבר מוסכם על דבר גדול יותר מאשר גדודים יהודים — הוסכם על דיבזיה יהודית ומונה כבר גנרל בריטי על הדיבזיה הזאת), עצם הדבר הזה מוכיח באיזו מידה היה זה נצחון. מפני שהענין אינו רק בגודל הנצחון — לפעמים גם נצחון קטן, אבל קשה מאד, שבא לאחר מכשולים מרובים מאד, חשיבותו מרובה. אתם יודעים שבזמן הראשון אמרו כי אין בכלל צורך ביחידות עבריות — יש צורך רק ביחידות מעורבות. ועשו כל מיני נסיונות בענין זה, היה להץ לא מעט, וכבר חשבו לטוב להודיע לעולם שהיחידות המעורבות עלו יפה. דבר זה מוכיח באיזו מידה כל פורמציה צבאית משקפת את המצב הפוליטי המיוחד שלנו. בעצם הימים ההם היה צורך להדגיש ש„הספר הלבן“ פתר את שאלות היחסים בין העמים בארץ, והיה מישוה שאמר אז כי סימן טוב ל„ספר הלבן“ הן היחידות המעורבות. ובאמת היו היחידות המעורבות ביטוי צבאי לאידיאולוגיה של „הספר הלבן“. והנה, במצבים קשים מאד עלה בידנו לשבור את ענין היחידות המעורבות, למרות שהיו חסידים יהודים גדולים של היחידות המעורבות, ביניהם אנשים חשובים מאד. רק השבוע קראתי מאמר בעתון רשמי של התאחדות עולי גרמניה ובו, בין השורות ובביטויים שונים, יש כמעט צער על זה שענין היחידות המעורבות לא עלה יפה.

ובכן, מאז הרשו כבר את ענין ה„באפס“, אבל העמידו את הפרינציפ של „פאריטי“ (במובן זה שההתנדבות היהודית תהא תלויה בגורמה מסוימת: רק במידה שתהיה התנדבות ערבית), שגם הוא סוף סוף נשבר, עד שהגענו להפכה של בטליונים יהודים ולהפכה של רגימנט ארץ־ישראלי. ברור שכל זה יש בו מבחינה מוסרית

הודאה, ומבחינה מעשית — מתן סיכויים לאפשרויות גדולות יותר, ואולי סיכויים למשהו גדול. אבל עד היום הזה הדבר הוא רק בגדר של מסגרת מסוימת. מה יהיה גורל המסגרת הזאת — זו עוד שאלה גדולה. משה שרתוק נמצא עכשיו בקהיר ומנהל בענין זה משא-ומתן, ויתכן שהדברים יוזזו. אבל בעיני לא זה יכרע מה שיביא משם. השאלה היא מה נעשה אנחנו, מה יעשו החיילים למען הבטליונים — מבחינת ההתנדבות וריבוי מספרנו, ומה נעשה גם מבחינה פנימית — מבחינת יצירת אוריה ויצירת אפשרויות לקידום הענין בתוך הגדודים העברים.

כשאני רוצה לשאול את עצמי מה בכל זאת גרם לנו לנצחון הזה, שהוא לכאורה קטן מאד, אבל גדול מאד לעומת ההפרעות הגדולות — הריני מניח שהיו פה גורמים שונים. אין, כמובן, שום ספק שעשו בזה לא מעט אנשינו וידידינו בלונדון. ואין לי שום ספק שגם באמריקה נעשית כל הזמן עבודה בשטח זה. אין גם בשום פנים לקפח את שכרה של המחלקה המדינית בירושלים, שעשתה כל הזמן אותה העבודה הפעוטה, העקשנית: יום-יום לעמוד על המשמר, יום-יום להילחם נגד מכשולים גדולים, נגד איבה, נגד אירצון, וכל פעם להוכיח ולתבוע, בלי פזח גוטני, אבל תמיד בהגיון ובידיעת הענינים. ובוראי שכל זה עזר לא מעט ונתן חומר לא מעט לידידינו בעולם. אבל מבלי לומר לכם קומפלימנטים אני חושב שהגורם העיקרי לנצחון זה היו החיילים העברים. שום היאבקות פוליטית ושום עזרה של מדינאים, שום עזרה של טובי אנשינו לא היתה מועילה אילמלא היו חיילים עברים אשר עשו משהו, אשר הצדיקו את המדים הללו, אשר נשאו בכל הקושי ובכל הדברים הבלתי-נעימים שבחיי צבא. ואם תשאלו אותי מה יהיה גורל הגדודים העברים, אומר: הדבר תלוי קודם כל במידת ההתגייסות וההתנדבות, שנית — בטיבו של החייל העברי בתוך הגדודים.

אשר להתגייסות, אני חושב שגם לכם, חברי היחידות העבריות, יש חלק גדול ביותר גם בהתגייסות וגם באי-התגייסות. הנייסים צריכים היו אולי להתחיל בתעמולת הגיוס שלהם לא מהמשתמטים, אלא מהחיילים עצמם. לדעתי, גם החיילים זקוקים לתעמולת גיוס לאחר שנתגייסו, כי רק אז מתחילה התהיה ומתחילים החששות. ואין גורם חשוב יותר, הן לגבי המרצת הגיוס והן לגבי עיכוב הגיוס, מאשר הרגשתו של החייל בתוך היחידות. ואם במשך זמן רב לא זו הענין של הגיוס, למרות כל המאמצים והקריאות — הרי זה מפני שהחיילים לא לקחו את הענין הזה לידיהם, מפני שהיה זה ענין של לשפה,

של משרדיות. לגדוד העברי בזמנו לא היה שום משרד פוליטי לעזר לו, כי אם הוא היה כולו פרי תנועה עממית, פרי תנועה של מתנדבים. המתנדבים הם שיצרו את האפרט המדיני הדרוש למלחמה על הגדודים העברים והם שיצרו את האוירה הדרושה של ההתנדבות. וגם עכשיו, הצלחת ההתנדבות והאפשרות להוציא לצבא עוד כמה וכמה אלפים, מבלי לגרום כל נזק למשק, תלויה קודם כל בחיילים עצמם; ולא רק באותם מאתים או שלוש מאות חיילים שצריך לתתם בשביל פעולת הגיוס (ברור שגם זה חשוב מאד). אלא גם באותו מכתב שנכתב על ידי החייל לביתו, באותו מצב־הרוח של החייל בזמן החופש שלו בארץ. וכמובן לא מדובר על התנפחות איזו שהיא, או התפארות. או זיוף דברים של שמחה ושביעת־רצון, אלא אם תהיה הרגשה אמיתית של סיפוק, של הכרת חשיבות ההתגייסות — הרי זו תימסר, בלי שום ספק, גם לאחרים ותקטין בהרבה את מספר המשתמטים.

מה חשיבותם של ה„באפס“? אדבר על כך לא מבחינה צבאית־טכנית — מבחינה זאת לא אוכל להסביר את הדבר. כאשר שואלים אנשי־צבא גדולים הם אומרים שגם חקלאי וגם פועל בבית־חרושת הנם לא פחות חשובים במלחמה זו מאשר חיילים. יתכן מאד, ויכול להיות חשבון לאימפריה הבריטית לומר כך: אתם תהיו הפבריקה שלנו או המשרתים — אתם תבשלו בשבילנו, תגדלו בשבילנו ירקות, ואנחנו נילחם לכם. „השם ילחם לכם ואתם תחרישון“ — אתם תחרשו את האדמה, ואנחנו נילחם לכם. יתכן שזוהי חלוקת תפקידים מסוימת. אבל כשאנחנו דרשנו ללכת לצבא היתה לנו הרגשה: שאיננו מתנדבים לטובתה של אנגליה, או לטובתה של רוסיה ולטובתם של עמים אחרים, כי אם מתנדבים בשביל עצמנו. לפעמים נדמה לי שהדבר הפשוט הזה לא הוסבר. לפני שנה נודמנתי למסיבה של צעירים בעלי השכלה, והם שאלו אותי הרבה קושיות. ובין השאר נשמעה גם הטענה: למה לנו כל הדבר הזה של התנדבות? יכול היה להתקבל הרשום כאילו סר הרולד מק־מייפל עומד ומתחנן לפנינו שנתנדב, מפני שהאימפריה הבריטית בסכנה והיא זקוקה לעזרתנו, ואנחנו אומרים: אם תתנו לנו מה שאנחנו רוצים — נתנדב. ולא — לא נתנדב. והרי מצב הדברים לאמיתו היה שונה לגמרי. עם כל זה שבנות הברית זקוקות לעזרתנו — לא גילו התלהבות לענין התנדבותנו. אילו התנדבנו סתם, כבשר תותחים, בלי כל אספירציות יהודיות, מבלי לדגול במשהו, מבלי לטפח תקוות וסיכויים, ואולי גם לבוא פעם בתביעות מסוימות על יסוד התנדבותנו, — היו ברצון מקבלים כל יהודי למלחמה. אבל לקבל אותנו כיהודים, כפי שמקבלים צרפתים, פולנים, צ'כים — לזה

לא היתה נטיה גדולה. עלינו לדעת כי התנדבותנו היא קודם כל בשביל עצמנו. בודאי, ישנה מלחמה בהיטלר ואֶהדה לכל אלה שעל כל פנים רק מהם אפשר לקוות לשינוי המצב בעולם. כל זה נכון מאד. אך אילמלא היינו תובעים את חלקנו בעולם זה היינו רוצים ששמנו יהיה קיים והיינו שואפים גם ליצור מכסימום של כוח הניתן להינצר בדרך זו, — יתכן שלא היינו נלהבים כל כך להתנדבות היינו בחרים למלא כל מיני תפקידים אחרים, שגם הם חשובים במלחמה הזאת.

במובן זה הביאו ה„באפס“ שינוי ידוע. קודם כל היו אלה היחידות הראשונות הלוחמות ממש. יתכן שבמלחמה זו ההבדל בין פלוגות שירות ובין פלוגות לוחמות אינו גדול כל כך. ובכל זאת יש הבדל — גם במעשה, גם באימונים. ה„באפס“ גם קשורים יותר מאשר פלוגות אחרות עם הארץ ממש, אֶפיים המיוחד מאפשר להם את הדבר הזה. ומי שקצת חשב בענינים אלה ברור לו שיש אולי ל„באפס“ שאנסים למלא תפקידים יהודיים מסוימים ברגעים מכריעים יותר מאשר לאחרים. יתכן שמהרבה בחינות, מבחינת לימוד מקצוע, שכר יותר טוב, הרפתקאות יותר, אולי גם השתתפות יותר גדולה בחזית, ניתן אולי ל„באפס“, על כל פנים לפי שעה, פחות מאשר לפלוגות אחרות. אבל ב„באפס“ טמונות אפשרויות כאלה שאינן באחרות—אפשרויות גם צבאיות וגם אחרות, גם צבאיות רגילות וגם צבאיות בלתי־רגילות, או נאמר: צבאיות כלליות וצבאיות יהודיות. אני יכול לתאר לעצמי שאינכם כל כך נלהבים לתפקיד ה„גארד“ (שמירה). אני יכול לתאר לעצמי שחייל, בזמן שהוא עושה עבודה זאת, מרגיש רק את השעה העוברת בשעמום, מפלי הרגיש בערך העבודה הזאת. ולכאורה אין הבדל בין שמירת אוהל ריק לבין שמירת מחסן של תחמושת חשובה מאד. מבחינה פיזית הפעולה היא אותה הפעולה. אך מבחינת התפקיד יש בזה חשיבות גדולה. אתם יודעים שבארץ זו קיבלנו, ובודאי עוד נקבל, תפקידי שמירה על דברים שאנחנו מעונינים לשמור אותם בעצמנו, ולא על ידי אחרים. ברגע שהחייל מרגיש רק את קשי העמידה בשמירה אין הוא חושב אולי הרבה על הדבר הזה. אבל הובטחו בידיכם דברים חשובים מאד — דברים שיכולים להיות למכשול גדול ויכולים להיות גם לברכה. משום כך צריך היה לטפח בקרב החיילים את ההרגשה של„באפס“ צפויות אפשרויות. עצם העובדה שהכריזו כי ה„באפס“ הם שישמשו יסוד ליצירת הבטליונים — הצדיקה את ה„באפס“. ואין פלא שהגענו להכרה כי את מכסימום הגיוס צריך לכוון לצד זה.

ואשר לענין ארגון החיילים — ברצוני לענות קודם כל לאותם החברים שיש

להם חששות לסכנה הטמונה בארגון זה, שמא יקום, חלילה, על ידי כך דבר-מה ריאקציוני, חצי-פאשיסטי, שיוק ויכבד עלינו. לכולנו יש חולשה לחשוב לפעמים במושגים מתורגמים — במושגים שאולי יש להם יסוד היסטורי, אבל קל מאד להעבירם מלשון ללשון, מבלי להעמיק חשוב אם אמנם הולמים הם את הזמן והמקום או לא. יכול להיות ארגון של חיילים ריאקציוני בתכלית ומזיק מאד. ונכון הדבר שבאירופה, לאחר המלחמה הקודמת נסלו רוב ארגוני החיילים המשוחררים לידים רעות מאד. אם מוכרח היה להיות כך או לא — לא אביע עכשיו דעה בענין זה. יתכן שזוהי אשמת החיילים עצמם — החיילים המשוחררים הלא-ריאקציוניים. יתכן שזוהי אשמת אלה אשר לא הבינו את חשיבות הארגונים הללו וזילזלו בהם, ולמחרת המלחמה הכריזו על עצמם כעל פאציפיסטים גמורים, מבלי להבין שזו אחת הצורות של ארגון עובדים ושצריך למצוא קשר בינו ובין תנועת העבודה. אתם יודעים שישנה ארץ אחת קטנה אשר בעצם ימי המלחמה הקודמת נעשה בה נסיון לארגן את החיילים עם הפועלים בארגון אחד. ולא שאלנו או את החיילים מאיזה מוצא הם, מהו מצבם הסוציאלי ומהי האידיאולוגיה שלהם. קודם כל אמרנו: אתם אחים, פועלים וחיילים יהודים!

אבל גם אם נניח שבארצות שונות היו אלה ששבו מן המלחמה ריאקציונרים, היו חייבים להיות ריאקציונרים והיו חייבים למלא תפקיד שלילי — נשאלת השאלה אם זה מחייב גם אותנו. סוף סוף לא המדים קובעים את דמות החייל. ובכל תנועה צריך תמיד לבדוק מאיזה חומר קורצו האנשים לובשי המדים. אם לצבא הלכו אנשים חסרי כל תרבות והשכלה או אנשים מתוך שכבות של מיליטריסטים וריאקציונרים אשר שם קיבלו גם את חינוכם הציבורי, וכשכל אלה שבים ומוצאים ארץ הרוסה ומדוכאה, ששולטים בה שוביניזם גדול, עלבונות גדולים והסתה גדולה מאד, ורואים שאין בה בשבילם פתרון לשאלותיהם הסוציאליות — אפשר שזה טבעי מאד שחיילים כאלה נעשים לנושאי הריאקציה. אבל לחיילים יהודים בארץ-ישראל, אשר כל אותה המסורת שישנה לחיילים משוחררים בגרמניה או באיטליה לא היתה להם מעולם, אשר באו לארץ מתוך חיי עבודה או כתוך תנועות נוער, וכל האפשרות שלהם בארץ להסתדר היא דרך חיי עבודה, דרך עליה עממית, דרך חיים פרוגרסיביים, דרך הגברת היסודות הסוציאליים בתוך הישוב — מדוע אורבת להם סכנה שביגדו פתאום בעצמם, יבגדו בידיהם, למען איזו פרוגרמה ריאקציונית של מישהו? אם קיימת סכנה כזאת, הרי חוסר ארגון לא ימנע אותה. אם קיימת סכנה

שהחיילים היהודים בגדודים, בשובם לאחר המלחמה, לא יקלטו בחיי הארץ, יהיו מיזאשים ומרינפשו, ובמקום לקשור את עצמם למגמות קונסטרוקטיביות גדולות, בעלות אפקים, במקום לקשור את עצמם לעליה עממית גדולה ולעבודה קולוניזטורית מקיפה, יתנו יד לכל מיני מקסמי־שוא פוליטיים ריצקציוניים, נטולי כל אחיזה בארץ — אז אין זה חשוב כלל אם תארגנו אותם או לא תארגנו אותם.

אבל אני מאמין לא רק בכמות, כי אם גם באיכות. ואני מאמין שילמדו הרבה מן הנסיון שלהם. אני מאמין שהחייל המתנדב יהיה גורם גדול בחיים — גורם גדול בחיי ההסתדרות ובחיי הישוב בכלל, גם גורם גדול בחיי הציונות, מפני שיצא מתוך פור מצרף גדול, מפני שהרבה ילמד והרבה יבין והאפקים שלו יתרחבו. אפילו אותו אדם שבא מתוך המשק שלו ותמיד היה קשור אמנם עם ערכים חשובים מאד, אבל במסגרת צרה, בכפר שלו, בחברה הקטנה שלו, בעדה שלו — הוא בינתים יוצא וחי ונפגש עם חברים מכל הסוגים, מפיר אותם ומתלכד אתם. עצם ההתנדבות שלו מפתחת בו חושים מדיניים ומעמידה אותו בקשר עם שאלת קיום העם ומלחמתו המדינית. ואני מאמין שכל אלה שישוּבו מהצבא — יהיו עשירים יותר ברוח משהיו קודם. ואם כך, אני שואל את עצמי: האומנם כדאי לנו למנוע מהחייל את הארגון שלו, אם הארגון כשלעצמו הוא דבר מועיל, רק מתוך פחד, שמא יבוא מין דיימון כזה אשר ישתמש בדבר לרעת החייל, לרעת תנועת הפועלים, לרעת הציונות? יש לעקור מן הלב חששות כאלה, מפני שאין להם כל יסוד, ולא יכול להיות. ארגון חיילים מלכתחילה, ארגון טוב, בעל אישיות חשובות, שניצר מתוך מגע אמיץ עם הפוחות החיוביים בארץ, יחנך גם חיילים צעירים בלתי־מאורגנים בחיים הציוניים לקראת מסגרת של חיים משותפים, ייצור כוח פעיל ויגביר את ההכרה העצמית אצל החייל. ובצאת החייל מהצבא יצא קשור למסגרת מסוימת, אשר תעזור לו למצוא את דרכו בחיים ותעזור לו גם ללחום אחר כך את מלחמתו.

אחד התפקידים של ארגון החיילים הוא קודם כל טיפוח מכסימלי של עזרה הדדית בין החיילים. זהו דבר גדול. הצבא, עם כל הרע שאתם בנדאי מוצאים בו — יש בו צד טוב ידוע, היוצר בין אנשים שונים סולידריות ורגש של חברות. כל האידיאות החברתיות הגדולות — בין אם תנועות לאומיות ובין אם תנועות סוציאליסטיות — היסוד הנפשי שלהן הוא להרבות שיתוף וחברות בין בני־אדם. אנחנו יודעים אמנם שיש מסגרות מסוימות, יש מפלגות בעולם, יש הסתדרויות וכדומה, אבל בזה לא די. יש עוד כל מיני צורות אחרות לפעולות שונות, לפעולות יוצרות.

ולו נדמה שעצם החיים של אנשי־צבא יוצרים אפשרויות של חברות בין בני־אדם, חברות ממשית. יש סבל לחייל, ולא רק בזמן שהוא נמצא בצבא, — גם בזמן שהוא יוצא את הצבא, יש גם סבל לבני ביתו. ואילו היינו מקימים ארגון של חיילים רק לעזרה לחברים במצבים קשים, רק לסידור חבר בזמן שהוא נחלש ומוכרח לעזוב את הצבא. רק לדאגה למשפחת החייל (ולא תמיד זה רק ענין של דאגה כספית) — לשם זה בלבד כבר היה כדאי להקים את הארגון הזה. אבל אינני מציע לכם שהעזרה ההדדית תהיה היסוד היחידי של ארגון החיילים. יש עוד צרכים. וארשה לעצמי לומר, שהחייל היהודי, מחוץ לזה שהוא חייל בצבא בנות־הברית — הוא גם חייל בצבא עמו. וזהו בעיני הדבר העיקרי והחשוב ביותר בכל ענין הגדודים העבריים. צריך שהחייל יכנס לגדוד בהכרה מלאה שהוא חייל בצבא עמו ויש לו תפקידים הנובעים מהחיילות הזאת. והדבר הזה צריך למצוא את ביטוי הארגוני. כדי לאפשר לחייל ביחידות יהודיות להיות לא רק חייל של מדינות בנות־הברית, כי אם גם חייל בצבא עמו — דרושה עזרה רוחנית, דרושה סביבה.

ארגון החיילים חייב למלאות עוד תפקידים לגבי הישוב. הוא צריך להיות כוח מְדַרְבֵּן את הישוב — היום כוח המְדַרְבֵּן אותו לגיוס, מחר כוח המְדַרְבֵּן אותו למגבית ההתגייסות. וכפי שאמרתי קודם, צריך ארגון החיילים לתת אולי את הדחיפה להתישבות החיילים להבא, לסידורם לאחר המלחמה. יש תפקידים ציבוריים רחבים, שאולי יֵעָשׂו גם בלעדיו. המרכז החקלאי יפעל והועד הפועל של ההסתדרות יפעל והסוכנות תפעל. אבל יש צורך שהחייל עצמו יגלה את כל יכלתו, את כל אחריותו הפנימית, את כל הכוחות הציבוריים הגנוזים בו. היום יש דאגה גדולה לגיוס, אבל יהיו מצבים פוליטיים קשים, מצבים פנימיים קשים, ואז, אני מקוה, יעמוד ארגון החיילים ככוח גדול, חשוב ומשפיע. החיילים הבודדים יכולים להיות אנשים חשובים מאד ובעלי רצונות טובים, אבל ברור שאין הם יכולים לעשות מה ששתים או שלוש רבבות חיילים מאורגנים יכולים לעשות. ואני מקוה שהחייל יופיע בישוב בתור כוח ציבורי חיובי. הנסיון הראשון נעשה על ידי ההסתדרות, אשר לעזרה שלה ניתנה זכות בחירה לחיילים. אינני יודע אם החיילים העריכו את הדבר הרבה או מעט ואם השתמשו בזכות זו במידה מספקת. אבל היתה בזה משום הכרה מצד ההסתדרות באזרחות החייל בתוכה. וכך צריך להיות גם לגבי אסיפת הנבחרים. החייל צריך להופיע וליצג בישוב לא רק את עניניו, אלא גם את שאיפותיו; ואולי צריך החייל להופיע גם בקונגרס הציוני לאחר המלחמה.

אני רואה עוד תפקיד אחד דליקטי מאד לארגון החיילים — מגע עם החיילים היהודים שאינם ביחידות יהודיות. אינני יודע אם נודמן לכם להיפגש הרבה עם חיילים יהודים בצבאות הפלליים שבמזרח התיכון, אבל יש חשיבות גדולה למצוא לשון משותפת אתם, ללכדם, לעשות אותם ליהודים בעלי הכרה. את הדבר הזה לא יעשה שום אדם ציבילי. ואני חושב שגם ענין זה של יצירת שותפות גדולה עם הרבה חיילים יהודים המפוזרים עכשיו בצבאות בנות־הברית על פני כל המזרח התיכון — הוא מתפקידו של ארגון החיילים. אינני מקפפק שמתוך העבודה יצמחו עוד תפקידים. אבל עזרה הדדית, מלחמה לגדודים היהודים ותפקידים תרבותיים וציבוריים בתוך הישוב — כל זה בלבד מספיק כדי לעשות את ההסתדרות הזאת לבעלת ענין רב ומרוממת גם את מצבו החמרי של החייל וגם את הפרתו הנפשית.

ג

ל"בשוליו דברים, בירחה־העיון" (עמוד 174)

בימי ירחה־העיון נערכו בשבתות אחרי הצהרים מסיבות־התנדעות, בהן היו חברים מהמשתתפים בירח מספרים על עצמם, על דרכם לארץ ובארץ. באחת המסיבות האלה, בח' בניסן תש"א, סיפר ברל דבר־י זכרונות מימי נעוריו ומעלייתו לארץ. הדברים נרשמו סטנוגרפית, אך לא נערכו על ידי ברל ולא פורסמו בחייו, והם ניתנים בזה בתיקונים קלים. הם נדפסו לפני כן בשנתון „דבר“ לשנת תש"ה ובחוברת מיוחדת בהוצאת המשמרת הצעירה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל באותה שנה.

דרכי לארץ

מעודי לא סיפרתי זכרונות ברבים, ולא מפני שאינני מחשיב את ענין הזכרונות. אדרבא, אני חושב שאנחנו חייבים בזמן זה לעשות הכל כדי שהשרידים האחרונים של העליה השנייה לא יאבדו. ואהיה מאושר אם הוצאת־הספרים של ההסתדרות תוכל לארגן פעולה כזאת ולהוציא כרך הגון של זכרונות אנשים אלמונים מהעליה השנייה, ללקט פרקים קטנים וגדולים [שיספרו] מה הביא את אנשי העליה השנייה לארץ. אלה הן כבר השנים האחרונות שהדבר ניתן להיעשות בהן. והרבה כבר הפסדנו.

יש לי הרבה נימוקים לכך מדוע אני נמנע מלספר זכרונות. ראשית, מפני

שבצעם ראייתי אני בכלל אינה תיאורית. ראייתי היא רק תמציתית. אני רואה רק נקודה אחת שהיא בשבילי חשובה. משום כך אינני רשאי לספר זכרונות, כי אני עלול להשמיט הרבה דברים. שנית — גם משום שהגלריה האנושית שלי בארץ היא כל כך רחבה וגדולה, שקשה לי לספר זכרונות מבלי לספר על הרבה אנשים ועל מגע אינטימי עם אנשים. והדבר הזה, במקרים רבים, פשוט אינו ניתן לי. במקום שהרשמים של האדם הם עמוקים מאד שם הסיפור קשה עליו ביותר. ובמידה שחיי בארץ לא היו רק חיי אדם פרטי — הרי זה שוב קשור עם פרובלימטיקה יותר מאשר עם תיאור עובדות. ויש תמיד סכנה בכל סיפור זכרונות שאדם יראה את עצמו במרכז. משום כך אני, בעצם, לא הגעתי למצב זה שאוכל באמת לספר על אנשי העליה השניה. אבל חפץ אני לספר לכם דבר אחר לגמרי — חפץ אני לספר על דרכי לארץ. בכלל היה זה חשוב מאד שאנשים מעליות שונות יוכלו לספר איך הגיעו לארץ. אני חושב שדבר זה יש לו חשיבות בפני עצמו, ובפרט בימינו כשאנשים מגיעים לארץ בהמונים גדולים, ויתכן שלכל אדם יש משהו שונה לספר.

אספר מה היתה דרכי אני לארץ, ואספר דברים שיצחקו אתכם, ואולי על דברים חשובים ביותר לא אספר, אבל אנסה לעזור בי משהו.

הגעתי לארץ בן עשרים ושתיים וחצי, העליה שלי לארץ ארכה חמש־עשרה שנה — תעשו את החשבון מתי נוצר אצלי הקשר עם ארץ־ישראל... איך קרה הדבר הזה? אני גדלתי בבית יהודי שעמד על הגבול בין הישן ובין החדש. והיו כבר בחינוך שלי אלמנטים של חינוך עברי חדש שהתחילו להינצר, ובמידה ידועה נוצרו במיוחד על ידי אבי. מצד סבא וסבתא עוד היו לי מושגים של ילד אורתודוכסי שקלטתי אותם ברצון. מצד הדוד הקרוב אלי — גדלתי באווירה רצינוליסטית־פוזיטיביסטית עם יסודות חיים חדשים וחזקים, אבל עם ביקורת גדולה של הקיים. אסור היה לי להאמין בסיפורים על מלאכים ושדים. שאני התגעגעתי אליהם. היתה לנו בחצר חורבה שאסור היה להיכנס לשם, ובאותה חורבה ראיתי דברים שאצל אבי ואצל דודי אי אפשר היה לי לראותם¹. ובודאי שבילדותי שמעתי כל מיני דברים

¹ החורבה היתה אצל אבי אמא. ר' יעקב נימץ, בחצר שגרנו בה. סיבת האיסור על הילדים להיכנס לחורבה יכלה להיות מפני סכנת מפולת, ואולי היו שם דברי „פסול“, ספרות בלתי־לגלית, אשר אי אפשר היה להחזיקם בבית מפני כבוד הזקנים. [הערת החבר ישראל כצנלסון, אחיו של ברל]

על תחיית המתים [על העולם הבא], על ארץ־ישראל. — אבל בכל זאת, זה היה שייד לעולם הבלתי־ריאלי.

הנהגה, בין החידושים הגדולים בבית אבי היה זה, שקיבלתי בגיל שבע וחצי, או שמונה לכל היותר, מתנה — ספר־קריאה לילדים. עליכם לדעת שבאותן השנים, בשנות התשעים של המאה שעברה, עדיין לא היתה שום ספרות ילדים. לא היה שום צורך בזה, לא היה גם מי שידאג לספרות כזאת. לכל היותר, אם הביא מי שהוא לילד ספר־קריאה — היה זה „ספר הישר“ או „יוסיפון“... ספר לילדים לא היה לגמרי בעברית. והנה אבי, שנולד בעצם להיות רפורמטור בעניני חינוך, הביא לי קובץ קטן, מין קובץ של סיפורי־ילדים, שכל סיפור היה קשור עם אחת מעשרת הדיברות. כמובן, דיברה אחת חסרה שם, אבל היו שם תשעה סיפורים לתשע הדיברות. ובקובץ זה היה סיפור אחד על שבת, סיפור עממי מאד — כיצד צדיק אחד הלך במדבר, והוא הלך עם ישמעאלים, והנה הגיע ליל ששי עם חשכה, והוא החליט שכמובן בשבת לא יזוז ונשאר לבדו במדבר, טרף לחיות פראיות; והנה בא אריה — הוא היה סבור שהאריה עומד לטרוף אותו; אבל האריה רבץ לרגליו ושמר עליו כל הלילה, ובמוצאי־שבת רכב על האריה והדביק את השיירה. והיו שם בסופו של אותו סיפור שני משפטים. במשפט אחד היה כתוב ככה: צאצאיו של אותו צדיק יושבים עד היום בחברון. כשקראתי את הדברים האלה פרצתי בבכי נורא. ועד היום לא ברור לי אם זה היה בכי של שמחה או בכי של עצב. קודם כל הוברר לי שארץ־ישראל אינה ענין של העולם הבא, של מושג מיסטי, אלא שישנה ארץ־ישראל בימינו. זו היתה בודאי שמחה גדולה. דבר שני היה, שאם צאצאיו של אותו צדיק יכולים להיות בארץ־ישראל — מדוע אני אינני יכול להיות שם... ואני עוד זוכר היטב כיצד הסיפור הזה הביא מהפכה בעולמי. הקשר הריאלי שלי עם ארץ־ישראל הממשית התחיל מאותו יום.

זמן קצר אחרי זה הביא לי אבי עוד ספר, היה שם סיפור אחד מאת אלפנסנדר זיסקינד רבינוביץ¹. בכלל, אז כמעט שלא היו סיפורים מנוקדים, וזה היה סיפור מנוקד. בעצם היה זה כמעט הסיפור העברי הראשון על הבייל־זייים, ושם סופר על שני בתים שהיו בעיר: בית אחד של יהודים חרדים ששמרו מסורת ולמדו תורה, ובית שני של יהודים אריסטוקרטים, מה שקראו אז „אריסטוקרטים“, כלומר: ששלחו את

¹ [„ילדי העברים“]

הילדים לגימנסיה. והיה ילד אחד, יעקב, ילד ישר שלמד בחרר, הילד השני הלך לגימנסיה והיה בין „שקצים“. פעם אחת שמע הילד הזה על [ארץ־ישראל] והתחיל לחשוב על הגורל היהודי — — ושני אלה נפגשו אחר־כך בארץ־ישראל: אחד בתור פועל והשני בתור מורה. הסיפור הזה נתן לי כבר דחיפה שניה, יותר ברורה, לאידיאה של הליכה לארץ־ישראל.

איך תיארתי לי אז את ההליכה לארץ־ישראל ומה היה האידיאל הזה שלי בארץ־ישראל? אני זוכר זאת יפה. התמונה הזאת התפצלה אצלי לשתי תמונות: תמונה אחת, כמובן, היתה של אָכר עובד אדמה, ואינני צריך לספר [איך משכה אותי]; אבל התמונה השניה היתה עוד יותר מושכת. אתם יודעים שבעיירה היהודית אין הרבה יופי, אין הרבה צמחים, אילנות וכדומה. וכשהייתי ילד קטן הייתי סובל מאד מזה שבבתי היהודים אין ירק. רק אצל ה„פריצים“ בסביבה היו גנים עם פרחים וצמחים יפים מאד. אבל הדבר היפה ביותר שמשך את לבי בילדותי היה — כשהייתי הולך ללילות לתחנת־הרכבת את אבי שנסע לדרכים רחוקות. זו היתה, כמובן, חניה גדולה. תחנות־הרכבת היו פולן בנויות על פי סגנון [אחד] עם פרחים מסביב. וזה הקסים אותי מאד מאד. מאידך, קראתי באותו זמן בחוברת אחרת, שבירושלים קיבלו יהודים קונצסיה על מסילת־הברזל². והאידיאל האמיתי שלי היה להיות ראש תחנת־רכבת בארץ־ישראל. לא שוטר ולא איש־צבא. המושג של מדינת יהודים התלבש אצלי בדמות מסילת־ברזל — זה היה בעיני הדבר המדיני ביותר, וזה היה בעיני הדבר החשוב ביותר המכובד ביותר.

אבל הארץ־ישראליות שלי לא הסתפקה בדבר הזה. בספריה של אבי, שמילאה תפקיד גדול בחיי, היה ה„בדקר“ העברי הראשון — מורה־דרך לארץ־ישראל³. מובן שהייתי בקי בספר זה מא' ועד ת'. ושם היה גם מדור ללימוד ערבית — ואני התחלתי ללמוד ערבית. ברור לי שאני הייתי אז הרבה יותר מ„ברית שלום“, הייתי פילוסופי מאין כמוהו, וגעגועי לישמעאל היו גדולים מאד. כיצד היתה לי הזדמנות ראשונה להיפגש עם ישמעאל? הדבר היה פשוט. לעיירה הרוסית היו מופיעים כפעם בפעם

¹ [קרי — בהברה אשכנזית, כלומר, בקמץ קטן ומלעיל]

² [מסילת־הברזל יפו־ירושלים נבנתה בשנת 1892 על יסוד קונצסיה שהשיג

יוסף נבון מירושלים מאת הממשלה התורכית]

³ [מאת אברהם משה לונץ, ירושלים, תרנ"א]

אנשים שקראו להם „תורפים“ — עם תרבוש, עם קוף, והיו מהלכים ברחובות. וזה היה מאורע גדול. גן-חיות לא היה בעירי, וכשהיה מופיע ברחוב „תורפי“ כזה עם קוף הייתי רץ לעומתו בשמחה יוצאת מן הכלל, באהבת אחים, הייתי אומר לו „ישראל“ ונותן לו את כל כספיי. וכמובן, היתה לי אכזבה גדולה מאד שלא יכולתי — אחרי כל הערבית שלמדתי — למצוא אתו לשון משותפת...

היו לי הרבה הזדמנויות להפכיר את ענייני ארץ-ישראל יותר מקרוב. קודם כל, בספריית אבי היה אלבום של פרחים חיים מארץ-ישראל. זה היה בזמנו מעשה רב. עכשיו אינני יודע אם יש דבר כזה בספרות הציונית. היה בארץ סופר גדול, שהוא עכשיו ידוע מעט מאד, גם פדגוג גדול וגם חובב-ציון גדול, זאב יעבץ, שעשק בזמן ההוא עבודה רבה: עמל ליצור בעברית ספרות חדשה וגם לקשור את הגולה עם ארץ-ישראל. והוא הוציא אלבום של לקט פרחים מהארץ¹, ומהצד השני ניתנו שם בגרמנית ובעברית דברים יפים: שיר של היינה, או איזו אגדה, או מדרש. וספר קטן זה מילא תפקיד גדול בחיי.

היה עוד משהו. לאבי היה חבר, והחבר הזה, שלא גר אתנו יחד, אלא בא אלינו להתארח, היה פועל בארץ בתקופת בנין רחובות. בודאי היה פועל שנה או שנתים וחזר. היתה לו ביאוגרפיה אישית דרמטית מאד. קודם כל, הוא עשה שני דברים משונים מאד. כשהוא חזר לרוסיה — נשאר ברוסיה חקלאי. — והיינו רואים אותו עובר עם עגלה של זבל ברחוב. שנית: במקום לקחת אשה כערכו לקח לאשה את המשרתת מאותו בית שגר בו. שני הדברים האלה עשו את אישיותו לבלתי-רגילה מאד. והנה, ראיתי לפני איש חזי שהיה בארץ. כמובן, הייתי ילד קטן, והוא בודאי לא נכנס אתי בשיחה. הייתי רק מטה אוזן לשמוע על מה דיבר עם אבי ותופס קצת קטעי-שיחה ביניהם. וממנו שמעתי את הבשורה שיצא „על פרשת דרכים“.

זה היה קשר אחד. אחר כך היה קשר שני. היה איש אחד בעירי והיה אצל חתן שנסע לארץ-ישראל — גם כן בתור פועל. זה היה כבר לא בתקופה של בנין רחובות, כי אם בתקופה, נאמר, של 1898 בערך, כלומר, בתקופה שבארץ היה משבר גדול של כרמי [הברון], ומכתביו היו טרגיים מאד מאד. מצד אחר — אהבת עברית ואהבת הארץ. הוא, למשל, קרא את עצמו בשם עברי — היה חותם את שמו בשם „צמד“. ובקשר עם האיש הזה, שהיה מביא לאבי את המכתבים מחתנו, קרו כמה דברים

¹ [שמו]: על שושנים, מירושלים לבניה, מאת ז. יעבץ, ירושלים]

מסובכים מאד. כשבנה לעצמו בית היה לו פועל גוי („שייגן“ קטן). ואני אז הייתי חולם על כך כיצד אראה ל„שייגן“ הזה בית יהודי בארץ-ישראל, כיצד יהודים חיים בארץ-ישראל... הענין נגמר באופן טרגי, מפני שהנער הזה, בתוך משחק, התחיל חונק אותי, ואני כמעט שנחנקתי לגמרי.

ככה היו ימי הילדות. אבל הם לא האריכו — גם הם גזו מהר מאד, והענין של ארץ-ישראל נעשה בחיי הרבה יותר מסובך ונפתל. בן שתי-עשרה נתימתתי - והענין של ארץ-ישראל התחיל להיות פרובלימטי.

אני רוצה עוד לספר, שהעברית מילאה מקום מיוחד בחינוכי. הדור שגדלתי בו היה דור שאף להשכלה. אבל אבא, שהיו לו בכלל מושגים לגמרי שונים מאשר לכל הסביבה, קבע ככה: אתה תתחיל ללמוד רוסית רק לאחר שתדע עברית יפה. זה היה מעין תנאי. ובאופן כזה, עד עשר הייתי למעשה רק בסביבה של הספרות העברית. בכלל קיבלתי חינוך משונה מאד. לא הלכתי לבית-ספר. עד גיל עשר הייתי שקוע במידה גדולה בספרות עברית ובעולם רוחני עברי. אם כי אצלנו היה בית כזה שמדרש רבה ופושקין ומנדלי היו כל כך מעורבים על שולחן אחד אצל האחים והאחיות, שאני נכנסתי מהר מאד לעולם הרוסי ולספרותו. אבל שם קרה דבר משונה מאד. אני חשבתי מתפקידי להפוך את מורי לרוסית ליהודים לאומיים, והיו לי על יסוד זה קונפליקטים קשים מאד. ואספר רק דוגמה אחת: צריך הייתי, ואני אז בן שתיים-עשרה, לכתוב חיבור על לרמזנטוב. בכלל הייתי קל-כתיבה מאד. והייתי כותב תמיד את החיבור הטוב ביותר. הפעם היה לי פשלוֹן חרוץ. ומה היה? עשיתי דבר אחד קטן. אתם אולי זוכרים אצל שמריהו לויץ, באוטוביאוגרפיה שלו יש דבר אפיניני: כשהיה כותב חיבורים בגימנסיה היה מתחיל כל חיבור במלים „חכמינו אומרים“¹... איש-האגדה שהיה בשמריהו לויץ התגלה גם בחיבורו הרוסי. ואני, במקום לכתוב על לרמזנטוב בלבד, כתבתי חיבור על ההבדל בין המשורר העברי לבין המשורר הרוסי. המשורר העברי האהוב עלי היה או קונסטנטין שפירא — משורר לירי חשוב, שאני הייתי שקוע בו יומם ולילה. ובכן לקחתי שיר אחד של לרמזנטוב ושיר אחד של קונסטנטין שפירא והשויתי אותם. המורה — בודאי בצדק — רגז ואמר, שפך אין כותבים חיבורים.

¹ [ד"ר שמריהו לויץ, „מזכרונות ימי חיי“, ספר שני, תל-אביב, תרצ"ז.

היה לי דוד, אחד הסוציאליסטים היהודים בשנות השמונים¹, אדם יקר-רוח מאד, שצריך היה לברוח מרוסיה והוא ברח לאמריקה. שם היה מידידיו של אב. כהן ומידידי הסוציאליזם היהודי באמריקה. הייתי שומע עליו בבית אגודת שונות. וכשפעם שאלתי מדוע נאסר הדוד ומדוע ברח לאמריקה, אמר לי זקני: מפני שהוא לא נטל את ידי... אבל סוף סוף חזר והיה קשור מאד אלי ולאבי, ולא יכול היה לשקוט שאני גדל „שוביניסט קטן“, וכבר כבן שתיים-עשרה הוכנסתי על ידי אבי ועל ידו לעולם של הסוציאליזם. אתי היה מנהל ויפוחים נוראים על ענין של לאומיות ויהדות, והייתי מוכרח לעמוד במערכה זו יחידי. הוא היה אומר: כשתגדל תבין את הדברים הללו. אולם זה עוד לא שבר אותי. אבל מהר מאד צפו ועלו גלי המהפכה הרוסית הקיפו אותי מכל הצדדים.

בשכנותנו, בבית קטן, גרה אשה אלמנה עם בן. הבן הזה היה אחד הפועלים הראשונים של ה„בונד“, שהתחיל אז להינצר. פועל בעל אופי חזק מאד, עם טמפרמנט מהפכני מאד, אבל בעל השפלה קטנה. כנראה שהיה קודם בחור פרוע מאד ושוב ידוע. אחר כך נכנס לתנועה התחיל להיפגש עם אנשים משכילים. הוא היה יושב בחדרו וכותב כל מיני חיבורים, ואת כל הדברים הבלתי-לגליים שלהם היה מגלה לי והייתי קורא אותם. באתו זמן הייתי כבן עשר. ואינני יודע אם עשה במתכוון או שלא במתכוון — אני תמיד חשבתי שהוא מתכוון אלי. והיה עוד דבר: אתם יודעים בודאי, בהיסטוריה של תנועת הפועלים היהודית יש מאורע אחד מפורסם [מאסר הטיפוגרפיה הראשונה של ה„בונד“], ובית-הדפוס הזה נמצא דוקא בבית זקני. ואני הייתי עד לציד הראשון שנעשה על הנוצר היהודי. כל זה היה העולם הרוחני שבו הייתי צריך למצוא את מקומי ולהיאבק מאד. ברעיון היו בשבילי קרובים מאד כל הדברים האלה. אבל זה לא הביא אותי לידי הסתלקות ממחשבתי — לא מעברית ולא מארץ-ישראל.

כאשר הגעתי לגיל ארבע-עשרה, יותר נכון — חמש-עשרה, עבר עלי במובן יהודי משבר גדול וקשה מאד: התחילה הפגישה שלי עם עולם המחשבה המרקסיסטי. הייתי אז נעונו, נער יתום, ונסעתי ללמוד במקומות שונים. מתחילה לא רק שלא

¹ הדוד הסוציאליסט — הוא ליב פרוחובסקי, גיסו של אבא — ברח לאמריקה לרגל קשריו עם ה„ס.ר.“ (הסוציאליסטים-הרבוּלוּציוֹנֵרִים). חזר פעבור זמן, היה יחד עם אבא בעסקיו, ואחרי מות אבא יצא שוב לאמריקה. [הערת ישראל כצנלסון]

מצאתי שום סתירה בין העולם הזה ובין הציונות, אלא להיפך: זה כאילו העשיר את עולמי הציוני.

ואספר דבר שיצחק אתכם. אני זוכר איך קראתי ספר של אָקונומיסט רוסי, שתיאר את המעבר של אנגליה מהמשטר הקודם, מהמשטר הסיאודלי, למשק האינדוסטריאלי, ואיך התחילה המהפכה האינדוסטריאלית באנגליה. התעמקתי בדבר הזה מאד וזה עשה עלי רושם גדול: כיצד המשטר הקפיטליסטי מחריב ומדלדל את ההמונים. אבל במקום לחשוב רק על הפועל האנגלי, צצה בלבי מחשבה שזיעזעה אותי מאד: אם ככה, אם אצל המוני אנגליה, בזמן שאצלם בא המעבר מתקופה אָקונומית אחת לשניה, נגמר הדבר בחורבן כבד, מה יהיה אם רוסיה תיכנס לתקופה של מהפכה אינדוסטריאלית, ומה יהיה אז גורל העם היהודי? המחשבה הזאת היתה בשבילי חיזוק גדול מאד לרעיון הציוני.

יש בזה דבר משונה מאד. בעצם, המחשבה שהציונות זקוקה לביסוס תיאורטי כלכלי, התחילה לנסר או במקומות שונים. זה לא היה רק ענין של יחיד — במקומות שונים ברוסיה היו צעירים עברים מתלבטים ו„שׁוברים את ראשם“ בהיאבקות עם הרעיונות שמסביב. נחום שטיף הוא, בעצם, הראשון שיצר את הביסוס הכלכלי של הציונות. איש שני היה יעקב לֶשצ׳ינסקי. היו אנשים שונים, שמתוך עולם המחשבה החדש חיפשו וראו צורך למצוא ביסוס חדש לציונות.

הייתי אז בערך בן ארבע־עשרה. וצריך הייתי להתכונן לבחינות בגימנסיה, אבל במקום להתכונן לבחינות עסקתי בתיאוריות והגעתי לזה שהנה עכשיו [אותה שעה] יש לי הביסוס החזק ביותר למחשבה הציונית. באותו זמן חליתי, וכששבתי הביתה הפצתי לספר לחברים הראשונים של „פועל־ציון“ שיש לי אָרגוּמנטים חשובים מאין כמוהם. אספתי סביבי חמישה־עשר — עשרים איש, שהיו חברים נאמנים שלי, התישבנו על הרצפה ואני דיברתי לפניהם שעה או שעתים — דיברתי בהרבה רגש ובהרבה למדנות, מפני שצריך הייתי להסביר להם מושגים היסטוריים. אחרי שגמרתי השתררה דומיה מוחלטת בחדר. אמנם לא הייתי רגיל במחאות כפיים, אבל בכל זאת, דומיה כזו עוררה דאגה. כשיצאנו שאלתי חבר קרוב לי ביותר שהיה פי שנים גדול ממני בשנים: ובכן, מה דעתך? — ענה: אומר לך את האמת, לא הבינותי אף מלה אחת...

ברגע שהוא היה זה בשבילי, מבחינת מחשבתי הציונית, נצחון גדול. אבל הנצחון הזה לא האריך ימים, מפני שזמן קצר מאד אחרי זה כבר לא הסתפקתי

רק בביסוס תיאורטי של הציונות — חיפשתי בציונות משהו רציני יותר, תשובה על ענינים רציניים מאד, תשובה ממש על ענינים של ממש, כי הכפירה גחה עלי מכל צד. אתם יודעים שהיה או בין הרצל ואח־העם ויפוח גדול. ואדם אחד, אשר בשבילי היה באותו זמן כמעט סמל של מחשבה ציונית חזקה, — אדם הרבה יותר גדול ממני בשנים ובעל כשרונות יוצאים מן הכלל, שהלך לאוניברסיטה ללמוד חקלאות רק בשביל ארץ־ישראל, — בויפוח הגדול הזה שבין אח־העם והציונות המדינית שמעתי ממנו דברים בהרצאה אחת, שרוב הקהל גם לא הבין אותם, אבל שאני הרגשתי בהם כפירה איזמה: באותו ביסוס אח־העמי של הציונות הרגשתי פתאום נדאות, שהציונות אינה פותרת את שאלת היהודים. והאיש ההוא אולי בעצמו לא ידע שזו היתה [כפירה], אבל בשבילי היה זה נסיון גדול מאד. התחלתי לשאול את עצמי קודם כל, אם הציונות פותרת את שאלת היהודים או אינה פותרת; ואם אינה פותרת את שאלת היהודים — האם אני יכול להיות אחרי זה ציוני או לא. לא אספר מה היה הדבר הזה בשבילי. בעצם, מאז, מגיל חמש־עשרה, נקלעתי בכף־הקלע ונכנסתי באמת למלחמות פנימיות בלתי־פוסקות להצדקת הענין של הציונות, וממילא, כמובן, של היהדות וכל השאלות הקשורות בזה. הייתי מחליף כמעט כל חצי שנה את חברתי — או מפלגתי, אם אתם רוצים לומר כך — את החוגים בהם נפגשתי. עד כדי כך שאדם אחד, שהיה נחשב למורה שלי בעיני ציונות, וגם איש שבנדאי ראה אותי כתלמידו, כשהיה פוגש אותי היה שואל בלעג: „ובכן, באיזה „מנין“ אתה מתפלל היום?“... כל האנשים ראו בזה קלות־דעת מאין כמוה — אותה להיטות אחרי כל רעיון חדש, אחרי כל „מִוֶּדָה“ חדשה. ואני אולי גם התביישתי מפני זה. אבל אי־המנוחה שלי בענין זה היתה יותר חזקה מאשר הרצון למצוא חן בעיני מנהיגים או בעיני מורים.

והנה, בתוך החיפושים האלה עבר עלי דבר משונה מאד. כשנה לפני אונגדה (ואני אז בן חמש־עשרה), מתוך הפרובלימטיקה התיאורטית הזאת מה היא הציונות, אחרי הכל, אם באמת כמו שאח־העם אומר רק מרכז רוחני ליהודים, ומתוך ההשקפות שבכלל שררו אז מסביב, השקפות פוזיטיביסטיה ומרקסיסטיה, הגעתי לרעיון שצריך להפריד את הציונות לשני חלקים. יש ענין של ארץ־ישראל, שהוא ענין רומנטי־היסטורי: היהודים קשורים לתרבות עתיקה ואינם יכולים להיפרד ממנה; ויש פרובלימה רצינית מאד של פתרון שאלת היהודים — של ארץ. שמא אפשר להפריד בין הענינים.

אשרי הגדול היה שהרעיון הזה בא אלי לא אחרי אונגדה, כי אם שנה לפני אונגדה. ובימי אונגדה הספקתי כבר לעשות קפיצה חדשה. מכיון ששאלת הטריטוריאליזם העסיקה אותי באופן מופשט, הרי משהפך הדבר לתנועה, ואני ברע זה אינני יודע באילו צינורות — מצא אותי כל הענין של אונגדה בתקופה של יאוש מהאידיאה הטריטוריאליסטית. לא כל כך מתוך החשבת המומנט הארץ-ישראלי — אם לומר את האמת, — אולי מתוך הכרת חולשת העם, הגעתי לדעה, שבשום אופן לא יהיו בעם היהודי כוחות בשביל להקים מדינה יהודית, אם לא ישתמש בכל הרזרבות של תרבות שלו ומסורת שלו; בלי זה בודאי לא יבנה שום דבר. ובכן, כשבא ענין אונגדה — אני, לא שפגשתי אותו בתרעומת של „ציוני-ציון“, אבל פגשתי אותו בקסקנות גדולה מאד, אם באמת יש בזה מוצא. כי עלי לומר את האמת: הענין היה גם קרוב מאד ללבי, מפני שהחרדה למצבנו, הרצון להביא גאולה ליהודים, להצלת היהודים מהגלות — זה היה בשבילי עיקר העיקרים. והרצון שהיה אצל האונגדיסטים לא היה אצלי פסול כמו אצל „חובבי-ציון“. אבל חשבתיו שלא יצא מזה כלום, שהעם לא יתעורר לדבר הזה.

באותו זמן הייתי צריך לנסוע, בעצם, לחוץ-לארץ ולהיפנס לאוניברסיטה, גם כן בקשר עם איוו מחשבה ציונית. אבל ברוסיה פרצה אז המהפכה של 1905. לא אספר על כל מיני דברים — קישינב והומל — הקשורים אתי באופן אישי. ב־1905, ב־9 בינואר, פרץ הנסיון הראשון של המהפכה הרוסית. באותו יום התהלכנו, אני ויצחק טבנקין, בחוצות נרשה, באותו רחוב שבו היתה הפגנה גדולה (טבנקין היה אז „ציוני-ציון“ גמור. עזרתי לו במקצת לארגן את החוג הזה, שנפרד מהאונגדיסטים), היו גם אנשים הרוגים ברחוב. ואני עמדתי אז בדרך לנסוע לציריך ללמוד. אבל הדבר שנתרחש לנגד עיני [זיעוע] אותי כל כך, שאמרתי בלבי: עכשיו לא הזמן ללימודים — אני חייב למלא תפקיד.

פיצד הבינתי את התפקיד? — זה גם כן היה דבר משונה מאד. באותו זמן, מתוך כל החוגים של „פועלי-ציון“, בצורות שונות, נעשה נסיון להקים מפלגה גדולה מאוחדת, שקראה לעצמה מפלגה ציונית-סוציאליסטית (ס.ס.). הרוב הגדול שבה היה אז בעל מגמה טריטוריאליסטית ברורה: חלק היה כבר מאד אידישיסטי. ואני הייתי קרוב מאד לאידיש, חשבתיו את האידיש בתור גורם חיובי בחיי העם. והנה, אחרי ה־9 בינואר, כאשר החלטתי שאני מכניס את עצמי כולי לענין המהפכה הרוסית, כתבתי מכתב לידידי שהיו לי במפלגה הזאת, שאני מוכן להצטרף אליהם לעבודה,

אבל את המכתב כתבתי עברית. כתבתי שאני מאמין בארץ־ישראל, אבל השאלה הזאת עוד לא הספיקה להתברר; אך „ברוחי אני אתכם” — ביחס לשאלת היהודים, להצלת היהודים, ביחס למהפכה הרוסית. זה דוקומנט קצת משונה — אולי הדוקומנט היחידי בתולדות המפלגה הזאת שהוא עברי וארץ־ישראלי. בכלל מפלגה זו, שהיתה מפלגה יהודית מיוחדת במינה, היא אולי הטרגית ביותר בהיסטוריה של הדורות האחרונים. לפי כל רוחה היתה מפלגה חלוצית — האמינה ביציאה מן הגלות, בכל תוקף שללה את הפלפלה היהודית, דרשה מעבר לעבודה; היו בה חוגים שטיפחו את הרעיון הקולקטיביסטי. אלפי חלוצים יהודים נתחנכו בתוך המפלגה הזאת. אבל היא הלכה כולה לאיבוד. לא היתה לה שום נקודת־אחיות. ס.ס. נתארגנה בתור מפלגה שלמה בערך ב־1905. זו היתה התקופה הסוערת, תקופת השיא של רבולוציוניות גדולה, של ההגנה העצמית. אבל מיד התחיל היאוש. אחרי הקונגרס השביעי עזבה את הקונגרס הציוני. ואז בא הגלגול במורד. אחר כך — ההסתגלות למפלגות אחרות. תקופת הפריחה הגדולה שלה — זה אולי ענין של שנה־שנתיים, לא יותר מזה. והתנועה הזאת נתנה באמת אישים רבים אחר כך ל„יבסקציה”. זו היתה תנועה שהיתה מתחרה רצינית מאד ל„בונד”, אבל מנהיגיה, במשך זמן קצר מאד, איבדו את האמונה לא רק בציונות. אגב, במפלגה זו היו שלושה חברים שהודיעו שהם „ארץ־ישראליים”. בשנים מהם תלו תקוות גדולות מאד. ואני זוכר שטבנקין התייעץ אתי איך להביא אחד מהם לנרשה. אחד¹ כתב את החוברת היותר יפה על הקרן הקימת. משלשנתו — רק אני הגעתי לארץ. והשנים האחרים לא רק שלא הגיעו לארץ — הם הלכו יחד עם כל התנועה, ועד הקומוניזם הגיעו.

ביני ובין המפלגה הזאת היו בכלל הרבה מאד ניגודים. ואני לא הארכתי בה ימים. בעצם, כל ענין חברותי במפלגה זו ארך אולי חצי שנה, לא יותר. הניגודים בינינו היו בשטחים שונים. היה קודם כל שטח אחד, שקשה אפילו עכשיו לספר עליו. האמנתי, שלא די בהגנה עצמית. ואנחנו כולנו היינו אנשי ההגנה העצמית. כאשר הייתי בן שבע־עשרה הייתי נוכח בפוגרום בסמילה, ומתפקידי היה להביא נשק לכל הסביבה הזאת. אבל האמת היא שלא הסתפקתי לגמרי בהגנה עצמית, האמנתי שהיהודים צריכים לעשות מה שהסורים עושים לגבי הממשלה ברוסיה — צריכים לענות בנקם. היו אנשים אחרים שהאמינו בדבר הזה, שהיו נלהבים מאד

¹ [שמעון דובין]

לזה. אבל הרוב הגדול, שכבר הושפע או מאד מהסוציאליזם דמוקרטיה הרוסית, שלל אותו. עד כדי כך שפעם אחת צריכה היתה להיות קונפונציה של המפלגה¹, והיה צריך לשלוח ציר לשם. והיה לי חבר אחד (זה היה במקום שאני עבדתי בו) — פועל יקר מאד ומסור מאד, אחד העסקנים הסוציאליסטיים החשובים, שלאחר שנים רבות עלה לארץ, ואחר כך התישב בבן־שמן. הוא אמר לי: היודע אתה מדוע איננו יכולים לשלוח אותך לועידה? — מטעם פשוט: אתך אף פעם איננו בטוחים. איננו יודעים מה תאמר. כל מי שיסע יעשה מה שהועד המרכזי יאמר לעשות — אתך איננו בטוחים...

זה היה ניגוד אחד. ניגוד שני היה זה שאני בטריטוריאליזם לא האמנתי (עכשיו אינני יכול לספר על זה. זה קשור עם ברוכוב). ואני העמדתי את המפלגה במצב קשה מאד בענין זה (הייתי או בן שמונה־עשרה). מפני שבשעת ויכוח גדול במקום להגן על השקפות מפלגתי — הגינותי על השקפותי הארץ־ישראליות. וצריך היה להביא אחד המנהיגים הגדולים כדי לתקן את הרשם שקילקלת... ויש לומר את האמת: היחסים ביני ובין אותו חוג היו יחסים אנושיים יוצאים מן הכלל. אהבנו זה את זה מאד. וכאשר אחד התחיל להתיאש או התחיל לפקפק — נגע הדבר לכולם. בשבילי, שבכלל עברו עלי משברים — כל מיני חברים קרובים ומורים שלי עזבו את הצינות — כל מקרה כזה היה רגע קשה מאד.

כשנודע לצמרת של המפלגה שבאיזה מקום ישב צעיר ואומרים עליו שהוא הולך „ומתפקר“ — בא אלי באופן מיוחד חבר אחד, איש כבן שלושים בערך, שבאותו זמן היה נחשב למלומד גדול, אולי המרפסיסט הכי חשוב שהיה במפלגה, להחזיר אותי למוטב². בא וישב אתי ששה ימים על הרצפה בחדרי. הוא היה איש בלתי־רגיל. בכלל איש בעל מוח חזק מאד. האיש הזה מילא איזה תפקיד בחיי. הוא גם כן הגיע לפקפוק בענין הגשמת הטריטוריאליזם. היה טריטוריאליסט קיצוני מאד, אבל הגיע לרעיון שאפשר להגשים את הטריטוריאליזם רק בתנאי אחד — שההתישבות תהיה סוציאליסטית. זו לא היתה דעת המפלגה, מפני שכל הענין של התישבות סוציאליסטית היה נחשב אצל ראשי המפלגה לדבר משונה מאד. להם ברור היה, שעד שלא תבוא המהפכה הסוציאליטית — אין מה לעשות. הוא כפר בזה.

¹ [הועידה בהזמל, בינואר 1906]

² [יוסף לשצ'ינסקי (יוסף דער ווייסער), גיסו של יעקב לשצ'ינסקי]

הוא, אגב, לא היה אבי הרעיון הזה — אבי הרעיון של התישבות סוציאליסטית היה, בעצם, נחמן סירקין. אבל נחמן סירקין היה בכלל פסול במפלגה זו, היה נחשב לאוטופיסט (בכלל, כל השקפותיו בשאלות אקטואליות לא הלכו עם הורם, והיה אז אדם בודד לגמרי). גם חבר זה, שמצד השקפתו המרפסיסטית היה כשר בתכלית, היתה לו מחשבה כזאת, אבל זו היתה דעת יחיד. אגב, גורלו של האיש הזה היה טרגי מאד. הוא כתב ספר כדי להוכיח את הדעה הזאת. והספר היה פולו מוכן, חסר היה בו רק הפרק האחרון. אבל באותו זמן אירע לו בחיי משפחתו דבר קשה מאד, והאיש הזה ירד מעל הבמה הציבורית ונעלם, והספר לא ראה אור עד היום. יתכן שהאיש הזה בכל זאת עזר לי אחר כך, ויתכן שהיתה לי גם איוו השפעה עליו. אבל מאז לא נפגשנו יותר בחיים.

לא אספר לכם כיצד נדדתי ממפלגה למפלגה. בעצם „בגדתי“ בכל מפלגה שהייתי בה. אבל רגעים אחדים היו מכריעים בחיי ביחסי לתנועה ולאנשים. אספר שתי דוגמאות קטנות. באחד הנדודים האלה שלי, כשבגדתי במפלגה זו (ס.ס.) והתחברתי לקבוצה אחרת — לקבוצת „וּזְרוּזְדִּינְה“¹ — נסעתי לעיר אחת גדולה בדרום רוסיה (זה היה לאחר השחיטה המפורסמת של דצמבר), ושם נכנסתי פולי לתוך תנועת הפועלים לעבוד בין המונים יהודים ורוסים. אני מאד התבוננתי למפלגה חדשה זו, שהיתה כולה מורכבת מקבוצת אנשים רציניים, מיוחדים, בעלי השכלה גדולה, בעלי גישות גדולות, בעלי ביקורת חריפה מאד. דיברתי על לבם שיסתלקו מלהיות מפלגה, שיהוו חוג חפשי של אנשים העוסקים רק בביקורת הקיים. אבל הם לא הסכימו. את האנשים האלה הערכתי מאד ואהבתי מאד, אבל רק איש אחד השפיע עלי.

הייתי בא אליהם מתוך אסיפות פועלים והיתי מספר איך הדברים שלהם מתנהלים ואומר שהם מתנהלים רע מאד. הייתי מספר איך משמיצים, באיזה דרך עושים תעמולה, איך מתנכחים עם מפלגות אחרות. למשל: באתי וסיפרתי איך משמיצים את ה„בונד“ ואמרתי: זה לא הוגן, כך לא צריך לבקר את ה„בונד“. אמר לי אותו איש, שכל כתיבתו היתה בנויה על סוציאליזם הומניסטי מאד: זה אתה מבקר

¹ [תחיה, מפלגה זו דגלה באוטונומיה יהודית בגולה, עם בית־נבחרים יהודי

אותנו מתוך השקפה של צדק עליון?.. והאיש הזה תמיד פתב על „צדק עליון“.
 בשבילי, בשאלה זו ששאל, לכאורה, מתוך חיבה לצעיר טיפש, היתה הבחנה ברורה
 מאד בין צדק פוליטי, בין גישה ריאליסטית, ובין צדק עליון. אני עד היום אוהב את
 האדם, אבל מה שאמר אז מיד הביא אותי בסתירה בין מנהיגות פוליטית ובין הכרזות
 ורעיונות, התחלתי לראות אותו מצדדים שונים. והדבר הזה, במובן ידוע, גמר את
 יחסי עם התנועה — גמר בשבילי פרשה שלמה של חיי.

משם נסעתי לוילנה. וילנה היתה אז מרכז גדול וחשוב מאד — שם התרכזו
 הסופרים העברים, שם התרכזו כל המפלגות היהודיות. אני נחשבתי לאדם בעמדה
 גבוהה מאד במפלגה. וגם היה שם חוג [ספרותי] שהיה יקר וחיבי עלי מאד. באותו
 זמן (1905) התחילה הליכה מן הספרות העברית, השתרר יאוש גמור מעברית, ספרים
 עברים חדלו לצאת. ואז גם התחילה הפריחה הקצרה היפה מאד של ספרות אידיש.
 כמעט כל הסופרים הצעירים של הזמן ההוא — או שעברו לאידיש (כמו פרץ
 הירשביין), או שעמדו לעבור לאידיש. וממש כשם שהייתי סקפטי מאד בענינים
 ציוניים — כך גם בענין העברית הייתי מלא ספיקות, אם יש לעברית תפקיד
 בחיי העם. אני בעצמי אהבתי מאד אידיש וספרות אידיש, הייתי מעורה מאד בענין
 זה, אבל לא גמרתי את החשבון עם עברית. לא חפצתי לגמור את החשבון. אם כי
 מצד ההגיון היה הענין מוקשה. כשם שמצד ההגיון היה נחוץ להיות נגד ענין ארץ-
 ישראל (לנסוע לארץ-ישראל, זה היה לנסוע לארץ של עבד אל-חמיד. אנחנו כאן,
 הנלחמים נגד השלטון המונרכי, כלום נסע למדינה ששם שולט עבד אל-חמיד ?!..).
 כך גם בענין העברית, היה הגיון לומר שההמונים אין להם צורך בעברית, אין להם
 אפשרות לדעת וללמוד עברית. אבל אני עוד לא חפצתי לגמור את החשבון הזה.
 יכולתי בענין זה לספר לכם הרבה דברים — איך היתה העזיבה. באותו חוג
 היו מזדמנים יחד סופרים צעירים, כל השמות העומדים בשורה הראשונה של הספרות
 העברית בימינו, ואני הייתי יושב ומקשיב לשיחות. באותו זמן הגיעה מלונדון חוברת
 של „המעורר“. ובחוג זה ישבו גם אנשים קרובים מאד לברנר, אבל גם הם אמרו:
 הביטו, מה עושה האיש הזה, איש כל כך חשוב כמו ברנר, על מה הוא מבזבז את
 עצמו... ואני זוכר איך שאלת העברית פגה בשבילי ברגע שראיתי כיצד קבוצת
 אנשים, שבעצם גדלו על הספרות העברית, באיזו קלות הם מסתלקים מהענין הזה.
 קמתי ועזבתי את החברה ואת העיר ואמרתי לעצמי: בשבילי הענין הזה נגמר —
 נגמר מבחינה של אי-השלמה עם ויתור על עברית.

החשבונות שלי עם עברית היו בכלל משונים ומסובכים מאד מאד — גם מתוך ספיקות גדולים לגבי עתידי בתור יהודי, מתוך רצון בכלל לצאת אל העולם הגדול ושם לשקוע באיזה ענינים עולמיים, במהפכה. זה היה צד אחד. מצד שני, כשהגיע לידי בהיחתי בגיל חמש־עשרה ספר של פילוסוף וסוציאליסט רוסי, בזמנו אחד מגדולי המחשבה הרוסית, לברוב, שעשה עלי רושם גדול — ואני אז הייתי בעיר רוסית ונמצאתי לגמרי בין יהודים מתבוללים וקצת בין גויים (בזמנים שונים הייתי בין גויים, בחוגים סוציאליסטיים) — ישבתי וכתבתי את תמצית הספר הזה לעצמי בעברית. וכשאחר כך, אחרי זמן־מה, התחבטתי באיזה דבר שלמדתי או, עשיתי לעצמי עוד פעם קיצור של אותו ספר, ושוב בעברית. גם כן בלי כל קשר ציבורי, בלי כל קשר לאמונה בעברית — רק מתוך מגע פרטי שלי שהיה לי עם הלשון הזאת.

מבחינת העברית הייתי אולי אחד האנשים היותר חוטאים בגיל שמונה־עשרה. עשיתי אז כל מיני נסיונות בהוראה. בעצם ימי המהפכה קיבלתי עבודה בבית־ספר של חברת „מפיצי השכלה“¹ — הייתי צריך להיות שם מורה לעברית ולימודי יהדות לילדות עניות. ובאותו בית־ספר עבר עלי ענין רציני מאד. היה עלי להחליט מה לעשות אתן. מה ללמדן בזמן קצר כל כך. והיות הייתי צעיר ומחוצף אמרתי לעצמי: אם אלמד אותן עברית אולי ידעו אֶלֶף־בית, אבל שום דבר אחר לא ידעו — אני מוכרח לדאוג לקשור אותן לעניננו אנו. ואני לקחתי לעצמי רשות, ובמקום ללמד אותן עברית לימדתי אידיש — היסטוריה יהודית, וגם קצת ספרות. הילדות מאד נתחבבו עלי ונתקשרו אלי. וזה עשה רושם. קצת מלחמה היתה לי מצד אחד, מצד ה„רוסים“, כלומר, האלמנטים האסימילטוריים. לפי כל המנהגים צריכים היו לקרוא אותי בשם רוסי, ואני עמדתי בכל תוקף על זה שיקראו אותי בשמי היהודי. וצריך הייתי בבית־ספר כזה להיות מורה בעל שם כל כך מוזר כמו בַּרְל.

לאחר זמן היה עלי לכתוב דין־וחשבון מעבודתי. כתבתי שני תזכירים: תזכיר אחד על זה כיצד אני מלמד היסטוריה עברית; ותזכיר שני — מדוע אני חושב שבבית־ספר עממיים מסוג זה אין תקוה להגיע לידיעת עברית, ומה צריך לעשות במקום זה. אז היה זה מצדי מעשה־נערות. אבל הנהלת בית־הספר שלחה את התזכיר לחברת „מפיצי השכלה“ והוא נדפס בירחון הפדגוגי של O.P.E. (חברת „מפיצי

¹ [בבוברויסק]

השכלה"). היה אז אדם אחד, אישיות גדולה, שגם כן התלבט מאד בשאלת התרבות והשפעות¹, וכאשר שמע שיש איזה צעיר, מורה כזה שיש לו מהשבות מענינות בענינים אלה — בא אלי לדבר אתי. הוא יצא מדוכא מאד מהפגישה שלנו, אבל על עברית עוד לא ויתר.

בינתיים קיבלתי גם עבודה בספריה העממית באותו מקום. והנה בא אלי פדגוג שני, גם כן מחברת „מפיצי השכלה“, בונדאי מפּוֹרְסִים². בא ואמר: שמעתי עליך, אני יודע מה שאתה עושה ואני שמח מאד לראותך, הן אנשים אחים אנחנו. אמרתי: חלילה וחס, אינני חבר לכם. אתם שמחים על שקיעת העברית ואני מקוֹנֵן על הדבר הזה.

הפגישה ההיא בוילנה עם חוגי הסופרים העבריים ואותה שיחה עם המורה הבונדאי — קבעו את גורלי. באותו יום נפלה כבר ההחלטה האחרונה שלי — גם על עברית וגם על ארץ־ישראל. אני אומר עוד פעם — לא מתוך אמונה ציונית, כי אם רק מתוך עלבון, מתוך עקשנות, מתוך אירצון להיות שותף לדור זה, שאין לו גם כוח למות בכבוד.

כאשר קיבלתי את ההחלטה האחרונה הייתי כבן תשע־עשרה. החלטה זו היתה בשבילי החלטה סודית, ומלבד חוג קרוב אלי מאד של שלושה־ארבעה אנשים לא צריך היה איש לדעת על זה — גם לא אמי, ובנדאי לא אנשים אחרים, ביחוד ציונים. גם מתוך אַנְטִיפִטִיָה של מהפכן בפורגנים; גם מתוך שזה היה בשבילי נסיון כל כך חמור, שלא יכולתי בכלל לספר עליו ברבים.

יחד עם החלטתי על הליכה לארץ־ישראל החלטתי דבר שני: אני צריך להסתגל לעבודה גופנית לפני שאני הולך לארץ־ישראל. אז עוד לא היו קיבוצי הכשרה. אבל החלטתי שאני צריך לבוא לארץ מזוין בכל מיני דברים כדי שאוכל שם להתקיים. וכאן התחילה שוב פרשה של נדודים גדולים, של פרישה — קודם כל מידידים וחוגים קרובים, והליכה למקומות עבודה. לא אספר ברגע זה על כל לבטי הנפש שליוו את נדודי אלה. אבל כדי להבין את יחסי הדור ההוא, אספר לכם משהו. סיפרתי קודם שאני חלמתי מאד על נקם יהודי עוד מומן היויתי מקורב לחוגי ה.ס. ועוד קודם לכן (פינחס־דֶשְׁבַּסְקִי, הטרוריסט היהודי שהתנפל על קרֶשְׁבֶן, היה

¹ [חיים פֵּיֶאלְקוֹב]

² [אברהם שְׁטְרַשׁוֹן]

חבר קרוב שלנו). והנה ישבתי לבדי באיזה מקום נידח בנרשה וחלמתי על הדבר הזה. וכאשר גבר בי הדבר מאד קמתי לילה אחד ויצאתי ברפכת מנרשה לקיוב (אינני זוכר מאין היה לי הכסף להוצאות הדרך, כי לא הייתי קשור או לשום ציבור שיעזור לי בדבר הזה). נסעתי לאיש אחד¹, שאז האמנתי שהוא יכול להיות בשבילנו מה שהיה גרשוני בשביל הרוסים. זה היה יהודי תלמיד־חכם גדול, יהודי שביהודים, כמו שמתארים את מנדלי, ויחד עם זה רבולוציונר גדול ואיש חריף־מזח. גם איש אמיץ מאד. ואמרתי בלבי: הוא צריך להיות האיש שיעמוד בראש תנועת העם היהודי. והנה אני הולך לחפש אותו בקיוב. איך לחפש אותו? — זה לא פשוט כל כך. סוף סוף מצאתי את דירתו. כשהגעתי התברר שהוא איננו בעיר, אבל במקום זה מצאתי בחור אחד, שבא גם כן ללון לאותה דירה. ועם הבחור הזה, שנפגשתי אתו בפעם הראשונה באותו ערב ואת שמו לא ידעתי, דיברנו כל הלילה, עד אור הבוקר. כמובן, לא על ענין הליכתי לארץ־ישראל — זה היה ענין סודי. אבל על מה דיברתי אתו? אני זוכר עד היום את השיחה הזאת.

מה היה בחוגי הציבור הזה היחס לענין ספרות עברית ותרבות יהודית בכלל? אנשים שנפגשו זה עם זה היו מדברים על ענינים פוליטיים ואידיאולוגיים. כל זה היה השטח העליון. אבל פרובלימטיקה, למשל, של תרבות יהודית, או ספרות יהודית — היא לא היתה נושא לדיבור גלוי. ידעו, למשל, שלשצ'ינסקי יודע יפה עברית, או אדם זה שנסעתי אליו — ידעו שהוא תלמיד־חכם, שיש לו סמיכות לרבנות. אבל זה היה ענין פרטי לגמרי, — כמו שכל אחד יש לו שגעון פרטי שלו — זה לא ענין לשוחח עליו. ענין התרבות והספרות העברית נחנק תחת הטרימינולוגיה הפוליטית. והנה עם אותו בחור שדיברתי (סטודנט שבא מגרמניה והיה תלמיד של סירקין ושל פֶּרְנֶץ אופנהיימר), היו במרכז שיחתנו שתי שאלות: שאלה אחת — הגשמת הציונות. ואני אז ממנו למדתי הרבה מאד. קודם כל למדתי מה השיטה שאופנהיימר מציע, וגם מה מציע נחמן סירקין. אבל הוא גם למד ממני איזה דבר חדש ורבולוציוני. והשאלה השניה היתה — מדוע הדור שלנו, הדור האומלל הזה, אין לו שום ביטוי רעיוני, לא תיאורטי וגם לא פסיכולוגי־ספרותי. דיברנו הרבה על הדבר הזה. ואז אמרתי לו: היודע אתה, יש עכשיו בעברית סופר אחד שהדפיס שני ספרים, וספר אחד הוא ספר הדור שלנו, שיש בו ביטוי לדור. והאיש הזה לא אמר לי שהוא יודע עברית, אני

¹ [כנראה, יהודה נובקובסקי (ירמיה)]

הייתי בטוח שאיננו יודע, מפני שגם האידיש שדיבר היתה אידיש קצת מגורמנת, והפסידונים שלו היה גם כן גרמני טהור. ואני מספר לו את תוכן הסיפור שנקרא „מסביב לנקודה“ ומספר על יוסף חיים ברנר, ואני אומר: זהו הספר של הדור. אתם יודעים מי היה אותו בחור? זה היה לצקי-ברתולדי. השיחה הזאת קשרה אותנו אחר כך לכל חיינו.

אני זוכר איש אחד שמילא תפקיד גדול במחשבה הציונית בתקופה ידועה — אדם בעל כשרונות עצומים, תלמיד-חכם גדול, מאלה שיצרו בשעתם את הביסוס המדעי המודרני של הציונות. אחר כך גם הוא הלך מאתנו. הוא פעם ישב [במאסר] יחד עם ברוכוב. והיו לו גלגולים שונים: נעשה יהודי דתי, אחר כך נעשה קומוניסט ומת בריסיה. שמו היה נחום שטיף. האיש הזה היה אחד המעטים שהמגע שלי אתו היה מחוץ לשטח הפוליטי — היה כולו על יחס לספרות העברית. ופעם אחת, אני זוכר זאת יפה מאד, באתי אליו לראותו ומצאתי חדר מלא אנשים שלא הכרתי אותם, והוא ניגש להציג אותי בפניהם ואמר: יש כאן שני בחורים משונים מאד. שני „הבחורים המשונים“ היו — א. נ. גנסין וז. י. אנכי.

ובחוג אחר, חוג של ס"רים יהודים מתבוללים, שאני הייתי קרוב להם, נאמר לי פעם: לפניך היה פאן איש אחד כמוך, גם כן עסק ב„דברים אלה“... זה היה הסופר בר-טוביה, שהיה נתון באוירה פוליטית ס"רית, אבל עסק גם קצת בספרות עברית. ופעם אחרת אמר לי משהו בחוג כזה: היודע אתה, היה פאן בחור אחד שהביא אתו כתב-יד והשאיר אצלי, אתה יכול לקחת אותו. זה היה כתב-היד של הסיפור „שמואל בן שמואל“, אחד הסיפורים הראשונים של א. נ. גנסין.

רציתי רק לספר באיזו גלות היתה העברית בזמן ההוא. להיפגש עם אדם בתוך מסגרת של תנועה משותפת, אפילו הוא ציוני, ולדבר על עניני רוח, או היסטוריה עברית, או תרבות עברית — זה נראה כדבר משונה מאד (הכרתם אולי בארץ את אחד הציונים הותיקים, העורך-דין רוזנבוים¹, — הוא היה בשעתו יוריסט גדול ברוסיה, איש עכמי מאד ברוחו, אבל חי לגמרי כאסימילטור. לא עלה על הדעת שהיה פעם ציוני מדיני — יסע להרצל, לקונגרס. משום מה היינו יוצאים יחד לטייל מחוץ לסיף — ואני אז נער בן ארבע-עשרה — ומדברים על אחד-העם ועוד ענינים מסוג זה).

¹ [שמשון רוזנבוים, המורשה הציוני בגליל מינסק, מי שהיה אחר כך

משהחלטתי לעלות לארץ־ישראל התחלתי לעסוק בהכשרה. וההכשרה שלי היתה משונה מאד. עברתי כל מיני דברים בהכשרה, ואל תחשבו שהענין ניתן לי על נקלה. קודם כל הלכתי לעיר אחת ועבדתי אצל פחח. אחר כך נתגלגלתי לעיר אחרת לנפח יהודי. אחר כך הלכתי לאודיסה. באודיסה היה אז בית־ספר יהודי מפורסם — „טרוד“, ושם נתקבלתי בקשיים גדולים כמתלמד ועבדתי בתור קרט־ברזל. בית־ספר זה היה חשוב מאד, והיתה זו זכות גדולה להתקבל בו. האומן שאכלו למדתי עבודה היה פועל רוסי או פני, בולשביק חשוב, גם בעל־מלאכה טוב מאד. והנה, כשראה אותי, בחור יהודי, בעל השקפות, הוא מיד הבין לאיזה „חדר“ אני שייך — לכאורה צריך היה להתנהג אתי כהוגן. אבל הוא, עוד בפגישה הראשונה אמר לי (וגם אחר כך היה חוזר על זה): אתה — ראשך מלא מץ...

צריך להבין את המצב הזה. באותו זמן עברו על כל אחד דברים איזמים מאד — לא רק פוגרומים וצרות הכלל, אלא גם צרות פרטיות. לי היה חבר, כמעט חבר ילדותי, שאהבתי אותו מאד, ואיזה זמן גם למדנו יחד. הוא מעולם לא היה לאומי ולא היה ציוני, ובעיני היה כמעט סמל של האדם היפה. בעצם טיפוס ביירוני. הנה נודע לי שהוא התאבד. ואני זוכר — שלושה ימים עמדתי על יד מחרטה זו, שצריך הייתי לשמור עליה, כאילו לגמרי מאובן. ובאותו זמן היה אותו אומן בולשביק צריך להשגיח עלי שאעשה את העבודה כהוגן.

בכלל, הענין של התאבדויות על רקע של יאוש מהציונות היה אז דבר לא נדיר. מי שמתענין בדברים אלה יקרא את הקובץ שהוציא ב. ולדק באמריקה¹. הוא מספר שם גם על חבר אחד שלו, מ. פועל־ציון. שהיה נערץ מאד על חבריו והתאבד בתקופת משבר אונגדה. ולדק נשא בלבו כל השנים הערצה אליו. ואותו חבר שסיפרתי עליו קודם היה בין המעטים שגיליתי לו את סודי ודיברתי על לבו שילך אתי לארץ־ישראל. אני מאמין שאילו בא לארץ היה אחד מעמודי־התווך של העתיד השנייה. אבל הוא הלך לאמריקה, ושם התאבד.

ככה עברה עלי תקופת־הכשרה גדולה מאד. ובאותה תקופה התחילו להגיע אלי הדים מן הארץ. ואני רוצה לשאול את עצמי, מה היו ההדים ההם? על הפרוץ של ויתקין לא ידעתי. מכל התנועות שאני הכרתי לא נסע אז איש לארץ, גם לא

¹ [פון דער טיפעניש פון הארץ — אַ בוך פון ליידין און קאמף, שני כרכים.

מתנועת „פועלי-ציון“. להיפך, האידיאולוגיה של „פועלי-ציון“ אפילו אמרה שלא צריך לעלות לארץ-ישראל. מפעם לפעם היו מגיעים קצת „משולחים“ מהארץ — אותם לא חפצתי לראות. היה לי מראש יחס של בוז אליהם. [ויתקין] כשבא לעירי — לא הלכתי לשמוע אותו: בכלל היה לי אי-אמון למפרע לכל אדם שהיה בארץ ושב משם. לא רציתי לראותו. מקרה [זה] תמיד מזעזע אותי כשאני נזכר בו. דודי, שהיה ציוני, בא יום אחד ומספר לי שהגיע לעירנו אדם אחד מארץ-ישראל, עברי מצוין, והוא בערב ינאם באסיפה גדולה — אני מוכרח לבוא לשמוע אותו. באותו ערב היתה לי פגישה חשובה במקום אחר, אבל כדי שלא לצער את דודי, שהפציר בי מאד, שיקרתי ואמרתי שאני חולה. וכמובן נשארתי בבית. נואם מצוין זה היה ויתקין. אחר כך היו לי עם ויתקין קשרים קצרים מאד, אבל עמוקים מאד.

מה הגיע אלי מהארץ? כמובן, ידיעות מהעתונות היהודית, קורספונדנציות. אחר כך הגיע לידי עתון „הפועל הצעיר“. עתון זה היה בשבילי עתון משונה מאד. ב„המעורר“ היה כמעט הכל קרוב — ב„הפועל הצעיר“ היה כמעט הכל משונה: העברית לא לקחה את לבי, אופן הכתיבה לא לקח את לבי, המאמריסטיקה בכלל לא היתה לפי טעמי ולא לפי רוחי. אבל היו שם רשימות אחדות. ביחוד רשימה אחת קטנה, חתומה בשלושה כוכבים¹. מי המחבר לא ידעו. בלבי החלטתי: איש זה ארץ-ישראלי הוא. זו היתה רשימה קטנה של א. ד. גורדון, שלא חתם עליה את שמו. מיהו גורדון זה בנדאי שלא ידעתי, איש ברוסיה לא ידע אז מי הוא גורדון. אבל זמן-מה אחרי זה קראתי דבר חתום בשמו וקשרתי את שני הדברים האלה יחד — הנה זה האיש שאני מחפש.

אחר כך באה לידי חוברת של „העומר“ שיצאה בארץ. ב„העומר“ היו שני דברים — ושניהם היו בשבילי חשובים מאד באופן מיוחד: סיפור של מאיר וילקנסקי², שראיתי בו את ראשית הטיפוס של העליה השנייה. עם כל אהבתי לאנשי המהפכה הרוסית, המושג „פועל בארץ-ישראל“ היה בשבילי הדבר הנעלה ביותר שיכול להיות, דבר-מה שאי אפשר כלל להגיע לקצהו. ואני זוכר שסיפורו זה של

¹ [זהו המאמר „פתרון רציונלי — וחלום שאין לו פתרונים“, „הפועל הצעיר“,

אדר תרס"ט]

² [„הגלילה“ — „העומר“, קובץ ספרותי-מדעי, ערוך על ידי ש. בן-ציון, יפו,

חוברת ח' תרס"ז]

מאיר וילקנסקי היה בשבילי הבשורה הגדולה של הספרות העברית, משהו חדש, עולם חדש, ומשהו שיש בו גם איזה טוֹך אופטימי — מה שלא היה ב„המעורר“.

באותה חוברת של „העומר“ שהגיעה אלי מצאתי עוד סיפור אחד, של סופר אחר, שהיה לי מאוּרע גדול בחיי — „עגונות“ של ש. י. עגנון. זה סיפור משונה בתכלית, שאין כלל דומה לו בספרות העברית — מעשיה משונה, חצי־דתית, עם ישוב ישן, עם ארוֹן־קודש... לכאורה, אם לנתח את הדבר, לא היתה לזה שום אחיזה בחיים. שבארץ־ישראל נוצרה אגדה עברית חדשה, שנוצר בכלל יחס לגמרי חדש לעולם הרוחני היהודי לא ידעתי. כשם שהמושג שלי על גורדון, כפי שתיארתיו לעצמי, היה לגמרי לא נכון (לא ראיתי לפני איש זקן — אני תיארתי לעצמי את גורדון בתור איש בן שלושים, שעבר את כל גלגולי המחשבה האירופית, ומתוך שעבר את הגלגולים האלה יש לו אומץ כך לחשוב), וכן תיארתי לעצמי את עגנון כאיש שנולד בירושלים, שספג לרוחו את צפת ואת העיר העתיקה, ומתוך זה גדל אמן עברי חדש לגמרי. אבל העובדה שיכולתי לקבל מהחוברת הדלה הזאת מבינה ספרותית בשורה כזאת מארץ־ישראל — וילקנסקי, עגנון — זה בשבילי קבע יותר מדברים תיאורטיים על ארץ־ישראל ועל צ'ארטר ועל הרצל, יותר מכל דבר אחר. סיפרתי לכם, שאני מפולם הסתרתי את ענין נסיעתי לארץ־ישראל. השאלה היתה כיצד בכל זאת להגיע לארץ. וקבעתי לעצמי בענין זה שני דברים: דבר אחד — שאת הפסח לנסיעה אני מוכרח להשתכר בעצמי בעבודה, אי אפשר לי לבקש מאמי שנתרוששה מאד שהיא תתן לי להוצאות הדרך; דבר שני — לא לברוח מרוסיה מעבודת־הצבא. מפני שהיה לנו מושג כזה, שהרבה אנשים נסעו לארץ־ישראל לא מפני טעמים חלוציים, כי אם מפני שהיתה מלחמת יאפן¹: לא רצו לעבוד בצבא ומשום כך ברחו לארץ־ישראל. ואני חשבתי שקודם כל לא יפה לברוח מעבודת־הצבא. שנית — לא הסכמתי שאמי תשלם קנס. וברוסיה היה כך: בן הבורח מהצבא — ההורים משלמים קנס שלוש מאות רובל. החלטתי שאני צריך לעשות את שני הדברים האלה: גם לעמוד לצבא (אחר כך אולי אברח, אבל קודם כל עלי לקיים את הדבר הזה כדי לשחרר את אמי מקנס), וגם להשתכר בעצמי להוצאות הדרך.

החלטה זו עיכבה, כמוכן, את עלייתי לארץ. במקום לעלות מיד — הייתי מוכרח

¹ [מלחמת רוסיה־יאפן בשנות 1904-5]

לדאוג להשתחררותי מעבודת־הצבא (איך השתחררתי לא אספר עכשיו). והייתי צריך למצוא עבודה כדי להרויח לנסיעתי. ועבודה כזו מצאתי. באותה ספריה עממית, שלה הקדשתי כמה שנים מנעורי, הציעו לי לסדר קטלוג רוסי ועברי, קטלוג טוב שיוכל לשמש מופת. עבדתי בזה חדשים אחדים עבודה קשה מאד וקיבלתי בשכר עבודתי חמישים רובל (עכשיו חמש לירות). אחר כך הציעה אותה ספריה את הקטלוג שלי ל„חברת מפיצי השפלה“, וקיבלתי בעדו פרס של שלוש מאות רובל. ובכסף זה צריך הייתי לנסוע לארץ־ישראל. אבל שלוש מאות וחמישים רובל אלה עלו לי ביוקר רב, מפני שחליתי במחלת טיפוס ובקושי גדול יצאתי בשלום מן הענין הזה. ושוב נתעכבה נסיעתי.

אותו טיפוס גרם לדבר אחד — שהסוד שלי נתגלה, מפני שמתוך חום גיליתי את [ענין נסיעתי] והיתה לי היאבקות גדולה. שאלתי את עצמי, מה החשבון שלי מהעבר. הנה אני עוזב לגמרי את הגולה, כל הדברים שהייתי שקוע בהם בילדותי. ואני הולך רק מתוך רגש של כבוד — כדי לא למות מות נבלים בגולה. חשבתי: מה שלא יהיה, אני מוכרח לסכם מה קיבלתי מהיהודים בגולה. וכל מה שהעברתי לעיני רוחי — אם את בית־הכנסת, אם תלמיד־יחכמים שהפכתי, אם מנהיגי מפלגות — כל זה לא היה בשבילי מטען שהנה אותו אני לוקח לארץ־ישראל. זה הדבר שהעסיק אותי בכישרון כל תקופת מחלתי. שאלתי את עצמי מי האיש שהוא בשבילי האידיאל של יהודי, שאני רוצה בתוך לבי לקחת אתי לארץ־ישראל. ובכן, זה היה איש שהפכתי אותו בילדותי ושבו רבי ניסן פלוטקין (אם קראתם את „מסילה“, הכרתם בנדאי את יעקב פלוטקין, מי שהיה אֶכָר בסְגִירָה ונרצח, זהו בנו של ניסן פלוטקין). אדם זה, שהעסיק את מוחי בילדותי, לא הצטיין בשום דבר גדול במיוחד — לא היה למדן חריף, לא היה מנהיג, גם לא עסקן. אבל ממנו קָרַן איזה טוהר יהודי בלתי־רגיל. הוא היה בעצם רק מלמד דרדקי ושמש בבית־הכנסת. אך על בגדו לא היה רֶבֶב — באמת מין נקיֹן פיזי יוצא מן הכלל. וגם לובן הזקן היה מפליא ביפיו. הוא ידע מעט, אבל מה שידע ידע יפה מאד. ידע שני דברים: קורם כל קרא עברית מדויקת ומדוקדקת כזאת, במין דיקציה נעימה כזאת, ובוהו היה יוצא מן הכלל מכל היהודים בעיר. בכלל היו אז סימני ההשכלה פשוטים מאד — סימן להשכלה היה אם אדם אהב תנ"ך, או קרא את מנדלי. הוא אולי לזה לא הגיע, אבל ידע דקדוק יפה וביטא כל מלה עברית במין שלימות. אהב מאד ילדים והיה תמיד מכנס אותנו סביבו בשמחת־תורה. היה בו גם דבר־מה שלא היה רגיל אצל היהודים בדור ההוא. היה יהודי זקן. עם בנים

ונכדים. היה נוסע שבוע שבוע לפולטבה ללמד וחוזר. והיה אורח לשבת. וכמובן, אשתו היתה המפרנסת העיקרית, והוא נהג בה במין כבוד שלא ראיתי כזאת בחוגי יהודים: כל ערב שבת היה הולך לחנות. עוזר לאשתו לסגור את החנות ומוביל אותה הביתה — „ג'נטלמניו" שאינה מצויה כלל. ואני מתוך חום גיליתי שאני רוצה לפני נסיעתי שיתן לי את תמונתו. ומתוך שדיברתי על זה — נתגלה סודי שאני נוסע לארץ־ישראל.

לאחר הטיפוס ולאחר כל הצרות האלה — סוף סוף יצאתי לארץ. מה שקרה אתי מאז ועד הימים הראשונים לבואי לארץ היה כאילו השטן בעצמו קם להתגרות בי. כל הדרך נתקלתי ב„מזהירים" מפני ארץ־ישראל. כמובן, עכשיו הדברים נשאר אך מעט בזכרוני. אבל במה אני נזכר? קודם כל אני נזכר: כאשר עברתי תחנה אחת ברכבת — מצאתי אנשים מידידי הגדולים משנים קודמות, ביניהם אותו איש שסיפרתי עליו שהוא כתב בזמנו את החוברת החשובה ביותר על הקרן הקימת, ושבו תלו תקוות גדולות, היה ממתנגדי אוגנדה, וחשבו שהוא יהיה האיש נושא הדגל של „פועלי־ציון". אחר כך עזב גם הוא את הציונות. והנה, כשנפגשנו באותה תחנה, שאל אותי: לאן אתה נוסע? — לארץ־ישראל! פניו הביעו תמחוץ. זה היה כל כך מוזר, כאילו אדם הולך ומתאבד.

באותה רכבת קרה לי דבר מוזר מאד. נתפסו שני ילדים נחמדים, נערים קטנים בני 12—13 שנסעו לבדם לארץ־ישראל, נסעו בלי כסף, בלי כרטיסים. ואני זוכר שבאותו רגע אמרתי בלבי: ילדים אלה הולכים לאיבוד. אחר כך פגשתי פעם בארץ נער שנתפס למיסיון והייתי בטוח שהוא הנער שראיתי באותה רכבת. אולי היתה זו הלוציניציה, אולי דמיון שוא, אבל הייתי כל כך בטוח שזהו אותו הנער שנסע אתי אז ברכבת, בהרך לארץ.

הגעתי לאודיסה, ובאודיסה היה אז מין מלון מפורסם — כמו שביפו היה מלון מפורסם „היים ברוך", כך היה באודיסה מלון של חוזרים מארץ־ישראל. אי אפשר לתאר כמה נורא היה בשבילי לבוא ולהתאכסן במלון של חוזרים מארץ־ישראל. מאחורי כל זה היה לא רק שאנשים חזרו מהארץ. ידעתי מראש שיש מין דבר כזה. אבל האנשים לא מצאו חן בעיני, היו בעיני כמרגלים, עם דיבות, עם התפארות־שוא, עם מעשיות־שקר. למשל, היה שם טיפוס אחד, אשר אותו אני זוכר באופן יותר ברור. הוא היה, כנראה, בארץ לא פועל, כי אם הגיע למדרגה גבוהה יותר... היה מורה למלאכת־יד באיזה בית־ספר בירושלים, ידע לעשות מברשות. אדם שחשב את עצמו

לאיש התנועה, לא סתם ציוני, אבל היה בו דבר-מה אַנטיפטי נורא, קודם כל ההתפארות שלו. הוא היה מלא התפארות כל כך, שאי אפשר היה לי להקשיב לו. ואני זוכר שזו היתה בשבילי מין בשורה כל כך רעה מהארץ שאין לתאר.

באודיסה עליתי לאניה. לא היה לי שום אדם מכיר באניה זו. התחלתי להתבונן לאנשים — כולם אנשים זרים. והנה פתאום אני רואה איזה בחור עם בחורה, וכאילו אני מכיר אותן: השניים היו דויד ורחל זכאי. ואמנם את דויד זכאי הכרתי מקודם, וההיכרות היתה משונה מאד. זה היה בעיירה אחת קטנה [קרוצ'ה] שנתפנסה שם ועידה של אותה מפלגת „וּזְרוּזְדִּינְה“, שסיפרתי לכם שיעצתי לאנשיה לא להתארגן בתור מפלגה והם לא שמעו לי. גם אני נסעתי לוועידה, וזו היתה ועידה יפה מאד, עם הרצאות תיאורטיות חשובות, עם דגל חדש. בדרכי חזרה מהוועידה (ואני שם דיברתי ומאד לא הצלחתי, ויצאתי משם עצוב מאד), באותו קרון, נסעו שני נערים, שבודאי גם כן באו ליהנות קצת מזיו אותה ועידה, נערים בגילי, והם בדרך שרו איזה שירים ודיברו בהתעוררות, קצת אידיש, קצת עברית. ואני מביט עליהם וחושב: מה יהיה סופם של בחורים אלה. מילא, אני את דרכי כבר אמצא באיזה אופן שהוא. אבל נערים אלה — הרי ברור שילכו לאיבוד. כל מה שמתחיל פה להיות מלהיב אותם הם קשורים לזה, אבל מה שיש להם, היכולת הזאת לומר פסוק עברי, לשיר שיר עברי — כל זה ינטל מהם. שני נערים אלה היו דויד רמו ודויד זכאי...

אותה אניה היתה מלאה אנשים שנסעו לארץ-ישראל. אבל כשאני רוצה לחפש מי מהם נשאר בארץ, מלבד זכאי ואשתו — אני מוצא רק שתי משפחות שנשארו: אֶם שבנה ישב אצל קרובים בארץ ולמד בגימנסיה, ומשפחה שניה, שבאמת לא ברור לי מדוע נסעה (אחד הבנים הצטרף אחר כך ל„השומר“). מכל אלה שאני זוכר מאותה אניה לא יכולתי למצוא בארץ עוד אנשים מלבד שתי משפחות אלו. אני מציין את הדבר הזה, מפני שהוא כל כך אפייני בשביל העליה השניה. הכרתי אנשים שבאו באניה אחת וכעבור שבוע חזרו באניה שניה. זה היה אז דבר רגיל.

באניה זו רכשתי לי רק חבר אחד, אבל רכשתי עוד אדם. לא איש שעלה לארץ, אלא תושב ארץ-ישראלי, שנודמנו קודם מתוך איראמון רב — מצדי אליו ומצדו אלי — ואחר כך מתוך התקשרות. זה היה יהודי כבן ששים שנסע עם אשה ועם הרבה חפצים וצרורות. הוא חזר מביקור אצל בתו או בנו שחי באיזה מקום בתורכיה. האיש היה אכר במושבה והבן היה שומר במושבה. מתוך כססוך בינו ובין ערבי (יתכן שהרג איזה ערבי) צריך היה הבן לעקור מן הארץ. הבת נישאה לפקיד

גבוה של יק"א או של „אליאנס“, שקיבל משרה במזרח, וההורים נסעו לבקר אותם. יהודי זה היה ארתודוכס קנאי מאד ואכזר ממש, שקודם בודאי הביט על ה„שקצים“ הרבולוציונרים האלה שנסעו מרוסיה לארץ־ישראל קצת בחרדה, אחר כך הרגיש בהם ריח של יהדות. שמו היה יעקב שכביץ. זה היה אדם מן הדור של לילינבלום ושל פינס, וחבר קרוב לזקנו של ארלוזורוב. היה למדן מופלג. לפני כשמונים שנה היה סטודנט בברלין ובאותו זמן כתב מאמר על הציונות¹. בארץ סיפרו עליו דברים משונים מאד. היה חריף ובקי וכתב כל מיני פירושים לתורה. קודם היה בודאי אפיקורס, אחר כך נעשה קנאי גדול מאד.

מובן שאני מיד התחלתי לחקור אותו על הארץ ועל אישיה. קודם כל שאלתי: מי האיש הזה ששמו גורדון. אמר: ישנו איש כזה בארץ, אומרים — איש הגון מאד. ביקשתי שיסביר לי, והוא לא רצה בשום אופן. אחר כך שאלתי: מה דעתך על משה סמילנסקי. ואתם צריכים לדעת שמשה סמילנסקי היה בשבילי בנעורי פרובלימה גדולה מאד. מצד אחד — היה בעצם הקורספונדנט הגדול של ארץ־ישראל, וברור שלמדתי הרבה מאד ממכתביו. סגנונו היה רענן מאד. מה שאחד־העם עשה באופן חמור וחריף היה הוא מסביר בקלות ומצליף לכאן ולכאן. בכל זאת היה לי איזה ניגוד פנימי אליו; בפרט כשהתחיל לכתוב בעתונות, באידיש וברוסית, על הפועלים בארץ־ישראל — בהרבה שמחה והערכה, אף על פי כן הרגשתי איזו זרות. יחד עם זה היה הגיוני, מעשי, וגם אני מצאתי שיש דברים שהם צודקים מאד. הוא, למשל, טען שהפועלים אינם מתעניינים בתנאי בנין הארץ — הפועלים אינם רוצים להיות משגיחים, רוצים לעבוד, — וצריך לעשות מה שהארץ זקוקה לו. עצם הרעיון, שאדם צריך להיות כפי שהארץ צריכה לו, נתקבל מאד על דעתי. אבל שהוא צריך להיות דוקא משגיח ולא לעבוד — היה מוזר בעיני (אם כי אומר את האמת: חשבתי שבבואי לארץ, אם אמצא שהרבר באמת דרוש לבנין הארץ, אעשה גם זאת. והדבר הזה גרם לי לריב עם אנשים קרובים שאמרו: אתה בשום אופן לא תוכל זאת לעשות). הנה, כאשר ניסיתי לחקור אצלו מה הוא סמילנסקי, קיבלתי תשובה שלא השביעה אותי רצון. אמנם ידע שהוא סופר ומרצה ומקובל על חוגים שונים, אבל שום החשבה יתירה של האיש לא היתה בדבריו. האכזר הזה, אגב, התקשר אלי מאד מאד. לאחר

¹ [בשנת תרכ"ז יסד אגודה לרכישת אדמה בארץ־ישראל. עיין א. דרויאנוב.

שנים רבות, כשנודע לו שאני „אפיקורס“ התרחק. כשארלזוורוב נכנס לעבודה בהנהלה הציונית קיבלתי משכביץ' הזקן, שהיה אז בן שמונים ושמונה, שני מכתבים מעניינים מאד — מה עלי למסור לארלזוורוב, איך עליו להתנהג... הוא היה איש חשוב מאד, חשב הרבה על כל דבר ודבר. בכל מה שהתרחש בארץ ובעולם ידע להתעניין. למרות קנאותו הגדולה ועקשנותו הגדולה היתה בו ערות בלתי־רגילה לכל העניינים — לספרות, למדע, לפוליטיקה.

לבסוף עלי בכל זאת לספר כיצד הגעתי לארץ. כל מה שהתרחש באותו יום כאילו בא לומר לי: בן־אדם, אסוף כל תקוה! כשהגיעה האניה לחוף יפו יצאו אנשים לקבל את פנינו, פגשו אותנו אפילו בסירות. הם לא היו שליחי מחלקת העליה, חלילה וחס. אבל היה אז מנהג משונה: אנשים, אם מחוסר־עבודה, מבטלה גדולה, או, להיפך, מתוך התענינות עצומה, כמו אנשי־מדבר שמשתוקקים לראות אדם מן הישוב — עם כל אניה שבאה היו עוזבים את העבודה ורצים לנמל לראות בבאים. ומה שפגש אותנו, זה כמעט אי אפשר לתאר. השאלה הראשונה היתה: „למה באתם?“ ומיד אחרי זה כל מיני דברים של שמצה על הארץ, של ליצנות, של לגלוג על הטיפשים הללו... זו היתה קבלת־הפנים הראשונה. אבל הדבר הנורא ביותר היה, שבחבורה הזאת שפגשה אותנו היתה נערה אחת — טיפוס של נערה צעקנית, הומיה. היא היתה מרכז לגבי סוג ידוע של פועלים. אי אפשר היה כמעט לבוא לאיזה מקום ושלא לפגוש אותה. והדיבור — זה לא היה כלל דיבור עברי: ערבזביה של מלים, של רוסיית ואידיש. אני ברגע זה רואה לפני את כל התמונה הזאת. אינני מדבר כבר על הירידה ביפו — המהומה, הרעש, הצעקות, עם גמלים, עם ערבים, שזרקו אותי ואת חפצי... זו צריכה היתה להיות הפגישה הראשונה שלי עם ארץ־ישראל. מיד נפלתי לא לגלות, לדבר הרבה יותר נורא, לעבודות. יהודים שאינם יהודים כלל, — כל אחד רוצה ממך להרויח, לסחוב ממך דבר־מה... יכולתי לקבל באהבה את העמל ואת הדרר, אבל זה היה משהו שאי אפשר היה לי לקבל מצד יהודים בארץ־ישראל. אם לומר באופן מודרני — זו היתה ה„פרקציה“. אל תחשבו שפרקציה זה מושג הקשור דוקא עם קומוניזם — הקומוניזם רק נתן לפרקציה את הצורה התיאורטית הזאת. אבל אופי זה של שמחה לאיד, של הנאה מפשלון, של זלזול בארץ־ישראל, של לגלוג על התמימים הללו — אינני יודע אם ראיתי בחיי בארץ דבר יותר מזעזע ומחריד מהדבר הזה (אנב, מתוך איזו מין התנגדות למסרע לא הלכתי למלון חיים־ברוך — ונפלתי למלון אחר, של אביה של אותה נערה).

אספר עוד מה עבר עלי ביום הראשון שלי בארץ. באותו יום נתרחשו אצלי שני דברים, אשר כל אחד שוב היתה לו השפעה עלי. קודם כל, כאשר יצאתי בלילה לחפש אנשים. אמרו לי שיש פה באיזה מקום בית שעל גגו יושבים אנשים בלילה ושותים משהו. לעלות בלילה על גג מואר, ביחוד למי שבא מארצות הצפון, זה כבר היה דבר מושך מאד. פתאום אני רואה, מי עומד פה? חברו הקרוב ביותר של פינחס דשבסקי — אחד האנשים היותר אהובים עלי בחיי, ואדם נערץ מאד עלי¹. וכשפגשתיו אצלו היה אז ציוני נלהב מאד ורבולוציוני מאד. אני בטוח שהיה באדם זה כוח יוצא מן הכלל. קודם כל מצד אפיו — היתה בו מין תערובת של חכמה, של חן, של הזמזום פיוטי וכשרונות מעשיים גדולים. הוא לא למד הרבה בחייו, אבל היתה לו מין חכמת-חיים כזו, שהבין יותר מכל התיאורטיקנים. והנה איש זה מופיע ביום הראשון שלי בארץ, כאן, על אותו גג. ואני שואל אותו: ובכן? אבל הוא אומר לי: מחר אני נוסע מכאן, אני עושה עכשיו נסיעה גדולה בעולם, יש לי מעין חופש... הוא פתאום עשה עסקים גדולים מאד והרויח כספים גדולים, וכל מה שהרויח מסר לחברים ולענין המהפכה. הידיעה הזאת כל כך הדהימה אותי שלא היתה לי מלה להסביר מדוע באתי לארץ-ישראל. לא יכולתי לומר שאני מאמין בציונות, מפני שלא האמנתי. האיש מת באופן טרגי מאד.

התהלכתי קצת באותו יום מחוץ לעיר, על חוף הים, ובעצם ברגע עלייתי אל החוף היה שבבילי ברור שזה חוף אחרון. כל מה שהיה קודם נגמר אצלי. ואני אומר זאת לא מתוך שאני רוצה, לאחר מעשה, לתאר דברים גדולים. אבל אני יודע שבשבילי ענין ארץ-ישראל נגמר ביום הראשון לבואי. ידעתי שחוף אחר לא יהיה לי!

בימים הראשונים היה לי גם ענין קשה עם עברית. עד אז לא דיברתי עברית. אדרבא, ראיתי את הדיבור העברי כדבר לא טבעי. עד כדי כך שהיה לי מורה, אדם יקר לי מאד — וגרמתי לו צער רב: הוא דיבר אלי עברית ואני דיברתי אליו אידיש, מפני שחשבתי שעברית אינה שפה מדוברת. כאשר באתי לארץ לא ידעתי לבנות משפט טבעי בעברית. ולדבר לועזית לא רציתי. החלטתי שאני לא אוציא מפי מלה לועזית. במשך עשרה ימים לא דיברתי בכלל. וכשהייתי נאלץ לענות משהו הייתי עונה באיזה פסוק קרוב לענין.

¹ [בני פרידלנד]

ה ע ר ו ת

לשער הספר: כרך חמישי. כרך זה מכיל את דברי ברל משנות 1941 — 1942, בתוך המלחמה העולמית, בהן תבע מאת הציונות להבהיר את מחשבתה המדינית, לנבש את תכניתיה ולהכריז על צרכיה ושאיופיה בפני העמים והמדינות בני־בריתנו, לעת יגשו, לאחר שידברר האויב, לכונן את אשיות השלום בעולם, ובכללו את שלומן ועתידותיו של עם ישראל בארצו. כרך חמישי זה הקדים את הפרכים ההולכים לפניו בסדר הוצאת הכתבים, ולאחר שההוצאה תושלם יהא מקומו אחרי הכרך התשיעי ולפני האחרון. עתה, בפרוס הקונגרס הראשון אחרי המלחמה, תשותף בזה מחשבתו של ברל עמנו במערכתנו המדינית הקשה.

מה בפנינו ליום מחר ?

„בחבלי מלחמה“, דברי חברים במועצת האיחוד העולמי בעיינות, דצמבר 1940. הוצאת המשרד המרכזי של איחוד „פועלי־ציון“ (ס.צ.)—התאחדות, תל־אביב, תש״א, 1942, עמוד 96.

עמוד 12, שורה 15: ה„גענאסען“ — כינוי לחברי ה„פערבאנד“ הסוציאליסטי היהודי באמריקה, אשר כפרו בציונות ונלחמו בה.
שם, שורה 27: אלישע רודין, נולד בשנת 1888. משורר עברי ברוסיה. שיריו נקבצו בספר „בפאת נכר“, הוצאת „דבר“, תרצ״ח, ובחוברת „לבן“, הוצאת „עם עובד“, תש״ג.

עמוד 13, שורה 21: אַוִיאַנִית — אַבְיוֹנִית. עם התגברות זרם הפליטים מגרמניה ההיטלרית נתכנסה ביולי 1938, ביזמת הנשיא רוזבלט, ועידה בין־ממשלתית לענייני הפליטים מטעם 32 מדינות, בעיר אַוִיאַן (בשווייץ). בראש המשלחת האנגלית בוועידה עמד האנטי־ציוני לורד וינטרטון, וזה מנע מראש את האפשרות להעלות בה את ענין ארץ־ישראל. הוועידה הסתפקה בהבעת אזהרה ליהודים הנרדפים ובחרה „ועד בין־ממשלתי קבוע“ לבקשת פתרונות לשאלת הפליטים; אך למעשה אין לזקוף על חשבונן של ועד זה שום פעולה. בוועידה הופיעו נציגי ארגונים ומוסדות יהודיים, כשהם בלתי־מאורגנים ביניהם.

אויאנית — אבי־ונית, לשון נוסל על לשון, על שום תוצאותיה האפסיות של הועידה ומעמדה העלוב של באות־כוח היהודים בה. שורה 23: טרַטק־ובר, אריה. מהעסקנים המרכזיים של ארץ־ישראל העובדת בפולין. סופר וחוקר. בפרוץ המלחמה עבר לאמריקה. שם היה פעיל בקונגרס היהודי העולמי ובמפלגת „פועלי־ציון” — „צעירי־ציון”.

עמוד 14, שורה 9: „דאיקייט” ו„דאָרטיקייט”. מושגים של עסקנות יהודית־לאומית בגולה. דאיקייט (דא — באידיש: פה), הפעולה במקום, בארצות־מגורי היהודים בגולה; דארטיקייט (דארט — שם), הפעולה למען ארץ־ישראל.

עמוד 15, שורה 6: מאמר אחד של יוסף אהר־נבין. יוסף אהר־נבין, תרל”ז—תרצ”ז. מטובי הפובליציסטים והמנהיגים של תנועת העבודה בארץ. עלה בשנת תרס”ו, עבד בראשונה כפועל חקלאי ברחובות. היה מראשי מפלגת „הפועל הצעיר” ועורך עתונה במשך שנים רבות. משנת 1922 היה מנהל בנק הפועלים. היה חבר הנעד הפועל של ההסתדרות ומרכז מפלגת פועלי ארץ־ישראל. כתביו הופיעו בשני כרכים בהוצאת „עם עובד”, תל־אביב, תש”א. המאמר המדובר הוא „למחייבי הגולה”; כרך ב', עמוד 160.

עמוד 16, שורה 19: הנשכ בית וכו' עד אשר נדרשנו. שורות אלה החסרות בנאומו של ברל. כפי שפורסם ב„בחבלי מלחמה”, הובאו בפנים מתוך הסטנוגרמה של הנאום.

עמוד 17, שורה 3: בויפוח הפנימי בציונות על „ענדציל” אמרתי. עיין כרך ד', עמוד 225.

שם, שורה 16: ועדת־פיל. היא „הנעדה המלכותית לארץ־ישראל”, שנתמנה מטעם ממשלת בריטניה. בראשותו של לורד פיל, ושהציעה ביולי 1937 את תכנית החלוקה, והיא: להקים בארץ־ישראל שתי מדינות עצמאיות, מדינה יהודית ומדינה ערבית. החלק שנועד למדינה היהודית כלל בערך 6000 קילומטר מרובעים.

עמוד 18, שורה 3: אַל־סקה. חצי־אי בצפון־מערב אמריקה הצפונית, כ־600.000 מיל מרובעים, ובו ששים אלף תושבים, זמן־מה לפני פרוץ המלחמה האחרונה הופיעה הצעה להתישבות יהודית בארץ זו. ועדה מיוחדת של ממשלת ארצות־הברית חקרה בדבר והגיעה לידי מסקנות חיוביות. אולם ציר אלסקה בבית־הנבחרים של ארצות־הברית הביע בשם שולחיו התנגדות להתישבות יהודים בארצם.

שם, שורה 10: ניו־גואַנה. ההצעה על התישבות יהודים בניו־גואַנה הבריטית, בצפון־מזרח אמריקה הדרומית, הושמעה מפי מיניסטר המושבות מלקולם

מקדונלד לפני פרסום הספר הלבן משנת 1939. פגנת ההצעה היתה — תחליף לארץ-ישראל.

שם, שורה 11: ד"ר רוזנ'ים אשר ימציאו לנו סן-דומינגוֹת. ד"ר י. רוזן, מנהל מחלקת ההתישבות של ה"ג'וינט", תמך בהצעת התישבות יהודית במדינת סן-דומינגו (באמריקה התיכונה), שהוצעה על ידי ממשלתה כשנתים לפני פרוץ המלחמה.

שם, שורה 12: אַנגוֹלה. מושבה פורטוגזית באפריקה המערבית. לפני מלחמת-העולם הקודמת התנהל משאומתן בין ההסתדרות הטריטוריאליסטית היהודית (י"א) ובין ממשלת פורטוגל על הקמת ישוב יהודי אוטונומי באנגולה.

מה לפניכם?

מאסף, בכור", הוצאת חוג אבנים, תל-אביב, תש"א, עמוד 164.

עמוד 20, שורה 13: מרת דאגדייל — בת אחותו של לורד בלפור. תומכת נלהבת בציננות.

תשובה לד"ר י. ל. מגנס

"דבר", גליון 4865, י"ג בתמוז תש"א, 8.7.1941.

עמוד 26, שורה 15: קיבלתי את הזורך ששלחת לחברי הועד הפועל של האיניברסיטה. החזר פורסם בגליון הנ"ל של "דבר".

גלגולים ודיבוקים

(בימיהעיון של המסלגה, אב תש"א)

"אחדות-העבודה", קובץ מפלגת פועלי ארץ-ישראל, ב':

בעיותינו המדיניות; תל-אביב, תש"ג, עמוד 51.

עמוד 32, שורה 7: דניאל, דניאל ריבקינ. היה ציר "פרקציית הפועלים" בוועידה השנייה של ההסתדרות (שבט תרפ"ג).

שם, שורה 8: יצחקי, יצחק. ציר "פועלי-ציון" שמאל באותה הוועידה.

עמוד 33, שורה 26: הרולד מק-מייבל. מי שהיה הנציב העליון בארץ-ישראל בשנות 1938—1944.

עמוד 38, שורה 20: "אל אחינו בצבא האדום". שיר זה נדפס ב"דבר", גליון 4904, כ"ט באב תש"א, בחתימת בן ירושלים.

עמוד 40, שורה 15: "באפס", Buffs. כך נקראו פלוגות הרגלים של המתנדבים הארץ-ישראליים בראשית המלחמה.

עמוד 43, שורה 25: קולטון, מפעילי "צעירי-ציון". ס. בפולין. עלה לארץ עם

העליה השלישית. היה חבר ב„אחדות-העבודה“. אחרי כמה שנים הגיע לידי כפירה בציונות ועבר אל מחנה הקומוניסטים.
 עמוד 44, שורה 1: צ'כוב, אנטון. 1860—1904. סופר ודרמטורג רוסי.
 עמוד 45, שורה 11: בעיות היום. הירחון של הארגון „איחוד“, אשר ד"ר י. ל. מנגס עומד בראשו.

מזרי הדור או בני מרוז?

„דבר“, גליון 4928, כ"ז באלול תש"א, 19.9.1941. החתימה: משוטט.
 עמוד 47, שורה 18: „למי צילצלו הפעמונים“. סיפור מימי מלחמת האזרחים בספרד. בשנות 1936—1939, מאת הסופר האמריקאי ארנסט המינגווי. יצא לאור בעברית.
 שם, שורה 19: „איי-ההתערבות“. כאשר קם הגנרל פרנקו על הרפובליקה הספרדית למגרה וחולל שם מלחמת-דמים, ראו שליטי בריטניה וצרפת לטוב לפניהם לעמוד מן הצד נוכח הנעשה בספרד, בקבעם עיקרון של „איי-התערבות“; בה בעת שהכוחות הפאשיסטיים באירופה, היטלר ומוסוליני, חשו מיד להתערב ושלחו לגיונות צבא ונשק לעזרת בן-בריתם פרנקו.

אל יהדות רוסייה

„דבר“, גליון 4933, ז' בתשרי תש"ב, 28.9.1941.
 עמוד 49, שורה 16: בשידור הישוב אל יהדות רוסייה, בשידור השתתפו: מ. מ. אוטישקין, הרב הראשי י. הרצוג, ש. טשרניחובסקי, י. בן-צבי, י. גרינבוים, ב. כצנלסון, מ. סמילנסקי וחנה רובינה.

בועידה החמישית של ההסתדרות

ב ט ר ס ב ו א ה מ ח ר — הרצאה.

ד ב ר י ת ש ו ב ה.

„בטרם בוא המחר“, חוברת מיוחדת, הוצאת הועד הפועל, סיון תש"ב, תל-אביב. „דבר“, גליונות: 5106, ה' באייר תש"ב, 22.4.1942; 5126, כ"ח באייר תש"ב, 15.5.1942. „אשנב“, תוספת למספר י"ח, י"ד באייר תש"ב, 15.1942.

עמוד 52, שורה 2: בליל ששי זה ניתנה לנו אזהרה חמורה בחוף תל-אביב. אותו לילה (17.4.1942) נזרו מספר פגזים על תל-אביב מאנית-אויב.
 עמוד 56, שורה 5: בַּנְשׁ, אָדוּאָרד, נולד בשנת 1884. נשיאה של צ'כוסלובקיה מאז שנת 1935.

שם, שורה 7: „מֶסְרִיק, תּוֹמס. 1850—1937. יוֹצֵר מְדִינַת צ'כּוֹסלוֹבְּקִיָּה הַחֲדָשָׁה וְנִשְׂאָה הַרְאִשׁוֹן. יָדִיד הַעַם הַיְהוּדִי הַצִּיּוֹנוֹת.

שם, שורה 13: קְלֵאדוֹבָה. בִּסְתִיּוֹ 1939, כְּחֻדָּשִׁים אַחֲרֵי פְרוֹץ הַמִּלְחָמָה הָעוֹלָמִית, יָצְאוּ אֶלֶף יְהוּדִים, בֵּינֵיהֶם חֲבֵרֵי „הַחֲלוּץ“ וְעֵלִיית הַנוֹעָר מְאֹסְטְרִיָּה וְצִכּוֹ-סְלוֹבְּקִיָּה, בְּסִפְיַת־נְהַר עַל הַדּוֹנָאוּ, עַל מִנַּת לַהֲגִיעַ לַחוּף בַּיָּם הַשְּׁחוֹר וּמִשָּׁם לַהֲפִלֵּיג לְאַרְץ־יִשְׂרָאֵל. הֵם לֹא יָכְלוּ לַהֲגִיעַ לַמְּחֹז חֲפְצָם, מֵאַחַר שֶׁנִּמְנְעוּ בֵּינָן וּבְרוֹמְנִיָּה לְסַפֵּק אֲנִיּוֹת לְמַעֲפִילִים, גַּם לֹא נִיתֵן לָהֶם לְהִיכְנֵס לְשׁוּם אֶרֶץ אַחֲרָת, וְהֵם נִאלְצוּ לְהִישָׁאֵר בְּסִפְיַת יוֹגוֹסְלַבִּיּוֹת בַּחוּץ הַנְּהַר הַקְּסוּא לְיַד הַכֶּפֶר הַיּוֹגוֹסְלַבִּי קְלֵאדוֹבָה, עַל גְּבוּל רוֹמְנִיָּה. שָׁם נִשְׂאָרוּ עַד רֵאשִׁית 1941, שָׂאוּ הוֹרְשׁוֹ מִטַּעַם הַמַּמְשָׁלָה הַיּוֹגוֹסְלַבִּית לְהַתְּרַכּוּ בַּמְּחַנֵּה פְּלִיטִים. בְּאַבִּיב אוֹתָהּ שָׁנָה נִכְבְּשָׁה יוֹגוֹסְלַבִּיָּה עַל יְדֵי הַגֶּרְמָנִים וְרוֹבֵם הַגְּדוֹל שֶׁל הַפְּלִיטִים הוֹשְׁמָד.

שם, שורה 16: „פֶּטְרִיָּה“, „סְלֹדוֹר“ וְ„אַטְלַנְטִיק“. שְׁמוֹת אֲנִיּוֹת מַעֲפִילִים. „פֶּטְרִיָּה“. אֲנִיָּה בְּרִיטִית בְּנַמְל חִיפָה, אֲשֶׁר הַמַּמְשָׁלָה עִמְדָה לְגַרֵשׁ בָּהּ 1800 מַעֲפִילִים, שֶׁהֲגִיעוּ אֶרְצָה בְּנוֹבֶמְבֶּר 1940 בְּשִׁתֵּי סִפְיַת. בּוֹמָן הַהַכְּנוֹת לְהַפְּלַת הָאֲנִיָּה אִירְעָה בָּהּ הַתְּפוּצָצוֹת, ב־25 בְּנוֹבֶמְבֶּר, הִיא הַתְּחִילָה לְשִׁקוֹעַ. אִז הוֹעֵלוּ הַמַּעֲפִילִים אֶל הַחוּף, מְלַבֵּד כְּמֵאֲתִים וְחִמִּישִׁים נֶפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא הִסְפִּיקוּ לְהִצִּיל אוֹתָם וְהֵם טְבָעוּ.

„סְלֹדוֹר“. סִפְיַת־מֶפְרֶשׁ קֶטְנָה שֶׁהִסְעָה 352 יְהוּדִים מְבוֹלְגְּרִיָּה. ב־6 בְּדִצְמֶבֶר 1940 הֲגִיעָה הַסִּפְיָנָה לְאִיסְטַנְבּוּל. עֶקֶב מִזֵּג הָאוִיר הִרַע הוֹרְשָׁתָה לְעוֹן בַּחוּף הַתּוֹרְכִי חֲמִישָׁה יָמִים. בְּהַפְּלִיג הַסִּפְיָנָה אַחֲרֵי כֵן לְדִרְכָּה קָמָה סוֹפֵת־שֶׁלֵּג הִיא נּוֹפְצָה אֶל הַסֵּלְעִים. מִבֵּין נּוֹסְעֵיהָ נִיצְלוּ אֶךְ 123 אֲנָשִׁים. בּוֹמָן הַהוּא הֲגִיעָה לְאַרְץ הַסִּפְיָנָה „אַטְלַנְטִיק“ שֶׁהֶעֱלָתָה כָּאֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת מַעֲפִילִים מֵאַרְצוֹת אִירוֹפָה, אֲשֶׁר אַחֲרֵי עֵלִייתָם נִעְצְרוּ עַל יְדֵי מַמְשַׁלַּת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בְּמַחְנֵה־הָעוֹלִים בְּעַתְלִית. ב־8 בְּדִצְמֶבֶר הוּצְאוּ בְּכוֹחַ וּבְמַכּוֹת מַעַתְלִית וְהוֹעֲבְרוּ לְאַנִּיַּת־גִּירוּשׁ שֶׁהוֹלִיכָה אוֹתָם לְמְאוּרִיצִיוֹס, אִי בְּאוֹקִינוֹס הַהוּדִי. הֵם הוּחָזְרוּ לְאַרְץ בְּאוֹגוֹסֵט 1945, לְאַחַר הַשְּׂתַדְלוּיּוֹת מְרֻבּוֹת מִצַּד הַסּוֹכְנוֹת הַיְהוּדִית.

שם, שורה 17: „דְּאָרִיאַן“, דְּאָרִיאַן ב'. אֲנִיָּה שֶׁהִבִּיאָה בְּמָרֵס 1941 עוֹלִים מְרוֹמְנִיָּה וּבּוֹלְגְּרִיָּה, אֲשֶׁר נִמְלְטוּ מִשָּׁם בִּימֵי הַכִּיבוּשׁ הַגֶּרְמָנִי. מַעֲפִילֵי „דְּאָרִיאַן“ נִכְלְאוּ זְמַן רַב בְּעַתְלִית, בְּטָרַם הוֹרְשׁוֹ לְהִישָׁאֵר בְּאַרְץ.

שם, שורה 18: „סְטְרוֹמְבֹה“. סִפְיָנָה רְעוּעָה שֶׁהוֹבִילָה כ־750 מַעֲפִילִים מְנַמְלֵי רוֹמְנִיָּה, שֶׁהֲגִיעָה לְקוֹשְׁטָא בַּחוּרְף שְׁנַת תש"ב. בְּמִשְׁךְ שְׁבוּעוֹת אַחֲדִים עוֹכְבָה הַסִּפְיָנָה בְּקוֹשְׁטָא מְחוּסֵר רִשְׁיוֹן לְעִבּוֹר אֶת הַדְּרַדְנִלִּים. הָאִיסוּר בָּא בְּגַלְל לַחֲצָה שֶׁל מַמְשַׁלַּת בְּרִיטְנִיָּה עַל תּוֹרְכִיָּה. כָּל פְּעוּלוֹת הַהֶשְׂתַּדְלוּת שֶׁל הַסּוֹכְנוֹת הַיְהוּדִית בְּפָנֵי מַמְשַׁלַּת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּבְפָנֵי מִשְׂרַד הַמוֹשְׁבוֹת לְהַשְׁגַּת רִשְׁיוֹן לְהַפְּלַת

- האניה לארץ־ישראל עלו בתוהו. לזעקת הנוסעים להצלה לא שעו. האניה גורשה חזרה לים השחור ושם טבעה על כל נוסעיה, פרט לאחד. האסון קרה ב' באדר תשי"ב, 24 בפברואר 1942.
- עמוד 70, שורה 7: חזנוביץ, ליאון (כתריאל), 1880—1925. סופר ועסקן. מראשוני המנהיגים של „פועלי־ציון“.
- שם, שורה 16: ועדת שאן. עיק פרך ד', עמוד 312.
- שם: הוֹפ סימפסון. שם, עמוד 315.
- שם, שורה 18: שיחות לונדון. השיחות שנתקיימו בראשית 1939 בלונדון בענין ארץ־ישראל בין ממשלת בריטניה ובין נציגי עם ישראל ונציגי הערבים בארץ־ישראל ובארצות הסמוכות.
- שם, שורה 29: נְהַרְהוּ, גִּיהֶרֶלֶל. נולד בשנת 1891. מדינאי הודי. סוציאליסט.
- עמוד 71, שורה 1: כמו שקשרו גם תנועה גדולה אחרת עם האפנדים בפלשתינה. מכונן, כנראה, לתנועה הקומוניסטית.
- עמוד 73, שורה 22: סינדיקליסטים. סינדיקליזם — זרם בתנועת הפועלים הרואה את האגודה המקצועית, ולא את המפלגה הסוציאליסטית, כנושא עיקרי של מלחמת הפועל השואף לשינוי המשטר על ידי השתלטות האגודה על היצור.
- עמוד 74, שורה 12: בִּלְבִּנוֹבָה, אַנגִּילִיקָה. סוציאליסטית רוסי, יהודיה.
- שם, שורה 15: וְהַלֵּן: הַרְוֵה, מִיִּקְרָאן, וַיִּוִּיאֲנִי, בְּרִיאָן. — מדינאים צרפתים. סוציאליסטים בתחילתם שעברו למחנה הימני.
- עמוד 75, שורה אחרונה: „קִינְהֵה“. עמוד־קלון שמקומו היה בפניה שבבית־הקהל סמוך לבית־הכנסת.
- עמוד 76, שורה 14: „פֶּרְרִישֶׁן“, American Federation of Labor.
- פדרציית העבודה באמריקה. הארגון הגדול ביותר של הפועלים באמריקה. בראשו — ויליאם גרין. מבנהו — „אפקי“: האיגודים המסונפים לו מורכבים לפי היסוד המקצועי.
- שם: „סי־אִי־או“, Congress of Industrial Organisations. קונגרס הארגונים התעשייתיים. הוקם בשנת 1936 על ידי ג'ון לואיס, שפרש מהפדריישן. מבנהו — „מאונך“: איגודי כוללים, כל אחד, את כל העובדים בענף תעשייה מסוים, ללא הבדל שירות ורמה כלכלית, בראשו — פיליפ מורי.
- עמוד 77, שורה 10: הסכמ סטאלין־היטלר. הוא ההסכם לאי־התקפה הדדית בין רוסיה וגרמניה, אשר נחתם ב־22 באוגוסט 1939, ימים מספר לפני פרוץ המלחמה העולמית.
- עמוד 79, שורה 15: פִּיבּוּשׁ בֶּסְטִילִיה. בסטיליה — מצודת־כלא לאסירים מדיניים בפריס, שנכבשה ונהרסה בידי ההמון המתקומם ב־14 ביולי 1789. מעשה זה שימש פתיחה למהפכה הצרפתית.

- שם, שורה 16: קָרְנֶסְקִי, אלכסנדר. סוציאליסט-רבלוציונר רוסי. היה ראש הממשלה ברוסיה אחרי מהפכת פברואר 1917. לאחר כיבוש השלטון על ידי הבולשביקים באוקטובר אותה שנה יצא לגולה.
- שם, שורה 21: רֹבֶסְפֵיר, מפסימילאן. 1758—1794. מראשי המהפכה הצרפתית בשנות 1789—1794. היה נשיא האסיפה הלאומית. נהג בדיקטטורה והוציא להורג רבים ממתנגדיו. לבסוף הועלה הוא עצמו לגרדום.
- שם: לֵיִן, (אוליאנוב) ולדימיר. 1870—1924. מארגן מהפכת אוקטובר בשנת 1917 ברוסיה, מיסד המשטר המועצתי ושליט ראשון של ססס"ר, מיסד המפלגה הקומוניסטית והקומאינטרן.
- עמוד 82, שורה 20: המשפטים הידועים. מכוון למשפטים הפוליטיים שנערכו מטעם השלטון ברוסיה המועצתית בשנות 1936—1937 על רבים מראשי המהפכה ומנהיגים סוציאליסטיים וראשי הצבא (זינוביב, קמיניב, ריקוב, בזרכין, טוכצ'בסקי ואחרים), אשר נאשמו בבגידה ובחתימה כנגד המשטר הקיים הוצאו להורג.
- שם: ואחרי מה שהיה בספרד. עיין למעלה, עמוד 403.
- שם, שורה 26: אנדרה ז'יד. סופר צרפתי.
- עמוד 83, שורה 18: כדרך שאמר ברנר במאמרו „לפנים ולאחור”. כל כתיבי י. ח. ברנר, כרך ז', עמוד 21.
- עמוד 84, שורה 25: רמז ושקולניק שנשלחו מטעם ההסתדרות למוסקבה. לועידת ה„צנטרוסיוז” (הברית הקואופרטיבית) שנתקיימה שם במרס 1925.
- שם, שורה 26: שלחנו שמה (למוסקבה) לתערוכה החקלאית את בן-גוריון ומאיר רוטברג. באוגוסט 1923.
- עמוד 85, שורה 3: אידר. ד"ר דויד אידר. 1865—1936. עסקן ציוני באנגליה. היה חבר ועד הצירים לארץ-ישראל, חבר ההנהלה הציונית ומנהל מחלקתה המדינית בירושלים בשנות 1918—1923.
- שם, שורה 17: גֹרְרֵקִי. מפסנים. 1868—1936. מגדולי הסופרים הרוסים. כמה מסיפוריו תורגמו עברית.
- עמוד 86, שורה 7: פּוֹלִיט-איזולטוֹרִים. עיין פרק ג', עמוד 393.
- שם, שורה 10: „רֶבֶנְפֶרְבֵיחַ”. עיין פרק א', עמוד 367.
- עמוד 87, שורה 22: הנדרסון, ארתור. 1863—1935. ממנהיגי מפלגת העבודה הבריטית. היה חבר ממשלה הפועלים בשנות 1924 ו־1929—1931.
- שם, שורה 26: סנל, הנרי. עיין פרק ד', עמוד 312.
- עמוד 88, שורה 1: ההכרזה הפירופיג'נרית. מכוון לתכנית להתישבות יהודית בפירופיג'ן (במזרחה של סיביר) במגמה ליצירת מחוז יהודי אוטונומי, אשר

הוחלט עליה על ידי ממשלת רוסיה המועצתית במרס 1928. עיין „היהודים בארץ הסובייטים“ מאת יעקב לשצ׳ינסקי, הוצאת „עם עובד“, עמוד 172.
 עמוד 90, שורה 21: הגליון ההקטוגרפי של „הפועל הצעיר“. זה היה הגליון הראשון של „הפועל הצעיר“, הוא הופיע באייר תרס״ז.
 עמוד 91, שורה 7: התאחדות האפרים הלאומיים, הקיפה את אפרי מושבות השרון ומושבות אחרות הנאמנים לעקרון עבודה עברית ומקבלים את מרותם של המוסדות הלאומיים. התקיימה בשנות 1926—1937.

קצת חשבונות

(בכינוס-חברים באפיקים, י״ג בסיון תש״ב, 29.5.1942)

חברת 20 שנות „השומר הצעיר בסס״ר“, הוצאת ההסתדרות העולמית של נוער צופי-חלוצי „השומר הצעיר“; אפיקים, אב תש״ב, אוגוסט 1942, עמוד 39. „הפועל הצעיר“, גליון 15, ט״ז בסבת תש״ג, 24.12.1942.

עמוד 96, שורה 7: ושמריהו לויין אמר בדומה, עיין כרך א, עמוד 359.
 שם, שורה 9: הרמן פהן. 1842—1918. פילוסוף יהודי בגרמניה. מבחר מספרו „כתבים יהודיים“ הופיע בעברית.

שם, שורה 20: פִּיֶּטֶרֶב, דמיטרי (1840—1868), ד״ר לולובוב, ניקולאי (1836—1867), סופרים רוסיים. מגדולי הפובליציסטים, המבקרים ומחנכי הדור בשעתם.

עמוד 97, שורה 2: והללו לידי טבילה בפנסיה הפרבוסלבית למען המהפכה, ולהלן: אותה אוירת-מהפכה הושיבה בחורות יהודיות אל מכבש-הדפוס הבלתי-לגלי המדפים פרוזי-פרעות. עיין כרך ד, עמוד 305.

שם, שורה 3: אולגה הנקין, אשתו של יהושע חנקין. אחותו של הבילויי ישראל בליקנד. עלתה לארץ בשנת תרמ״ז, נפטרה בשנת תש״ב. כל ימיה עמדה לימן בעלה בפעולותיו הישוביות.

לחרדה ציונית

„דבר“, גליון 5243, כ״א בתשרי תש״ג, 2.10.1942. בגליון „דבר“ מסומנים ציוני השמטות. כנראה, בגלל הצנזורה. קטעי המשפטים הפיסקאות שהושמטו מוחזרים בזה מתוך הסטנוגרמה של הנאום.

עמוד 103, שורה 3: רצונם של הקונה ושל המוכר אינם מספיקים עתה. הושמט: כוחות שונים מפריעים לנו בעבודה הזאת.

שם, שורה 6: עכשיו — כל עניני חיינו קשורים בנקודה מרכזית אחת. ואנו נאלצים לעסוק בה, וכל חייל יהודי, וכל משק יהודי נתון לה. בסטנוגרמה: ואני אומר לכם, חברים, פאיש שכל חייו קשורים במפעל הקרקעי, אולי היו ימים, בימים קדומים, שיכולנו לא לחשוב על שום דבר אחר, לא לחשוב הרבה על ההתנגנות בארץ ועל כל שאר השאלות המטרידות אותנו עכשיו. משום שהכל היה פתוח לפנינו. עכשיו אנו עוסקים במדיניות ונאלצים לעסוק בה, וכל חייל, וכל אדם יהודי עוסק במדיניות, וכל משק יהודי עוסק בה. לא מפני שאנו להוטים אחריה, אלא משום שהמדיניות של זמננו יצרה תנאים כאלה שעל כל שעל אדמה צריכים להיאבק היאבקות מדינית.

שם, שורה 10: בעד כל אפשרות מוחמצת. הושמט: אולם כדי שנוכל להילחם את המלחמה המדינית הזאת צריך שיהיה בידינו כוח להילחם.

עמוד 105, שורה 1: „נחלה מבוהלת”. מאמר מאת מרדכי בן הלל הכהן על תקופת המשבר בארץ בשנת תרנ"א. בזמן ההוא גברה העליה מרוסיה לארץ-ישראל, ובין „חובבי-ציון” ברוסיה נתפשטה תנועה לרכישת נחלאות בארץ-ישראל. שליחי אגודות מספר הגיעו לארץ והתקשרו בחוים על קניית שטחי קרקעות. אבל בינתים החמירה שוב ממשלת תורכיה על איסור הכניסה לארץ, והדבר הכניס מבוכה במחנה „חובבי-ציון” ברוסיה. מרבית האגודות ההן נתרופפו, חבריהן משכו ידם מן הנחלה. הקניות נתבטלו, וסכומי כסף גדולים אשר שולמו בתור דמי-קדימה לערבים מוכרי הקרקעות ולמתווכים אבדו. עיין „מערב עד ערב” מאת מרדכי בן הלל הכהן, כרך ב', עמוד 55.

שם, שורה 10: וספגו את הרוח הלאומית כדי להיות חייל עברי. הושמט: ולשאלות אחדות שכאן נתעוררו ארצה לענות דברים אהדים בגילוי-לב גמור. נתעוררה כאן שאלה כאילו ישנה סכנה למפעל הבנין בזה שאנו רואים עכשיו את עולמנו אנו דרך שפופרת הרובה. נדמה לי שמתור לומר, שיתכן שיש רבים שיש להם יסוד להביט בעין זועמת על הרובה היהודי. אולי ישנם כאלה גם בישראל. אני אינני רואה שמפעל הבנין שלנו זקוק להגנה מפני הרובה היהודי.

עמוד 106, שורה 14: במלחמה הקודמת היו לנו כמה אילוסיות. הושמט: נכתב המנדט והיה סעיף על אדמות הממשלה שתינתנה להתישבות.

גילוי רצונה של התנועה הציונית

„הפועל הצעיר”, גליון 14, ט' בסבת תש"ג, 17.12.1942. חוברת

מיוחדת בשם זה בהוצאת מרכז מפלגת פועלי ארץ-ישראל.

תל-אביב, דצמבר 1942.

עמוד 109, שורה 30: לֹרֵד כּוֹיִן, מיניסטר המושבות בעת ההיא.

עמוד 112, שורה 4: טַרְנֶסְפֶּר. הרעיון של העברת ערבים מארץ־ישראל לארצות הערביות הסמוכות מתוך הסכּם.

שם, שורה 28: יש ארצות שכנות שהתפתחותן ועצמאותן מסתפנת (ואלפסנדרטה תּוֹכִיחַ) מחמת מיעוט אוכלוּסִין. אלפסנדרטה — מחוז בצפון־מערב סוריה על גבול תורכיה, מיושב ערבים ותורכים. תורכיה תבעה את סיפוחו אליה, מאין בו רוב ערבי. הדבר בוצע בשנת 1939, ומחוז אלפסנדרטה נקרע מעל סוריה.

עמוד 113, שורה 15: „פּוֹלָה”. שם הכפר הערבי שנרכש בשנת 1910 על ידי הקרן הקימת (באמצעות „חברת הכשרת הישוב“), אשר על אדמתו הוקמה מרחביה. תושבי הכפר האריסים הועברו מטעם בעל־האדמה הקודם, סורסוק, על אדמה אחרת שלו. „חברת הכשרת הישוב” שילמה, מלבד מחיר הקרקע למוכר, גם פיצויים לאריסים.

עמוד 117, שורה 13: אני מוכן לשחרר את אנשי בגדד מנסיון קשה שמא יתגבר עליהם יצרם, כלומר, לערוך שוב פרעות ביהודים, כפרעות שערכו ערבי בגדד בחג השבועות תש״א.

עמוד 118, שורה 14: תכנית נורדוי. בשנת 1920, עם התחדשות העבודה הציונית בארץ, לאחר המלחמה הקודמת, יצא מכס נורדוי בתכנית של העברת חצי מיליון יהודים לארץ, כדרך להגשמה ציונית. עיין „קונטרס” (חוברת) ל״ו, מאי 1920.

עמוד 119, שורה 28: יערי וחבריו אשר מנעו את אמונם משליחי הפועלים בהנהלת ההסתדרות הציונית, בקונגרס הציוני הכ״א, האחרון לפני המלחמה, לא הצביעו הצירים חברי „השומר הצעיר” בעד מועמדי הפועלים לאַפְסָקוּטִיבַה הציונית שנבחרה אז.

בוועידת המתנדבים העברים

(תל־אביב, ג' בתשרי תש״ב, 24.9.1941)

„דברי מתנדבים”, חוברת, הוצאת ועד המתנדבים, בעזרת הוועד הפועל של הסתדרות העובדים העברים הכללית בארץ־ישראל, עמוד 79.

אחדות חיילינו

(בכינוס חיילים, ג' באלול תש״ב, 16 באוגוסט 1942)

„מלחמתנו” א', כסליו תש״ג, נובמבר 1942.

ברכה למתנדבים

„דבר“, גליון 5227. כ"ט באלול תש"ב, 11.9.1942.

הוצאת הספרים של ההסתדרות

הרצאה במועצת ההסתדרות, כ"ט בשבת תש"א.

„דבר“, גליון 4732, ג' בשבט תש"א, 31.1.1941.

חשובה לויכות. „דבר“, גליונות 4736-7.

ז"ח' בשבט תש"א, 4.5.2.1941.

עמוד 147, שורה 20: הוצאת ספרים „אדמה“. עיין כרך א', עמוד 385.

עמוד 148, שורה 5: ספרו של לַסֵּל. הוא „מס בלתי־ישור המעמדות העובדים“.

הוצאת ועדת התרבות המרכזית, תל־אביב, תרפ"ה.

שם, שורה 7: „ספריית ברזלי“. זאב ברזלי. תרנ"א—תרפ"ב. מטובי

העסקנים של תנועת „צעירי־ציון“ בפולין ומחלוצי העליה השלישית. עלה

בשנת 1920. היה מזכיר מועצת פועלי תל־אביב, ציר לוועידת־היסוד של

ההסתדרות. טבע בירקון בכ"א בסיון תרפ"ב. חבריו יסדו על שמו הוצאת־

ספרים שהוציאה שורת חוברות על נושאים סוציאליסטיים.

שם: „חבריה“. הוצאת־ספרים למדעי החברה. הציונות המדינה, שנתקימה בשנות

1929—1933. נוסדה על ידי ד. קלעי.

שם, שורה 9: צבי שׁן. עיין כרך ד', עמוד 301.

שכ: רחל. המשוררת רחל בלובשטיץ. נולדה בשנת תר"נ ברוסיה ונפטרה בכ"ט בניסן

תרצ"א בארץ־ישראל. עלתה ב־1909. עבדה בחנת־לימוד לצעירות בכנרת.

מחלתה ניתקה אותה מן העבודה. מאז הערתה את חיי נפשה העשירים בשירתה

ספוגת־אהבה לנוף הארץ ולעבודה. כל שיריה הופיעו בקובץ „שירת רחל“,

הוצאת „דבר“.

שם, שורה 10: לַנְסְקִי, חיים. משורר עברי ברוסיה. נולד בשנת 1905. חי בלנינגרד

והיה פועל בבית־חרושת. נאסר על עבריותו הוגלה לסיביר. בהוצאת „דבר“

הופיעו „שירי חיים לנסקי“, תל־אביב, תרצ"ט.

עמוד 158, שורה 24: „רביבים“. קבצים ספרותיים בעריכת י. ח. ברנר. חוברות א',

ב' הופיעו בתרס"ט בלבוב; ג—ד' בתרע"ג, ה' בתרע"ד, שתיהן בירושלים;

חברת ו' — בתרע"ט, ביפו.

עמוד 164, שורה 2: „קהילייתנו“. קובץ, הוצאת קיבוץ „השומר הצעיר“, תרפ"ב.

עמוד 168, שורה 2: רבניצקי, יהושע חנא. 1853—1944. סופר עברי. מראשוני

חובבי־ציון ועסקני התרבות והספרות העברית. שני כרכי מאמרו בשם „דוד

וסופריו“, הופיעו בהוצאת „דביר“. היה בן־לניה לביאליק מראשיתו ועד מותו.

פעל עמו ביסוד „מוריה” ו„דביר” באודיסה ובארץ־ישראל השתתף בעריכת „ספר האגדה”, „סיפורי המקרא” ועוד.

שם, שורה 28: ריאזנוב, ולדימיר. הוגה דעות סוציאליסטי רוסי. מגדולי החוקרים בזמננו בתורת מרכס ותקופתו.

שם, שורה 29: „ברית הקומוניסטים”. הארגון הבינלאומי הראשון של פועלים בעל פרוגרמה קומוניסטית. קם בסיועם של מרכס ואנגלס התקיים בשנים 1847—1852.

עמוד 169, שורה 29: „לופבנגולו מלך זולו”. סיפור־מסע הרפתקני לילדים, מצויר, מאת נחום גוטמן, הוצאת „דבר”, ת”ש.

עמוד 170, שורה 8: גרוזובסקי, יהודה. בלשן עברי ומורה. נולד בשנת 1862. מראשוני חובבי־ציון ותומקי המורים העברים. עלה בשנת 1887. חיבר ספרי לימוד ותירגם מספרות לועזית בשביל הנוער. חיבר מלוני הלשון העברית.

בשולֵי דברים

„מעשים ומגמות”, פרקים מעבודת ירח־העיון של ההסתדרות.

הוצאת „עם עובד”, תש”ב, עמוד 339.

בהקדמה קצרה לספר רשום בידי ברל :

„ספר זה, ראשון לספריה „לדור”, הוא פרי „ירח־העיון”. ירח־העיון ראשון להסתדרות — למלאות עשרים שנה להינסדה — נתקיים ברחובות, בבניני המכון לחקר החקלאות של האוניברסיטה העברית, מפורים עד פסח תש”א. השתתפו בו קל”ח תלמידים וכ”ט מורים. עבודת־ה„ירח” עוררה ענין רב לא אצל משתתפיו בלבד, ותכפו המשאלות לראות את חומר ה„ירח” בדפוס. הוצאת „עם עובד” ביקשה להיענות לכך. מן הנושאים שנלמדו ונדונו ב„ירח” — פרקי היסטוריה עברית, סוציולוגיה כללית, ספרות, התישבות, בעיות הסוציאליזם בימינו, עיני ציונות ותנועת העבודה, שאלות תרבות הני — נבחר לראשונה צורך זה של הרצאות וביירוים בשאלות חיינו ממש. אוסף זה של דברים, מפי מרצים שונים, בשאלות שונות — מהן שאלות כלליות בחיי העם והישוב, מהן שאלות פרטיות בחיי ההסתדרות; מהן שנתקורו יפה, מהן שעדיין הן ב„צריך עיון” — מטבעו שאיננו שלם ואיננו מקצה, אך הוא נסיון ראשון של ספר מקובץ, העוסק בביורר המעשים והמגמות בנתיב־החיים של הפועל בארץ”.

תוכן הענינים של הספר „מעשים ומגמות” כולל: מדברי הפתיחה, מאת ברל (עיין למעלה, עמוד 335); ד. בן־גוריון — מדיניות ציונית, הפועל העם; ה. פרומקין — מלחמה בחוסר־עבודה; א. רבינוביץ — יסודות האיגוד

המקצועי; ש. מרגולין — המשק הקבילני של ההסתדרות, סולל-בונה; הלל דן — משק עצמי לקבילות כיצד ולשם מה?; ב. רפטור — בעיות ופתרונים; א. זברסקי — הקואופרציה היצרנית בעולם ובארץ, בעיות יסוד בשיכון העובדים; ג. מאירסון — עזרה הדדית בימי משבר; ס. נפתלי — משק עובדים והגשמה סוציאליסטית; א. גולומב — ראשי-פרקים בתולדות ההגנה; י. טבנקין — לשאלות ההסתדרות; ב. כצנלסון — בשולי דברים.

עמוד 174, שורה 20: טאגורי, רבינדרנט. 1861—1941. משורר הוגה-דעות הודי. עמוד 178, שורה 14: שלושה זרמים בחינוך. הזרם הכללי, זרם „המזרחי“, זרם העובדים. פולם — ברשות העליזונה של מחלקת החינוך של פנסת ישראל.

עמוד 184, שורה 1: מ.פ.ד.ע, פ.ק.פ., מ.פ.ד. עיין כרך ב/, עמוד 303. שם, שורה 20: גילדות. אגודות סגורות של סוחרים או אומנים שהיו קיימות בערים רבות באירופה בימי הביניים.

שם, שורה 22: הלוצי רוצ'דל. מיסדי האגודה הצרפנית השיתופית הראשונה, בעיירה רוצ'דל באנגליה, בשנת 1844.

עמוד 191, שורה 6: זכור הויכוח על „וגם תרבות“. בועידת-היסוד של ההסתדרות בחיפה נתעורר ויכוח בדבר סמכות ההסתדרות על הפעולה התרבותית בציבור הפועלים אשר צירי „הפועל הצעיר“ דרשו להשאירה ברשות המפלגות. לבסוף נתקבלה החלטה בנוסח של פשרה: „ההסתדרות הכללית מאחדת את כל הפועלים והעובדים בארץ החיים על גייעם מבלי לנצל עובדות וזולתם לשם סידור כל הענינים הישוביים, הכלכליים וגם תרבותיים של כלל העובדים בארץ“.

כעבור זמן הושמטה המלה „וגם“ מתוך החוקה, וסמכות ההסתדרות לפעול בשטח התרבות הוכרה ללא סייג.

עמוד 193, למטה: פאלדוין, צ'מפרלין, האליפאכס, בא לדוין — ראש הממשלה השמרנית בבריטניה בשנות 1923—1929 בהפסקה קצרה. צ'מברלין — ראש הממשלה השמרנית עם פרוץ המלחמה האחרונה, אבי מדיניות הפיוס כלפי גרמניה הנאצית. האליפאכס — מיניסטר-החוזר השמרני בזמן ההוא.

עמוד 196, בהערה: ויתקין. עיין כרך ד/, עמוד 303. שם: „האוטונומיה“ בהצר בית-הספר לבנות. בית-הספר לבנות ביפו שכן בראשית ימי העליה השניה בחצר שכורה ב„נוה-שלום“, בה גרו גם מורי בית-הספר וגם פועלים אחרים. על רקע הישוב היהודי ביפו בזמן ההוא, אשר דיבר אידיש, ספרדית, ערבית, רוסיית, צרפתית, התבלטה במיוחד החצר העברית

הזאת כרמו רחוק לחברה עברית עצמאית בעתיד, בה אף נרקמו יחסי ידידות בין הפועל העברי המורה.

עמוד 214, שורה 12: „הקומוניסטים” וכו'. עיין „המניפסט הקומוניסטי”, מאת קרל מרכס ופרידריך אַנגלס. הוצאת הקיבוץ המאוחד, עין-חרוד, תש״ב, עמוד 91.

עמוד 218, שורה 5: ועוד הועידות החמישית והששית של פועלי יהודה, הועידה החמישית נתקיימה בקיץ תרע״ה, הששית — בסוכות תרע״ז; שתיהן — בפתח-תקה.

עמוד 221, בהערה: „כשאמר, הקדוש-ברוך-הוא”, וכו'. ספר האגדה א', עמוד פ״ז.

שם: ועל הפסוק „איש אשר יצא לפניהם וכו'”. ילקוט שמעוני, פרשת פינחס. עמוד 226, שורה 3: „פרנס המתגאה על הציבור” וכו'. ספר האגדה ה', עמוד רכ״ג.

שם, שורה 4: כל אדם שיש בו גסות-הרוח וכו'. שם, עמוד ר'.

עמוד 227, שורה 29: וניסינו להסתדר בקבוצה בקרבת העיר. בשנת תרע״ט יזמו חברים אחדים מהמרכז החקלאי של „אחדות-העבודה”, שהוטל עליהם לעבור לעיר לרגל תפקידי ליצור קבוצה חקלאית בקרבת תל-אביב. המטרה היתה: לאפשר לאנשי חקלאות להמשיך בחיים של כפר, לקשור את העבודה הציבורית עם עבודת כפיים ולהגיע לסידור שיתופי של עובדי המרכז. נשכרו מספר בתים וחלקות-אדמה לידם מאחורי שכונת עג'מי ביסוף, לשם עברו בראשית תר״פ רוב אנשי המרכז החקלאי, בכללם גם ברל, ומספר עובדים-חקלאים, ביניהם בעלי משפחה עם ילדים. יחד פשנים-עשר איש. הם עסקו בגידול ירקות ומשתלות עצים והקימו ענפי רפת ומכורת. לא עבר זמן רב והתברר כי לחברי המרכז החקלאי אין שום אפשרות להיפנות לעבודה במשק, כה נתערער היסוד העיקרי של המפעל. עבודת הקבוצה נתבססה אך על העובדים שעבודתם בכך ועל עוד אחדים שנוספו במשך השנה. מאורעות ניסן תרפ״א (מאי 1921) שמו קץ לקבוצה: רכושה נהרס ונשדד וחבריה נאלצו לעזוב את המקום.

עמוד 229, שורה 24: ויקטור אַדלר, 1852—1918. מנהיגה של הסוציאליזם-דמוקרטיה האוסטרית. יהודי.

עמוד 230, שורה 18: „ראה צוארו” וכו'. ספר האגדה א', עמוד קט״ז.

עמוד 231, שורה 13: לַנְסְבֹּרִי, ג'ורג'. מנהיג סוציאליסט, אנגלי. פאציפיסט מובהק.

בוועדת הששה

הפועל הצעיר", גליון 13-14, י"א בטבת תש"ב, 31.12.1941.
הנוסח שבפנים הוא מתוך גליון „הפועל הצעיר” עם ציוני
תיקונים, רשומים עליו בכתב־ידו של ברל.

ו ע ד ת ה ש ש ה. מרכז מפלגת פועלי ארץ־ישראל מינה בניסן תש"א נעדה בת ששה
חברים (י. אידלסון, י. גורפינקל, ש. זק, ק. לוזינסקי, עדה פישמן, א. רייזנר)
לשם בירורים פנימיים הסתדרותיים.

עמוד 234, שורה 13: „מסדרה” של אוסישקין בזכרון־יעקב. בקיץ שנת
1903 שהה מ. אוסישקין חדשים אחדים בארץ וכינס בזכרון־יעקב (ביום פתיחת
הקונגרס הציוני הששי בבזיל) כנסיה של הישוב, בה נעשה נסיון לארגון
הישוב. נוצרה „מסדרה” או „הסתדרות כללית ליהודי ארץ־ישראל”.
עמוד 236, שורה 22: „ליגה להתקרבות”, ליגה להתקרבות ושיתוף יהודי־ערבי.

איגרת לבוחרים

„דבר”, גליון 4987, י' בכסליו תש"ב, 30.11.1941

נכתבה לרגל הבחירות לוועידה החמישית של ההסתדרות
שנתקיימו באותו יום ולמחרת.

לאן פנינו?

(כפינוס באפיקים, ר' בחשנן תש"ג)

חוברת בשם זה בהוצאת מרכז מפלגת פועלי ארץ־ישראל.
„המפלגה במבחן”, חוברת, הוצאת קבוצת חברים בקיבוץ המאוחד.

עמוד 243, שורה 24: פסק־דין של משפט המפלגה שביטל מנדטים. ביולי
1942 נתקיים בפני בית־דין של מפלגת פועלי ארץ־ישראל משפט נגד שבעה
חברים מנציגיה במועצת פועלי תל־אביב על פעולה בניגוד למפלגה במועצה
הסרת המשמעת. פסק־הדין חייב את הנדונים להחזיר למפלגה את המנדטים
שקיבלו בבחירות (כלומר, להתפטר מהמועצה), ובאם יסרבו יקשבו כמוצאים
מן המפלגה.

עמוד 244, שורה 18: פסקו של פרישמן: היה אחד אשר הפריז על
חלומות נידחים. כתבי דויד פרישמן, נרשה, תרשי"ה, כרך א', עמוד ס'.
עמוד 246, שורה 14: „מקור האיחוד הוא בתקוה לספינות באות” וכו'.
כל כתבי י. ח. ברנר, כרך ז', עמוד 13.

שם, שורה 28 : ר'מל. גנרל. מצביא הצבא הגרמני בלוב במלחמה האחרונה. הדברים נאמרו בשעה שצבאות האיוב עמדו בשערי מצרים ואף איימו על ארץ־ישראל.

עמוד 252, שורה 18 : ועידת חיפה, כלומר, ועידת יסוד ההסתדרות שנתקיימה בחיפה בחנוכה תרפ"א.

עמוד 254, שורה 10 : מועצה מחוקקת. עיין כרך ד, עמודים 155, 316.

עמוד 255, שורה 12 : בא המרפז, ואחריו מועצת המפלגה, והכריעו הכרעה ששמה קץ לדרכי מלחמה פסולות, במלחמה עם הרביוניסטים. המועצה נתקיימה במרס 1934.

שם, שורה 13 : וכשבסניף עירוני חשוב נעשה מעשה בניגוד לקו שקבעה המפלגה. מכונן למעשי הפרעה לאסיפת הרביוניסטים בחיפה בט' בחשון תרצ"ה.

שם, שורה 20 : ועידת רחובות, ועידת מפלגת פועלי ארץ־ישראל, שהתקיימה ברחובות באייר תרצ"ח.

עמוד 257, שורה 27 : לנדסמןשפט המבקש להיות מפלגה. מכונן, כנראה, להתאחדות עולי גרמניה, ששימשה אחר כך בסיס למפלגת "עליה חדשה".

עמוד 258, שורה 10 : "גן הירק". עלון שימושי לגידול ירקות. הוצא על ידי אליעזר יפה בשנת תרצ"ו.

על פי תהום

(בועידת המפלגה בכפר־יתקין, י"ד בחשון תש"ג)

"הפועל הצעיר", גליון 9'8, כ"ט בחשון תש"ג. 9.11.1942.

דין־וחשבון מועידת כפר־יתקין, "אחדות העבודה" ג', קובץ

מפלגת פועלי ארץ־ישראל, תל־אביב, תש"ד, עמוד 164.

עמוד 265, שורה 14 : "השבעה". עיין עמוד 415.

עמוד 267, שורה 13 : הפאפיאנים באנגליה. אגודה סוציאליסטית באנגליה

למחקר שאלות החברה. נוסדה בשנת 1884 על ידי סידני ז'ב, ברנרד שאו

ואחרים על שם פאביאן "המהסס" (מצביא רומי מלמני הספירה, שניצח

בטכסיס של השתמטות מקרב מכריע את חניבעל בקרתגה). מונה כמה מאות

חברים, אבל השפעתה גדולה על תנועת הפועלים באנגליה.

עמוד 272, שורה 10 : בימי הפילוג של גדוד־העבודה. עיין כרך ג, עמוד 394.

עמוד 275, שורה 19 : והיתה הכרעה הסתדרותית עם משאל. מכונן למשאל

בדבר הספיעבודה עם הרביוניסטים, שנערך במרס 1934. ועיין למעלה

עמוד 254.

שם, שורה 21 : המשאל בענין הסיעות. במאי 1941 נערך על ידי מפלגת פועלי

ארץ־ישראל משאל בדבר קיום סיעות בתוך המפלגה. תוצאות המשאל היו: רוב קולות מכריע נגד קיום סיעות.
 עמוד 276, שורה 7: "ליגה", "וי" (על שם האות הראשונה של המלה Victory — נצחון). לעזרת רוסיה המועצתית בעמדה במלחמת־גבורה נגד הפושט הנאצי. נוסדה בארץ בשנת 1941. היו פעילים בה עסקנים מחוגים שונים ביישוב, ביניהם מאנשי פ.ק.פ. במשך קיומה שלחה שלוש משלחות עם אֶמבולנסים וציוד רפואי־מלחמתי לחזית הרוסית. מפלגת פועלי ארץ־ישראל החליטה, לאחר דיון, להשתתף בליגה.
 שם, שורה 15: התאחדות של עולים. מכונן, כנראה, להתאחדות עולי גרמניה.

ההסתדרות והנוער

(בימי־העיון של המפלגה, אב תש"א)
 „דבר“, גליון 4944, י"ח בתשרי תש"ב, 9.10.1941.

בוועידה הרביעית של הנוער העובד

(חג הסוכות תש"ב)
 „במעלה“ 2 (259), י"ב בשבט תש"ב, 30.1.1942 („שלוש הערות“).

אחרון הראשונים

(לאבל השלושים למות מ. אוסישקין)
 „דבר“, גליון 4964, י"ג בחשון תש"ב, 3.11.1941, „בחבלי אדם“, עמוד 84. הוצאת „עם עובד“, תל־אביב, תש"ה.

בחבלי אדם

(על אליעזר יפה, בשלושים למותו)
 „תלמים“ ל"ב, פסלירטבת תש"ג, הוצאת תנועת המושבים הארגונים.
 „בחבלי אדם“, הוצאת „עם עובד“, עמוד 140.
 עמוד 325, שורה 19: מחלוקת „לערבובו של עולם“. ספר האגדה ה', עמוד קע"א.

עם הספר

„ספר הגבורה“ מאת ישראל הלפרין, הוצאת „עם עובד“, תל־אביב, תש"א, עמוד ט'.
 עמוד 332, בהערה: „דורו של שמוד“. דורם של רבי עקיבא וחבריו הרזגי מלכות, אחרי מרד בר־כוכבא.

שם : ד' דורות שדחקו על הקץ ונכשלו. ספר האגדה ג', עמוד ט'.
 עמוד 333, שורה 5 : אנחנו (בני מצדה) היינו הראשונים וכו'. ספר
 הגבורה", עמוד 7.

שם, שורה 19 : התפילה המיוחדת לקידוש השם. ספר הגבורה", עמוד 103.
 שם, בהערה : אם הגויים אומרים וכו'. ספר הגבורה", עמודים 72, 73.
 עמוד 334, שורה אחרונה : בימי אבל הששה. הם הששה שנספו באסון יום כ"ט
 בכסליו תש"א : דב הוז, אשתו רבקה שרתוק-הוז, יצחק בריעקב הנלויים
 אליהם.

מפתח ענינים, שמות ומקומות

- א
- אדם" — 158, 147
- אהבת ישראל — 143
- אוטונומיה לאומית — 14
- אננרדיית — 212
- אפוזיציה — 265, 232, 173, 69
- אפורטוניזם — 59
- אור־נטציה סוציאליסטית — 76
- אור־נטציה פוליטית — 81, 61
- „אחדות־העבודה" — 325, 160, 71
- אחדות לאומית — 15
- אחדות ערב — 25
- אחדות פועלים — 291, 243, 202
- איגוד מקצועי — 185
- „איגרות ברנר" — 171
- אידיש — 152
- „איהתערבות" — 47
- איחוד — 324, 282, 255, 185
- „איחוד" — 192
- איחוד הנוער — 268, 255
- איחוד התנועה הקיבוצית — 255, 249
- „איסקרה" — 85, 73, 37
- א. ל. פ. — 71, 36
- „אמיגרציה פוליטית" — 79
- אנטישמיות — 50
- ארגון הישוב — 139, 92
- ארגון הפועל הערבי — 276
- אברמוביץ ז. — 166, 158, 70
- אדלר ו. — 229
- אהרונוביץ י. — 318, 167, 73
- אהרנפרייז מ. — 311
- אונגדה — 309, 18
- אומ־גיזני — 310
- אוסטרליה — 18
- אוישיסקין מ. — 303, 234, 91
- אופנהיימר פ. — 313
- אוקראינה — 54
- אורן מ. — 70
- אחד־העם — 305, 298, 42
- „אטלנטיק" — 56, 35
- אידלסון י. — 264
- אידר מ. — 85
- אייזנשטדט ב. — 289, 268
- איראן — 117, 111, 98
- אירופה — 14
- אלחריזי י. — 175
- אלפקנדרתה — 112
- אָלסקה — 18
- אמין אל־חוסייני (המופתח) — 126, 60
- אמריקה — 321, 125, 60
- אנגולה — 18
- אנגליה — 288, 125, 106, 60
- אנגלס פ. — 168
- אסף מ. — 163
- אפגניסטן — 98

- בלום ל. — 71, 74
 בלפור א. — 16
 בלקינד י. — 96
 בן־גוריון ד. — 70, 112, 198, 254
 בן־טוב מ. — 70
- ב**
- „באמס“ — 40
 בולשביזם — 78
 בוינד — 37, 73, 201
 בחירות — 30, 66, 241, 270
 ביליז — 95, 299, 312
 ביקורת — 182, 230, 337
 בית־ר — 199
 „בני־משה“ — 155, 308
 בנין ארץ־ישראל — 68, 180
 בנק חברה — 166
 בנין עם — 178, 193
 בנק הפועלים — 165
 „בעבודה“ — 182, 258, 325
 „בעיות היום“ — 45
 בעל־מלאכה — 235
-
- באלדוין ס. — 193
 בארון דבורה — 163
 בארון ש. — 19
 בארי — 57
 בארי־עקב — 312
 בבֿל א. — 230
 בגדד — 117
 בוין א. — 36, 81, 233
 בוסל י. — 262
 ביאליק ח. נ. — 152, 167, 304
 בילינסון מ. — 29, 164, 242, 277
 בירזביגין — 88
 בלבנובה א. — 74
 בלגיה — 172, 252
- ברדיצבסקי מ. י. — 163, 169
 ברוכוב א. מ. — 307
 ברוכוב ב. — 12, 136, 307
 ברוקווי פ. — 71
 ברזלי י. — 303, 309
 בריאן א. — 74
 ברלין — 14, 57
 ברנדייס ל. — 312
 ברנפלד ש. — 163
 ברנר י. ח. — 71, 147, 177, 246, 318
- ג**
- גאולה — 18, 181, 243, 304
 גאולת הקרקע — 103
 גבורה — 332
 גבורת הרוח — 332
 גדוד העבודה — 250
 גולה — 15, 87, 185, 200, 331

- דפנה — 131
 דרויאנוב א. — 307
- ה**
- האוניברסיטה העברית — 26
 „האחדות” — 322
 האינטרנציונל המקצועי — 191
 האינטרנציונל הראשון — 184
 „הבימה” — 12
 הבית הלאומי — 21
 הגדוד העברי — 133, 105, 131, 324
 „הגה” — 170
 הגירה — 19, 111
 הגנה — 39, 140, 334
 הגנת הארץ — 42, 131
 הגשמה — 194
 „הדסה” — 28
 ההיסטוריה היהודית — 67, 184, 331
 ההסתדרות החקלאית בגליל — 258, 320
 ההסתדרות הציונית — 16, 27
 ההסתדרות והמפלגות — 159, 162
 הומניזם — 52
 הון לאומי — 103
 הון פרטי — 103
 „הועד האודיסאי” — 308, 312
 „הועד הזמני” — 133
 הועד הלאומי — 26, 133
 „הועד המאוחד של פועלי ארץ־ישראל” — 182
 הועד הפועל הציוני המצומצם — 107
 „הועד למען החייל” — 34
 הוצאות־ספרים עבריות — 151
 הוצאת־ספרים של ההסתדרות — 191, 155, 147
 „החורש” — 310
- „גורדוניה” — 256
 גזירות קרקע — 126
 גיטו — 142, 101, 53
 ניס חמישי — 57, 67, 128
 „גן־הירק” — 258, 320
-
- גדרה — 306
 גושהלף י. — 93
 גולומב א. — 159, 277
 גורדון א. ד. — 71, 96, 318
 גליקסון מ. — 29, 307
 גנף — 19, 85
 גרנזבסקי י. — 170
 גרץ ו. — 87
 גרמניה — 11, 104
 גרץ צ. — 163
- ד**
- „דבר” — 19, 148, 163
 דומיניונים בריטיים — 126
 דיקטטורה — 13, 78, 261
 דלת־העם — 234
 דמוקרטיה — 28, 169, 173, 220
 דת — 178
-
- דאגרייל ב. — 20
 „דאריאך” — 56, 99
 דבס י. — 71, 74
 דגניה — 71, 249
 דה־לימה נ. — 312
 דה־מאן ה. — 74, 171
 דוריו — 74, 172
 דיג מ. — 74
 דנובה — 56
 דניאל — 32

- „הפועל המזרחי” — 197
 „הפועל הצעיר” (עתון) — 90
 „הפועל הצעיר” (מסלגה) —
 325, 235, 187, 71
 הפקידות הברזנית — 309, 262
 „הפורגמה שלנו” — 309
 „הפרקציה הדמוקרטית” — 307
 הצבא האדום — 38
 הצהרת בלפור — 129, 21
 הציונות הרחזנית — 64
 „הציר” — 126, 53
 הצלת ישראל — 180, 106
 הקונגרס היהודי העולמי — 16
 הקורא העברי — 176, 152
 „השדה” — 325, 320, 147
 „השומר” — 310, 139
 „השומר הצעיר” — 236, 160, 73, 40
 „השומר הצעיר” בסס”ר — 100, 94
 השידור ליהדות רוסיה — 49
 השמדת היהדות — 54
 התאחדות האפרים הלאומיים — 91
 התבוללות — 297
 התגייסות — 256, 143, 105, 62, 26
 התגייסות הערבים — 57
 התישבות — 190, 129, 22
 התישבות בארצות המזרח — 114
 התישבות עירונית — 313
 —————
 האליפאנס, לורד — 193
 הגליל — 310, 187
 הוֹז ד. — 242, 164, 59
 הוֹפ־סימפסון ג'. — 70
 הוֹראבין י. פ. — 47
 היטלר א. — 245, 127, 51, 14
 היינה ה. — 193
 „החלוץ” — 12, 256
 היסטוריוגרפיה יהודית — 331
 הישוב הישן — 235
 הכרה מעמדית — 212
 הכשרת שליחים — 207
 „המזרחי” — 307, 178
 „המפכי הצעיר” — 200
 „המליץ” — 305
 המנדט על סוריה — 60
 הקניפסט הקומוניסטי — 214, 168
 „המעורר” — 338
 המרכז לנוער — 170
 „המשביר” — 324, 235, 165
 המשק החקלאי — 130
 הנוער הלומד — 283, 204
 „הנוער הציוני” — 200
 הנציב העליון — 134
 הסברה — 102
 הסוכנות היהודית — 107, 26
 הסופר העברי — 152
 הסכם יהודי-ערבי — 90, 44, 24
 הסכם עבודה — 254
 הסכם רוסי-גרמניה — 77, 36
 הספר הלבן — 246, 126, 110, 21
 הסתדרות המורים — 196
 הסתדרות הנוער העובד —
 281, 241, 171
 הסתדרות העובדים — 281, 183, 90, 31
 הסתדרות הפועלים החקלאים —
 260, 165, 147
 הסתדרות הפקידים — 147
 „העובד הציוני” (עתון) — 90
 „העובד הציוני” — 322, 200
 העיר הכפר — 196
 הפועל במושבה — 188

- הים התיכון — 39, 113, 131
הירדן — 100
הכהן ד. — 70, 89, 289
הלפרין מ. — 305
הנגב — 116
הנדרסון א. — 71, 87
הס מ. — 311
הרה ג. — 74, 172
הרפז נ. — 219, 235
הרצל ב. — 12, 52, 162, 308
הרצפלד א. — 157, 188, 219, 277
- ו
- ועד הצירים — 181, 262, 312
ועד סוציאליסטי למען
ארץ־ישראל* — 87
ועדת הביקורת — 222
ועדת התרבות — 147
ועדת פיל — 17, 46
ועדת שאו — 70
ועידות ההסתדרות — 30, 51, 160, 252, 199
ועידות מסלגת פועלי ארץ־ישראל —
119, 255, 270
ועידות פועלי יהודה — 186, 218
ועידת „אחדות־העבודה” בפתח־תקה
— 133, 180
ועידת המתנדבים — 123
ועידת הנוער העובד — 283
ועידת השלום — 66
ועידת לונדון — 103, 312
ועידת מינסק — 311
ועידת פועלי הגליל — 186
ו. ק. פ. — 77
- ז
- ז'בוטינסקי ז. — 141, 307
ז'ורס ז'. — 172
זיד א. — 82
זכרונ'יעקב — 234
זכריה הנביא — 176
זרובבל פרידה — 170
- ח
- חבר העמים הבריטי — 120
חבר העמים הערבי — 120
„חברה” — 148
„חברת התישבות עובדים” — 254
חברת עובדים — 190
חובת צבא ארצית — 128
חוסר־עבודה — 187, 288
חיבת־ציון — 16, 37, 155, 306
חיילים:
- דאגה לחיילים משוחררים — 133
דאגה למשפחת החייל — 132
הסתדרות חיילים — 138

י

יבוש ביצת כנרת — 320
 יהדות ליברלית — 42
 יהדות מזרח-אירופה — 135
 יהדות עולמית — 22
 יהדות פולין — 12, 127
 יהדות רוסיה — 12, 49, 95, 127
 יזמה פרטית — 104
 יחידות גורלנו — 62, 185, 297
 „ירח-העיון” — 174, 335
 ישובים סוציאליסטיים — 127
 יתומי אוקראינה — 106

יאפן — 104
 יבנאלי ש. — 180
 יבנה — 154
 יהודה צ. — 187
 יעבץ ז. — 170
 יעקובסון א. — 305
 יערי מ. — 78, 117, 167
 יפה א. — 218, 254, 315
 יפה הדסה — 326
 יצחקי י. — 32, 70, 83
 ירבלום מ. — 74
 ירושלים — 289
 ישראלי ברציון — 294

כ

כוח הקליטה של הארץ — 109
 כיבוש עבודה — 313
 כרוז לעליה של „הפועלה-צעיר” — 187
 כרוזו של י. ויתקין — 309
 כהן אידוב — 90
 כהן הרמן — 96

השתתפות החיילים בבחירות

ישוביות — 133
 התישבות חיילים — 106, 133
 חילופי אוכלוסין — 24, 44, 112
 חינוך — 150, 182, 203, 281
 חירות אדם — 251
 חירות הרוח — 29
 חירות ישראל — 30, 116, 331
 חלוציות — 34, 64, 106, 242, 181
 חלוצי רוצ'דל — 184
 חלוקת הארץ — 17, 46, 314, 275

חסידות — 306
 חשמונאים — 332

חבש — 50
 חורן — 26, 131
 חזן י. — 94, 158
 חזנוביץ ל. — 70
 חיסין ח. — 96, 148
 חמלניצקי ב. — 50
 חנקין אולגה — 97

ט

„טיימס” — 57
 טרייד-יוניונים — 161

טאגורי ר. — 174
 טבנקין י. — 185
 טוברוק — 50
 טרולסטרה פ. — 71
 טרטקובר א. — 13
 טרלו — 18

מ

- מאָרגן זירנאלי — 120
 מגיני טולטשיץ — 333
 מדינה יהודית — 11, 45, 64, 116
 מדינת פועלים — 37
 מהפכה — 52, 79
 „מוסד ביאליק” — 161
 מועצת פועלי חיטה — 160
 מושב עובדים — 273, 320, 326
 מחנות הסגר — 53, 101, 142
 מיניקליום צילני — 236
 מלח בידלאומי — 115
 מלחמת־העולם — 19, 52, 251, 296
 מלחמת חבש — 22
 מלחמת יאפן־סין — 51
 מלחמת ספרד — 81
 ממשלות גולות — 55
 מסורת — 178
 מס־חירום — 34
 „מסילה” — 148
 מסע־הצלב — 333
 מעמד בינוני — 234
 מעפילים — 56, 142
 מפלגת פועלי ארץ־ישראל —
 30, 83, 164, 242, 270
 מרות ההסתדרות — 41
 מרות לאומית — 28
 מרות ציונית — 41
 פרפסיום — 75
 משאל על הסכם עבודה — 254, 275
 משטר דזלאומי — 109
 משלחת ההסתדרות לרוסיה — 84
 משלחת קינג־קריץ — 60
 משמרת צעירה — 171
 „משען” — 202

- כנרת — 71, 262, 320
 כפר־ויתקין — 263
 כרתים — 50

ל

- לאומיות — 181
 ליגה „וי” — 276
 ליגה להתקרבות יהודית־ערבית —
 236, 276
 לנדסמנשטט — 276
 —————
 לביא ש. — 159, 250
 לוביאניקר צ. — 235
 לודז — 14
 לויטה ל. — 84
 לויץ ש. — 96, 136, 305
 לנל פ. — 75
 לונגה ז. — 71
 לונדון — 47, 106, 271
 לוקר ב. — 70
 ליבונטין ז. ד. — 308
 ליברמן א. ש. — 148, 163
 ליברמן צ. — 235
 ליטאנים — 26, 131
 ליכטינגר א. — 91
 לילינבלום מ. ל. — 16, 96, 303
 ליפסקי ש. — 201
 לנדואָר גוסטב — 75, 172
 לנדואָר גיאורג — 264
 לנדוי ש. ח. — 198
 לניץ ו. — 79, 109, 215, 255
 לנסבורי ג’. — 71, 81, 231
 לנסקי ח. — 148
 לסל פ. — 148
 לצקי־ברתולדי ז. — 70

מפתח עניינים, שמות ומקומות

- 33 — משרד המושבות
 מאוריציוס — 56, 53
 מאירוביץ א. — 231
 מגנס י. ל. — 27, 45, 128
 מדריד — 47
 מזהליבר ש., הרב — 303
 מוק, לורד — 110, 134
 מוסוליני ב. — 74, 172
 מוסקבה — 84, 125
 מוצקין ל. — 305
 מילרן א. — 74
 מינכן — 125
 מנדלי מוכרספרים — 150
 מנדלסון מ. — 215
 מצדה — 332
 מצרים — 58, 131
 מקגוברן — 71
 מקה־ישראל — 320
 מק־מיפל ה. — 33
 מק־קורמיק — 45
 מרגולין ש. — 219
 מרוקו — 117
 מרחביה — 71, 113, 313
 מרסק ק. — 168, 171
 מרשק ב. — 268
 משמרה־עמק — 71, 83, 249
- נ**
- נאציזם — 50, 75, 143
 „ניישן” — 47
 „ניר” — 165, 254, 324
 „נרודניה חליה” — 96
-
- נהרו ג. — 59, 69
- נורי סעיד פחה — 57
 נחלת־יהודה — 312
 ניד־גויאנה — 18
 ניד נ. — 69, 85
- ס**
- סולידריות בין־לאומית — 38
 „סולל־בונב” — 91, 192, 260
 סוציאליזם — 31, 73, 181, 251
 „סי־אי־או” — 76
 סיעתיות — 243, 267, 278
 סמל עברי — 141
 סנקציות — 132
 „ספר הגבורה” — 331
 ספרות העבודה — 71, 149
 ספרות ילדים — 156
-
- סאקר ה. — 85
 סולד ר. — 312
 סוריה — 26, 41, 57
 סטאלין י. — 37, 135
 „סטרוזמה” — 56, 67
 סין — 126
 סינקלר א. — 48
 סירקין נ. — 12, 62, 136, 305
 סלנדורד — 56
 סלט — 132
 סמילנסקי מ. — 204
 סנדזמינגו — 18
 סנל ה. — 87
 ספרד — 14, 36, 81
- ע**
- עבודה — 91, 105
 „עבודה” — 310

- „מדרישן אף אמריקן לייבור“ — 76
 פדרליזם — 193
 פדרציה של מדינות ערביות —
 117, 44
 פוליס־איזולטור — 12
 „פועל־ציון“ — 307, 187, 89, 64
 פיקוח בי־לאומי — 109
 פליטים — 142, 98, 56
 „פלסטיין פוסט“ — 45
 פ. ק. פ. — 232, 184, 77
 פרוגרמה מדינית — 18
 פרומסיונליזם — 189
 פרוץ עבודה — 182
 פריסט — 167

 פולין — 153, 48
 פטן — 74
 פטרזייל י. — 236
 „פטריה“ — 87, 56, 35
 פיינשטיין ז. — 72
 פייכמן י. — 170
 פיל, לורד — 46, 24
 פילון — 154
 פינסקר י. ל. — 303, 52, 16
 פלביזם י. — 154
 פלכנוב י. — 215
 פספילד — 87
 פפוס ולוליאנוס — 332
 פראג — 14
 פרומקין ה. — 277, 219
 פרוסאר — 74
 פרייבורג — 314
 פרישמן ד. — 244, 39
 פרץ י. ל. — 78
 פתח־תקה — 188, 158
 עבודה עברית — 11, 182
 עבודה שכירה — 239
 עברית — 338, 173, 102
 עדות המזרח — 289, 237
 עדות המערב — 290, 237
 עובדי ההסתדרות — 269, 216
 עובדי רוח — 261
 עויבת הארץ — 205
 עזרה הדדית — 242, 32
 עליה — 242, 114, 67, 15
 „עליה מוסכמת“ — 119, 109
 עליה שלישית — 197, 99
 עליה שניה — 309, 242, 95, 16
 „עם עובד“ — 89
 עתונות הסתדרותית — 258, 191, 166
 עתונות פועלים — 182
 עתוני גושים משקיים — 258

 עגנון ש. י. — 176, 163
 עינגנים — 312
 עינחי — 312
 עינחרוד — 268, 249
 עיראק — 111
 עמית י. — 93, 83
 עממי א. — 105
 עקבה — 131, 116
 ערב — 316
 עתלית — 56
 פ
 סאביאנים — 267
 סאציפיום — 36
 סאשיום — 296, 194, 143, 55
 „פדיון עבודה“ — 202

קֶרֶן קִימַת לְיִשְׂרָאֵל — 28, 101, 162,

312

קֶרֶקֶע — 21, 102, 129, 313

קֶאוּסְסִקִי ק. — 87

קֶאשֶׁן מ. — 172

קֶולְטוֹן — 43

קֶוּסוֹבְסְקִי א. — 170

קֶורְצִ'ק י. — 169

קֶזְלֵט ו. — 45

קֶירְצִ'וּוּי ס. — 49

„קֶלאדוֹבֶה“ — 56

קֶליבְלַנְד — 312

קֶנְדָה — 106

קֶפְלֵן א. — 15

קֶפְלֶנְסְקִי ש. — 70

קֶרֶוּפּוֹטְקִין ס. — 172

קֶרִיפֶס ס. — 81

קֶרְלֶסְבֵד — 312

קֶרְנֶסְקִי א. — 79

ך

„רֶבִיבִים“ — 158

רֶבִימִיֹנִים — 128, 198, 254

רֶבְנֵי הַתְּעוּדָה — 154

רֹב וּמִעוּט — 164, 234, 282

רֶכּוּשׁ צִיבּוּרִי — 225

רֶפּוֹרְמִים — 73

רֶפּטֶרִיאַצִיָה — 115

רֶפּרְנֹדוּם — 257

רֶפּרְצִיּוֹת — 16

רֶאס־אַל־נְקוּרָה — 41

רֶבִינּוֹבִיץ א. ז. — 163

רֶבִינּוֹבִיץ י. — 307

צ

צֶבֶא יְהוּדִי — 35, 63, 128

צֶבֶא מְעוּרָב — 35, 129

צִיּוֹנוֹת — 22, 84, 102, 108, 308

צֶנּוּרָה — 45

„צֶעִיר־צִיּוֹן“ — 64

צֶרֶפְנוֹת הַסְּתַדְרוּתִית — 151

צִיּוֹלִינֵג א. — 264, 277

צִימְרֶנְלַנד — 79

צ'כּוֹב א. — 44

צ'מְבֶרְלִין נ. — 36, 134, 193

צִרְנוֹב ו. — 71

צֶרֶפֶת — 26, 60, 125

צִרְצִי'ל ו. — 36, 135, 233

ק

קֶבְלֶנוֹת פּוֹעֲלִית — 151

„קֶהִילִיתֶנוּ“ — 164

קוֹאֹפּרְטִיבִים — 238

קוֹאַלִיצִיָה — 234

„קוֹלְקֶטִיבִיּוֹת רֶעִיּוֹנִית“ — 276

קוֹמֵאִינְטֶרְן — 73, 126

” (21 הַסְּעִיפִים) — 78

„קוֹמוֹנוֹלַת“ — 120

„קוֹנָה“ — 76

קוֹנְטֶרַס“ — 118, 250

קוֹנְסְטֶרוֹקֶטִיבִים מְהַפְכֵי — 82

קוֹפֶת־חֹלִים — 260

קִיבּוּץ גְּלוּיּוֹת — 17

קִיבּוּץ וּקְבוּצָה — 273

קִידוּשׁ־הַשֶּׁם — 333

קִנְאִים — 331, 334

קִפְּטִילִיּוֹם — 83

- ר' בנימין — 236
 רבניצקי י. ח. — 168
 רובשוב ז. — 70, 175, 277
 רודין אלישע — 12, 148
 רזובלס פ. ד. — 48, 124
 רוזן, ד"ר — 18
 רוטברג מ. — 84
 רוטנברג פ. — 12, 91, 136
 רוטשילד א. — 265
 רוסיה הסובייטית — 56, 84, 125,
 276, 298

ת

- „תושיה“ — 163
 „תחום המושב“ — 326
 תכנית נורדוי — 118
 „תנובה“ — 324
 תנועת הפועלים האנגלית — 288
 תנועת הפועלים הארץ-ישראלית —
 37, 150, 211, 244, 336
 תנועת הפועלים הבינלאומית —
 196, 214
 תנועת השחרור ההודית — 59, 64
 תנ"ך — 338
 תעשיה — 104, 249
 תקופת ההשפלה — 37, 304
 תרבות — 191, 223, 242, 308, 331
 תרבות רוסיית — 318

ש

- שביתה — 198
 שיבת-ציון — 43
 שיווי-זכויות — 86
 שיכון — 104
 שנת שירות בעבודה — 66
-
- שטוטגרט — 70
 שטיינברג י. — 163
 שטיינברג י. נ. — 18
 שיקורסקי — 55
 שכספיר נ. — 168
-
- תורפיה — 111
 תימן — 117
 תלאביב — 52, 197, 269
 תל-חי — 132, 334
 תנפילוב (תנחום) — 268

